

På tilliten løs?

Kjartan Leer-Salvesen

På tilliten løs?

**En studie av læreres og presters skjønnsutøvelse i spenningen
mellom taushetsplikt, meldeplikt og avvergeplikt**

Avhandling for graden Philosophiae Doctor (PhD)

Universitetet i Agder

Fakultet for humaniora og pedagogikk
Institutt for religion, filosofi og historie

Høgskulen i Volda

Avdeling for humanistiske fag og lærarutdanning

2015

Doktoravhandlingar ved Universitetet i Agder <nr>

ISSN: 1504-9272

ISBN: 978-82-7117-xxx-x

© Kjartan Leer-Salvesen, 2015,

Trykk: Trykkeriet, Universitetet i Agder
Kristiansand

Forord

Jeg er dypt takknemlig for alle historiene, valgene og dilemmaene mine hundre informanter i skole og kirke har delt med meg. Det har vært spennende å få innblikk i deres arbeid, engasjement, gleder og sorger. Det har gitt meg en sterk motivasjon å få arbeide med temaer som blir opplevd som viktige og sentrale i praksisfeltet.

Det er mange jeg vil takke når dette arbeidet skal avsluttes. Jeg er takknemlig for at Kåre Heggen gav meg tillit som den første stipendiaten på *Program for profesjonsretta forskning* ved Høgskulen i Volda. Senere har jeg fått tre gode kollegaer på forskningsprogrammet og gleden av mange spennende faglige samtaler. Takk til gode kollegaer på *Institutt for religion, livssyn og kyrkjefag* som har gitt meg stor frihet til å fordype mine faglige interesser. Arbeidsmiljøet i Volda har vært strålende, og kollegaene på Lettbygget har betydd mye for meg. Takk for inspirerende diskusjoner, metodeprat ved kaffemaskinen og for den gode kulturen for å dele både forskningens og livets opp- og nedturer. Jeg vil også gi en stor takk til Jan Inge Sørbø som driver avhandlingsforum i Volda og som spiller en viktig rolle for stipendiatene. Jeg har vært en del av PhD-programmet *Religion, etikk og samfunn* ved Universitetet i Agder. Jeg har hatt stort utbytte av gode kurs og kloke seniorer i faget. Det viktigste for min prosess var kanskje deltakelsen i det månedlige framleggsseminaret. Seminaret var preget av en unik kultur både for å foredle tekstutkast og for å utfordre stipendiaten videre i prosessen. En spesiell takk til hovedveileder Jan-Olav Henriksen og biveileder Pål Repstad. Takk for deres gode forståelse for alle de ulike forholdene som har betydning i et doktorgradsløp, for oppmerksom og konstruktiv lesning, gode og tidsbesparende råd og rask responstid. Det var aldri noe problem å være «utkantstipendiat» når dere var bare en telefon eller epost unna.

Jeg har gleden av å ha en familie der diskusjoner om teologiske, etiske og helsefaglige spørsmål blir dyrket og verdsatt. Samtaler med både foreldre og brødre har betydd mye for meg disse årene. Jeg har tatt med disse verdiene videre og prøver å gi det samme til mine egne barn. En spesiell takk til min kone Hilde Gry og mine barn Eline og Amanda. Takk for deres kjærighet, interesse, engasjement og klokskap. Dere gjør livet mitt rikere og helere. Jeg tilegner dette arbeidet til dere i takknemlighet.

Volda, 17. september 2015

Kjartan Leer-Salvesen

SUMMARY

Introduction

My study investigates how a group of secondary school teachers and Lutheran vicars responsible for teaching children exercise their professional discretion when facing moral dilemmas. I centre my investigation on dilemmas where the professionals have to choose between mandatory reporting and the duty of confidentiality. Norway is one of the 20 European countries with mandatory reporting laws (Mathews and Kenny, 2008). These laws demand that different professional groups make reports to the Child Protective Services (CPS) when they detect children placed at risk. The World Health Organization estimates that 9,6 % of the children in the European region have been victims of sexual abuse, 22,9 % of physical abuse and 29,1 % of mental or emotional abuse (WHO, 2014:1). Teachers and vicars are among the professionals in the first line of detecting and reporting child abuse and neglect, and their qualified decisions can be crucial for early interventions. Studies indicate that teachers and clergy often are ill equipped for dealing with cases of child abuse and neglect (Grossoehme, 1998:746; O'Toole et al., 1999:1098; Walsh et al., 2005:4; O'Neill et al.; 2010:393).

Research questions

1. How do a group of teachers and vicars exercise their professional discretion when facing dilemmas the raise the question of mandated reporting versus confidentiality?
2. How can professional discretion be trained so that the professionals will be properly prepared for dealing with moral dilemmas at work?

Sequential mixed methods design

My research design consists of three main steps. The first step was an analysis of the Norwegian laws regulating mandatory reporting and confidentiality. I concluded the analysis with an estimation of the informants' discretionary space. The second step was a survey consisting of two vignettes. The respondents were selected using random cluster sampling. 97 teachers and vicars participated. The response rate was 44,5 %. The vignettes challenged the informants to choose between observing confidentiality and reporting to the CPS and to state the grounds for their choice of actions. The third step of my investigation was semi-structured interviews (N=12). I conducted a theoretical sampling based on my analysis of the survey. Since the survey responses

had individual numbers or identifiers, I could choose informants for the interviews that represented the different positions I wanted to investigate more in depth. I analysed the empirical material using Hermeneutic Content Analysis (Bergman, 2010).

Results

It is important to underline that while the implementation of the research design was sequential, I emphasized integration in the interpretation of the empirical material. The vignette survey gave me information about how the informants judged two *hypothetical scenarios*, while I used the interviews to investigate whether the informants had had any *experiences* as teachers or vicars with detecting abuse or reporting to the CPS. Further, I examined what grounds the professionals gave for reporting or not reporting cases of suspected neglect or abuse. The joint empirical analysis gave seven main results.

1. The teachers and vicars were equally willing to report to the CPS based on the hypothetical vignettes. From a juridical point of view both vignettes presented a scenario demanding that both the teachers and vicars should make reports to either the CPS or the police. However, only about 40 % of the informants would report a case of sexual abuse of a 13 years old girl, and about 60 % would report in a scenario about domestic violence. These results were contrary to my intuitions. I had expected that vicars would be less willing to report than teachers and that the vicars would give confidentiality as their main ground for not reporting.
2. The responses to hypothetical scenarios were not consistent with the informants' own experiences with reporting. 67 % of the teachers and vicars I interviewed had answered that they would report to the CPS in one or both of the vignettes. Even though the informants had many years of professional experience and were willing to report based on the information in the vignettes, only one informant clearly stated that she had individual experiences with reporting to the CPS. This result gave rise to theoretical analysis of; firstly, what factors hinder and what factors stimulates reporting to the CPS?, and secondly, of the informants' notions of the relationship between an individual versus an organizational or collective responsibility. The duty to report to the CPS is an individual duty, but all the teachers preferred to hand the difficult cases over to the principal or the school nurse.
3. Juridical grounds played a minor role in decisions to report, whereas estimations of the level of severity of the situation was the most frequent ground for reporting.

The professionals' threshold for reporting seemed to be higher than the level indicated in the Norwegian penal law and child protection legislation.

4. The informants' attitudes, private experiences and understanding of their professional roles were significant for their exercise of professional discretion. I discussed this result in the theoretical analysis (see below).
5. Confidentiality was the most important ground for not reporting among the clergy. The teachers, however, made almost no mention of confidentiality in their decisions to report or not report.
6. Organizational routines and the informants' understanding of professional responsibility were key factors in the exercise of discretion (see below).
7. Both teachers and vicars in my study cooperated with their colleagues and leaders about handling suspected child abuse. They had limited experience with contact with the CPS or the police. It should be noted that the clergy were less willing to cooperate with colleagues than the teachers were because they experienced the rule of confidentiality as a barrier for information sharing.

Discussion and theoretical analysis

I analysed the main results using resources from professional theory (Grimen and Molander, 2008; Dworkin, 1977/2011), sociology (Feldman, 2001; Manning, 2001; Berger and Luckman, 1966/2000) and moral philosophy (Vetlesen, 1994; Harmon, 1995). Firstly, I examined professional discretion from the perspective of a political or hierarchical responsibility (Harmon, 1995). It was essential to investigate the relation between the *political mandate* given to the professionals (i.e. responsibility as accountability, Harmon, 1995) on the one hand and *professional autonomy* on the other hand. I concluded that both teachers and vicars in my study have limited discretionary space when handling cases of suspected child abuse or domestic violence. The professionals, however, seem to have poor knowledge of the laws which regulate their decisions and involvement in cases of child protection and domestic violence. Both teachers and vicars in my study seem to have a higher threshold for reporting than the laws prescribe. From a juridical point of view, I claim that my study gives evidence for underreporting to the CPS and the police in cases of suspected abuse and neglect.

Secondly, I analysed the main results with theoretical resources from organizational sociology (Feldman, 2001; Manning, 2001). I found that both teachers and vicars exhibited the use of sequential patterns in their dealing with cases of suspected abuse.

Organizational routines can be characterized as «ready-made solutions to frequently occurring problems» (Knudsen, 2008:21). Even though the majority of the teachers in the survey indicated that they would report to the CPS, all the teachers I interviewed handled suspected abuse in the vertical chain of command, and passed the critical cases to the principal. The vicars put strong emphasis on the duty of confidentiality and argued that the confidants' wishes restricted and bound their choice of actions even in severe cases. Following this chain of reasoning, I analysed the teachers' use of the chain of command and the vicars' emphasis on a (misleadingly) strict confidentiality as expressions of reification (Berger and Luckmann, 1966/2000). The paradigmatic expression of reification of roles, is according to Berger and Luckmann, statements like «I have no choice in the matter; I have to act this way because of my position» (Berger and Luckmann, 1966/2000 in Harmon, 1995).

Thirdly, I concluded the theoretical analysis with perspectives from moral philosophy. Following Vetlesen (1994), I analysed the material highlighting the relationship between moral perception, moral judgment and moral action. Vetlesen claims that if the moral perception fails, we will be «incapable of recognizing that the situation at hand is a morally relevant one» (1994:6). I argue that Vetlesen's theory of moral performance can explain some of my main results. My material suggests that private experiences (e.g. neglect or alcoholism) may block moral perception. In the discussion, I put more emphasis on cognitive reasons for failure in moral perception. Vetlesen claims that ideologies «may limit our moral perception and so shrink "our" moral universe... This may lead to selectivity, dogmatism, and blindness; it may thus undermine moral performance instead of guiding it» (1994:336). In particular, I highlight that the informants' understanding of professional responsibility and their professional roles may block moral perception.

Conclusions

Concluding the argument, I gave priority to discussing what factors could promote reporting to the CPS. My suggestions are that

- Church leaders, principals and local governments should raise the knowledge about and the awareness of how to handle cases of suspected neglect and abuse.
- The duty of confidentiality should be understood and used as a conditional duty.

- Teachers and vicars need to take a personal and forward-looking responsibility when they handle cases of suspected neglect and abuse.
- The school and the church needs professionals who consider detecting and reporting child abuse a key professional task.
- Personnel in schools and churches needs knowledge about child abuse and neglect, insight in the laws that regulate confidentiality and mandatory reporting, and a thorough understanding of the relationship between their political, professional and personal responsibilities.
- Positive experiences of interprofessional collaboration may promote reporting to the CPS.

Innhold

1. Innledning	1
1.1 En studie av profesjonsutøveres vurderinger og handlingsvalg.....	1
1.1.1 Med utgangspunkt i personlige erfaringer.....	2
1.1.2 Kunnskapsstatus som bakteppe for valg av tema.....	3
1.2. Problemstilling.....	6
1.2.1 Hvorfor lærere og prester?.....	9
1.3. Forskningskontekst.....	10
1.3.1 Skjønnsforskning og etisk beslutningsforskning.....	11
1.3.2 Empiriske studier av læreres og presters profesjonsetikk.....	15
1.3.3 Forskning på meldinger til barnevernet.....	16
1.3.4 Forskning på taushetsplikt og taushetspliktens grenser.....	22
1.4 Presisering av forskningsspørsmål.....	31
1.5 Relevans og målsetting.....	34
1.6 Arbeidets struktur og oppbygning.....	35
2. Forskningsdesign og metodologiske refleksjoner	38
2.1 Presisering av arbeidets analyseenhet.....	38
2.2 Valg av forskningsdesign og redskap for datainnsamling.....	40
2.2.1 Studien som mixed methods.....	43
2.2.2 Vitenskapsteoretisk posisjon.....	45
2.3 Spørreundersøkelse med vignetter.....	46
2.3.1 Utvalg og gjennomføring.....	48
2.3.2 Svarprosent og frafallsanalyse.....	49
2.3.3 Analysestrategi, del 1.....	53
2.4 Kvalitative forskningsintervjuer.....	57
2.4.1 Forberedelser, pilotering og utvalg.....	58
2.4.2 Gjennomføring og transkribering.....	60
2.4.3 Analysestrategi, del 2.....	62
2.5. Forskningsetiske refleksjoner.....	65
2.5.1 Gjengivelse og tolkning av informasjon om profesjonsutøvernes handlingsmotiver.....	65
2.5.2 Konfidensialitet og hensynet til tredjepart.....	66

2.5.3 Forskerens meldeplikt.....	67
2.5.4 Å forske i eget felt.....	68
2.6 Validitet.....	69
3. Profesjonsutøvere, skjønn og ansvar. En teoretisk ramme.....	71
3.1 Innledende perspektiver. Hva kjennetegner profesjoner og profesjonelt arbeid? Kampen om definisjonsmakten.....	71
3.2. Lærere og prester som profesjonelle. Hvilke roller og hvilket handlingsrom?.....	74
3.2.1 Hvordan forstå læreres samfunnsmandat i forhold til problemstillingen?.....	74
3.2.2 Prestenes samfunnsmandat i forhold til avhandlingens tema.....	77
3.3 Profesjonelt skjønn.....	80
3.3.1 Skjønn som delegert myndighet.....	82
3.3.2. Skjønn som resonneringsform.....	84
3.4 Skjønnsutøvelsens organisatoriske rammer.....	86
3.4.1 Goffmans rammebegrep og konseptuelle utvidelser.....	86
3.4.2 Skjønnsutøvelse, rammer og rutiner.....	88
3.5 Persepsjon og moralsk skjønn.....	94
3.5.1 Fra moralsk persepsjon til moralsk handling.....	95
3.5.2 Moralsk blindhet og svikt i moralsk persepsjon.....	99
3.6 Mellom individuelt ansvar og ekstern ansvarlighet.....	103
3.6.1 Paradoksets betydning for å forstå ansvar som begrep.....	104
3.6.2 Igangsetter, autonom og ansvarlig. Den konseptuelle bakgrunnen for Harmons tredelte ansvarsbegrep.....	105
3.6.3 Politisk, profesjonelt og personlig ansvar.....	107
3.7 Konklusjon.....	111
4. Taushetspliktens begrunnelse og utstrekning.....	112
4.1 Den forvaltningsmessige taushetsplikten.....	113
4.1.1 Taushetspliktens formål.....	114
4.1.2 Begrensninger i den forvaltningsmessige taushetsplikten.....	116
4.1.3 Meldeplikten overfor barnevernet.....	118
4.2 Den yrkesmessige taushetsplikten.....	121
4.2.1 Taushetspliktens formål.....	121
4.2.2 Taushetspliktens innhold.....	125
4.2.3 Begrensninger i den yrkesmessige taushetsplikten. Avvergeplikten etter straffelovens § 139.....	126

4.2.4 Taushetsplikt, meldeplikt og avvergeplikt som betingete plikter	132
4.3 Konklusjon: Lovverket og profesjonsutøvernes handlingsrom	134
5. Vignettundersøkelsen. En empirinær analyse	136
5.1 Utformingen av vignettene	136
5.1.1 Antakelser	138
5.2 Kvantitative resultater fra spørreundersøkelsen	139
5.2.1 Tilnærmet lik vilje til å melde til barnevernet	139
5.2.2 Konklusjoner	143
6. Skjønnsutøvelse i bekymringsaker. En empirinær analyse av spørreundersøkelsen og intervjuene	145
6.1 Begrunnelser i vignettundersøkelsen	146
6.1.1 Begrunnelsestyper og valg av informanter	152
6.2 Skjønnsutøvelse som epistemisk kategori	153
6.2.1 Profesjonelle roller og prioriteringer som del av skjønnsutøvelsen	154
6.2.2 Sammen eller alene? Et blikk på håndtering, beslutninger og handlingsvalg i informantenes organisasjoner	159
6.2.3 Når liv og helse står på spill. Om vurderinger, faresignaler og terskler	166
6.2.4 «Jeg har sikkert lært mye av erfaring, men det er vel noe også med å være sånn sosialt interessert». Personlige erfaringer som del av skjønnsutøvelsens grunnlag	174
6.2.5 «Det er egentlig mer at barnevernet allerede er inne i bildet» Informantenes handlingsvalg og meldinger til barnevernet	181
6.2.6 Konklusjon	184
6.3 Skjønnsutøvelse som strukturell kategori	184
6.3.1 Taushetsplikt og taushetspliktens grenser	185
6.3.2 Skjønnsnets organisatoriske strukturer. Informantenes refleksjoner rundt instruks, ansvar og lojalitet	199
6.3.3 Oppsummering. Presentasjon av to ansvarstypologier	221
6.4 Hovedfunn fra empirien sett i lys av forskningskonteksten	224
7. Moralsk skjønnsutøvelse og skjønnskvalifisering. En teoriinformert analyse og drøfting	242
7.1 Samfunnsmandat, profesjonell autonomi og bekymringsmeldinger	243
7.1.1 Politisk ansvar: Lovverkets føringer og informantenes valg	244

7.1.2 Profesjonelt ansvar: Informantenes forståelse av profesjonell rolle og ansvar	249
7.1.3 Konklusjon.....	257
7.2 Taushetsplikt, meldeplikt og avvergeplikt som rutine.....	258
7.2.1 Handlingsmønstre og rutiner i bekymringssaker.....	259
7.2.2 Reifisering.....	265
7.2.3 Konklusjon.....	270
7.3 Persepsjon, vurdering og personlig ansvar i bekymringssaker.....	272
7.3.1 Persepsjon og moralske vurderinger.....	273
7.3.2 Persepsjon og moralsk svikt	277
7.3.3 «Reframing responsibility». Fra persepsjon til moralsk handling og personlig ansvar.....	288
7.3.4 Konklusjon.....	298
7.3.5 Vitenskapsteoretisk og metodologisk postludium.....	299
7.4. Drøfting: Hva kan fremme meldinger til barnevernet?.....	307
7.4.1 Skolens og kirkens ledelse må heve både sin egen og de ansattes kunnskap om og bevissthet rundt håndtering av bekymringssaker.....	309
7.4.2 Taushetsplikten bør bli forstått og praktisert som en betinget plikt.....	313
7.4.3 Lærere og prester må ta et personlig og framoverskuende ansvar for bekymringssaker.....	318
7.4.4 Skolen og kirken trenger profesjonsutøvere som ser det som en sentral og prioritert oppgave å avdekke og hindre overgrep og mishandling.....	323
7.4.5 Ansatte i skolen og kirken trenger feltspesifikk kunnskap om bekymringssaker, innsikt i jussen som regulerer taushetsplikt, meldeplikt og avvergeplikt og en reflektert holdning til forholdet mellom et politisk, profesjonelt og personlig ansvar.....	325
7.4.6 Gode erfaringer med tverrfaglig samarbeid kan bidra til å fremme meldinger til barnevernet.....	329
7.4.7. Konklusjon.....	332
8. Konklusjon med henblikk på forskningsspørsmålene.....	334
8.1 Tiltak.....	341
Vedlegg.....	343
Figurliste.....	362
Referanser.....	363

Hvis man har et sterkt behov for å betro seg til noen om sine vanskeligheter eller mislykkethet, vil det være nærliggende å gå til en prest, som ikke inngår i store administrative systemer. Det gjelder først og fremst hvis man har behov for å snakke med noen som ikke har meldeplikt om allting til andre og som ikke drøfter det som er betrodd dem i teammøter med mange andre (Kjønstad, 1985).

1. Innledning

1.1 En studie av profesjonsutøveres vurderinger og handlingsvalg

Undersøkelsen min handler om profesjonsutøveres valg og vurderinger. Hver dag tar lærere,¹ prester² og andre profesjonelle avgjørelser som kan ha stor betydning for menneskers fysiske og psykiske helse, for deres kunnskap og ferdigheter, for menneskers rettssikkerhet og rettigheter eller for deres sorg, tro eller tvil. Jeg har valgt å kalle arbeidet *På tilliten løs? En studie av læreres og presters skjønnsutøvelse i spenningen mellom taushetsplikt, meldeplikt og avvergeplikt*. Tittelen er flertydig. Den refererer for det første til påstander om at dårlige vurderinger kan true tilliten til profesjonsutøvere. For det andre henspiller tittelen på profesjonsinterne argumenter knyttet til taushetsplikts betydning. Taushetsplikten er avgjørende for tillitsforholdet mellom profesjonell og klient. For det tredje kan «På tilliten løs?» forstås som et empirisk spørsmål som må drøftes med utgangspunkt i et konkret materiale og en avgrenset problemstilling. Jeg har valgt å studere profesjonsutøveres skjønnsutøvelse med utgangspunkt i situasjoner som aktualiserer vurderinger av taushetsplikt, meldeplikt eller avvergeplikt (se mer i kap. 1.2). Profesjonsutøverne kan møte tematikken jeg vil studere både i dramatiske saker og i mer hverdagslige tilfeller, f.eks. av barn som ikke får god nok omsorg hjemme. De siste årene har mediene rapportert mange grove saker som er innenfor mine interesser i dette arbeidet. Åtteårige Christoffer ble mishandlet til døde. Saken ble henlagt to ganger av politiet (Gangdal, 2010). Stefaren ble dømt for drapet og moren ble dømt for passiv medvirkning til volden (NTB, 2013). En tiåring fra Oslo sultet sannsynligvis i hjel, moren ble tiltalt for grov omsorgssvikt med døden til følge (Saksæther et al., 2014). En mor i Alvdal ble dømt for grove, seksuelle overgrep mot tre av sine egne barn i tillegg til to andre barn

¹ Jeg bruker tittelen *lærer* om personer som er ansatt som lærere i den *offentlige* grunnskolen og videregående skole. Jeg har ikke hatt anledning til å inkludere private skoler i mitt utvalg.

² Jeg reserverer tittelen *prest* til prester i Den norske kirke. Det kunne vært interessant å undersøke prosjektets problemstilling også med henblikk på andre kirkesamfunn. Jeg må avgrense meg fra dette pga. arbeidets omfang.

(Torset, 2014). Ingen av profesjonsutøverne som kjente disse barna grep inn og bidro til at mishandlingen ble stoppet i tide. I Alvdal-saken var det feieren som sendte bekymringsmelding til barnevernet (Stokkebryn, 2013). Disse sakene representerer bare et lite utvalg av de mange grove sakene de siste årene der barn har blitt utsatt for omsorgssvikt, vold og misbruk, jf. kap. 1.1.2.

I dette arbeidet undersøker jeg hvordan profesjonsutøvere vurderer saker der det kan bli aktuelt å koble inn hjelpeapparatet. Jeg konsentrerer meg særlig om meldinger til barnevernet og om avvergeplikten som i første rekke er rettet mot politiet (jf. kap. 4.2.3). Studien vil handle om grunnlaget for valgene og hvordan profesjonsutøverne begrunner avgjørelsene. Profesjonsutøvere har blitt kalt velferdsstatens portvoktere (Terum, 2003) fordi disse yrkesgruppene er gitt en nøkkelrolle i distribusjonen av viktige goder i samfunnet. Profesjonene er delegert en myndighet til å utføre visse oppgaver på fellesskapets vegne (Molander and Terum, 2008b:18). Profesjonsutøverne har på den ene siden «en (relativ) autonomi i utførelsen av sine arbeidsoppgaver» (2008:18), men kan på den andre siden bli møtt av krav om å begrunne sine valg og prioriteringer.³ Teoretikere beskriver gjerne skjønnsutøvelse som et særtrekk ved profesjonelt arbeid som kjennetegnes ved bruk av abstrakt kunnskap og ferdigheter for å løse enkeltsaker (Abbott, 1988:8).⁴ Profesjonsforskere anlegger imidlertid ofte et kritisk perspektiv på profesjonell skjønnsutøvelse og hevder at skjønn kan være en kilde til «ubegrunnet forskjellsbehandling eller komparativ urettferdighet» (Eriksen and Molander, 2008:168).

1.1.1 Med utgangspunkt i personlige erfaringer

Før jeg ble doktorgradsstipendiat arbeidet jeg som menighetsprest. Jeg hadde hovedansvaret for menighetens barne- og ungdomsarbeid, og hadde i tillegg arbeidsoppgaver knyttet til gudstjenester, begravelser og sjelesorg. Ut over dette, hadde jeg en rolle i kommunens krise- og beredskapsarbeid. Prester møter mennesker i alle ulike aldersgrupper i sitt arbeid. Samtaler med mennesker i sårbare livssituasjoner utgjør en sentral del av prestens arbeidshverdag. I slike samtaler kunne jeg få informasjon eller betroelser som stilte meg på virkelig vanskelige valg. Flere ganger

³ Eriksen og Molander (2008:172) omtaler dette kravet som en begrunnelsesforpliktelse (*accountability*). Jeg utdyper dette i kapittel 3.1 og 3.6 og diskuterer forholdet mellom begrunnelsesforpliktelse og andre ansvarsbegreper jeg bruker i dette arbeidet.

⁴ Jeg introduserer skjønnsbegrepet i kap. 1.2 og beskriver ulike syn på profesjonelt skjønn i kap. 3.1-3.3.

var disse valgene knyttet til forholdet mellom taushetsplikten på den siden og ivaretagelsen av samtalepartneren på den andre siden.⁵ Hvilke muligheter har jeg som prest til å kontakte og samarbeide med helsevesenet i et forsøk på å avverge selvmord? Når har jeg som prest plikt til å kontakte politi eller barnevern ved mistanke om familievold? Hvilke føringer gir taushetsplikten for min deltakelse i krise- og beredskapsarbeid? Ved en anledning opplevde jeg at hjelpeapparatet hadde forestillinger om prestens taushetsplikt som hindret samarbeid i en akutt situasjon der liv kunne gå tapt. Selv om jeg hadde samtykke fra konfidenten til å dele informasjon i et forsøk på å skaffe nødvendig hjelp, så nektet hjelpeapparatet å ta imot informasjonen med prestens taushetsplikt som begrunnelse.

Det er flere forskningsetiske utfordringer knyttet til å forske på eller blant sine egne (Johnsen et al., 2009), men samtidig er slike studier en utbredt del av profesjonsforskningen. Den nasjonale forskningsetiske komité for medisin og helsefag (NEM) er tydelig på at «Feltkunnskap og forforståelse er ikke negativt så lenge den gjøres eksplisitt og forskeren drøfter betydningen av denne» (Den nasjonale forskningsetiske komité for medisin og helsefag, 2009: kap. 5). Her i innledningen er det vesentlig å være tydelig på at min profesjonelle bakgrunn var viktig for mitt valg av problemstilling, men også mer grunnleggende for mitt utgangspunkt og tilnærming som forsker. Som doktorgradsstipendiat ønsket jeg å undersøke en tematikk jeg hadde erfaring med fra praksisfeltet. Jeg beskriver både fordeler og utfordringer knyttet til å forske i eget felt i kap. 2.5.4, og videre hvordan jeg har lagt opp forskningsdesignen for å kompensere for de ulempene en tilhørighet til forskningsfeltet kan ha. I kap. 1.1.2 og 1.3 presenterer jeg statistikk og forskning som har fordypet motivasjonen min og formet interessen fra praksisfeltet til et forskningsprosjekt.

1.1.2 Kunnskapsstatus som bakteppe for valg av tema

I kapittel 4 viser jeg at det er en rekke forbrytelser og alvorlige forhold som opphever profesjonsutøveres taushetsplikt og erstatter den med en meldeplikt eller avvergeplikt.⁶ Barnevernlovens § 6-4 pålegger lærere, helsepersonell og flere andre profesjoner en

⁵ Heretter vil jeg bruke begrepet *konfident* om personen som søker sjelesorg. Prestene i det empiriske materialet brukte ofte dette begrepet.

⁶ Med avvergeplikt mener jeg alle borgeres plikt til å avverge visse alvorlige straffbare handlinger, jf. straffelovens § 139. Jeg konkretiserer dette i kap. 4.

meldeplikt til barnevernet, bl. a. ved mistanke om alvorlig omsorgssvikt⁷ eller mishandling. Tilgjengelig kunnskap viser at overgrep mot barn og mishandling av kvinner er alvorlige samfunnsproblemer. Barne-, ungdoms og familiedirektoratet (Bufdir) utgir hvert år rapporter hvor de systematiserer statistikk fra de 22 sentrene mot incest og seksuelle overgrep i Norge. Bufdir understreker at forekomststudier ikke gir «sikre tall på omfang, men det er ingen tvil om at seksuelle overgrep er et alvorlig samfunnsproblem» (Barne- ungdoms- og familiedirektoratet, 2014:1). Under vil jeg kort skissere funn fra en nyere nasjonal undersøkelse som kan indikere omfanget av *noen* av de forholdene som kan utløse profesjonsutøvernes avvergeplikt eller meldeplikt til barnevernet. Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress (NKTVS) fant at

- «Forekomsten av voldtekt noen gang i løpet av livet var 9,4 % for kvinner og 1,1 % for menn. Halvparten (49 %) av kvinnene som rapporterte voldtekt hadde opplevd voldtekt før fylte 18 år» (Thoresen and Hjemdal, 2014:15).
- 10,2 % av kvinnene og 3,5 % av mennene hadde hatt seksuell kontakt med en person som var minst fem år eldre før fylte 13 år (2014:15).
- 33,6 % av kvinnene og 11,3 % av mennene rapporterte at «de hadde opplevd noen form for seksuelt overgrep i løpet av livet» (2014:15).
- 4,9 % av jentene og 5,1 % av guttene «hadde opplevd alvorlig fysisk vold fra foresatte i barndommen» (2014:16).
- 15,4 % av jentene og 11,2 % av guttene «hadde opplevd psykologisk vold fra foresatte i barndommen» (2014:16).
- «13,9 % menn og 11,2 % kvinner hadde opplevd alvorlig vold *der de var redd for å bli alvorlig skadet eller drept* minst en gang etter fylte 18 år» (2014:16; kursiv i original).
- «8,2 % av kvinnene hadde vært utsatt for alvorlig vold fra partner (sparket, tatt kvelertak på, banket opp)» (2014:17).

Sammenliknet med dette, hevder WHO's handlingsplan mot mishandling av barn at 9,6 % av barna i den europeiske regionen har blitt utsatt for seksuelt misbruk, 22,9 % for fysisk misbruk og 29,1 % for «mental or emotional abuse» (World Health

⁷ I dette arbeidet legger jeg til grunn definisjonen Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet (heretter BLI) bruker: «Omsorgssvikt forekommer når et grunnleggende behov hos et barn ikke blir møtt, uavhengig av årsak(er)» (2013:51; kursiv i original). BLI deler videre begrepet i to, sviktende behovsdekking og sviktende tilsyn (2013:51).

Organization, 2014:1).⁸ WHO estimerer at 14,6 % av europeiske barn har vært vitne til familievold (2014:1). Det er imidlertid grunn til å utvise varsomhet ved slike sammenlikninger, bl.a. fordi ulike undersøkelser kan operere med forskjellige definisjoner f.eks. av seksuelt misbruk eller av hva som ligger i begrepet omsorgssvikt.⁹ For mitt formål er det tilstrekkelig å konstatere for det første at både norske og internasjonale undersøkelser konkluderer med at *omsorgssvikt, familievold og mishandling av barn er problemer med betydelig omfang*. Tallene gir grunnlag for å hevde at det er realistisk at profesjonsutøvere kommer til å møte og arbeide med barn, ungdom og kvinner som har blitt utsatt for dette. I en svensk studie fant Rudolfsson og Tidefors at 72 % av prestene hadde møtt ofre for seksuelt misbruk i sitt arbeid i menigheten (jf. Rudolfsson, 2015:29). For det andre viser forskning at det har omfattende skadevirkninger å oppleve vold eller misbruk. WHO argumenterer for at det er svært sterke belegg for at mishandling kan føre til utvikling av «depression, anxiety, eating disorders, behavioural problems, suicide attempts, self-harm and illicit drug use» (WHO 2014:6). Videre framhever WHO at mishandling kan resultere i posttraumatisk stress, skader på utviklingen av hjernen og at det kan påvirke skoleprestasjoner negativt (2014:6). Disse skadevirkningene blir også dokumentert i norsk litteratur på emnet. Raundalenuutvalget (NOU 2012:5) som utredet det biologiske prinsippet i barnevernet (Barne- likestillings- og inkluderingsdepartementet, 2012) referer forskning om skadevirkninger. Raundalenuutvalget fastslår at en rekke nyere studier av barnemishandling, omsorgssvikt og vold har «påvist flere og alvorligere negative effekter på barns helse» (Barne- likestillings- og inkluderingsdepartementet, 2012:19). Konkret nevner utvalget problemer med «emosjonell og atferdsmessig funksjon, sosial kompetanse, skoleprestasjoner, redusert hukommelse og svikt i andre kognitive funksjoner samt psykopatologi og flere generelle helseproblemer» og videre «kan [det] nevnes skader på tilknytningssystemet, påfølgende skader på barns forventninger i forhold til andre mennesker... Det er også påvist skader på empatiutviklingen og emosjonsreguleringslæringen som er under utforming disse første, påvirkelige leveårene» (2012:19). Denne kunnskapen både om forekomsten av vold, omsorgssvikt og mishandling og om de alvorlige helseproblemene som er forbundet med dette har motivert mitt valg av tema i dette arbeidet. Eller mer presist,

⁸ I regjeringens strategi for å bekjempe vold og seksuelle overgrep mot barn og ungdom understrekes det at det ikke finnes «norske omfangsundersøkelser som spesifikt gjelder omsorgssvikt» (2013:81) eller psykisk vold mot barn og unge (2013:80).

⁹ Walsh m.fl. (2010; 2012) kommer med samme innvending og hevder at det er en del begrepsmessige svakheter i den internasjonale forskningen på feltet, jf. kap. 1.3.3.

mitt valg av hvilken kontekst jeg vil bruke som utgangspunkt for å analysere profesjonsutøvernes vurderinger og handlingsvalg.

Det er relevant å framheve noen nøkkeltall fra statistikken fra statistikken over meldinger til barnevernet.¹⁰ I Norge hadde 53150 barn og ungdom i alderen 0-22¹¹ år tiltak fra barnevernet i 2013. I 2013 mottok barnevernet 52550 bekymringsmeldinger for totalt 46550 barn (Statistisk sentralbyrå, 2014a). Skolen stod for totalt 13 % av meldingene. Det er grunn til å understreke at foreldrene selv tok initiativ til 9 % av bekymringsmeldingene. Andre viktige meldingsinstanser var politiet (15 %), skolehelsetjenesten og helsestasjonene (5 %), og leger, sykehus og tannleger (5 %). I forhold til mine undersøkelser, er det grunn til å presisere at statistikken ikke gir grunnlag for å fastslå om det er lærere, rådgivere, rektor eller andre ved skolen som sender bekymringsmeldingene. 15352 av bekymringsmeldingene gjaldt barn i alderen 13-17 år, dvs. ungdomstrinnet og begynnelsen på videregående skole. Skolen stod for 2897 av disse meldingene, dvs. 19 % av meldingene i denne aldersgruppen (Statistisk sentralbyrå, 2014b). Til sist vil jeg poengtere at det ikke finnes egne tall som viser antall meldinger fra prester i Den norske kirke eller andre religiøse ledere.

1.2. Problemstilling

Med utgangspunkt i kunnskapsstatusen jeg skisserte i kap. 1.1.2, vil problemstillingen i dette arbeidet være todelt.

- 1) Hvordan utøver en gruppe ungdomsskolelærere og prester sitt profesjonelle skjønn når de må vurdere situasjoner som aktualiserer spørsmål knyttet til taushetsplikt og meldeplikt/avvergeplikt?
- 2) Hvordan kan profesjonelt skjønn kvalifiseres slik at profesjonsutøvere kan bli bedre utrustet til å håndtere bekymringssaker?

I kap. 1.3 redegjør jeg for relevant forskning på feltet. Jeg bruker forskningsoversikten som utgangspunkt for å operasjonalisere problemstillingen og presisere forskningsspørsmålene som vil være styrende for det empiriske arbeidet og analysene.

¹⁰ Som forklaring til statistikken skriver Statistisk sentralbyrå (heretter SSB) at «Ei barnevernssak startar ofte med ei melding til barnevernet, som snarast og innan ei veke må avgjere om dei skal setje i gang ei undersøking eller leggje bort meldingSTATISTISK SENTRALBYRÅ. 2015. *Barnevern, 2014* [Online]. Available: <https://statbank.ssb.no/sosiale-forhold-og-kriminalitet/statistikker/barnevern/aar/2015-07-09.a>. Ei undersøking skal snarast og innan tre månader konkludere om det skal setjast i verk barnevernstiltak, eller om ein skal leggje bort saka» (2015).

¹¹ Barnevernlovens § 1-3 fastslår at tiltakene kan gjelde *inntil* barnet er fylt 23 år.

I denne sammenhengen vil jeg først knytte noen kommentarer til problemstillingen og gjøre noen sentrale presiseringer. For det første har problemstillingen en deskriptiv (del 1) og en normativ del (2). Den deskriptive delen utgjør hoveddelen av dette arbeidet, og analysene i del 1 danner grunnlaget for avhandlingens normative drøftinger. Som jeg henspiller på i tittelen, *På tilliten løs?*, analyserer jeg her profesjonsutøveres vurderinger i saker der mye står på spill for de involverte. Gale vurderinger eller for seine inngrep i bekymrings saker kan få alvorlige konsekvenser for de berørte (jf. kap. 1.1.2). Dette er bakgrunnen for at jeg har valgt å lage en todelt problemstilling som leder fram mot en normativ sluttdrøfting. Videre underbygger jeg denne vinklingen av problemstillingen med flere studier i forskningsoversikten som tyder på at lærere og prester ofte er dårlig forberedt til å avdekke misbruk og gjennomføre bekymringsmeldinger (Grossoehme, 1998:746; O'Toole m.fl., 1999:1098; Walsh m.fl., 2005:4ff; O'Neill m.fl., 2010:393f).

For det andre vil jeg kommentere noen av de sentrale begrepene i problemstillingen. Begrepene taushetsplikt, meldeplikt og avvergeplikt blir fyldig presentert i kapittel 4. Her er det tilstrekkelig å understreke at både lærere og prester kan oppleve situasjoner i arbeidshverdagen der de må velge mellom å behandle betroelser fra ungdom konfidensielt, eller å dele informasjonen med andre i et forsøk på å avverge en alvorlig fare eller skade. For enkelthets skyld bruker jeg i de fleste tilfeller begrepet *taushetsplikt* uten å skille mellom henholdsvis den forvaltningsmessige eller yrkesmessige taushetsplikt med mindre det finnes analytiske gevinster forbundet med å gjøre det. Den forvaltningsmessige taushetsplikten er omtalt i forvaltningslovens §§ 13 – 13 f. Både lærere, prester og andre yrkesgrupper som er ansatt i offentlige forvaltningsorganer er omfattet av den forvaltningsmessige taushetsplikten. Noen profesjoner, som bl.a. prester, psykologer og leger, er i tillegg omfattet av den yrkesmessige eller kallsmessige taushetsplikten, jf. straffelovens § 139. Den yrkesmessige taushetsplikten begrenser i større grad anledningen til informasjonsdeling enn den forvaltningsmessige taushetsplikten. Begrepet *meldeplikt* viser til barnevernlovens § 6-4 som slår fast at lærere og en rekke andre offentlige tjenestemenn har en plikt til melde fra av eget initiativ til barnevernstjenesten «når det er grunn til å tro at et barn blir mishandlet i hjemmet eller det foreligger andre former for alvorlig omsorgssvikt ... eller når et barn har vist vedvarende alvorlige atferdsvansker». ¹² Når jeg bruker betegnelsen *barnevernet*, er det den kommunale

¹² I kap. 4.1.3 viser jeg at prester ikke er omfattet av meldeplikten til barnevernet.

barnevernstjenesten jeg sikter til. Årsaken til at jeg reserverer begrepet barnevernet til dette nivået, og ikke inkluderer det regionale eller statlige nivået, er at det er kontakt med den kommunale barnevernstjenesten som først og fremst er et aktuelt handlingsvalg for informantene i situasjonene jeg beskriver her. Begrepet *avvergeplikt* refererer til den plikten alle norske borgere ifølge straffelovens § 139 har til å avverge forskjellige alvorlige forbrytelser. Avvergeplikten setter til side både den forvaltningsmessige og den yrkesmessige taushetsplikten. *Bekymrings sak* er et begrep jeg har hentet fra empirien. Jeg bruker dette begrepet både om informantenes arbeid med saker der de vurderer om de skal sende bekymringsmelding til barnevernet og om tilfeller der profesjonsutøverne vurderer om de skal kontakte hjelpeapparatet eller politiet for å avverge en alvorlig fare eller forbrytelse.

Jeg diskuterer *profesjonelt skjønn* i teorikapitlet (kap. 3.3), men det er nødvendig å foreta noen foreløpige presiseringer av hva jeg sikter til med begrepet her. Profesjonelt skjønn gis en sentral plass i profesjonsteorien av bidragsytere som Andrew Abbott (1988), Eliot Freidson (2001) og Michael Lipsky (2010). Det blir gjerne framholdt at skjønnutøvelse er et særtrekk ved og en uomgjengelig side av profesjonelt arbeid som ofte består i å anvende generell og teoretisk kunnskap på enkelttilfeller (Freidson, 2001:95). Profesjonelle har gjerne arbeidsoppgaver som kjennetegnes ved at de er avgrensede, spesialiserte og har en ubestemt karakter. Denne ubestemtheten innebærer at det ofte ikke er klart definerte grenser som kan tilsi hva som er rett handling under bestemte omstendigheter (Grimen and Molander, 2008:179). Inspirert av Harald Grimen og Anders Molander skiller jeg analytisk mellom skjønn som epistemisk og strukturell kategori (2008). Skjønn som *epistemisk kategori* kan ifølge forfatterne karakteriseres som «en bedømmende virksomhet under betingelser av ubestemthet» (2008:182) og en form for praktisk resonnering med svake garantister (warrants) eller normative holdepunkter. Ut fra dette, vil jeg hevde at begrepet ligger nær mine formuleringer i problemstillingens første del og at det ivaretar et analytisk behov i dette arbeidet. Grimen og Molander bruker rettsfilosofen Ronald Dworkin i sine beskrivelser av skjønn som *strukturell kategori*. Ifølge Dworkin (1977/2011), bør profesjonsutøvernes anledning til å utøve skjønn forstås som en delegert myndighet. Dette poenget bør forstås ut fra profesjonenes samfunnsmandat (jf. kap. 3.2). Dworkin poengterer at profesjonsutøvere alltid må spørre seg hvilke normative standarder, eller begrensninger, skjønnen må forholde seg til, og hvilken autoritet som har delegert myndigheten til å utøve skjønn til den profesjonelle (Grimen and Molander, 2008:181-182). Med vekten som blir lagt på juridiske begreper i problemstillingens første del, så

er det klart at også skjønn analysert som en strukturell kategori vil spille en sentral rolle i dette arbeidet.

1.2.1 Hvorfor lærere og prester?

Skolen og Den norske kirke er de to aktørene som har kontakt med flest barn og ungdom i forbindelse med undervisningsaktiviteter. Kontaktlærere i ungdomsskolen følger gjerne samme klasse over tre år og møter de samme elevene daglig eller ukentlig. Kirken har lang tradisjon med konfirmasjonsundervisning, og etter at Stortinget vedtok reform av kirkens trosopplæring i 2003 er det en hovedsatsning i kirken å utvikle en systematisk trosopplæring for alle dømte mellom 0-18 år. Trosopplæringsreformen «medfører at prester i enda større grad er i nær og fortrolig relasjon til barn og ungdom» (Torp and Persson, 2012). På landsbasis valgte 63,6 % av 15-åringene kirkelig konfirmasjon i 2013 (Statistisk sentralbyrå, 2014c). Meldeplikt eller avvergeplikt er utfordringer både lærere og prester kan møte i arbeidshverdagen. Det er grunn til å poengtere at det er vesentlige forskjeller mellom lærer- og presterollen, mellom målene for de to profesjonene og konteksten for profesjonsutøvelsen. Videre er det grunn til å tro at disse forskjellene kan få følger for skjønnsutøvelsen og handlingsvalgene jeg analyserer. Lærerne bygger seg opp kjennskap til elevene over lang tid. Dette vil i mindre grad være tilfelle for prestene i undersøkelsen min. Prester jobber i forhold til mange ulike aldersgrupper, og barne- og ungdomsarbeidet utgjør bare en del av prestenes totale arbeidstid. I tillegg er både konfirmasjonstiden og andre tiltak i trosopplæringen av betydelig mindre omfang enn skolens undervisning, og dette får selvsagt følger for prestenes anledning til å bli kjent med den enkelte ungdommen og deres foresatte. Derfor er det grunn til å anta at prestene jeg intervjuer har hatt langt mindre tid sammen med ungdommene de møter i arbeidet enn lærerne i denne undersøkelsen. Til tross for dette, er det noen trekk både ved presterollen og ved måten kirkens undervisning er organisert på som kan få betydning for innholdet i prestenes kjennskap til barn og ungdom. Min erfaring tilsier at prester som gjennomfører konfirmantleirer og som arbeider med menighetens barne- og ungdomsarbeid over tid kan få omfattende innsikt i ungdommers liv og problemer. Det kan tenkes at dette har noe med selve presterollen å gjøre, at den innbyr til betroelser og en sterk grad av konfidensialitet.¹³ Jeg vil dessuten legge til at

¹³ Av plasshensyn har jeg ikke anledning til å utdype denne påstanden her. Empirisk forskning tyder på at forventningen til at prester overholder taushetsplikten er sterkere enn for andre profesjoner (Ormrod og Ambrose, 1999) og videre at taushetsplikten har stor betydning for konfidenters villighet til å betro seg. Se kap. 1.3.4 for mer detaljer.

prester f.eks. gjennom krise- og sorgarbeid kan få rask og dyp innsikt i problemene både til ungdommer og til konfidenter fra andre aldersgrupper. Daniel Grossoehme poengterer at prester har tett tilgang til familiers liv og hyppig kontakt med barn og unge. Ut fra dette argumenterer Grossoehme for at prester er «in a prime position to observe and report abuse and neglect» (1998:743). Jeg vil hevde at det kan berike analysene av profesjonsutøveres skjønnsutøvelse å studere fenomenet ut fra to profesjoner.¹⁴ Videre vil jeg anføre at valget av lærere og prester er relevant fordi begge gruppene arbeider med ungdom i en undervisningskontekst. Begge profesjonene jobber tett på ungdommer og deres familier, får innblikk i livene deres og vil enkelte ganger ha fortrolige samtaler som kan stille dem på vanskelige valg. Med utgangspunkt i disse refleksjonene, er det gode argumenter for å sammenlikne læreres og presters vurderinger av bekymringssaker. Som jeg vil vise i kapittel 4, er det *store nok likheter* (Bryman, 2008:43) i de føringene lovverket legger på profesjonsutøvernes skjønnsutøvelse i bekymringssaker til at en komparasjon kan være velbegrunnet. Videre er det *store nok forskjeller* både mellom lærernes og prestenes profesjonelle roller og organisatoriske kontekster til å danne et fruktbart utgangspunkt for komparasjon.

1.3. Forskningskontekst

Forskningsoversikten i dette arbeidet vil være todelt. I denne første delen skisserer jeg forskningskonteksten som har vært relevant for å definere og forme prosjektet mitt. Relevante studier blir beskrevet ut fra noen hovedtrekk med vekt på bl.a. metode, formål og viktigste resultater. Jeg bruker dette delkapitlet til å identifisere kunnskapsbehov i forskningen, og som et utgangspunkt for å presisere egne forskningsspørsmål (kap. 1.4). Videre bruker jeg elementer fra denne presentasjonen i min argumentasjon for valg av forskningsdesign i kap. 2. Fordi jeg ønsker å bruke forskningskonteksten aktivt i min egen argumentasjon og til oppbygningen av denne studien, er det nødvendig med en fyldig presentasjon. I den andre delen av forskningsoversikten (kap. 6.4) presenterer jeg resultatene fra noen relevante studier mer detaljert og diskuterer disse i forhold til mine egne empiriske funn.

Framstillingen vil gjøre det klart at profesjonelles vurderinger og beslutninger kan studeres fra mange ulike utgangspunkt og med ulike formål. Jeg gjør ikke noe forsøk

¹⁴ Jeg utdyper dette argumentet i metodekapitlet.

på å lage en fullstendig oversikt over bidrag og resultater i de ulike forskningstradisjonene prosjektet mitt grenser til. Intensjonen her er først og fremst å plassere mitt prosjekt som en del av et større forskningsfelt med flere ulike tilnærminger og metoder. Som jeg har argumentert for i kap. 1.1, vil jeg i dette arbeidet analysere profesjonsutøveres skjønnsutøvelse med henblikk på en spesifikk tematikk. Ut fra dette, vil det være naturlig å konsentrere forskningsoversikten mest rundt empiriske studier knyttet til taushetsplikt eller meldeplikt. Fordi det er så få relevante studier fra Norge og nordiske land på dette feltet, har jeg ikke funnet det hensiktsmessig å avgrense forskningskonteksten geografisk. Litteratursøkene ble gjort i databasene Bibsys, Oria, Forskdok, Norart, EBSCOhost Web, UMI Dissertation Express, ATLA Religion Database, ERIC, WorldCat og Acedemic Search Elite. I tillegg til dette, utførte jeg søk i blant annet Google scholar og i databasene til tidsskrifter på feltet.

1.3.1 Skjønnsforskning og etisk beslutningsforskning

Profesjonelt skjønn kan studeres fra mange ulike faglige og metodiske utgangspunkt. På et overordnet plan kan to forskningstradisjoner som grenser mot mine undersøkelser kategoriseres under overskriftene *skjønnsforskning* og *etisk beslutningsforskning* (ethical decision making). I en reviewartikkel hevdet Loyens og Maesschalk at studier av rutiner og retningslinjer, forskning på frontlinjebyråkrater¹⁵ og forskning på individers beslutninger i etiske spørsmål, dvs. «decision making in which certain values are at stake» (Loyens and Maesschalk, 2010:4) har vært sentrale tradisjoner innen *skjønnsforskning*¹⁶. De hevdet videre at innen *etisk beslutningsforskning* var de dominerende teoriene hovedsakelig basert på forskning innen businessetikk, utviklingspsykologi og organisasjonsstudier (2010:4). Denne kategoriseringen viser for det første at grensene mellom disse forskningsfeltene kan være uklare, og for det andre at forskning på profesjonelt skjønn er et sammensatt felt med ulike innfallsvinkler. I det følgende vil jeg derfor kort presentere noen perspektiver på tre tradisjoner, som på ulike måter har hatt betydning som kontekst for min egen undersøkelse av profesjonell skjønnsutøvelse. Dette gjelder moralpsykologisk forskning, etisk beslutningsforskning og ekspertforskning. Det er særlig innsikter i hvilke metoder som har blitt brukt, hvilke formål som har vært

¹⁵ Denne forskningen henter sitt navn fra Michael Lipskys klassiske bidrag *Street-level bureaucracy: dilemmas of the individual in public services* (2010).

¹⁶ Som det framgår under, plasserer jeg såkalt *ekspertforskning* som en del av feltet skjønnsforskning.

sentrale i studiene og ulike måter å presisere hva som er gjenstand for analyse i forskningen som har hatt betydning for presiseringen av mitt eget prosjekt.

Mye *moralpsykologisk forskning* har foregått i tradisjonen etter Lawrence Kohlberg og hans teori om ulike stadier i moralsk utvikling, eller som kritiske alternativer¹⁷ til hans tenkning. Betydningen for mitt prosjekt består først og fremst i at det finnes en omfattende tradisjon innen empirisk forskning på moralske vurderinger. Colby, Kohlberg og kollegaene brukte semi-strukturerte intervjuer, *Moral Judgment Interview*, hvor informantene ble bedt om å vurdere hypotetiske dilemmaer og begrunne ulike handlingsvalg (Colby et al., 1987). De utviklet en omfattende manual som «lists arguments at various stages, and the scorer's job is to match a subject's utterances with the criteria in the scoring guide» (Rest, 1999:10). Senere utviklet James Rest en multiple-choice test, *Defining Issues Test*, som ble gjennomført i større grupper og datakodet. Bakgrunnen for denne testen var en antakelse om at folk definerer de viktigste trekkene ved et moralsk dilemma på ulike måter, og videre at en persons svar på ulike hypotetiske dilemmaer kan indikere hvilket stadium av moralsk utvikling personen kan plasseres på (Rest, 1999:12). Kohlbergs tenkning har de siste tiårene blitt videreført og fornyet, og en oversikt over denne tradisjonen finnes i *Postconventional Moral Thinking. A Neo-Kohlbergian Approach* (Rest et al., 1999). Et sentralt bidrag her er James Rest sin *Four component model*. Teoretisk var bakgrunnen for modellen et ønske om å «identify more precisely what else there is in morality [than just moral judgment]» (1999:22). Modellen skildrer fire ulike prosesser som svar på det overordnede spørsmålet: «What must we suppose happens psychologically in order for moral behavior to take place?» (1999:23).

Tabell 1. Fire komponent modellen (jf. Tabell 1.7, Rest, 1999:23)

1. Moralsk sensitivitet. Å tolke situasjonen2. Moralsk vurdering. Å avgjøre hvilken handling som er moralsk rett/gal3. Moralsk motivasjon. Å prioritere moralske verdier i forhold til andre verdier4. Moralsk karakter. Å vise mot, holde fast på en overbevisning, evne til å gjennomføre moralske handlinger

Modellen viser at moralske handlinger, ifølge Rest, er avhengig av fire ulike komponenter. Som bidrag til forståelsen av profesjonell skjønnsutøvelse strekker

¹⁷ Carol Gilligans bidrag *In a Different Voice* (1982) er klassisk bidrag i kritikken av Kohlbergtradisjonen.

modellen seg fra profesjonsutøvernes første tolkninger av en situasjon (moralsk sensitivitet), via vurderinger av riktig handlingsvalg (moralsk vurdering) og prioritering av moralske verdier (moralsk motivasjon) til gjennomføringen av en handling (moralsk karakter). Rest poengterte imidlertid at disse elementene ikke må forstås som *temporale prosesser*, men som en analyse av fire ulike komponenter som inngår i en kompleks interaksjon. Han hevdet at «moral failure can occur because of deficiency in any component», og han underbygde dette ved å hevde at alle disse fire komponentene må forstås som bestemmende for moralske handlinger (1999:24). For mitt prosjekt har fire komponent modellen, og den empiriske forskningen som ligger under denne, betydning først og fremst som en forankring av noen sentrale begreper og som et empirisk basert forsøk på å dele moralforskning inn i ulike dimensjoner. Rest sin konseptualisering av moralske vurderinger som en av flere sammenvevde prosesser som er bestemmende for moralske handlinger var et viktig startpunkt for å formulere mitt eget prosjekt. I kapittel 3.3. utfordrer jeg, med utgangspunkt i Arne Johan Vetlesen (1994), Rest sin modell og beskriver et teoretisk perspektiv som holder disse komponentene sammen på en annen måte enn skissert over.

Etisk beslutningsforskning har som antydnet over et tyngdepunkt innen businessetikk og organisasjonsstudier. En sentral tendens i denne forskningen er forsøkene på å lage lister over ulike variabler som kan tenkes å påvirke etiske beslutninger. I sin oversiktsartikkel over feltet trekker Loyens og Maesschalk bl.a. fram *individuelle faktorer* som moralsk utvikling (jf. Kohlbergtradisjonen), alder, arbeidserfaring, kjønn, utdanning og personlige verdier, eller *organisatoriske faktorer* som etiske kodekser, organisasjonens størrelse, belønninger og sanksjoner som sentrale variabler. De hevdet imidlertid at slike studier har noen vesentlige svakheter fordi slike variabellister «fail to provide insight into the relative impact of these factors and the exact way in which they influence decision making and behavior» (Loyens og Maesschalk, 2010:19). Forskerne argumenterte videre for at årsaken til denne påståtte svikten, er at studiene i denne tradisjonen rendyrker fokuset på faktorer i stedet for prosesser. Resultatet er at den etiske beslutningsprosessen ofte blir behandlet som «a black box» (2010:11f). Mitt anliggende her er ikke å nedskrive bidragene innen etisk beslutningsforskning. Jeg vil bruke Loyens og Maesschalk sin kategorisering av forskningsfeltet som et utgangspunkt for å hevde at det i studiet av moralske beslutninger må foretas valg mellom svært ulike analysegjensstander og metoder. De kvantitative faktorstudiene har en annen tilnærming til studiet av profesjonsutøveres moralske skjønnsutøvelse enn jeg har valgt i denne undersøkelsen. I problemstillingen gjør jeg det nemlig klart at

denne studien skal analysere utøvelsen av profesjonelt skjønn. Derfor vil jeg i den empiriske delen av dette arbeidet legge hovedvekten på profesjonsutøvernes vurderinger og refleksjoner, og analysere ulike prosesser som kan inngå i skjønnsutøvelsen.

Ekspertforskning er en samlebetegnelse på studier innen ulike fag og forsknings-tradisjoner som har eksperters arbeid, vurderinger, informasjonsprosessering eller beslutninger som tema. Det er to hovedretninger innen ekspertforskning. Den ene retningen kalles gjerne *heuristikk og bias* (Kahneman and Klein, 2009). Studiene i denne tradisjonen er ofte eksperimentelle, og de fokuserer gjerne på forskjellige kilder til svakheter i eksperters skjønnsutøvelse, bl.a. ulike former for forenklinger, «bias» og tommelfingerregler. Den andre retningen, *naturalistisk beslutningstaking*, undersøker i stedet hva som kjennetegner eksepsjonelt god skjønnsutøvelse, den understreker kontekstens kompleksitet og betydningen av å forske på fenomener i naturlige situasjoner (jf. Kirkebøen, 2013). Daniel Kahneman og Gary Klein poengterer at det er et mål i naturalistisk beslutningstaking å «demystify intuition by identifying the cues that experts use to make their judgments, even if those cues involve tacit knowledge and are difficult for the expert to articulate» (Kahneman and Klein, 2009:516).

Oppsummerende vil jeg si at de tre forskningstradisjonene som ble nevnt kort over, moralpsykologi, etisk beslutningsforskning og ekspertforskning representerer interessante kontekster for mine undersøkelser. Det er verdt å bemerke at hovedinnretningen i disse studiene er av kvantitativ karakter, og at jeg i liten grad har funnet enkeltstudier som vil være ressurser for egne mine analyser. Jeg har imidlertid hentet inspirasjon fra beskrivelser av forskningsdesign og metodediskusjoner her. I naturalistisk beslutningstaking understrekes det at skjønnsutøvelse bør studeres i naturlige situasjoner, og at forskningen skal identifisere ulike elementer som, kanskje ubevisst, inngår i de profesjonelles vurderinger. Inspirert av dette har jeg valgt å studere skjønnsutøvelse for det første med utgangspunkt i en spesifikk tematikk hentet fra informantenes arbeidshverdag, og for det andre med utgangspunkt i både realistiske scenarioer og profesjonsutøvernes egne erfaringer.¹⁸ Av grunner jeg presenterer i kap. 2, valgte jeg derimot ikke å bruke metoder som følgeforskning eller deltakende observasjon. Jeg konsentrerer resten av forskningsoversikten rundt studier

¹⁸ Jeg begrunner dette i kap. 2

som framstår som mer umiddelbart relevante for mine undersøkelser av læreres og presters skjønnsutøvelse i spenningen mellom taushetsplikt og avvergeplikt.

1.3.2 Empiriske studier av læreres og presters profesjonsetikk

Prosjektet mitt er en empirisk informert profesjonsetisk studie. Kunnskapsoversikter i feltet og mine egne litteratursøk tyder på at det er en mangel på empiriske studier av profesjonsetikk for både lærere og prester. Kunnskapsrapporten som ble laget etter forskningsprogrammet KUPP (Kunnskapsutvikling i profesjonsutdanning og profesjonsutøving) konkluderer med at det er behov flere systematiske studier av læreres profesjonsetiske dilemmaer (Eritsland, 2004:15). I en nordisk kontekst var Trygve Bergem (1993) og Gunnel Colnerud (1995) blant pionerene med sine empiriske undersøkelser av henholdsvis yrkesetiske holdninger i lærerutdanningen og læreres yrkesetiske konflikter i grunnskolen. Etter dette finnes det flere eksempler både på kartlegningsstudier av hva slags profesjonsetiske dilemmaer lærere opplever (bl.a. Tirri, 1999 og Ohnstad, 2008) og på dybdestudier av læreres moralske refleksjoner (Husu and Tirri, 2003). Internasjonalt finnes det også lærerforskning som er inspirert av Kohlberg eller Neo-Kohlbergtradisjonen. Et eksempel på det siste er Fritz Oser og Wolfgang Althof som laget en typologi over læreres beslutningsstrategier basert på 60 kvalitative intervjuer om moralske dilemmaer. Typologien oppsummerte fem ulike måter å løse moralske konfliktsituasjoner, der læreren

1. unngår problemet og nekter ansvar for å løse det
2. delegerer løsningen av problemet til kollegaer, administrasjon eller ledelse
3. løser problemet på egen hånd, ofte på en spontan og så lettvinnt måte som mulig.
4. prøver å balansere ulike etiske prinsipper og finne en løsning som er best for eleven
5. handler som i pkt. fire, men læreren velger å involvere de som er berørt av situasjonen. Oser og Althof kalte denne tilnærmingen en *fullstendig diskurs* (Oser and Althof, 1993:255-259).

Oser og Althofs studie har en viss interesse for mine diskusjoner, og den vil bli omtalt i forbindelse med diskusjoner av avhandlingens funn i kapittel 6.4.

I Norge (Huse and Hansen, 2002), Sverige, Danmark (Rasmussen, 2009) og Finland (Niemäla, 2005) finnes det flere nyere eksempler på empirisk basert presteforskning.

Mine litteratursøk tyder på at det kan være en mangel på empirisk etiske kartlegningsstudier (jf. eksemplene fra skolen) i en kirkelig kontekst. Databasene og søkemotorene jeg nevnte i kap. 1.3 gav nemlig få treff på ulike kombinasjoner av begreper¹⁹ for bl.a. prest, profesjon, etikk, skjønn, beslutninger og empirisk. Det finnes imidlertid noen studier, enten av taushetsplikt eller av presters meldinger til barnevernet, og disse blir omtalt i de neste delkapitlene. De studiene som finnes på skolefeltet, derimot, gir viktig kunnskap om ulike profesjonsetiske utfordringer i norsk og nordisk skole. Det er likevel grunn til å understreke at denne forskningen i beskjeden grad diskuterer temaene som utgjør kjernen av dette prosjektet, nemlig profesjonsutøveres overveielser og valg knyttet til taushetsplikt og meldeplikt.

1.3.3 Forskning på meldinger til barnevernet

Norge er ett av minst 20 europeiske land og minst 50 land globalt som har en meldeplikt til barnevernet (Mathews and Kenny, 2008). Selv om det er forskjeller mellom lovverkene i disse landene, blir ulike kategorier profesjonelle pålagt å melde mistanker om omsorgssvikt eller misbruk av barn til barnevernet. Kelly m.fl. (2011) analyserer hvordan land i EU og EØS responderer på vold mot kvinner og barn, bl.a. gjennom lovgivning. Forskerne diskuterer kritisk om meldeplikten har den ønskede effekten, dvs. om den gjør det enklere å avdekke og stoppe overgrep i tide (Kelly et al., 2011:194).²⁰ Selv om dette er en viktig problemstilling, ligger den utenfor det som er rammen for min empiriske undersøkelse av hvordan lærere og prester vurderer bekymringsaker. Dette delkapitlet vil først og fremst fokusere på empiriske studier av læreres meldinger til barnevernet. Mot slutten av kapitlet omtaler jeg presteforskning på feltet.

Både metodisk og tematisk har det vært noen klare tendenser i forskningen på læreres meldinger til barnevernet som har blitt publisert siden begynnelsen av 1990-tallet. Studiene undersøker gjerne i hvilken grad lærerne er i stand til å *gjenkjenne tegn* på omsorgssvikt og fysisk, seksuelt eller psykisk misbruk av barn, og i hvilken grad lærerne vil *melde* dette til barnevernet. Den vanligste metoden er spørreundersøkelser med vignetter (bl.a. Walsh et al., 2005; Zellmann, 1992; Kenny, 2001), men også retrospektive spørsmål om læreres eventuelle tidligere erfaring med meldinger har blitt

¹⁹ Hovedsøkene ble gjort i engelskspråklige databaser. I tillegg utførte jeg søk på norsk og tysk.

²⁰ Flere av landene i denne rapporten, bl.a. Tyskland, har lovverk hvor profesjonsutøverne ikke har noen meldeplikt. Det fører for langt å gå nærmere inn på skildringer av omstendighetene som må foreligge før profesjonsutøverne i disse landene har *anledning* til å sende bekymringsmeldinger.

noe brukt (bl.a. Walsh et al., 2005; Campbell & Wigglesworth, 1993). De fleste artiklene som er publisert på feltet inneholder faktoranalyser av ulike variabler som kan tenkes å påvirke læreres meldinger til barnevernet. Toneangivende forskere har gruppert uavhengige variabler under overskriftene *case characteristics* (bl.a. type misbruk, alvorlighet, frekvens, barnets kjønn eller alder), *school characteristics* (bl.a. skolestørrelse, organisatoriske rutiner for melding, skoleslag/klassestrinn) og *teacher characteristics* (bl.a. arbeidserfaring, holdninger, relevant opplæring, tidligere erfaring med meldinger). Et sentralt formål med studiene har vært å anslå hvor mye av variansen i lærernes *evne til å gjenkjenne misbruk* eller *villigheten til å melde* til barnevernet som kan tilskrives de ulike variablene nevnt over (jf. O'Toole et al., 1999). Konklusjonen til både Walsh m.fl. (2008) og O'Toole m.fl. (1999) var at meldinger varierer systematisk med detaljer i casene og at læreres meldinger «is largely influenced by the type and seriousness of the act» (O'Toole et al., 1999:1097). Visse trekk i vignettene ser ut til å gi sterkere utslag på lærernes beslutninger enn andre, bl.a. viser flere studier at det er mer sannsynlig at seksuelt misbruk av barn blir meldt til barnevernet enn annet fysisk misbruk (O'Toole et al., 1999:1091). Jeg vil framheve at både O'Toole m.fl. og andre studier opererer med et konseptuelt og analytisk skille mellom *recognition* (avdekking) av misbruk og *reporting* (melding). Dette er et punkt jeg følger nærmere opp både i metodekapitlet og i analysene av avhandlingens empiri (kap. 6.2-6.3).

Walsh m.fl. (2010 og 2012) har påpekt begrepsmessige svakheter i forskningen på feltet, og argumentert for forsiktighet i forhold til å sammenlikne resultater fra ulike studier. Videre er det slik at flertallet av studiene på feltet omfatter alle formene for misbruk som kan utløse en meldeplikt til barnevernet, mens enkelte dekker bare seksuelt misbruk (f.eks. Walsh m.fl., 2012), eller undersøker spesifikt f.eks. foreldres misbruk av egne barn (O'Toole m.fl., 1999). Dette kan representere utfordringer for vurderingen av resultatene. Både Walsh m.fl. (2010) og Goebbels m.fl. (2008) har hevdet at det er en del teoretiske svakheter ved forskningen. Goebbels m.fl. kritiserte bl.a. studiene på feltet for å mangle et teoretisk rammeverk «that would facilitate the systematic study of determinants and their relationships» (Goebbels et al., 2008:943). Walsh m.fl. (2010) etterlyste teori om holdninger i sin oversikt over feltet. Hun argumenterte for at forskningen burde drives framover ved å undersøke læreres holdninger til bekymringsmeldinger, «because attitudes may be latent features of decision making and potential determinants of the quality and accuracy of reports» (Walsh et al., 2010:328). Dette er et tema jeg vil følge opp i analysene av egen empiri.

Det ser ut til å være en *mangel på kvalitative og retrospektive studier* av læreres meldinger til barnevernet. I sin oppsummering av feltet viste Goebbels m.fl. (2008) bare til fire studier som hadde et retrospektivt fokus hvor informantene ble bedt om å redegjøre for sine tidligere erfaringer med meldinger til barnevernet (2008:942). Mine egne litteratursøk og Walsh m.fl (2010) sin oversikt over 58 studier understøtter mangelen på slik forskning. Jeg leser også denne oversikten slik at det finnes få studier med fokus på etiske dilemmaer knyttet til å melde eller å unnlate å melde saker til barnevernet. Janice Hinson og Richard Fossey (2000) stod bak en av studiene som ligger nærmest mitt eget design. Empirien bestod av en spørreundersøkelse med amerikanske grunnskolelærere (N=56), og surveyen hadde åpne rubrikker for kommentarer av kvalitativ karakter. Resultatene tydet på at mange lærere trenger mer kunnskap om symptomer på misbruk av barn og bli mer fortrolige med prosedyrer og lovverket knyttet til meldinger (2000:251). Resultatene fra denne studien vil bli derfor bli kommentert nærmere og diskutert ut fra egne funn senere.

Rosonna Tite stod bak en canadisk studie som kombinerte kvalitative og kvantitative data for å undersøke hvordan lærere definerte misbruk av barn, hvor mye erfaring de hadde med slike saker og hvilke handlingsvalg de hadde tatt i bekymringsaker (Tite, 1993). Hun var spesielt opptatt av å undersøke forholdet mellom lærernes definisjoner og forståelse av misbruk og deres inngrep i slike saker. Et av hovedresultatene i studien var at lærere melder få av sakene der de har mistanke om at barn blir misbrukt til barnevernet. Tematikken som gav den høyeste villigheten til å melde til barnevernet var mistanke om incest. 31,9 % av lærerne som hadde hatt en mistanke om incest svarte at de hadde meldt fra om dette til barnevernet (1993:596f). Dette resultatet bør forstås i lys av et annet sentralt funn. Tite framholdt nemlig at lærere foretrakk uformelle intervensjoner og bruk av helsesøster eller annet personale på skolen framfor å sende bekymringsmelding til barnevernet (1993:596). Dette vil bli utdypet og diskutert i lys av mine egne funn og annen relevant forskning i kap. 6.4.

I en norsk kontekst har jeg ikke funnet forskning ut over mastergradsnivå²¹ som undersøker læreres eller presters refleksjoner og vurderinger knyttet til meldinger til

²¹ Nyere eksempler på slike mastergradsoppgaver er «Hvilke faktorer kan virke hemmende for oppmerksomhets- og opplysningsplikten, og i hvilken grad etterfølges disse pliktene i skolen?» (Ranes og Ødegaard, 2013), «Opplevelse av meldeplikt og barnevern hos pedagoger i skolen. Tverrfaglig samarbeid; "the missing link" mellom skole og barneverntjeneste?» (Bornø, 2006).

barnevernet. Barnehageansattes vurderinger knyttet til meldinger er tematisert i en NOVA-rapport forfattet av Backe-Hansen (2009). Det finnes imidlertid noen studier som belyser prosjektets kontekst på en mer indirekte måte. Inger Lise Stølsvik og Merete Hellum (2011) gjennomførte en studie av hvordan ansatte i barnehager og skoler i Telemark resonnerte i forhold til å melde fra til barnevernet om *seksuelle overgrep*. Stølsvik og Hellum kombinerte en vignettundersøkelse (N=140) med semi-strukturerte intervjuer (N=5). De konkluderte med at det var en «høy terskel for å melde fra om mistanker om seksuelle overgrep, og det skal en betydelig mengde signaler til for at barnets atferd og følelsesmessige uttrykk vurderes som urovekkende» (2011:4). Stølsvik og Hellum trakk fram mekanismer som organisatorisk siling av saker og nærhet til familien som forklaring for lav meldingsfrekvens. De argumenterte imidlertid for at tilliten til barnevernet var den faktoren som hadde størst betydning for meldinger. Ansatte som hadde «meldt saker før, vil i større grad kvie seg for å melde igjen ut fra de tidligere erfaringer de har med hva som har skjedd med saken generelt og den konkrete barnet spesielt» (2011:4). Jeg vil diskutere mine resultater i lys av denne studien i kap. 6.4 og 7.4.

Det er lite presteforskning også internasjonalt på dette temaet. Flere studier har undersøkt forskjellige aspekter ved seksuelle misbruk som har foregått i katolske kirken. Det finnes både eksempler på studier av prester som er mistenkt for å ha begått seksuelle overgrep,²² og studier av hvilke fysiske, psykologiske og åndelige effekter slike overgrep har hatt på ofrene.²³ Det finnes imidlertid noe forskning på presters holdninger til spesifikke temaer som grenser mot problemstillingen min. Et eksempel på dette er forskning som analyserer presters holdninger til vold i nære relasjoner (Nason-Clark, 1999). Slike studier danner en kontekst for mitt prosjekt, men fordi analyseenheten i disse arbeidene ikke sammenfaller med mitt fokus på læreres eller presters skjønnsutøvelse, så vil disse ha en begrenset betydning for de sentrale drøftingene her.

Grossoehme (1998), Teare (2006) og O'Neil m.fl. (2010) er imidlertid eksempler på internasjonale studier som kan plasseres nærmere dette arbeidets problemstillinger. Erin Olson O'Neill m.fl. studerte holdninger til samarbeid mellom kirken og

²² «Identity and Behavior: Exploring an Understanding of "Being" and "Doing" for Catholic Priests Accused of the Sexual Abuse of Minors in the United States» (Vollman, 2011).

²³ Bl.a. «Psychological, sexual, and spiritual effects of clergy sexual abuse of women» (Huson, 2002) og «Clergy sexual abuse of women: A specialized form of trauma» (Flynn, 2000).

sosialtjenesten²⁴, og de var både opptatt av faktorer som kan bedre og forverre samarbeidsklimaet. O'Neill m.fl. poengterte at det finnes lite kunnskap om hvordan prester vurderer bekymringsaker og om hvilke handlingsvalg prester tar i forhold til samarbeid med hjelpeapparatet. Forskerne brukte snøballmetoden og intervjuet 19 prester og 17 ansatte i sosialtjenesten. De konkluderte bl.a. med at prestene opplevde vansker knyttet til beslutninger om å melde. Årsakene til dette var for det første at prestene visste lite om hjelpeapparatet og for det andre at de fryktet negative reaksjoner fra familien (2010:394). Ansatte i sosialtjenesten opplevde at prestenes «failure to recognize child abuse and neglect as problems in the church community» (2010:392) hindret samarbeid og forebygging av misbruk. Andre funn fra denne studien blir diskutert nærmere ut fra min egen empiri i kap. 6.4.

Budd Teares avhandling (2006) undersøkte amerikanske presters holdninger til bekymringsmeldinger, hva slags opplæring de hadde fått om misbruk av barn og deres kjennskap til kirkens retningslinjer på feltet. Bakgrunnen for prosjektet var funn som tydet på at «There is confusion and limited knowledge around reporting suspected child abuse and neglect cases within the clergy» (2006:6). Teare gjennomførte en kvantitativ studie (N=140) som undersøkte hva slags faktorer som kunne hindre meldinger til barnevernet. Han avgrenset seg imidlertid fra å studere *hvorfor* prestene bestemte seg for å melde eller å unnlate å melde, og hvilke *beslutningsprosesser* prestene oppgav at de brukte i forbindelse med dette (2006:86). Sentrale resultater i Teares arbeid var at 74,9 % av prestene oppgav at de hadde fått utilstrekkelig opplæring om misbruk og bekymringsmeldinger under utdanningen. Resultatene var marginalt bedre for etter- og videreutdanning (2006:64). Som et utgangspunkt for mine egne undersøkelser, gir Teares funn grunnlag for å anta at mange prester kan oppleve utfordringer i forhold til bekymringsmeldinger i arbeidet. 48,2 % av prestene i Teares studie svarte at de hadde hatt mistanker om misbruk, og 39,6 % svarte at de hadde rapportert slike mistanker (Teare, 2006:64). Daniel Grossoehme fikk omtrent tilsvarende resultater i sin kvantitative spørreundersøkelse av presters (N = 143) holdninger til misbruk av barn og kjennskap til arbeid med bekymringsmeldinger (Grossoehme, 1998). 48 % av respondentene oppgav at de hadde hatt mistanker om at barn i deres menighet hadde vært utsatt for omsorgssvikt eller overgrep, og 41 % oppgav at de hadde rapportert mistankene videre. Prestene oppgav to hovedgrunner til at de ikke meldte saker til barnevernet, og det var manglende tillit til barnevernet og at

²⁴ Selv om forfatterne brukte betegnelsen «Social Service», og ikke det mer utbredte «Child Protective Services», så framgår det av artikkelen at sosialtjenesten arbeider for å hindre misbruk av barn.

de var usikre på hvordan de skulle tolke en konkret sak (1998:746). Bare 1 av 10 oppgav frykten for å ødelegge relasjonen til konfidenten. Det er spesielt relevant for mitt prosjekt at Groessoehme tematiserte taushetsplikten i sin studie. 49 % av informantene svarte at de ville rapportere mistanker om misbruk av barn selv om informasjonen var mottatt «with the Seal of Confession»²⁵ (1998:745).

I en svensk kontekst har Lisa Rudolfsson (2015) gjennomført et doktorgradsarbeid som består av to artikler som undersøkte presters erfaringer som sjelesørgere i møte med ofre for seksuelt misbruk. I tillegg skrev Rudolfsson og Tidefors to artikler (2014; 2015b) med utgangspunkt i konfidentenes erfaringer. Materialet bestod av kvalitative intervjuer. I tillegg til dette gjennomførte Rudolfsson m.fl. (2012) en vignettundersøkelse for å studere hvilken betydning sjelesørgerens og konfidentens kjønn har for forståelsen av og håndteringen av overgrepstematikk i en sjelesorgkontekst. Selv om fokuset i Rudolfssons arbeid er et annet enn mitt, danner funnene hennes en relevant kontekst for mine diskusjoner. For det første framhevet Rudolfsson m.fl. (2012) at 72,9 % av prestene oppgav at de hadde møtt ofre for seksuelt misbruk i sitt arbeid som prest. For det andre gav prestene uttrykk for at det var svært krevende å motta betroelser om overgrep i sjelesorg. Prestene framstod som usikre, både på hvordan de best kunne hjelpe konfidenten, men også i forhold til hvordan de kunne beskytte seg selv mot det vonde de fikk høre i samtalene (2015:III). Det er spesielt relevant for min studie at Rudolfsson og Tidefors (2013) framhevet utfordringer knyttet til taushetsplikten. De pekte på den ene siden på prestenes opplevelser av at taushetsplikten bandt dem og begrenset deres handlingsvalg. På den andre siden tydet studien på at konfidentene hadde blandede følelser for prestens taushetsplikt, «För vissa var det just tystnadsplikten som hade gjort det möjligt att berätta, medan de som hade anförtrott sig till en präst/pastor under den tid som övergreppen pågick, beskrev tystnadsplikten som ett svek: de blev lämnade i en situation där övergreppen fortsatte» (Rudolfsson, 2015:IV). Jeg vil presisere at jeg må være varsom med å sammenlikne Rudolfssons resultater med mine egne fordi prester i Svenska kyrkan har en *absolutt* taushetsplikt (Rudolfsson, 2015), noe som innebærer at selv ikke samtykke fra konfidenten gir presten anledning til å røpe informasjon fra sjelesorg.

²⁵ En katolsk prest har ikke anledning til å røpe noe informasjon som er mottatt i rammen av skriftemålet. Det såkalte *skriftemålsseglet* er absolutt etter katolsk kirkerett. Jeg vil imidlertid innvende at det er usikkert hvordan resultatet til Groessoehme bør tolkes i og med at bare 17 av 143 informanter tilhørte Den katolske kirke.

For å oppsummere, vil jeg framheve at jeg har valgt en forskningsdesign som henter inspirasjon både fra den kvantitative og den kvalitative delen av forskningsfeltet slik det er beskrevet her. I metodekapitlet (kap. 2) utdyper jeg dette nærmere. Jeg bygger videre på tradisjonen i feltet med å bruke spørreundersøkelse med vignetter for å studere profesjonsutøveres skjønnsutøvelse i bekymringssaker, og jeg kombinerer dette som enkelte av studiene over med semi-strukturerte og retrospektive intervjuer. I kap. 6.4 sammenlikner jeg mine hovedfunn med resultater fra studier omtalt her. Videre vil jeg understreke at enkelte av bidragene jeg har referert til har fått betydning for min forståelse av hva som er analyseenheten i dette arbeidet. Jeg har valgt mitt forskningsfokus som et alternativ til tilnærmingen i de kvantitative faktorstudiene (Walsh m.fl., 2008, O'Toole m.fl., 1999) som dominerer forskningsfeltet. I motsetning til f.eks. Teare (2006) og Rudolfsson (2015) så vil mine hovedinteresser i analysene være knyttet til beslutningsprosessene profesjonsutøverne beskriver i tilknytning til arbeidet med bekymringssaker og deres begrunnelser for enten å melde eller å unnlate å melde i en konkret sak. Dette gir grunnlag for å presisere at analyseenheten i problemstillingens første del vil være lærernes og prestenes *skjønnsutøvelse* og i den andre delen deres *skjønnskvalifisering*. Jeg utdyper dette og operasjonaliserer problemstillingen i kap. 1.4.

1.3.4 Forskning på taushetsplikt og taushetsplikts grenser

Taushetsplikten har en sentral plass i de fleste profesjoners praksis og i profesjonsetiske kodekser. På denne bakgrunnen framstår mangelen på empirisk forskning rundt taushetsplikten som konstraintuitiv. I dette delkapitlet systematiserer jeg studier av taushetsplikt innen skole og kirke, men først vil jeg nevne noen andre studier av betydning for dette arbeidets tematikk.²⁶ En del av de empiriske undersøkelsene av taushetsplikt har nemlig utgangspunkt i psykologi og psykoanalyse. Et uttalt formål bak taushetsplikten er at den skal verne tillitsforholdet mellom profesjonsutøver og pasient, og det har blitt hevdet at «most clients expect unlimited confidentiality and without it are unlikely to enter treatment voluntarily» (Smith og Meyer, 1984 i Crenshaw and Lichtenberg, 1993). Med utgangspunkt i dette, kan det være potensielle spenninger mellom klienters forventninger til f.eks. en psykolog og de meldepliktsreglene som profesjonsutøveren er pålagt å følge. Det har imidlertid i

²⁶ Enkelte studier i dette delkapitlet kan nemlig tolkes som empiriske undersøkelser som belyser formålet bak taushetsplikten (jf. kap. 4). Slik blir studiene også relevant som materiale for å drøfte mine informanternes påstander om taushetsplikts betydning, jf. kap. 6.3.1 og 7.4.2.

liten grad blitt forsket på hva taushetsplikten betyr for klienters villighet til å betro seg til profesjonsutøvere (Crenshaw og Lichtenberg, 1993:185).

John Ormrod og Laura Ambrose gjennomførte to empiriske studier som undersøkte folks forventninger til taushetsplikt i ti ulike profesjoner. 50 respondenter deltok i den første spørreundersøkelsen, og de ble bedt om å svare ja eller nei på om de trodde at samtaler med ulike grupper profesjonsutøvere *ville være* helt taushetsbelagte («completely confidential»). Deretter ble de spurt om de mente at slike samtaler *burde være* helt fortrolige. Denne distinksjonen kan tolkes som forskjellen mellom respondentens *forventning* om absolutt taushetsplikt versus *ønske* om absolutt taushetsplikt. Resultatene for alle de ti undersøkte profesjonene viste det samme mønsteret; «in all instances this was in the direction of thinking that information discussed should be treated in greater confidence» (1999:418). Respondentene hadde størst tillit til at innholdet i en samtale med en prest ville forbli fortrolig. 77.1 % indikerte forventning om at samtaler med prester ville være helt taushetsbelagte, mens 93,8 % gav uttrykk for et ønske om det samme.²⁷ Den andre spørreundersøkelsen (N=103)²⁸ undersøkte folks holdninger til om psykologer burde melde fra om seksuelt misbruk av barn. Resultatene fra denne studien så ut til å gå på tvers av den første. Ønsket at om psykologer skulle melde fra om misbruk av barn var høyere enn respondensenes forventninger om det samme. Under 10 % mente at en psykolog ikke burde melde fra om seksuelt misbruk. Spenningen mellom disse to undersøkelsene fanger, slik jeg forstår det, noen sentrale temaer som ligger under dette arbeidets problemstilling. Jeg undersøker nemlig hvordan profesjonsutøvere veier taushetsplikten mot meldeplikten i ulike situasjoner i yrket. Ormrod og Ambrose tolket resultatene fra de to studiene slik at folk i utgangspunktet ønsker at profesjonelle skal praktisere taushetsplikten strengt, «yet when given real-life situations with which to grapple many seem quite comfortable with the possibility of breaking confidences» (1999:419). Videre konkluderte forskerne med at «to many people confidentiality as a concept seems a good idea until one is forced to reconcile it with, for example, the safety of children» (Ormrod and Ambrose, 1999:419). Denne konklusjonen støttes også av Michael Kane og Robin Jacobs studie av forventninger og tillit til religiøse

²⁷ Tilsvarende tall for andre profesjoner var psykoterapeuter (64,6 % forventning vs. 89,6 % ønske), allmennleger (60,4 % forventning vs 95,8 % ønske), psykologer (50 % forventning vs 85,4 % ønske), sosialarbeider (16,7 % forventning vs 75 % ønske) og sykepleier (12,5 % forventning vs 54,2 % ønske), jf. Ormrod og Ambrose, 1999:418.

²⁸ Forfatterne presiserte at disse informantene ikke deltok i den første studien. De gav imidlertid ikke opplysninger om hvordan utvalget av deltakere ble foretatt i noen av studiene.

ledere (2012). Bare 16.4 % av de spurte svarte at religiøse ledere burde overholde taushetsplikten selv om de hadde mulighet til å avverge en alvorlig skade, mens 70,6 % var uenige i dette (2012:72). Forskerne konkluderte ut fra dette med at respondentene «differentiated the need for confidentiality but were unwilling to believe it should never be breached» (2012:70).

Det finnes noe amerikansk og engelsk forskning på skolepsykologer og på rådgivere innen skolehelsetjenesten og deres holdninger til taushetsplikt og meldeplikt. Disse studiene har en viss relevans for mine problemstillinger fordi de kaster lys over temaet i en skolekontekst. Deler av forskningen er utført på ungdomstrinnet, og enkelte bidrag tematiserer i en viss grad læreres praktisering av taushetsplikt i arbeid med ungdom. Forskingen i denne tradisjonen er hovedsakelig kvantitativ og den består gjerne av vignettbaserte studier eller spørreundersøkelser som undersøker hvilke faktorer og hvilke typer problemer profesjonsutøvere oppgir som grunnlag for meldinger. Nancy Bodenhorn argumenterte for at dilemmaer knyttet til taushetsplikten ser ut til å være det primære etiske dilemmaet for rådgivere i skolen (2006), og viste til Madelyn Isaacs og Carolyn Stones studie (1999) som tydet på at rådgivere på barneskolen var mer villige til å bryte taushetsplikten enn på ungdomsskolen (1999:265). Isaacs og Stone framhevet at barnets alder ser ut til å være «the most significant variable in dealing with dilemmas related to confidentiality» (1999:265). Bodenhorn argumenterte for at dette funnet «reflected the age and maturity levels of the students, legal precedents that establish increasing children's rights with age, as well as the different roles that school counselors have at different academic levels» (Bodenhorn, 2006:195). Forskingen på meldinger til barnevernet var, som redegjort for i forrige delkapittel, opptatt av å definere hva slags faktorer som kunne være bestemmende for profesjonelles beslutninger i forhold til bekymringsmeldinger, og videre i hvilke sakstyper meldinger kunne være aktuelt. Tilsvarende er mye empirisk forskning på taushetsplikten konsentrert rundt hvilke faktorer som fører til at profesjonsutøvere anser det som etisk akseptabelt å bryte²⁹ taushetsplikten. I en vignettstudie av skolepsykologers vurderinger knyttet til risikofylt atferd hos elever var konklusjonen at «as the behaviors became more dangerous or potentially harmful, school psychologists found

²⁹ Jf. problemformuleringene i flere av de refererte artiklene på feltet. I min presentasjon av det norske lovverket på området (kap. 4) og diskusjonen av min egen empiri, vil jeg ikke omtale profesjonsutøvernes meldinger til barnevernet eller politiet (jf. straffelovens § 139) som *brudd* på taushetsplikten. Denne uttrykksformen er misvisende, fordi det ut fra norsk lovverk ikke eksisterer en taushetsplikt i disse tilfellene. Plikten til taushet er i mange av de eksemplene jeg omtaler, i hvert fall juridisk, *erstattet* av en meldeplikt eller avvergeplikt. Empirisk og etisk er det imidlertid et åpent spørsmål hva profesjonsutøverne velger å gjøre i slike situasjoner, og hvordan de argumenterer for hva som er det gode og riktige handlingsvalget i den enkelte dilemmasituasjonen.

it increasingly ethical to break confidentiality to report the behaviors» (Rae et al., 2009:457). Dette funnet, at meldinger begrunnes ut fra grad av alvorlighet, er konsistent med sentrale funn i forskningen på meldinger til barnevernet som ble referert i kap. 1.3.3. Moyer og Sullivan har publisert flere artikler om rådgiveres vurderinger knyttet til spenningen mellom taushetsplikt og rapportering til foreldre (2008a og 2008b) eller skolens administrasjon (2012). Konklusjonen deres var at det er «a great deal of ambiguity concerning the issue of confidentiality and when or not to breach that confidentiality with risk-taking students» (Moyer and Sullivan, 2008a). Studiene deres viste at det var en viss konsensus når det gjaldt rådgivernes vurderinger knyttet til ungdom som fortalte om selvmordstanker, men mindre når det gjaldt andre typer problemer, som f.eks. selvskading (2008a).

Peter Jenkins (2010) oppsummerte i en artikkel empirisk forskning på ungdommers syn på taushetsplikt, og han viste til at britisk rettspraksis sterkt understreker taushetsplikten som et vern om ungdommers autonomi. Jenkins hevdet at empirisk forskning «suggests that keeping secrets from parents may, in fact, have certain positive effects for young people, in facilitating the development of their emotional autonomy» (2010:272).³⁰ Han trakk fram den såkalte Axon-saken som dreidde seg om en 14-åring som fikk hjelp av skolehelsetjenesten til å gjennomføre en abort uten at hennes mor var informert eller hadde samtykket. Retten slo imidlertid fast at jenta hadde rett til vern om opplysningene om dette inngrepet, og begrunnelsen var blant annet at «where young people were not assured of high levels of confidentiality, then rates of accessing the service, particularly by young people from ethnic minorities, were adversely affected» (2010:271). I forhold til mitt eget arbeid, kan argumentasjonen til Jenkins illustrere hva slags verdier, rettigheter og prinsipper som kan stå mot hverandre når profesjonsutøvere må ta stilling til om en situasjon er dekket av taushetsplikten eller ikke. Videre kan de ulike forskningsbidragene nevnt over gi verdifull kunnskap om beslutninger vedrørende taushetsplikt og meldeplikt i en skolekontekst. Mer presist belyser studiene hvilke faktorer som kan ha betydning for beslutninger til ulike grupper ansatte i disse sakene, og hvilke typer atferd eller problemer hos elever som kan gi f.eks. rådgivere i skolens helsetjeneste dilemmaer i forhold til taushetsplikten. Det er imidlertid grunn til å understreke at disse resultatene

³⁰ Forskning på effekten av fortrolighet, eller på klienters opplevelse og bruk av sjelesorg eller skriftemål er et spennende felt. Ut fra plasshensyn og dette arbeidets problemstillinger, må jeg imidlertid avgrense meg fra å gå videre inn på dette. Murray-Swank, McConnell og Pargament (2007) gir en oversikt over empirisk forskning på opplevelser av skriftemål innen ulike religioner.

ikke nødvendigvis kan overføres til lærere som gruppe, eller brukes for å belyse mine funn i en norsk kontekst. Dette har mange grunner, hvor bl.a. ulike yrkesroller, ulike nasjonale lovverk og ulike samfunnsmandat for lærerne er blant de opplagte, i tillegg til vitenskapsteoretiske grunner som farene ved generalisering på et tynt grunnlag.

Isaacs og Stone argumenterer for at vurderinger knyttet til taushetsplikten i skolen kan ha en avgjørende betydning fordi «the rights of minor clients compete with parent's and school officials' rights and legitimate needs to know» (1999:260). Til tross for dette, ser det både internasjonalt og nasjonalt ut til å være en mangel på studier som fokuserer på læreres refleksjoner eller praksis knyttet til taushetsplikt. Det finnes imidlertid noen enkeltfunn som omhandler lærere i forskningen på rådgiverne nevnt over. Et eksempel på dette er studien til Claire Fox og Ian Butler (2007) som undersøkte elevers holdninger til skolens rådgivningstjeneste. Fox og Butler framhevet at «there was a general perception that friends and teachers may not keep things confidential» (2007:105). I studiens fokusgruppeintervjuer uttrykte elever en bekymring i forhold til å betro seg til lærere, «The teacher is in school all the time and could tell other teachers in the staff room» (2007:104). I en norsk kontekst framstår NOVA-rapporten *Taushetsplikt, opplysningsrett og opplysningsplikt. Regelkunnskap og praksis* (Stang et al., 2013) som mer relevant. Studien omfattet en spørreundersøkelse (N=194) og semistrukturerte intervjuer (N=55) med deltakere fra ulike profesjoner, bl.a. politiet, NAV, PPT, kriminalomsorgen, skole, skolehelsetjenesten, helsestasjon, fastlege, barnehage, barnevern og psykiatrisk spesialisthelsetjeneste. Prosjektet fokuserte på taushetsplikt og tverrfaglig samarbeid, og forfatterne oppgav at målet med forskningen var å «få en dybdeforståelse av hvilke rettsregler de ansatte legger til grunn for sine handlinger, begrunnelser om hvorfor, samt erfaringer med framgangsmåte» (2013:20). Funnene ble oppsummert i tre hovedpunkter;

- Reglene om taushetsplikt ble ikke oppfattet som et hinder for samarbeid. Undersøkelsen tydet imidlertid på at «ikke all nødvendig informasjon kommer frem, og at man savner bedre samarbeid mellom etatene» (2013:8).
- Profesjonsutøverne leser «i liten grad... i lovverk, rundskriv og veiledere, til tross for at man kjenner seg usikre på gjeldende regler». Rapporten understreket videre at «*lederens kunnskap om og opptatthet av regelverket* har stor betydning for hvor sikker den enkelte ansatt kjenner seg på regelverket» (2013:9 kursiv i original).

- Unntaksbestemmelsene fra taushetsplikten framstår som lite kjent (2013:9). De ansatte i skolen gav i større grad uttrykk for usikkerhet på lovene og retningslinjene for praktisering av taushetsplikt og meldeplikt enn de andre profesjonene (2013:158).

Med sitt fokus på rettsoppfatninger og regelpraksis gir NOVA-rapporten innsikter av betydning for mine egne undersøkelser. Det er imidlertid grunn til å påpeke at studien hadde få lærere som informanter (N=34), og videre at rapporten har et tydeligere juridisk fokus enn dette prosjektet som har de profesjonelles skjønnsutøvelse og handlingsvalg som analyseenhet. Helsetilsynets rapport *Utsatte barn og unge – behov for bedre samarbeid* (2009) konkluderte noe annerledes enn NOVA-rapporten. Helsetilsynet framhevet at ansatte i barnevern-, sosial- og helsetjenester³¹ ikke har nødvendige kunnskaper om anvendelsen av «reglene for taushetsplikt, opplysningsplikt og samtykke, slik at det kan samarbeides til beste for barn og unge, samtidig som barna og familienes rettssikkerhet og personvern ivaretas» (2009:5, min utheving). Helsetilsynet påpekte brudd på regelverkets krav i 90 av 114 undersøkte kommuner. Helsetilsynet poengterte at dette innebærer at barns rett til beskyttelse kan krenkes og at deres rett til hjelp ved omsorgssvikt ikke alltid ivaretas (2009:16).

Forskning på taushetsplikt i en kirkelig kontekst har blitt gjort ut fra ulike faglige ståsteder. Grovt sett kan litteraturen deles inn i tre hovedretninger. For det første *teoretiske arbeider med et kirkerettslig fokus* (Hunter, 2006; de Wall, 2011). Flere studier har det amerikanske militæret som utgangspunkt for sine undersøkelser (Mizerani, 2006; Hunter, 2006). Shawn P. Bailey (2002) har vist hvordan det amerikanske rettssystemet har beskyttet advokaters strenge taushetsplikt, men innskrenket prestenes gjennom lover om meldeplikt ved misbruk av barn. For det andre finnes det noen *empiriske studier innen pastoralpsykologi* (Craven, 2012) eller *pastoralteologi* (Morgan, 2010) som grenser mot min egen tematikk. Bledsoe m.fl. argumenterer for at «Findings suggest that clergy often provide services in difficult situations, e.g. crisis intervention and abuse, which can lead to high levels of clergy stress» (2013:23). Sentrale temaer i denne forskningen dreier seg om stress, utbrenthet og presters arbeidsvilkår. Virginia Morgans avhandling *Burdens of disclosure* (2010), kan imidlertid plasseres nærmere problemstillingen min. Morgans arbeid har et

³¹ Rapporten undersøkte samarbeid utsatte barn i skolepliktig alder (6-16 år). Rapporten definerte *utsatte barn* som «barn og unge som ved tilbaketrekking, utagering, rusmisbruk, eller som på andre måter viser ved sin oppførsel at de har behov for samordnet bistand fra helsetjenesten, sosialtjenesten og barnevernet» (2009:9).

historisk og kirkerettslig fokus, i tillegg til en teoretisk del der hun utvikler «a pastoral theology of confidentiality». Den delen som er av størst interesse for mitt eget arbeid, er hennes kvalitative analyser av intervjuer med fjorten prester. Tittelen på avhandlingen hennes henspilte på et hovedresultat i studien, at prester ofte opplever byrder knyttet til å motta betroelser i sjelesorg. Morgan presiserte at disse byrdene kom til uttrykk som en sterk usikkerhet og tvil. Informantene hennes var usikre på hva som var forventet av dem og om hvorvidt handlingsvalgene deres var passende (2010:79). Tolv av fjorten prester fortalte at de hadde opplevd etiske konflikter «which emerged between maintaining confidentiality and protecting some other significant ethical value» (2010:91). Informantene framhevet dilemmaer knyttet til betroelser om utroskap, barnemisbruk, selvmordsfare og ungdommers narkotikabruk. Morgan poengterte at disse sakene utfordret prestene til å veie konkurrerende etiske verdier mot hverandre, og at betroelser kunne skape en konflikt mellom taushetsplikten og hensynet til å unngå skade.

Den tredje hovedgruppen av kirkelige studier av taushetsplikten er *empiriske undersøkelser av hvordan prester praktiserer og reflekterer rundt taushetsplikten*. Disse studiene beveger seg ut over den pastoralpsykologiske interessen for presters opplevelser av taushetsplikt og betroelser, og undersøker i stedet de profesjonelles handlingsvalg, holdninger og begrunnelser. De arbeidene som både tematiserer prestenes holdninger og i tillegg undersøker prestenes erfaringer ut fra egne dilemmaer i yrket framstår som mest relevante for mitt eget arbeid. Elizabeth Audette (1997) undersøkte holdningene til taushetsplikt hos lekfolk og prester i den reformerte kirke kirken³² i USA, og konkluderte med at «almost all information given to a clergy person is assumed to be confidential regardless of the circumstances of disclosure» (1997:i). Resultatene hennes var basert på kvantitative analyser av 16 hypotetiske case. Et av Audettes hovedfunn var at prestenes taushetsplikt har en sterk stilling, men hun poengterte imidlertid at prestenes holdninger til taushetsplikt ikke så ut til å være basert på teologiske grunner som «sacredness in the disclosure of sins for forgiveness by God» (Audette, 1997:91). Audette fant ikke noen dekning for at prestene praktiserte en absolutt taushetsplikt, men derimot en taushetsplikt som kunne vurderes i lys av de konkrete omstendighetene i en sak og settes til side (1997:52). I stedet for en eksplisitt teologisk forankring av taushetsplikten, argumenterte Audette for at prestenes taushetsplikt «rests more heavily on popular professional ethics... which

³² Audette presiserte at kirkesamfunnet *Continuing Congregational Churches* er en reformert kirke og hun skisserte denne kirkens syn på taushetsplikt og skriftemål med utgangspunkt i bl.a. Calvin (1997:8-12).

argue for confidentiality based on the need to respect the individual and the need to preserve the character of human relationships» (1997:93). Jeg vil diskutere enkelte av Audettes funn i lys av mine egne i kap. 6.4.

Jody Wright (2000) og Christopher Lind (2006) er to andre eksempler på empiriske studier i den tredje kategorien. I en canadisk studie (N=79) sammenliknet Lind holdningen til og erfaringene med taushetsplikten hos prester og lekfolk med oppgaver i menigheten. Han konkluderte, som Audette, med at sjelesorgrelasjonen «was the overwhelming framework for thinking about issues of confidentiality» (Lind, 2006:117). Linds forskning er relevant for dette prosjektet fordi han også undersøkte informantenes refleksjoner rundt taushetspliktens grenser. Det viktigste funnet var at de fleste informantene ville gå videre med «confidential information where there is a risk to the client or others» (2006:120).³³ Spørsmålet om «whether and under what circumstances that confidentiality could be violated» (2006:129), delte imidlertid informantene. Jody Wrights empiri omfattet 22 strukturerte intervjuer med hypotetiske spørsmål. Wright var bl.a. opptatt av prestenes definisjoner av taushetsplikt og hvordan de eventuelt sonderte mellom ulike former for taushetsplikt. Videre undersøkte hun prestenes refleksjoner rundt å dele informasjon med andre og hvordan prestene opplevde å motta betroelser (Wright, 2000;ii), jf. det pastoralpsykologiske fokuset på byrder over. I motsetning til mitt prosjekt, var ikke Wrights formål å undersøke prestenes refleksjoner over egne handlingsvalg og erfaringer. Til tross for dette, har Wrights studie noen enkeltfunn det vil være relevant å sammenlikne med mine hovedresultater i kap. 6.4.

Cathrine Hansen påpekte i *Møteplass for presteforskning* at empirisk «forskning rundt presterollen har vokst fram som en relativt ny disiplin i norsk kontekst» (2002:217). I *Tidsskrift for sjelesorg* har Gunnar Fagerli hevdet at «Fortrolighet og konfidensialitet er en hjørnestein i sjelesorgen» (Fagerli, 2013). Så langt jeg har oversikt, er det imidlertid en mangel på empirisk kirkelig forskning i Norge som grenser opp mot teamet i dette arbeidet. Det viktigste unntaket fra dette er Paul Leer-Salvesens bok *Moderne prester* (2005). Leer-Salvesen intervjuet 19, tilfeldig utvalgte, prester om temaer som oppstandelsen, jomfrufødselen og taushetsplikten (2005:18). Leer-

³³ Det er grunn til å presisere at Lind i artikkelen opererer med et uklart definert skille mellom «confession», «counseling» og «pastoral conversation». Resultatene hans blir dermed vanskelige å tolke og overføre til en norsk kirkelig og juridisk kontekst. Det norske lovverket skiller nemlig ikke mellom hva som er stedet eller anledningen for betroelsen en prest mottar, eller mer presist mellom sjelesorg og skriftemål, se kap. 4.

Salvesen brukte oppdiktete case som utgangspunkt for samtale om de ulike temaene. Kapitlet som presenterer prestenes refleksjoner rundt et case med betroelser om incest³⁴ framstår som relevant for problemstillingen min. Han konkluderte med at intervjuene «viser at holdningen til prestenes taushetsplikt som absolutt, ennå står sterkt i presteskapet. Prestene ønsker å beholde sjelesorgen som et frirom der mennesker trygt kan komme uten å frykte at informasjon går videre. Men samtidig får prestene et stort etisk dilemma når de skal veie hensynet til mannen som skrifter sine synder, opp mot hensynet til datteren som fortsatt misbrukes» (2005:176). Leer-Salvesens funn vil bli diskutert i lys av mine egne i kap. 6.4.

Jeg vil konkludere oversikten med at det finnes flere studier som har vært viktige for å forme og presisere dette forskningsprosjektet. Denne forskningen en utgjør en relevant kontekst for å diskutere mine hovedresultater. Forskningen som belyser hvilken betydning taushetsplikten har for befolkningens tillit til profesjonsutøvere har vært viktig både for min forståelse av handlingsvalgene jeg studerer og som grunnlag for min normative drøfting (kap. 7.4.2). Mens det finnes internasjonale studier som tyder på at taushetsplikten utgjør et sentralt dilemma for rådgivere i skolehelsetjenesten (Bodenhorn, 2006; Isaacs og Stone, 1999), er det en mangel på relevante studier av læreres praktisering av taushetsplikten. Jeg har imidlertid hentet ressurser fra ulike tradisjoner i forskningen på taushetsplikten innen ulike kirkesamfunn. Jeg plasserer mitt prosjekt i den empiriske forskningen som analyserer profesjonsutøvernes handlingsvalg, holdninger og begrunnelser. Det er imidlertid få studier som undersøker profesjonsutøvernes skjønnsutøvelse ved å fokusere på taushetsplikten i forhold til meldeplikten og avvergeplikten. Videre skiller mitt prosjekt seg fra eksisterende forskning ved at jeg kombinerer profesjonsutøvernes vurderinger av hypotetiske vignetter med semi-strukturerte intervjuer som fokuserer på informantenes egne erfaringer. Jeg presenterer og begrunner mitt valg av forskningsdesign i kap. 2. Der vil jeg beskrive nærmere hva jeg bygger på og hvordan min studie skiller seg fra annen forskning når det gjelder forskningsdesign.

³⁴ «En mann kommer til skrifte hos deg. Han bekjenner at han har et seksuelt forhold til sin datter på 14 år. Vil du gi ham absolusjon? Vil du melde fra til barnevern/politi?» (Leer-Salvesen, 2005:158).

1.4 Presisering av forskningsspørsmål

Som det har framgått av forskningsoversikten, er det lite forskning både i en norsk og internasjonal kontekst som dekker bredden i min problemstilling om læreres og presters skjønnsutøvelse i spenningen mellom taushetsplikt og avvergeplikt. Det finnes imidlertid mange ulike studier som belyser deler av problemstillingen. På bakgrunn av kunnskapsstatusen i kap. 1.1.2 og forskningskonteksten i kap. 1.3 har jeg valgt å operasjonalisere problemstillingen i dette arbeidet ved hjelp sju forskningsspørsmål. Spørsmålene blir nevnt fortløpende med korte forklaringer. De fire første forskningsspørsmålene operasjonaliserer den første delen av problemstillingen, og de utgjør tyngdepunktet i dette arbeidet.

1. *Hvordan reflekterer informantene rundt taushetsplikt, meldeplikt og avvergeplikt med utgangspunkt i egne erfaringer og case fra arbeidshverdagen?* Forskningsspørsmål nr. en viser at problemstillingen vil bli besvart med utgangspunkt i to ulike empirityper. Jeg analyserer både informantenes svar på hypotetiske vignetter om taushetsplikt, meldeplikt og avvergeplikt og de profesjonelles refleksjoner over egne erfaringer med disse temaene fra yrket. Jeg vil bruke henholdsvis en spørreundersøkelse og kvalitative intervjuer for å gjøre dette. Jeg forstår dette som to ulike innganger til å analysere profesjonsutøvernes skjønnsutøvelse, og jeg diskuterer forholdet mellom disse empiritypene i metodekapitlet. Datagrunnlaget for å besvare dette spørsmålet vil omfatte store deler av både spørreundersøkelsen og intervjuene der informantene redegjør for handlingsvalg, erfaringer og hvordan de konkret jobber med slike saker i arbeidshverdagen. Forskningsoversikten har vist at det er en mangel på kvalitative studier av profesjonsutøveres skjønnsutøvelse i forhold til taushetsplikt og meldeplikt både nasjonalt og internasjonalt, og at det er få studier som kombinerer vignettstudier med retrospektive intervjuer.
2. *Hvilke føringer legger lovverket knyttet til taushetsplikt, meldeplikt og avvergeplikt på profesjonsutøvernes skjønnsutøvelse?* I denne delen av arbeidet presenterer jeg tolkninger av relevante lovbestemmelser som angir rammer for læreres og presters skjønnsutøvelse i forhold til spørsmål om taushetsplikt, meldeplikt og avvergeplikt. Svaret mitt danner utgangspunkt for mine analyser av informantenes refleksjoner og handlingsvalg ut fra en norsk juridisk kontekst. I forskningsspørsmål nr. to legger jeg grunnlag for mine analyser av skjønn som strukturell kategori, jf. kap. 1.2.

3. *Hvordan begrunner informantene sine handlingsvalg, og hvordan balanserer de ulike eller konkurrerende hensyn?* Forskningsfeltet er, som vist i kap. 1.3, dominert av faktorstudier som undersøker hvordan utdanning, kjønn, skolestørrelse, sakens alvorlighet osv. kan påvirke profesjonsutøveres beslutninger om meldinger til barnevernet. Forskningsspørsmål nr. tre er spissere formulert enn nr. en. Her presiserer jeg at det er informantenes vurderinger og begrunnelser jeg vil analysere i dette arbeidet. Ut fra prosjektets faglige plassering i profesjonsetikk og kunnskapsbehov i feltet, er det relevant å analysere hvordan informantene balanserer ulike, eller motstridende, verdier og hensyn når de må foreta handlingsvalg i bekymringssaker. Med formuleringene i forskningsspørsmål nr. tre plasserer jeg prosjektet i den tradisjonen innen skjønnsforskningen som analyserer «decision making in which certain values are at stake» (Loyens and Maesschalk, 2010:4), jf. kap. 1.3.1. Slik jeg definerer skjønnsbegrepet (jf. kap. 1.2), vil forskningsspørsmål nr. en og tre være et bidrag til å analysere skjønn som epistemisk kategori.
4. *Hvilke kilder informerer profesjonsutøvernes skjønnsutøvelse når de må foreta et handlingsvalg i en bekymringssak?* Forskningsspørsmål nr. fire viderefører fokuset på skjønn som strukturell kategori, men spørsmålsformuleringen er mer åpen enn i nr. to. I motsetning til hovedfokuset i Stang m.fl. (2013, jf. kap. 1.3.4), åpner jeg med denne formuleringen for å undersøke om det er andre forhold enn profesjonsutøvernes regelkunnskap (2013:7) som kan ha betydning for deres vurderinger og handlingsvalg. Videre er dette spørsmålet motivert av organisasjonsforskere som advarer mot å rendyrke et individualistisk perspektiv i skjønnsforskningen (Manning, 2001) på bekostning av f.eks. sosiale eller organisatoriske forhold (Feldman, 2001) som kan tenkes å påvirke profesjonsutøveres beslutninger, jf. kap. 3.4.

De tre siste forskningsspørsmålene operasjonaliserer andre del av problemstillingen i dette prosjektet, jf. kap. 1.2.

5. *Hvordan opplever profesjonsutøverne sitt eget utgangspunkt for å håndtere profesjonsetiske dilemmaer knyttet til taushetsplikt, meldeplikt og avvergeplikt?* Bakgrunnen for dette spørsmålet er de internasjonale studiene nevnt over, (jf. kap. 1.2) som tyder på at mange lærere og prester opplever å være dårlig utrustet til å håndtere utfordringene som arbeidet med bekymringssaker representerer. Det er grunn til å presisere at min egen empiri på dette punktet vil være begrenset. Med denne spørsmålsformuleringen sikter jeg mot at studien

kan bidra med norsk empiri og analyser til en større internasjonal diskusjon om skjønnskvalifisering og bekymringsmeldinger.

6. *Hva kan hindre og hva kan fremme meldinger til barnevernet?* Dette forskningsspørsmålet vil utgjøre tyngdepunktet i mine analyser og drøfting knyttet til kvalifisering av profesjonsutøvernes skjønnsutøvelse i arbeidet med bekymringssaker. Tyngdepunktet i den avsluttende drøftingen vil være spørsmålet om hva som kan fremme profesjonsutøvernes arbeid med meldinger til barnevernet. Framstillingen integrerer funn og analyser fra de fem første forskningsspørsmålene.
7. *Kan endringer i de strukturelle vilkårene rundt de profesjonelles arbeid påvirke deres beredskap til å håndtere bekymringssaker?* Mitt svar på forskningsspørsmål nr. seks og sju inneholder implikasjonsdelen av dette arbeidet (kap. 7.4). Ved å synliggjøre studiens implikasjonsdel i to forskningsspørsmål, gjør jeg overgangen fra «er» til «bør» eksplisitt. Med strukturelle vilkår mener jeg her både rettsregler og andre former for rammer som kan ha betydning for de profesjonelles arbeid og handlingsvalg. Disse rammene kan være av en juridisk karakter (jf. Dworkin, 1977/2011; Grimen og Molander, 2008), av en sosial eller organisatorisk karakter (Feldman, 2001; Manning, 2001), m.m.³⁵ Endringer i strukturelle vilkår, f.eks. endringer i fagsammensetning, pensum eller omfanget av et profesjonsstudium, kan tenkes å ha betydning for profesjonsutøveres kvalifisering til yrkesutøvelsen. Ved å bruke strukturbegrepet, legger jeg til grunn at jeg ikke bare analyserer skjønnsutøvelse som et individuelt fenomen som utføres av individuelle moralske agenter. Jeg slutter meg til Peter Manning som omtaler et slikt individuelt fokus som en kognitiv isolering av hendelser som bør betraktes som en del av en større beslutningsprosess (2001:259). Ut fra dette analyserer jeg profesjonsutøvernes vurderinger og beslutninger både ut fra den juridiske konteksten som gir føringer for deres handlingsvalg, men også ut fra den bredere sosiale og organisatoriske konteksten skjønnsutøvelsen inngår i.

³⁵ I kap. 3.2-3.4 beskriver jeg ulike strukturelle vilkår som kan betydning for tematikken jeg analyserer i dette arbeidet.

1.5 Relevans og målsetting

Lærere og prester er profesjonsutøvere som har store deler av befolkningen i sin kontaktflate. I kunnskapsstatusen i kap. 1.1.2 framhevet jeg at det kan få alvorlige konsekvenser å bli utsatt for omsorgssvikt eller ulike former for vold, mishandling og overgrep. Norsk statistikk tyder på at dette er problemstillinger profesjonsutøvere må regne med å kunne møte i sitt profesjonelle arbeid (jf. kap. 1.1.2). Belegg fra internasjonal forskning tyder imidlertid på at profesjonsutøvere i begge yrkesgruppene ikke føler seg godt nok rustet til å håndtere utfordringene som bekymringssaker representerer (bl.a. O' Toole m.fl. 1999:1098; Walsh m.fl., 2005:4ff; Grossoehme, 1998:746; O'Neill m.fl., 2010:393f, jf. kap. 1.2 og 1.3.). Enkelte studier tyder på at profesjonsutøverne opplever byrder knyttet til å ta beslutninger i slike saker (Morgan, 2010:79; Bledsoe et al., 2013). På bakgrunn av dette, undersøker jeg i denne studien hvordan lærere og prester vurderer bekymringssaker, og hvordan og på hvilket grunnlag profesjonsutøverne oppgir at de tar beslutninger. Videre vil jeg bidra til en diskusjon rundt hvordan barn, unge og andre utsatte grupper i samfunnet kan bli enda bedre ivaretatt av profesjonsutøvere de møter blant annet gjennom undervisning, samtaler og sjelesorg.

Det er en mangel på kvalitative studier av dette temaet, og jeg vil særlig påpeke at det er en mangel på kvalitative studier av hvordan lærere og prester tar beslutninger om å enten overholde taushetsplikten eller sette den til side i forsøk på å avverge en alvorlig fare eller skade (jf. kap. 1.3 og Teare, 2006:4). O' Neill m.fl. hevder at «Despite the church's responsibility for the well-being of children, little has been written about the role of the church in child abuse prevention efforts» (2010:382). Flere av forskerne jeg har omtalt slår fast at det er en mangel både på profesjonsetiske ressurser og andre retningslinjer som kan veilede profesjonsutøverne. Wright hevdet ut fra dette at prester «are left to rely on their own judgment or the counsel of fellow ministers when facing difficult confidentiality issues» (Wright, 2000:18). I en norsk kontekst pekte Stang m.fl. (2013) på at det er «et forskningsmessig behov for å framskaffe mer konkret kunnskap om reglene, og om hvordan denne kunnskapen omsettes i praksis. Når slik kunnskap foreligger mer systematisk, kan fagfolk gå videre med spørsmål om hvordan det er mulig å utvikle et godt fungerende tverrfaglig og tverretatlig samarbeid» (2013:41). Til sist vil jeg påpeke at det er få studier som både analyserer profesjonsutøvernes skjønnsutøvelse på feltet empirisk og bidrar med normative drøftinger knyttet til skjønnskvalifisering. Audette hevdet at «any research which can

contribute to a discussion of how confidentiality can, does, or should work in the day-to-day ministry of the average pastor would be a great help» (1997:103). Ved å adressere disse forskningsmessige behovene, sikter jeg mot at studien kan bli et vesentlig bidrag til feltet jeg studerer.

1.6 Arbeidets struktur og oppbygning

I kapittel to beskriver jeg forskningsdesignet som en sekvensiell mixed methods studie, og begrunner hvorfor det kan være et egnet utgangspunkt for å besvare forskningsspørsmålene. Argumentasjonen min er inspirert av Charles Teddlie og Abbas Tashakkoris (2009) beskrivelser av slutningskvalitet som et mål på intern validitet. Jeg valgte å plassere metodekapitlet før teorikapitlet for å skape en bedre sammenheng i argumentasjonen. I kapittel en viet jeg betydelig plass til forskningsoversikten og til presiseringer av hva som er analyseenheten i dette arbeidet. I kapittel to fører jeg denne argumentasjonen videre og diskuterer hvordan jeg kan bygge opp en forskningsdesign som kan være egnet til å besvare problemstillingen. Det empiriske materialet i dette arbeidet vil være en spørreundersøkelse og kvalitative intervjuer. I metodekapitlet redegjør jeg for sentrale valg knyttet til gjennomføringen og utformingen av disse og beskriver min analysestrategi. Videre presenterer jeg min vitenskapsteoretiske posisjon som henter inspirasjon fra kritisk realisme.

I kapittel tre blir teorigrunnlaget i dette arbeidet presentert. Jeg har et tredelt teoretisk inntak i denne studien, og bruker kilder fra profesjonsteori, organisasjonsteori og moralfilosofi som analytiske ressurser. Teorien har blitt valgt med to ulike formål. For det første bidrar de teoretiske bidragene til å *ramme inn min analyseenhet*, nemlig skjønnsutøvelse og skjønnskvalifisering. Introduksjon av sentrale teoretiske begreper, bl.a. skjønnsbegrepet (jf. kap. 3.3) kommer inn under det første formålet. Profesjonsteorien i kap. 3.1 og 3.2 utgjør en viktig bakgrunn for mine diskusjoner av profesjonenes oppgave i samfunnet og profesjonsutøvernes roller. Jeg spisser denne diskusjonen i kap. 3.2 og presiserer hvordan profesjonsutøvernes samfunnsmandat kan forstås i forhold til skjønnsutøvelse i bekymringssaker. For det andre har jeg valgt teoretiske bidrag som kan fungere som *analytiske ressurser i forhold til hovedfunnene i empirien* (jf. kap. 6.4). Med dette som begrunnelse, vil bl.a. Ronald Dworkin, Martha Feldman, Michael M. Harmon og Arne Johan Vetlesen være sentrale figuranter i teorikapitlet, og innsikter fra disse teoretikerne vil spille en sentral rolle i den teoriinformerte analysen (kap. 7.1-7.3).

Kapittel fire presenterer lovverket som regulerer profesjonsutøvernes taushetsplikt, meldeplikt og avvergeplikt. Kapitlet legger grunnlaget for mitt svar på forskningsspørsmål to, *Hvilke føringer legger lovverket knyttet til taushetsplikt, meldeplikt og avvergeplikt på informantenes skjønnsutøvelse?* Av hensyn til rammene og formålet med denne avhandlingen, har jeg ikke anledning til å diskutere forskjellene mellom ulike lands lovverk på dette området. For oversikter over dette temaet, se f.eks. Mathews og Kenny (2008) og Kelly m.fl. (2011). Jeg knytter sammen arbeidets teoretiske og empiriske deler ved å la presentasjonen av lovverket munne ut i vignettene som profesjonsutøvere tar stilling til i spørreundersøkelsen. Jeg begrunner utformingen av vignettene i kap. 5 med henvisning til jussen.

Empiripresentasjonen i dette arbeidet er todelt. Av forskningsetiske grunner (se kap. 2.5.1) valgte jeg å gjennomføre et skille i framstillingen mellom en empirinær analyse som tekstlig ligger nær informantenes beskrivelser og refleksjoner (jf. kap. 5.2-6.3) og en analyse på et høyere abstraksjonsnivå hvor jeg bruker teoretiske ressurser aktivt i argumentasjonen (kap. 7.1-7.3). Både i disse analysene og i den normative drøftingen (kap. 7.4) gjennomfører jeg et skille mellom hva som er informantenes beskrivelser og refleksjoner på den ene siden og hva som er mine tolkninger på den andre siden. Videre vil jeg presisere at jeg bruker Grimen og Molanders (2008, jf. kap. 1.2) skille mellom skjønn som epistemisk kategori og skjønn som strukturell kategori for å organisere framstillingen. I kap. 6.4 avslutter jeg den empirinære analysen med å formulere undersøkelsens empiriske hovedfunn, og videre med å diskutere mine resultater ut fra sentrale studier fra forskningsfeltet. Kap. 6.4 utgjør andre del av forskningsoversikten i dette arbeidet, og det er et viktig grunnlag for den normative sluttdrøftingen i kap. 7.4. Forskningsoversikten vil aktivt bli brukt for å vurdere forståelsen, gyldigheten og rekkevidden av egne funn.

I kapittel 7.1-7.3 bruker jeg hovedfunnene fra empirien som grunnlag for en teoriinformert analyse. Kap. 7.1 tar utgangspunkt i profesjonsteori og formuleringen av profesjonenes samfunnsmandat. Her presenterer og problematiserer jeg synet på samfunnsmandatet som en bestilling eller et diktat til profesjonsutøvere. Kap. 7.2 henter ressurser fra organisasjonsteori og – forskning og analyserer profesjonsutøvernes handlingsvalg i bekymringssaker ut fra teorier om organisatoriske rutiner. Berger og Luckmanns (1966/2000) analyse av fenomenet *reifisering* spiller en

sentral rolle her. Jeg avslutter den teoriinformerte analysen med perspektiver fra moralfilosofi og ansvarsteori. Utgangspunktet mitt er Vetlesens (1994) analyser av moralsk persepsjon og moralsk svikt. Jeg bruker Vetlesen som utgangspunkt for å diskutere hva som kan fremme og hva som kan hindre moralsk persepsjon, og dermed påvirke informantenes håndtering av en bekymringssak. Kap. 7.4 er en normativ sluttdrøfting og det inneholder implikasjonsdelen av dette arbeidet. Ut fra min målsetning om å gi et bidrag til praksisfeltet jeg studerer (jf. kap. 1.1 og 1.5), valgte jeg å fokusere drøftingen rundt spørsmålet *Hva kan fremme meldinger til barnevernet?* I dette delkapitlet svarer jeg på forskningsspørsmål nr. seks og sju som er knyttet til temaet skjønnskvalifisering.

Kapittel 8 er en kort oppsummering av arbeidet med konklusjoner på hvert enkelt forskningsspørsmål. Jeg avslutter konklusjonen med noen forslag til tiltak (jf. kap. 8.1).

2. Forskningsdesign og metodologiske refleksjoner

2.1 Presisering av arbeidets analyseenhet

I dette arbeidet skal jeg analysere profesjonsutøveres skjønnsutøvelse i bekymringssaker og gi et bidrag til diskusjonen om skjønnskvalifisering på feltet (jf. kap. 1.2 og 1.4). Det er altså *skjønnsutøvelse* og *skjønnskvalifisering* som vil være de to analyseenhetene i studien. Mitt valg av forskningsdesign, empiri, innsamlingsteknikker og teori har vært styrt av hva som kan gi kunnskap som kan være egnet til å studere disse analyseenhetene (jf. Teddlie and Tashakkori, 2009:23). I forskningsoversikten presiserte jeg at jeg vil beskrive prosessene og vurderingene profesjonsutøverne forteller om knyttet til sine handlingsvalg i bekymringssaker. Med en slik tilnærming, velger jeg en annen tilgang til analyseobjektene enn de kvantitative faktorstudiene på feltet (jf. kap. 1.3.3). Den sistnevnte tradisjonen analyserer ikke individuelle profesjonsutøveres vurderinger og refleksjoner, men er opptatt av å identifisere ulike faktorer som kan tenkes å predikere læreres eller presters villighet eller evne til å melde. Jeg har argumentert for at det er behov for studier på feltet som belyser hvordan, og på hvilket grunnlag, profesjonsutøvere oppgir at de foretar valg om hvorvidt de vil sende en bekymringsmelding til hjelpeapparatet eller ikke (jf. kap. 1.5).

Dette leder meg videre til refleksjoner rundt en mer presis bestemmelse av studiens analyseenheter. Jeg begynner med en påstand som er nær selvinnslysende, men som har tydelige konsekvenser for forståelsen av prosjektet mitt. Lærernes og prestenes skjønnsutøvelse kan ikke observeres. Denne påstanden innebærer at jeg som forsker ikke har noen *direkte* tilgang til å studere det som er analyseenhetene i dette arbeidet. Jeg legger til grunn en forståelse av skjønnsutøvelse som et kognitivt og emosjonelt³⁶ fenomen som ikke har observerbare manifestasjoner før profesjonsutøverne enten begrunner og verbaliserer sine vurderinger eller foretar et handlingsvalg i en hypotetisk eller konkret sak. Profesjonsutøvernes skjønnsutøvelse kan imidlertid studeres indirekte når den kommer til uttrykk f.eks.

- *verbalt* i profesjonsutøvernes beskrivelser av egne beslutningsprosesser og vurderinger

³⁶ Her bygger jeg på Arne Johan Vetlesens (1994) konseptualisering av moralske vurderinger, se kap. 3.5.

- *sosialt og organisatorisk* gjennom de handlingene og tiltakene profesjonsutøverne velger i en konkret situasjon
- *materielt* i form av informantenes dokumentasjon av sine vurderinger og beslutninger i en bekymringssak
- *emosjonelt* gjennom de følelsesmessige reaksjonene informantene viste i intervju situasjonen da de fortalte om utfordringene ved å vurdere krevende saker.

Jeg vil på den ene siden argumentere for at profesjonsutøvernes skjønnsutøvelse kan studeres *indirekte* gjennom slike synlige uttrykk. Listen over er bare tentativ. Videre er det mulig for meg som forsker å analysere forholdet mellom profesjonsutøvernes handlingsvalg (i hypotetiske og reelle saker) og den juridiske reguleringen³⁷ av rommet for skjønnsutøvelsen. På den andre siden er det vesentlig å presisere at jeg forstår disse indirekte uttrykkene som noe *sekundært*, temporalt forstått, og *delvis annet enn*, profesjonsutøvernes faktiske skjønnsutøvelse forstått som kognitive og emosjonelle prosesser *forut for* en verbalisering eller et konkret handlingsvalg. Jeg presenterer teorigrunnet som begrunner denne inndelingen i kap. 3.5 og bruker Vetlesen (1994) til å visualisere en prosess i tre steg som omfatter henholdsvis *moralsk persepsjon* (1), *moralske vurderinger* (2) og *moralske handlinger* (3). Vetlesen insisterer på at moralsk persepsjon logisk må forstås som en prosess *forut for* en moralsk vurdering. Som forsker har jeg ikke noen direkte tilgang til informantenes moralske persepsjon. Jeg kan derimot studere manifestasjoner som kan plasseres på pkt. to og tre i Vetlesens skjema. Med utgangspunkt i dette, velger jeg å skille analytisk mellom den faktiske skjønnsutøvelsen på den ene siden, og profesjonsutøvernes fortellinger og begrunnelser på den andre siden. Jeg forstår det sistnevnte som profesjonsutøvernes refleksjoner og svar når jeg som forsker utfordrer dem til å fortelle om sine erfaringer og begrunne sine handlingsvalg. Jeg vil omtale disse indirekte uttrykkene for skjønnsutøvelsen som *det ansvarliggjorte skjønnet*, jf. begrepet *accountability* (kap. 1.1 og 3.6). Det er slike fortellinger, eller empiriske data, kollegaer, ledere og tilsynsmyndigheter får tilgang til hvis de spør informantene om grunnlaget for en bestemt beslutning, og nettopp derfor vil jeg argumentere for at det ansvarliggjorte skjønnet er en analyseenhet det er relevant å studere. Jeg vil presisere at profesjonsutøvernes faktiske skjønnsutøvelse har jeg bare indirekte tilgang

³⁷ I dette arbeidet vil særlig lovverkets bestemmelser om taushetsplikt, meldeplikt og avvergeplikt være aktuelle. Se kap. 4 for en nærmere beskrivelse av hvilke føringer lovverket gir for profesjonsutøvernes skjønnsutøvelse.

(Vetlesen 1994:123) til som forsker, enten gjennom det informantene velger å fortelle, eller gjennom mine teoriinformerte analyser og slutninger på bakgrunn av dette. Dette indirekte innblikket kan tenkes å gi et sakssvarende bilde av informantenes skjønnsutøvelse. Det er imidlertid også mulig å tenke seg flere ulike feilkilder, f.eks. at informantene husker hendelser og handlingsvalg feil i ettertid (Walsh et al., 2012:1938), at profesjonsutøverne ønsker å framstille seg selv og sine handlingsvalg i et gunstig lys og derfor holder tilbake informasjon (Bryman, 2008:211) eller at de rasjonaliserer og lager mer omfattende begrunnelser i etterkant av en beslutning (Sonenshein, 2007). Ved hjelp av Vetlesens sekvensielle skjema, plasserer jeg analyseenheten min to på de to siste punktene. Empirien min vil omfatte profesjonsutøvernes fortellinger om sine moralske vurderinger og moralske handlinger. Jeg vil imidlertid hevde at det første punktet, moralsk persepsjon, er relevant for å forstå og tolke profesjonsutøvernes moralske vurderinger og handlinger. Men som jeg har argumentert for over, har jeg bare indirekte tilgang til den moralske persepsjonen, og pga. de nevnte feilkildene, må jeg være varsom med å trekke slutninger på det grunnlaget.

2.2 Valg av forskningsdesign og redskap for datainnsamling

Presiseringene av hvordan analyseenhetene i dette arbeidet kan forstås fører naturlig videre til et annet sentralt spørsmål. Hva slags data kan gi meg som forsker kunnskap om informantenes skjønnsutøvelse, her forstått som det ansvarliggjorte skjønnet (jf. kap. 2.1), og i tillegg et utgangspunkt for å drøfte spørsmål knyttet til skjønnskvalifisering? Jeg har foretatt metodologiske valg og presiseringer av studien ut fra min forståelse av hva som er analyseenhetene i dette arbeidet. I begynnelsen av prosjektet definerte jeg forskningsdesignet som et eksempel på *cross-sectional research* (Bryman, 2008:44) og deretter som en casestudie (2008:52) med bruk av komparasjon (lærere og prester). Mine presiseringer av hva som var henholdsvis arbeidets *analyseenhet* og hva som utgjorde *konteksten for undersøkelsene*,³⁸ førte imidlertid til at jeg gikk bort fra disse forståelsene av forskningsdesignet. Alan Bryman reserverer nemlig betegnelsen «"case study" for those instances where the "case" is the focus of interest in its own right» (2008:53) og der forskeren «aims to provide an in-depth elucidation of it» (2008:54). Formålet med denne undersøkelsen er

³⁸ Jeg vil presisere at *konteksten* for mine undersøkelser er den tematikken jeg har valgt å studere profesjonsutøvernes vurderinger med utgangspunkt i, nemlig spørsmål knyttet til *taushetsplikt*, *meldeplikt* og *avvergeplikt* i profesjonsutøvernes arbeid med bekymringssaker.

ikke å gi en dybdebelysning av forhold i lærer- og presteprofesjonen eller de konkrete forholdene på informantenes arbeidsplasser. Jeg valgte å bruke komparasjon for å undersøke analyseenheter fra to ulike utgangspunkt, og dermed for å gi mer dybde til beskrivelsene og analysene av det ansvarliggjorte skjønnet. Jeg vil argumentere for at epistemologiske spørsmål om hva slags data og hvilke metoder som best kan belyse analyseenheter er overordnet spørsmålet om hva designet bør kalles. Slik jeg tolker Bryman, er han på linje på med dette, når han understreker at «it also needs to be appreciated that, when specific research illustrations are examined, they can exhibit features of more than one research design» (2008:54).

I forskningsoversikten (jf. kap. 1.3.3) viste jeg at kvantitative faktorstudier er den dominerende tilnærmingen til å studere profesjonsutøveres beslutninger i bekymringssaker. Lisa Wallander og Anders Molander presiserer at i slike undersøkelser representerer vignettene først og fremst «different combinations of *levels* (values) of various *dimensions* (variables), which are included on account of their expected relevance as determinants of the judgment of interest» (2014:6; kursiv i original). Toneangivende forskere på feltet jeg studerer, f.eks. Keryann Walsh og Richard O'Toole, har gjennomført flere slike vignettstudier hvor formålet har vært å undersøke hvilke variabler som best kan predikere profesjonsutøveres *evne til å avdekke* ulike former for misbruk av barn og deres *villighet* til å melde til barnevernet (O'Toole m.fl., 1999; Walsh m.fl., 2008, jf. kap. 1.3.3). Slike studier kan gi viktig kunnskap om feltet jeg studerer, og jeg vil bruke innsikter fra denne forskningen i mine diskusjoner både om skjønnskvalifisering, og om hvorfor profesjonsutøveres vurderinger kan svikte (jf. kap. 7.3 og 7.4). Til tross for dette, vil jeg argumentere for at jeg trenger en annen inngang til analyseenheter for å belyse problemstillingen min tilfredsstillende. Wallander og Molander anbefaler bruk av faktorstudier for å analysere kilder til variasjon i profesjonelles beslutninger. Konkret argumenterer de for å undersøke «whether such potential variation is mainly due to differences between individual practitioners or subgroups of practitioners, or whether some of the disagreement in judgments may also be ascribed to the work context» (2014:11). Det er imidlertid relevant for mine metodologiske refleksjoner at forskerne selv innvender at «in studies using the factorial survey, we cannot know whether the respondents' judgments are actually the result of reasoning, or whether they are more or less intuitive judgments» (2014:14). Slik jeg tolker sitatet, inneholder det en konseptuell innvending og en presisering av at forskere som bruker faktorstudier alene som

grunnlag for å studere profesjonsutøveres skjønnsutøvelse reduserer fenomenet til en ren kognitiv aktivitet (jf. 2014:13f). Det er grunn til å presisere at Wallander og Molander argumenterer for at resultater fra faktorstudier kan brukes som hypoteser som kan testes i videre forskning, og at f.eks. *think-aloud protocols* eller intervjuer kan brukes for å kompensere for noen av ulempene ved kvantitative vignettstudier (2014:14). Jeg deler dette synet på begrensningene ved faktorstudier og vil argumentere for at denne forskningen bare undersøker enkelte dimensjoner ved det komplekse fenomenet profesjonell skjønnsutøvelse. Slik jeg ser det, er ikke faktorstudier egnet til å beskrive vurderingene, overveielsene og begrunnelsene til *den enkelte* profesjonsutøver. Videre kan det være grunn til å tro at profesjonsutøveres besvarelser av hypotetiske vignetter kan avvike fra deres faktiske erfaringer med å melde i bekymringssaker (jf. Kenny, 2001; Walsh m.fl., 2012:1938). Det er grunn til å gjenta at jeg konseptuelt legger til grunn en forståelse av skjønnsutøvelse inspirert av Vetlesen (1994) som inkluderer også det emosjonelle og intuitive (jf. kap. 2.1 og 3.5). Med utgangspunkt i disse refleksjonene, vil jeg hevde at jeg trenger andre data og innsamlingsredskaper enn de Walsh m.fl. (2008) og Wallander og Molander (2014) beskriver for å besvare forskningsspørsmålene godt. Senere i kapitlet argumenterer jeg for bruken av kvalitative intervjudata som inkluderer spørsmål knyttet til informantenes egne erfaringer.

Jeg kunne valgt å bruke deltagende observasjon i dette prosjektet. Det kan argumenteres for at en slik metode kunne gitt meg bedre kjennskap til hvordan bekymringssaker blir håndtert på de ulike arbeidsplassene og en tilgang informantenes refleksjoner over slike saker mens de er pågående. Jeg har imidlertid flere reserverasjoner mot en slik framgangsmåte. Den fremste er forskningsetisk. Jeg ville fått tilgang til opplysninger om flere tredjepersoner dersom jeg var observatør på informantenes arbeidsplasser. Sannsynligvis ville jeg vært tilstede når saker om navngitte elever ble diskutert. Jeg anser det som krevende å skulle finne en balanse mellom på den ene siden å få god tilgang til informasjon som forsker, og på den andre siden å skulle ivareta elevenes og de foresattes personvern og deres rett til å selv bestemme om de vil være en del av studien. Videre kan det innvendes at valg av observasjon som metode for å studere profesjonsutøvernes skjønnsutøvelse kunne ha påvirket fenomenet jeg studerer og dermed gitt en forskningseffekt. Det er nærliggende å anta at informantene ville hatt et større fokus på bekymringssaker dersom de ble observert av en forsker og videre at dette kunne ført til at de hadde vurdert sakene på en annen måte. Det kan argumenteres for at dette kunne ha påvirket

dataene og gjort grunnlaget for analysene mer usikkert. Selv om jeg hadde funnet en god løsning på innvendingene jeg har presentert over, har jeg grunn til å tro at deltagende observasjon kunne gitt meg en mager empiri. Jeg antar at det er en ulik grad av oppmerksomhet rundt bekymringssaker på de forskjellige arbeidsplassene og videre at profesjonsutøvere opplever utfordringer knyttet til bekymringssaker med ujevne mellomrom.

2.2.1 Studien som mixed methods

Med utgangspunkt i refleksjonene over (kap. 2.2), vil jeg hevde at en forskningsdesign med kombinerte metoder (*mixed methods*) kan være egnet til å besvare forskningsspørsmålene i dette arbeidet. Jeg designet prosjektet inspirert av det Vicky Plano Clark og John W. Creswell kaller *sequential explanatory design* (2008:377), og vil bruke en spørreundersøkelse og semistrukturerte intervjuer som hovedkilder til data. Det er mulig å innvende at betegnelsen mixed methods bare til en viss grad er passende i mitt prosjekt fordi de empiriske dataene fra begge innsamlingsteknikkene *hovedsakelig* er kvalitative.³⁹ Mine begrunnelser for å bruke en kombinasjon av disse metodene faller imidlertid ikke med hva som er en passende betegnelse på forskningsdesignet. Tashakkori og Creswell definerer mixed methods studier som forskning der «the investigator collects and analyzes data, integrates the findings, and draws inferences using both qualitative and quantitative approaches or methods in a single study or a program of inquiry» (2007b:4). De argumenterer for at gode studier med denne tilnærmingen må gjøre mer enn å rapportere resultater fra atskilte datasett, «these studies must also integrate, link, or connect these "strands" in some way... The expectation is that by end of the manuscript, conclusions gleaned from the two strands are integrated to provide a fuller understanding of the phenomenon under study» (Tashakkori and Creswell, 2007a:108). Jeg har prøvd å gjennomføre en slik integrasjon i prosjektets design gjennom flere valg både av framgangsmåte og når det gjelder den skriftlig framstillingen av resultatene.

Første brikke i mine undersøkelser var en *lov- og dokumentanalyse* som analyserte læreres og presters taushetsplikt, meldeplikt og avvergeplikt (jf. kap. 4). Formålet med framstillingen var å klargjøre de normative føringene som lovverk og samfunnsmandat legger på profesjonsutøvernes vurderinger av bekymringssaker. Analysen munnet ut i

³⁹ Jeg nyanserer dette under og viser hva i materialet mitt som kan kvantifiseres.

formuleringen av to vignetter. Disse vignettene var hovedelementene av *spørreundersøkelsen* som utgjorde første sekvens av empiriinnsamlingen. Jeg forsøkte å oppnå integrasjon mellom de første elementene i designet ved å la detaljene i vignettene bli inspirert av lovverket og rettspraksis på området (se kap. 5.1). Videre vil jeg argumentere for at lovverket på denne måten ble spisset til to praksisnære dilemmaer og dermed operasjonalisert og gjort tilgjengelig for profesjonsutøvernes vurderinger og refleksjoner. Spørreundersøkelsen ble formulert slik at den gav mest empiri av en *kvalitativ* karakter. Informantene ble utfordret til å begrunne sine handlingsvalg i dilemmaene som vignettene presenterte. Spørreundersøkelsen gav også noe informasjon av *kvantitativ* karakter. På bakgrunn av svarene beregnet jeg hvor mange prosent av informantene som oppgav at de ville melde til barnevern eller politi ut fra informasjonen i vignettene. Vignettene ble nemlig formulert slik at avvergeplikten ville blitt utløst i begge eksemplene.⁴⁰ De ulike tallene i spørreundersøkelsen kunne deles opp i variabler som kjønn, yrke og geografi, og resultatene kunne signifikant testes. Spørreundersøkelsen gav videre et godt utgangspunkt for å lete etter svarmønstre og beregne forekomsten av ulike begrunnelser, vurderinger og begreper. Bryman argumenterer for betydningen av slike former for kvantifisering av kvalitative data (2008:598f).

Andre sekvens av empiriinnsamlingen bestod av tolv *semistrukturerte intervjuer* (jf. kap. 2.4). Jeg brukte spørreundersøkelsen som en *forundersøkelse* (Creswell, 2011:541-543). Formålet var for det første å skaffe en bredere inngang til temaet jeg studerer enn det intervjuene kunne gi. Spørreundersøkelsen omfattet nemlig 100 informanter. For det andre brukte jeg analysene av spørreundersøkelsen til å spisse temaene for intervjuene og til å utforme intervjuguiden (se kap. 2.4 og vedlegg 2). Jeg begrunner mitt valg av en sekvensiell design med kombinerte metoder med at kvantitative data og resultater kan gi et overblikk av forskningsproblemet, men at det trengs en påfølgende kvalitativ undersøkelse for å «refine, extend, or explain the general picture» (Creswell, 2011:541-543). Jeg begrunner altså mitt valg av forskningsdesign med at de ulike metodene kompletterer hverandre, begrunnelsen er altså å «seek elaboration, illustration, enhancement, and clarification of the findings

⁴⁰ Jeg diskuterer forholdet mellom informantenes meldinger i *hypotetiske vignetter* og deres *egne erfaringer* med bekymringsaker i kap. 6.4 og kap. 7.3.5. Jeg vil hevde at det er et viktig metodisk poeng å skille mellom disse størrelsene. I denne sammenhengen er det tilstrekkelig å konstatere at jeg som fortolker ikke nødvendigvis kan trekke slutningen at informanter som i spørreundersøkelsen markerer at de vil melde til barnevernet, faktisk vil gjøre dette også i en identisk situasjon i yrket.

from one analytical strand [e.g., qualitative] with results from the other analytical strand [e.g., quantitative]» (Onwuegbuzie and Combs, 2010:411). Jeg analyserte først spørreundersøkelsen og kunne deretter gå videre med grundigere analyser av de sentrale temaene med utgangspunkt i intervjuene. Det er grunn til å presisere at intervjupersonene ble valgt blant gruppen av respondenter i spørreundersøkelsen, og videre at det var mulig å koble enkeltbesvarelser med navn da jeg skulle foreta utvalget til intervjuene. Jeg søkte å oppnå integrasjon mellom spørreundersøkelsen og intervjuene ved at de dekket de samme forskningsspørsmålene. Ut over dette valgte jeg i intervjusituasjonen å stille informantene oppfølgende spørsmål som hadde tilknytning til spørreundersøkelsen. På denne måten kunne jeg få utdypet svar fra spørreundersøkelsen som framstod som uklare eller få mer grundigere refleksjoner rundt spesielt interessante svar. Jeg vil også legge til at jeg brukte oppfølgende spørsmål som et ledd i å validere mine egne tolkninger av funn i spørreundersøkelsen. Det er grunn til å poengtere at jeg mot slutten av intervjuene undersøkte informantenes forståelse av lovverket knyttet til taushetsplikt, meldeplikt og avvergeplikt, og profesjonsutøvernes opplevelse av eget handlingsrom i bekymringssaker. På denne måten fikk jeg et utgangspunkt for å sammenlikne mine analyser intervjuene med analysene av lovverket og spørreundersøkelsen.

2.2.2 Vitenskapsteoretisk posisjon

Dette er et av punktene der jeg har endret oppfatning underveis i prosjektet. I den første fasen av arbeidet var jeg nemlig inspirert av *grounded theory*. Selv om problemstillingen min har en tydelig innretning, var jeg opptatt av å ikke legge for sterke teoretiske føringer tidlig i prosjektet. Planen var å arbeide hovedsakelig induktivt med det formål å lage begreper og kategorier som var tydelig forankret i empirien (Creswell, 2007:62ff). Jeg forlot imidlertid denne vitenskapsteoretiske posisjonen fordi *grounded theory* gir en begrenset rolle til teori i de ulike stadier av forskningsprosessen (Layder, 1998:19f). Videre innebærer *grounded theory* etter min mening en ontologi som legger for stor vekt på det empirisk observerbare og som dermed står i fare for å nedskrive «what is to what we can know about it» (Danermark m.fl., 2002:21). Jeg vil argumentere for at Derek Layders beskrivelse av forskningsprosessen som en sikk-sakk-bevegelse og «the mutual influences of typology-building and the unfolding nature of data collection and analysis» (jf. Layder, 1998:76) passer godt som en karakteristikk av min posisjon og holdning til teoribruk.

Jeg har utarbeidet og gjennomført dette prosjektet inspirert av *kritisk realisme*. Dette har hatt betydning for mine refleksjoner rundt forskningsprosessen, ontologi og synet på kunnskapen som det er et mål at arbeidet skal munne ut i. Roy Bhaskar hevdet at essensen til vitenskap som er inspirert av kritisk realisme «consists in the movement, at any one level of inquiry, from manifest phenomena to the structures that generate them» (Bhaskar, 1979 i Delanty og Strydom, 2003:445). I tråd med dette hevdet Danermark m.fl. at forskning skal gi innsikt i «the mechanisms and tendencies that make things happen in society» (2002:204). Denne vitenskapsteoretiske posisjonen har hatt ulike konsekvenser for min forståelse av problemstillingen. Jeg vil for det første være tydelig på at jeg følger Layder i hans påstand om at «social reality is not simply composed of actors' meanings and subjective understandings, but that there exists systemic (or structural) factors which exert considerable influence on the nature of people's lived experiences» (Layder, 2005:86f). For å besvare problemstillingen tilfredsstillende, kan jeg derfor ikke bare studere det empirisk observerbare, eller mer konkret informantenes fortellinger og konstruksjoner, men jeg må også ta høyde for at f.eks. organisatoriske mekanismer og strukturer kan tenkes å påvirke profesjonsutøvernes beslutningsprosesser. Jeg følger videre Danermark m.fl. (2002) i det analytiske skillet mellom *observerbare hendelser* på den ene siden og *strukturer* på den andre. Som eksempler på hva dette skillet kan innebære, nevner de at en *hendelse* kan være elever og lærere som møtes i et klasserom, mens *strukturer* kan være de settene av normer og regler som gjør skolen til en spesifikk institusjon. Ut fra dette skillet, vil jeg være tydelig på at mekanismer og strukturer ikke er noe som kan avleses direkte og at de følgelig kan være gjenstand for ulike fortolkninger. For det andre har den ontologiske posisjonen utfordret meg til å reflektere systematisk over ulike dimensjoner ved analyseobjektet. På hvilket nivå hører analyseobjektet hjemme, og hva er det som kan gi kunnskap om det? Jeg trenger data som både kan brukes til å analysere informantenes vurderinger av hendelser, eller mer konkret bekymringsaker, i tillegg til data som kaste et lys over strukturer som kan tenkes å påvirke eller forklare aspekter ved profesjonsutøvernes skjønnsutøvelse.

2.3 Spørreundersøkelse med vignetter

Bruken av en spørreundersøkelse med vignetter for å studere profesjonsutøvernes skjønnsutøvelse, går inn i en betydelig tradisjon på forskningsfeltet (jf. kap. 1.3). Så

langt jeg har oversikt, skiller imidlertid min studie seg fra mye tidligere forskning av fire grunner. Jeg har valgt en forskningsdesign med kombinerte metoder (1) og spørreundersøkelsen min gir hovedsakelig informasjon av kvalitativ karakter (2). Videre er det grunn til å poengtere at analysene av spørreundersøkelsen blir fulgt opp, sekvensielt, og fordypet gjennom kvalitative intervjuer (3). Til slutt vil jeg poengtere at komparasjon (4) er et lite brukt grep i forskningen på profesjonsutøveres beslutninger i bekymringssaker. I dette og neste delkapittel beskriver jeg mine overveielser og valg knyttet til utformingen og gjennomføringen av datainnsamlingen.

Kvantitative vignettundersøkelser er bredt omtalt i litteraturen (jf. kap. 1.3.3 og 1.3.4). Blant forfattere jeg omtaler, hevder Terum (2003), Walsh m.fl. (2008) og Wallander og Molander (2014) at vignettundersøkelser er godt egnet til å analysere profesjonsutøveres vurderinger og vedtak. Lars Inge Terum legger vekt på at vignettmetoden består av kortfattet informasjon med tenkte eksempler. Han hevder at metoden kan «gi god innsikt i de resonnementer og argumenter som ligger bak vedtakene, og dermed gi kunnskap om *hvorfor* like saker blir behandlet forskjellig (2003:114f). Terum presiserer at «Konstruksjonen av tilfellene er viktig – det må legges inn informasjon som er relevant og av passende mengde». Jeg vil hevde at vignettundersøkelser har flere fordeler. I kap. 2.2 argumenterte jeg for at jeg trenger kvalitativ informasjon for å belyse forskningsspørsmålene i dette arbeidet tilfredsstillende. En vignettstudie som åpner for at informantene fritt kan formulere svarene, kan gi et materiale som er egnet til å analysere deres skjønnsutøvelse og handlingsvalg. Videre vil jeg argumentere for at det kan styrke studien dersom undersøkelsen består av praksisnære og relevante eksempler. Shelley B. Wepner m.fl. er inne på noe av det samme og hevder at «The great strength of vignettes is that the problem presented is not posed in the abstract, but rather is given substance and reality» (Wepner et al., 2011:64). Det er relevant for mitt forskningsdesign at Bryman hevder at vignetter kan være et godt redskap til å undersøke sensitive temaer (2008:448) og påpeker at en fordel med metoden er at den «anchors the choice in a situation and as such reduces the possibility of an unreflective reply» (2008:247). I tillegg til dette, hadde det betydning for mitt valg av en vignettundersøkelse at informantene kunne trekkes ved tilfeldig utvalg og at undersøkelsen kunne sendes til en stor gruppe informanter. Til slutt vil jeg framheve at Floyd Fowler jr. hevder at spørreundersøkelser i brevs form sannsynligvis gir mer valide svar på sensitive spørsmål enn intervjuer. Fowler underbygger dette ved å vise til forskning som tyder

på at skriftlige undersøkelser gir mindre *social desirability effect* enn intervjuer (Fowler, 2009:108-109). Han poengterte videre at skriftlige spørreundersøkelser kan være bedre egnet enn f.eks. strukturerte telefonintervjuer fordi informantene får mer tid til å tenke seg om, og dermed kan denne metoden gi sikrere og bedre svar (Fowler, 2009:82).

2.3.1 Utvalg og gjennomføring

Som beskrevet over, har jeg valgt en sekvensiell design for å belyse problemstillingen. I denne studien analyserer jeg læreres og presters vurderinger av bekymrings saker som aktualiserer spørsmål knyttet til taushetsplikt, meldeplikt og avvergeplikt. Jeg presenterer lovverket som gir føringer for informantenes skjønnsutøvelse i kap. 4. Denne oversikten dannet bakgrunn for formuleringen av vignettene, se kap. 5.

Jeg valgte å dele utvalget i to og trekke informanter fra både Sogn og Fjordane (dvs. Bjørgvin bispedømme) og Oslo/Akerhus (dvs. Oslo og Borg bispedømmer). Jeg antok for det første at det kunne redusere problematikken med forskningseffekt dersom jeg unnlot å velge informanter fra bispedømmet der jeg selv hadde arbeidet i som prest, dvs. Møre bispedømme. For det andre antok jeg at et utvalg av informanter fra både Vestlandet og Østlandet kunne gi en god spredning i empirien. Mer konkret ønsket jeg å ha en kombinasjon av bygdeskoler og byskoler i utvalget. Dette begrunner jeg med interessen i forskningsfeltet for variabelen skolestørrelse (bl.a. Walsh m.fl., 2008). Videre beskriver Inger Furseth (2006) forskjeller i religiøsitet mellom de geografiske områdene jeg har valgt som området for undersøkelsen. Vestlandet er en del av det såkalte Bibelbeltet, på Østlandet finnes det en sterkere folkekirkelighet, mens Osloområdet framstår som «the most secular and religiously diverse compared to the rest of the country» (2006:29). Det er imidlertid et åpent spørsmål om disse forskjellene har noen betydning for temaet jeg studerer.

Spørreundersøkelsen ble sendt som brev til 120 lærere og 120 prester 29.10.10 (se vedlegg 3). Jeg supplerte utvalget med 20 spesiallærere og 20 katolske prester. Formålet med dette var å undersøke om jeg fant noen andre svarmønstre i disse gruppene sammenliknet med hovedutvalget.⁴¹ Det ble foretatt et tilfeldig utvalg til

⁴¹ Mediedebatten rundt taushetsplikt, avvergeplikt og overgrep i Den katolske kirke vår og høst 2010 aktualiserte å inkludere informanter fra denne kirken. For å få en relevant parallell i utvalget av lærere, inkluderte jeg lærere ved spesialskoler. Intensjonen bak å supplere utvalget med katolske prester var at det kunne gi en mulighet til et sideblikk til en kirkelig kontekst hvor skriftemålet tradisjonelt har hatt en sterkere stilling enn i Den norske

undersøkelsen, og informantene ble trukket ut med *multi stage cluster sampling* (Bryman, 2008:175-176). Metodelitteraturen understreker gjerne at tilfeldig utvalg reduserer muligheten for at utvalget er skjevt sammensatt (Bryman, 2008:168-170). Dersom utvalget og avgrensningen av de geografiske områdene er rimelig begrunnet, kan dette være et bidrag til at populasjonen bli mer nøyaktig representert i utvalget (Bryman, 2008:178-179). Jeg valgte først de nevnte fylkene og bispedømmene undersøkelsen skulle omfatte. Deretter brukte jeg loddrekning for å velge ut aktuelle kommuner og prostier. Jeg skrev ned de ulike skolene og menighetene i de utvalgte kommunene på lister og foretok nye loddrekninger på bakgrunn av disse listene. Til slutt ble det endelige utvalget foretatt ved hjelp av loddrekning med utgangspunkt i den enkelte skolens/menighetens lister over ansatte. Jeg gjennomførte to purringer i spørreundersøkelsen. Det ble sendt ut purring på epost og i brev 01.02.11 og 16.05.11.

2.3.2 Svarprosent og frafallsanalyse

Utvalget omfattet 120 ungdomsskolelærere, 120 prester i Den norske kirke, 20 på lærere på spesialskoler og 20 prester i Den katolske kirke. Det var imidlertid noen feilkilder som medførte lavere oppslutning om spørreundersøkelsen. Totalt var det 42 informanter som ikke lot seg kontakte. Fordi informantene ble trukket fra lister over ansatte som var publisert på Internett, var manglende oppdatering av nettsidene en vanlig feilkilde. I tillegg til dette fikk jeg tilbakemeldinger om at noen informanter hadde sluttet i jobben, enkelte var sykemeldte og andre hadde permisjon fra jobben.

Det er grunn til å kommentere responsmønsteret til de katolske prestene nærmere. Fire av prestene tok nemlig kontakt med meg på epost eller telefon etter at de hadde mottatt spørreundersøkelsen. De bad om å bli strøket fra undersøkelsen eller erstattet med andre prester. Blant de øvrige 218 lærerne og prestene var det bare to sammenliknbare tilfeller. En lærer sendte meg epost og svarte at vedkommende ikke ønsket å delta,⁴² og en prest leverte en blank besvarelse. To slike vegrere blant 218 vil jeg imidlertid karakterisere som lite. Selv om antall katolske prester i undersøkelsen var beskjedent, er det gode grunner til å poengtere at de viste et annet svarmønster og en større motstand mot studien min enn de øvrige informantene. Ut fra dette, kan det innvendes at det ville vært knyttet større usikkerhet til gyldigheten av analyser basert

kirke. Videre var det et ønske å kunne undersøke hvordan lærere som jobber med en annen elevgruppe enn vanlige kontaktlærere vurderer bekymringssaker.

⁴² Begrunnelsen var at vedkommende hadde et annet morsmål enn sine kollegaer og derfor fryktet at dette kunne true anonymiteten ved en eventuell deltakelse.

på denne delen av empirien. På bakgrunn av disse refleksjonene, valgte jeg å ikke sende noen purring til de katolske prestene og jeg bestemte meg for å droppe ideen om å bruke Den katolske kirke som et sideblikk til Den norske kirke i analysen. Som en følge av dette, valgte jeg å slå sammen de to kategoriene lærere, dvs. ungdomsskolelærere og lærere på spesialskoler, til en felles kategori i empiripresentasjon og analysene i dette arbeidet. Jeg fikk totalt 97 svar på spørreundersøkelsen.

Tabell 2. Svar på spørreundersøkelse fordelt på profesjoner. Svar oppgitt i andel informanter i utvalget og i svarprosent.

Svar begge profesjoner	97 av 218	44,5 %
Svar lærere	46 svar av 117	39,3 %
Svar prester	51 av 101	50,5 %

En svarprosent på 44,5 kan betegnes som moderat. Prestene hadde en noe høyere svarprosent enn lærerne, den var så vidt over 50 %. Forskningsoversikten tyder på at spørreundersøkelser med et tilfeldig utvalg ofte får en beskjeden svarprosent i begge de valgte profesjonene.⁴³

Fowler argumenterer for at det finnes klare bevis på at nonresponse kan påvirke estimater i spørreundersøkelser, men han poengterte at forskere vanligvis mangler gode data som kan vise når det er sannsynlig at skjevheter i utvalget er systematiske og betydningsfulle i forhold til det som er forskningens tema (Fowler, 2009:66-67). Don A. Dillmann m.fl. (2002) og Fowler påpeker at det kan være ulike grunner til nonresponse. Frafall kan bl.a. skyldes at brevet med spørreundersøkelsen ikke har blitt lest eller aktiv vegring mot deltakelse (Dillman m.fl., 2002:6ff) . I tillegg til dette kan det tenkes at noen av dem som ble kontaktet enten var for travle eller glemte å svare. Jeg ble kontaktet av noen lærere og prester som ønsket å delta i undersøkelsen og som ba om forlenget svarfrist. Selv om de fikk ny svarfrist, endte de fleste av disse likevel opp med å ikke levere svar. Svakheter ved spørreskjemaet eller uklare spørsmålsformuleringer framheves ofte som mulige årsaker til at enkelte velger å ikke svare på en undersøkelse (Creswell, 2011:387-389). For å forebygge slike svakheter, gjennomførte jeg pilotundersøkelse med fire lærere og fire prester. I tillegg fikk jeg

⁴³ Sammenliknbare studier jeg omtalte i kap. 1.3 fikk følgende svarprosent: Tite, 1993 - 52,5 %; Teare, 2006 - 31 %; Grossoehme, 1998 - 33 %; Audette, 1997 - 43 %; Stang m.fl., 2013 - 25 %, Goebbels m.fl., 2008 - 46,5 %; Stølsvik og Hellum, 2011; 36,5%.

respons på vignettene fra to advokater med møterett for høyesterett og fra forskere med erfaring fra bruk vignetter i empirisk forskning. Tilbakemeldingene på vignettene og spørsmålsformuleringene var gode, så jeg har ikke grunnlag for å anta at en vesentlig del av undersøkelsens frafall kan skyldes dette forholdet.

Paul Beatty og Douglas Herrmann argumenterer for at byrdene⁴⁴ ved å gi et svar kan påvirke svarprosenten, og at motivasjonen for å delta i en undersøkelse kan bli lavere ved sensitive temaer. De forklarer dette ved at informanter kan oppleve det som ubehagelig å bli utfordret til å gi svar som «presents them in an unflattering light» (Beatty and Herrmann, 2002:72), og at enkelte kan være redd for at informasjonen de gir kan bli brukt mot dem. Det kan ikke utelukkes at noen av profesjonsutøverne jeg kontaktet kan ha opplevd det som vanskelig eller ubehagelig å bli utfordret til å gi tydelige svar på dilemmaene i vignettene. Jeg vil imidlertid poengtere at fordi en slik usikkerhet var et av de framtrepende funnene også blant respondentene som valgte å besvare spørreundersøkelsen,⁴⁵ så er trolig ikke sensitivitet hovedgrunnen til frafallet min vignettstudie.

Jeg har foretatt noen metodiske grep for å kunne reflektere over hvilken betydning den moderate svarprosenten i vignettundersøkelsen bør ha som utgangspunkt for mine analyser og slutninger. Jeg gjennomførte en grundig frafallsanalyse (se under) av spørreundersøkelsen og leste metodelitteratur om survey nonresponse. Ut fra dette, foretok jeg en «*wave analysis*» som sammenliknet de først innsendte svarene med de svarene som ble innsendt rett før undersøkelsen ble avsluttet etter to purringer. Creswell argumenterer for at de aller siste som leverer en spørreundersøkelse kan betraktes som «as close to nonreturns or nonrespondents as possible» (Creswell, 2011:391f). Logikken bak denne analysen er at dersom svarene fra de tidligste, og muligens mest interesserte, respondentene avviker fra svarene til de som leverte i siste liten, så kan dette forsterke en mistanke om at utvalget er skjevt sammensatt. I motsatt fall, hvis svarene i disse kategoriene i stor grad sammenfaller, gir dette større grunn til å tro at deltakerne i spørreundersøkelsen kan være representative for utvalget som helhet. Analysene mine viste ikke noen vesentlige forskjeller, verken i svarfordeling

⁴⁴ Med «byrde» siktet de til hvor mye det å gi et svar vil kreve av informantene, både med henblikk på om svaret er vanskelig å gi eller begrunne, og i forhold til hvor mye tid informantene vil måtte bruke på å besvare undersøkelsen (jf. Beatty og Herrmann, 2002).

⁴⁵ Her er det tilstrekkelige å påpeke at mer enn hver fjerde informant enten kommenterte at de var usikre på sine egne vurderinger eller at besvarelsene deres viste tegn til at de hadde strøket over svarene og endret både handlingsvalg og begrunnelser.

på ulike handlingsvalg (melde/ikke melde), i informantenes kvalitative begrunnelser for svarene eller i informasjonsmengde. Den tydeligste resultatet i wave-analysen var at flertallet av dem som svarte i siste purring var kvinner. Dette funnet gjaldt begge profesjoner og det førte til en endring i hvordan svarprosenten ble fordelt mellom kjønnene. I tillegg til å gjennomføre denne analysen, valgte jeg å kontakte en informant som ikke hadde besvart spørreundersøkelsen for å høre om vedkommende kunne være villig til å bli intervjuet om tematikken i stedet. Jeg gjennomførte ett slik intervju. Analysene mine tydet ikke på at vedkommende skilte seg fra de øvrige informantene i forhold til interesse for forskningstemaet eller sine vurderinger av bekymringssaker.

Frafallsanalysen viser at svarene var jevnt fordelt i forhold til variabelen geografi. Både lærerne og prestene hadde nesten like mange informanter fra begge de geografiske områdene undersøkelsen omfatter. Analysen viste imidlertid noe større forskjeller knyttet til variabelen kjønn.

Tabell 3. Svar på spørreundersøkelsen fordelt på variablene kjønn og yrke. Oppgitt i andel av utvalget og svarprosent

Mannlige lærere	15 menn av 42	36 %
Kvinnelige lærere	31 kvinner av 75	41 %
Mannlige prester	36 menn av 75	48 %
Kvinnelige prester	15 kvinner av 26	58 %

Tabell 3 viser at kvinner har en noe høyere svarprosent for begge yrkesgrupper. Dette trekket viser seg tydeligst hos prestene der svarprosenten for kvinner er nesten 10 % høyere enn for mennene. Det er likevel grunn til å påpeke at informantgruppene er relativt små, og at en forskyvning på noen få informanter hadde vært nok til å jevne ut kjønnsforskjellene i frafallet.

I tillegg til respondenter som ikke besvarte undersøkelsen, så hadde også de enkelte delene av spørreundersøkelsen en viss grad av frafall. Bryman omtaler det som *missing data* når respondentene «fail to reply to a question-either by accident or because they do not want to answer the question» (2008:318). Gjennomsnittlig utgjorde dette frafallet 9 %. For å synliggjøre dette trekket ved materialet, valgte jeg å inkludere en kategori i framstillingen av resultatene som jeg kalte «vet ikke». Jeg vil argumentere for at disse besvarelsene gav viktig informasjon av både kvantitativ og

kvalitativ karakter, selv om den manglende avkrysningen kompliserte tolkningen av informantenes handlingsvalg. Det er viktig å presisere at de aller fleste informantene i kategorien «vet ikke» gav kvalitative begrunnelser som viste deres vurderinger av handlingsvalg og –alternativer. Det var altså kun *avkrysningen* på handlingsvalg i forhold til melding til barnevern og/eller politi som manglet hos disse informantene.

Jeg vil konkludere diskusjonen i dette kapitlet med at det ikke finnes tungtveiende grunner til å fastslå at viktige synspunkter har gått tapt pga. frafall. Jeg har ikke funnet tegn til at noen viktige grupper eller synspunkter mangler i materialet, men dette kan heller ikke utelukkes. Det store antallet respondenter som oppgav at temaet for undersøkelsen var vanskelig, gir få holdepunkter for at informantene mine består av dem som var mest interessert i undersøkelsens tema, jf. innvendingen til Dillman m.fl (2002:9). Informantgruppen har et flertall av kvinnelige lærere og mannlige prester, men dette trekket gjenspeiler også kjønnsforskjeller i disse profesjonene og bør ikke tillegges noe særlig vekt i analysene i dette arbeidet. En svarprosent på 44,5 er moderat, og det gjør at jeg må være svært forsiktig med generalisering både til utvalget som helhet og til lærere og prester generelt. I forhold til mitt prosjekt, er det viktig å framheve at spørreundersøkelsen blir brukt som en forundersøkelse som ikke først og fremst skal generere eksakte tall på ulike variabler, men derimot gi et overblikk over fenomenet jeg studerer og et utgangspunkt for videre fordypning.

2.3.3 Analysestrategi, del 1

Mitt valg av forskningsdesign gav føringer for analysestrategien i dette arbeidet. Empirien ble både samlet inn og analysert sekvensielt. Jeg vil hevde at dette prosjektet framstår mindre open-ended (Bryman, 2008) enn mange kvalitative prosjekter. Dette begrunner jeg både med den tydelige innretningen på forskningsspørsmålene (jf. kap. 1.4) og med hvordan studien er begrunnet med utgangspunkt i forskningsoversikten. Det klart uttalte utgangspunktet for undersøkelsen hadde betydning for analyseprosessen og –strategien. Mer konkret vil jeg hevde at det gjorde det lettere å identifisere relevant informasjon og kondensere materialet. Analysestrategien min var inspirert av *Hermeneutic Content Analysis* (heretter HCA; Bergman, 2010). Manfred Max Bergman argumenterer for at denne tilnærmingen vil utvide både formålet og anvendelsen til klassiske former for innholdsanalyse «to include explicitly the application of qualitative and quantitative methods to non-numerical data» (2010:380).

Under presiserer jeg hva HCA har betydd for den tematiske⁴⁶ analysen jeg anvendte på materialet.

Første steg var en *kvantitativ* analyse av vignettundersøkelsen. Undersøkelsen hadde dikotome og kategoriale variabler (Bryman, 2008:321f). Informantene svarte ja/nei på spørsmål om de ville melde til barnevern og/eller politi på bakgrunn av informasjonen i vignettene (se kap 5.1 og vedlegg 8). Vignettene var formulert slik at lovverkets krav til meldeplikt og avvergeplikt kan betraktes som oppfylt.⁴⁷ Med utgangspunkt i dette, beregnet jeg den prosentvise svarfordelingen på de ulike vignettene og framstilte resultatene i tabeller (se kap. 5.2). Jeg lagde enkle kvantitative analyser (frekvenstabeller og kontingenstabeller) ved hjelp av SPSS versjon 19, og signifikanstestet (kji-kvadrat test og Phi) resultatene. Formålet med disse analysene var å undersøke om jeg fant forskjeller i villighet til å melde til barnevern og/eller politi dersom jeg delte respondentene ut fra variablene kjønn, profesjon og geografi. Det er grunn til å komme med to presiseringer. For det første brukte jeg surveyen som en forundersøkelse (jf. kap. 2.2.1) som gav et overblikk over fenomenet jeg studerer og et utgangspunkt for å spisse neste ledd i datainnsamlingene ytterligere. De kvantitative analysene, som var basert på en undersøkelse med et tilfeldig utvalg, gav meg et utgangspunkt for å diskutere spørsmål knyttet til respondentenes terskel for å melde til barnevern og politi (se også kap. 6.3 og 7.4). For det andre må jeg understreke at dataene jeg bruker til å studere analyseenheten i dette arbeidet først og fremst er kvalitative. I framstillingen gjennomfører jeg et skille mellom empirien fra lærerne og prestene, men ut over dette, fant jeg ikke tungtveiende grunner til å fordype analysene av de øvrige variablene i spørreundersøkelsen da jeg designet intervjuguiden.

Slik jeg forstår HCA, er det sentralt element å kombinere kvalitative og kvantitative analysemetoder på datamaterialet på en systematisk måte (jf. Bergman, 2010:393). Jeg gjorde dette på ulike måter i behandlingen av den *kvalitative* delen av datamaterialet i det andre steget i analysene av vignettundersøkelsen. Jeg brukte NVivo 10 som redskap i analysen av den kvalitative informasjonen fra vignettundersøkelsen og

⁴⁶ Bergman argumenterer for at «Possibly the most straightforward way of using HCA is to conduct thematic analysis of newspaper articles, interview transcripts, policy documents...» (2010:391).

⁴⁷ Vignettene ble kvalitetssikret av to advokater med møterett for høyesterett som hadde kjennskap til feltet jeg undersøker. Se mer i kap. 5

videre i analysene av intervjuene. Jeg delte analysearbeidet av spørreundersøkelsen i ulike faser.

1. *En induktiv, bottom-up, koding* hvor formålet var å finne temaer, mønstre og betydningsfulle enheter i materialet (2010:391). Denne første gjennomarbeidingen av empirien resulterte i ca. 54 noder (se vedlegg 4, del 1 og 2). Denne fasen av analysene kan karakteriseres som open-ended. Det var sentralt å finne noder som kunne reflektere informantenes tolkninger og beskrivelser av fenomenet jeg studerer (jf. Danermark m.fl., 2002:109).
2. *Kategorisering av nodene* som ble generert i pkt. 1. Jeg brukte forskningsspørsmålene som utgangspunkt for kategorisering og reduserte 54 noder til åtte hovedkategorier som ble sentrale i de videre analysene (se vedlegg 5). Jeg spisset analysene ytterligere rundt forskningsspørsmål nr. 3: «Hvordan begrunner informantene sine handlingsvalg, og hvordan balanserer de ulike eller konkurrerende hensyn?». Jeg kodet alle besvarelsene på nytt, induktivt, for å kartlegge hvilke ulike grunner respondentene oppgav for at de ville melde, eller ikke ville melde, til barnevern eller politi i vignettene. Ifølge Stephen Toulmin m.fl. er grunner (*grounds*) den underliggende informasjonen som er nødvendig for at et «claim... is to be accepted as solid and reliable» (Toulmin et al., 1984:26). Jeg forstår *claim* som informantenes beslutninger om å melde eller ikke melde til barnevern/politi. I denne fasen av analysene var jeg særlig opptatt av svarmønstre og hva som utgjorde de viktigste skillene mellom besvarelsene. Etter å ha etablert fire ulike hovedformer for begrunnelser, gjennomførte jeg inspirert av HCA en *presence-absence* koding hvor jeg kvantifiserte ikke-numeriske data og lagde en frekvenstabell som viste hvor mange informanter som brukte de ulike begrunnelsestypene (jf. Bergman, 2010:387-389, se kap. 6.1). Bergman argumenterer for at «[P]atterns identified in this way cannot usually be observed with qualitative methods, so this set of results is likely to add additional insights into the content and meaning structure embedded in the non-numerical data» (2010:389).
3. *Rekontekstualisering av kvantitative funn og ny kvalitativ analyse*. Slik jeg forstår Bergman, er det sentrale i denne analysefasen å fordype analysen i pkt. 2 ved å tolke de kvantitative resultatene ut fra konteksten i det kvalitative materialet (2010:389). Konkret innebar dette at jeg gjennomgikk alle oppføringene som gav grunnlag for frekvenstabellen på nytt og leste respondentenes begrunnelser i fulltekst og ikke bare i utdrag. Denne

vekselvirkningen mellom kvantitative overblikk og kvalitativ oppmerksomhet rundt detaljer og kontekst, er slik jeg forstår det et særpreg ved HCA. Etter å ha gjennomført disse analysene, skrev jeg ut funnene fra spørreundersøkelsen.⁴⁸ Jeg vil presisere at jeg forstår bruken av intervjuer som ytterligere en metode for å rekontekstualisere funnene fra vignettundersøkelsen, se mer i kap. 2.4.

4. *Kvalitetssikring og testing av analyser.* Jeg brukte NVivo helt fram til slutten av arbeidet med denne studien. Jeg benyttet ulike søkefunksjoner for å sjekke forekomsten av bestemte ord, temaer og formuleringer og videre for å kunne vurdere disse funnene ut fra den konteksten der ordene ble brukt i materialet. Jeg brukte slike ordsøk for å undersøke materialet på nytt og for å teste ut holdbarheten av mine tentative tolkninger mot de empiriske beleggene. Jeg brukte samme framgangsmåte både på vignettundersøkelsen og intervjumaterialet. Denne måten å jobbe på hjalp meg til å kombinere oversiktslesninger av materialet med nærlesning av enkeltdeler.

Til sist er det viktig å være tydelig på at vignettundersøkelser kan ha noen begrensninger som metode. Terum argumenterte for at «bruk av vignetter skaper en kunstig situasjon» (2003:114) fordi beslutninger i slike undersøkelser blir basert på skriftlig informasjon i stedet for personlig kontakt med en klient. Han viste videre til forskning som tyder på at «vignettmetoden produserer andre avgjørelser enn dem som ville bli tatt i det virkelige liv – og da særlig føre til mer sjenerøse vedtak» (2003:114; jf. Kenny, 2001; Walsh m.fl. 2012). Slik jeg tolker Bryman, deler han Terums skepsis mot å sette likhetstegn mellom respondentenes vurderinger av vignetter og deres faktiske erfaringer. Bryman poengterer at det er vanskelig å fastslå «how far people's answers reflect their own normative views or indeed how they themselves would act when confronted with the kinds of choices revealed in the scenarios» (2008:247). Jeg støtter disse innvendingene og vil derfor være varsom med å trekke slutninger fra vignettundersøkelsen alene til informantenes faktiske handlingsvalg i tilsvarende situasjoner i yrket. Til tross for disse svakhetene, vil jeg argumentere for at vignettundersøkelsen kan være et egnet redskap i forskningsdesignet mitt. Jeg er enig i med Terum som hevder at «Vignettmetoden kan... gi god innsikt i de resonnementer og argumenter som ligger bak vedtakene, og

⁴⁸ Den første runden med analyser av kvantitativ og kvalitative informasjon i vignettundersøkelsen gav totalt 75 sider tekst. I den endelige framstillingen av materialet i dette arbeidet har jeg imidlertid kondensert analysene. Jeg har i størst mulig grad lagt vekt på å integrere resultatene fra spørreundersøkelsen og intervjuene (jf. kap. 2.2.1), og på hvordan de ulike datainnsamlingsmetodene til sammen belyser analyseenheten.

dermed gi kunnskap om *hvorfor* like saker blir behandlet forskjellig» (2003:114-115; kursiv i original). Fordi jeg studerer *det ansvarliggjorte skjønn*, og dermed analyserer nettopp informantenes resonnementer og begrunnelser, vil jeg hevde at valget av denne metoden er velbegrunnet (se også kap. 2.3). Avslutningsvis vil jeg nevne at jeg kompenserer for at vignettundersøkelsen ikke studerer respondentenes erfaringer ved å fokusere særskilt på profesjonsutøvernes faktiske arbeid med bekymringsaker i intervjuene (se kap. 2.4) som utgjør hoveddelen av empirien min.

2.4 Kvalitative forskningsintervjuer

Kvalitative forskningsintervjuer kan, slik jeg ser det, komplementere innsiktene fra vignettundersøkelsen og bidra til at problemstillingen blir grundigere drøftet (jf. kap. 2.2.1). Et sentralt formål bak valget av denne datainnsamlingsmetoden, var et ønske om å kunne analysere profesjonsutøvernes skjønnutøvelse ut fra informantenes egne erfaringer og ikke bare ut fra deres svar på vignettens hypotetiske dilemmaer. Jeg vil for det første gjenta at jeg brukte vignettundersøkelsen som en forstudie og at analysene av denne dannet utgangspunkt for arbeidet med intervjuguiden (se vedlegg 2). For det andre spisset jeg min egen undersøkelse ut fra metoden i sammenliknbare studier som ble omtalt i forskningsoversikten (bl.a. Tite, 1993 og Wright, 2000; jf. kap. 1.3). Med inspirasjon fra bl.a. Kahneman og Kleins beskrivelser av *naturalistisk beslutningsforskning* (jf. kap. 1.3.1), bestemte jeg meg for å gjennomføre semi-strukturerte intervjuer hvor formålet var å «*elicit the cues and contextual considerations influencing judgments and decisions*» (2009:517). Kahneman og Klein hevder at slike intervjuer kan gi et godt utgangspunkt for å trekke slutninger om avgjørelser og beslutningsprosesser.

Enkelte studier fra forskningsfeltet brukte fokusgruppeintervjuer som et ledd i utviklingen av kvantitative spørreundersøkelser (Walsh et al., 2010). Til tross for at jeg valgte et annet forskningsdesign (jf. kap. 2.2), vurderte jeg om det kunne være aktuelt å gjennomføre intervjuer i fokusgrupper. Steinar Kvale og Svend Brinkmann viser til at en fokusgruppe som regel består av seks til ti personer og at den «*kjennetegnes av en ikke-styrende intervjustil*» (2012:162). De hevder videre at fokusgrupper er egnet til å få fram forskjellige synspunkter på sakene som diskuteres og at metoden passer til eksplorative studier. En ulempe med fokusgrupper er at gruppesamspillet reduserer intervjuerens kontroll over hvordan samtaler forløper (2009:162). Det er tre hovedgrunner til at jeg valgte å bruke individuelle intervjuer framfor fokusgrupper.

Jeg anså for det første at individuelle intervjuer var mer egnet til å få belyst profesjonsutøvernes individuelle vurderinger av bekymringssaker grundig. Fordi temaet jeg undersøker er sensitivt, kan det være grunn til å tro at profesjonsutøverne kunne vært mer tilbakeholdende med å fortelle om uheldige erfaringer og om handlingsvalg de har angret på i en fokusgruppe (jf. Bryman, 2008:489). For det andre vil jeg innvende at bruk av fokusgrupper kunne vært problematisk i mitt prosjekt av hensyn til informantenes taushetsplikt. Det er klare regler for hvem både lærerne og prestene jeg intervjuer kan dele informasjon om bekymringssaker med (jf. kap. 2.5 og 4). For det tredje vil jeg hevde at mine forskningsspørsmål har et så spesifikt fokus at det er lite trolig at åpne og uforutsigbare gruppeintervjuer ville gitt meg det beste datagrunnlaget.

2.4.1 Forberedelser, pilotering og utvalg

Jeg brukte analysene av vignettene til å identifisere hvilke temaer jeg skulle gå videre med i intervjuene. Analysene tydet på at informantenes begrunnelser i bekymringssakene kunne plasseres i fire kategorier. Handlingsvalg ble foretatt

1. med henvisning til taushetsplikt, meldeplikt eller avvergeplikt
2. ut fra vurderinger av hvor alvorlig saken var
3. med henvisning til profesjonelle grunner eller beskrivelse av ens yrkesrolle
4. ut fra informantens forståelse av ansvar.⁴⁹

Jeg utformet intervjuguiden slik at jeg kunne utforske disse temaene videre. Jeg ønsket for det første å undersøke profesjonsutøvernes refleksjoner rundt sine egne erfaringer med bekymringssaker, og hva slags forhold som ble tillagt betydning for avgjørelsene. Funn i begge profesjonene tydet på profesjonsutøvernes forståelse av hvor alvorlig en hypotetisk sak var, var den viktigste grunnen til å sende bekymringsmelding. Ut fra dette, ønsket jeg for det andre å bruke intervjuene til å undersøke informantenes terskelvurderinger, eller «vippepunktene» for deres vurderinger. Hva kjennetegner de sakene der profesjonsutøverne opplever at de skal eller må gå videre med en sak til ledelsen eller hjelpeapparatet? Til tross for at lærerne og prestene viste en tilnærmet lik vilje til å melde til barnevern og politi i hypotetiske vignetter (jf. kap. 5.2.1), så tydet analysene av begrunnelsene på at det var store forskjeller mellom gruppene når det

⁴⁹ Jeg vil ikke foregripe presentasjonen av resultatene mine her. Formålet med disse punktene var å vise hvordan jeg i de ulike sekvensene av forskningsdesignet identifiserte temaer som jeg i den videre undersøkelsen kunne studere nærmere.

gjaldt jussens betydning for handlingsvalgene. Derfor ønsket jeg for det tredje å undersøke hvordan informantenes forståelse av taushetsplikt, meldeplikt og avvergeplikt påvirket handlingsvalg i reelle saker fra yrket. For det fjerde var et av hovedfunnene i spørreundersøkelsen at henvisninger til hva som inngikk i informantenes profesjonelle ansvar ble brukt som en begrunnelse for å ikke melde til barnevernet (jf. kap. 6.1 og 6.3.2). Jeg designet intervjuguiden slik at jeg kunne undersøke dette nærmere, bl.a. ut fra hvordan informantene fortalte at bekymringssaker ble håndtert organisatorisk på deres arbeidsplass.

Ut fra disse refleksjonene, laget jeg en intervjuguide med 24 spørsmål som kunne brukes i samtalene med både lærere og prester. I tillegg til dette, formulerte jeg ulike forslag til oppfølgingsspørsmål. Det er grunn til å presisere at jeg supplerte guiden med flere spørsmål om temaer som ikke ble dekket eksplisitt i spørreundersøkelsen. Jeg laget bl.a. spørsmål nr. 19-22 for å få et utgangspunkt til å reflektere over skjønnskvalifisering med utgangspunkt i data fra intervjuene. Intervjuene begynte med åpne spørsmål med vekt på informantenes egne erfaringer, men jeg spisset fokuset med gradvis mer spesifikke spørsmål utover i samtalene. Jeg spurte først om profesjonsutøvernes erfaringer med bekymringssaker (spm. 5-13), og gikk deretter videre på deres forståelse av lovverket knyttet til taushetsplikt og meldeplikt (spm. 14-18) og informantenes opplevelse av egen kunnskap og mestring av bekymringssaker (spm. 19-22). Jeg planla rekkefølgen på de ulike intervjusekvensene med henblikk på å minimere problemer med *social desirability bias*. Konkret ønsket jeg å redusere sannsynligheten for at informantenes fortellinger om egne erfaringer skulle bli farget av mine spørsmål om jussen. Jeg planla rekkefølgen på spørsmålene for å ta hensyn til dette og valgte å plassere de mest konfronterende spørsmålene til slutt.

Jeg gjennomførte et pilotintervju med en lærer og et med en prest. Det ble to informasjonsrike samtaler som begge varte rundt to timer. Jeg testet intervjuguiden, og samtalene tydet på at spørsmålene var presise og videre at temaene jeg undersøkte var relevante i forhold til profesjonsutøvernes yrkeserfaring. Mine analyser av disse samtalene tydet ikke på at det var behov for å gjøre noen forandringer på intervjuguiden.

Jeg foretok et teoretisk utvalg til intervjuene ut fra et ønske om å få maksimal spredning i utvalget (Creswell, 2007:127). Teddlie og Tashakkori understreker at slike utvalg «addresses specific purposes related to research questions; therefore, the

researcher selects cases that are information rich in regard to those questions» (2009:173). Videre vil jeg poengtere at utvalget var sekvensielt og ble gjennomført over to steg (2009:174). De innsendte besvarelsene på vignettundersøkelsen var kodet unike tallkoder. Ved hjelp av kodene, valgte jeg ut besvarelser som analysene av undersøkelsen hadde vist at var spesielt interessante. Deretter kontaktet jeg respondentene med spørsmål om intervju. Det viktigste kriteriet for mitt utvalget var å få representert ulike posisjoner på de fire punktene jeg hadde identifisert som hovedfunn fra spørreundersøkelsen (jf. over). Jeg ønsket informanter som hadde gitt til kjenne ulike synspunkter på taushetsplikt og meldeplikt. Jeg valgte både informanter som var tydelige på at de hadde en meldeplikt i vignettene og informanter som ikke ville kontakte hjelpeapparatet, enten ut fra taushetsplikten eller andre begrunnelser. Videre valgte jeg informanter som hadde ulike betoningener av hvordan de forstod sin profesjonelle rolle og sitt ansvar i bekymringssaker. I tillegg til dette sørget jeg for at utvalget hadde en balansert sammensetning i forhold til profesjonstilhørighet (lærer og prest), kjønn og geografi (Østlandet og Vestlandet), jf. oversikt over informanter i kap. 6.1.1.

2.4.2 Gjennomføring og transkribering

Informantene valgte selv tid og sted for intervjuet. De fleste intervjuene ble gjennomført på et møterom på informantens arbeidsplass. Enkelte intervjuer ble foretatt på profesjonsutøverens kontor og ett intervju hjemme hos informanten. I tillegg til dette ønsket en informant at intervjuet skulle bli gjort via dataapplikasjonen Skype. Jeg brukte både lyd og videobilde under Skype-intervjuet. Slik jeg oppfattet det, kompenserte bildet godt for det manglende fysiske nærværet i intervjusituasjonen, og samtalen skilte seg ikke nevneverdig fra de øvrige verken i lengde, informasjonsrikdom eller kvalitet.

Jeg brukte en digital opptaker under samtalene. Etter intervjuene lagde jeg kortfattede memoer med inntrykk fra samtalene og de ulike temaene vi hadde pratet om. Jeg gjennomførte fem intervjuer i første runde. Fordi pilotintervjuene gav interessante data, valgte jeg etter nærmere overveielser å inkludere pilotintervjuene i intervjumaterialet. Etter å ha gjennomført intervjuene på Vestlandet, foretok jeg de første analysene av materialet. Formålet med dette var dels å vurdere behovet for en ny justering av intervjuguiden. Den viktigste begrunnelsen for å dele gjennomføringen av intervjuene i to, var at dette kunne gi et bedre grunnlag for å foreta et bredt teoretisk

utvalg. Jeg brukte grovanalysene av intervjumaterialet til å identifisere posisjoner og standpunkter jeg ønsket å ha representert i datamaterialet, og slik kunne jeg supplere eller nyansere perspektivene jeg hadde fått allerede. Denne analysen førte til at jeg valgte prester fra vignettundersøkelsen for å undersøke to motsatte synspunkter nærmere, på den ene siden at prester må respektere avvergeplikten, på den andre siden at prestens taushetsplikt må forstås som absolutt. I tillegg til dette valgte jeg lærere som kunne belyse standpunktet at det er andre ved skolen, og ikke profesjonsutøveren selv, som har ansvar for å sende bekymringsmeldinger. Jeg gjennomførte fem intervjuer i andre runde og bestemte meg for å stoppe datainnsamlingen etter å ha analysert dette materialet grundig. Jeg gjennomførte totalt tolv intervjuer, og samtalene varte i gjennomsnitt 1 time og 38 minutter. Jeg vil presisere at selv om intervjuguiden ble brukt som et utgangspunkt for samtalene, la jeg stor vekt på å følge informantenes fortellinger. Dette innebar at rekkefølgen på spørsmålene ble noe forskjellig fra intervju til intervju. Jeg brukte imidlertid intervjuguiden som en memorert sjekkliste over hvilke punkter samtalene skulle dekke, inkludert hva slags oppfølgende spørsmål det kunne være viktig å stille.

Intervjuene ble transkribert få dager etter at de ble gjennomført. For å spare tid og for å lette arbeidet med intervjumaterialet, transkriberte jeg ikke intervjuene fullstendig (jf. Bryman, 2008:455). Hovedårsaken til at jeg kunne forsvare dette valget, var at forskningsspørsmålene gir et klart fokus for undersøkelsen. I tillegg til dette hadde analysene av vignettundersøkelsen spisset utgangspunktet for datainnsamlingen. Framgangsmåten var slik at jeg hørte gjennom opptaket fra et intervju og nøyde meg med å skrive stikkord fra de sekvensene av samtalen som framstod som lite relevante for besvarelsen av forskningsspørsmålene. Jeg markerte disse sekvensene med parenteser for å understreke at dette var kun var et utdrag av samtalen. Jeg noterte enkelte tidsangivelser i transkripsjonen slik at det skulle være lettere å finne tilbake til ulike poenger i intervjuet dersom det skulle bli behov for det senere i analyseprosessen. Jeg transkriberte store deler av intervjuene fullstendig. Layder argumenterer for at man kan bruke en slik tilnærming til transkribering når forskeren i analyseprosessen tidligere i prosjektet har etablert en måte å kode og kategorisere materialet på. I slike tilfeller kan forskeren kondensere materialet og «selectively seek out, or home in on, data that is relevant to the codes as they have emerged from the earlier phases of the analysis» (Layder, 1998:53).

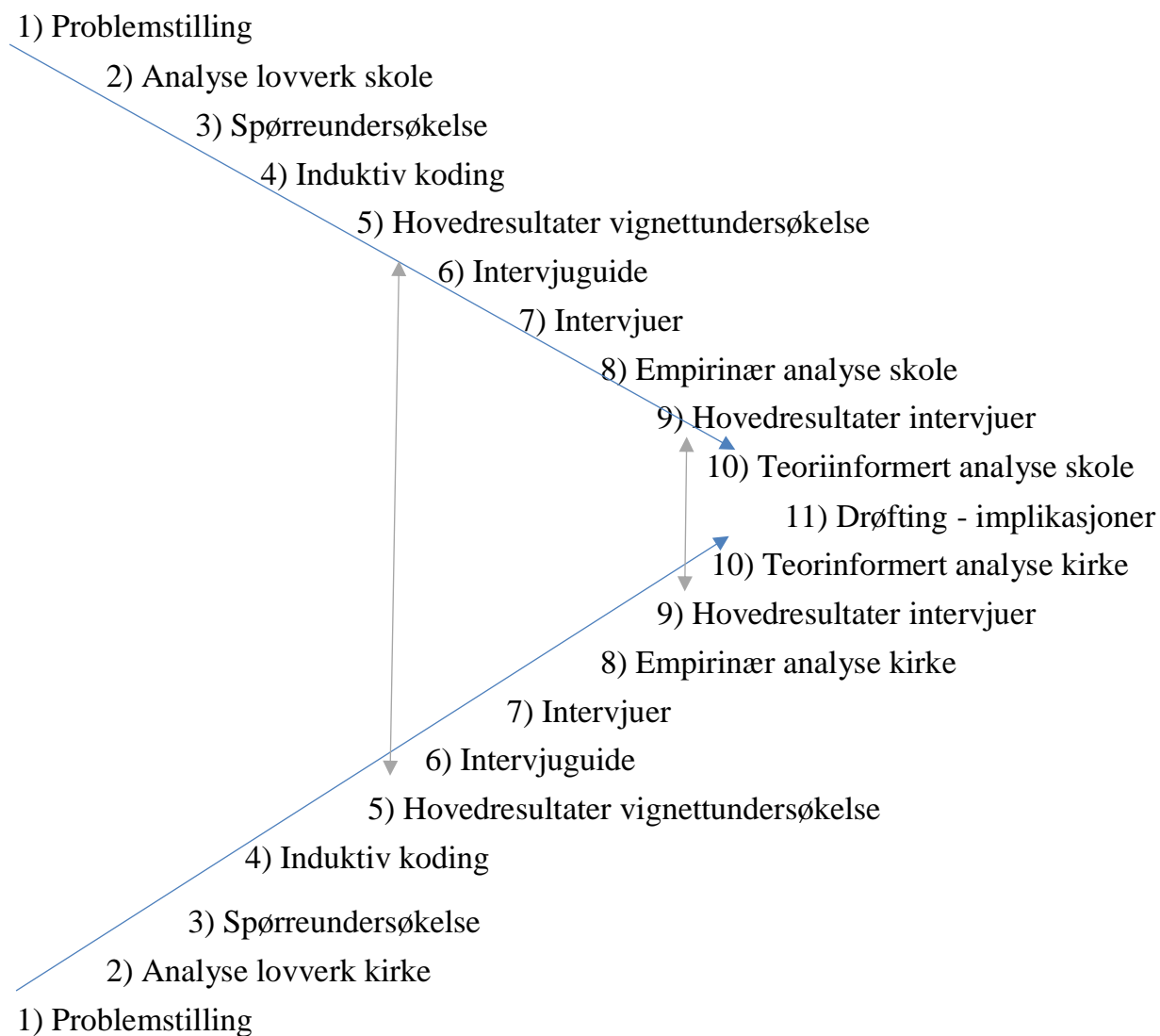
Jeg brukte Caps Lock for å markere hva som var mine spørsmål og kommentarer i teksten, og inkluderte nonverbale signaler som latter, stemmebruk og gestikulering i transkripsjonen. Jeg fjernet imidlertid dialektkjennetegn og navn på personer og steder. Dette begrunner jeg ut fra hensynet om å fjerne markører som kunne bidra til å identifisere informanter (jf. kap. 2.5), noe som særlig var relevant for prestene i undersøkelsen fordi den populasjonen er mindre. Jeg ønsket videre å ha en enhetlig stil på sitatene jeg senere skulle bruke i avhandlingsteksten. Derfor fjernet jeg enkelte gjentakelser eller småord (hmm, eh, jaha) som hadde lite å bety for innholdet i det som ble sagt. Jeg begrunner dette med at talespråk lett kan virke usammenhengende dersom det blir overført til skriftspråk uten visse tilpasninger (Kvale og Brinkmann, 2009:187). I kap. 6 og 7 presenterer jeg mange sitater fra informantene både i forbindelse med analysen av vignettundersøkelsen og intervjuene. Jeg vil argumentere for at disse sitatene bidrar til tekstens transparens, og videre at sitatene gir leseren et bedre inntrykk av materialet enn om jeg hadde valgt å skrive en tekst som i større grad hvilte på mine egne omskrivninger av informantutsagn og mine kommentarer til disse. Jeg valgte både sitater for å belegge viktige posisjoner og tendenser i materialet, men også for å framheve motstemmer og nyanser i materialet.

Totalt ble materialet 139 sider transkribert tekst med enkel linjeavstand. Det er grunn til å poengtere at valgene jeg foretok i forbindelse med transkripsjonen la føringer for hva slags analysemetode jeg kunne bruke på intervjumaterialet (jf. 2009:190f). Jeg vil hevde at transkripsjonene mine dannet et godt utgangspunkt for en tematisk analyse, men at de f.eks. ikke ville vært egnet til en konversasjonsanalyse.

2.4.3 Analysestrategi, del 2

Analysene av intervjumaterialet var en forlengelse av de fire punktene jeg beskrev i kap. 2.3.3. Jeg brukte NVivo til å analysere intervjuene og anvendte samme typer analyseteknikker og søkefunksjoner som jeg beskrev der. På dette punktet i argumentasjonen vil jeg ikke gjenta mine beskrivelser av eller begrunnelser for valg av analytisk tilnærming. For å legge til rette for at framgangsmåten og mine metodiske valg kan bli vurdert, vil jeg heller presentere en modell som viser hvordan jeg har forsøkt å operasjonalisere forskningdesignens sekvensielle logikk.

Figur 1 Analyseprosessen visualisert som en trakt

Figuren framstiller sammenhengen mellom de ulike sekvensene i denne studien og tilhørende analyseprosesser. I kap. 2.1 og 2.2 har jeg beskrevet punkt 1-7. Modellen viser at jeg i tolkningen av intervjuene (pkt. 8 og 9) kunne bygge på innsikter fra pkt. 2-5. Jeg vil understreke at det var fruktbart for kodingen og tolkningen av intervjuene at jeg allerede hadde etablert sentrale kategorier i tolkningen av spørreundersøkelsen, og videre at jeg kunne begynne analysene av intervjuene med å undersøke data som kunne ha betydning for å forstå hovedresultatene fra spørreundersøkelsen. En sentral strategi i analysene ble derfor å undersøke informantenes *egne erfaringer* med bekymringssaker og belyse sosiale og organisatoriske aspekter ved skjønnsutøvelsen. Videre ville jeg både lage mer nyanserte beskrivelser av funn og undersøke holdbarheten til mine tentative resultater fra spørreundersøkelsen. Jeg studerte materialet på jakt etter bestemte temaer og hovedmønstre, men også for å lete etter

motstemmer og overraskende temaer (Creswell, 2011:248f). Første gangs analyse av materialet gav 25 noder (se vedlegg 6). Noden *Håndtering av bekymrings saker* (se vedlegg 7) samlet mye data som utfylte informasjonen fra spørreundersøkelsen. Denne empirien fikk en sentral plass i analysene og jeg lagde flere underkategorier under denne noden. I arbeidet med denne delen av empirien, undersøkte jeg informantenes refleksjoner om involvering av foreldrene, helsesøster, ledelsen og andre instanser i bekymrings saker. Hvordan beskrev informantene sin egen rolle og sitt profesjonelle ansvar i forhold til disse?⁵⁰

Det er grunn til å presisere at teorigrunnet (jf. kap. 3) spilte en gradvis sterkere rolle utover i analyseprosessen. I tråd med dette delte jeg framstillingen opp i en empirinær analyse (kap. 6.2-6.3) og en teoriinformert analyse (kap. 7.1-7.3). I praksis kan derfor analyseprosessen karakteriseres mer som en sikk-sakk-bevegelse mellom teori og empiri (jf. Layder, 1998:76) enn det den forenklete figuren over klarer å uttrykke. De grå pilene i figur 1 illustrerer hvordan mine tolkninger av materialet knyttet til den ene profesjonen ble informert av min forståelse av materialet fra den andre profesjonen. Videre vil jeg framheve at jeg etter å ha utarbeidet en empirinær analyse av intervjuene (jf. kap. 6.2-6.3) og skrevet et utkast til hovedresultater, så begynte jeg arbeidet med å integrere dataene fra de ulike innsamlingsmetodene i tolkningen. Mens analysene av spørreundersøkelsen og intervjuene ble utarbeidet sekvensielt, så har jeg altså lagt vekt på integrasjon (jf. kap. 2.2.1) i den endelige tolkningen av det empiriske materialet og i den tekstlige framstillingen i dette arbeidet (se kap. 6 og 7). Som jeg vil vise senere, førte dette til at jeg endret mine tolkninger av flere sentrale funn (se f.eks. kap. 6.4) og mine konklusjoner på forskningsspørsmålene.

Til slutt vil jeg presisere at jeg brukte kvantifisering, i form av telling eller frekvens, for å angi forekomsten av ulike begreper, begrunnelser og temaer i intervjumaterialet (Bazeley, 2010:443f). Mengdeangivelser som *alle, ingen, de fleste, halvparten, enkelte* osv. kan være av betydning for å beskrive motiver og motivers styrke i datamateriale. Jeg vil imidlertid være tilbakeholdende med å bruke nøyaktige tall når jeg refererer til intervjumaterialet, først og fremst fordi kvalitative data, slik jeg ser det, har en åpenhet og flertydighet som krever en varsom tilnærming til kvantifisering for å unngå et feilaktig inntrykk av sikkerhet. Jeg vil dessuten presisere at antall forekomster av et motiv ikke i seg selv avgjør hvor interessant det vil være for mine tolkninger og

⁵⁰ Disse spørsmålene vil stå sentralt i analysene (jf. kap. 6.2.2 og 6.3) i dette arbeidet.

konklusjoner. Det var flere eksempler på at utsagn jeg fant hos én enkelt informant, ble viet stor plass i analysene.⁵¹ Bruken av NVivo har imidlertid, slik jeg ser det, vært viktig for å forebygge en hyppig nevnt innvending mot kvantifisering, nemlig at «when talk or text is reduced to categorial codes or numbers, the danger is that much meaning will be lost» (Bazeley, 2010:443). Jeg vil som Bazeley hevde at bruken av dataprogrammer i analysene gjør det enklere å gå raskt fram og tilbake mellom tellinger av motiver og nærlesninger av alle enkelttekstene der et motiv forekommer. Dette letter både tolkningsprosessen og bidrar til at forskeren kan validere egne konklusjoner ved å sjekke funn mot datamaterialet på nytt (jf. 2010:443).

2.5 Forskningsetiske refleksjoner

De forskningsetiske retningslinjene for samfunnsvitenskap, humaniora, juss og teologi (NESH, 2006) har vært en ressurs for den etiske refleksjon i dette arbeidet. Jeg vil for det første understreke at studien har fått tilråding av Personvernombudet for forskning (se vedlegg 1). Dette innebærer at mine prosedyrer knyttet til bl.a. informasjon til deltakerne (NESH, 2006:§8), innhenting av informert og fritt samtykke (§ 9) og lagring, bearbeiding og bruk av ulike typer personidentifiserbare opplysninger (§§ 15 og 16) har bestått en kritisk granskning. Jeg vil for det andre understreke behovet for etisk refleksjon på alle stegene i forskningsprosessen (Bryman, 2008:117) og i formidlingen av forskningsresultatene (Engelstad, 2003:236ff). I tråd med dette vil det forekomme forskningsetiske refleksjoner i flere kapitler i dette arbeidet (se f.eks. kap. 2.4). I forhold til mitt forskningsprosjekt, har det særlig vært relevant å tematisere hensyn knyttet til forskning på andres verdier og handlingsmotiver (§ 18), konfidensialitet (§ 14), forskerens meldeplikt (§§ 12 og 23) og utfordringer knyttet til å forske på egen rolle (jf. kap. 1.1.1).

2.5.1 Gjengivelse og tolkning av informasjon om profesjonsutøvernes handlingsmotiver

De forskningsetiske retningslinjene slår fast at «Forskeren må vise respekt for verdier og holdninger hos dem som utforskes...» og videre at «Forskeren har en plikt til å ta de utforskede selvforståelse på alvor, og unngå fremstillinger som svekker deres legitime rettigheter...» (NESH, 2006:§ 18). Jeg vil for det første poengtere at jeg ikke

⁵¹ Det viktigste eksemplet på dette var samtalen med informanten som dannet grunnlaget for ansvarstypologien jeg presenterer i kap. 6.3.3.

forstår lærere eller prester som spesielt utsatte eller sårbare grupper (jf. NESH, 2006:§ 22). Jeg analyserer profesjonsutøveres skjønnsutøvelse og handlingsvalg i bekymringssaker. Analysene involverer beskrivelser og tolkninger av informantenes verdier og rolleforståelse, deres erfaringer med bekymringssaker og i tillegg deres forståelse av lovverket som regulerer taushetsplikt og meldeplikt. Dette fordrer en bevissthet om hvordan jeg balanserer hensynet til forskningens sannhetssøken og kritiske funksjon (2006:§ 7) på den ene siden med hensynet til å unngå unødvendige belastninger for deltakerne (2006:§ 7) på den andre siden. Debattene om omsorgssvikt og vold mot barn (jf. kap. 1), og debattene om avvergeplikt og seksuelle overgrep i Den katolske kirke (jf. kap. 1.3) har vist at mitt forskningstema kan være kontroversielt. Analysen av det empiriske materialet krever at jeg som forsker må kunne stille meg kritisk til informanters konstruksjoner, begrunnelser og handlingsvalg. Jeg vil poengtere at dette stiller store krav til bl.a. framgangsmåte og presisjon i min gjengivelse av informantenes synspunkter og i formidlingen av forskningsresultatene (NESH, 2006 §§ 45-47). I undersøkelsen har jeg prøvd å følge anbefalingene til NESH ved å gjennomføre et skille i framstillingen mellom en empirinær analyse som tekstlig ligger nær informantenes beskrivelser og refleksjoner (jf. kap. 6.2-6.3), og en analyse på et høyere abstraksjonsnivå hvor jeg bruker teoretiske ressurser aktivt i framstillingen. Både i disse analysene og i den normative drøftingen (kap. 7.4), gjennomfører jeg et skille mellom hva som er informantenes beskrivelser og refleksjoner på den ene siden og hva som er mine tolkninger på den andre siden.

2.5.2 Konfidensialitet og hensynet til tredjepart

NESH poengterer at forskere som foretar intervjuer ofte får tilgang til opplysninger om langt flere personer enn dem undersøkelsen omfatter (jf. 2006:§ 11). NESH oppfordrer derfor forskere til å vurdere mulige negative konsekvenser av dette. I mitt prosjekt var de viktigste overveielserne knyttet til å anonymisere materialet tilstrekkelig (jf. § 14). Min beslutning om å fjerne stedsnavn og dialektmarkører fra transkripsjonene hadde til formål å beskytte både informantenes identitet, men også identiteten til informantenes kollegaer eller ledere.

Jeg bad profesjonsutøverne om tillatelse til å bruke en digital opptaker under samtalene, og opplyste videre om at jeg kunne stoppe opptaket underveis i samtalen dersom det var ønskelig. Enkelte informanter benyttet denne muligheten. I disse

tilfellene stoppet jeg opptaket mens deltakerne fortalte om sensitive saker der de nevnte tredjepersoners navn eller yrkestitler. Disse sekvensene av intervjuene ble ikke gjengitt i transkripsjonene eller brukt direkte i analysene mine.

2.5.3 Forskerens meldeplikt

Mitt valg av forskningstema aktualiserte refleksjoner rundt forskerens taushetsplikt og meldeplikt (Fossheim and Ingierd, 2013). Konkret måtte jeg vurdere muligheten for at jeg som forsker kunne få informasjon om *sannsynlige og pågående* overgrep mot en identifiserbar tredjeperson som ville utløst min avvergeplikt som forsker (jf. kap. 4 og NESH, 2006: §§ 12 og 23). NESH er tydelige på at «Uten hensyn til taushetsplikt har forskeren – som alle andre – en rettslig plikt til å avverge alvorlige fremtidige lovbrudd, for eksempel ved anmeldelse til politiet» (§ 23). Jeg måtte vurdere sannsynligheten for dette opp mot mitt behov for å få en god inngang til intervjuene og en god relasjon til profesjonsutøverne. Jeg anså denne problemstillingen som såpass hypotetisk at jeg valgte å ikke informere deltakerne om begrensningene i min taushetsplikt som forsker. Det kan argumenteres for at en inngang til intervjuene der jeg hadde tematisert min egen meldeplikt som forsker kunne ha økt forskningseffekten og økt sannsynligheten for at informantene valgte å være selektive i forhold til hva slags informasjonen de delte i samtalene. Jeg valgte en åpen og utforskende inngang til intervjuene, og jeg vil hevde at dette hadde betydning for kvaliteten på dataene jeg samlet inn. Dersom jeg hadde valgt en annen forskningsdesign, f.eks. med deltakende observasjon (jf. kap. 2.2), eller om jeg hadde valgt å foreta intervjuer med ofre for overgrep eller omsorgssvikt, så ville det vært langt mer aktuelt å opplyse om begrensningene i min taushetsplikt som forsker. Jeg antok, derimot, at mine intervjuer som fokuserte på profesjonsutøvernes begrunnelser for handlingsvalg og deres retrospektive fortellinger om egne erfaringer ikke ville gi meg informasjon ville utløse avvergeplikten. Denne antakelsen viste seg å stemme.

Jeg har redegjort over for at intervjuene begynte med en åpen undersøkelse av informantenes erfaringer med bekymringssaker og at de deretter ble spisset til en tydeligere utforskning av deres forståelse av lovverket. *Etter* disse utfordrende spørsmålene i avslutningsfasen av intervjuene, ba de fleste informantene meg om fortelle om lovverkets formuleringer og krav, gjerne relatert til episoder de hadde nevnt i samtalen. Jeg valgte å gjøre dette ut fra et ønske om å gi informantene noe

tilbake og kravet om å tilbakeføre forskningsresultater til deltakerne (NESH, 2006:§ 47).

2.5.4 Å forske i eget felt

I profesjonsforskning har mange forskere kjennskap til forskningstemaet fra sin egen yrkeserfaring (jf. kap. 1.1.1). Det kan være både fordeler og ulemper knyttet til dette, og de nasjonale forskningsetiske komiteene framhever at forskeren må kunne drøfte hva en ens egen bakgrunn og kjennskap til feltet betyr for forskningsprosjektet (NEM, 2009; kap. 5). En bakgrunn fra profesjonen som studeres kan gi lettere tilgang til informanter (2009; kap. 5). Kunnskap om kontekst og lokale koder kan bidra til at forskeren stiller mer presise spørsmål og gi fordeler både under datainnsamling og analyser av datamaterialet (Repstad, 2002). Pål Repstad hevder at det kan redusere forskningseffekten at forskeren er lokalkjent og gjøre «det mindre aktuelt for aktører som måtte ønske det, å sette opp en fasade for deg, fortie noe eller regelrett lyve» (2002:210). Jeg vil trekke fram manglende analytisk distanse, faren for overidentifisering med intervjupersonene (NEM, 2009) og at forskeren kan glemme å «problematisere det tilvante» (Repstad, 2002:211) som hovedutfordringer knyttet til å forske i eget felt. NEM argumenterer for at en refleksiv holdning er nøkkelen til å håndtere slike utfordringer på en vellykket måte i et forskningsprosjekt. De konkretiserer at refleksivitet «er en kompetanse og en forskerposisjon som innebærer at forskeren evner å se betydningen av sin egen rolle i samhandling med deltakerne, de empiriske dataene, de teoretiske perspektivene, og den forforståelsen som forskeren bringer med seg inn i prosjektet» (NEM, 2009:kap. 5.). Jeg har tatt flere valg for å kompensere for ulempene ved min egen forskerposisjon. Jeg vil hevde at bruken av komparasjon, at jeg studerer tematikken med både lærere og prester som informanter, kan hjelpe meg til å oppnå tilstrekkelig analytisk distanse og til å problematisere det tilvante. Videre kan bruken av flere alternative teorier og forklaringsrammer (jf. kap. 7.1-7.3) og at forskeren kritisk gransker empirien for å lete etter data som motsier egne teorier og tentative slutninger (jf. Repstad, 2002:212) bidra til å motvirke skjevheter i framstilling og konklusjoner. Dermed vil jeg hevde at vurderinger av eventuelle skjevheter som følge av at jeg forsker på eget felt, henger tett sammen med vurderinger av undersøkelsens validitet og slutningskvalitet (jf. kap. 2.6 og 7.3.5).

2.6 Validitet

Teddlie og Tashakkori gjør slutningskvalitet (*inference quality*) til et sentralt moment i vurderinger av studiers troverdighet og interne validitet (Teddlie and Tashakkori, 2009:27). Ut fra dette, blir det sentralt å vurdere legitimiteten til konklusjonene forskeren trekker på grunnlag av dataanalysene. Teddlie og Tashakkori hevder at vurderinger av slutningskvalitet består av:

1. *design suitability* (2009:301f). Er metoden og analysestrategien egnet til å besvare forskningsspørsmålene?
2. *design fidelity* (2009:302). Ble komponentene i forskningsdesignet implementert på en adekvat måte?
3. *within-design consistency* (2009:301f). Passer elementene i forskningsdesignet sammen på en integrert og koherent måte? Følger den kvantitative og kvalitative delen av studien hverandre på en logisk og sømløs måte?
4. *analytic adequacy* (2009:301). Er de valgte analysestrategiene egnet til å besvare forskningsspørsmålene?

Jeg vil argumentere for at det gir mest mening å diskutere de tre siste punktene *etter* empiripresentasjonen og analysene.⁵² Jeg har imidlertid organisert framstillingen av metodekapitlet slik at leseren kan vurdere om forskningsdesignet og analysestrategien er egnet til å besvare forskningsspørsmålene (jf. *design suitability*). Jeg har framhevet både styrker og begrensninger ved *vignettundersøkelser* (jf. kap. 2.3.3) og argumentert for mitt valg av denne innsamlingsmetoden. *Kvalitative intervjudata* er åpne for ulike tolkninger, og kvaliteten på dataene avhenger bl.a. av «det personlige samspillet mellom intervjuer og intervjuperson» (Kvale and Brinkmann, 2009:303). Til tross for dette, har jeg argumentert for at kombinasjonen av en spørreundersøkelse og kvalitative intervjuer er en velegnet måte å studere analyseenheten min på.

Analysestrategien er inspirert av *Hermeneutic Content Analysis* (HCA; jf. kap. 2.3.3). Bergman poengterer at HCA passer best til analyser i mixed methods prosjekter der de kvantitative og kvalitative metodene er komplementære (jf. kap. 2.2.1). Han hevder at analysemetoden kan gi «*Multifaceted exploration of content, structure, context, and meaning of non-numerical data*» (Bergman, 2010:393; kursiv i original). Til slutt vil jeg framheve at HCA kan brukes konsistent med utgangspunkt i ulike ontologiske og epistemologiske posisjoner. Bergman begrunner dette med at det er forskeren «who decide on the truth value of the research data and results» (2010:390). Jeg følger opp

⁵² Av samme grunn, vil jeg også diskutere reliabilitet mot slutten av framstillingen (kap. 7.3.5).

disse spørsmålene og pkt. 2-4 over i et vitenskapsteoretisk og metodologisk postludium (kap. 7.3.5) og reflekterer over spørsmål knyttet til studiens reliabilitet.

3. Profesjonsutøvere, skjønn og ansvar. En teoretisk ramme

Profesjonsstudier er et bredt og sammensatt forskningsfelt. I dette arbeidet analyserer jeg læreres og presters utøvelse av profesjonelt skjønn med utgangspunkt i en spesifikk kontekst, nærmere bestemt situasjoner der de må foreta handlingsvalg som aktualiserer spørsmålet om taushetsplikten og dens grenser. Formålet med dette kapitlet er å etablere en teoretisk ramme for disse analysene. Jeg vil først utdype og presisere hva slags forståelse av profesjoner og profesjonsutøvelse jeg tar utgangspunkt i (jf. kap. 1.2).⁵³ Dette danner grunnlag for å beskrive lærere og prester som profesjonelle, og jeg vil særlig legge vekt på disse profesjonenes samfunnsmandat slik det fremtrer i ulike styringsdokumenter og andre relevante kilder. Videre presiserer jeg skjønnsbegrepet og hvilke konsekvenser det kan få for mine analyser av det empiriske materialet (kap. 3.3). I kapittel 3.4 presenterer jeg teoretikere som gir meg ressurser til å analysere hvilken betydning den organisatoriske konteksten kan ha for profesjonsutøveres vurderinger og beslutninger. Kap. 3.4 vil være et bidrag til å komplettere forståelsen av jussens betydning for profesjonsutøvelsen, og det skal videre balansere framstillingen slik at analysene av profesjonelt skjønn ikke bare kretser rundt individuelle profesjonsutøvere, men også fokuserer på kontekstene der de utøver sitt arbeid. I de siste delkapitlene utvider jeg det profesjonsteoretiske og juridiske perspektivet på skjønn med moralfilosofiske ressurser. Jeg vil bruke bidragene fra Harmon (1995) og Vetlesen (1994) til å nyansere mine analyser og normative drøftinger av moralsk persepsjon og ansvar.

3.1 Innledende perspektiver. Hva kjennetegner profesjoner og profesjonelt arbeid? Kampen om definisjonsmakten

Profesjonsstudier kan ifølge Anders Molander og Lars Inge Terum brukes som en «samlebetegnelse på alle typer vitenskapelige studier av profesjoner, profesjonsutøvelse og profesjonsutøvere» (Molander and Terum, 2008b:13). Hvordan begreper som *profesjon* og *profesjonalitet* skal defineres, er imidlertid et omstridt

⁵³ Av hensyn til avhandlingens omfang må teoripresentasjonen være eklektisk og styrt av hva som kan gi analytiske ressurser til belysning av forskningsspørsmålene. Gjentatte avgrensninger av hensyn til omfang gjennom dette kapitlet burde være unødvendig. For allmenne innføringer i profesjonsteori, se f.eks. *De profesjonelle* (Nylehn og Støkken, 2002), *Profesjonsstudier* (Molander og Terum, 2008a) og *Profesjonsstudier II* (Molander og Smeby, 2013).

spørsmål i forskningen, og aktører på feltet jeg analyserer bruker begrepet på ulike måter. Granlund, Mausethagen og Munthe (2011) påpeker at det foregår en diskursiv kamp om begreper som bl.a. profesjonalitet og ansvar. Utdanningsforbundet bruker gjennomgående «[profesjonsbegrepet] for å betegne medlemmene sine og deres oppgaver. De knytter også begrepet til lærerens faglige og yrkesmessige kunnskap og til autonomi, skjønn og tillit» (2011:V). Forfatterne finner derimot en annen bruk av profesjonalitetsbegrepet i Stortingsmeldinger og –innstillinger. Her knyttes lærerprofesjonalitet, i stadig større grad til elevenes resultater. Det «argumenteres for at læreren ikke er dyktig, kompetent og profesjonell dersom han ikke kan vise til elevenes læring og utvikling» (2011:17). Ut fra denne forståelsen, blir statens styring, kontroll og ansvarliggjøring sett på som en «forsikring for elever og foreldre om kvaliteten på lærerens arbeid» (2011:5). Det som først og fremst er viktig for mine analyser, er at Granlund, Mausethagen og Munthe (2011) belegger at det foregår en dragkamp om hvordan innholdet i begreper som er sentrale i denne undersøkelsen skal forstås. Men, slik jeg ser det, er det enda viktigere at kampen om definisjonsmakten også tematiserer hvordan det sentrale *innholdet i lærerrollen* skal forstås, og ulike forståelser av hvordan profesjonalitet kan komme til uttrykk eller måles.

For mitt formål er det tilstrekkelig å innta et pragmatisk standpunkt til definisjonsspørsmålet. Jeg vil argumentere for at begrepene profesjon og profesjonsutøver er tilstrekkelig klare til at jeg kan bruke disse om lærere og prester i undersøkelsen min. Til tross for definisjonsproblemer, hevder nemlig Andrew Abbott (1988) at forskere bak ulike teorier i profesjonsforskningen ofte «took a surprisingly consistent view of what professions were and what about them must be explained» (Abbott, 1988:7). Abbotts poeng treffer, slik jeg ser det, sentrale trekk ved profesjonslitteraturen. Videre vil jeg poengtere at både lærerforskere (Hargreaves and Fullan, 2012) og kirkeforskere (Schilderman, 2005) bruker profesjonsteori i sine arbeider, og at profesjonsforskere som Abbot (1988) og Koehn (1994) skriver om lærere og prester. Jeg vil argumentere for at profesjonsteori kan være egnet som et teoretisk grunnlag i dette arbeidet i den grad det gir fruktbare analytiske perspektiver på materialet.

Molander og Terum understreker et poeng som er viktig for analysene i dette arbeidet når de hevder at profesjoner er politisk konstituerte yrker som staten gir «en mer eller mindre eksklusiv rett til å ivareta bestemte arbeidsoppgaver på fellesskapets vegner» (2008:18). I profesjonslitteraturen framheves det at profesjonene i og med en slik

politisk konstituering får et *samfunnsmandat* (jf. kap. 3.2). Molander og Terum poengterer at profesjonenes rett eller myndighet til å ivareta visse oppgaver på fellesskapets vegner blir delegert «på grunnlag av en tillit til profesjonsgruppens kompetanse og "gode vilje"» (2008:18). Det er imidlertid viktig å understreke at med den delegerte myndigheten følger det et krav om at den profesjonelle må kunne begrunne valg og prioriteringer i arbeidet (jf. Eriksen og Molander, 2008 og kap. 3.2). Jeg vil presisere at det er mulig å problematisere påstanden om at profesjonene er politisk konstituerte yrker, i hvert fall hvis den tolkes som en påstand om den historiske *framveksten* av profesjonene eller som en påstand om hva som utgjør *grunnlaget* for profesjonenes virksomhet. For mitt formål er det relevant å vise til at teologene jeg referer i kap. 3.2.2 beskriver grunnlaget for prestens virke ut fra et *annet utgangspunkt og med andre argumenter* enn en politisk konstituering. Til tross for dette, vil jeg hevde at Molander og Terum har noen vesentlige poenger når de påpeker at profesjonene har oppnådd en særstilling eller monopol, i samfunnet, og videre når de knytter denne særstillingen til at staten har anerkjent profesjonenes krav på jurisdiksjon (2008:18, jf. Abbott, 1988). Ut fra dette, kan det argumenteres for at legitimiteten til profesjonenes oppdrag hviler, i hvert fall delvis, på politiske forhandlinger og beslutninger.

Begrepet *accountability*⁵⁴ blir ofte brukt om begrunnelseskravet som blir rettet mot profesjonene og den enkelte profesjonsutøver (Evetts, 2003:408; Eriksen & Molander, 2008:172). Julia Evetts argumenterer for at *accountability* i første rekke bør forstås ut fra myndighetenes ønske om regulering og styring av profesjonene (2003:408). Hun beskriver reguleringen av det profesjonelle arbeidet som en «Essentially rule-governed activity in which the work of a professional group comes to be defined in terms of its extent and coverage» (2012:3). Evetts er tydelig på at den statlige reguleringen også omfatter utdanningen av de profesjonelle og hvordan rettighetene til ulike grupper i samfunnet blir utformet og nedfelt (2012:3). I forhold til mine undersøkelser, er det relevant å presisere at Fylkesmannens tilsynsmyndighet overfor kommunen som skoleeier kan sees som ett eksempel på myndighetenes regulering av skolens virksomhet og lærernes arbeid. Videre vil jeg argumentere for at prestene i Den norske kirke i utgangspunktet er underlagt en svakere grad av ekstern regulering i og med at den viktigste tilsynsordningen i kirken er intern og lagt til biskopene, og videre fordi kirkeforliket (se kap. 3.2.2) i utgangspunktet gir Den norske kirke en stor grad av

⁵⁴ Jeg diskuterer *accountability* og andre ansvarsbegreper i kap. 3.6

selvstyre. For mine analyser vil en nærmere forståelse av myndighetenes regulering av profesjonsutøvernes arbeid, og mer konkret reguleringen av deres arbeid med bekymringsaker, være relevant. I neste delkapittel vil jeg derfor beskrive læreres og presters samfunnsmandat slik det framgår av relevante styringsdokumenter.

3.2. Lærere og prester som profesjonelle. Hvilke roller og hvilket handlingsrom?

Profesjonsteori vektlegger som jeg har vist over at lærere, prester og visse andre yrkesgrupper er gitt et samfunnsmandat og at de dermed er delegert et oppdrag som går ut på å tjene fellesskapets interesser ved å ivareta bestemte oppgaver. Ut fra dette, vil det være relevant for besvarelsen av problemstillingen å framheve hvordan styringsdokumenter som bl.a. stortingsmeldinger, lover og andre normative kilder definerer og avgrenser læreres og presters samfunnsmandat. Hvilke oppgaver blir tilskrevet profesjonsutøverne i disse kildene, og i hvilken grad tolker og presiserer dokumentene hvordan samfunnsoppdraget skal forstås? Det er utenfor rammene for mine undersøkelser å svare utfyllende på dette, så hovedfokuset i dette kapitlet vil være å identifisere hovedpunkter som vil være av særlig betydning for analysene av forskningsspørsmålene.

3.2.1 Hvordan forstå læreres samfunnsmandat i forhold til problemstillingen?

Innledningsvis vil jeg kommentere at begrepet *samfunnsmandat* er mye brukt i diskusjoner om lærerrollen og dens innhold. Et søk på begrepet på nettstedet til Utdanningsforbundet gav 112 treff på hovedsiden og i tillegg 86 treff på sidene til fylkes- og lokallagene.⁵⁵ Kunnskapsdepartementet viser til at skolens samfunnsmandat blir konkretisert i den såkalte formålsparagrafen, i opplæringslovens § 1-1. Videre blir samfunnsmandatet innholdsbestemt av «den øvrige delen av opplæringsloven og forskriftene, herunder læreplanens generelle del, prinsippene for opplæringen og læreplanene i fag» (Kunnskapsdepartementet, 2008:7). Det er mulig å argumentere for at skolens samfunnsmandat framstår som både vidt og omfattende (Stray, 2011:24).⁵⁶

⁵⁵ Søk ble foretatt 12.3.15 på www.utdanningsforbundet.no.

⁵⁶ Janicke Heldal Stray argumenterer for at det har vært et vesentlig skifte i utdanningspolitisk språkbruk om skolen og dens oppgaver i samfunnet. I sin analyse av styringsdokumenter poengterer Heldal Stray at begreper som danning, samfunn, fellesskap og erfaringer var dominerende i etterkrigstidens utdanningspolitikk. Det siste

Opplæringen skal «opne dører mot verda og framtida» (Kunnskapsdepartementet, 2013), og den omfatter de fleste sider ved elevenes liv. Stilt overfor dette vide samfunnsmandatet har lærerne ulike normative kilder som definerer lærerrollen og som kan veilede den enkelte lærer i utførelsen av arbeidet. Peder Haug framhever at det eksisterer «en meget omfattende og detaljert offentlig støttelitteratur som tolker og forklarer de overordnede retningslinjene som er gitt» (Haug, 2011:24), og han understreker videre at alle «lærere er forpliktet på å følge de styringssignalene som er gitt i de offentlige dokumentene» (Haug, 2011: 24).

Stortingsmeldingen *Læreren. Rollen og utdanningen* (Kunnskapsdepartementet, 2009) går langt i å beskrive *hva slags* lærerrolle myndighetene ønsker. Departementet understreker at i «norsk skoletradisjon formidler myndighetene gjennom lov, forskrift, læreplaner og bestemmelser for lærerutdanningene hvilke lærerroller samfunnet på gitte tidspunkter ønsker» (Kunnskapsdepartementet, 2009:41). I stortingsmeldingens kap. 2.1.1 blir disse ønskene presisert under overskriften *Lærerrollens innhold*. Her blir det vektlagt at «lærerrollen kan defineres som summen av de forventninger og krav som stilles til utøvelsen av yrket» (2009:12). Meldingen understreker at lærerne møter mange ulike forventninger som det kan være vanskelige å forene, og viser videre til at lærere ofte må ta beslutninger som «kan få stor betydning for eleven» (2009:12). I forbindelse med dette blir det poengtert at mange av lærernes oppgaver krever et samarbeid med andre, både med andre på skolen og eksterne instanser. Kunnskapsdepartementet er tydelige på at lærere også møter «forventninger om å bidra til å løse problemer som ikke er direkte knyttet til opplæringen, for eksempel omsorgssvikt eller andre problemer i elevens hjemmesituasjon» (2009:12). I tråd med dette deler stortingsmeldingen lærerrollen inn i tre hovedområder.

- 1) læreren i møte med elevene
 - 2) læreren som del av et profesjonelt fellesskap
 - 3) læreren i møte med foreldre og andre samarbeidspartnere.
- (Kunnskapsdepartementet, 2009:12).

Det vil være for omfattende å kommentere disse punktene detaljert. For mine formål er det nok å understreke at det første området i hovedsak dreier seg om lærerens oppgaver knyttet til undervisning og opplæring. Det anlegges imidlertid et bredt

tiåret har disse imidlertid blitt «erstattet av begreper som kvalitet, resultater, kontrakter, målstyring og tilpasset opplæring...» (Stray 2011, 29).

perspektiv på lærernes møte med elevene, «Lærere må kunne omgås elevene på en god måte, følge læringen deres tett og kunne se om og når elever trenger økt støtte» (2009:13). Formuleringene departementet knytter til de to andre hovedområdene er derimot mer relevante for mine undersøkelser. Under overskriften *Læreren som del av et profesjonelt fellesskap* understrekes det at «Gode lærere har godt kjennskap til formålet for skolen, grundig systemforståelse og innsikt i skolen som organisasjon» (2009:14). Videre framheves det at gode lærere «ser nødvendigheten og verdien av at skolen har et godt lederskap, kan vurdere eget og skolens handlingsrom og nyttiggjøre seg det potensialet som ligger i samhandling med kolleger, ledelse og andre aktører på skolen» (2009:14). Med disse formuleringene understreker departementet tydelig at lærerrollen innebærer lagarbeid, og at læreren som profesjonell må forstå sin rolle både som en del av et team og i et hierarki.

Beskrivelsene knyttet til det tredje hovedområdet i lærerrollen framstår som mest sentralt i denne sammenhengen. Under overskriften *Læreren i møtet med foreldre og andre aktører rundt skolen* blir bl.a. hjem-skole-samarbeidet og lærernes ansvar for å bidra til å ivareta elevenes psykososiale læringsmiljø framhevet. Departementet framhever at lærere «er blant de voksenpersonene som er mest sammen med barna og de unge, og som kjenner dem best» (2009:14). Det er spesielt relevant for forskningstemaet mitt at departementet presiserer at «Gode lærere kjenner sitt ansvar i situasjoner som reguleres av annet lovverk enn opplæringsloven. De kan vurdere elevenes totale læringssituasjon og melde fra dersom det er grunn til bekymring» (2009:14). Konkret nevnes læreres ansvar for å «avdekke og gi støtte til barn som har vært utsatt for omsorgssvikt eller andre former for overgrep, forebyggende arbeid for elever i ulike risikosoner/ -grupper og samarbeid med andre instanser som barnevern, barne- og ungdomspsykiatrisk tjeneste og politi» (2009:14). Departementet er tydelig på at et viktig ledd i lærernes overveielser i slike saker er en vurdering av når egen kompetanse ikke strekker til, og når andre instanser bør kobles inn. Det er grunn til å kommentere at lærernes ansvar for avdekking av vold og omsorgssvikt har blitt ytterligere styrket i nyere styringsdokumenter (Barne- likestillings- og inkluderingsdepartementet, 2013).

Denne korte gjennomgangen har vist at lærerrollen kan knyttes til minst tre ulike hovedområder. *Læreren. Rollen og utdanningen* presiserer også *hvordan* lærernes samfunnsmandat skal forstås på disse ulike områdene. Til tross for dette poengterer

departementet at «regelverket gir et stort handlingsrom for lokale myndigheter og for læreren» (Kunnskapsdepartementet, 2009:12). Det kan argumenteres for at formuleringene jeg gjenga over først og fremst indikerer samfunnsmandatets *utstrekning*. De konkrete formuleringene gir i mindre grad tydelig veiledning for hvordan de ulike oppgavene skal forstås, tolkes og operasjonaliseres, eller hvordan ulike oppgaver og interesser skal veies mot hverandre, f.eks. ved rolle- eller verdikonflikter. Haug er klar på at styringsdokumentene krever en omfattende utøvelse av skjønn, og at det er utfordringer knyttet til «å tolke og forstå de retningslinjene som foreligger, og å kunne transformere tekstene til en konsistent praksis» (Haug, 2011:24). Han underbygger dette med at tekstene kan være vage og motstridende, og at de kan «inneholde mange ulike betydninger og alternativer for handling» (2011:24). På det konkrete feltet jeg undersøker, er det imidlertid viktig å presisere at det finnes lover, retningslinjer og veiledere som gir detaljerte føringer for profesjonsutøvernes vurderinger av bekymringssaker, se kap. 4. Disse dokumentene må også forstås som en del av grunnlaget for lærernes samfunnsmandat, men på grunn av den store relevansen de har for forskningsspørsmålene, vil de bli viet et eget kapittel.

3.2.2 Prestenes samfunnsmandat i forhold til avhandlingens tema

Innledningsvis er det på sin plass å kommentere at selv om prester gjerne blir omtalt som en av de klassiske profesjonene, så har kirkelige aktører ofte møtt begreper som profesjon og profesjonalisering med skepsis eller fordømmelse (Schilderman, 2005:16-17; Grevbo, 1997). Det er verdt å bemerke at et søk på begrepet samfunnsmandat på nettstedet til presteforeningen ikke gav noen treff.⁵⁷ I sin avhandling hevder Hans Schilderman at det ikke finnes grundige systematisk-teologiske studier av presters profesjonalisering. Årsaken til dette lokaliserer han delvis i synspunkter om at profesjonalisering representerer det motsatte av holdningene som kirkens tjeneste bør være preget av, og videre at profesjonalisering forskyver vekten «from mediating salvation to enhancement of expertise and improved status» (Schilderman 2005:17).⁵⁸ Også i norsk kontekst, bl.a. i Presteforeningens antologi om yrkesetikk, hevder Tor Johan Grevbo at profesjonsbegrepet for mange er «et kaldt og teknisk ord som ikke hører hjemme i kirken» (Grevbo, 1997:54). Ingen av bidragsyterne i antologien bruker begreper som samfunnsmandat eller

⁵⁷ Søk ble utført på www.prest.no 12.3.15.

⁵⁸ Schilderman undersøker i arbeidet sitt «how pastors conceived professionalisation in relation to theology of ministry» (2005:23), men det fører for langt å gå nærmere inn på dette temaet her.

samfunnskontrakt i sine beskrivelser av kirkens oppdrag og presters yrkesetikk. Med utgangspunkt i profesjonsteori (jf. kap. 3.1), kan det dermed hevdes at betydningen av den politiske legitimeringen av presteyrket blir underspilt. Jeg vil hevde at kirkens definisjon av seg selv og kravene til sine medarbeidere ikke, som flere av bidragsyterne i antologien er nær å hevde, kan behandles utelukkende som et internt kirkelig spørsmål. Kravene til prester og presters profesjonsetikk, må også forstås ut fra profesjonens politiske legitimering som bygger på at prestene er delegert et ansvar for å forvalte et område som er av allmenn betydning på fellesskapets vegner. Uavhengig av om man definerer prester og lærere som profesjonelle eller ikke, så må de lovene, forskriftene og de offentlige styringsdokumentene som gjengis i kapittel 3 og 4 forstås som like forpliktende for yrkesutøvelsen. Det er utenfor min problemstilling å gå nærmere inn på dette som et eget tema, men denne innledningen er relevant som en randkommentar før jeg nå går nærmere inn på prestenes samfunnsmandat slik det framtrer i relevante styringsdokumenter.

Beskrivelser av hvilke oppgaver prestene skal ivareta på fellesskapets vegner finnes i ulike offentlige dokumenter. Stortingsproposisjonen om statsbudsjettet, *Prop. 1 S (2012–2013)*, fastslår at prestenes «oppgave er å holde gudstjenester og forrette ved kirkelige handlinger, delta i dåps- og konfirmasjonsopplæring, utøve sjelesorg, forestå syke- og hjemmebesøk, og ellers utføre forkynnende og menighetsbyggende arbeid» (Fornyings- administrasjons- og kirke departementet, 2012:161f).⁵⁹ Omtalen av prestens arbeidsoppgaver i *Prop. 1 S* samsvarer med hovedinnholdet i § 2 i Tjenesteordning for menighetsprester. I tillegg til dette blir presters profesjonsutøvelse regulert av ulike lover, forskrifter og retningslinjer. Av disse er bl.a. kirkeloven, forvaltningsloven og straffeloven relevante for mine undersøkelser. Til slutt vil jeg også framheve at de fleste prester inngår i en beredskapsordning som blant annet involverer de går med dødsbudskap.⁶⁰ Det er grunn til framheve at Kulturdepartementet bruker beredskapsordningen, og de samfunnsmessige interesser den ivaretar, som et argument for at prestedienstens bør kunne utføres på «et tilnærmet uavhengig grunnlag» (Kulturdepartementet, 2014:35).

⁵⁹ Fornyings-, administrasjons- og kirke departementet blir heretter forkortet til FAD.

⁶⁰ Prester som inngår i beredskapsordningen skal gå med dødsbudskap, «forestå soknebud som ikke kan utsettes» og «utøve sjelesorg i situasjoner der det ellers ville medføre fare eller unødig belastning å utsette tjenesten» (Kulturdepartementet, 2005). I instruksen presiserer departementet at bistand «fra prest for å få utført uoppsettelige tjenester vil normalt bli utløst ved tilkalling fra politimyndighet, helseforetak/helsepersonell, kommunale kriseteam eller annen offentlig myndighet, herunder overordnet kirkelig myndighet» (Kulturdepartementet, 2005).

Fra kirkelig hold beskrives gjerne prestens oppgaver ut fra «indre-kirkelige instanser» (Skjevesland, 1997:31), dvs. ut fra prestenes ordinasjonsløfte og tjenesteordningen for menighetsprester, i tillegg til Det nye testamentets pastoralbrev, kirkens bekjennelsesskrifter og pastoraltradisjon. Det er tjenesteordningen som i størst detalj regulerer prestenes arbeid, og derfor vil denne bli viet mest oppmerksomhet i det følgende. Det er særlig to av punktene i tjenesteordningen som har relevans for mine undersøkelser av presters vurderinger av bekymringssaker. Presten skal ifølge tjenesteordningen

- utføre dåps- og konfirmasjonsopplæring,
- utøve sjelesorg og veiledning, gå med dødsbud, reise i soknebud og også ellers besøke syke (Kultur- og kirkedepartementet, 2004).

Tjenesteordningen understreker med dette at undervisning av barn og unge og samtaler og sjelesorg med folk i ulike livssituasjoner er sentrale deler av prestenes oppgaver. Prestens særskilte ansvar for dødsbud, sjelesorg, krisehåndtering og møter med folk i kritiske situasjoner ble ytterligere institusjonalisert i beredskapsordningen fra 2005 (Kulturdepartementet, 2005). Prestens arbeidsoppgaver innen disse områdene kan, som jeg videre vil vise, gi dilemmaer av ulik karakter knyttet til taushetsplikt, tverrfaglig samarbeid og taushetspliktens grenser.

Det har gjennom flere tiår pågått utredninger og offentlig debatt om statskirkeordningen i Norge. Bakkevig-utvalgets *Samme kirke, ny ordning* (Kirkerådet, 2002) og det statlig nedsatte Gjønnes-utvalget (Kultur- og kirkedepartementet, 2006) la grunnlaget for det såkalte «kirkeforliket» i Stortinget og grunnlovsendringene som trådte i kraft 21. mai 2012 (Lovdata, 2012). Selv om forholdet mellom staten og Den norske kirke har blitt endret gjennom disse vedtakene, framgår det av kirkeforliket at det skal være en *kontinuitet* i synet på prestens rolle som statstjenestemann. I den nye kirkeordningen skal staten «fortsatt lønne og ivareta arbeidsgiveransvaret for biskoper, proster, prester..., dvs. at disse fortsatt skal være statstjenestemenn» (Kultur- og kirkedepartementet, 2008:67). Kirkeforliket innebar endringer i organiseringen av preste-, proste- og bispetjenesten, men til tross for dette har beskrivelsene av *hva som er prestatjenestens kjerneoppgaver* vært stabil.

Dette korte overblikket over sentrale kilder viser at prestatjenesten i offentlige dokumenter blir oppsummert i noen få særlige arbeidsoppgaver. Selv i en tid med

kirkereformer, ser prestenes samfunnsmandat i liten grad ut til å være gjenstand for endring. Mens læreres samfunnsmandat blir beskrevet i formålparagrafen, og presisert i læreplaner og andre styringsdokumenter, blir det i større grad overlatt til den enkelte prest hvordan kjerneoppgaver som forkynnelse, kirkelig undervisning, sjelesorg og krisehåndtering skal utføres. Det finnes ikke tilsvarende detaljerte offentlige kilder som regulerer og konkretiserer hvordan prestene skal forstå disse sine kjerneoppgaver, og heller ikke tilsynsmyndigheter som på samme måte kontrollerer utvalgte aspekter ved utførelsen av oppgavene, jf. Fylkesmannens tilsyn med kommunene som skoleeier. Det er videre grunn til å framheve at kildene som beskriver prestenes arbeidsoppgaver inneholder vide og generelle formuleringer som gir lite konkret veiledning med tanke på dilemmasituasjonene jeg undersøker i dette arbeidet. Hvorvidt, og eventuelt på hvilke måter, disse forskjellene mellom lærernes og prestenes samfunnsmandat og rollebeskrivelser påvirker informantenes vurderinger og begrunnelser er imidlertid et empirisk spørsmål. Jeg vil komme tilbake til dette i drøftingskapitlet.

3.3 Profesjonelt skjønn

Skjønn er et sentralt begrep i problemstillingen. I denne studien skal jeg for det første undersøke hvordan profesjonelle utøver skjønn når de må vurdere og håndtere bekymringssaker, og for det andre belyse spørsmålet om hvordan profesjonelt skjønn kan kvalifiseres. Men hva er profesjonelt skjønn, hva vil det si å utøve skjønn og hva slags rammer har lærere og prester rundt skjønnsutøvelsen? Profesjonsforskerne Harald Grimen og Anders Molander har påpekt at «på tross av skjønnets fremtredende rolle i idealtypiske modeller av profesjonalisme har profesjonslitteraturen merkelig lite å si om begrepet skjønn» (Grimen and Molander, 2008:179). Også teoretikere som Julia Evetts (2002:341) og Antony Evans (2010:3) påpeker mangler i litteraturen på feltet. Jeg kan selvsagt ikke bøte på denne mangelen i litteraturen i dette kapitlet, og formålet mitt er først og fremst å etablere en konseptuell klarhet som er tilstrekkelig for analysene i dette arbeidet. Forskningsspørsmålene retter seg først og fremst mot *utøvelsen* av profesjonelt skjønn i konkrete dilemmasituasjoner i yrket. Dette gir noen føringer for hvilke deler av teorien og den empiriske forskningen om skjønn som vil bli mest vektlagt i framstillingen. I tråd med dette vil jeg legge hovedvekten på skjønn som resonneringsform, eller skjønn som epistemisk kategori (Grimen and Molander, 2008). Videre vil jeg poengtere at de fleste teoretikerne legger vekt på at profesjonelt skjønn innebærer en myndighet til å ta beslutninger i en yrkesrolle, og at denne

friheten er relativ til noen standarder (Dworkin, 1977/2011; Evans, 2010; Terum, 2003). Jeg omtaler dette som skjønn som strukturell kategori (Grimen and Molander, 2008), og bruker denne distinksjonen i skjønnsbegrepet både analytisk og som et utgangspunkt for å strukturere den empirinære analysen (kap. 6).

Før jeg beskriver inndelingen av skjønnsbegrepet nærmere, vil jeg komme med noen innledende kommentarer om skjønnets betydning i profesjonelt arbeid. Profesjonelt skjønn gis en sentral plass i profesjonsteorien av bidragsytere som Abbott (1988), Freidson (2001) og Lipsky (2010). Teoretikere argumenterer for at skjønnsutøvelse er et særtrekk ved og en uomgjengelig side av profesjonelt arbeid som ofte består i å anvende generell og teoretisk kunnskap på enkelttilfeller (Freidson, 2001:95). Profesjonelle har gjerne arbeidsoppgaver som kjennetegnes ved at de er avgrensede, spesialiserte og har en ubestemt karakter. Denne ubestemtheten innebærer at det ofte ikke er klart definerte grenser som kan tilsi hva som er rett handling under bestemte omstendigheter (Grimen and Molander, 2008:179).⁶¹ Freidson legger derfor vekt på at god profesjonsutøvelse krever refleksjon og oppmerksomhet rundt detaljene i enkeltsakene (Freidson, 2001: 23). Profesjonelt arbeid blir holdt opp som en motsats til arbeidsoppgaver i andre yrker som kan utføres rutinemessig og mer eller mindre mekanisk. Freidson benekter imidlertid ikke at profesjonelle «more often than not develop and use routine methods» (2001:111). Men han presiserer likevel at profesjonelle skal være «prepared to recognize and deal appropriately with individual circumstances for which routine is inappropriate» (2001:111). Det avgjørende, ifølge Freidson, er altså at den profesjonelle tilpasser arbeidet til den individuelle klienten og de særskilte omstendighetene i en sak. Det er for øvrig av relevans for mine diskusjoner at Freidson understreker at skjønnsutøvelsen er avhengig av ulike typer kunnskap; «a relatively small proportion of everyday and tacit knowledge, a moderate amount of practical knowledge, and a high proportion of formal knowledge» (2001:34). Selv om Freidson her viser at skjønnsutøvelsen trekker på ulike typer kunnskap, er han tydelig på at det er de profesjonelles teoretiske og abstrakte kunnskap som spiller hovedrollen. Mine forskningsinteresser er knyttet til analyser av profesjonsutøvernes skjønnsutøvelse, og ikke til hva som er typiske særtrekk ved

⁶¹ Denne ubestemtheten i profesjonsutøvelsen som krever bruk av skjønn, er nettopp det som åpner for å legitimere profesjoners krav om kontroll og monopol på utførelsen av visse typer oppgaver, hevder Grimen og Molander (2008:179) med henvisning til Abbott (1988).

profesjonelt arbeid eller hvordan profesjonelt skjønn kan forstås i lys av profesjonskamp og –regulering. De sistnevnte temaene er først og fremst relevante som en videre kontekst for mine analyser.

3.3.1 Skjønn som delegert myndighet

Flere framstillinger av profesjonelt skjønn henter inspirasjon og begreper fra den amerikanske rettsfilosofen Ronald Dworkins arbeid (Wiklund, 2003; Grimen og Molander, 2008). I boken *Taking Rights Seriously* (1977/2011) skisserer Dworkin en forståelse av juridisk skjønn som har blitt innflytelsesrik også i andre fagområder. Det er særlig Dworkins beskrivelser av de normative rammene som profesjonell skjønnsutøvelse må forholde seg til som er relevante for mine diskusjoner. Dworkin argumenterer nemlig for at «The concept of discretion is at home in only one sort of context; when someone is in general charged with making decisions subject to standards set by a particular authority» (1977/2011:31). Dworkins argumentasjon bør forstås ut fra en påstand om at profesjoner er politisk konstituerte yrker (jf. kap. 3.1). Det er et sentralt trekk ved hans posisjon at det er myndighetene som kan definere det området der profesjonens delegerte myndighet til å gjøre vurderinger er gjeldende. Dworkin selv vil ikke bruke begrepet skjønn utenfor en slik normativt avgrenset sammenheng. Han hevder nemlig at «Discretion, like the hole in a doughnut, does not exist except as an area left open by a surrounding belt of restriction. It therefore is a relative concept» (1977/2011:31). Dworkin er videre tydelig på at profesjonsutøvere alltid må spørre seg hvilke normative standarder, eller begrensninger, skjønnnet må forholde seg til, og hvilken autoritet som har delegert myndigheten til å utøve skjønn til den profesjonelle (jf. Grimen and Molander, 2008:181-182). Grimen og Molander bruker Dworkins argumentasjon i sin beskrivelse av skjønn som strukturell kategori (2008:181f). Slik jeg forstår det, henspiller begrepet *strukturell* på de normative strukturene eller rammene som profesjonsutøverne må forholde seg til i skjønnsutøvelsen.

For mine analyser kan Dworkins begrep *svakt skjønn* være relevant. Skillet mellom *sterkt*⁶² og *svakt* skjønn går ved hvorvidt det blir presisert om profesjonsutøveren er

⁶² De situasjonene som utgjør konteksten for mine analyser av profesjonsutøvernes skjønnsutøvelse er, slik jeg forstår det, så klart innrammet av lovverket at Dworkins begrep om sterkt skjønn framstår som lite relevant for mine diskusjoner. Dworkin bruker nemlig *sterkt skjønn* om situasjoner der profesjonsutøveren ikke er bundet av bestemte hensyn i løsningen av den konkrete saken, og dermed må beslutningstakeren «create his or her own standards» (Zelesnikow, 2006:290).

bundet til noen bestemte kriterier eller hensyn i skjønnsutøvelsen. Dworkin bruker for det første begrepet *svakt skjønn* når det er gitt noen bestemte hensyn profesjonsutøveren må ta stilling til, men der disse ikke kan anvendes mer eller mindre mekanisk men krever bruk av dømmekraft (1977/2011:32). Det foreligger i disse situasjonene føringer den profesjonelle skal ta hensyn til, men disse pålegger ikke den profesjonelle «any duty as to a particular decision» (1977/2011:69). I forhold til mine undersøkelser, er det relevant å poengtere at avvergeplikten (jf. kap. 4) medfører at profesjonsutøverne har en plikt til å sette taushetsplikten til side dersom de har mulighet til å avverge visse alvorlige og sannsynlige hendelser. Det er av særlig interesse i denne sammenhengen å påpeke at mens meldeplikten pålegger bl.a. lærere å melde alvorlige tilfeller av f.eks. omsorgssvikt og misbruk av barn til *barnevernet* (jf. kap. 4), så lar lovteksten som omhandler avvergeplikten det stå *mer åpent hvordan avvergingen best kan skje i den aktuelle situasjonen*. Avvergeplikten pålegger dermed ikke profesjonsutøverne en plikt som omfatter ett bestemt handlingsvalg. Med svakt skjønn sikter Dworkin for det andre til tilfeller der profesjonsutøveres plikt «is defined by standards that reasonable men can interpret in different ways» (1977/2011:69). Denne åpenheten i tolkningen av retningslinjene gir profesjonsutøverne et visst handlingsrom, og det legitimerer bruken av begrepet skjønn forstått som delegert myndighet også i disse situasjonene.

Det er grunn til å framheve at Dworkins teorier har fått kritikk. For mitt formål er det spesielt relevant å vise til Denis Galligan som argumenterer for at Dworkins smultringmetafor (jf. over) kan gi et feilaktig inntrykk av at det eksisterer et klart skille mellom det åpne rommet for skjønnsutøvelsen på den ene side og de omliggende hensynene og standardene på den andre siden. Denne grensen kan være vanskelig å trekke, innvender Galligan, spesielt der standardene har mangler, er vage eller er i konflikt med hverandre (Galligan, 1986). Dette kan være en innvending som er relevant i mitt prosjekt som nettopp undersøker dilemmasituasjoner hvor ulike hensyn står mot hverandre. Til tross for dette, vil jeg hevde at begrepet svakt skjønn gir ressurser til å analysere profesjonsutøvernes vurderinger av bekymringsaker som en delegert myndighet som gjelder innenfor et definert område. Både lovverket og styringsdokumenter gir føringer profesjonsutøverne skal ta hensyn til i skjønnsutøvelsen, men det er likevel først når skjønnsutøvelsens rimelighet kan trekkes i tvil, f.eks. ved mistanke om brudd på meldeplikten, at profesjonsutøvernes beslutninger kan tas opp til vurdering eller overprøves av andre. Sett i forhold til mitt prosjekt innebærer Dworkins posisjon for det første at profesjonsutøvernes

skjønnsutøvelse må forholde seg til de rammene lovverket og samfunnsmandatet gir for yrkesutøvelsen. For det andre følger det av denne posisjonen at skjønnsutøvelse er noe man må kunne redegjøre for overfor den myndigheten som har laget standardene og gitt profesjonsutøverne et handlingsrom.

3.3.2. Skjønn som resonneringsform

I framstillingen hittil har jeg beskrevet skjønn som et særtrekk ved profesjonelt arbeid (jf. kap. 3.3) og som en myndighet til å fatte beslutninger innenfor et avgrenset område og med henblikk på visse retningslinjer (jf. kap. 3.3.1). Dette fanger noen vesentlige sider ved skjønn som begrep og fenomen i profesjonelt arbeid, men det gir etter min mening ikke tilstrekkelige ressurser til å analysere *utøvelsen* av profesjonelt skjønn. For mine analyser vil det være nødvendig med en mer presis beskrivelse av *hva* det vil si å utøve skjønn.

I forskningsoversikten (jf. kap. 1.3) viste jeg at begreper som *judgment* og *decision making* brukes som sentrale elementer i beskrivelsen av hva det vil si å utøve skjønn. En vesentlig side ved skjønnsutøvelse er altså beslutningstagning og bruk av dømmekraft. Grimen og Molander henter inspirasjon fra Thomas Hobbes' beskrivelse av skjønn som en intellektuell dyd, og de framhever at skjønn består i å utskille, skjelne og vurdere (2008,180-181). De påpeker at å utskille noe betyr å bedømme det ut fra en målestokk, f.eks. «*hvorvidt, et utsagn er sant eller oppriktig, en handling formålstjenlig eller riktig, en tilstand normal, ønskverdig eller rettferdig...*» (Grimen og Molander, 2008:180; kursiv i original). Jeg vil presisere at min studie undersøker profesjonsutøvernes vurderinger av om det er riktig å beskytte sensitive opplysninger i bekymringsaker, eller om de mener det er riktig å sette hensynet til personvern til side i forsøk på å avverge alvorlige hendelser. Grimen og Molander framhever videre at det kan være flere grunner til at skjønnsmessige vurderinger kan være vanskelige, «*For å avgjøre om en handling er formålstjenlig, må vi vurdere dens virkninger. Men den kan ha virkninger som normativt står i motstrid med hverandre, og man må da balansere disse mot hverandre*» (2008:180). Det kan komplisere beslutninger at også målestokker kan måtte fortolkes, og at det i enkelte saker kan være uklart hvilken målestokk som er relevant (2008:180).

Argumentasjonen over har gjort det klart at det vil være et element av usikkerhet forbundet ved profesjonell skjønnsutøvelse. Mitt forskningstema er ikke noe unntak,

jeg undersøker tvert imot dilemmasituasjoner der ulike normative hensyn står mot hverandre. Grimen og Molander lar sin definisjon av *skjønn som epistemisk kategori* ta utgangspunkt nettopp i det ubestemte. De omtaler skjønn i denne betydningen som en kognitiv aktivitet som innebærer «det å felle dommer om objekter, under betingelser av ubestemthet, og den resonnering som fører frem til slike dommer. Formålet med disse er å skille noe fra noe annet» (2008:181). Denne definisjonen setter de profesjonelles vurderinger, avveininger og handlingsvalg i fokus, og den framhever skjønn som en resonneringsprosess som leder fram til konklusjoner og beslutninger i vanskelig bestemmelige situasjoner. Grimen og Molander diskuterer hva som kjennetegner skjønnsutøvelse forstått som resonnering. De konstaterer for det første at resonnering innebærer forsøk på å «finne begrunnede svar på spørsmål» (2008:182) og for det andre at skjønnsutøvelse innebærer slutninger fra en situasjonsbeskrivelse og en norm til en handling. I den nærmere beskrivelsen av skjønn som resonneringsform låner de særlig begreper Stephen Toulmins argumentasjonsmodell fra boken *The uses of argument* (2003). I denne sammenhengen er det først og fremst viktig å framheve at Grimen og Molander, ut fra Toulmin, karakteriserer skjønnsutøvelse som en form for «praktisk resonnering med svake holdepunkter eller "warrants"» (Grimen og Molander 2008:184). De understreker at sterke holdepunkter eller warrants kan nærme seg «styrken i en logisk slutningsregel... Hvis premissene er sanne, må konklusjonen være sann» (2008:184). Men det er altså grunn til å poengtere at det er knyttet en vesentlig grad av usikkerhet til skjønn som resonneringsform, og forfatterne plasserer derfor skjønn på den andre enden av skalaen i forhold til klassisk logisk argumentasjon. De argumenterer likevel for at «Hvis det ikke finnes noen normative holdepunkter som styrer resonneringen, kan man ikke snakke om utøvelse av skjønn» (2008:184.). Tilstedeværelsen av noen normative holdepunkter som forankrer overgangen fra en situasjonsbeskrivelse til en handling blir for dem et definatorisk trekk som skiller skjønnsutøvelse fra «fri fantasi» (2008:184).

Avslutningsvis vil jeg hevde at distinksjonen mellom henholdsvis skjønn som delegert myndighet og skjønn som resonneringsform gir meg noen vesentlige analytiske ressurser. De ulike skjønnsbegrepene jeg har presentert i kap. 3.3 hjelper meg til å spisse analysene av det empiriske materialet og undersøke hva slags argumenter eller normative holdepunkter informantene beskriver i forhold til sine handlingsvalg. Forskningsspørsmålene krever analyser av både skjønn som strukturell og epistemisk kategori (jf. kap. 1.2). Dette doble fokuset er nødvendig for å kunne analysere forholdet mellom de normative føringene som samfunnsmandatet gir og

profesjonsutøvernes handlingsvalg, refleksjoner og begrunnelser. Jeg vil nemlig hevde at det er et empirisk spørsmål hvorvidt profesjonsutøvere er klar over og handler i overensstemmelse med de begrensningene som lovverket legger på skjønnsutøvelsen.

3.4 Skjønnsutøvelsens organisatoriske rammer

I dette delkapitlet utvider jeg det teoretiske grunnlaget som har blitt presentert hittil. Formålet er å etablere ressurser som kan brukes for å reflektere over hva den organisatoriske konteksten kan bety for skjønnsutøvelsen. Jeg vil argumentere for at Ervin Goffmans rammebegrep og Martha Feldmans forskning på organisatoriske rutiner gir meg redskaper til å analysere skjønnsutøvelse, ikke bare som en isolert kognitiv aktivitet som utføres av enkeltindivider, men som et fenomen som må forstås i et bredere organisatorisk, og dermed kollektivt, perspektiv. På den ene siden er det nemlig et særtrekk ved profesjonelt skjønn, i strukturell forstand, at profesjonsutøveren har en frihet til å foreta vurderinger innen rammen av visse restriksjoner (jf. kap. 3.3.1). På den andre siden argumenterer Feldman for at den sosiale eller organisatoriske konteksten rundt skjønnsutøvelsen representerer grenser som utfyller den formelle autoriteten som angir rammene for skjønnnet. I en organisatorisk kontekst blir profesjonsutøvere utfordret av spørsmålet «how do I play my role in this situation [?]» (Feldman, 2001:182). Med denne spørsmålsstillingen plasserer imidlertid Feldman seg så nær sentrale poenger i Goffmans beskrivelser av *framing*, at jeg først vil presentere dette begrepet før delkapitlet avsluttes med organisasjons- og kunnskapssosiologiske bidrag som har mer direkte relevans for mine undersøkelser.

3.4.1 Goffmans rammebegrep og konseptuelle utvidelser

I *Frame analysis* (1974) bruker den kanadisk-amerikanske sosiologen Erving Goffman både beskrivelser av dagligdagse situasjoner og metaforer hentet fra teaterverdenen. Jeg har ikke anledning til å gjengi hovedpoengene i dette sammensatte verket, og jeg må konsentrere meg om det begrepet som kan ha et analytisk potensiale i forhold til mitt prosjekt, nemlig *frame* eller *ramme*.⁶³ Goffman påpeker at individers forståelse blir utfordret i ulike sosiale situasjoner. Enten det dreier seg om dagligdagse situasjoner eller møter som aktører har i egenskap av en profesjonell rolle, så utfordres

⁶³ I framstillingen vil jeg av stilistiske grunner veksle mellom å bruke *ramme* og *innramming* som norske begrep for *frame* og *framing*.

man av spørsmålet «Hva er det som skjer her?» (Lemert and Branaman, 1997:153). Goffman hevder at dette spørsmålet blir stilt implisitt eller eksplisitt i ulike situasjoner, og videre at svaret på spørsmålet blir underforstått og lagt til grunn for aktørenes videre handlinger. Goffman argumenterer på denne måten for at aktørenes forståelse av en situasjon er sentral for å forstå de handlingene de foretar seg. Dette leder fram til hans refleksjoner om rammer.

Given their understanding of what it is that is going on, individuals fit their actions to this understanding and ordinarily find that the ongoing world supports this finding. These organizational premises – sustained both in the mind and in activity – I call the frame of the activity (Goffman, 1986:247).

Goffman hevder altså at aktører, i sine forsøk på å skape mening i komplekse situasjoner, møter disse utfordringene med å *ramme inn* situasjonen. Resultatet er at noe defineres innenfor rammen og noe utenfor; «Framing involves bracketing an activity and providing some sort of cue as to what the bracketed activity means...» (Branaman, 1997:xlvi). Innrammingen markerer ifølge Goffman noen grenser, den definerer en situasjon og gir samtidig også aktørene noen holdepunkter til hva som er betydningen til en aktivitet. Slik jeg tolker sitatet over, antyder Goffman også at *rammer kan ha en selvbekreftende karakter*, i den forstand at aktører ofte vil tilpasse sin forståelse av en situasjon til de gjeldende rammene. Andre steder er han enda tydeligere på dette, «what people understand to be the organization of their experience, they buttress, and perforce, self-fulfillingly. They develop a corpus of cautionary tales, games, riddles, experiments, newsy stories, and other scenarios which elegantly confirm a frame-relevant view of the workings of the world» (Lemert and Branaman, 1997:162-163). For mitt formål, er det for det første grunn til å understreke den sterke vekten Goffmann tillegger rammens betydning for aktørenes handlinger. For det andre kan det være relevant for forståelsen av mitt materiale at Goffman framhever at rammer både kan forstås som *kognitive strukturer* og som noe som er i, eller *viser seg i en situasjon*. Jeg vil diskutere hva disse poengene kan bety for mine analyser ut fra teoretikere som er nærmere mitt eget forskningsfelt (bl.a. Vetlesen, 1994; Feldman, 2001; Manning, 2001).

Marie Auensen Antonsen og Nora Levold brukte *innramming* som utgangspunkt for å analysere ulike posisjoner i debatten om forskning på befruktete egg. Med utgangspunkt i Goffman, la de vekt på at «Individer forstår og strukturerer verden ved å avgrense, organisere eller *ramme inn* sitt forhold til den på bestemte måter»

(Antonsen and Levold, 2011:101-102; kursiv i original). Antonsen og Levold poengterte at innramming foregår ved at aktører kategoriserer fenomener og hendelser, veier ulik informasjon eller ved at man fokuserer på noen utvalgte sider ved en situasjon. Et sentralt poeng bak begrepet innramming er nemlig at «events, actions, performances, and selves do not always speak for themselves but rather depend on framing for their meaning» (Branaman, 1997:xlvi). Ut fra dette kan det hevdes at rammene er sentrale for hvordan aktører forstår og tolker en situasjon og videre at rammene på denne måten kan bidra til å rettlede individers handlinger. Denne innsikten vil spille en sentral rolle i analysene av empirien i dette arbeidet. Jeg vil undersøke hvordan mine informanter opplever innrammingen av situasjonene der de må vurdere om det skal sendes bekymringsmelding til barnevernet eller ikke. Ytterligere to presiseringer er nødvendig her. På den ene siden er Goffman tydelig på at individer ikke er ikke frie til å lage rammer slik de selv vil, ettersom «framing is constrained by social structure and social organization» (Branaman, 1997:xlvi). Det normale er nemlig at aktører handler i relasjon til etablerte kulturelle standarder for en aktivitet og de sosiale rollene som er bygd opp rundt den (Lemert and Branaman, 1997:162). På den andre siden poengterer Goffman at det likevel ikke er noe statisk og uforanderlig over rammer. Det kan finnes flere konkurrerende innramminger og rammer må ofte endres. I tradisjonen etter Goffman har begrepet *reframing* blitt brukt for å betegne nye innramminger, «*reframing can occur any time a situation presents incongruent information and more plausible explanations emerge for situations*» (Hallahan, 1999:229). I forhold til min egen bruk av Goffman, vil jeg hevde at begrepet innramming kan være egnet først og fremst som et *sensitizing concept*, dvs. som et begrep som kan gi en viss orienteringshjelp i analysene men som har et løst forhold til empirien i studien. Med denne begrunnelsen, vil jeg ikke trekke inn hele Goffmans begrepsapparat og hans teori fra *Frame analysis*. Jeg vil argumentere for at innsikter fra konseptuelle utvidelser av ramme-begrepet som ligger nærmere mitt eget forskningsfelt (se under) framstår som mer fruktbare for mitt formål.

3.4.2 Skjønnsutøvelse, rammer og rutiner

I kapittel 3.3.1 la jeg vekt på at informantenes skjønnsutøvelse må analyseres med henblikk på profesjonsutøvelsens juridiske innramming. I dette delkapitlet utvider jeg perspektivet og legger vekt på hvordan rammebegrepet har blitt videreført og utvidet hos beslutningsforskere og organisasjonssosiologer. Det teoretiske grunnlag jeg bygger på her henter jeg i hovedsak fra den rettssosiologiske antologien *The Uses of*

Discretion (Hawkins, 2001b). Teoretikerne betoner ulike prosesser og mekanismer som de hevder har betydning for å forstå innramming i en organisatorisk kontekst. Videre er det relevant for mitt formål at de bruker rammebegrepet i forhold til kontekster som ligger nærmere mitt eget forskningstema enn Goffman, og videre at flere knytter *ramme* eksplisitt til skjønnsutøvelse og beslutningsforskning.

Keith Hawkins argumenterer for at det er fruktbart å bruke begrepet om «the structure of knowledge, experience, values, and meanings which a decision-maker uses to make sense of the decision problem and the available information» (Hawkins, 2001a:25). Slik jeg tolker Hawkins, betegner innrammingen de profesjonelles beslutningsgrunnlag og erfaringer, bredt forstått. Han plasserer seg dermed tydelig i en tradisjon som tematiserer *kontekstens betydning* for skjønnsutøvelsen og ikke avgrenser forskningen til et individualistisk perspektiv på skjønn. Det er relevant for min studie at Hawkins analyserer skjønnsutøvelse som en kollektiv prosess, og videre at han framhever at bl.a. organisatoriske, sosiale og politiske kontekster har betydning for skjønnsutøvelsen (2001a:26). Dermed løfter Hawkins rammebegrepet tydelig ut av den mikrososiologiske konteksten som var Goffmans utgangspunkt, og jeg vil hevde at denne utvidede bruken av begrepet kan bidra til mer presise diskusjoner av forskningsspørsmålene mine.

Peter Manning operasjonaliserer begrepet *organisatorisk kontekst* på en måte som gjør det fruktbart for mine undersøkelser. Manning (2001) refererte til empirisk forskning som indikerte at den organisatoriske konteksten påvirker de ansattes beslutninger. Han forklarte at den organisatoriske konteksten består av «the taken-for-granted background factors embedded in language, metaphor, and ideology that organizational members take into account» (Manning, 2001:253). Slik jeg leser dette sitatet, legger Manning en sterk vekt på det uuttalte, «det som sitter i veggene» eller tas for gitt. Manning presiserte dette ved å vise til at holdninger, verdier, ideologier og sosiale normer kan bidra til å forme eller legge begrensninger på de ansattes beslutninger (2001:262). Manning framstod som kritisk til det han omtaler som et individualistisk forskningsperspektiv på beslutninger, som med utgangspunkt i Goffman «focuses almost entirely on the immediate cognitive focus or frame» (2001:259). Manning argumenterte for at en slik forståelse av innramming fører til en kognitiv isolering av hendelser. Manning bruker begrepet *organisatorisk ramme*, og han presiserte at slike rammer består av «a structure of knowledge, experience, values, and meanings that organizationally located decision-makers bring to a decision» (2001:259). Hans

påstander om rammers funksjoner har relevans for mine analyser. Manning hevdet nemlig at det finnes noen sentrale rammer i en organisasjon (*master organizational frames*) som både definerer hva som er relevant og viktig i en organisasjon og tjener som et utgangspunkt for å sortere og filtrere informasjon (2001:260). Jeg vil bruke innsikter fra Mannings analyser til å operasjonalisere begrepet *epistemisk skjønn* (jf. kap. 3.3.2) slik at det blir tilpasset mine analyser av læreres og presters skjønnsutøvelse og den organisatoriske konteksten den inngår i. Manning identifiserer etter min mening sentrale elementer (kunnskap, erfaringer, verdier og holdninger) som bør inngå i en analyse av skjønnsutøvelse samtidig som han understreker at beslutninger i organisasjoner bør analyseres også som kollektive prosesser. Jeg bruker innsikter fra Manning i kap. 6.2 og 7.2.

Jeg vil framheve at både Manning og andre organisasjonsforskere legger stor vekt på betydningen av *organisatoriske rutiner*. I *The uses of Discretion* analyserer Martha Feldman (2001) den organisatoriske kontekstens betydning for skjønnsutøvelsen. Som Manning er hun tydelig på at det finnes organisatoriske grenser som påvirker de ansattes skjønnsutøvelse, og Feldman hevder at disse grensene er «strong in ways that formal authority is not. These limits are immediate. They are present within the situation in which they are relevant» (Feldman, 2001:182). Feldman er opptatt av hva slags betydning rutiner og handlingsmønstre kan ha for beslutninger i organisasjoner. Organisatoriske rutiner inneholder nemlig presiseringer både av roller, ansvar og i hvilken rekkefølge oppgaver skal utføres. Rutiner kan beskrives som sekvensielle svar på et gitt utgangspunkt (Hodgson, 2008:21ff)⁶⁴ og som «ready-made solutions to frequently occurring problems» (Knudsen, 2008:134). Feldman understreker imidlertid rutinenes betydning så sterkt at hun hevder at de kan «restrict and constrain discretionary behavior even when the participants neither plan the pattern nor value their parts in it» (Feldman, 2001:180). Hennes beskrivelser av *hvordan* rutinene fungerer og kan påvirke det daglige arbeidet er imidlertid det som har mest konkret betydning for mine egne analyser. Feldman poengterer f.eks. at lærere gjennom uformell sosialisering lærer seg hvilke snarveier som kan godtas i en hektisk arbeidshverdag.⁶⁵ Hun hevder at ulike organisatoriske mekanismer kan «supplement

⁶⁴ Hodgson hevder videre at «routines play a similar role for organizations that habits play for individuals» (2008:17).

⁶⁵ Feldman underbygger sine påstander bl.a. med henvisning til en studie av Weatherly og Lipsky (1977) som analyserte implementeringen av en ny lov om spesialundervisning i Massachusetts. Weatherly og Lipsky la vekt på at profesjonsutøverne ikke var motstandere av loven, men at de opplevde at de ikke hadde nok ressurser til å gjennomføre endringene. Forskernes funn var at de skoleansatte brukte en rekke uoffisielle teknikker for å holde tallet på henvisninger nede, «These techniques included teachers ignoring problems, principals dissuading

formal training and formal expectations» (2001:179). Feldman framhever at slike mekanismer kan være at profesjonelle tar til seg verdier fordi de blir *belønnet* for det (forsterkning), eller at de gjør det som *svar på forventninger* i organisasjonen. Videre hevder hun at profesjonelle kan tilegne seg verdier fordi de *identifiserer* seg med andre eller fordi profesjonsutøveren *imiterer* andre som har disse verdiene. I tillegg argumenterer Feldman for at aktører enkelte ganger rasjonaliserer og endrer forklaring på hva som var grunnlaget et handlingsvalg i etterkant. Dette innebærer at profesjonsutøveren påberoper seg verdier som er konsistent med en beslutning etter at valget er foretatt (Feldman, 2001:179). Feldman går så langt som å hevde at slike mekanismer «often *constitute* the way that the formal rules are implemented» (2001:179; min utheving). Oppsummerende vil jeg hevde at mekanismene Feldman beskriver bidrar til å definere hva som er aksepterte handlinger og løsninger i en organisasjon, og hva som ikke er det. Dermed blir det klart at innramming også er tett forbundet med makt, med definisjonsmakt i forhold til beslutninger, valg og handlinger i en organisasjon (jf. Morth, 2000:173-174).

Som teoretiske ressurser kan Hawkins, Manning og Feldman gi begreper til å analysere informantenes skjønnsutøvelse, ikke som isolerte og individuelle fenomener, men i lys av organisasjonene der de har sitt arbeid. For å belyse problemstillingen tilfredsstillende, vil det være viktig å ta hensyn til disse innsiktene i analysene. Ut fra dette vil jeg legge vekt på informantenes fortellinger om rutiner, samarbeidsrelasjoner og om hvordan profesjonsutøverne forstår og utøver sin rolle i håndtering av bekymringssaker (jf. kap. 6.2, 6.3 og 7.2). Hvilke organisatoriske mekanismer eller sanksjoner beskriver informantene i forhold til sine handlingsvalg? Og hva slags erfaringer framhever de som betydningsfulle for valgene de foretar?

Jeg vil bruke Markus Beckers oppdeling av rutinebegrepet til å presisere det ytterligere før de videre analysene. Becker hevder nemlig at forskere som skriver om organisatoriske rutiner egentlig analyserer flere ulike fenomener, nemlig *typiske handlingsmønstre, regler, prosedyrer og disposisjoner* (jf. Becker, 2008:4). Overført til mine undersøkelser, vil jeg hevde at læreres og presters rutiner i bekymringssaker kan komme til uttrykk som handlingsmønstre de beskriver, hvordan informantene oppgir at de pleier å håndtere slike saker, og videre i regler eller prosedyrer knyttet til bekymringssaker på arbeidsplassen. Informantenes fortellinger om den organisatoriske

parents of the need for a referral, administrators failing to follow through on referrals made by teachers, and administrators telling teachers to cut back of referrals» (Feldman, 2001:178).

konteksten rundt handlingsvalgene vil dermed spille en sentral rolle i mine analyser, i tillegg til analyser av informantenes individuelle begrunnelser for at de valgte å handle eller unnlot å handle i dilemmasituasjonene de fortalte om i intervjuene. Ut fra dette, kan det argumenteres for at rutinebegrepet forener det individuelle og det kollektive nivået i utforskningen av profesjonelt skjønn (jf. Becker, 2008:6). Et viktig empirisk spørsmål i besvarelsen av problemstillingen blir dermed hva slags handlingsmønstre og rutiner informantene beskriver i forbindelse sin håndtering av bekymringsaker. Martin Schulz bruker begrepet *institusjonalisering* om mekanismer der «the selection of consecutive action is guided by *widely accepted and usually taken for granted conceptions of what the next step "ought" to be*» (Schulz, 2008:242, kursiv i original). Inspirert av denne forståelsen, vil jeg undersøke om informantene beskriver fenomener som kan forstås som institusjonalisering av handlingsmønstre i bekymringsaker, og i så fall hvordan profesjonsutøverne opplever at organisasjonen arbeider for at rutinen skal «holde seg på sporet» (2008:242). Det er viktig å poengtere at Schulz skiller mellom ulike grader av institusjonalisering. Han hevder at institusjonalisering går over til tvang hvis rutinene inkluderer sanksjoner eller andre mekanismer som skal sikre etterlevelse og lydighet.

Den samfunnsskapte virkelighet (Berger and Luckmann, 1966/2000) er en viktig referanse både for flere av organisasjonsforskerne jeg har omtalt over og for Michael Harmon i kap. 3.6. For mitt formål er det bare begrepet *reifisering* og hvordan dette kan brukes til å belyse problemstillingen jeg har anledning til å kommentere her.⁶⁶ Peter L. Berger og Thomas Luckmann knytter begrepet reifisering til institusjonalisering og vanedannelse. Mer konkret bruker de det hvis «menneskelige fenomener [oppfattes] som om de var ting» (1966/2000:100). Slik jeg tolker begrepet, er det sentralt for Berger og Luckmann å uttrykke at objektet som er reifisert endrer status og blir behandlet som noe *annet* «enn menneskelige produkter – som om de var naturgitte, en følge av kosmiske lover, eller utslag av guddommelig vilje» (1966/2000:100). Videre er det viktig å presisere at Berger og Luckmann hevder at reifisering bør forstås som en av bevissthetens egenskaper (1966/2000:100). Det er grunn til å poengtere at forfatterne bruker begrepet i forhold til ulike mekanismer og analytiske nivåer. For mitt formål, er det imidlertid deres analyser av reifisering av

⁶⁶ Berger og Luckmann viser selv til at «Reifisering (*Verdinglichung*) er et viktig marxistisk begrep, spesielt i de antropologiske betraktningene i *Frühschriften*» (1966/2000:198). De viser til at innen marxistisk teori er begrepet nært knyttet til fremmedgjøringsbegrepet og at Marx kalte «den reifiserte bevisstheten en falsk bevissthet» (1966/2000:199).

roller, autoritet eller prinsipper (jf. Harmon, 1989) som vil bli tillagt mest vekt. Peter Berger og Stanley Pullberg (1966b) argumenterer for at «Roles are reified by detaching them from human intentionality and expressivity, and transforming them into an *inevitable destiny* for their bearers (1966b:67). Det er spesielt relevant for min studie at Berger og Luckmann poengterer at «Reifisering innebærer at mennesket er i stand til å *glemme sitt eget forfatterskap* av den menneskelige verden» (1966/2000:100, min utheving). Her det noen innsikter som vil være viktige i tolkningen av materialet mitt. Jeg vil bruke Berger og Luckmanns beskrivelser av reifisering til å analysere hvorvidt profesjonsutøvernes handlingsmønstre i bekymringsaker framstår som stivnede eller institusjonaliserte. Berger og Luckmann hevder at det paradigmatisk uttrykket for reifisering av roller er utsagn som ««Jeg har ikke noe valg, jeg må handle slik på grunn av min stilling» - som ektemann, far, general, erkebiskop...» (1966/2000:102). Ut fra dette, vil jeg hevde at reifisering av roller henger sammen med aktørenes forståelse av ansvar, eller mer presist med deres evne og vilje til å utøve kritisk dømmekraft. Reifisering av roller innebærer nemlig en objektivisering som gjør at rollen oppfattes som en «uunngåelig skjebne som individet kan fraskrive seg ansvaret for» (1966/2000:101). Aktørenes konkrete handlinger blir da utelukkende repetisjoner og kopier av rollens prototypiske handlingsvalg (jf. Berger og Pullberg, 1966b:67). Avslutningsvis vil jeg påpeke at Berger og Luckmann vektlegger det kritiske potensialet i analyser av reifisering. Slike analyser kan ifølge dem forhindre «en ikke-dialektisk oppfatning av forholdet mellom det mennesker gjør og det de tenker» (1966/2000:102). Jeg vil utdype mine beskrivelser av reifisering i kap. 3.6 med utgangspunkt i Michael M. Harmons teori og ansvarsbegreper som er enda nærmere mitt forskningstema. Harmon framhever refleksivitet som et vesentlig element i en prosess som kan føre til *dereifisering* (jf. kap. 3.6 og 7.3).⁶⁷ Jeg vil bruke Harmons teori som innspill til min drøfting av skjønnskvalifisering (jf. kap. 7.4). Jeg vil argumentere for at de organisasjonssosiologiske perspektivene og kunnskapssosiologiske perspektivene jeg har presentert i kap. 3.4.2 kan komplettere skjønnsbegrepene til Grimen og Molander (2008, jf. kap. 3.3). For mitt formål er imidlertid dette ikke et tilstrekkelig teoretisk grunnlag. Jeg trenger ressurser som kan

⁶⁷ Med utgangspunkt i sine forskningsinteresser identifiserte Berger og Pullberg tre prosesser som kan føre til dereifisering. De argumenterte for det første for at kultursjokk kan føre til dereifisering. For det andre hevdet de at marginaliserte grupper og asketiske bevegelser ofte har anlegg for de-reifisering og et formål om å avsløre en falsk bevissthet som ifølge dem gjennomsyrrer samfunnet (1966b:70). For det tredje framhevet de at store kriser føre til dereifisering. Dette henger sammen med en desintegrering av virkeligheten slik den har blitt tatt for gitt, noe som kan bli avgjørende for «a rediscovery of the world as an open human possibility» (1966b:69).

bidra til konseptuell klarhet i mine analyser av *moralske vurderinger* i bekymringsaker.

3.5 Persepsjon og moralsk skjønn

I dette kapitlet utvider jeg det juridiske og sosiologiske perspektivet på skjønn som har preget framstillingen hittil med refleksjoner rundt persepsjonens betydning for moralsk skjønnsutøvelse. Oversikten i kap. 1.3 viste at forskningen på skjønn, taushetsplikt og meldinger til barnevernet har vært preget av kvantitative studier. Det har blitt forsket lite kvalitativt på profesjonsutøveres beslutningsprosesser og på begrunnelsene de oppgir for sine handlingsvalg. Den moralpsykologiske tradisjonen etter Kohlberg var et unntak fra dette, og jeg presenterte bl.a. fire-komponent-modellen (Rest, 1999) som identifiserte fire ulike og sammenvevde prosesser som inngår som en del av moralske handlinger, jf. kap. 1.3.1. Rest kalte disse komponentene *moralsk sensitivitet*, *moralsk vurdering*, *moralsk motivasjon* og *moralsk karakter*, men han poengterte at modellen ikke måtte forstås en temporal framstilling av elementene i moralsk skjønnsutøvelse. Videre var han tydelig på at moralsk svikt kunne forårsakes av mangler ved hvilken som helst av disse komponentene. Jeg vil bygge mine analyser av moralsk skjønnsutøvelse på en annen posisjon. Slik jeg tolker den norske filosofen Arne Johan Vetlesen, kan hans avhandling forstås som et moralfilosofisk bud på hvordan den moralske dømmekraften opererer, eller mer presist, hva slags kapasiteter den involverer hos subjektet. Motsetningen til Rest sin posisjon kommer fram ved at Vetlesens arbeid har nettopp det temporale aspektet ved moralske vurderinger innebygd i tittelen *Perception, empathy and judgment* (Vetlesen, 1994).

Vetlesen utarbeidet sin forståelse av hvordan *forutsetningene* for moralske handlinger bør forstås i opposisjon til det han omtaler som en *kognitivistisk* tradisjon (representert ved bl.a. Kohlberg, Habermas og Arendt) på den ene siden og en posisjon som betoner følelsenes rolle i etikken på bekostning av fornuften (representert ved bl.a. Scheler) på den andre siden. Jeg vil kort presisere hva disse posisjonene innebærer, men for mitt formål er Vetlesens bud på å balansere disse motsetningene mer relevant enn hans moralfilosofiske argumentasjon for dette. Vetlesen kritiserer Jürgen Habermas for det han kaller en *kognitivistisk* tilnærming til moral. Denne forståelsen leder, ifølge Vetlesen, til at Habermas for det første prioriterer argumentasjon framfor følelser og for det andre handling framfor persepsjon (1994:310). Vetlesen innvender at «In both cases, the primacy of the former over the latter is not established argumentatively but

rather is largely taken for granted, and it is the cogency of this merely assumed order of priorities that I have wished to call into question» (1994:310). Motsatt kritiserer Vetlesen Max Scheler for å hevde «the primacy of love over cognition» (1994:138), og videre for at Scheler tyr til spekulative metafysiske antagelser for å underbygge dette. Vetlesens spørsmål blir ut fra dette om det er mulig å komme seg ut av den «konseptuelle tvangstrøye» som krever at følelsene er «either a priori or a posteriori, absolute pure or wholly contingent» (1994:143). Vetlesens løsning blir å skissere en posisjon der den moralsk dømmekraften involverer *både* kognitive aspekter og følelser, gjennom *hele* beslutningsprosessen, eller mer presist, gjennom *alle* stadiene som inngår i moralske vurderinger, fra persepsjon til moralsk handling (se kap. 3.5.1). Jeg presiserer hvordan dette kan forstås under, i flere skritt. I framstillingen antyder jeg hvordan jeg kan bruke innsikter fra Vetlesen til å beskrive analyseenheten i dette arbeidet. Jeg må avgrense presentasjonen fra å drøfte av spørsmålet om følelsenes plass i etikken isolert sett. Formålet mitt er å etablere teoretiske ressurser som jeg kan bruke til analysene av profesjonsutøveres skjønnsutøvelse i bekymringsaker. Dermed faller det også utenfor mine rammer å drøfte sammenfall og uenighet mellom Vetlesen, Kant, Arendt og Habermas. Det er tilstrekkelig å påpeke at en av Vetlesens hovedinnvendinger mot Habermas var at diskursetikken innebærer en bevegelse *bort fra* persepsjon og konkret interaksjon og over mot abstrakte og universelle prinsipper.⁶⁸

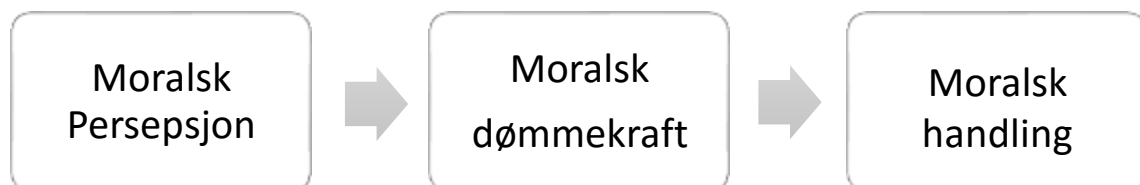
3.5.1 Fra moralsk persepsjon til moralsk handling

Først er det viktig å framheve at Vetlesen karakteriserer moral som «a domain where the weal and woe of others is somehow at stake» (1994:266). Vetlesen legger vekt på at det er følelsene som forankrer oss «to the *particular* moral circumstance, to *that* singularity, *here and now*, that addresses us immediately» (1994:218, kursiv i original). Han tar med seg denne forståelsen av følelsenes betydning når han omtaler moralsk persepsjon som «the ability to "see" the human import, the human reality, of a situation» (1994:174). Det er imidlertid et vesentlig poeng for Vetlesen at følelsene ikke kan fortelle oss hva som er moralsk riktig å gjøre i en situasjon, og han

⁶⁸ Vetlesen poengterer at «This means that the emotional tie characteristic of face-to-face interaction is suspended or, better, left behind when role taking turns ideal in the sense of becoming abstract-universal as opposed to particular and concrete. As Habermas puts it, "At this level of abstraction, sensitivity to individual claims must be detached from contingent personal ties (and identities), just as the feeling of solidarity must be detached from contingent social ties (and collectivities)"» (1994:317). Vetlesen kritiserer videre Habermas for at han åpner «a place for feelings in perception but excludes them from the procedure of justification» (1994:334).

understreker sterkt at den moralske persepsjonen er avhengig av et dynamisk samspill mellom følelser og kognitive kapasiteter (1994:176). Følelsene gir oss et tentativt inntrykk av en situasjon, en magefølelse, som må foredles via refleksjon. Med Vetlesens formuleringer «To sum up, then, an emotion as I conceive it is a feeling, a being moved and affected by something, a first, intuitive grasp of a situation, one awaiting verbal articulation, one calling further reflection, pondering, evaluation» (1994:175). Jeg vil presisere at Vetlesen vektlegger dette samspillet mellom følelser og refleksjon på alle stadier av moralske vurderinger og handlinger (se figur 2). Noe av det særegne ved Vetlesens posisjon kommer fram ved at han plasserer persepsjon som den første og konstituerende komponenten i moralsk dømmekraft. Vetlesen hevder nemlig at moralsk persepsjon har blitt plassert i periferien av moralfilosofiske analyser av beslutninger. Men både temporalt og logisk, hevder han, må man forstå persepsjon som en prosess som foregår *forut* for en moralsk vurdering. Vetlesen argumenterer nemlig for at «Judgment presupposes perception in the sense that perception "gives" judgment its object; we pass moral judgment on things that are already given, or disclosed, through acts of perception» (1994:4). Skjematisk kan dette framstilles slik:

Figur 2 Modell av Vetlesens «Sequence of moral performance» (1994:4,104,176)

Modellen synliggjør at sekvensen som kulminerer i moralske vurderinger og handlinger, ifølge Vetlesen, blir igangsatt ved hjelp av moralsk persepsjon. Moralsk persepsjon skjer altså *før* en moralsk vurdering og den danner basisen for utøvelsen av moralsk dømmekraft. Det er på denne bakgrunnen Vetlesen hevder at persepsjonen bidrar til å konstituere objektet for den moralske vurderingen (1994:5), og videre at dersom den moralske persepsjonen svikter, «will [we] be incapable of recognizing that the situation at hand is a morally relevant one» (1994:6). For Vetlesen er det imidlertid helt avgjørende å understreke at det foregår et samspill mellom følelser og kognitive komponenter på alle stadiene i en beslutningsprosess. Han hevder at slike prosesser har en dialektisk karakter, «it allows for movement back and forth between perception and judgment before a decision to act» (1994:4). Konkret innebærer dette at persepsjonen ikke bare er det som *setter i gang* en prosess som leder til moralske

vurderinger og handlinger, og altså kun gir et *råmateriale* for refleksjon. Vetlesen argumenterer nemlig for at pilene i modellen over også *kan gå fram og tilbake* mellom persepsjon og dømmekraft flere ganger før en beslutning, og videre for at «judgment takes the form of a return to and concentrated reengagement with the original act of perception through empathy» (1994:339). Slik jeg forstår det, er det her de viktigste forskjellene i forhold til Habermas sin posisjon kommer fram. Vetlesen nekter ikke for at normer og regler spiller en viktig rolle for moralske vurderinger, men han insisterer på at en moralsk aktør trenger det materialet persepsjonen kan gi for å vurdere hva som vil være riktig moralsk handling i en konkret situasjon. Dette utdyper han ved å hevde at «my exercise of judgment grows more mature, balanced, well-founded, the more it succeeds in entering into a dialogue with the intake of the scene facilitated by my emotional capacities» (1994:339). For mitt formål, er det lite relevant å diskutere distinksjonen mellom disse posisjonene grundigere. Det er tilstrekkelig å gjenta at Vetlesen beskriver et dynamisk samspill mellom følelser og kognitive egenskaper gjennom alle stadiene i modellen over.

Et vesentlig prosjekt i Vetlesens avhandling er altså å analysere hvordan moralsk persepsjon og dømmekraft kan forstås konstituert som fenomen (1994:350). Jeg har imidlertid et annet utgangspunkt for mitt prosjekt og er opptatt av *persepsjon som kilde til moralske vurderinger*, men ikke som et selvstendig analyseobjekt. Derfor vil jeg først og fremst bruke Vetlesen til å etablere noen sentrale begreper og teoretiske ressurser til å analysere profesjonsutøvernes skjønnsutøvelse og handlingsvalg i situasjoner som angår ungdommers «ve og vel». Jeg er enig med Vetlesen i at «The thesis that receptivity is logically prior to perception, and perception logically prior to judgment, is basically an epistemological thesis» (1994:18). Ved å legge Vetlesens syn på moralens epistemologi til grunn, så følger det at jeg i gjennomføringen av intervjuer og i beskrivelser og analyser av empirien også må tematisere hva informantene bringer med seg inn i de moralske vurderingene. Jeg velger å tolke denne størrelsen som det Henriksen og Vetlesen kaller «vår etiske forforståelse» (2006:262), og ut fra Vetlesens argumentasjon vil jeg hevde at denne omfatter både av følelser, erfaringer og kognitive komponenter. Dette vil ha implikasjoner for mine analyser av skjønnsutøvelse og for drøfting av skjønnskvalifisering. Vetlesen hevder at de følelsesmessige og kognitive egenskapene bør bli ansett som «equally important and *necessary*, so that a failure on the part of one of the two components will prove a sufficient condition for the failure of perception per se as well as judgment per se» (1994:104, kursiv i original). Det ligger utenfor rammene til mine undersøkelser å gå enda dypere inn i denne

moralfilosofiske argumentasjonen. Jeg vil imidlertid antyde at jeg vil bruke Vetlesens forståelse av moralsk svikt for å analysere profesjonsutøvernes handlingsvalg og særlig hvorfor enkelte ikke vil sende bekymringsmelding selv i alvorlige situasjoner (jf. kap. 7.3.2).

Vetlesen bruker flere empiriske eksempler som utgangspunkt for å drøfte mulige årsaker til at moralsk persepsjon og dømmekraft kan svikte. Rettsprosessen mot SS-offiseren Adolf Eichmann og Hanna Arendts berømte bok om denne (Arendt, 1963/2006) er en viktig ressurs for Vetlesen, i tillegg til forskning innen utviklingspsykologi og sosialpsykologi (se under). Før jeg går videre inn på dette, må jeg kort presisere hva Vetlesen legger i begrepet *empati*.

Som det vil ha framgått over, tilskriver Vetlesen følelser og persepsjon en sentral rolle i aktørers tilgang til moralens domene. Når han forklarer dette nærmere, kobler han persepsjon til evnen til å utvise empati. Vetlesen er tydelig på at empati involverer en evne til å være vendt mot den andre (*other-directedness*) og til å *se* den andres situasjon. Likevel hevder han at empatiens essens består i at subjektet bevarer og ikke oppgir sin posisjon og identitet i sitt forsøk på å «recognize the other *as* other – as different... by virtue of feeling-with» (1994:118, kursiv i original). Vetlesen argumenterer for at empati, på samme måte som persepsjon, også har en kognitiv dimensjon, og at denne er avgjørende for at en moralsk aktør skal kunne få innsikt i en annen persons følelsesmessige opplevelse av en gitt situasjon (1994:204). Videre er det relevant for mine refleksjoner at Vetlesen tilskriver empatien en betydning på ulike stadier i sekvensen av moralske vurderinger. Dette henger sammen med at empatien, ifølge Vetlesen, både kan gi tilgang til en tentativ vurdering av den andres situasjon, og at den videre er avgjørende for at aktøren skal kunne utvikle en dypere og mer omfattende forståelse og vurdering av situasjonen den andre befinner seg i (1994:205). Fordi forskningsspørsmålene mine først og fremst har en empirisk og ikke moralfilosofisk innretning, må jeg forlate Vetlesens teori om empati her og vende meg mot hans empiriske eksempler. Det er særlig analysene av hva Vetlesen hevder er forutsetninger for å utvikle moralsk persepsjon, empati og god moralsk dømmekraft, og hvordan vi kan forklare moralsk svikt som har relevans for mine undersøkelser.

3.5.2 Moralsk blindhet og svikt i moralsk persepsjon

Det kan innvendes at Vetlesens empiriske eksempler og særlig hans analyser av Eichmannprosessen representerer ekstreme case sammenliknet med tematikken jeg analyserer. Men vitenskapsteoretisk kan det være gode holdepunkter for at analyser av ekstreme situasjoner kan ha overføringsverdi til andre områder.⁶⁹ Den beste testen på dette vil være hvilken forklaringskraft Vetlesens observasjoner og teorier har i møte med min egen empiri. Teoretisk trenger jeg ressurser som på den ene siden kan belyse informantenes fortellinger om egen skjønnsutøvelse og på den andre siden kan utgjøre basis for min drøfting av hva som kan hindre og hva som kan fremme informantenes skjønnsutøvelse på det konkrete feltet jeg undersøker. Vetlesens begrep *moralsk blindhet* er en av de relevante ressursene her. Han bruker dette begrepet om når den moralske persepsjonen svikter, og argumenterer for at «there are in principle three ways of explaining the failure in question: it is purely cognitive, or it is purely emotional, or it is a combination of the two» (1994:278).⁷⁰

Vetlesen vender seg bl.a. til psykoanalytikerens Erich Fromm i sitt forsøk på å forklare svikt i moralsk persepsjon som, han hevder, kan tilskrives *emosjonelle årsaker*. Fordi Vetlesens framstilling her kretser rundt temaer som er langt fra mitt eget, nemlig forklaringer på menneskets evne til å delta i destruktive handlinger som jødeutryddelsene, vil jeg nøye meg med noen hovedpunkter fra hans argumentasjon som kan tenkes å være av en mer overordnet karakter. Med utgangspunkt i Fromm argumenterer Vetlesen for at «the psychic development of the child requires that its faculties be "awakened" and that they receive "stimulation"» (1994:259). Vetlesen hevder ut fra dette at hvis en person har opplevd en mangel på empati fra de betydningsfulle andre i oppveksten, så vil vedkommende sannsynligvis utvikle en manglende evne til selv å vise empati mot andre (1994:259). Videre viser han til psykoanalytikerens Bjørn Killingmo som hevder at personer med en slik følelsesmessige mangel «will not «actively approach other people as *others*», failing to build a relationship based on true reciprocity» (1994:262). Det som er vesentlig for mitt formål her, er Vetlesens påstand om at hvordan empatievnene er et helt avgjørende grunnlag for moralsk persepsjon og moralske vurderinger (jf. 1994:266).

⁶⁹ Danermark m.fl. påpeker at rasjonaliteten bak valg av patologiske eller ekstreme case «is that through them we can learn about the conditions for the normal by studying the abnormal» (2002:105).

⁷⁰ Jeg vil presisere allerede nå at jeg vil holde mine egne analyser av de empiriske hovedresultatene på et generelt nivå. Formålet vil være å reflektere over hva jeg teoretisk og ut fra annen kjent empirisk forskning kan argumentere for at kan påvirke skjønnsutøvelse i positiv eller negativ retning, og ikke å tilskrive den enkelte informanten en spesifikk eksellens eller konkret årsak til svikt i moralsk persepsjon.

Vetlesens teori om årsaker til *kognitiv svikt* i moralsk persepsjon har likhetstrekk med flere av de organisasjonssosiologiske bidragene i forrige delkapittel. Både Feldman (2001) og Manning (2001) var tydelige på at den organisatoriske konteksten kan representere sterke føringer og begrensninger for den enkeltes skjønnsutøvelse. Vetlesen understreker på samme måte at den samfunnsmessige og organisatoriske konteksten har stor betydning for den enkelte aktørens moralske persepsjon og vurderinger. Han presiserer at en svikt i moralsk persepsjon bør forstås som «a failure to perceive the other as a human cosubject whose weal and woe is at stake in a given situation» (1994:259). Vetlesen hevder at individer i stor grad lærer moralsk persepsjon gjennom *betydningsfulle andre* og gjennom krav og forventninger i samfunnet. Derfor hevder han at «Perception is from early on prescribed by the way significant, later also generalized, others perceive. Accordingly, society awaits and readily rewards or condemns individuals' displayed ability to adopt society's way of seeing as *their way of seeing*» (1994:194, kursiv i original).⁷¹ Vetlesen går så langt som å hevde at samfunnet i stor grad kan predeterminere individers moralske persepsjon, og han påstår at «This predetermining entails that individuals' *experience of objects at hand may be blocked; instead of opening up toward the other, the other is disclosed in a pregiven, fixed manner*» (1994:195, kursiv i original). Jeg konkretiserer Vetlesens påstand gjennom tre av hans eksempler, og bruker senere eksemplene analytisk i forhold til mitt eget materialet (jf. kap. 7.3).

Vetlesen hevder for det første at *ideologier*, eller i en ekstrem form propaganda, kan føre til svikt i moralsk persepsjon. Dette utdypet han bl.a. ved å argumentere for at

It may limit our moral perception and judgment and so shrink «our» moral universe if we in all arising situations wish to subsume their features to a unitary, overriding principle. This may lead to selectivity, dogmatism, and blindness; it may thus undermine moral performance instead of guiding it (1994:336).

Slik jeg forstår dette sitatet, peker Vetlesen på farene ved å kategorisere og vurdere moralske situasjoner ut fra ett overordnet prinsipp. Han argumenterer for at en slik tilnærming til moralske problemer ikke bare forenkler og krymper det moralske universet, men også for at ideologier, eller altoverskyggende prinsipper, kan blokkere den moralske persepsjonen. Overført til mine analyser, vil det være grunn til å

⁷¹ Vetlesen utdypet at «Perception does not start from scratch; it is guided, channelled, given a specific horizon, direction and targeted by society» (1994:194).

undersøke om jeg finner noen dominerende prinsipper eller verdier informantene tyr til når de begrunner sine vurderinger. Videre vil det være relevant å diskutere om informantene som argumenterer med utgangspunkt i *ett bestemt prinsipp*, som Vetlesen antyder, innsnevrer og forenkler sitt repertoar av mulige handlingsvalg.

Vetlesen hevder for det andre at *stereotypier* kan forvrengte moralsk persepsjon. Han presiserte dette ved å argumentere for at

The distortion of the perception of the object is *prior* to the actual experience, so that the latter has no possibility of influencing or «correcting» the former. Experience is and remains the only road to a falsification of stereotype; however, this road is blocked, since the stereotype preforms the perception of the object to be experienced... stereotype constitutes an apriority the stamp of which shapes any object of perception (1994:237, min utheving).

Slik jeg tolker dette sitatet, understreker Vetlesen at stereotypier i svært beskjeden grad lar seg korrigere av erfaring. Årsaken til dette er sekvensiell, antyder Vetlesen, i og med stereotypien er der *forut for* det som er det aktuelle objektet for persepsjonen. Jeg vil presisere at Vetlesens påstander om ideologiers og stereotypiers virkning på moralsk persepsjon bør forstås ut fra hans diskusjon av Eichmannprosessen og drøftingene knyttet til diskusjonen om Eichmanns personlige ansvar for sine handlinger. I sin diskusjon av stereotypiers betydning, konstaterer Vetlesen kort at *Jøde* er en konstruksjon (1994:232). Han gjør imidlertid et poeng av at effekten av stereotypier er at slike konstruksjoner ikke blir utfordret. Stereotypier blokkerer for erfaringer, hevder Vetlesen, og resultatet er at verden forblir abstrakt og uopplevd, «Individual Jews are captive of the stereotypy applied to them; precisely because they are never *experienced*, they have no chance to appear as individuals; regardless of who they are and what they have done, they cannot escape what is being made of them» (1994:232). Når jeg i analysene vil operasjonalisere innsiktene fra Vetlesens teori, vil jeg undersøke om jeg finner noen dominerende og overordnede holdninger eller forestillinger hos profesjonsutøverne som jeg kan tolke ut fra hans påstander om stereotypier. Forstått på denne måten, vil stereotypier være stivnede mønstre, forståelser og konstruksjoner som ser ut til å blokkere informantenes persepsjon og som dermed kan hindre dem i å vurdere det individuelle og unike i en bestemt bekymringssak. I slike tilfeller kan det argumenteres for at holdningen eller stereotypien blir en selvoppfyllende profeti (1994:237) om objektet for persepsjonen. Jeg vil presisere at jeg med denne tolkningen av stereotypiers betydning bevisst har lagt meg nær mine beskrivelser av fenomenet *reifikisering*.

Vetlesen hevdet for det tredje at *byråkratiske arbeidsformer* kan føre til svikt i moralske vurderinger. Vetlesen er tydelig på at det er krevende, ja nesten umulig, å foreta moralske valg som går mot de rådende verdiene og prioriteringene i en institusjon. Det sentrale poenget for mine analyser er først og fremst at Vetlesen likevel understreker det problematiske ved at et moralsk subjekt unnlater å ta selvstendig ansvar for sine egne handlinger, og i stedet anser seg selv som en utbyttbar del av et større maskineri.

The person who assumes full responsibility for the act has evaporated. The individual agent does not see himself as a moral subject but as an exchangeable part of a larger unit. His self-understanding perceives him not as wicked but as loyal, not as someone doing something wrong but as someone doing his job (1994:90).

I denne omgangen må jeg nøye meg med å konstatere at Vetlesen her gjør en kobling mellom persepsjon og ansvar, og videre at han antyder at byråkratiske arbeidsformer kan hindre moralsk persepsjon. Jeg vil poengtere at Vetlesen flere steder i argumentasjonen insisterer på at «individual responsibility must take the form of *not allowing oneself to become incapable of judging*» (1994:108, kursiv i original). Slik jeg tolker Vetlesen, argumenter han på den siden for en posisjon der han framhever at individers moralske persepsjon i stor grad er formet og bestemt av sosiale og samfunnsmessige krefter. Han hevder f.eks. at «societal forces may predetermine – to a high degree... what is to appear as an "appropriate" object of perception in the eyes of individuals» (1994:194). Til denne posisjonen hører også hans sterke konklusjon om at «If anything is established beyond doubt in the course of this discussion, it is that the faculty of empathy... is exceedingly vulnerable to societal manipulation» (1994:195), og videre påstanden om at «In short, individuals' "free choice" may be but a sham» (1994:195). På den andre siden, tolker jeg Vetlesens argumentasjon slik at forestillingen om den enkelte aktørens moralske ansvar er helt uoppgivelig for han. Dette kommer han tilbake til flere steder. Han poengterer sterkt at

the task for individuals qua moral agents becomes that of *resisting* what their society prescribes in the fields of moral perception, judgment, and action. It becomes their task – and their irrevocably *individual* one at that – to reject the societally upheld moral codes rather than successfully internalize and go along with them (1994:192, kursiv i original).

Slik jeg tolker Vetlesen, er det naturlig at han ut fra sine ekstreme empiriske eksempler sterkt understreker *både* det presset som samfunnet og institusjonelle strukturer kan representere i forhold til å innta visse verdier eller godta en akseptert måte å «se» en sak på *og* det uoppgivelige i et individuelt moralsk ansvar. Rent prinsipielt kommer

Vetlesen ikke utenom å understreke at aktører har et individuelt ansvar for egne valg, eller fravær av valg, og videre et ansvar for å ha kunne forutse konsekvenser av egne handlinger (1994:108). Samtidig er refleksjonene hans preget av en nøkternhet når han i samme tankerekke hevder at «This, from a moral point of view, we *have* to demand of the individual, but in doing so we should know that we probably ask for too much» (1994:108, kursiv i original).

Avslutningsvis vil jeg påpeke at det er flere trekk ved Vetlesens teori som kan kritiseres. Jeg vil innvende at teorien hans og flere av sitatene over går langt i å tilskrive den samfunnsmessige og organisatoriske konteksten en nesten deterministisk makt over den individuelle moralske agenten. Videre kan det innvendes at Vetlesens påstand om at årsaker til svikt i moralske vurderinger kan analyseres som enten kognitive, emosjonelle eller en kombinasjon av disse framstår som lite presis, i hvert fall som utgangspunkt for analytiske kategorier som skal brukes i arbeid med en konkret empiri og i andre analysekontekster enn den Vetlesen gjorde sine refleksjoner med utgangspunkt i. Til tross for dette, vil jeg argumentere for at det er gode grunner for å godta hans filosofiske bud på hvilke prosesser som er involvert i moralske vurderinger. Den viktigste testen på om dette kan sies å være vellykket i mitt prosjekt, er i hvilken grad Vetlesens teori om moralsk dømmekraft gir mening i møte med empirien, og dernest om den danner et fruktbart utgangspunkt for drøfting.

3.6 Mellom individuelt ansvar og ekstern ansvarlighet

Zygmunt Baumann hevder at «To be responsible does not mean following the rules; it may often require one to disregard the rules or act in a way the rules does not warrant» (1995:287). Slik jeg tolker sitatet, setter Baumann ord på noen sentrale spenninger som berører forholdet mellom regler og handlinger, eller mer presist, hvordan man kan forstå ansvarlige handlinger i relasjon til regler. Dermed tematiserer han grunnlagsspørsmål som har relevans for mine analyser av profesjonell skjønnsutøvelse på et felt som kan betegnes som sterkt juridisk regulert (jf. kap. 4). Hvordan kan jeg beskrive den individuelle profesjonsutøverens ansvar og handlingsrom i situasjonene jeg analyserer? Hvordan kan relasjonen mellom et personlig ansvar forstås i forhold til et profesjonelt (Harmon, 1995) eller organisatorisk ansvar på den ene siden, og et politisk ansvar (Harmon, 1995) på den andre siden? I det følgende vil jeg skissere Michael M. Harmons teori om *ansvar som paradoks* for å etablere teoretiske ressurser til å diskutere disse spørsmålene ut fra min egen empiri (jf. kap. 7.3.4). Harmon er en

amerikansk professor i offentlig administrasjon, men hans forslag til *reframing* av ansvarsbegrepet med utgangspunkt i handlingsvalgene til offentlige tjenestemenn, framstår som relevant og tematisk tett beslektet med mine forskningsinteresser i dette arbeidet. Jeg vil hevde at Harmons teori både framstår som kompatibel med og egnet til å komplettere profesjonsteorien i kap. 3.1-3.3, dette gjelder særlig perspektivene på profesjonenes samfunnsmandat, accountability og skjønn som strukturell kategori.

3.6.1 Paradoksets betydning for å forstå ansvar som begrep

Med utgangspunkt i profesjonsteori, la jeg i kap. 3.1-3.3 vekt på at profesjoner er gitt en særstilling, eller et monopol, for å forvalte noen sentrale goder på fellesskapets vegner. På den ene siden ble det hevdet at profesjonenes legitimitet hviler på samfunnsmandatet, på det delegerte ansvaret for å gjennomføre et oppdrag og forvalte fellesgoder i samfunnet. På den andre siden la flere av profesjonsteoretikerne sterk vekt på profesjonsutøvernes autonomi. Ut fra en slik posisjon, kan det hevdes at det profesjonelle arbeidet har en slik karakter at det ikke kan og ikke må detaljstyres. Slik jeg tolker Harmons prosjekt i *Responsibility as paradox* (1995), er han opptatt av å utvide forståelsen av samfunnsmandatet, eller fra det perspektivet han skriver med utgangspunkt i, utvide forståelsen av offentlige tjenestemenns ansvarlighet (*answerability*) overfor politiske myndigheter. Harmon argumenterer nemlig for at det er vesentlige problemer forbundet med å forstå ansvar først og fremst som lydighet overfor politiske myndigheter. Før jeg utdyper dette, må jeg imidlertid presentere noen nøkkelbegreper og forutsetninger som Harmons teori hviler på.

Harmon henter vesentlige impulser til sin tenkning rundt ansvar fra Søren Kierkegaard og Richard Niebuhr. Inspirert av *Begrepet angst* (Kierkegaard, 1844/1957), lagde Harmon en teori om ansvar som paradoks. Det er relevant for mine diskusjoner at Harmon skiller analytisk mellom to ulike typer paradokser. Den første kaller Harmon *skismogene* paradokser, dvs. paradokser som involverer *uforenelige* motsetninger og der «one side or element has been comprehended or chosen to the exclusion of the other, ostensibly in the interest of logical consistency...» (1995:76). Harmon vier imidlertid mer plass i sin tenkning til *antinomiale* paradokser. Harmon påpeker at begrepet refererer til motsetninger som må forstås som *komplementære*. Antinomiale paradokser består av «opposing ideas or principles... maintained in necessary and creative tension with one another – for example, freedom and responsibility, liberty and order» (1995:7). Ut fra dette hevder Harmon at antinomiale paradokser ikke kan

løses og videre at forsøk på å unngå dem vil være feilslåtte (1995:77). Det er grunn til å understreke at Harmon ser antinomiale paradokser som naturlige, nødvendige og potensielt konstruktive. Det som først og fremst er vesentlig for mitt formål, er at Harmon viderefører denne begrepsbruken til sitt tredelte ansvarsbegrep (jf. kap. 3.6.2). Harmon hevder at «paradox is a – perhaps *the* – cardinal attribute of responsibility» (1995:200; kursiv i original) og han argumenterer for at motsetningene i ansvarsbegrepet som må forstås antinomialt. Jeg vil utdype hva dette kan bety for forståelsen av mitt forskningstema under.

3.6.2 Igangsetter, autonom og ansvarlig. Den konseptuelle bakgrunnen for Harmons tredelte ansvarsbegrep

Slik jeg tolker Harmon, er det hans fremste bidrag i behandlingen av ansvarsbegrepet at han gjør paradokset (jf. 3.6.1) til et kardinaltrekk. Det er også her jeg finner det som er mest fruktbart for mine egne analyser. Harmon vil forstå ansvarsbegrepet som et antinomialt paradoks, og han hevder at den grunnleggende motsetningen i begrepet kan beskrives med bildet *man the maker* på den ene siden og *man the answerer* på den andre siden. Jeg skal utdype hva han sikter til med dette.

Harmon hentet både betegnelsen *man the maker* og *man the answerer* fra teologen Richard Niebuhr (1963). Harmon bruker det moralfilosofiske begrepet *agency* for å innholdsbestemme det førstnevnte uttrykket. Aktører som viser *agency* er bevisste på at de er «"incontestable authors" of their actions» (Sartre, 1956 i Harmon, 1995:6). Slik jeg tolker Harmon, er det avgjørende for han å understreke at aktører både har en evne og mulighet til å igangsette handlinger. *Man the maker* betegner dermed både menneskets autonomi og at en aktør «is in charge of his own actions and mistress of her own fate» (1995:19). Slik jeg leser Harmon, plasserer han seg dermed i en posisjon som markerer avstand til den filosofiske ansvarslitteraturen som problematiserer den frie vilje og argumenterer for en større eller mindre grad av determinisme.⁷²

Betoningen av *agency*, henger uløslig sammen med synet på at mennesket har, i hvert

⁷² I den filosofiske litteraturen om ansvar nyanseres og problematiseres forestillingen om den frie viljen. John Martin Fischer og Mark Ravizza (2000) presenterer sin forståelse av moralsk ansvar i dialog med ulike deterministiske posisjoner. Jeg vil hevde at den tradisjonen som er mest relevant for å forstå Harmons posisjon utfordrer forestillingen om et moralsk ansvar *indirekte* ved å hevde at «causal determinism rules out control and thus also moral responsibility» (Fischer og Ravizza, 2000:17). Fischer og Ravizza tar denne innvendingen på alvor og argumenterer for at «some sort of freedom or control is a *necessary* feature of moral responsibility» (2000:17; min utheving).

fall en viss grad av frihet, til å bestemme og initiere egne handlinger, hevder Harmon (1995:19f).

Med betegnelsen *man the answerer*, sørger Harmon imidlertid for å balansere denne friheten med en klar understrekning av aktører har et ansvar, i betydningen begrunnelsesforpliktelse, i forhold til sine omgivelser og det samfunnet de er en del av (1995:20). Harmon knytter dette tett til begrepet *accountability* og han forklarer at begrepet refererer til «an authoritative relationship in which one person is formally entitled to demand that another answer for – that is, provide an account of – his or her actions» (1995:25). Videre påpeker Harmon at *accountability* henger tett sammen med utmålinger av belønning, straff og sanksjoner avhengig av om handlingene var i overensstemmelse med den overordnede ønsker (1995:25). Jeg vil poengtere at Harmons beskrivelser av *man the maker* i stor grad sammenfaller med begrepet *accountability* slik jeg beskrev det i kap. 3.1. Videre kan beskrivelsene av skjønn som strukturell kategori (jf. kap. 3.3.1) være egnet til å presisere hva profesjonsutøvernes begrunnelsesforpliktelse går ut på. Det unike ved Harmons bidrag er først og fremst at han argumenterer for at motsetningene mellom *man the maker* og *man the answerer* må forstås som et antinomiale paradoks, og dermed hevder han at motsetningene dypest sett må forstås som komplementære. Forsøk på å rendyrke en av disse dimensjonene på bekostning av den andre, vil gi uheldige konsekvenser, både for den moralske aktøren og for handlinger som utspiller seg i en organisatorisk kontekst, hevder Harmon (1995:79). I en rendyrket form blir ansvar, forstått som *accountability*, redusert til en lydighet mot prinsipper og autoriteter. I likhet med Vetlesen (1994), bruker Harmon Eichmannprosessen som kilde til sine refleksjoner rundt ansvar. Det som er mest relevant i denne sammenhengen, er at Harmon hevder at mekanismer som ansvarsforflytning (*buckpassing*), utpeking av syndebukker (*scapegoating*) og henvisning til autoriteter (*respondeat superior*) må forstås som uheldige konsekvenser av at det dobbelte bildet av ansvar blir splittet. Harmon insisterer altså på at *man the maker* og *man the answerer* må holdes sammen i ansvarsbegrepet. Profesjonsutøverens begrunnelsesforpliktelse må følges av en understrekning av deres moralske forfatterskap og personlige ansvar (jf. kap. 3.6.3 og 7.3.3).

Harmons begreper gir meg ressurser til å analysere motsetningen mellom at profesjonsutøverne på den ene siden er autonome og har en frihet i sin håndtering av bekymringssaker. En lærer kikker normalt ikke i kortene og vurderes når hun gjennomfører undervisningen, har elevsamtaler eller bruker tid på skole-hjem

samarbeid i krevende elevsaker. På samme måte yter en prest hjelp i krisesituasjoner og har sjelesorg uten at noen eksterne vurderer kvaliteten på prestens tjenester. På den andre siden må profesjonsutøverne være ansvarlige, i betydningen *accountable*. Profesjonsutøvernes vurderinger må ta hensyn til de kravene som lovverket stiller til vern av ungdommer og andre nødsutsatte, jf. Harmons beskrivelse av *man the answerer*.⁷³ Likevel må profesjonsutøverne på *selvstendig grunnlag* vurdere situasjonene, hvordan en bekymrings sak eventuelt skal håndteres (f.eks. organisatorisk) og hvilke tiltak som kan være passende handlinger. Jeg vil nyansere dette under ut fra Harmons tredeling av ansvarsbegrepet.

3.6.3 Politisk, profesjonelt og personlig ansvar

Harmon trekker med seg forståelsen av ansvar som paradoks når han foreslår en tredeling av ansvarsbegrepet. Jeg vil argumentere for at hans inndeling har overføringsverdi til mine analyser. Den første delen kaller Harmon hierarkisk eller *politisk ansvar*. Han understreker at denne formen for ansvar er synonym med *accountability*, det er profesjonsutøvernes etterlevelse av lover, regler og styringssignaler som definerer hvorvidt en aktør har handlet ansvarlig. Harmon framhever nemlig at «the letter and intent of a policy provide the basis on which administrators may be called to account for their actions or inactions» (1995:166). Harmon trekker imidlertid fram profesjonsetikken når han skal presisere hva han mener med *profesjonelt ansvar*. Han viser til at det innen hans fagfelt, offentlig administrasjon, er omdiskutert «how much latitude public servants *should* be permitted in implementing policy» (1995:179; kursiv i original). Harmon argumenterer derimot sterkt for at profesjonsutøverne har et ansvar å bruke sin ekspertise, erfaring og profesjonens etiske standarder «not only in achieving public purposes, but also in formulating them» (1995:186). Kort sagt, det hører til et profesjonelt ansvar at aktørene opptrer ikke bare som *accountable* men også *som man the maker*.

Harmon argumenterer for at det er nødvendig å gjøre et skifte i analyseramme når han skal forklare *personlig ansvar*. Han forlater da fokuset på beslutninger som analyseenhet og trekker også inn betydningen av den sosiale og organisatoriske konteksten aktørene befinner seg i som gjenstand i analysene.⁷⁴ Personlig ansvar må

⁷³ Jeg vil presisere at begrunnelsesforpliktelsen ikke bare bør forstås som rettet mot myndighetene, men også mot profesjonsutøvernes klienter som er de som har krav på vern.

⁷⁴ Harmon (1989) konkluderer artikkelen med overskriften «The primacy of personal responsibility».

forstås ut fra *man the maker* og begrepet agency, hevder han. Ut fra dette argumenterer Harmon for at «responsibility may be seen as a quality that inheres in the actor, rather than in decisions» (1989:295). Det er relevant for mine diskusjoner at Harmon, når han skal forklare dette nærmere, for det første framhever *refleksivitet* som et hovedtrekk ved personlig ansvar (1989:299). Han legger vekt på at reifisering (jf. kap. 3.4.2) bør forstås som en motsats til refleksivitet. Reifisering innebærer en «profound act of forgetting» (1989:296) og å overta andres synspunkter ukritisk, hevder han. Refleksivitet derimot, innebærer en bevissthet om at det finnes *ulike* valgmuligheter. En profesjonsutøver som tar personlig ansvar er tydelig på at ansvaret ikke kan plasseres utenfor aktøren selv ved henvisning enten til autoriteter, prinsipper eller lover (1989:296). Det andre hovedtrekket ved personlig ansvar er ifølge Harmon at aktørene *tar hensyn til handlingsvalgenes sosiale kontekst* og de menneskelige relasjonene i stedet for å henge fast ved abstrakte prinsipper og eksterne krav til hva som er korrekte handlinger (1980:561). Han utvikler dette poenget videre inspirert av Martin Buber (1923/2007), og argumenterer for en forståelse av ansvar som

"genuine responding" within the flow of "lived life". Responsible action, then is necessarily *interaction*, an irreducibly social activity that is profoundly misunderstood when it is seen as synonymous with the making of ethical decisions by isolated individuals (Harmon, 1995:160; kursiv i original).

Slik jeg tolker dette sitatet, er det altså et vesentlig poeng for Harmon at ansvarlige handlinger innebærer interaksjon. Denne forståelsen krever at handlingsvalgene en profesjonsutøver vurderer må framstå som velegnede i det konkrete tilfellet og den unike sosiale konteksten dersom handlingen skal kunne kalles ansvarlig. Abstrakte prinsipper og forhåndsdefinerte hensyn, derimot, gir bare veiledning inntil et visst punkt, og gyldigheten av disse vil måtte vurderes i den enkelte situasjonen (1995:160), hevder Harmon.

Slik jeg forstår Harmon, fastholder han forståelsen av ansvar som et antinomialt paradoks gjennom hele argumentasjonen. Dette innebærer at han insisterer på at de ulike sidene ved ansvarsbegrepet, selv om de framstår som motsetningsfulle, kompletterer hverandre. Harmon tillegger det personlige ansvaret sterk betydning, men uten å underkjenne betydningen av et politisk eller profesjonelt ansvar. Det er relevant for mine undersøkelser at Harmon foreslår en reframing av ansvarsbegrepet, eller mer presist, av hva accountability innebærer. Harmon framholder betydningen av å forstå ansvar «construed chiefly as a process of *dialogue* rather than as passive compliance in

the face of anticipated reward or punishment» (1995:196, min utheving). Jeg vil bruke denne omformulerte forståelsen av ansvarsbegrepet på mitt eget materiale (jf. kap. 7.3.). Overført til mine analyser, vil jeg hevde at Harmons teori gir ressurser til å analysere informantenes begrunnelser og deres fortellinger om egne erfaringer. Ansvarsbegrepene hans tematiserer nettopp det som vil stå sentralt i mine analyser, nemlig forholdet mellom lovverkets krav, informantenes vurderinger og de ulike sosiale situasjonene som utgjør utgangspunktet for skjønnsutøvelsen i bekymringssaker. Det kan argumenteres for at profesjonsutøvernes frihet til å foreta egne valg som moralske aktører kan stå i et spenningsforhold til ansvar forstått som accountability, eller mer presist, til de(n) lærer- og presterollen(e) som samfunnsmandatet beskriver. Videre vil jeg bruke Harmons forståelse av *reifisering* av prinsipper, autoriteter og roller, og hans påstander knyttet til *dereifisering* til å operasjonalisere innsiktene fra Berger og Luckmann (1966/2000, jf. kap. 3.4.2). Det framstår som relevant for mine analyser at Harmon presiserer at «Dereification involves a conceptual ability to stand apart from existing social and institutional definitions both of "what is" and "what ought to be" in order that *alternative* values and conceptions of the social world may be apprehended and acted upon (Harmon, 1980:566).

Jeg vil hevde at Harmons teori om ansvar som paradoks og hans tredelte ansvarsbegrep både framstår som originalt og lett å kritisere. Med utgangspunkt i f.eks. Dworkin (1977/2011), kan det for det første innvendes at Harmon går langt i å individualisere ansvarsbegrepet og at han legger for lite vekt på føringene samfunnsmandatet legger på profesjonsutøvernes skjønnsutøvelse. Dermed kan Harmon kritiseres for å underbetone lovverket, politiske beslutningsprosesser og demokratisk fattede vedtak. For det andre kan det med utgangspunkt i f.eks. Vetlesen (1994) og Feldman (2001) innvendes at Harmon vektlegger aktørenes moralske forfatterskap (*man the maker*) så sterkt at han undervurderer de begrensningene den organisatoriske konteksten utgjør på profesjonsutøvernes handlingsrom og vurderinger. Jeg vil imidlertid hevde at Harmon bygger opp et overbevisende forsvar mot slike innvendinger og han påpeker selv farene både ved en rendyrking av individets moralske ansvar og en reifisering av autoriteter. På denne bakgrunnen vil jeg hevde at Harmons posisjon kan være egnet til å utfylle perspektivene fra profesjonsteorien jeg presenterte i kap. 3.1-3.3. I Harmons ansvarsbegreper kommer det nemlig klart fram at ansvar må forstås som *noe mer enn lydighet, ansvar må forstås relasjonelt og dialogisk*. Min fremste innvending er at Harmon stopper

begrepsanalysene før han har presise nok redskaper til å gjennomføre en etisk analyse. For å få bedre ressurser til mine analyser av moralske vurderinger, velger jeg å supplere Harmons begreper med Vetlesens teori om moralsk persepsjon, moralske vurderinger og moralsk svikt. Videre vil jeg hevde at Harmon er lite konkret på hvordan forskjellen mellom et politisk og et profesjonelt ansvar skal forstås og på hva som er *opphavet* til det profesjonelle ansvaret til forskjell fra det politiske.⁷⁵

I tillegg til kritikken over, etterlyser jeg begreper og refleksjoner hos Harmon som tydeligere får fram tidsdimensjonen i analysene av ansvar. Slik jeg ser det, kan begreper som framoverskuende (*forward-looking*) og bakoverskuende (*backward-looking*) ansvar gi verdifulle perspektiver til mine analyser av bekymringssaker.⁷⁶ Ibo van de Poel (2011) viser til at den filosofiske ansvarslitteraturen tradisjonelt har fokusert på bakoverskuende ansvar. Han framholder *accountability* og *klanderverdighet* (*blameworthiness*) som to hovedbegreper som hovedsakelig beskriver *retrospektive* dimensjoner ved ansvar, dvs. at begrepene gir ressurser til å diskutere aktørers ansvar eller skyld for handlinger som ligger bakover i tid. Den teoretiske diskusjonen av bakoverskuende ansvar har ofte kretset rundt «when, under what conditions, is it proper to blame someone for a certain action or a certain outcome?» (van de Poel, 2011:37). van de Poel beskriver derimot framoverskuende ansvar som «the obligation to see to it that» (2011:43). Han siterer Robert Goodin for å presisere hvordan dette kan forstås

"Seeing to it that x" requires, minimally, that A satisfy himself that there is some process (mechanism or activity) at work whereby x will be brought about; that A check from time to time to make sure that that process is still at work, and is performing as expected; and that A take steps as necessary to alter or replace processes that no longer seem likely to bring about X» (Goodin, 1985:83 i van de Poel, 2011).

Slik jeg tolker sitatet, legger Goodin vekt på at framoverskuende ansvar er prosessuelt. Aktøren som har et framoverskuende ansvar, har et ansvar (*moral obligation*) for å følge med på en prosess og sjekke hvordan det går. Ansvaret er knyttet til spesifikke konsekvenser (*outcomes*), og ansvaret innebærer at aktøren må ta nødvendige grep dersom det ser ut til at det ønskede resultatet ikke kan oppnås. Jeg vil hevde at disse

⁷⁵ Er det profesjonelle ansvaret utelukkende å forstå som tildelt på bakgrunn av samfunnsmandatet, eller har det profesjonelle ansvaret noen egne kilder? Det er utenfor mine rammer å diskutere disse grunnlagsspørsmålene nærmere. For en framstilling av profesjonelt ansvar som er relevant for mitt forskningsfelt, se Sugrue og Solbrekke (2011).

⁷⁶ På norsk har Mesel (2014) brukt disse begrepene. Jeg skylder Terje Mesel en stor takk for at han tipset meg om dette moralfilosofiske sporet.

begrepene som presiserer tidsdimensjonen i analysene av ansvar kan ha overføringsverdi til mitt materiale. Jeg diskuterer hvordan disse begrepene kan forstås ut fra profesjonsutøvernes arbeid med bekymringsaker i kap. 7.3.3.

3.7 Konklusjon

I kapittel 3 har jeg presentert de viktigste teoretiske bidragene jeg vil bygge på i dette arbeidet. Det har vært sentralt å etablere en forståelse av profesjonene, deres rolle og samfunnsmandat som jeg kan bruke i analysene i denne studien. Jeg har presisert analyseenheten min ytterligere ved hjelp av begrepene skjønn som epistemisk kategori, skjønn som strukturell kategori (Grimen og Molander, 2008) og Vetlesens teori om moralsk persepsjon (1994). Flere steder underveis i kapitlet har jeg argumentert for behovet for å utvide det teoretiske grunnlaget for mine analyser. Jeg har kombinert både begreper og teoretiske bidrag fra ulike fagtradisjoner ut fra formålet å skape et grunnlag som kan være egnet til å belyse analyseenheten og besvare forskningsspørsmålene mine. Jeg vil hevde at et teorikapittel som er bredt nok til både å analysere individuelle profesjonsutøveres vurderinger og til å drøfte betydningen av den organisatoriske konteksten og samfunnsmandatets føringer nødvendigvis må være eklektisk. I framstillingen har jeg tatt avstand fra et perspektiv på profesjonell skjønnsutøvelse som innebærer en kognitiv isolering av beslutninger på den ene siden (Manning, 2001) og som nedskriver profesjonsutøvernes autonomi og reduserer profesjonsetikken til en ukritisk etterlevelse av samfunnsmandatet på den andre siden (Harmon, 1995). Ut fra analysestrategien jeg presenterte i kap. 2.4.3, vil jeg presisere at kap. 3.4.2-3.6 ble ferdigstilt etter at den empirinære analysen av empirien var slutført og hovedfunnene i undersøkelsen var formulert (jf. kap. 6.4). Mens formålet med kap. 3.1-3.4.1 var å lage en teoretisk ramme og utgangspunkt for empirianalysen, var formålet med de siste delene av teorikapitlet å etablere et teorigrunnlag som var egnet til å nyansere forståelsen av hovedfunnene og gi forklaringskraft til det som allerede var etablert som de viktigste resultatene mine.

4. Taushetsplikten begrunnelse og utstrekning

Taushetsplikten blir tillagt en stor betydning både i yrkesetiske regler og i lovverket som regulerer profesjonsutøveres virksomhet. Lærere og prester som vil hjelpe f.eks. voldsutsatte kvinner eller barn som blir misbrukt, må utøve sitt profesjonelle skjønn på et område med sterke normative føringer. Ifølge Grimen og Molander må en teori om skjønn identifisere de normative rammeverkene eller prinsippene som skjønnen bindes av, og videre presisere under hvilke omstendigheter skjønn er uomgjengelig (Grimen og Molander, 2008; jf. kap. 3.3). I dette kapitlet vil jeg besvare forskningsspørsmål nr. 2, «Hvilke føringer legger lovverket knyttet til taushetsplikt, meldeplikt og avvergeplikt på profesjonsutøvernes skjønnsutøvelse? Jeg forstår for det første dette som et spørsmål som er relevant for å analysere skjønn som strukturell kategori (Grimen og Molander, 2008), og for det andre som en videreføring av mine analyser av lærernes og prestenes samfunnsmandat (jf. kap. 3.2).

I kapittel fire vil jeg gi et overblikk over aktuell lovgivning og andre kilder som beskriver læreres og presters taushetsplikt, meldeplikt og avvergeplikt. Jeg vil legge hovedvekten på forhold som kan ha betydning for mine analyser av profesjonsutøvernes vurderinger av bekymringsaker. Med denne begrunnelsen, vil både formålet med taushetsplikten og unntakene som begrenser taushetsplikten og gir profesjonsutøverne en meldeplikt eller avvergeplikt bli vektlagt i framstillingen. Det faller utenfor rammene av mine undersøkelser å gi en utfyllende framstilling av alle taushetspliktsbestemmelser som er relevante for lærere og prester. I beskrivelsene av den forvaltningsmessige taushetsplikten (kap. 4.1) vil jeg ha et hovedfokus på lærere. I kap. 4.2.1 og 4.2.2 er det prestene som spiller hovedrollen fordi lærerne ikke har en yrkesmessig taushetsplikt. Til slutt vil jeg presisere at det er paragrafene i *straffeloven 1902* jeg refererer til i dette arbeidet. Stortinget har vedtatt straffeloven 2005, men endringene trådte ikke i kraft så lenge prosjektet mitt pågikk. Jeg vil likevel understreke at endringene trolig ikke ville fått noen betydning for substansen i mine analyser. På samme måte som straffeloven 1902, har straffeloven 2005 en paragraf (§ 196) om alle borgeres plikt til å avverge straffbare forhold. Verken formuleringene knyttet til avvergeplikten i straffeloven 2005 eller taushetsplikten (§§ 209-211) inneholder endringer av vesentlig betydning for mine analyser.⁷⁷

⁷⁷ Jeg kan støtte tolkningen min av endringene i straffelovens formuleringer knyttet til taushetsplikten på advokatlovutvalget som presiserte at «Endringene i ordlyden er ikke ment å medføre noen realitetsendring i forhold til gjeldende straffelov» (Justis- og beredskapsdepartementet, 2015:192).

4.1 Den forvaltningsmessige taushetsplikten

Bestemmelsene om den forvaltningsmessige taushetsplikten, og unntakene fra denne, gjelder både for lærerne og prestene i materialet mitt (jf. opplæringslovens § 15-1 og tjenesteordning for menighetsprester §§ 3 og 22). Den forvaltningsmessige taushetsplikten er omtalt i forvaltningslovens §§ 13 – 13 f. Loven gjør det klart at mange ulike typer opplysninger som profesjonsutøvere kan få del i gjennom yrkesutøvelsen er underlagt taushet. Med formuleringen «noens personlige forhold» (§ 13) beskrives det nærmere hva som er underlagt taushetsplikt. I forhold til mine undersøkelser, vil jeg framheve at forvaltningsloven gir et omfattende vern av personopplysninger av ulik karakter. Asbjørn Kjørstad poengterer at loven ikke skiller «mellom mer eller mindre ømtålige opplysninger; også banale sykdommer og ufarlige personopplysninger omfattes» (2014:33). Jeg vil presisere at visse typer personopplysninger i utgangspunktet regnes som nøytrale og de omfattes oftest ikke av taushetsplikten. Opplysninger om fødested, fødselsdato, personnummer, statsborgerskap, sivilstand, yrke, bopel og arbeidssted skal vanligvis ikke regnes som *noens personlige forhold* (§ 13). Det er imidlertid grunn til å understreke at dersom disse opplysningene kan røpe et *klientforhold* eller noen andre personlige forhold, så vil også disse opplysningene kunne være taushetsbelagte. I forhold til min studie, er det relevant å påpeke at en sjelesorgrelasjon, eller et barns tilknytning til barnevernet er eksempler på klientforhold, og at opplysninger om dette følgelig er taushetsbelagt (Kjørstad, 2014:34). Videre kan opplysninger om adresse være taushetsbelagte dersom den kan røpe at personen er fengslet eller innlagt på en institusjon innen f.eks. barnevern (2014:63) eller helse. Kjørstad viser hvor omfattende taushetsplikten er når han presiserer at forvaltningsloven verner opplysninger om personers «fysisk og psykisk helse, personlighetsegenskaper, følelsesliv, familieforhold, boligforhold, utdanning, arbeid, økonomisk situasjon og andre sosiale forhold» (2014:32). Jeg tolker det slik at Torstein Eckhoff og Eivind Smith legger til grunn en noe annen forståelse enn Kjørstad når de hevder at *noens personlige forhold* må forstås som «noe man vanligvis ønsker å holde for seg selv» (2010:258). For mitt formål er det tilstrekkelig å poengtere at, til tross for at forvaltningsloven går langt i å verne mange typer personopplysninger, så har loven flere unntaksbestemmelser som gir profesjonsutøverne anledning til informasjonsdeling eller samarbeid dersom visse

vilkår er oppfylt (jf. kap. 4.1.2 og 4.1.3). Jeg vil presisere at taushetsplikten innebærer *en aktiv plikt* til å hindre at andre får del i informasjonen som er taushetsbelagt.

I forhold til læreres arbeid med bekymringssaker, er det relevant at Wilhelm Matheson presiserer at taushetsplikten omfatter både *skriftlige* og *mundtlige* opplysninger, i tillegg det profesjonsutøverne selv *observerer* eller *hører* i forbindelse med arbeidet. Matheson hevder ut fra dette at dersom en elevs foreldre møter «beruset til en konferansetime på skolen og bærer tydelig preg av alkoholmisbruk, er læreren i utgangspunktet forpliktet til å holde observasjonen for seg selv» (1987:207f). Jeg vil imidlertid understreke at læreren i et slikt tilfelle må vurdere innholdet i en slik observasjon og kjennskapen til eleven ellers opp mot meldeplikten til barnevernet (jf. kap. 4.1.3). Videre er det grunn til å poengtere at forvaltningsloven markerer et skille mellom opplysninger profesjonsutøverne får del i gjennom jobben og ting de får vite på fritiden. Rettspraksis viser imidlertid at dette skillet mellom jobb og fritid mister betydning dersom det kan sannsynliggjøres at profesjonsutøveren fikk en betroelse som følge av et klientforhold. Ole Herman Fisknes, tidligere ekspedisjonssjef i Kirke departementet, problematiserte i flere artikler om det er mulig å skille mellom når en prest får del i opplysninger gjennom sin yrkesutøvelse og når han får det på sin fritid. Fisknes gikk så langt som å antyde at «man ofte må lure på om presten noen gang er privatperson» (2006:31). Han underbygde dette ved å vise til en dom (Retstidene 1989 s.1363) der en sosialarbeider ble dømt i Høyesterett for å ha brakt videre sensitive opplysninger som hun fikk rede på i fritiden sin. Retten la vekt på at til tross for at opplysningene ble gitt av en annen deltaker på en fest, så fikk hun del i opplysningene i egenskap av å være sosialarbeider. Fisknes konkluderte med at denne dommen «gjør det nesten umulig å tenke seg at en menighetsprest skal kunne motta som privatperson opplysninger om personlige forhold fra en person som vet at det er presten opplysningene gis til» (2006:31). Til sist vil jeg presisere at den forvaltningsmessige taushetsplikten også gjelder etter at profesjonsutøveren har sluttet i yrket (§ 13). Brudd på taushetsplikten kan straffes med bøter eller fengsel i inntil seks måneder (straffelovens § 121).

4.1.1 Taushetspliktens formål

Til tross for at den forvaltningsmessige taushetsplikten blir grundig beskrevet i lovverket og i ulike rundskriv og retningslinjer (jf. kap. 4.1.2 og 4.1.3), vil jeg hevde at litteraturen er rikere på beskrivelser av hva taushetsplikten *innebærer* enn av hva som

er *formålet* med den. Mine litteratursøk viser at noen få hovedbegrunnelser blir gjentatt med små variasjoner i ulike kilder. For min studie er det tilstrekkelig å hevde at det kan oppstilles tre hovedhensyn⁷⁸ som taler for taushetsplikt (jf. Kjønstad, 2014:24f)

- *Personvernet*. Taushetsplikten verner ømtålige personopplysninger (jf. kap. 4.1, Stang m.fl., 2013:26). Kjønstad poengterer at «de fleste pasienter, klienter, barn og foreldre vil enten hemmeligholde slike forhold eller selv bestemme hvem som skal få kjennskap til dem» (Kjønstad, 2014:24).
- *Tillitsforhold*. Taushetsplikten blir framstilt som en forutsetning for en åpen og tillitsfull relasjon mellom profesjonsutøver og klient, og dermed som et viktig grunnlag for at profesjonsutøveren skal kunne yte tjenester av god kvalitet. De som bruker de profesjonelles tjenester «må kunne gi opplysninger til yrkesutøveren uten å frykte at de kommer uvedkommende i hende» (Kjønstad, 2014:25). Stang m.fl. snur dette perspektivet og hevder at retten «til taushet om personfølsomme opplysninger er en forutsetning for borgernes tillit til offentlige myndighet som forvalter velferdsgoder og –tjenester, og slik sett en *forutsetning for hele velferdsstatens fungering*» (2013:43; min utheving).
- *Maktforhold* (Kjønstad, 2014:25). Taushetsplikten kan bidra til å balansere den asymmetriske relasjonen mellom pasient-lege, barn-lærer, konfirmant-prest osv. fordi det er klienten som «eier» opplysningene og som i utgangspunktet må gi samtykke før taushetsbelagt informasjon kan deles (jf. kap. 4.1.2).

Jeg vil diskutere hvordan disse forholdene kan veies mot andre hensyn i kap. 4.3, men allerede nå vil jeg antyde at spørsmålet om hvorfor taushetsplikten er viktig, eller mer presist, *hvilke verdier taushetsplikten verner*, vil spille en sentral rolle både i analyser av empirien (kap. 6.3) og i den avsluttende, normative drøftingen (kap. 7.4.2). Videre vil jeg bringe innsikter fra empirisk forskning på taushetsplikten inn i egne mine diskusjoner. Kjønstads påstand om taushetspliktens betydning for tillitsforholdet mellom profesjonsutøver og klient kan finne støtte hos Smith og Meyer (1984) og Ormrod og Ambrose (1999), jf. kap. 1.3.4.

⁷⁸ Eckhoff og Smith (2010:255) nevner i tillegg at taushetsplikten kan ivareta *offentlige interesser* som f.eks. sikkerhetshensyn, men dette faller utenfor området for mine analyser av skjønnsutøvelse i bekymringsaker.

4.1.2 Begrensninger i den forvaltningsmessige taushetsplikten

Forvaltningslovens §§ 13 a og b inneholder flere unntaksbestemmelser. Jeg vil kortfattet nevne de unntakene som kan ha størst betydning for mine analyser av læreres og presters vurdering av bekymringssaker.

1. Taushetsplikten hindrer ikke at opplysninger kan deles dersom de som har krav på taushet (heretter «betroeren») *gir samtykke* (§ 13 a nr. 1). Kjønstad hevder at denne bestemmelsen viser at taushetsplikten «verner om en privat rettighet som klienten har rådighet over» (Kjønstad, 2014:38), og argumenterer for at enhver har rett til å eie og råde over sine hemmeligheter. Ut fra dette vil jeg argumentere for at lærere og prester som hovedregel bør innhente samtykke før de deler taushetsbelagte opplysninger med andre.
2. Taushetsplikten hindrer ikke at opplysninger gjøres kjent *for dem opplysningene direkte gjelder* (§ 13 a nr. 1). Lars Grongstad framhever at dersom skolen får informasjon fra den ene av et skilt foreldrepar om den andres personlige forhold, kan skolen gå til den opplysningene gjelder. Grongstad presiserer imidlertid at man nøye må vurdere konsekvensene i slike tilfeller (2009:120).
3. En annen unntaksbestemmelse er at informasjon kan deles dersom «ingen berettiget interesse tilsier at de holdes hemmelige» (§ 13 a nr. 3). Lovteksten presiserer at dette kan være aktuelt for eksempel når opplysningene er «*alminnelig kjent eller alminnelig tilgjengelig andre steder*» (§ 13 a tredje ledd; min utheving). Forhold som er kjent gjennom media, publisert på Internett eller omtalt i en offentlig tilgjengelig dom, kan være eksempler på dette (Eckhoff og Smith, 2010:258). Formuleringen *ingen* viser imidlertid at det skal sterke grunner til å dele opplysninger under henvisning til § 13 a nr. 3 (jf. Kjønstad, 2014:64).
4. Paragraf 13 a nr. 2 er blant de punktene som kan ha stor betydning for profesjonsutøveres handlingsrom i bekymringssaker. Bestemmelsen åpner for at saker kan diskuteres *anonymisert* hvis «behovet for beskyttelse må anses varetatt ved at de gis i statistisk form eller ved at individualiserende kjennetegn utelates på annen måte». Kjønstad påpeker at profesjonsutøvere kan føre «abstrakte drøftinger og utveksle generelle erfaringer» (2014:44), men han understreker at det er gode grunner til å utvise forsiktighet fordi det enkelte ganger er svært vanskelig å foreta en reell anonymisering, og fordi det i samarbeid på lokalnivå kan være vanskelig å skjule barns identitet (2014:44).

5. Paragraf 13 b første ledd nr. 2 presiserer hvordan taushetsbelagte opplysninger kan brukes til «det formål de er innhentet for». Kjønstad påpeker at det kan være viktig for skolen å innhente opplysninger fra hjelpeapparatet i arbeidet med en sak, og han argumenterer for at det i slike tilfeller ofte er nødvendig å dele noen opplysninger for å kunne få så relevant informasjon som mulig tilbake (2014:65). Kjønstad understreker imidlertid at profesjonsutøveren må «vise forsiktighet med å utlevere for mange og ømtålige opplysninger» (2014:65).
6. Paragraf 13 b nr. 3 er en viktig bestemmelse som åpner for *intern kommunikasjon*. Lovteksten åpner for at taushetsbelagte opplysninger kan være tilgjengelige for andre i samme etat eller organ «i den utstrekning som trengs for en hensiktsmessig arbeids- og arkivordning» (§13 b nr. 3). Elevopplysninger kan ut fra denne bestemmelsen overgis mellom de lærere som har eleven (Grongstad, 2009:22). Begrunnelsen for dette er at informasjonsdelingen kan «hjelp lærerstaben til å forstå og behandle eleven riktig – f.eks. i form av spesielle undervisningstiltak» (Matheson, 1987:216). Kjønstad hevder at «det kan være praktisk at hele lærerstaben vet at «eleven har sukkersyke, epilepsi eller andre lidelser» (Matheson, 1987 i Kjønstad, 2014:67). Matheson poengterer imidlertid at informasjonsdelingen må kunne begrunnes som nødvendig og antyder at opplysninger som f.eks. elevens hjemmeforhold bør behandles mer varsomt, «Lærere som overhodet ikke er i berøring med vedkommende elev, har ikke noe legitimt behov for å kjenne slike opplysninger» (1987:216). Videre vil jeg påpeke at denne paragrafen åpner for veiledning og diskusjon av vanskelige saker.
7. Forvaltningsloven åpner også for overføring av taushetsbelagt informasjon mellom ulike forvaltningsorganer dersom «det er nødvendig å gi for å fremme avgiverorganets oppgaver etter lov, instruks eller oppnevningssgrunnlag» (13 b nr. 5). Bestemmelsen gir et betydelig spillerom for utveksling av taushetsbelagte opplysninger til eksterne instanser, dersom det kan begrunnes som nødvendig (Kjønstad, 2014:69). Skolen må vurdere hva slags opplysninger de kan gi f.eks. til NAV, helsepersonell eller barnevernet i forbindelse med aktive saker. Denne vurderingen må bygge på hvorvidt det å gi informasjonen kan anses som nødvendig for at skolen skal kunne løse sine lovpålagte oppgaver. Det er relevant for mine undersøkelser at Kjønstad presiserer at det i barnevernssaker kan være naturlig «at det etableres åpne informasjonskanaler mellom skolen og barnevernet» (Matheson, 1987:222f i Kjønstad, 2014:70).

8. Til slutt er det viktig å poengtere at den forvaltningsmessige taushetsplikten kan vike ved annen lov. Lærere har f.eks. meldeplikt til barnevernet (barnevernlovens § 6-4) og avvergeplikten (straffelovens § 139, jf. kap. 4.2.3).

4.1.3 Meldeplikten overfor barnevernet

Opplæringslovens § 15-3 og barnevernlovens § 6-4 slår fast at lærere og en rekke andre offentlige tjenestemenn har en plikt til melde fra av eget initiativ (heretter meldeplikt) til barnevernet «når det er grunn til å tro at et barn blir mishandlet i hjemmet eller det foreligger andre former for alvorlig omsorgssvikt... eller når et barn har vist vedvarende alvorlige atferdsvansker». Paragrafen slår videre fast at profesjonsutøverne har en plikt til å gi opplysninger *dersom barnevernet ber om det* i forbindelse med visse typer saker som er omtalt i § 6-4.⁷⁹ Både meldeplikten og opplysningsplikten går foran den forvaltningsmessige taushetsplikten. Prester er i imidlertid unntatt fra melde- og opplysningsplikten til barnevernet (Andersen, 2008:35), jeg kommenterer dette nærmere i slutten av delkapitlet.

Det er flere formuleringer i § 6-4 som krever tolkning og kommentarer. For det første oppstår meldeplikten «når det er grunn til å tro...», altså når en yrkesutøver har en mistanke om at et barn lever under en av tilstandene som er beskrevet i lovteksten. Paragrafen setter ikke noe høyt krav til visshet. Utdanningsdirektoratet legger vekt på at det «det må foreligge noe mer enn en vag mistanke» (2012) og at bekymringen må kunne begrunnes faglig og ut fra kjennskapet til den aktuelle eleven. Jeg tolker det slik at Njål Wang Andersen deler dette synet. Han framhever på den ene siden at det «kreves at melder har et tilstrekkelig faglig og faktisk grunnlag for sin bekymring» (2008:42), men argumenterer på den andre siden for at profesjonsutøvere ofte bare har kjennskap til en liten del av sakskomplekset, og at det må være «forholdsvis vidt rom for faglige feilvurderinger» (Andersen, 2008:43).

Det er relevant for mine analyser å påpeke at barnevernlovens § 6-4 inneholder flere åpne formuleringer som krever bruk av skjønn. Hvordan skal vi forstå begrepene

⁷⁹ *Opplysningsplikten* gjelder i saker der barnevernet ber om opplysninger i forbindelse med saker som fylkesnemnda skal avgjøre etter barnevernlovens §§ 4-19, 4-20 og 4-21. Mer konkret dreier dette seg om saker med spørsmål om samværsrett, flytting til en av foreldrene, fratakelse av foreldreansvar og adopsjon, og oppheving av vedtak om omsorgsovertakelse. Mine undersøkelser er derimot knyttet til *hvordan profesjonsutøverne på eget initiativ vurderer* ulike situasjoner som aktualiserer bekymringsmeldinger, og følgelig blir opplysningsplikten mindre relevant i mitt arbeid.

omsorgssvikt og vedvarende alvorlige atferdsvansker? Og hvor går grensen for hva som bør forstås som alvorlig omsorgssvikt og for hva som kommer inn under de ulike relevante hjemlene i barnevernloven.⁸⁰ Jeg vil understreke at terskelen for *når* meldeplikten slår inn, er knyttet til kriterier som er nevnt i andre paragrafer i barnevernloven. For *lærerne* i mitt materialet innebærer dette at de bl.a. er pliktige til å melde til barnevernet hvis:

- Foreldrene unnlater å sørge for at barnet får medisinsk undersøkelse eller hjelp for alvorlig sykdom eller skade (§ 4-10).
- Foreldrene ikke sørger for at funksjonshemmet eller spesielt hjelpetrengende barn får dekket særlige behov for behandling og opplæring (§ 4-11).
- Dersom det er alvorlige mangler ved omsorgen barnet får, eller alvorlige mangler ved den personlige kontakten og tryggheten barnet trenger (§ 4-12 a).
- Dersom barnet blir mishandlet eller utsatt for andre alvorlige overgrep i hjemmet (se 4-12 c).
- Dersom det er overveiende sannsynlig at barnets helse eller utvikling kan bli alvorlig skadd fordi foreldrene er ute av stand til å ta tilstrekkelig ansvar for barnet (§ 4-12 d).
- Et barn har vist alvorlige atferdsvansker, ved alvorlig og gjentatt kriminalitet, vedvarende bruk av rusmidler eller på annen måte (§ 4-24).

Denne oversikten viser at det er mange ulike forhold som kan gi grunnlag for å melde til barnevernet. I forhold til min studie, er det viktig å poengtere at det er den læreren som *oppdager forholdet* som har ansvar for å melde. Wang Andersen begrunner lærerens personlige ansvar for å melde med henvisning til en dom fra Eidsivating lagmannsrett av 1. februar 1999 (LE 1998-496) som presiserte at meldeplikten «retter seg mot den enkelte lærer og ikke skolen som sådan» (Andersen, 2008:37).

Utdanningsdirektoratet (2012) refererer også til denne dommen og slår fast at meldeplikten må forstås som et personlig ansvar. Direktoratet viser til at skoler *kan* etablere rutiner hvor bekymringsmeldinger blir formidlet via rektor, men er tydelig på at en «slik rutine fratår likevel ikke den enkelte ansatte sitt selvstendige ansvar for å formidle opplysningene til barneverntjenesten, dersom den overordnede unnlater å videreformidle opplysningene, eller den overordnede ikke er enig i at forholdet bør

⁸⁰ Det faller utenfor rammene av mine undersøkelser å diskutere dette nærmere. For mitt formål er det tilstrekkelige å operere med definisjonen til Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet, «*Omsorgssvikt forekommer når et grunnleggende behov hos et barn ikke blir møtt, uavhengig av årsak(er)*» (2013:51; kursiv i original).

meldes» (Utdanningsdirektoratet, 2012). Det er verd å kommentere at profesjonsutøvere ikke trenger samtykke før de sender bekymringsmelding som inneholder taushetsbelagte opplysninger. Til tross for dette, oppfordrer lovteksten til at «Opplysninger skal så langt som mulig innhentes i samarbeid med den saken gjelder eller slik at vedkommende har kjennskap til innhenting» (§ 6-4). Wang Andersen påpeker ut fra dette at samtykke bør innhentes i de fleste tilfeller,⁸¹ og han hevder at foreldre i stor grad er villige til å gi dette (2008:49). Til sist vil jeg presisere at det ikke blir stilt spesifikke krav til hvordan bekymringsmeldinger skal utformes ut over at de bør være skriftlige, begrunnede og ikke anonyme (Utdanningsdirektoratet, 2012).⁸²

I forhold til mine analyser, kunne det vært relevant å diskutere hvorfor leger og annet helsepersonell som har en *yrkesmessig* taushetsplikt (jf. kap. 4.2) er pålagt en meldeplikt til barnevernet etter § 6-4, mens prester ikke er det. Lovgivningen setter altså bl.a. presters og advokaters fortrolige omgang med sine klienter over de tungtveiende hensynene som taler for meldeplikten. Jeg har ikke funnet noen eksplisitt diskusjon i lovforarbeidene av hvorvidt prester burde fritas fra meldeplikten eller ikke.⁸³ Det er imidlertid noen formuleringer i forarbeidene som kan tolkes slik at bevaringen av tillitsforholdet mellom profesjonsutøver og konfident var et sentralt moment i begrunnelsen for å ikke innføre en meldeplikt som omfattet alle profesjoner eller borgere.⁸⁴ Videre ser det ut til at antagelser om at visse grupper profesjonsutøvere mer naturlig kommer i kontakt med barn som har blitt utsatt for mishandling eller omsorgssvikt enn andre,⁸⁵ spilte en rolle i avgrensningen av meldeplikten. For mitt formål er det tilstrekkelig å poengtere for det første at prester, tilsynelatende uten noen eksplisitte vurderinger og begrunnelser, ikke er omfattet av meldeplikten til barnevernet. For det andre, som jeg vil vise i kap. 4.2, vil prester på grunn av

⁸¹ Wang Andersen er imidlertid klar på at det finnes noen unntak fra dette, «Det må imidlertid være klart at varsling kan unnlates i alle saker der det er mistanke om seksuelle overgrep eller andre straffbare handlinger som også vil kunne bli etterforsket av politiet, samt i saker der det er grunnet fare for at den opplysningen gjelder vil forsøke å unndra seg tiltak fra barneverntjenesten» (2008:49).

⁸² Privatpersoner har anledning til å melde anonymt, men ikke profesjonsutøvere.

⁸³ Takk til advokat Pål Morten Andreassen for kommentarer til dette kapitlet, og hjelp til å skaffe forarbeider og relevante rettsavgjørelser på feltet.

⁸⁴ «På grunn av den interessemotsetning som kan oppstå mellom en meldeplikt og det å bevare et tillitsforhold mellom f.eks. behandler og pasient, vil departementet imidlertid ikke foreslå noen generell meldeplikt, men nøye vurdere for hvilke yrkesgrupper og profesjoner en meldeplikt skal innføres» (Justis- og politidepartementet, 1985).

⁸⁵ Barnemishandlingsutvalget anbefalte at «alle offentlige tjenestemenn skal ha plikt til å melde til sosialkontor/barnevernsnemnd i kommunene hvis de blir kjent med forhold som gir velbegrunnet mistanke om at barn mishandles eller utsettes for omsorgssvikt. Den samme plikt bør gjelde alle *fagfolk som gjennom sitt yrke naturlig kommer i kontakt med barn som kan være mishandlet eller hvor omsorg svikter*» (Sosialdepartementet, 1982:26; min utheving).

avvergeplikten likevel være forpliktet til å håndtere og gripe inn i bekymringssaker som vil omfatte mange av de samme tilfellene som barnevernlovens § 6-4. Jeg presiserer dette i neste delkapittel, og diskuterer hva forskjellen i lovgrunnlaget, dvs. barnevernlovens § 6-4 og straffelovens § 139, innebærer for reguleringen av lærernes og prestenes skjønnsutøvelse og profesjonsutøvernes handlingsrom.

Til slutt vil jeg framheve at Den europeiske menneskerettighetsdomstolen (EMD) har flere dommer i saker som gjelder at enkeltpersoner eller stater har sviktet i å beskytte barn mot misbruk. Det er relevant for mine analyser at EMD fastslår at slik svikt innebærer «A failure to take reasonably available measures which could have had a real prospect of altering the outcome or mitigating the harm» (EMD, 2011:6). Videre er EMD tydelig på at både *manglende handlinger* fra hjelpeapparatet og *svikt i prosedyrer* knyttet til meldinger kan føre til at barn ikke blir beskyttet godt nok mot misbruk.

4.2 Den yrkesmessige taushetsplikten

Den yrkesmessige taushetsplikten er nedfelt i straffelovens § 144. Før jeg går nærmere inn på beskrivelser av det juridiske grunnlaget for den yrkesmessige taushetsplikten og hva taushetsplikten innebærer, vil jeg kommentere formålet med denne formen for taushetsplikt nærmere. Dette kan gi innsikter til mine analyser fordi prester og advokater er fritatt for meldeplikten til barnevernet (jf. kap. 4.1.3) og dermed blir disse profesjonene satt i en særstilling i forhold til f.eks. leger, psykologer og annet helsepersonell som også har en yrkesmessig taushetsplikt. Det kunne hatt en relevans for tolkningen av materialet mitt å kommentere den kirkelige tradisjonen knyttet til bekjennelser og skriftemål, men jeg må avgrense framstillingen fra å gå langt inn i dette.⁸⁶

4.2.1 Taushetspliktens formål

Bekjennelser er ikke avlagt for meg, men for Kristus. Og når Kristus vil holde det gjemt, så er jeg tilholdt å gjemme det og likefrem late som jeg intet hadde hørt (Luthers bordtaler, WA Tischr. 4,696,10; i Weider, 1969).

⁸⁶ For grundigere behandling av dette temaet, se f.eks. Rankin (1990), Audette (1997) og Morgan (2010).

Innledningsvis vil jeg påpeke at jeg tolker dette Luther-sitatet som et uttrykk for den sterke betydningen taushetsplikten har for presters rolleforståelse (jf. kap. 1.3.4), og videre som en *teologisk* begrunnelse for en posisjon der taushetsplikten forstås som absolutt, eller nær absolutt. Ifølge denne forståelsen, hører bekjennelser hjemme i forholdet mellom konfidenten og Gud, og presten har ikke, slik sitatet viser, anledning til å røpe fortrolig informasjon. John Egil Rø, sokneprest og lærer i kirkerett på Det teologiske menighetsfakultetet, argumenterer for at taushetsplikten «begrunnes i binde- og løsemakten, jfr. Matt. 16,19; Matt. 18,18; Joh. 20,22-23. Myndighet til å tilgi synd ble gitt apostlene, deres etterfølgere og utvalgte representanter» (2012:80). Rø trekker videre fram artikkel 11 (Om skriftemålet) og 12 (Om boten) i Den augsburgske bekjennelse.

Til tross for at taushetsplikten ligger i kjernen av både advokat- og presterollen, finnes det lite litteratur om den yrkesmessige taushetsplikt i Norge (Smith and Precht-Jensen, 2010:9). I artikkelen *Taushetspliktens innhold, formål og betydning* viser Berit Reiss-Andersen til at det ikke finnes «klare forarbeider fra lovgivers side som begrunner hvorfor advokaten har taushetsplikt og hva som er taushetspliktens formål» (2010:13). Reiss-Andersen påpeker at taushetsplikten er forankret i menneskerettsloven⁸⁷ artikkel nr. 6 og 8, og hun hevder at advokater antakelig har arvet taushetsplikten fra kirken og prestens virksomhet.⁸⁸ Reiss-Andersen underbygger denne påstanden med henvisning til Georg Lous (1960). Lous kommenterer utviklingen av sakføreres, presters og legers taushetsplikt fra 1687 (*Kristian Vs norske lov*) og opp mot 1900-tallet, og han vier prestens taushetsplikt stor oppmerksomhet. Lous bruker de gamle lovforarbeidene og bestemmelsene knyttet til prestens og legens taushetsplikt som utgangspunkt for å karakterisere samfunnsinteressene som begrunner advokatens taushetsplikt (Lous, 1960:12-30). Det som imidlertid er mest relevant for mine analyser, er at Lous hevder at grunnlaget for prestens taushetsplikt er menneskets behov for å betro seg,

Menneskets behov for å lette sitt hjerte og søke religiøs trøst og hjelp hos andre har alltid inntatt en sentral plass i det kristne samfunn. Syndsbekjennelsen var i katolsk tid en tvingende religiøs forpliktelse, og også i reformatorisk tid har det uoffisielle skriftemål alltid spilt en

⁸⁷ Lov om styrking av menneskerettighetenes stilling i norsk rett (heretter EMK). Reiss-Andersen hevder at de senere års praksis ved Den europeiske menneskerettighetsdomstol «har forsterket bestemmelsenes konkrete og praktiske betydning» (Reiss-Andersen 2010:14).

⁸⁸ Per-Otto Gullaksen argumenterer tilsvarende for at «den allmenne rettens historie i betydelig grad er sammenfallende med, eller påvirket av, den kirkelige rettens historie. Man skal ikke mange århundrer tilbake i tid før mange av de tunge samfunnsinstitusjonene som i dag er gjenstand for alminnelig rettslig regulering, var kirkelige institusjoner som i hovedsak eller for en stor del ble regulert gjennom kirkeretten (skolen, helse- og sosialvesenet, kommunen). I det kristne enhetssamfunnet var det dessuten en nær sammenheng mellom kirketukten og strafferettspleien» (2008:240).

viktig rolle, jfr. N.L. 2-5-16. Det var som ledd i *myndighetenes omsorg for borgernes kristelige levnet og dermed skriftemålet*, at vi fikk regelen i N.L.2-5-19 om prestens taushetsplikt” (1960:29; min utheving).

Jeg vil presisere at bestemmelsen Lous refererte til over, fastslo at «Præsten maa ikke uden sit Kalds Fortabelse aabenbare hvad nogen for hannem i lønlig Skriftemaal bekient haver» (Det humanistiske fakultet, 2010; N.L.2-5-19). Slik jeg tolker det, blir betydningen av å bekjenne sine synder for presten og fortelle «om noget nager hannem i hans Samvittighed» sterkt understreket i lovteksten, ikke minst på grunn av trusselen om å bli fradømt presterettighetene ved brudd på taushetsplikten (jf. N.L.2-5-19). Til tross for dette, vil jeg hevde at det allerede i Kristian Vs Norske lov av 15. april 1687 finnes en forløper til avvergeplikten i straffelovens § 139. Det var nemlig knyttet en unntaksformulering til taushetsplikten i loven. Presten hadde ikke anledning til å røpe skriftemålshemmeligheter «*med mindre* det kunde angaa noget Forræderi eller Ulykke, som ved Præstens aabenbarelse kunde forrekommis» (N.L.2-5-19; min utheving). Det som er relevant for mine analyser av prestenes *skjønnsutøvelse*, er at de gamle lovtekstene og Lous sin framstilling kan gi en historisk bakgrunn for å reflektere både over formålet med taushetsplikten og over taushetspliktens grenser. I den siste store kirkerettsboken i Norge,⁸⁹ hevdet daværende ekspedisjonssjef i Kirkeavdelingen, Kristian Hansson, at den yrkesmessige taushetsplikten «skal verne et nødvendig tillitsforhold mellom enkeltmennesker og tjenestemenn eller yrkesutøvere som er *tildelt særlige funksjoner i samfunnet*» (Hansson, 1957:80; min utheving). Hansson skriver videre at lovgrunnen for taushetsplikten er at disse særlige yrkesutøvere for å kunne «utføre den gjerning samfunnet har overlatt dem, trenger fullstendige og sanne opplysninger om personer og saker» (1957:80). Slik jeg tolker Hanssons argumentasjon, ser den ut til å hvile på et syn på taushetsplikten som en garanti til befolkningen om at den kan gi betroelser i en trygg ramme. Alt som betros vil bli bevart som en hemmelighet, unntatt i de tilfeller der lov og rett gjør unntak. Det er grunn til å kommentere at Reiss-Andersen omtaler taushetsplikten i liknende ordelag. Hun siterer nemlig NOU:2009:4 (Finansdepartementet, 2009) der det slås fast at «Taushetspliktens formål er å legge forholdene til rette for et tillitsforhold mellom advokat og klient. Den skal muliggjøre en fortrolig gjennomgang og drøftelse av klientens samlede problemkompleks. Klienten skal ikke være redd for å gi advokaten

⁸⁹ Gullaksen påpeker at det ikke finnes noen oppdatert lærebok i norsk kirkerett. Den siste ble utgitt av Kristian Hansson i 1957, og Gullaksen påstår at Hanssons bok nesten bare kan benyttes «som kilde for prinsipielle og historiske forhold» (2000:64).

et utfyllende bilde av saken» (Finansdepartementet, 2009 i Reiss-Andersen 2010:15). Det er grunn til å presisere at den yrkesmessige taushetsplikten, på samme måte som den forvaltningsmessige, innebærer en aktiv plikt til å hindre at andre parter får del i taushetsbelagt informasjon.

Jeg vil oppsummere denne korte gjennomgangen med at det finnes lite litteratur som belyser og drøfter formålet med den yrkesmessige taushetsplikten. Jeg har imidlertid nok belegg til å hevde at den yrkesmessige taushetsplikten omfatter profesjoner som er tildelt *særlige funksjoner* (jf. Hanson, 1957) i samfunnet. Dermed kan taushetsplikten tolkes som *samfunnets vern* om tillitsforholdet mellom profesjonsutøverne og klientene som bruker disse tjenestene. Fra et helse- og sosialfaglig perspektiv, har Kjønstad argumentert for behovet for større adgang til konfidensialitet og hevdet at det i noen tilfeller burde «være adgang til et én-til-én-forhold mellom den enkelte tjenestemottaker og den enkelte tjenesteyter, slik det er mellom skriftebarnet og presten i skriftestolen» (2014:106). På samme måte argumenterer Kelly m.fl. (2011) for at det bør være adgang til større konfidensialitet i arbeid med å hindre mishandling av barn. De viser til at det i mange tilfeller bare er mulig å avdekke misbruk etter at enten foreldre eller barnet selv er villige til å fortelle om det, og hevder derfor at stater som har bestemmelser om meldeplikt «should provide services that allow children and families access to confidential low-threshold services where the fear of reporting and its consequences does not hinder them in applying for support» (Kelly et al., 2011:195).

Avslutningsvis vil jeg framheve at den *teologiske forståelsen* jeg refererte i begynnelsen av delkapitlet, at bekjennelser må forstås som en del forholdet mellom konfidenten og Gud, kan tenkes å spille en rolle for prestenes praktisering av taushetsplikten. Jeg vil vise til et belegg fra Svenska kyrkan som, slik jeg tolker det, kan gi ytterligere teologiske perspektiver til å forstå en streng praktisering av taushetsplikten. I Sverige ble taushetspliktens betydning så sterkt vektlagt at prester inntil 1889 kunne dømmes til døden for brudd på taushetsplikten (Norström and Sverne, 1982:61f). Kirkeloven fra 1686 (kap. 7 § 2) la vekt på at grove synder og annet som tynger menneskers samvittighet skulle kunne bli meddelt presten med bønn om absolusjon/tilgivelse i forvissning om at opplysningene ikke kom ut. Slik jeg tolker det, var straffens begrunnelse at brudd på taushetsplikten truer skriftemålet som et fortrolighetsrom. Med andre ord, dersom prestene bryter taushetsplikten og ikke inngir

tillit til at skriftemålsbetroelser forblir hemmeligholdt, kan mennesker som har begått alvorlige synder la være å skrifte og dermed miste muligheten til absolusjon, og i ytterste instans miste frelsen. Ut fra dette, kan det hevdes at straffetrusselen om dødsstraff for taushetsbrudd fungerte som et vern om skriftemålet som et sted der tilgivelse og frelse kunne bli mulig.

4.2.2 Taushetsplikten innhold

Presters taushetsplikt er omtalt i § 22 i Tjenesteordning for menighetsprester. Tjenesteordningen viser kort til at prester har taushetsplikt «etter gjeldende regler». Taushetsplikten blir altså innholdsbestemt ved henvisning til regler andre steder. Jeg vil presisere at formuleringen i tjenesteordningen viser til forvaltningslovens §§ 13 – 13 f (den forvaltningsmessige taushetsplikt) og til straffelovens § 144 (den yrkesmessige taushetsplikt). Det er altså straffelovens § 144 som angir hvordan den yrkesmessige taushetsplikt skal forstås. Her blir prester, advokater, leger og andre pålagt en særskilt taushetsplikt. Straffeloven kriminaliserer at noen av disse yrkesgruppene «rettsstridig åpenbarer hemmeligheter, som er dem eller deres foresatte betrodd i stillings medfør». § 144 markerer et vern om *hemmeligheter* som blir *betrodd profesjonsutøvere i forbindelse med yrkesutøvelsen*. Jeg vil kommentere nærmere hvordan dette kan forstås under.

Reiss-Andersen hevder at rettspraksis etter § 144 gir liten veiledning til forståelse av taushetsplikten innhold og avgrensning (2010:18). Hun argumenterer imidlertid for at begrepene *betroelser* og *hemmeligheter* omfatter både ord og gjerninger, og at de må forstås temmelig vidt. I forhold til mine undersøkelser, er det for det første grunn til å poengtere at det en prest får erfare på hjemmebesøk hos en familie, og alt det som foregår i rammen av en sjelesorgsamtale vil måtte betraktes som hemmeligheter, og dermed som vernet av taushetsplikten. For det andre vil jeg vise til at teoretikere presiserer at det er formuleringen *i stillings medfør* som avgrenser bestemmelsens rekkevidde (Fisknes, 1996:39). Fisknes argumenterer ut fra dette for at det er *innholdet i yrkesrollen* som bestemmer hvilke hemmeligheter som ikke må åpenbares (1996:39), og følgelig vil f.eks. «private betroelser» (1996:39) ikke være dekket av taushetsplikten. Både Fisknes og Reiss-Andersen er imidlertid tydelige på at det vil være «flytende grenser mellom det private og profesjonelle» (2010:18). Slik jeg tolker Fisknes, er det et vesentlig poeng for han at ikke all informasjon prester mottar i arbeidet kan tolkes som betroelser. Betroelser forutsetter ifølge Fisknes at

opplysningene er gitt *frivillig* og videre at det eksisterer et *personlig forhold* mellom prest og klient (1996:40). Jeg vil hevde at disse kommentarene kan bidra til et presisjonsnivå som er tilstrekkelig for mine analyser. Fordi analyseenheten min er skjønnsutøvelse i bekymringssaker, vil det falle utenfor min ramme å diskutere hvilke deler av prestatjenesten som er omfattet av den forvaltningsmessige taushetsplikten og hvilke som er dekket av den yrkesmessige. Det er tilstrekkelig å vise til Fisknes som bruker refleksjoner rundt om det foreligger et *klientforhold* som en tolkningsnøkkel og påpeker at opplysninger presten får som kirkebokfører og medlem av menighetsrådet ikke kan betraktes som betroelser (1996:40). I forhold til min studie, er det grunn til å poengtere at prester har lov til å dele informasjon i bekymringssaker dersom betroeren samtykker.

Som nevnt kriminaliserer straffelovens § 144 å rettsstridig dele hemmeligheter som er betrodd profesjonsutøveren, men hva betyr begrepet *rettsstridig* i denne sammenhengen? Kjønstad viser for det første til at forarbeidene til straffeloven gjør det klart at formuleringene i § 144 «alene tilsigter at ramme letsindig eller af uhæderlige Motiver diktert Aabenbarelse af Kaldshemmeligheder» (Kjønstad 2014:57). Straffelovens § 121 underbygger dette synspunktet fordi den kriminaliserer *fortsettlig eller grovt uaktsom krenking av taushetsplikten* (bøter eller fengsel inntil seks måneder). Kjønstad slår for det andre fast at det ikke er rettsstridig å dele informasjon når «tungtveiende private eller offentlige interesser gjør det rettmessig å gi opplysningene videre» (2014:57). Jeg vil presisere at straffeprosesslovens § 119 setter den yrkesmessige taushetsplikten foran vitneplikten i rettsaker, men det blir gjort unntak fra dette i tilfeller der «forklaringen trengs for å forebygge at noen uskyldig blir straffet». I forhold til mitt arbeid, vil jeg framheve at straffelovens §§ 139, 172 og 387 angir en rekke straffbare forhold som alle borgere er pålagt å informere om eller forsøke å avverge, jf. kap. 4.2.3.

4.2.3 Begrensninger i den yrkesmessige taushetsplikten. Avvergeplikten etter straffelovens § 139

I utgangspunktet er det færre lovbestemte unntak som setter den yrkesmessige taushetsplikten til side sammenliknet med den forvaltningsmessige taushetsplikten. Det viktigste grunnlaget prester har for å dele informasjon med hjelpeapparatet er når betroeren samtykker. I dette kapitlet omtaler jeg imidlertid en rekke andre bestemmelser som går foran taushetsplikten og erstatter den med en plikt til å avverge

alvorlige forbrytelser. Våren 2010 trådte en lovendring i kraft som har stor betydning for mine analyser av læreres og presters vurderinger av bekymringsaker. 16.04.10 skrev daværende Justisminister, Knut Storberget, brev til bl.a. Norges kristne råd og Samarbeidsrådet for tros- og livssynssamfunn hvor han orienterte om plikten til å avverge alvorlige straffbare forhold etter straffelovens § 139.⁹⁰ Storberget var tydelig på at «Taushetsplikt, uansett rettslig grunnlag, må vike for avvergelsesplikten» (Justis- og politidepartementet, 2010a). Justisministeren gjorde det videre klart at den nye lovteksten stiller et *lavere krav til sikker kunnskap* før plikten inntreffer, og at en rekke nye forhold ble omfattet av avvergeplikten, «som for eksempel alle seksuelle handlinger med barn, vold i nære relasjoner og misbruk av overmaktsforhold. I tillegg vil også medvirkning rammes...» (samme sted). For mitt formål er det grunn til å understreke at straffelovens § 139 pålegger lærere, prester og alle landets borgere en avvergeplikt i visse alvorlige situasjoner. Videre blir avvergeplikten utløst i situasjoner hvor profesjonsutøveren regner det som *sikkert eller mest sannsynlig* at en alvorlig straffbar handling av en type som blir listet opp i bestemmelsen (jf. under) vil bli begått. Det blir altså stilt to krav til situasjonen, for det første at profesjonsutøveren har kunnskap som tyder på at en alvorlig straffbar handling sannsynligvis «er i gjære» (§ 139), og for det andre at det kan være mulig å avverge enten handlingen eller følgene av handlingen. Den siste presiseringen er viktig fordi avvergeplikten må forstås som *framoverskuende* (jf. kap. 3.6.3), noe som innebærer at den faller bort når forbrytelsen eller virkningen av den ikke lenger kan avverges (Groseth, 1995:198). Formålet med paragrafen er å avverge alvorlige straffbare handlinger, det er ikke tilstrekkelig grunnlag å anmelde for at en skyldig skal få sin straff (Fisknes, 2006:33).

Straffelovens § 139 refererer til 48 andre paragrafer i straffeloven, og disse bestemmelsene viser hvilke forbrytelser som kan utløse avvergeplikten. Det er relevant for mine analyser av profesjonsutøvernes vurderinger å lage en kortfattet tematisk oversikt over hva disse paragrafene omhandler:

- Paragraf 172 pålegger avvergeplikt for å unngå at en uskyldig blir dømt
- Paragraf 387 pålegger avvergelikt for å unngå ildspåsetting, oversvømmelser eller andre ulykker som kan medføre fare for menneskeliv.

⁹⁰ «Med bot eller fengsel inntil 1 år straffes den som unnlater å anmelde til politiet eller på annen måte å søke å avverge en straffbar handling eller følgene av den, på et tidspunkt da dette fortsatt er mulig og det fremstår som sikkert eller mest sannsynlig at handlingen vil bli eller er begått. Avvergelsesplikten gjelder uten hensyn til taushetsplikt».

- Paragraf 139 er den mest omfattende paragrafen som omtaler avvergeplikten. § 139 pålegger alle borgere en avvergeplikt for alvorlige forbrytelser som er omtalt i 46 andre paragrafer i straffeloven. Inndelingen min bygger på Cecilie Schjativets (2015) kategorisering av bestemmelsene som § 139 omhandler:

4 paragrafer om krig⁹¹

Paragrafene har ulike bestemmelser rettet mot forræderi, å svekke Norges motstandskraft, hjelpe fienden.

10 paragrafer om trusler mot rikets sikkerhet⁹²

Bl.a. plikt til å avverge åpenbaring av noe som bør holdes hemmelig av hensyn til rikets sikkerhet § 90, spionasje § 91a, deltakelse i militær organisasjon av privat karakter § 104a.

11 paragrafer om terror og sabotasje⁹³

Paragrafene retter seg bl.a. mot å hindre brann og annen sabotasje som truer menneskeliv eller utstrakt ødeleggelse av eiendom § 148, medvirkning til terrorhandling § 149, kapring § 151a, angrep på energiforsyning, kringkasting, elektronisk kommunikasjon o.a. som volder omfattende forstyrrelse i offentlig forvaltning eller samfunnsliv § 151b.

3 paragrafer om ran⁹⁴

Hindre ran eller medvirkning til ran § 267.

1 paragraf om falsk anklage

Avverge falsk anklage eller anmeldelse som har ført til dom og soning § 169.

6 paragrafer om seksuallovbrudd⁹⁵

Bestemmelsene retter seg mot å avverge bl.a. voldtekt § 192, seksuell omgang ved misbruk av stilling § 193, seksuell omgang med barn under 14 år § 195, incest § 197, seksuell omgang med barn under 16 år § 200 annet ledd.

⁹¹ §§ 83, 84, 86, 87 nr. 2

⁹² §§ 90, 91, 92, 93, 94, 98, 99, 99a, 100, 104a,

⁹³ §§ 148, 149, 150, 151a, 151b, 152, 152a, 153, 153a, 154, 159

⁹⁴ §§ 267, 268, 269

⁹⁵ §§ 192, 193, 195, 197, 197, 199, 200 annet ledd

4 paragrafer om frihetsberøvelse⁹⁶

Avverge bl.a. vold og grove trusler i nære relasjoner § 219, kidnapping som har vart over en måned eller voldt ualminnelige lidelser og betydelig skade § 223 annet ledd, slaveri § 225.

7 paragrafer om voldsforbrytelser⁹⁷

Paragrafene retter seg mot å hindre bl.a. legemsbeskadigelse som har ført til sykdom eller arbeidsudyktighet som varer over to uker eller uheldelig skade § 229, grov legemsbeskadigelse § 231, drap § 233, deltakelse i planlegging av drap § 233a, spebarnsdrap innen 24 timer etter fødsel § 234, hensette en annen i hjelpeløs tilstand § 242 og 243.

Denne oversikten over bestemmelsene som er omfattet av avvergeplikten, gjør det klart at det finnes en rekke unntak der både den forvaltningsmessige og yrkesmessige taushetsplikten faller bort og blir erstattet av en plikt til å hindre alvorlige straffbare handlinger. Det er flere forhold jeg vil kommentere nærmere og relatere til min egen studie. For det første vil jeg hevde at forskningsoversikten (jf. kap. 1.3.3 og 1.3.4) tyder på at de tre siste punktene vil være mest aktuelle for mine informanter. Studier tyder på at misbruk av barn, vold i nære relasjoner og seksualforbrytelser har en betydelig utbredelse (jf. kap. 1.1.2), og forskning på både lærere og prester viser at begge profesjonene kan oppleve utfordringer knyttet til slike saker i arbeidet (jf. kap. 1.3.3. og 1.3.4). For det andre vil jeg framheve at avvergeplikten blir utløst av forbrytelser av svært ulik karakter. Mange av paragrafene over omtaler forhold som har med krig og hensynet til rikets sikkerhet å gjøre. Paragrafene som omhandler terror, sabotasje og ødeleggelse av anlegg av samfunnsmessige betydning, tolker jeg som et uttrykk for at avvergeplikten er rettet mot å ivareta sentrale offentlige interesser. For det tredje vil jeg poengtere at omtrent hver tredje paragraf setter vernet av individers interesser, i første rekke deres helse og sikkerhet, foran taushetsplikten. Dette dreier seg om paragrafene som omhandler seksuallovbrudd, frihetsberøvelser og voldsforbrytelser.

Ut fra ordlyden i § 139 må profesjonsutøverne vurdere om forbrytelsen eller følgene av forbrytelsen er avsluttet. Hvis dette er tilfelle, er profesjonsutøverne bundet av

⁹⁶ §§ 217, 219, 223 annet og tredje ledd, 225

⁹⁷ §§ 229 annet og tredje straffalternativ, 231, 233, 233a, 234, 242, 243

taushetsplikten. I motsatt fall, hvis det kan være mulig å avverge forbrytelsen, krever § 139 at taushetsplikten blir satt til side.⁹⁸ Hva formuleringen «følgene av en forbrytelse» sikter til må vurderes i de ulike tilfellene. I forhold til mine analyser, vil trolig disse formuleringene være mest relevante i forbindelse med forbrytelser der det erfaringsvis kan være stor gjentakelsesfare, bl.a. ved fare for voldtekt, mishandling og seksuelt misbruk av barn. Det er grunn til å poengtere at straffeloven lar det stå relativt åpent hvordan avvergingen skal gjøres. Lovteksten slår fast at avverging kan skje ved melding «til politiet eller på annen måte» (§ 139). I lovkommentaren presiserer Torolv Groseth at en anmeldelse er den mest nærliggende måten å avverge de opplistede forbrytelsene på, men han poengterer imidlertid at en anmeldelse i seg selv ikke er nok til å frita profesjonsutøverne for et straffeansvar (1995:198). Slik jeg tolker Groseth, er det vesentlige at profesjonsutøveren velger en avvergehandling som er egnet til å hindre forbrytelsen. Dette innebærer at nye og andre avvergehandlinger må utprøves dersom forbrytelsen ikke avverges i første omgang, for avvergeplikten opphører ikke før forbrytelsen er fullbyrdet eller forhindret. Jeg vil presisere at selv om § 139 kun nevner politiet meldingsinstans, kan det i noen saker være aktuelt å sende bekymringsmelding til barnevernet. Jeg vil nemlig argumentere for at formuleringen «på annen måte» gir profesjonsutøverne et forholdsvis vidt rom for skjønn. Formuleringen åpner for at lærere og prester har anledning til å veie ulike alternativer mot hverandre og tolke hva som er riktig handlingsvalg ut fra de konkrete situasjonene. Groseth framhever å advare den forbrytelsen er rettet mot, å informere gjerningspersonen om at hans planer er kjent, eller bruk av fysisk makt for å stanse gjerningsmannen (1997:198) som mulige avvergehandlinger som ikke innbefatter melding til politi eller barnevern.⁹⁹ I forhold til mine analyser, er det grunn til kommentere at dette kan være former for påvirkning av gjerningspersonen som kan være forenelig med å overholde, et restriktivt syn på, taushetsplikten.

I kap. 4.2.1 viste jeg at formuleringer knyttet til presterollen var sentrale i det som utviklet seg til å bli straffelovens bestemmelser om den yrkesmessige taushetsplikten. Jeg påpekte at allerede i 1687 (*Kristian Vs norske lov*), fantes det en avvergeplikt. Kirkerettsbøker fra 1800-tallet (Motzfeldt, 1844) og begynnelsen av 1900-tallet

⁹⁸ Unntaket fra dette er hvis avvergingen ikke kan skje uten vesentlig risiko for liv, helse eller velferd.

⁹⁹ Groseth slår fast at *avvergeplikten inkluderer en plikt til å bruke makt eller vold* for å hindre alvorlige forbrytelser, men han påpeker at hvilken «grad av voldsanvendelse man har plikt til å utøve, vil bero på de nærmere omstendighetene» (1997:198). Groseth er tydelig på at både privatpersoner og profesjonsutøvere kan være pliktige til å «bruke fysisk makt som kan medføre store legemlige anstrengelser for å forhindre forbrytelsen» (1997:199).

presiserte at det var flere begrensninger ved prestenes taushetsplikt. Jeg vil framheve at S. Broch (1904) viet tolv sider til detaljerte beskrivelser av forholdet mellom taushetsplikt og det han omtalte som «anmeldelsesplikt», og videre at de fleste av Brochs eksempler kan finnes i dagens bestemmelser om avvergeplikten. Hansson (1957) var tydelig på at alle borgere har plikt til å avverge visse grovere forbrytelser, og han brukte én side til å oppsummere noen av de viktigste reglene i straffelovens §§ 139, 172 og 387. I kap. 3.4.2 argumenterte jeg for at den organisatoriske konteksten kan ha en avgjørende betydning for profesjonsutøvernes skjønnsutøvelse (jf. Manning, 2001; Feldman, 2001). Ut fra denne forståelsen, vil jeg avslutte delkapitlet ved å vise til hvordan Presteforeningen og kirkerettslærere har uttalt seg om taushetsplikten og avvergeplikten i den tilgjengelige litteraturen.

Presteforeningens yrkesetiske retningslinjer slår fast at «En prest overholder sin taushetsplikt slik denne kommer til uttrykk i gjeldende lover og bestemmelser» (Presteforeningen, 2001). Men etter denne henvisningen til andre lover, presiserer Presteforeningen at «Taushetsplikten innebærer at *ikke noe* av det som er betrodd presten, kan gjøres kjent for andre. Presten har heller ikke anledning til å gjøre kjent at sjelesorgsamtaler/skriftemål har funnet sted» (2001; min utheving). I forhold til mine analyser, er det grunn til å poengtere at de yrkesetiske retningslinjene ikke nevner noen av de lovbestemte unntakene fra taushetsplikten, og videre kan det hevdes at Presteforeningens formulering «ikke noe», tvert imot, åpner for å se taushetsplikten som absolutt. Den samme posisjonen kommer fram i et utdrag fra *Gudstjenestebok for Den norske kirke* (del II) som ble publisert på www.kirken.no i 2014. Her framheves det at «Presten har kirkelig fullmakt til å motta skrifte og har *juridisk ubetinget taushetsplikt*. Også andre som mottar skrifte, må tie om det som blir bekjent i skriftemålet» (Den norske kirke, 2014). Ole Herman Fisknes var kirkerettslærer og ekspedisjonssjef i Kirkedepartementet. I to de artiklene om taushetsplikten jeg har referert over, var han tydelig på at den absolutte taushetsplikt, eller skriftemålsseglet, *ikke* har vært gjeldende rett i Norge etter reformasjonen (2006). Fisknes viser til påleggene i straffelovens §§ 139, 172, 387 og nødrettsbestemmelsene, og konstaterer kort at det er «på sin plass å aksjonere ved kunnskap om misbruk av barn og grov kvinnemishandling som ofte skjer over lang tid» (Fisknes, 2006:41). For mine diskusjoner av profesjonsutøveres vurderinger knyttet til taushetsplikt og avvergeplikt, kan det være relevant å påpeke at mens lovbestemmelsene som begrenser taushetsplikten og innskjerper avvergeplikten har blitt mer omfattende de siste tiårene (jf. Justis- og politidepartementet, 2010a), så har temaet blitt viet mindre plass i

kirkelig litteratur enn tidligere. Det tydeligste eksemplet på dette finner jeg i en artikkel av kirkerettslærer Rø. Han beskriver taushetsplikten med utgangspunkt i Bibelen og bekjennelsesskriftene, men gjør omtalen av avvergeplikten kort, «Ved ekstremaker vil hensynet til liv og helse gå foran plikten til taushet. Andre mer viktig samfunnsnytter/-hensyn overstyrer konfidensialitet» (Rø, 2012; skrivefeil i original). Jeg følger opp observasjonene jeg har gjort her og diskuterer hvilken betydning «hjelpenormer»¹⁰⁰ som retningslinjer, skriftlige uttalelser og veiledning fra kirkelig autoriteter kan ha for profesjonsutøvernes skjønnsutøvelse i kap. 7.4.

4.2.4 Taushetsplikt, meldeplikt og avvergeplikt som betingete plikter

Avslutningsvis i min presentasjon av lovverket knyttet til taushetsplikt og meldeplikt, vil jeg hevde at det kan gi analytiske gevinster å presisere begrepet *plikt* noe mer. Det faller imidlertid utenfor mine rammer å gi dette en fyldig diskusjon. For mitt formål er det tilstrekkelig med noen presiseringer som kan danne et utgangspunkt for å reflektere over hvilken styrke de føringene som lovverket legger på profesjonsutøvernes skjønnsutøvelse skal ha. Dette spørsmålet henger sammen med refleksjoner over hvilket handlingsrom lærerne og prestene har i dilemmasituasjonene jeg undersøker, jf. kap. 4.3. Eckhoff og Sundby (1991) gir et bidrag til dette, og jeg vil hevde at begrepet *betinget pliktnorm* kan gi ressurser til mine analyser. Eckhoff og Sundby beskriver *kategoriske*¹⁰¹ normer, og de presiserer at kategoriske normer er «normer som ikke er situasjonsbetinget. Den handling som utgjør normens tema, er her påbudt, forbudt, eller valgfri i alle situasjoner hvor handlingen kan tenkes utført» (1991:81f, min utheving). Begrepet *situasjonsbetingelse* er sentralt for å forstå hva Eckhoff og Sundby sikter til med *betinget pliktnorm*. De framhever at «med *situasjonsbetingelser* sikter vi til de forhold som må foreligge for at subjektet skal ha en plikt, eller ikke plikt, til handlemåten» (1991:81; kursiv i original). Ut fra dette, kaller de normer der bestemte situasjonsbetingelser er presisert for *betingete*. For å overføre disse begrepene til mine analyser, kan det være fruktbart å understreke at både taushetsplikten, meldeplikten og avvergeplikten kan forstås som betingete plikter.

¹⁰⁰ Eckhoff og Sundby beskriver myndighetenes retningslinjer til f.eks. lærerne som *hjelpenormer* som «angir (eller forutsetter) hva som skal regnes som relevante (eller irrelevante) faktorer i en avveining» (1991:109). Rundskrivene som konkretiserer hvordan meldeplikten skal forstås og hvordan bekymringssaker skal håndteres i skolen (f.eks. Utdanningsdirektoratet, 2012), forstår jeg som eksempler på slike hjelpenormer. Det er relevant å framheve at retningslinjer ofte kan være uformelle, altså ikke skriftliggjort (Eckhoff og Sundby, 1991).

¹⁰¹ Eckhoff og Sundby er tydelige på at deres begreper ikke må blandes med Immanuel Kants skille mellom hypotetiske og kategoriske imperativer, «Hos Kant er imperativene nøye knyttet til hans forestillinger om *praktisk nødvendighet*. Ved de hypotetiske imperativer er nødvendigheten betinget av et mål som ønskes oppnådd. Ved de kategoriske er nødvendigheten ubetinget (1991:82; kursiv i original).

Både lærere og prester har taushetsplikt, og denne pliktnormen pålegger profesjonsutøverne å behandle personopplysninger som konfidensiell informasjon. Det betingete ved taushetsplikten som pliktnorm, kommer slik jeg ser det, fram både gjennom lovbestemte unntak som presiserer mange ulike situasjonsbetingelser som gir anledning til informasjonsdeling (jf. kap. 4.1.2) og gjennom lovhjemlene som pålegger profesjonsutøverne å sette til side taushetsplikten i visse tilfeller, jf. meldeplikt og avvergeplikt. Taushetsplikten gjelder som et utgangspunkt og en klar hovedregel for relasjonen mellom en profesjonsutøver og en klient, men lovverket gir ingen holdepunkter for å hevde at taushetsplikten, verken den forvaltningsmessige eller yrkesmessige, er absolutt, kategorisk eller ubetinget. Sagt på en annen måte, vil jeg poengtere at *taushetsplikten eksisterer i et felt der visse situasjonsbetingelser setter klare grenser for hvordan taushetsplikten kan praktiseres*. Jeg vil understreke at Eckhoffs og Sundbys begreper kan gi meg mer presise ressurser til å analysere hvordan informantene forstår taushetsplikt, meldeplikt og avvergeplikt, og mer konkret, redskaper til å undersøke *hvilke situasjonsbetingelser informantene trekker fram* som betydningsfulle for sine handlingsvalg. Ved å formulere meg på denne måten, gjør jeg det klart at den juridiske innrammingen og informantenes begrunnelser for sine handlingsvalg ikke nødvendigvis peker på samme forhold. Det er nemlig et empirisk spørsmål hvilken betydning jussen har for profesjonsutøvernes faktiske handlingsvalg. Dette poenget henger, slik jeg ser det, også sammen med spørsmålet om hvordan forholdet mellom juss og etikk bør forstås, eller mer presist, om hvilken betydning jussen bør bli tillagt i profesjonsutøvernes moralske vurderinger. Jeg vil argumentere for at Harmons sondering mellom et politisk, profesjonelt og personlig ansvar (jf. kap. 3.6) kan gi et fruktbart utgangspunkt for å diskutere denne problemstillingen med utgangspunkt i egen empiri (jf. kap. 7.4.1-7.4.3). Avslutningsvis har jeg bare anledning til å poengtere at paragrafene som omhandler avvergeplikten inneholder flere formuleringer som krever utstrakt bruk av skjønn og flere tilfeller der grensdragninger kan være vanskelige. Straffelovens bestemmelser om avvergeplikt gjør ikke profesjonsutøvernes moralske refleksjoner overflødige. Tvert imot, vil jeg argumentere for at de ulike situasjonene som lovhjemlene omhandler, stiller store krav både til profesjonsutøvernes moralske sensitivitet, kunnskapsnivå og vurderingsevne.

4.3 Konklusjon: Lovverket og profesjonsutøvernes handlingsrom

Jeg vil konkludere kap. 4 med å utvide analysene over til vurderinger av profesjonsutøvernes handlingsrom i bekymrings saker. Jeg vil for det første påpeke at lovverket ser ut til å gi lærere et betydelig større handlingsrom enn prester i situasjonene jeg analyserer. Dette henger sammen med at lærerne er omfattet av den forvaltningsmessige taushetsplikten og at denne har flere unntaksbestemmelser (jf. kap. 4.1.2) enn den yrkesmessige taushetsplikten. De lovbestemte unntakene fra den forvaltningsmessige taushetsplikten gjør det bl.a. mulig å samarbeide med andre yrkesgrupper, innen lovverkets rammer, om elever med særskilte behov. Informasjonsutveksling kan begrunnes ut fra flere paragrafer (jf. kap. 4.1.2). En av de viktigste paragrafene i denne sammenhengen er forvaltningslovens § 13 b nr. 5 som fastslår at informasjon kan deles hvis det er nødvendig for å fremme det som er skolens oppgaver etter norsk lov. Denne paragrafen gir lærere et betydelig handlingsrom til samarbeid og til iverksetting av særskilte tiltak som bl.a. kan hindre at elever får mangelfull undervisning. I forhold til mine analyser, er det grunn til å framheve at barnevernlovens § 6-4 pålegger lærere en meldeplikt til barnevernet. Meldeplikten legger klare føringer på lærernes skjønnsutøvelse og reduserer handlingsrommet. Det er imidlertid grunn til å presisere at omstendighetene som hjemler melding etter § 6-4 er vagt formulerte og krever bruk av skjønn.

Den yrkesmessige taushetsplikten er det viktigste utgangspunktet for å vurdere prestenes handlingsrom. I utgangspunktet er det bare samtykke fra konfidenten som kan fritta prester fra den yrkesmessige taushetsplikten. I de fleste tilfeller vil prestens handlingsrom være begrenset fordi taushetsplikten er til hinder for at informasjon deles eller at samarbeid med andre instanser innledes. Bortsett fra samtykke, er det bare de 48 paragrafene i straffeloven som omhandler avvergeplikten som setter til side den yrkesmessige taushetsplikten for prester. Det kan innvendes at heller ikke dette gir prestene noe særlig handlingsrom fordi taushetsplikten blir *erstattet av avvergeplikten*. Det kan likevel hevdes at bestemmelsen gir profesjonsutøverne et visst handlingsrom fordi det presiseres av avverging kan skje ved melding til politiet «eller på annen måte». Prestene kan altså vurdere i de konkrete situasjonene om det kan finnes andre alternativer enn melding som kan oppfylle avvergeplikten. Men prestene har, i hvert fall ikke ifølge loven, anledning til å la være å foreta seg aktive handlinger på bakgrunn av informasjon om alvorlig forestående forbrytelser.

I neste kapittel vil jeg undersøke hvordan informantene mine vurderer to hypotetiske vignetter der forholdet mellom taushetsplikt, meldeplikt og avvergeplikt blir tematisert. Spørreundersøkelsen er første del av det empiriske grunnlaget i dette arbeidet.

5. Vignettundersøkelsen. En empirinær analyse

I kapittel to argumenterte jeg for mitt valg av en sekvensiell studie med kombinerte metoder. Metodevalget har gitt noen føringer for presentasjonen av materialet i kap. 5-6 og for den teoriinformerte analysen i kap. 7.1-7.3. I denne sammenhengen er det for det første tilstrekkelig å presisere at spørreundersøkelsen og intervjuene ble utarbeidet, gjennomført og analysert sekvensielt. I tolkningen av det samlede empiriske materialet og i besvarelsen av forskningsspørsmålene har jeg lagt vekt på å *integre* funn fra de ulike datatypene (jf. kap. 2.2.1). I kapittel 5 vil jeg derfor først kortfattet presentere sentrale funn fra spørreundersøkelsen. Deretter vil jeg bruke materialet fra spørreundersøkelsen som en ressurs til tolkningen av intervjuene.

5.1 Utformingen av vignettene

Spørreundersøkelsen omfattet to vignetter som ble utformet for å undersøke profesjonsutøvernes skjønnsutøvelse i bekymringsaker. Vignettene var inspirert av og skrevet tett opp mot faktiske dommer og rettspraksis i Norge. I dette delkapitlet vil jeg presentere bakgrunnen for utformingen av spørreundersøkelsen og gjøre det klart hvordan jeg forstår jussen i begge casene. Jeg formulerte to vignetter som jeg antok at ville skille informantene (jf. kap. 5.2) på enkelte synspunkter og verdier. Casene var kortfattede, og inneholdt enkle beskrivelser av omstendigheter som medførte at en ungdom kontaktet en profesjonsutøver og ba om en fortrolig samtale. Jeg la inn noen kompliserende faktorer i hvert case, se under. Undersøkelsens første case lød slik:

Du er kontaktlærer og en jente på nesten 14 år i din klasse ber om en fortrolig samtale. Hun forteller at hun ble kjæreste med en mann på 18 år på en fest, og at hun har blitt gravid. Hun ber om at du ikke forteller det til noen fordi hun frykter konsekvensene.

Jeg formulerte tre spørsmål til respondentene med utgangspunkt i vignetten; *Hva vil du gjøre? Vil du melde fra til barnevernet? Vil du melde fra til politiet?* Informantene ble bedt om å begrunne svaret på de to siste spørsmålene. I tillegg til dette var det en plass for åpne kommentarer nederst på arket (se vedlegg 8). Prestene i utvalget mitt fikk tilsendt en vignett med de samme opplysningene og en presisering av at de hadde kjennskap til jenta i vignetten fra ungdomsarbeidet i menigheten (se vedlegg 8).

Slik jeg forstår jussen, er det klart at både lærere og prester har en avvergeplikt i situasjonen som vignetten omtaler. Jeg vil presisere at caset kompliseres noe av at

seksuell omgang med barn under 14 år trolig ikke kommer inn under § 6-4 i barnevernloven, fordi vignetten ikke omhandler misbruk som har skjedd *i hjemmet*. Det framgår imidlertid av straffelovens § 195 at profesjonsutøverne har en avvergeplikt knyttet til saker om seksuell omgang med barn under 14 år. Kjæresteforholdet som blir omtalt i vignetten endrer ikke på dette, men kan tvert imot brukes som et argument for at det foreligger en gjentakelsesfare for den straffbare handlingen. Caset ble skrevet tett opp mot en dom som ble framholdt som et hovedeksempel på gjeldende rett i stortingsproposisjonen som førte til heving av straffenivået for grov vold og seksuallovbrudd (Justis- og politidepartementet, 2010b). Alderen på den domfelte var 18 år og jenta var som i caset mitt under 14 år. Mannen ble dømt til fengsel i to år, hvorav et år og ti måneder betinget. Andre dommer har gjort det klart at hvis den mindreårige har blitt skjenket alkohol, så kan det virke skjerpende på straffeutmålingen (2010b:24). I 2010 ble straffenivået for seksuell omgang med barn under 14 år markant skjerpet. Minstestrafen ble hevet til 3 år, dvs. 50 % økning, og normalstraffnivået ble hevet til 4 år, dvs. en økning på 100 %. Det er relevant for mine analyser at Justis- og politidepartementet fastslår at samleie med barn under 14 år etter straffeloven 2005 *vil anses som voldtekt*. Departementet argumenterer videre for at frivillighet ikke kan regnes som en formildende omstendighet, fordi straffebestemmelsen har som forutsetning at mindreårige ikke kan gi samtykke til seksuelt samkvem (2010b:25f). Slik jeg forstår det, er det gode grunner til å hevde at jussen er klar i forbindelse med vignett nr. 1. Det er imidlertid et empirisk spørsmål hvordan informantene vurderer hva som vil være riktig handlingsvalg i caset, og reflekterer rundt de konkrete omstendighetene i historien. Dilemmaet i caset blir satt på spissen fordi jenta ikke gir samtykke til å gå videre med informasjonen. Hvilken betydning tillegger informantene dette? Vil informantene vurdere andre måter å avverge på enn å melde til politi eller barnevern (jf. kap. 4.2.3)? Vil kjæresteforholdet bli vektlagt som en formildende omstendighet slik at forholdet ikke blir meldt videre? Er aldersforskjellen stor nok til at informantene oppfatter vignetten som et eksempel på overgrep og ikke som ungdommers utforsking av seksualitet?

Den andre vignetten i undersøkelsen lød slik:

Du er kontaktlærer og en 15-årig gutt i din klasse ber om å få prate alene med deg. Han forteller at han er bekymret for en navngitt kamerat på samme skole. Kameraten har blitt stille og innesluttet den siste tiden, han dropper ofte

treninger og møter ikke til avtaler. Gutten i din klasse forteller også at kameraten har det vanskelig hjemme. Kameraten har flere ganger sett at faren har slått og sparket moren. Gutten ber om at du ikke forteller det til noen fordi han frykter konsekvensene.

Slik jeg forstår caset, aktualiserer voldshandlingene som ble beskrevet i teksten en avvergeplikt¹⁰² for både lærere og prester. Vignetten ble skrevet inspirert av flere dommer som ble referert som gjeldende rett i stortingsproposisjonen jeg omtalte over (Justis- og politidepartementet, 2010b:30f). Slag, spark, dytting og trusler som foregikk over tid førte i disse dommene til fengselsstraff på mellom ett år og to år og seks måneder. Enkelte dommer presiserte alvoret i mishandlingen med henvisning til at volden fant sted i nærvær av familiens barn, jf. vignettens ordlyd. Lovgiver nær doblet straffenivået for vold i nære relasjoner i 2010. Jeg valgte imidlertid å legge inn en faktor som jeg antok ville komplisere informantenes handlingsvalg noe. Vignetten gjør det klart at profesjonsutøverne ikke mottar informasjonen om mishandlingen fra en av dem som er rammet, dvs. moren som blir slått eller gutten som har vært vitne til mishandlingen. I caset er det en kamerat som uttrykker bekymring for sin venn. Vil respondentene vurdere informasjonen som et tilstrekkelig faglig og faktisk grunnlag for å melde, eller bør kameratens uro mer vurderes som et rykte? Opplever informantene at de er bundet av konfidentens ønske om konfidensialitet? I forhold til mine analyser, er det grunn til å presisere at lærerne kan velge å sende bekymringsmelding i denne saken ut fra barnevernlovens § 6-4. Dette medfører at lærerne kan bruke paragrafer både i straffeloven og barnevernloven som begrunnelse for sine handlingsvalg. Det er relevant for analysene av materialet å framheve at kravet til sikker kunnskap er lavere ut fra barnevernlovens § 6-4 enn straffelovens § 139. Mens barnevernloven krever melding «når det er grunn til å tro» setter straffelovens som kriterium at aktøren regner det som «mest sannsynlig» at han kan avverge alvorlig forbrytelse.

5.1.1 Antakelser

Jeg forventet at resultatene fra vignettundersøkelsen ville vise at en større andel av lærerne ville være villige til å kontakte hjelpeapparatet på bakgrunn av informasjonen i

¹⁰² Det framgår av straffelovens § 219 første ledd at profesjonsutøverne har en avvergeplikt for vold i nære relasjoner, jf. kap. 4.2.3.

vignettene enn prestene. Denne antakelsen hang for det første sammen med min forforståelse av at prestene i større grad ville vise til taushetsplikten og argumentere for at betroelser måtte bli behandlet som konfidensiell informasjon. For det andre viste forrige delkapittel at lærerne har et bredere lovgrunnlag som grunnlag for meldinger og et lavere krav til sikker kunnskap enn prestene. Jeg antok at disse forskjellene i lovgrunnlaget ville vise seg igjen i ulike svarmønstrene i de to profesjonene. Jeg antok videre at færre informanter ville melde i vignetten om den gravide 13-åringen, og at særlig prester ville anse den straffbare handlingen i caset som for lite alvorlig til å oppheve taushetsplikten. Vignetten om vold i nære relasjoner forventet jeg at skulle utgjøre et grunnlag for bekymringsmelding som var mer anerkjent i begge profesjoner.

5.2 Kvantitative resultater fra spørreundersøkelsen

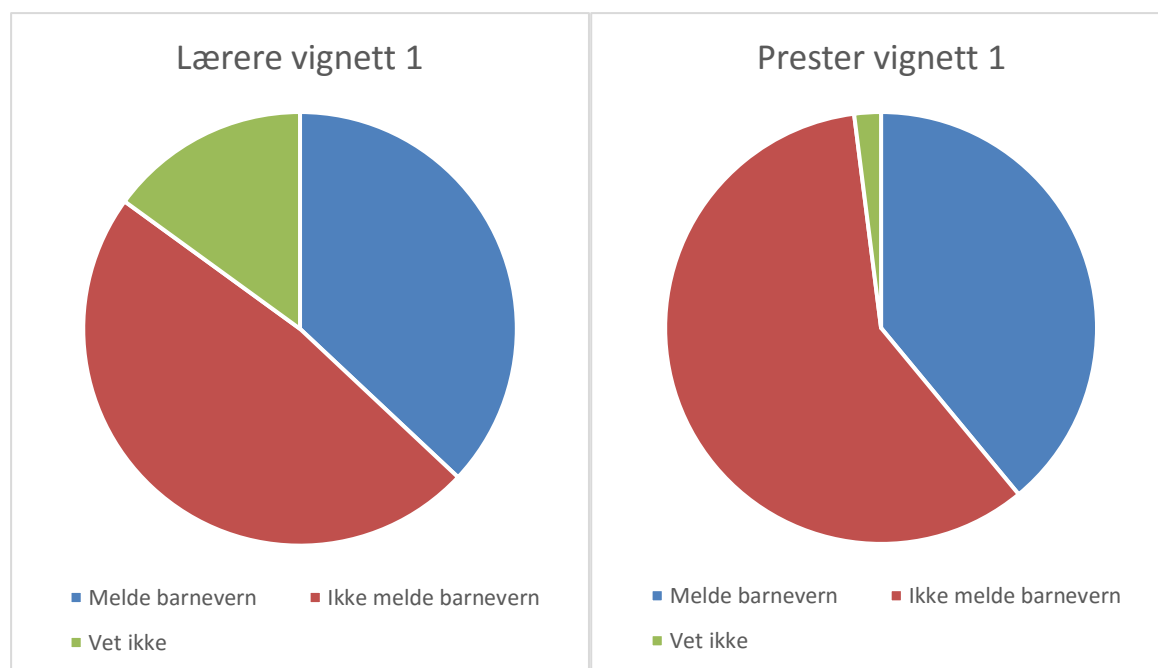
I kap. 4 analyserte jeg lovverket som avgrenser de profesjonelles handlingsrom i bekymringssaker. Analysen ledet fram til formuleringen av to vignetter. Formålet med spørreundersøkelsen var å undersøke læreres og presters handlingsvalg (jf. kap. 5.2) og begrunnelser (jf. kap. 6.1) i to hypotetiske case som juridisk sett aktualiserer profesjonsutøvernes meldeplikt eller avvergeplikt. I dette delkapitlet presenterer jeg de kvantitative resultatene som viser hvilke handlingsvalg informantene foretrakk i undersøkelsens vignetter. I framstillingen vil jeg legge mest vekt på komparasjonen mellom de to profesjonene. Av hensyn til omfanget, må jeg avgrense meg fra detaljerte kommentarer knyttet til variablene kjønn og geograf. Totalt gav spørreundersøkelsen svar fra 97 respondenter, og svarene var omtrent likt fordelt mellom de to profesjonene (jf. kap. 2.3.2).

5.2.1 Tilnærmet lik vilje til å melde til barnevernet

I kap. 5.1.1 var jeg tydelig på at jeg forventet at prestene i mindre grad ville være villige til å melde til barnevernet enn lærerne. Tabellen 4 under framstiller svarmønstrene fra den første vignetten. Slik jeg tolker tabellen, vil jeg for det første framheve at svarfordelingen mellom de to profesjonene var *betydelig jevnere* enn antatt. Henholdsvis 37 % av lærerne og 39 % av prestene oppgav at de ville melde til barnevernet i den første vignetten, jf. det blå feltet i tabellen. Tilsvarende tall for meldinger til politiet var 17 % og 25 %. Jeg vil karakterisere dette funnet som kontraintuitivt, både på bakgrunn av min påvisning av forskjellene mellom lærernes og

prestenes handlingsrom i bekymringssaker (jf. kap. 4.3) og på bakgrunn av mange prester gir uttrykk for at de praktiserer taushetsplikten strengt (jf. kap. 1.3.4).

Tabell 4. Profesjonsutøvernes holdning til å melde sak om seksuell omgang med mindreårig til barnevernet. N= 46 lærere og 51 prester.

Mine funn tyder på at en drøy tredjedel av informantene i begge profesjoner vurderte hensynet til å gripe aktivt inn for å hjelpe den gravide 13-åringen som viktigere enn å overholde taushetsplikten i det hypotetiske eksemplet.¹⁰³

Både analysene av lovverket jeg har presentert over (jf. kap. 4) og teorien knyttet til begrepene *accountability* (jf. kap. 3.6) og *politisk ansvar* (Harmon, 1995), kan imidlertid gi grunnlag for å innta et annet perspektiv på resultatene i tabellen. Det kan argumenteres for at jussen er klar i begge vignettene og videre at lovgiver i 2010 skjerpet straffenivået for lovbruddene som er omtalt i vignettene mine. Ut fra denne bakgrunnen, kunne det vært grunn til å forvente et tydeligere samsvar mellom profesjonsutøvernes handlingsvalg og lovverket enn det resultatene mine viser. Nær 2 av 3 profesjonelle svarte enten ikke på spørsmålet eller markerte motstand mot å melde fra til barnevernet i den første vignetten. Jeg vil analysere begrunnelsene for dette nærmere i kap. 6.1. Jeg vil presisere at det var noe flere prester enn lærere som

¹⁰³ Svarfordelingen for meldinger til barnevernet i vignett nr. 1 ble
Lærere: Melde (37 %), ikke melde (48 %), vet ikke (15 %)
Prester: Melde (39 %), ikke melde (59 %), vet ikke (2 %)

ikke ville melde saken til barnevernet. Forskjellen mellom profesjonene var ca. 11 %. Jeg vil imidlertid poengtere at denne forskjellen muligens kan forklares med at en stor del av lærerne (15 %) unnlot å svare på spørsmålet. Det kan være rimelig å anta siden en større andel av prestene besvarte spørsmålet, gir dette prestene en høyere skåre på både ja og nei svar.

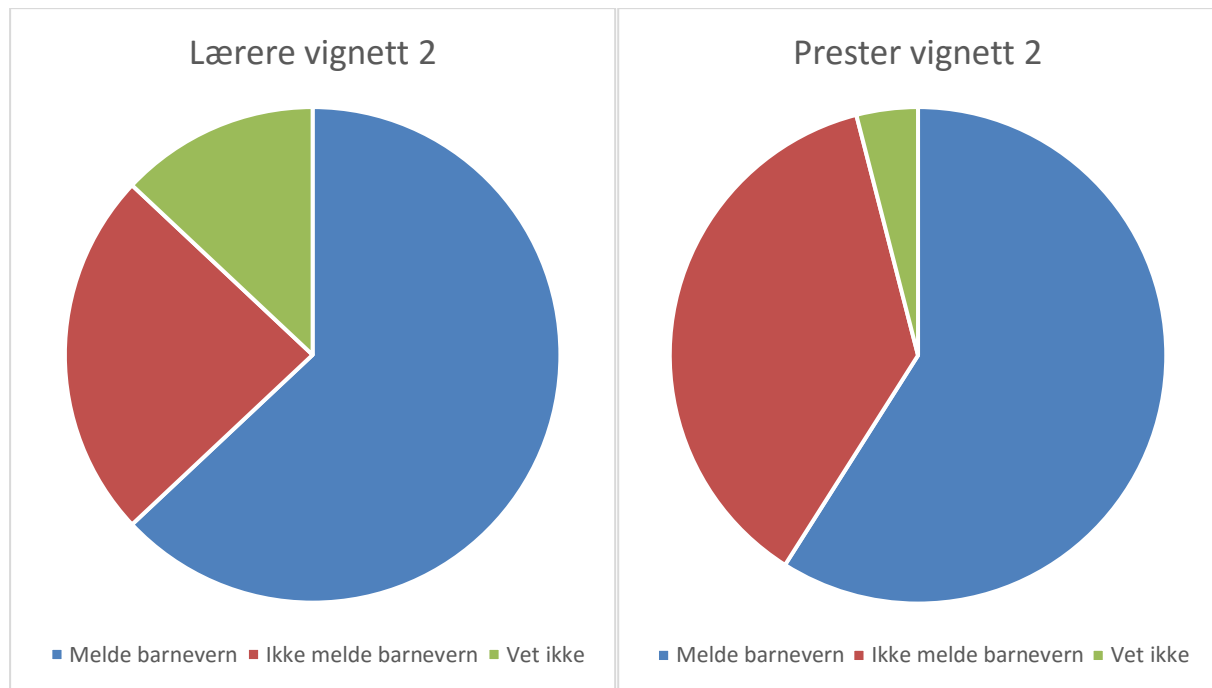
Straffelovens § 139 nevner først og fremst politiet som aktuell instans å melde fra til for å avverge alvorlige straffbare handlinger. Til tross for dette, oppgav kun hver femte profesjonsutøver (jf. over) at de ville melde fra til politiet på bakgrunn av vignetten om seksuell omgang med mindreårig. Det er grunn til å understreke at informantene som oppgav at de ville melde til politiet nesten utelukkende gjorde det *i kombinasjon med* melding til barnevernet. Analysene mine tydet på at profesjonsutøverne i svært liten grad vurderte melding til politiet som et aktuelt handlingsalternativ isolert sett. Dette funnet kom enda sterkere fram i intervjuene. Jeg valgte å la påvisningen av politiets beskjedne rolle for informantenes vurderinger av bekymringssaker få betydning for framstillingen av empirien. I de følgende kapitlene vil hovedvekten i framstillingen være knyttet til profesjonsutøvernes vurderinger knyttet til meldinger til barnevernet. Jeg vil trekke inn begrunnelser knyttet til politiet først og fremst der det kan ha verdi for argumentasjonen ellers. I vedlegg 9 har jeg tatt med oversikter over resultater knyttet til politiet.

Den andre vignetten presenterte profesjonsutøverne for en historie om vold i nære relasjoner. Slik jeg tolker resultatene, bekrefter svarene flere tendenser fra det første caset. Samtidig var det noen klare forskjeller i svarmønstrene på tvers av vignettene (se tabell 5 under). Slik jeg tolker tabellen, bekrefter den et av de sentrale resultatene fra den første vignetten. Den blå sektoren i diagrammet viser at læreres og prestenes villighet til å kontakte barnevernet var nær identisk. 63 % av lærerne og 59 % av prestene oppgav at de ville melde saken til barnevernet. Hver fjerde lærer og hver tredje prest svarte at de ikke ville melde saken til barnevernet,¹⁰⁴ men disse forskjellene kan delvis forklares med at en større andel av lærerne unnlot å svare på spørsmålet, jf. tolkningen min av det første caset. Videre vil jeg påpeke at begge vignettene viser en stor spredning i svar på de ulike handlingsvalgene. Dette kan tolkes

¹⁰⁴ Svarfordelingen for meldinger til barnevernet i vignett nr. 2 ble:
Lærere: Melde (63 %), ikke melde (24 %), vet ikke (13 %)
Prester: Melde (59 %), ikke melde (37 %), vet ikke (4 %)

som et uttrykk for at vignettene fungerer som reelle dilemmaer som skiller informantgruppen.

Tabell 5. Holdning blant lærere og prester til å melde sak om vold i nære relasjoner til barnevernet. N= 46 lærere og 51 prester.

Det er imidlertid grunn å poengtere at det var markante forskjeller i svarmønstre på tvers av de to casene. Forskjellen i svar mellom casene var signifikant på 0,001 nivå¹⁰⁵ for informantene sett under ett, noe som innebærer at det bare er 0,1 % sannsynlighet for at forskjellene i skåre mellom casene skyldes tilfeldigheter. Selv om begge vignettene utløser profesjonsutøvernes avvergeplikt, ser det altså ut til at det var noen trekk ved det andre caset som ble vektet på en annen måte av informantene og bidro til at flere av profesjonsutøverne skiftet handlingsvalg. Jeg analyserer informantenes begrunnelser i neste kapittel. Det blir sentralt å undersøke hvilke detaljer informantene framhevet som avgjørende i svarene.

Til slutt vil jeg kort kommentere at selv om et klart flertall av informantene ville melde til barnevernet i case nr. 2, så ville bare 11 % av lærerne og 20 % av prestene melde til politiet. Dette styrker, slik jeg tolker det, analysen min over som peker på at profesjonsutøverne i beskjedne grad vurderte det som aktuelt å henvende seg til

¹⁰⁵ N=84, kji-kvadrat 11,9. Likelihood ratio 12,7, se vedlegg 10.

politiet for å få hjelp i en hypotetisk bekymrings sak. Videre er det grunn til å poengtere at jeg hadde to enkeltfunn som viste større kjønnsforskjeller enn forskjeller mellom profesjonene. 52 % av mennene ville melde til barnevernet i vignetten om seksuell omgang med mindreårig sammenliknet med 29 % av kvinnene. 27 % av mennene ville melde til politiet i caset om vold i nære relasjoner sammenliknet med 8 % av kvinnene. De andre kombinasjonene av kjønn, vignette og handlingsvalg gav imidlertid likere resultater. Studier som påviser kjønnsforskjeller i meldinger konkluderer oftest¹⁰⁶ med at kvinner framstår som mer villige til å rapportere enn menn (Webster et al., 2005:1291; Rudolfsson m.fl. 2012:383). Det er utenfor rammene av min studie å diskutere mulige årsaker til dette grundigere. Formålet med min studie er å analysere profesjonsutøvernes begrunnelser og vurderinger, og ikke undersøke hvilke faktorer (f.eks. alder, kjønn, utdanning) som påvirker villigheten til å melde til barnevernet, jf. kap. 2.

5.2.2 Konklusjoner

Hovedfunnet i den kvantitative analysen av spørreundersøkelsen var at ulike profesjonstilhørighet og forskjeller i juridisk rammeverk ikke gav vesentlige utslag på informantenes tilbøyelighet til å melde fra til barnevernet. Mot forventet var svarfordelingen relativt lik for de to profesjonene og resultatet var det samme i begge vignettene. Videre vil jeg understreke at vignettene var utformet slik at de utløser profesjonsutøvernes meldeplikt eller avvergeplikt. På den bakgrunnen, er det relevant å framheve at 63 % av lærerne og 61 % av prestene svarte at de ikke ville melde fra til barnevernet i case nr. 1 eller de unnlot å svare på spørsmålet. De tilsvarende tallene i case nr. 2 var 37 % av lærerne og 41 % av prestene. Jeg vil holde dette funnet opp mot internasjonal forskning og informantenes fortellinger om egne erfaringer og diskutere om materialet mitt kan indikere en underrapportering til barnevernet (jf. kap. 6.4 og 7.4). Til slutt vil jeg framheve at det var store forskjeller i svarmønstre på tvers av vignettene, og analyser av informantenes begrunnelser for dette bli et sentralt fokus i den videre framstillingen. Mange av informantene skiftet nemlig handlingsalternativ fra det ene caset til det andre. Dermed vil det være relevant å forsøke å identifisere hva informantene framholdt som «vippepunktet» for sine vurderinger, eller mer presist hva som var profesjonsutøvernes terskel for å melde.

¹⁰⁶ O'Toole m.fl. (1999) konkluderte derimot med at «male teachers were less tolerant of child abuse in terms of both greater recognition and reporting» (1999:1095).

Spørreundersøkelsen gav flere spor som jeg undersøkte kvalitativt i det videre arbeidet med undersøkelsen (jf. kap. 2.2). I kap. 6 holder jeg funn fra den kvalitative delen av spørreundersøkelsen opp mot intervjumaterialet. Tallene jeg har presentert i dette kapitlet sier nemlig lite om informantenes individuelle skjønnsutøvelse. Det er grunn til å undersøke om jeg finner noen vesentlige forskjeller i begrunnelser og vurderinger bak de to profesjonenes relativt like svarprosjenter. Ut fra forskningsspørsmålene, vil det bli sentralt å undersøke videre bl.a. hvilke faktorer profesjonsutøverne tar hensyn til når de blir stilt på valg i bekymringssaker. Hvilken rolle spiller informantenes rolleforståelse og profesjonsverdier i begrunnelsene? Og gir informantene uttrykk for en bevissthet om at ulike hensyn, normer og regler står mot hverandre i valgsituasjonene?

6. Skjønnsutøvelse i bekymringsaker. En empirinær analyse av spørreundersøkelsen og intervjuene

Rettslige standarder angir rammer for læreres og presters skjønnsutøvelse. Jussen som regulerer forholdet mellom taushetsplikt, meldeplikt og avvergeplikt ble presentert i kap. 4. Gjennomgangen konkluderte med at det er en rekke paragrafer i straffeloven som setter både den forvaltningsmessige og den yrkesmessige taushetsplikten til side og krever at profesjonsutøverne treffer tiltak for å avverge ulike alvorlige straffbare handlinger. Svarene på vignettundersøkelsen min viste likevel at en stor andel av informantene ikke ville melde til barnevern eller politi i to hypotetiske case som juridisk sett ville utløst avvergeplikten (jf. kap. 5.2.1). Innledningsvis i kap. 6.1 viser jeg hvilke begrunnelser informantene oppgav for sine handlingsvalg i spørreundersøkelsen. I kap. 6.2 og 6.3 legger jeg hovedvekten i framstillingen på analyser av informantenes fortellinger om egne erfaringer med bekymringsaker. Jeg har valgt å skille mellom en empirinær (kap. 6) og en teoriinformert (kap 7.1-7.3) analyse av materialet (jf. kap. 2.5.1). I framstillingen vil jeg derfor være tilbakeholdende med å diskutere mine observasjoner og funn ut fra teori i hoveddelen av kap. 6. I kap. 6.4, derimot, oppsummerer jeg mine empiriske hovedfunn og holder disse opp mot sentrale studier fra forskningsfeltet. For å tilrettelegge for et godt samsvar mellom fokuset i dette kapitlet og arbeidets problemstilling, valgte jeg distinksjonen mellom skjønn som epistemisk og strukturell kategori skjønn (jf. kap. 3.3) som et strukturerende element i kapitlet. Empiripresentasjonen i dette kapitlet utgjør en del av grunnlaget for å besvare følgende forskningsspørsmål:

- Hvordan reflekterer informantene rundt taushetsplikt, meldeplikt og avvergeplikt med utgangspunkt i egne erfaringer og case fra arbeidshverdagen?
- Hvordan begrunner informantene sine handlingsvalg, og hvordan balanserer de ulike eller konkurrerende hensyn?
- Hvilke kilder informerer profesjonsutøvernes skjønn når de må foreta et handlingsvalg i en bekymringssak?
- Hvordan opplever profesjonsutøverne sitt eget utgangspunkt for å håndtere profesjonsetiske dilemmaer knyttet til taushetsplikt, meldeplikt og avvergeplikt?

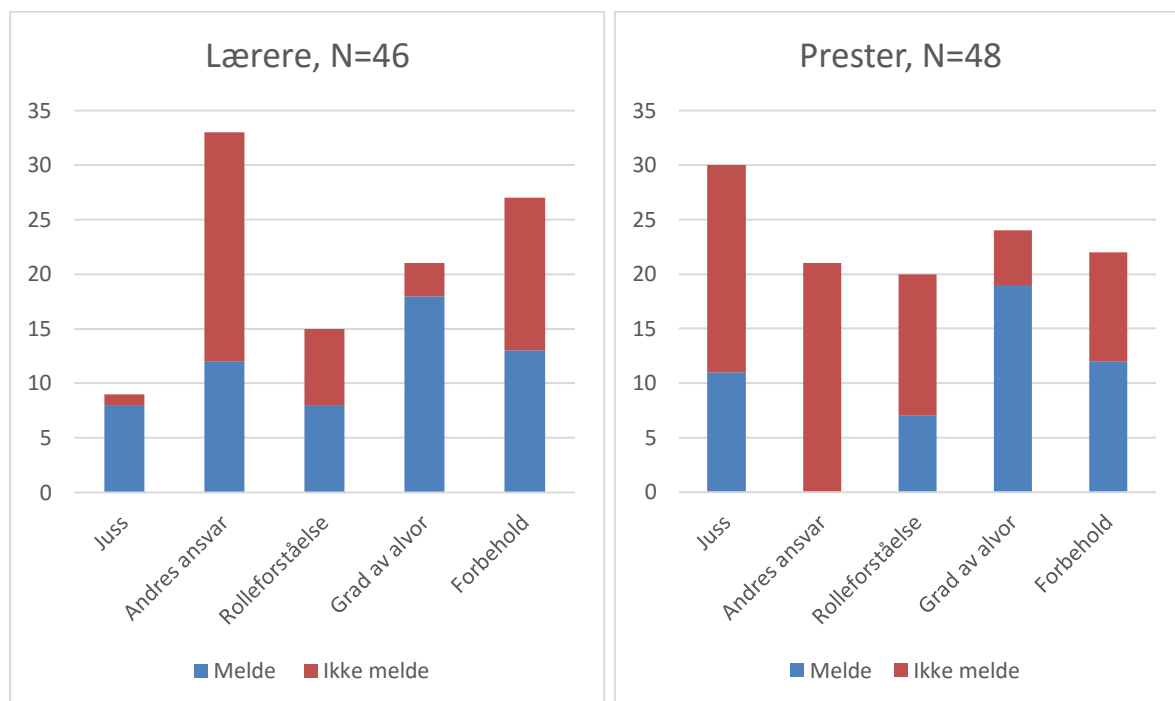
6.1 Begrunnelser i vignettundersøkelsen

I metodekapitlet beskrev jeg min tilnærming til analysene av spørreundersøkelsen (jf. kap. 2.3.3). Jeg arbeidet induktivt med materialet og kategoriserte besvarelsene ut fra hva slags begrunnelser informantene oppgav for sine handlingsvalg. Nærlesninger av empirien resulterte i at jeg etablerte fire hovedbegrunnelser (se tabell 6 under) med utgangspunkt i informantenes vurderinger av undersøkelsens hypotetiske case. Jeg vil *kort presentere* de fire begrunnelsestypene her og antyde deres utbredelse i empirien. Deretter vil jeg med utgangspunkt i intervjuene *mer fylldig analysere* hvordan informantene har vurdert bekymringsaker og begrunnet sine handlingsvalg i sitt arbeid som lærer eller prest (jf. kap. 6.2-6.3). Innledningsvis må jeg presisere at jeg i analysen av spørreundersøkelsen har forholdt meg til det informantene krysset av for når det gjaldt handlingsvalg i forhold til meldinger. Fordi informantene kan ha lagt ulikt innhold i samme begreper og fordi informantene ofte tok forbehold (jf. tabell 6 under) som svekket graden av sikkerhet knyttet til de oppgitte handlingsvalgene, var det i flere tilfeller både overlapping og likheter i argumentasjonen for ja-svar og nei-svar. For mitt formål var imidlertid analysene av informantenes skjønnsutøvelse og en første kategorisering av profesjonsutøvernes begrunnelser for meldinger et viktigere mål enn en helt presis bestemmelse av antall informanter i hver kategori. Videre vil jeg påpeke at informantene i mange tilfeller oppgav flere ulike grunner for sine handlingsvalg, men jeg likevel hevde at dette ikke svekker argumentet jeg bygger opp i dette kapitlet. Kategoriene jeg presenterer under, ble laget med utgangspunkt i svarene på spørreundersøkelsens åpne rubrikker. Fordi disse svarene ble formulert på fritt grunnlag, kan mengdeangivelsene til de ulike kategoriene i tabellen ikke brukes til å fastslå hvor mange av informantene totalt som delte disse synspunktene. Jeg vil imidlertid argumentere for at denne kvantifiseringen har en verdi, fordi frekvensangivelsene kan indikere motivenes styrke i materialet (jf. Bazeley, 2010; kap. 2.4.3), og videre kan de brukes som utgangspunkt for analyser av motivenes innbyrdes forhold.

For det første framstod begrunnelser som henviste til profesjonsutøvernes taushetsplikt, meldeplikt eller avvergeplikt som en sentral kategori i materialet. I tabellen under er disse begrunnelsene samlet under kategorien *juss*. For det andre var det et vesentlig trekk ved empirien at informantene i begge profesjoner begrunnet sine handlingsvalg med at meldinger til barnevernet er *andres ansvar*. Jeg vil utdype hva som ligger i dette under. For det tredje begrunnet mange av informantene sine

handlingsvalg med utgangspunkt i sin *rolleforståelse* eller beskrivelser av hva som var deres oppgaver knyttet til bekymringsaker i organisasjonen. For det fjerde knyttet en stor del av profesjonsutøverne sine begrunnelser til vurderinger av hvor *alvorlig* de oppfattet situasjonen i vignettene. I tabellen under valgte jeg å ta med en femte som jeg kalte *forbehold*. Slik jeg tolker det, fanger kategorien forbehold noen vesentlige trekk ved informantenes vurderinger av *hypotetiske eksempler*, men jeg fant ikke at den hadde nok forklaringskraft i forhold til informantenes *retrospektive begrunnelser* til at den forsvarte en plass som en selvstendig kategori. Jeg begrunner dette under. Totalt gav spørreundersøkelsens åpne rubrikker svar fra 94 av 97 informanter. Det var bare tre profesjonsutøvere som ikke oppgav noen begrunnelse for sine handlingsvalg. Grunnlaget for analysene i dette delkapitlet er svarene til 48 prester og 46 lærere.

Tabell 6. Kategorisering av profesjonsutøvernes begrunnelser for og mot meldinger til barnevernet i vignettundersøkelsen. Begrunnelsene for og mot meldinger er stablet i hver kategori.

Det er flere trekk jeg vil kommentere ved denne tabellen. Oversikten viser for det første at profesjonsutøverne bruker *samme typer argumenter* både for å begrunne meldinger til barnevernet og for å begrunne at de ikke vil melde til barnevernet. En stor del av begrunnelsene tok utgangspunkt i profesjonsutøvernes vurderinger av *hvor alvorlig situasjonen i vignetten var*. Begrunnelsene var ofte korte og poengterte og inneholdt understrekninger av at ungdommen i vignetten trengte hjelp, støtte og oppfølging;

- «Eitt barn skal ha barn. Ho vil trenge hjelp og oppfølging om ho skal behalde barnet» (lærer, vignett 1).
- «Fordi dette er noe hun ikke skal eige alene» (lærer, vignett 1).
- «Jeg tror det er riktig å handle her for at ting ikke skal bli enda verre for gutten og moren og konfirmanten» (prest, vignett 2).
- «Barn som opplever vold i hjemmet kan bli traumatiserte, og kan også utvikle voldelig adferd. Hvis far slår mor, er det ikke usannsynlig at han også slår gutten og evt. andre søsken» (prest, vignett 2).

Slik jeg tolker materialet, var det ikke vesentlige forskjeller mellom profesjonene knyttet til begrunnelser i kategorien alvor. Både fordelingen av svar (jf. tabell 6) og innholdet i begrunnelsene var omtrent likt. Motsatt er det grunn til å poengtere at enkelte informanter i begge profesjoner var tydelig på at de *ikke* vurderte situasjonen i vignettene som alvorlig og videre at de brukte mangelen på alvor som begrunnelse for å ikke melde.

- «Jeg anser dette som mindre alvorlig sammenliknet med andre situasjoner som vi opplever. Dette er frivillig fra jentas side» (lærer, vignett 1).
- «Jeg har lite tro på at det vil gjøre nytte å dra barnevernet inn i en slik sak når jenta har gått frivillig inn i dette kjæresteforholdet» (prest, vignett 1).
- «Å drikke og ha sex som 14 åring er ikke lenger uvanlig (dessverre). Om en skulle anmelde eller melde alle de som har det til barnevernet så hadde vi ikke ruddet noe annet. Jeg tror på samtale, veiledning og støtte» (lærer, vignett 1).

Over antydnet jeg at jeg vil slå sammen kategoriene *alvor* og *forbehold* i de videre analysene. Grunnen til at jeg kan forsvare dette, er at disse kategoriene kan tolkes som uttrykk for samme fenomen i materialet, nemlig begrunnelser som tar utgangspunkt i konkrete vurderinger av alvorret i situasjonen profesjonsutøverne møter. I kategorien forbehold kodet jeg besvarelser der informantene la inn bestemte forbehold eller presiseringer som premisser for svarene sine. Disse presiseringene bidro enten til å minke eller øke alvorret i vignettene fortellinger, og dermed reduserte forbeholdene dilemmaet i valgsituasjonen.

- «Dersom mannen hadde vært voldelig og hun fortsatte å treffe ham, ville jeg nok meldt fra» (prest, vignett 1).
- «Har det foregått overgrep ville eg ha meldt. Viss ikke ville ha vert i tvil. Er foreldrene dysfunksjonelle ville eg ha tatt ansvar og bedt barnevernet om hjelp.

Viss oppegående foreldre ville eg ha overlatt ansvaret om anmeldelse til dei»
(prest, vignett 1)

Besvarelsene i denne kategorien gir, slik jeg tolker det, innblikk i hvordan profesjonsutøvernes *vurderinger av bestemte omstendigheter i situasjonen* (vold, overgrep, familiens omsorgsevne) som kan «tippe» beslutningen i en bekymrings sak i den ene eller andre retningen. Jeg vil legge til at flere av svarene viser hvordan ulike konkurrerende hensyn, hypotetisk, blir veid mot hverandre. Ut fra dette vil jeg argumentere for at kategorien forbehold kan tolkes som et uttrykk for informantenes terskelvurderinger i hypotetiske eksempler. Jeg vil analysere dette nærmere med utgangspunkt i informantenes egne erfaringer i kap. 6.2.3.

For det andre spilte henvisninger til straffbare handlinger, taushetsplikt, meldeplikt eller avvergeplikt en rolle for begrunnelsene til mange informanter. Seks prester og ni lærere begrunnet sine beslutninger om å melde til barnevernet med formuleringer som lå nær hensyn som blir framholdt i barnevernlovens § 6-4 eller straffelovens § 139, jf. kap. 4.

- «Vi har plikt som lærer/samfunnsborger å melde fra om vold hjemme om vi finner ut at det skjer – også ved mistanke» (lærer, vignett 2).
- «Her er det fare for gjentatte straffbare handlinger og da kan jeg melde fra» (prest, vignett 2).
- «Etter informasjon fra Fisknes på praktikum, er eneste unntak fra vår taushetsplikt de gangene vi ved å bryte den kan hindre lovbrudd i å bli begått, eller å hindre at uskyldige blir dømt. Vi skal ikke melde fra om lovbrudd som er begått, hvis de er "avsluttet". Men i tillegg tenker jeg som Kirkens SOS: Det kan også være "nødvergesituasjoner" når noen er i akutt fare for å ta/miste eget liv» (prest, vignett 1).

Jeg vil analysere profesjonsutøvernes juridiske begrunnelser for å melde til barnevernet grundigere i kap. 6.3. For argumentasjonen min i dette delkapitlet er det tilstrekkelig å poengtere at juridiske grunner framstod som en av fire hovedkategorier i materialet. Videre viser tabell 6 at de største forskjellene mellom lærernes og prestenes begrunnelser kan knyttes til denne kategorien. Mer presist viste nærlesninger av materialet at henvisninger til taushetsplikten var den mest brukte begrunnelsen blant prestene for å ikke melde til barnevernet. Spørreundersøkelsen viste derimot at

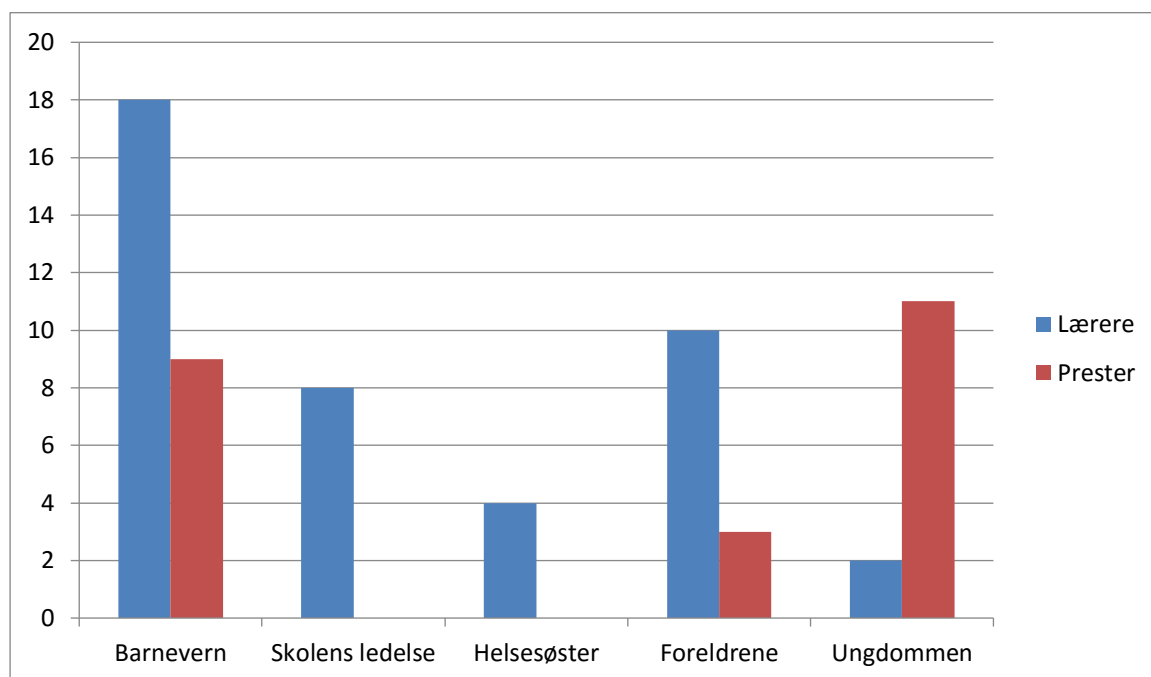
taushetsplikten nesten ikke ble vektlagt i lærernes begrunnelser i bekymrings saker, se kap. 6.3.1 for grundigere analyser.

For det tredje viser tabell 6 at den mest brukte begrunnelsen i vignettundersøkelsen var henvisninger til at det var andres ansvar å melde til barnevernet. Lærernes begrunnelser tydet på at en stor andel av informantene framholdt at meldinger til barnevernet var et organisatorisk ansvar og ikke et profesjonsetisk eller personlig ansvar (jf. Harmon, 1995). 21 av de 31 lærerne som svarte at de ikke ville melde til barnevernet, henviste til at det var skolens ledelse, rådgiver, sosiallærer eller helsesøster som skulle melde sakene. Prestene derimot, argumenterte med utgangspunkt i taushetsplikten for at det var konfidenten som måtte bestemme hva som skulle gjøres i bekymrings sakene og gi klarsignal til at hjelpeapparatet kunne bringes inn. Informantene la bl.a. vekt på at

- «Eg meiner at det er naturleg at skulen melde det til barnevernet – og ikkje eg som privatperson» (lærer, vignett 1)
- «Som kontaktlærer vil jeg melde fra til min avdelingsleder og rektor. De vil da sende en bekymringsmelding til barnevernet» (lærer, vignett 2).
- «[Eg vil] vektlegge taushetsplikten og at det er ho som må ta initiativet (prest, vignett 1, understrekning i original)

Mine funn knyttet til ansvar i vignettundersøkelsen var så markante at jeg vil vie betydelig plass både til en empirinær og en teoriinformert analyse av dette sporet i materialet. En sentral del av dette vil være forsøk på å utdype og nyansere ulike forståelser av ansvar blant informantene basert på intervjuene (jf. kap. 6.3.2). Det er grunn til å poengtere at resultatene på kategorien andres ansvar var enda sterkere når det gjaldt profesjonsutøvernes begrunnelser for å *ikke melde til politiet*. Tabell 7 under viser hvordan både lærere og prester argumenterte for at de ville overlate slik kontakt med politiet til andre personer eller aktører. Totalt ville 49 av 68 informanter plassere ansvaret for å melde til politiet på andre, og dette utgjorde 82 % av lærerne og 63 % av prestene. Disse tallene er, slik jeg tolker det, så høye at de i hvert fall delvis kan forklare hvorfor bare rundt hver femte profesjonsutøver ville melde til politiet i vignettene, jf. kap. 5.2.1. Jeg vil beskrive og nyansere kategorien andres ansvar på bakgrunn av analyser av intervjuene. I denne sammenhengen er det tilstrekkelig å vise til at kategorien er svært godt belagt i empirien. Tabell 7 viser at barnevernet var den

Tabell 7. Profesjonsutøvernes plassering av ansvar for å avgjøre melding til politiet. N= 27 lærere, 22 prester.

instansen flest profesjonsutøvere pekte på som rett instans for å gjennomføre *meldinger til politiet*.¹⁰⁷ Videre viser tabellen at prestene la større vekt på ungdommens ansvar for å ta beslutninger om egen situasjon enn på å involvere foreldrene. Til slutt vil jeg framheve at lærerne i større grad plasserte ansvaret for å melde til politiet på foreldrene enn på skolens ledelse.

For det fjerde begrunnet mange profesjonsutøvere sine handlingsvalg ved å beskrive hvordan de oppfattet sin rolle som lærer eller prest i den aktuelle situasjonen. I denne sammenhengen er det tilstrekkelig å underbygge kategorien *rolleforståelse* med følgende sitater:

- «Jeg ville sendt en bekymringsmelding til barnevernet om det jeg hadde hørt. Det er min jobb å melde fra om ting som bekymrer meg med hjemmeforholdene til elevene mine» (lærer, vignett 2).
- «Det er et utrolig vanskelig dilemma! Men jeg ser min rolle først og fremst å lytte og hjelpe til avklaring og lette på trykket. Jeg vil "trygle" om å få gå videre til foreldre, barnevern – og støtte jenta, samtidig som jeg forteller at noe straffbart har skjedd» (prest, vignett 1).

¹⁰⁷ Summen av tallene i tabellen er større enn N. Dette viser at mange profesjonsutøvere oppgav flere alternativer i svarene sine.

- «I første omgang ville jeg søkt å komme i dialog med eleven, og kartlagt (i samarbeid med sosiallærer). I slike saker er det etter min mening viktig å bearbeide eleven slik man kjenner dem. For ungdom som havner i slike situasjoner er det viktig å ha en omsorgsfull voksenperson som man kan snakke med. Har opplevd at en av mine elever ble voldtatt. Etter en del samtaler fant eleven selv ut at hun ville anmelde. Det viktige er å ivareta elevens interesser» (lærer, vignett 2).

Surveysvarene er, slik jeg ser det, for knappe til at jeg kan trekke klare slutninger på bakgrunn av denne kategorien. Slik jeg tolker materialet, kom imidlertid funnet knyttet til rolleforståelse enda tydeligere fram i intervjuene hvor informantene mer utførlig beskrev sine erfaringer og begrunnet sine handlingsvalg (jf. kap. 6.2). På bakgrunn av dette vil jeg diskutere hvilken betydning profesjonsutøvernes rolleforståelse kan ha for deres skjønnsutøvelse.

6.1.1 Begrunnelsestyper og valg av informanter

Jeg brukte spørreundersøkelsen som en forundersøkelse (jf. kap. 2.2.1 og 2.3) og valgte informanter til intervjuene på bakgrunn av analysene av denne. I kap. 6.2 og 6.3 vil presentasjonen av empirien fra intervjuene spille hovedrollen. Før det, vil jeg si noe kort om informantene i denne studien og bakgrunnen for at de ble valgt. Først vil jeg framheve at noen av lærerne jeg valgte hadde ekstra utdanning innen spesialpedagogikk og at noen av prestene hadde arbeidserfaring fra omsorgssektoren.

- Leif og Frida ble brukt som piloter for å forberede intervjuene. Disse samtalen brakte imidlertid så mye relevante refleksjoner at jeg valgte å likestille pilotintervjuene med det øvrige intervjumaterialet (jf. kap. 2.4.2). Leif var en prest i 60-årene. Han hadde hele sin arbeidserfaring fra forskjellige menigheter i Den norske kirke. Frida var en lærer i 40-årene som arbeidet på en barneskole.
- Anne var en lærer i 40-årene. De fleste erfaringene hun fortalte om var hentet fra hennes arbeid på 8.-10. trinn. Anne ble valgt ut til intervju fordi hun i spørreundersøkelsen argumenterte for at det var andres ansvar å melde til barnevernet.
- Bjørnar var en ungdomsskolelærer i 40-årene. Han var en av informantene som begrunnet melding til barnevernet med den alvorlige situasjonen vignettene beskrev.

- Christine var en lærer i 50-årene på en ungdomsskole. Hun var blant de informantene i spørreundersøkelsen som tydeligst markerte at lærere har et selvstendig ansvar for å vurdere bekymringssaker, og at dette ansvaret gjelder uavhengig av hva skolens ledelse mener om den enkelte saken.
- David var en lærer i 60-årene på en ungdomsskole. Han var en av informantene som brukte meldeplikt som begrunnelse i spørreundersøkelsen.
- Elin var en lærer i 50-årene. Hun arbeidet på ungdomstrinnet på en spesialskole. I casene argumenterte hun for at det var andres ansvar å melde til barnevernet.
- Grete var en prest i 30-årene. I surveyen la hun sterk vekt på taushetsplikten.
- Hans var en prest i 50-årene. Han var en av prestene som framhevet avvergeplikten og argumenterte for at den hadde forrang for taushetsplikten i situasjonene som ble beskrevet i vignettene.
- Idunn var en prest i 30-årene. Hun begrunnet sine handlingsvalg i vignettene med at hun hadde absolutt taushetsplikt. Videre beskrev Idunn hvordan taushetsplikten påvirket hennes rolleforståelse som sjelesørger.
- Kamilla ble valgt til intervju som representant for informantene som ikke besvarte spørreundersøkelsen. Hun var en prest i 40-årene.
- Mads var en prest i 50-årene. I spørreundersøkelsen argumenterte han for å involvere barnevernet i bekymringssakene. Hans var en av prestene som oppgav at han ville søke råd hos prost eller biskop med utgangspunkt i vignettene.

6.2 Skjønnsutøvelse som epistemisk kategori

I kap. 6.2 og 6.3 vil jeg legge hovedvekten på å systematisere empirien fra undersøkelsens kvalitative intervjuer. Innledningsvis minner jeg om at jeg har valgt Grimen og Molanders (2008) skille mellom skjønn som epistemisk kategori og skjønn som strukturell kategori (jf. kap. 3.3) som utgangspunkt for å disponere framstillingen. I kap. 6.2 presenterer jeg utdrag fra materialet som viser hvordan lærerne og prestene fortalte om sine vurderinger av bekymringssaker med utgangspunkt i hverdagslige erfaringer fra arbeidsplassen. Jeg legger hovedvekten på ulike forhold profesjonsutøverne framholdt som betydningsfulle for sine vurderinger og handlingsvalg. Resonnering innebærer å finne begrunnede svar på spørsmål. Grimen og Molander hevder at «Hvis det ikke finnes noen normative holdepunkter som styrer resonneringen, kan man ikke snakke om utøvelse av skjønn» (2008:184). I kap. 6.2

undersøker jeg derfor hvilke holdepunkter som blir tillagt en betydning for informantenes vurderinger og valg, og analyserer faktorer som kan «tippe» et handlingsvalg i den ene eller den andre retningen (jf. kap. 6.1.1). I kap. 6.3 disponerer jeg framstillingen ut fra skjønn som strukturell kategori, og tyngdepunktet vil være analyser av informantenes vurderinger og begrunnelser knyttet til taushetsplikt og ansvar.

6.2.1 Profesjonelle roller og prioriteringer som del av skjønnsutøvelsen

Analysene av spørreundersøkelsen tydet på at profesjonsutøvernes rolleforståelse spilte en vesentlig rolle for skjønnsutøvelsen. I oppsummeringen av resultatene ble rolleforståelse framholdt som en av fire hovedkategorier av begrunnelser. 15 lærere og 20 prester beskrev sin rolleforståelse som en del av begrunnelsen for å melde eller ikke melde til barnevernet. I intervjuene ble rolleforståelsens betydning bekreftet og forsterket. Slik jeg tolker materialet, fikk imidlertid profesjonsutøvernes rolleforståelse et annet uttrykk i informantenes muntlige fortellinger, den kom ofte fram i metaforer. Et sentralt funn i intervjuene var imidlertid at både lærerne og prestene i vesentlig grad knyttet sin rolleforståelse sammen med handlingsvalgene jeg undersøker i dette arbeidet. Informantenes rolleforståelse ble i stor grad forbundet med bestemte verdier og til et ønske om å prioritere visse deler av en sammensatt yrkesrolle. Teoretisk er det gode grunner til å undersøke forholdet mellom rolleforståelse og handlingsvalg. Goffmans (1973) teori om rammer og Feldmans (2001) organisasjonssosiologi gir grunn til å tro at profesjonsutøvernes innramming av egen yrkesutøvelse kan ha stor betydning for deres skjønnsutøvelse. Før jeg beskriver materialet nærmere, vil jeg framheve at forskjellene mellom profesjonene muligens var størst i forhold til betoningen av organisatoriske rammen. Lærernes håndtering av bekymringssaker ble i langt større grad gjort avhengig av andres holdninger til de aktuelle sakene. Analysene tydet derimot på at prestene i mindre grad involverte andre i organisasjonen i sine beslutninger. Jeg analyserer dette funnet mer detaljert i kap. 6.3.2, i dette delkapitlet vil fokus i analysen være på profesjonsutøvernes rolleforståelse.

«Relasjoner er det som gjør at det artig å gå på jobb». Om lærere som trygghetspersoner

Det var et markant funn i materialet at lærerne la vekt på beskrivelser av omsorgskomponenten ved lærerrollen. Denne påstanden kan underbygges med sitater der

informantene fortalte om viktigheten av å se den enkelte eleven, og om deres arbeid for å gi ekstra støtte og hjelp til elevene som trenger det. Anne brukte uttrykket *trygghetsperson* for å beskrive det hun framholdt som en sentral side ved lærerrollen. Hun hevdet at læreren spiller en viktig rolle i elevenes liv, og kanskje

enda viktigere ... på ungdomsskolen faktisk. Som en trygghetsperson. Du har liksom bildet på alltid å huske den første læreren. Men det er veldig viktig med lærere som drar de gjennom den ungdomstiden. Jeg tror ganske mange ser tilbake når de blir eldre, og kanskje ser at læreren har betydd noe spesielt. De er kanskje for unge til å se det på barneskolen (Anne, lærer).

Informantene beskrev gjennomgående arbeidet med å støtte og hjelpe enkeltelever som en sentral side ved lærerrollen. Flere av mine informanter fortalte at kontakten med elevene gav dem motivasjon og glede i jobben. Bjørnar var en av informantene som fortalte at «relasjoner er det som gjør at det er artig å gå på jobb». Informantene la vekt på forholdet til enkeltelevne, og framhevet at det kan få store konsekvenser hvis ungdommene ikke får den hjelpen og støtten de trenger. Denne observasjonen i materialet finner støtte hos i studien til Karen Jensen m.fl. som konkluderte med at «lærerne opplever personrelasjonen til elevene som kjernen i deres yrkesutførelse» (Jensen, 2008:8). Flere av mine informanter vektla videre at ungdomsskolen representerer nye utfordringer som et høyere faglig nivå og debut med karakterer. Dette kan skape store utfordringer for elever som sliter, «... da ramler de sammen. Da må vi bare gripe fatt i det. Hvis vi ser at det er noe som er med på å forhindre læring. Det er plikta vår» (Christine). De fleste lærerne var, som Christine, tydelige på at det er en sammenheng mellom undervisning, som de regnet som sin primær oppgave, og det å gi ekstra oppfølging til enkeltelever. Flere informanter gikk langt i å antyde at de har pedagogiske begrunnelser for å gi elever ekstra støtte og omsorg. Elin arbeider på en spesialskole, og hun fortalte at hun blir glad i elevene og engasjert i dem både faglig og sosialt. Elin var opptatt av å bidra til å utvikle elevenes selvstendighet og sosiale kompetanse, og hun var tydelig på at «Du klarer ikke lære dem noe hvis du ikke er engasjert i hele personen». David var en av lærerne som sa at han aldri hadde tatt initiativ til at saker var blitt meldt til barnevernet. Likevel var han blant lærerne som vektla betydningen av å se enkeltelever som trenger det. David framhevet at

Klart i ungdomsskolen bør fag være det viktigste, men vi ser jo selvsagt at hvis ikke eleven har det bra ellers, så er det begrenset hva faglig utbytte de får. Så selvsagt, hvis en ser at eleven sliter med problemer av forskjellig slag, så prøver vi å ta det opp og prøver å hjelpe eleven med det (David, lærer).

Oppsummerende vil jeg hevde at selv om lærerne beskrev en rolle der det å være trygghetspersoner for elevene var en sentral del av arbeidet, så ble denne dimensjonen ved lærerrollen underordnet det informantene framholdt som kjerneoppgaven, nemlig undervisning. Arbeidet med å hjelpe enkeltelever som har særskilte behov ble ofte eksplisitt begrunnet med at f.eks. sosiale eller psykiske problemer kan hindre læring. Slik jeg tolker intervjuene, er det noen spenninger i materialet her. Flere lærere fortalte om behovet for markere grenser for sin involvering i tunge elevsaker. Anne poengterte dette og hun la vekt på at «det er viktig at vi som lærere konsentrerer oss om undervisningen, og at vi jobber for at de skal ha lyst til å komme til skolen og gleder seg til å komme til skolen. Vi kan sjekke ting og planlegge ting som gjør at de vil komme på skolen og ha undervisning litt innimellom, og så at andre tar seg av behandling og terapi og sånne ting. Det tror jeg er veldig viktig.» Slik jeg tolker materialet, var denne dobbeltheten, både det sterkt uttalte engasjementet for enkeltelevne og behovet for å markere grenser for sine oppgaver som lærer en sentral tendens i intervjuene.

Presten som medvandrer og tannlege

Nærlesninger av materialet viste at prestene i større grad enn lærerne brukte noen særskilte metaforer for å beskrive sin rolle i møte med andre mennesker. Disse metaforene så ut til å henge tett sammen med informantenes handlingsvalg. Presten som *støttespiller* fanger et vesentlig trekk ved materialet. Presten som *medvandrer*¹⁰⁸ og *samtalepartner* tolker jeg som variasjoner over det samme motivet. Fortellinger om betroelser fra ungdommer og fra folk i ulike livsfaser var sentralt i intervjumaterialet. Et fellestrekk ved empirien var at disse samtalene ofte var knyttet til kritiske hendelser da folk trengte et fortrolig rom og en profesjonell samtalepartner. De spesielle og ofte akutte omstendighetene rundt sjelesorgsamtalene var bakgrunnen for at en informant brukte metaforen presten som *tannlege*. Mot slutten av delkapitlet kommer jeg nærmere inn på hvilken rolle informanten beskrev med denne metaforen.

Flere av ungdomsprestene i materialet la vekt på at de bruker samtaler for å vise at kirken er interessert i ungdommene. Individuelle samtaler med konfirmanter gir ungdommene en opplevelse av å bli sett, hevder disse prestene. Enkelte informanter la

¹⁰⁸ Rudolfssons pastoralpsykologiske avhandling (2015) om sjelesorg for personer som har blitt utsatt for seksuelt misbruk henspiller på denne metaforen i tittelen, *Walk with me*, jf. kap. 1.3.3.

også vekt på at noen ungdommer melder seg som frivillige ledere for å få slike fortrolige samtaler. Kamilla fortalte om ei jente som

valgte å være mye hos oss, og da har vi på en måte mye mer sjanse til å være sånn positiv støttespiller, positiv i den forstand at vi hadde tid til å ha samtaler i døren og samtaler bak lukket dør, pluss at vi i lederkurset kunne gi henne mestringsopplevelser på å være leder for barn, og si at «dette fikk du til», «dette kan du» og litt det samme i ungdomskoret også (Kamilla, prest).

På spørsmål om hvordan prestene forstod sin rolle som samtalepartnere og sjelesørgere, kunne de svare at oppgaven deres var å gi håp (Kamilla), lytte (Hans), formidle gudsnærvær (Grete) eller vise Guds omsorg (Mads). Analysene mine viste, som for lærerne, at den oppmerksomheten prestene gir til enkeltkonfirmanter kunne være koblet til andre målsetninger. Kamilla antydte at hun enkelte ganger må prioritere andre oppgaver før hun kan utføre det hun *egentlig* skal gjøre. Hun la vekt på at

Min måte å være prest på for ungdommer er å prøve å gi god undervisning. Men jeg så jo at noen ganger var det helt andre ting de tenkte på. Det var helt andre problemstillinger enn om Jesus oppstod igjen fra de døde eller ikke. Det var liksom «liker den meg eller ikke?», «kan jeg være den jeg er?», eller «nå mobber de meg»... derfor er det veldig vanskelig å komme inn med normative setninger om hva vi tror i kirken (Kamilla, prest).

Slik jeg tolker Kamilla, la hun stor vekt på å bli kjent med ungdommene hun har i undervisning og ledertrening. Hun fortalte at denne kjennskapen er en forutsetning for å kunne være en støttespiller som kan gi, det hun kalte, relevant trøst og håp til mennesker i ulike livssituasjoner.

Idunn brukte mye tid i intervjuet på å snakke om sin rolleforståelse. Hun var en av informantene som brukte metaforen medvandrer, og hun knyttet den til en tydelig beskrivelse av rolleforventninger og ansvar, «Kirka kunne være en medvandrer om du bruker den definisjonen... Det finnes noen som ikke skal agere, men som kun skal være tilstede som din samtalepartner eller som ditt medmenneske». Idunn var en av prestene som sterkest framhevet taushetspliktens betydning. Hun var opptatt av kirken som et fortrolig rom der alt skal kunne betros uten frykt for at informasjon kunne bli gitt videre til andre. I denne sammenhengen er det tilstrekkelig å poengtere at presten som medvandrer ikke foretar seg handlinger som går på tvers av konfidentens uttrykte ønske.¹⁰⁹ Jeg tolker Idunn slik at prestens oppgave er å ta imot invitasjonen til å være

¹⁰⁹ Halvparten av prestene brukte begrepet *konfident* om ungdommen eller samtalepartneren. Dette kan tolkes som uttrykk for et terapeutisk språk og signalisere en profesjonsetisk forståelse av sjelesorgrelasjonen, jf. konklusjonen til Audette (kap. 1.3.4).

tilstede i den andres liv. Denne rolleforståelsen henger som jeg argumenterer mer for senere, sammen med et bestemt syn på ansvar og konfidensialitet (jf. kap. 6.3).

Noen prester var tydelige på omkostningene ved å lytte til mennesker i vanskelige situasjoner. Grete la vekt på at

Jeg tror kanskje rollen min er et nærvær, at jeg er et eller annet gudsnærvær, eller en representant som kan si noe om at Gud er der også i det som er så vanskelig at det nesten ikke går, også når ting kanskje ikke kan bli bedre. At min rolle er å bare være der og holde ut. Det er jo et veldig ladet ord, men sånn oppleves det av og til (Grete, prest).

Slik jeg tolker dette sitatet, er det både en kompleks og uklar rolle som beskrives. Det framstår ikke som tydelig for Grete nøyaktig hva som kreves i rollen, hun må føle seg fram og ha en tilstrekkelig utholdenhet i situasjonen. Informanten la vekt på at hennes oppgave er å være tilstede og tåle ubehaget i en vanskelig situasjon. Både i intervjuet med Grete og i samtalene med flere andre informanter framstod prestene som mer usikre enn lærerne på hva deres profesjonelle rolle består i, og på grensene mellom ulike roller. Flere prester fortalte at de bruker veiledningssamtaler som hjelp til rolleavklaring.

Kamillas metafor, presten som tannlege, var hun alene om i materialet. Men rolleforståelsen metaforen tegnet opp, framstod derimot som bredt belagt i empirien. Bakgrunnen for uttrykket var informantens refleksjoner over hvor tilstedeværende prester bør være i andre menneskers liv, hva som er prestens oppgaver og hvor mye prester bør følge opp sørgende etter begravelser. Kamilla fortalte at

Noen ganger, det høres kanskje litt rart ut. Jeg tenker på presten som en tannlege, du trenger den helt konkret og absolutt. Jeg kunne ikke gått til noen andre, jeg må gå til tannlegen når jeg har noe med tennene mine. Men samtidig er det en redsel for tannleger også. Du går ikke til tannleger oftere enn du må [latter], har jeg tenkt. Jeg vil jo aldri i livet at tannlegen skal ringe meg [latter] (Kamilla, prest).

Kamilla forklarte videre at hun opplever at sørgesamtalen og begravelsen gir folk en viktig hjelp i akutte situasjoner. Likevel påpekte hun at de fleste sørgende ikke ønsker ytterligere kontakt med presten etter begravelsen. Kamilla presiserte at i begravelser med veldig tragiske omstendigheter pleier hun å formidle til de sørgende at de kan ringe og bestille en prat, som en tannlegetime, hvis de har behov for det. I «vanlige» begravelser derimot, bruker Kamilla sørgesamtalen til å gi råd om hvordan de sørgende selv kan ivareta det «daglige vedlikeholdet» inntil neste treff. Slik jeg tolker

Kamilla, handler *presten som tannlege* både om en rolleforståelse, en forståelse av hva som er hennes spesifikke kompetanse og oppgaver i en akutt situasjon, men også om en avgrensning av rollens omfang og varighet. Dette henger i siste instans også sammen med en presisering av hvilket ansvar som hører til rollen (jf. kap. 6.3.2).

6.2.2 Sammen eller alene? Et blikk på håndtering, beslutninger og handlingsvalg i informantenes organisasjoner

Analysene av spørreundersøkelsen tydet på at det var store forskjeller mellom profesjonene i forhold til hvordan de ville håndtere bekymringssaker organisatorisk. Mens bare to av prestene oppgav at de ville diskutere bekymringssakene i vignettene anonymt med overordnede i kirken, var et stort flertall av lærerne tydelige på at de ville involvere kollegaer, helsesøster eller ledelsen ved skolen. Spørreundersøkelsen gav imidlertid ikke noe tydelig bilde av informantenes refleksjoner, begrunnelser eller egne erfaringer knyttet til dette. I dette kapitlet vil jeg systematisere materialet fra intervjuene som viser hvordan og i hvilken grad informantene samarbeider med andre i organisasjonen eller eksterne instanser om håndteringen av bekymringssaker. Jeg vil med andre ord belyse i hvilken grad informantene opplevde å ta handlingsvalg i bekymringssaker alene. Videre skal jeg etablere et grunnlag for å diskutere på hvilken måte andre aktørers vurderinger kan tenkes å ha innflytelse på informantenes skjønnsutøvelse. I den teoriinformerte analysen utvider jeg diskusjonen og analyserer mine funn ut fra organisasjons sosiologi (jf. kap. 7.2).

Kjerneoppgaver, daglig drift og kollegial håndtering

Spørreundersøkelsen tydet altså på at respondentene mine i stor grad ville involvere andre ansatte på skolen i håndteringen av vanskelige elevsaker.¹¹⁰ Nærlesningen av svarene viste at informantene ville trekke inn kollegaer, helsesøster, sosiallærer, rådgiver eller skolens ledelse i arbeidet med bekymringssakene. Informantenes begrunnelse for dette og refleksjoner rundt deres profesjonelle rolle i disse sakene var et sentralt tema i intervjuene. Materialet mitt tydet på at informantene ville håndtere bekymringssakene, enten selv eller i samarbeid med andre lærere på klassetrinnet, inntil sakene eventuelt nådde en viss grad av alvor.¹¹¹ Hvis dette punktet ble nådd, gav

¹¹⁰ Dette kom særlig fram i kategorien *andres ansvar* i tabell 6.

¹¹¹ Jeg analyserer informantenes terskelvurderinger i kap. 6.2.3. Teoretisk bruker forskere begreper som *threshold of judgment* og *threshold of action* for å analysere læreres avdekking av misbruk og omsorgssvikt på

informantene uttrykk for at de ville overlate den videre håndteringen til andre slik at de kunne konsentrere seg om sine kjerneoppgaver som lærere.

I intervjuene la lærerne vekt på at de har et hovedfokus på pedagogiske oppgaver og det de omtalte som «daglig drift». Men likevel fortalte informantene at de også gjør mye arbeid i det små i utfordrende elevsaker. Lærerne gav uttrykk for at de i første omgang ønsker å håndtere slike saker på lavest mulig nivå. Flere informanter poengterte at de gjør litt ekstra og bøter på det som kan oppfattes som små mangler i omsorgen for barnet eller ungdommen. Eksempler på dette kan være leksehjelp til elever som får lite støtte til dette hjemme, eller læreren Frida som fortalte at hun alltid har en knekkebrødpakke og sjokoladepålegg stående hvis elever ikke har med mat. Materialet mitt tydet på at flere av informantene gjør en ekstra innsats for å unngå at slike problemer går ut over elevene. Dette arbeidet handler imidlertid ikke om disse sakene som kan håndteres på laveste nivå, men om mer krevende saker og akutte problemer.

Alle lærerne fortalte at de har arenaer hvor de kan diskutere elevsaker med kollegaer. Tidspresset i norsk skole er godt dokumentert (Jordfald et al., 2009), men informantene la vekt på at arbeidsdagene deres er organisert slik at de har jevnlig treffpunkter og møtetider med kollegaer og ledelse. I saker der lærerne var bekymret for en elev og vurderte hva som ville være riktig tiltak eller oppfølging, sa informantene at de først diskuterte saken med nærmeste kollega på teamet eller klassetrinnet. Bjørnar poengterte at det er godt å være flere om slike vurderinger, og han framhevet at kollegaer kan gi hverandre støtte og bekreftelse på avgjørelser og valg. Elin fortalte at hun aldri har opplevd at hun er alene i arbeidet med bekymringssaker. Flere av informantene var imidlertid tydelige på at tidsfaktoren spiller en viktig rolle for deres vurderinger og for håndteringen av enkeltsaker. Lærerne la vekt på at de ønsker å «se» enkeltelever og hjelpe dem som trenger ekstra oppfølging, men i en travel skolehverdag var informantene tydelige på at de må avgrense seg. Bjørnar fortalte at han er tilgjengelig for elevene i skoletiden, og noen ganger også på fritiden

Men som regel er jeg på skolen for dem, og ser på dem og gir dem et smil, og snakker med dem litt, ikke mye. Er det mye de må snakke, så må jeg ofte bruke helsesøster. Det er veldig bra med helsesøster på ungdomsskolen, og hun har tid. Så skal de si mye, så sender jeg dem

den ene siden og deres villighet til å foreta seg aktive handlinger på bakgrunn av dette på den andre siden (jf. kap. 6.4 og Walsh m.fl., 2005).

dit. Så tar jeg litt mer sånn småpjatt, «er det bra i dag, er du blid eller trist?». Så snakker vi litt og blir ferdige, og så bringer jeg det videre til folk som har bedre tid (Bjørnar, lærer).

Jeg tolker både dette sitatet, og flere andre trekk ved empirien, slik at det kan være spenninger mellom informantenes ønsker om å være «relasjonsarbeidere» (jf, kap. 6.2.1) og de øvrige oppgavene som ligger til lærerrollen. Flere av lærerne var tydelige på at de må avgrense seg, og presisere *hva slags* og *hvor mye* elevoppfølging de har mulighet til i sin rolle som lærere. Bjørnar antydte at knapphet på tid legger føringer for hans handlingsvalg, og at de sakene som krever en del tid og oppfølging må overlates til andre. Dette er refleksjoner og begrunnelser som har dekning mange steder i intervjumaterialet. Informantene gav uttrykk for at de velger å håndtere vanskelige elevsaker inntil et visst punkt, men deretter la de, med ulike begrunnelser, vekt på å avgrense sin egen rolle i det videre arbeidet med saken. Avhengig av hva slags temaer det var snakk om, så valgte informantene å involvere enten helsesøster, sosiallærer eller en representant fra skolens ledelse. Funn fra intervjuene styrket altså et av hovedresultatene fra spørreundersøkelsen. Analysene av vignettene tydet nemlig på at lærerne plasserte ansvaret for å ta avgjørelser i saker om melding til barnevernet oppover i systemet, gjerne hos rektor. Denne tolkningen fant bred støtte i intervjumaterialet. Alle informantene som ble intervjuet var tydelige på at de vanskeligste elevsakene ble diskutert med ledelsen og sendt oppover i systemet. Jeg analyserer lærernes begrunnelser for dette i kap. 6.3.2. I dette delkapitlet var formålet først og fremst å analysere lærernes beskrivelser av samarbeid om bekymringssaker, og i forlengelsen av dette også hvordan de beskriver sine egne arbeidsoppgaver i slike saker. Lærerne gikk langt i å understreke at deres oppgave i bekymringssaker er å gi informasjon til skoleledelsen eller andre som har ansvaret for å ta beslutninger i den konkrete i saken. I forbindelse med dette fortalte halvparten av informantene at de fører logg om observasjoner slik at det blir opparbeidet skriftlig dokumentasjon i sakene.

Hovedinntrykket av materialet er at lærerne opplever støtte i arbeidet med vanskelige elevsaker. Men det er imidlertid indikasjoner i materialet på at minst halvparten av informantene kunne oppleve utfordringer i arbeidet med bekymringssaker på arbeidsplassen, og flere brukte sterke og ladete ord. Informantene fortalte om problemer både i forhold til kollegaer og ledelsen. Frida trakk fram «dynamikken med elevene» som det hun likte best ved lærerjobben, men poengterte at hun «synes det er mye mer komplisert med kollegaene, det sier kanskje litt». Det var særlig kollegaers

holdning til jobben og til enkeltelever Frida poengterte som problematisk. Frida beskrev det hun omtalte som laissez-faire holdningen til en kollega,

en av elevene jeg engasjerer meg mest i, er en elev som er hennes, og hun bryr seg i mine øyne katten. Altså, nei, det er ikke noe vits å ta opp dette med det hjemmet (karikert, tilgjort stemme). Jeg har tatt det opp med de jeg. Litt sånn tone (Frida, lærer).

Jeg tolker både dette sitatet og andre belegg i intervjumaterialet som uttrykk for at en uenighet om hvordan skolen bør håndtere bekymrings saker kan utgjøre belastninger i kollegaforhold. Dette lar seg delvis forklare ut fra de sterke og positive beskrivelsene av lærere som trygghetspersoner og relasjonsarbeidere (jf. kap. 6.2.1). Flere informanter vurderte nemlig avvik fra disse idealene negativt. Frida var en av dem som kom med flere kritiske kommentarer til kollegaers holdninger og praksis, i såpass stor grad at hun tematiserte sin egen lojalitet flere ganger i løpet av intervjuet.

Jeg føler at jeg liksom har sittet og snakket dritt om disse kollegaene mine, men det er på en måte ikke den jobben de gjør i forhold til faglige ting, det har jeg ikke sagt noe om... Det blir på en måte et brudd på den lojale taushetsplikten i forhold til kollegaer og det man tenker og sier om de... men *de er ikke gode medmennesker med elevene* (Frida, lærer; min utheving).

Jeg tematiserer ansvar og lojalitet grundigere i kap. 6.3 og i drøftingen i kapittel 7. I denne sammenhengen er det tilstrekkelig å understreke at flere informanter kom med sterke synspunkter og antydte at uenighet om håndteringen av vanskelige elevsaker kan være en del av det som skaper skiller mellom kollegaer. Frida framhevet viktigheten av å kjempe for elevene som trenger ekstra hjelp selv om det kan få konsekvenser, «Jeg har alltid tenkt at jeg må kjempe den saken jeg brenner for, og da må noen bli tråkket på tærne, slik er det bare». Christine gav, på samme måte som Frida, uttrykk for et sterkt engasjement for enkeltelever. Hun var tydelig på at hennes engasjement for krevende elever, hadde vakt sterke reaksjoner på skolen. Christine brukte ord som et «splittet kollegie...», hun fortalte om harde diskusjoner på personalrommet og at hun har blitt «voldsomt irettesatt» av rektor for å kjempe for utsatte elever. Slik jeg tolket Christine, var imidlertid trivselen på skolen god. Dette hang sannsynligvis sammen med en opplevelse av at deler av personalgruppen delte hennes synspunkter og engasjement.

Empirien jeg har presentert i dette delkapitlet, har belyst hvordan lærernes skjønnsutøvelse inngår i en bredere organisatorisk ramme. I de krevende elevsakene arbeidet mitt primært interesserer seg for, var det ingen informanter som oppgav at de tar avgjørelsene alene. Lærerne samarbeider, deler informasjon og involverer

helsesøster og ledelse. Det er et sentralt funn at informantene avgrensner hvor mye de kan involvere seg i de vanskeligste sakene, ofte med henvisning til hva som er deres primære oppgaver som lærere.

Fra ensomme ulver til forsiktig samarbeid?

Mens lærerne oppgav at de håndterer bekymringssaker i samarbeid med andre ved skolen, tyder materialet på at praksisen i hovedtrekk var annerledes blant prestene. Vignettundersøkelsen viste at prestene brukte taushetsplikten som den viktigste begrunnelsen for å ikke involvere andre aktører i bekymringssaker, jf. tabell 6 over. Analysene tydet videre på at prestene anså innhenting av samtykke som nødvendig dersom de skulle være villige til å bringe opplysninger videre til andre. Dette kan forklare hvorfor bare et fåtall av prestene nevnte rådslagning med kollegaer som en del av sin håndtering av bekymringssaker. Intervjuene gav imidlertid flere nyanser til dette funnet. Likevel var hovedinntrykket i materialet at prestene var tilbakeholdende med å dele konfidensiell informasjon og med å involvere kollegaer eller andre i vanskelige handlingsvalg.

Prestene la stor vekt på samtalene med konfidenten i sine vurderinger og begrunnelser av handlingsvalg. Metaforene medvandrer eller støttespiller (jf. kap. 6.2.1) kan tolkes som uttrykk for prestenes ønske om å spille på lag med konfidenten, og for prestenes streben etter å ikke gjøre noe som kan true tillitsforholdet. Informantene la sterk vekt på at det i utgangspunktet var ungdommene selv som burde kontakte sine foreldre eller andre instanser for å få hjelp i saken. Det er viktig å presisere at mange av informantene oppgav at de var villige til å *være med på samtaler* med eksterne instanser eller villige til å *opprette kontakt med hjelpeapparatet* dersom dette var i tråd med konfidentens ønsker. Hovedinntrykket av materialet var at prestenes skjønnsutøvelse i sterk grad forholdt seg til konfidentens uttalte ønsker. Likevel kan det argumenteres for at det var enkelte spenninger i empirien knyttet til prestenes balansering av konfidentens vilje og informantenes egne behov for å søke råd. Intervjumaterialet tegnet nemlig et bilde som i større grad enn spørreundersøkelsen viste en praksis hvor prestenes skjønnsutøvelse kan foregå i en kollegial ramme. Alle prestene fortalte at de enkelte ganger diskuterer vanskelige saker med andre. Det er viktig å presisere at prestene, i motsetning til lærerne, understreket viktigheten av å anonymisere opplysninger når de diskuterer saker med kollegaer eller veileder.

Prestenes behov for å diskutere saker, som i utgangspunktet er dekket av reglene for taushetsplikt, dreide seg blant annet om

- Informantenes behov for individuell veiledning eller gruppeveiledning i vanskelige saker. Under dette punktet kan også informantenes bruk av kollegaer, prost eller biskop til anonym rådgivning kategoriseres.
- Samarbeid med andre prester og/eller kateketer om ungdomsarbeid eller ledertrening.
- Planlegging og gjennomføring av konfirmantleir. Informantene la vekt på utfordringer knyttet til å diskutere oppfølging av ungdom med spesielle behov med andre involverte prester eller kirkelige ansatte. Hvordan kan sikkerheten i opplegget rundt konfirmanten balanseres mot vernet av sensitive opplysninger?
- Informantenes rolle og oppgaver som del av en kommunal krisegruppe eller tverrfaglig samarbeid.
- Kontakt med barnevern eller politi.

Hensikten med denne oversikten er først og fremst å vise bredden i arbeidsoppgaver og sakstyper som kan aktualisere vurderinger av taushetsplikten, og refleksjoner om hvorvidt det er adgang til og behov for å dele informasjon. Videre vil jeg hevde at denne listen, tydeligere enn spørreundersøkelsen, viser at informantenes skjønnsutøvelse også bør forstås som en del av et større nettverk av samarbeidsrelasjoner som består av både kirkelige aktører og eksterne instanser. Det fører for langt å kommentere de enkelte punktene detaljert her. Jeg vil tematisere presten som en del av krisegrupper i kommunal regi i kap. 6.3.1. Bortsett fra erfaringer med slikt tverrfaglig samarbeid, var det få informanter som sa at de hadde egne erfaringer med å kontakte eksterne instanser f.eks. for anonym rådslagning i bekymringssaker. Prestene fortalte at de heller diskuterte saker med kollegaer for å få hjelp til krevende vurderinger. Hans var tydelig på at han ikke så

noe poeng i å være en ensom ulv som kjemper med ting som kollegaer nødvendigvis må ha vært borte i. Det er faktisk slik at jeg forventer at jo lenger opp i tjenestelinja jeg går, jo bedre og ordentligere svar bør jeg kunne få. Altså, det er den forventningen jeg har til mine overordnede, at dette kan jeg få eksakte råd i (Hans, prest).

Slik jeg tolker presten Hans, tok han her et oppgjør med forestillingen om at presten på grunn av sin strenge taushetsplikt må håndtere alle saker alene. Informanten la vekt på at motivasjonen for å søke råd oppover i tjenestelinja var en forventning om å få gode råd og klare svar i vanskelige saker. Det var imidlertid flere trekk ved materialet som

kan nyansere bildet av prester som håndterer vanskelige saker kollegialt og gir hverandre råd om praktisering av taushetsplikten. Fire av seks intervjupersoner framstod som ambivalente og fortalte om dårlige erfaringer med kollegaers eller ledelsens omgang med taushetsplikten. To av prestene kritiserte bispekontorets praktisering av taushetsplikten. Den ene kritiserte bispekontorets behandling av taushetsbelagt informasjon i personalsaker, den andre hadde prøvd å få biskopen på banen for å diskutere vanskelige problemstillinger knyttet til forståelsen av taushetsplikten uten å lykkes. Flere av prestene brukte ladete utsagn som kan minne om skillet i lærergruppen knyttet til uenighet om håndteringen av vanskelige elevsaker. Presten Grete framhevet at hun «ofte synes at noen kollegaer er veldig slepphendte med hva de forteller om andre, og jeg har ikke noe ønske om å bli det». Hun fortalte både om slurvete anonymisering og om kollegaer som hadde gjengitt innhold fra sjelesorgsamtaler. Jeg tolker sitatet slik at Grete formulerte sitt syn på taushetsplikten i en uttalt opposisjon til praksisen til flere kollegaer. Samtidig framstod informantene som noe ambivalent i forhold til egne handlingsvalg. Grete sa nemlig at hun merker «at det er noe deilig med å fortelle og involvere og søke råd, og jeg må hele tiden ta meg i skinnet for å ikke gjøre det». Det framgikk imidlertid av intervjuet at Grete tilstrebet en restriktiv holdning til informasjonsdeling. Idunn var muligens den presten som var mest kritisk i sin beskrivelse av samarbeidet med kollegaer. Hun markerte en tydelig motstand mot at noen kollegaer praktiserte, det hun selv oppfattet som, *en delt eller felles taushetsplikt*. Informantene underbygde dette for det første med å vise til holdninger om at «blant prester så vi har jo taushetsplikt alle sammen». For det andre gav Idunn, på samme måte som Grete, uttrykk for at hun flere ganger urettmessig og mot sin vilje hadde fått del i taushetsbelagt informasjon i kollegiale sammenhenger. For det tredje fortalte Idunn at hun har fått spørsmål fra kollegaer om gjengi innhold fra sjelesorgsamtaler, noe hun har opplevd som sterkt ubehagelig, «Ja, når jeg tenker på det som nesten litt perverst at han spør, så viser det at det vekker sterke følelser, sant». For analysene mine her, er det tilstrekkelig å tolke dette sitatet som uttrykk for spenninger i materialet som kan knyttes til ulik forståelse blant profesjonsutøverne om hvordan bekymringsaker bør håndteres og hvordan taushetsplikten skal forstås både innad i organisasjonen og utad i kontakt med hjelpeapparatet.

Hovedpoenget i dette delkapitlet har vært å nyansere bildet av hvordan prester utøver sitt profesjonelle skjønn i en organisatorisk ramme. Resultatene fra intervjuene utfordrer i noen grad forestillingen om prester som ensomme profesjonelle som

håndterer alle vanskelige saker alene. Materialet mitt viser at alle informantene innimellom deler fortrolig informasjon og samarbeider med andre. Flere av prestene gav likevel uttrykk for en viss ambivalens knyttet til praktiseringen av taushetsplikten, og de fortalte om et ubehag ved liberale eller slepphendte holdninger til taushetsplikten. Flere informanter fortalte at uheldige erfaringer knyttet til taushetsplikten har medført at de er mer kritiske til å involvere kollegaer i håndteringen av vanskelige saker.

6.2.3 Når liv og helse står på spill. Om vurderinger, faresignaler og terskler

Spørreundersøkelsen gav innblikk i fire hovedkategorier av begrunnelser¹¹² som respondentene brukte for å underbygge meldinger til barnevern eller politi i hypotetiske vignetter. Intervjuene gav ingen nye typer av begrunnelser, men denne delen av datainnsamlingen fikk fram et mer omfattende materiale som kan belyse informantenes beslutninger i bekymringssaker. Intervjuene belyste mer dyptgående informantenes egne erfaringer med bekymringssaker. Slik jeg tolker intervjumaterialet, bekrefter det betydningen som terskelvurderinger av alvor ser ut til å ha for profesjonsutøvernes skjønnsutøvelse i bekymringssaker. I dette delkapitlet legger jeg særlig vekt på hvordan informantene beskrev «vippepunktet» i sine vurderinger.

Små drypp og faresignaler. Om hvordan bekymringer kan oppstå

Tabell 6 viste at henvisninger til graden av alvor i en situasjon var den mest brukte begrunnelsen for å melde til barnevernet både blant lærerne og prestene i vignettundersøkelsen. I det følgende er jeg særlig opptatt av hva informantene oppgav at de baserer sine vurderinger i bekymringssaker på. Hva slags faresignaler fortalte informantene om fra saker der de enten hadde overveid eller gjennomført meldinger til barnevernet? Hva opplever informantene som et godt nok grunnlag til å koble inn hjelpeapparatet i en vanskelig sak? Intensjonen med dette kapitlet er altså å framheve noen av vurderingene informantene pekte på som betydningsfulle i skjønnsutøvelsen.

Materialet viste at lærerne trakk fram mange ulike faresignaler ut fra sine erfaringer med bekymringssaker. Slik jeg tolker informantene, kan disse observasjonene

¹¹² 1) Meldinger er andres ansvar 2) Juss 3) Rolleforståelse 4) Grad av alvor, jf. kap. 6.1.

beskrives som ulike brikker i et helhetsbilde av elevens situasjon som lærerne ofte diskuterer med andre kollegaer (jf. kap. 6.2.2). Jeg vil poengtere at flere av faresignalene kan karakteriseres som vide og lite spesifikke, i hvert fall i den forstand at tolkningen av de fleste faresignalene lærerne nevnte krever konkrete vurderinger av de ulike situasjonene og en god kjennskap til den enkelte ungdommen og dens omgivelser. Flere informanter brukte formuleringen «små drypp» i tilknytning til sine eksempler på faresignaler. Slik jeg oppfatter dette uttrykket, så var den akkumulerte effekten av flere ulike observasjoner et vesentlig poeng for informantene. Til sammen kan disse observasjonene og dryppene til slutt danne grunnlag for bekymring. Læreren Frida fortalte at «Det må komme som sånne drypp da. Jeg fikk noen drypp som gjorde at jeg signaliserte det til henne [sosiallærer]. Hun noterte det ned i en bok. Jeg noterte det ned i en bok over et halvt år eller 2-3 måneder, ting som vi opplevde». Lærerne la vekt på at det kunne være mange forskjellige detaljer som kunne medføre at de begynte å følge ekstra med en elev. Slike små drypp kunne f.eks. være mangler i elevens klær, utstyr eller nistepakke over tid. Både i spørreundersøkelsen og intervjuene la lærerne vekt på vurderinger av barnets familiesituasjon og de foresattes omsorgsevne. David viste til at

vi har vel plikt til å melde til barnevernet hvis vi har en sterk mistanke om at barnet lider på en eller annen måte i forhold til hjemmeforhold. Enten det nå er vold eller vanskjøtsel, blir ikke fulgt opp verken med mat eller klær eller på noen måte. Så, det ligger vel i instruksen det at vi har en plikt til å melde fra når vi har slike mistanker (David, lærer).

David fortalte at andre faresignaler f.eks. kunne være «unormalt mye fravær, at eleven kommer for sent på skolen gjentatte ganger, begynner å slurve med leksen og er trøtt om morgenen...». Så kan en kanskje se på eleven at humør og utstråling ikke er slik en forventer...». Andre lærere fortalte at de hadde fått betroelser som kunne være av en slik karakter at de hadde begynt å følge ekstra med elever. Betroelsene kunne dreie seg om hva voksne hadde gjort med ungdommen eller røpe at hjemmet manglet rutiner, f.eks. i forhold til leggetid. Flere informanter la vekt på at rusmisbruk eller endringer i ungdommenes livssituasjon etter skilsmisse, alvorlig sykdom eller dødsfall i nær familie kunne medføre fare for omsorgssvikt. Slik jeg tolker lærerne, var det sentralt for dem å vurdere ungdommenes totale omsorgssituasjon og nettverk i slike situasjoner. Denne tolkningen bygger jeg også på spørreundersøkelsen hvor 16 profesjonsutøvere, tolv lærere og fire prester, tok forbehold og knyttet sine handlingsvalg i bekymringssakene til hvorvidt ungdommenes familie framstod som dysfunksjonell eller ikke.

Christine var en av informantene som hadde meldt saker til barnevernet uavhengig av innstillingen til skolens ledelse. Hun pekte på at det ofte er et faresignal at eleven har «slitt lenge, er på totalt feil spor». Videre argumenterte Christine for at skoleresultatene ofte synker i slike situasjoner og at det er bekymringsfullt hvis elevene gjennomgår «et miljøskifte, et hamskifte som vi også kaller det, at elever kanskje begynner med narkotika». Slik jeg tolket informanten, åpnet hun for å legge inn situasjonsbestemte overveielser og sosioøkonomiske forhold i bedømmelsen av hva som utgjør omsorgssvikt. Christine framhevet nemlig at familier har ulik grad av økonomiske ressurser. Ut fra dette argumenterte hun for at hvis foreldrene gir inntrykk av de gjør sitt aller beste og tenker mer på barna enn seg selv, da «tenker vi at barna har det godt, selv om det er ting som tyder på at ikke alltid matpakken er med». Men hvis omsorgen er «omvendt proporsjonal», kan det være et tegn på omsorgssvikt, hevdet hun. Hennes erfaring var nemlig at noen foreldre nesten så ut som filmstjerner mens barna ikke fikk klærne de trengte. Slike observasjoner kunne ifølge informanten være tegn på omsorgssvikt.

Slik jeg tolker materialet, gav intervjuene også andre eksempler på at subjektive verdier og situasjonsbestemte vurderinger ble tillagt en betydelig vekt i avgjørelser knyttet til konkrete saker. Læreren Bjørnar fortalte at han hadde flere erfaringer fra jobben som lignet vignetten om den gravide 13-åringen (jf. kap. 5.1).

Jeg husker veldig godt ei jente som hadde veldig gamle kjæresten, og som derfor mest sannsynlig var seksuelt aktiv, men hvor du på en måte så på hele jenta at hun kontrollerte det selv. Det er ikke sikkert det er riktig, men det kan man jo se. Og så ser man de der hvor du mer tenker at «Herregud, hun her blir et offer». Hun er med fordi hun er usikker, hun er redd og har ikke noen trygghet. Det er jo de man er mest bekymret for, men det er vanskelig å ta tak i altså, for det er vanskelig å vite, den synes jeg er veldig vanskelig å gå inn i (Bjørnar, lærer).

Jeg tolker sitatet slik at Bjørnar lot handlingsvalget bygge på observasjoner av hva slags konsekvenser kjæresteforholdet så ut til å ha for den unge jenta, og ikke på bestemmelser om seksuell lavalder eller avvergeplikt. Informanten framhevet at sentrale vurderinger knyttet til dette var om de unge jentene med eldre kjæresten så ut til å ha kontroll selv eller om de framstod som ofre. På samme måte tok elleve profesjonsutøvere i spørreundersøkelsen, seks lærere og fem prester, forbehold og knyttet sin beslutning om å melde til barnevernet til hvorvidt de oppfattet at kjæresteforholdet i vignetten var frivillig eller om graviditeten var et resultat av voldtekt. Samlet gir både intervjuene og vignettundersøkelsen grunnlag for å spørre om hva slags vurderinger eller kunnskap som kan gi et godt nok grunnlag til å

underbygge en tolkning om at en 13-åring i denne situasjonen framstår som et offer eller ikke.¹¹³

Prester har ikke meldeplikt etter barnevernloven (jf. kap. 4.1.3), og heller ikke straffelovens § 139 gir prestene avvergeplikt for alvorlig omsorgssvikt. Dette kan være en mulig forklaring på hvorfor prestene, i betydelig mindre grad enn lærerne, argumenterte med utgangspunkt i de ulike indikatorene på fare jeg omtalte over. Det må også presiseres at lærere og prester møter ungdommer i ulike kontekster, og at lærerne har daglige eller ukentlige treff med elevene som grunnlag for sine beslutninger, jf. kap. 1.2.1. Det var et klart funn i intervjumaterialet at prestene trakk fram saker som hadde et mer akutt preg enn lærerne. Prestenes vurderinger av bekymringsaker var ofte knyttet til krisesituasjoner, til vold eller selvmordsfare, jf. neste delkapittel.

«Såne helt tydelige ting». Om terskler for avgjørelser og meldinger

Mange profesjonsutøvere brukte enten uttrykket terskel eller grense for å beskrive graden av alvor en sak burde ha før det kunne være aktuelt å melde til barnevernet. Empirien tydet på at det var to hovedformer for terskelvurderinger som spilte en rolle for informantenes skjønnsutøvelse. Den første terskelen var knyttet til vurderinger av *når en sak ble bedømt som alvorlig nok* til å sende bekymringsmelding. Den andre terskelen var knyttet til kunnskapsgrunnlaget for handlingsvalget, eller mer presist hva informantene opplevde som *omfattende nok eller sikker nok dokumentasjon* til å gå videre med en sak.

Lærerne og prestene knyttet sine beskrivelsene av terskler til fortellinger om konkrete saker fra egen yrkeserfaring. Et stort antall informanter argumenterte for at terskelen for å gå videre til hjelpeapparatet med en vanskelig sak er når liv og helse står på spill. Alle de intervjuede prestene brukte enten fare for «liv og helse» eller «hvis det kan redde et liv» som angivelse av terskelen for når de kunne være villige til å sette taushetsplikten til side. Også en av lærerne brukte fare for «liv og helse» som begrunnelse i intervjuet. Flertallet av lærerne valgte imidlertid andre typer formuleringer for å uttrykke alvor i de sakene som informantene mente fordret meldinger til barnevernet. De valgte uttrykk som «akutt» eller at ungdommene er

¹¹³ Jeg vil drøfte slike spørsmål grundigere senere i arbeidet i lys av temaer som ansvar og skjønnskvalifisering (jf. kap. 7.4).

«totalt ute å kjøre» og «på totalt feil spor». Disse formuleringene ble i flere intervjuer knyttet til ungdommers rusmisbruk.

I intervjuene var det altså særlig prestene som brukte fare for «liv og helse» som en tommelfingerregel for å vurdere riktig handlingsvalg. Leif brukte terskelen for å ta stilling til vignetten om den gravide 13-åringen. I intervjuet argumenterte Leif for å bruke god tid til å bearbeide jenta, og han presiserte at han var mot aktive handlinger som meldinger til barnevern eller politi. Informanten la vekt på at «...fordi hun er gravid så er det vel sannsynligvis ikke fare for hennes liv. Om man handler nå eller om tre uker, så... man må vel ta tiden til hjelp». Gjennom intervjuet var Leif tydelig på at han prioriterer hensynet til taushetsplikten høyt. Informanten framhevet at det først og fremst var dersom noen var i livsfare at det kunne være aktuelt for ham å sette taushetsplikten til side. Grete brukte formuleringen «liv og helse» mange ganger i løpet av intervjuet, bl.a. i forbindelse med overgrepstematikk. Hun la blant annet vekt på at

Hvis man vet om overgrep, når man vet at ungdommene har det vondt, så plikter man å gjøre noe med det og stå i den prosessen, og hjelpe dem til å ta de avgjørelsene de må ta. Det er jo det vanskelige, hva vil det si at liv og helse står på spill, når kan man bryte taushetsplikten? ... Det er vanskeligere, nei det er forferdelig vanskelig hvis man må bryte taushetsplikten. Det har jeg ikke opplevd ennå (Grete, prest).

Jeg tolker informanten slik at terskelen «liv eller helse» gav en begrenset veiledning i forhold til hva som var riktig handlingsvalg i en vanskelig situasjon. Når er en sak alvorlig nok til at denne grensen er nådd? Grete var imidlertid klar på at det må tunge hensyn til for å sette taushetsplikten til side og foreta aktive handlinger uten konfidentens samtykke.

Rundt halvparten av informantene brukte begrepet «akutt» i intervjuene knyttet til hva som er terskelen for å sette inn tiltak i en bekymrings sak. Slik jeg tolker materialet, ble «akutt» både brukt som et mål på *grad av alvor* og som et mål på *grad av hastverk*. Uttrykk som «graverende» ble også brukt i den førstnevnte betydningen. To av prestene framhevet at dersom de ikke opplevde en situasjon som helt akutt, så kunne de «bruke litt tålmodighet og prate flere ganger». Læreren Anne fortalte om en «gråsoneelev» som ikke fikk noen ekstra oppfølging på skolen. Anne var imidlertid bekymret for eleven og fortalte at hun ukentlig meldte fra til rektor. Det ble imidlertid ikke satt inn tiltak før det skjedde noe graverende i en skoletime ««rektor og avdelingsleder fikk opp øynene. Det satte litt fart i ting da, så nå er det en plan som de

har tatt litt akutt. Selv om det var jo akkurat det samme som har skjedd over to år. Men nå var det en graverende ting som skjedde som resulterte i at dråpen rant helt over». Oppsummerende vil jeg framheve at profesjonsutøvernes terskelvurderinger, både uttrykkene informantene brukte og den høye graden av alvor i mange av sakene som ble omtalt i intervjuene, gir grunnlag for å hevde at det sitter langt inne for både lærerne og prestene å koble barnevernet inn i konkrete saker. Jeg vil nyansere dette og diskutere spørsmålet om underrapportering til barnevernet i kap. 6.4. og 7.4.

Den andre hovedformen for terskelvurderinger som forekom i det empiriske materialet, kan knyttes til hva informantene regnet som *sikker nok* eller *omfattende nok* kunnskap for å melde. Informantene var både opptatt av hvilken type indikasjoner eller «bevis» som forelå i en bekymringssak og av hvilken grad av usikkerhet som kunne knyttes til informasjonsgrunnlaget. Jeg vil understreke at innhenting av opplysninger og vurdering av et beslutningsgrunnlag også har en organisatorisk side (jf. kap. 6.2.2). I skolen knyttet informantene dette til dokumentasjon av hva som var grunnlaget for bekymringene og til vurderinger av hva informantene og ledelsen opplevde som *omfattende nok* kunnskap til å melde. Det siste poenget kom fram i informantenes fortellinger om saker som «falt sammen» fordi de hadde «for lite», eller ikke hadde «noen konkrete negative opplevelser med hjemmet». Hovedvekten i resten av dette delkapitlet vil ligge på hva informantene vektla som et *godt nok grunnlag* for skjønnsutøvelsen, og dette materialet vil være sentralt i de videre analysene.

Både spørreundersøkelsen og intervjuene tydet på at informantene i begge profesjoner var usikre på hvordan de skulle vurdere opplysninger de fikk del i via et mellomledd. Typiske eksempler på dette var betroelser fra ungdommer som fortalte at de var bekymret for en kamerat. Et flertall av informantene uttrykte behov for å kvalitetssikre slike opplysninger før de kunne gå videre med en bekymringssak, i første rekke ved å prøve å innhente samtykke til å snakke med den opplysningene gjaldt. Flere informanter la vekt på at betroelser fra ungdom er et viktig kunnskapsgrunnlag i bekymringssaker. Læreren Bjørnar var en av informantene som gikk langt i å fastslå at betroelser forplikter lærere til handling. Han argumenterte for at når elever

Forteller at de har vært utsatt for ting, så må jeg bare tro på dem da. Da føler jeg at jeg ikke har lov til å vurdere om det er sant eller ikke... Men det er jo veldig enkelt når eleven sier det, det er min mening, men det tror jeg ikke alle. For jeg tror noen [lærere] tolker for mye, «de bruker å lyve osv». Det kan vi være klare på at sier eleven det, så får du forholde deg til det. Så får noen andre ta den eleven i løgn. Sånn at du slipper å gruble på det. Sier noen at de blir

misbrukt seksuelt eller får juling, da sier eleven det, og da melder du det videre uansett (Bjørnar, lærer).

Bjørnars refleksjoner berører flere viktige temaer og tendenser i materialet. Flere av informantene satte ord på et dilemma som var knyttet til forholdet mellom et usikkert kunnskapsgrunnlag på den ene siden og negative konsekvenser for den berørte ungdommen og familien på den andre siden. Bjørnar uttrykte problemet slik; «Hvis du tar feil, ikke sant. Hvis du mistenker de for noe som ikke er tilfelle... Unger sier jo så mangt... Det andre jeg synes er vanskelig er hvor mye uro og faenskap skaper du for den familien, er det verdt det, har de det egentlig greit?». Slik jeg tolker empirien, framstod både lærerne og prestene som delt i synet på om de ville tro på ungdommenes betroelser om f.eks. vold, trusler eller selvmordstanker uten å undersøke troverdigheten til opplysningene videre gjennom mer informasjonsinnhenting eller flere samtaler.

Flere informanter argumenterte for å vurdere troverdigheten til betroelser ut fra forhold i den konkrete situasjonen. Presten Kamilla la vekt på at det i ungdomsgrupper gjerne er noen som

roper så mye om oppmerksomhet..., jeg vet ikke om jeg stolte på hennes fortelling, eller jeg var litt usikker. Hun ropte på en måte om så mye oppmerksomhet med kjipe fortellinger at jeg ble litt usikker hvor kjipt det egentlig var, noe sånt. Men det var tydelig at hun slet med problemer. Nei, det er kanskje også noe med at jeg ikke helt visste hvordan jeg skulle sikre den informasjonen, noe sånt (Kamilla, prest).

Som det framgår av sitatet, la presten vekt på å bruke kjennskapen til jenta i et forsøk på å bedømme *troverdigheten til en betroelse* om en svært aggressiv far. Både Kamilla og andre informanter gav uttrykk for at de ikke ønsket å ta handlingsvalg eller å sette inn tiltak på et tynt eller galt grunnlag. Det var imidlertid former for informasjon som ble framhevet som et sikrere handlingsgrunnlag. Flere informanter i begge profesjoner var tydelige på at terskelen for å melde til barnevernet var nådd når det fantes *tegn på vold og fysisk mishandling*. I fortellingen om jenta med den aggressive faren, la presten Kamilla vekt på at det var «vanskelig å vurdere graden av psykologisk vold» og hvilken effekt dette hadde på jenta. Denne usikkerheten ble, slik jeg tolker informanten, brukt som en begrunnelse for å gå flere runder med saken. Kamilla hevdet imidlertid at «hvis jeg hadde fått beskjed om fysisk vold, så hadde jeg ringt med en gang». Informanten brukte forekomsten av fysiske tegn på vold eller misbruk

som terskelvurdering for melding flere ganger i løpet av intervjuet. I et hypotetisk eksempel la hun til grunn at

Hvis noen forteller meg at de blir slått daglig, men du skal ikke fortelle det til noen... da snakker vi i neste uke, og hvis det har gått lang, la oss si fire uker, og jeg ser tydelige blåmerker og jeg ser at dette barnet er tydelig påvirket, da ville jeg tatt kontakt uten samtykke. Men da måtte det vært tydelig fysisk vold, ja (Kamilla, prest).

Slik jeg tolker informanten, gav hun i dette sitatet uttrykk for en terskel som framstår som betydelig høyere enn i utsagnet om at hun ville ringe «med en gang», jf. over. Det kan tenkes at forskjellen mellom disse tersklene delvis kan skyldes forskjellen mellom en reell erfaring og et hypotetisk eksempel, og at tidsdimensjonen, dvs. kjennskapen til en reell sak over tid kan påvirke og senke terskelen for å melde i enkelte tilfeller. Flere av prestene i materialet la nemlig vekt på at de må «komme nær nok» ungdommene og gjerne ha samtaler over noe lenger tid før de kan klare å vurdere alvoret i en sak. De fleste prestene la vekt på at det krever tid å komme så nær en familie at de kan gjenkjenne f.eks. omsorgssvikt, og derfor kan slike saker framstå som vanskeligere å vurdere enn saker med vold og tydelige fysiske manifestasjoner.

Noen informanter la vekt på at et samspill mellom flere ulike faktorer kunne danne et bilde av «såne helt tydelige ting». Læreren Frida sa at sikker nok kunnskap til å melde til barnevernet

er når du tar, jeg vet ikke om det er lov å ta bilder, men det er når du ser at de er blå. Og du ser at hvis du stryker de på kinnet, så gjør de sånn f.eks. [INFORMANTEN SPILLER AT HUN BRÅTT TREKKER SEG UNNA], det er sånn jeg noterer meg med en gang! Og hvor store sørgerender de har, og hvor skittent håret er og du ser lusa omtrent. Det er sånn, da er det ikke tvil. Da er det omsorgssvikt fra min side å ikke si fra, det tenker jeg (Frida, lærer).

Slik jeg tolker sitatet, viste Frida her til flere av faresignalene som andre informanter framhevet. Men Frida satte faresignalene i sammenheng med hverandre, og sitatet kan underbygge at informanten koblet faresignalene til en vurdering av alvorlighet. Til sammen dannet disse signalene etter informantens mening et godt nok grunnlag for å ta saken videre. Både referansen til «blå» og demonstrasjonen av kroppsspråket til eleven kan tyde på at informanten mistenkte at eleven var utsatt for, eller i hvert fall hadde vært vitne til vold i hjemmet. Flere ganger i intervjuet gav Frida eksempler på hvordan et samspill mellom flere ulike faktorer og informasjonstyper hadde gitt henne grunnlag for å gå til ledelsen med bekymrings saker. Utgangspunktet for en sak kunne være en betroelse,

Han sa at eneste plassen jeg er trygg for pappa, er når jeg kryper inn mellom kjøleskapet og bak kjøkkeninnredningen, for da greier han ikke å dra meg fram... Og jeg og broren min pleier å låse oss inne på soverommet og legge oss under dyna, og da håper vi at han ikke bryter ned døren. Og da er vi under teppet. Han var en stor elev, en stor og voksen gutt, kraftig bamse. Han lillebroren sa ikke så mye, han var helt sånn, hvis du snakket til han i et bestemt leie, fikk han store øyne og slo ned blikket. Han storebroren hadde jeg året før, han var rød og sint i øynene. Han gjorde det han skulle... men det var noe med han så vi. Mor ble innkalt til rektor på grunn av de signalene vi så (Frida, lærer).

Slik jeg tolker informanten, illustrerer dette sitatet hvordan en rekke ulike observasjoner og faktorer ble vektlagt i hennes vurdering av saken. Bekymringssaken startet med en foruroligende fortelling og bekymringen ble forsterket av observasjon av elevens kroppsspråk og kunnskap om situasjonen til andre søsken i familien. Totalt sett ble dette grunnlag for at elevens situasjon ble drøftet med rektor.

I dette delkapitlet har jeg framhevet at profesjonsutøvernes skjønnsutøvelse i bekymringssaker kan beskrives som en komplisert og sammensatt aktivitet. I analysene har jeg vist at det var to typer terskelvurderinger som, bevisst eller ubevisst, inngikk i informantenes vurderinger. Den første var knyttet til vurderinger av *alvorlighetsgrad* og den andre til *beslutningsgrunnlagets kvalitet og kvantitet*. Det tydeligste resultatet i analysene var imidlertid at både lærerne og prestene så ut til å ha en høy terskel for å melde bekymring. Informantene framstod som villige til å melde i saker som ble beskrevet som akutte og i saker der det var tegn på fysisk vold eller misbruk. Slik jeg tolker kunnskapsstatusen på feltet, støttes funnet mitt av bl.a. Walsh m.fl. som konkluderte med at «reporting is more likely when maltreatment is observable, severe, and physical in nature» (2012:1938). I kap. 6.4 fører jeg mine analyser av terskelvurderinger videre og diskuterer resultatene mine ut fra forskning på feltet.

6.2.4 «Jeg har sikkert lært mye av erfaring, men det er vel noe også med å være sånn sosialt interessert». Personlige erfaringer som del av skjønnsutøvelsens grunnlag

Formålet med dette delkapitlet er å systematisere empirien som indikerer at persepsjon og moralsk sensitivitet kan spille en sentral rolle i dømmekraften. Jeg vil beskrive materialet som viser hvordan yrkeserfaring, informantenes personlige egenskaper og private erfaringer kan inngå som et viktig grunnlag for skjønnsutøvelsen. Det er

nemlig flere trekk ved intervjumaterialet som gir grunnlag for å hevde at disse kildene har en viktig rolle som en del av informantenes kunnskaps- og handlingsgrunnlag. Jeg vil presisere at dette kapitlet skal være en empirinær analyse. I kap. 7.3 diskuterer jeg mine funn ut fra Vetlesens (1994) teori om moralsk persepsjon, jf. kap. 3.5.

Først vil jeg framheve at et klart flertall av lærerne og prestene antydte at yrkeserfaringene deres var en viktig ressurs for deres skjønnsutøvelse og handlingsvalg i bekymringssaker. Det kan være grunn til å problematisere om et slikt svar gjenspeiler utbredte talemåte blant informantene eller om det kan tyde på at profesjonsutøverne har et handlingsgrunnlag som kan karakteriseres som intuitivt og lite verbalisert. Til tross for slike mulige innvendinger, er det grunn til å framheve at flere informanter underbygde sine påstander om yrkeserfaringens betydning med fortellinger og andre typer argumenter. Informanter i begge profesjoner beskrev erfaring som en type innsikt som de ervervet over tid og som et redskap som kunne hjelpe profesjonsutøverne til å forstå og agere i forhold til komplekse situasjoner i arbeidshverdagen. Informantene koblet videre erfaring til en form for modenhet og selvstendighet i yrkesutøvelsen. Presten Grete fortalte at hun lenge «følte jeg at jeg trengte en veiledningsgruppe eller en veileder. Så heldigvis tenker jeg at jeg har fått mer erfaring underveis, og kan ta flere egne avgjørelser». Flere andre informanter var inne på det samme, og de koblet erfaring med en sikkerhet og tro på egne vurderinger. Læreren Christine hevdet at hun ikke har

angret på noe av det jeg har satt på trykk. Jeg angret kanskje mer på at jeg ikke har gjort ting. I starten når jeg var nyutdannet, da var du mer usikker og drøftet med andre lærere. Hvis du var på en mindre plass, så dysset kanskje de lærerne det ned. Det hjemmet eller de foreldrene er sånn (Christine, lærer).

Ut fra sammenhengen, kan det være rimelig å tolke uttrykket «å sette på trykk» som å lage skriftlig dokumentasjon om forhold som gir grunn til bekymring for en elev og å overlevere dette til ledelsen ved skolen. Christine var tydelig på at hun var mer usikker på sine vurderinger som nyutdannet. Hun antydte videre at hun drøftet saker med kollegaer og at beslutningene da kunne bli påvirket av andres holdninger eller praksis. Empirien gav flere andre eksempler på informanter som tematiserte erfaringens betydning ved å kontrastere erfarne lærere med nyutdannede. Læreren Frida sa at «de første årene tror jeg ikke jeg var så påkoblet at jeg så så mye. Du får jo erfaring. Med mindre det roper deg opp i ansiktet, så tror jeg du har mer enn nok med å komme inn i det, på en måte». Det empiriske materialet, verken spørreundersøkelsen eller

intervjuene, gir grunnlag for å hevde at det var forskjeller mellom nyutdannede og erfarne profesjonsutøveres håndtering av bekymringsaker. Jeg fant sterkere forskjeller som kan tilskrives deres syn på ansvar og profesjonell rolle (jf. kap. 6.1 og 6.3.2). Til tross for dette, var det flere spor i materialet som gjør det relevant å systematisere og beskrive den sammenhengen som flere informanter påstod at eksisterte mellom erfaring og persepsjon, og motsatt mellom å være nyutdannet og «ikke så påkoblet».

«De som ser, de som ikke ser og de som ikke vil se». En typologi basert på persepsjon

Det var et utbredt trekk i intervjumaterialet at profesjonsutøverne brukte ord og uttrykk som kan tolkes ut fra teorier om moralsk persepsjon eller sensitivitet (jf. kap. 7.3). I dette delkapitlet er det tilstrekkelig å systematisere de empiriske beleggene for denne påstanden. Jeg vil for det første vise at slike uttrykk var hyppig forekommende i materialet og for det andre at beleggene fantes på det jeg vil kalle ulike tekstlige nivåer. Analysen av intervjuene viste nemlig at alle profesjonsutøverne brukte uttrykket «å se» eleven eller ungdommen. Ut fra dette, kan en første refleksjon være at uttrykket kanskje ikke bør tillegges så stor vekt isolert sett, men muligens tolkes som en utbredt talemåte i begge profesjonene. Konteksten rundt uttrykket tydet imidlertid på at profesjonsutøverne fylte uttrykket «å se ungdommen» med ulikt innhold. «Å se» en ungdom innebar ifølge flere informanter å gi en elev eller konfirmant opplevelsen av å bli møtt individuelt og ikke bare som en del av en gruppe. Lærerne fortalte i tilknytning til dette om betydningen av å ha hilseritualer i døra ved begynnelsen av skoledagen, men de kunne også vektlegge en god omgangstone, bruk av kroppskontakt eller å ha tid til å lytte til den enkelte.

Materialet gir grunnlag for å hevde at profesjonsutøverne brukte «å se» også med andre betydninger, og videre at disse bruksmåtene ble knyttet opp mot fortellinger om moralsk skjønnsutøvelse og dens grunnlag. Informanter i begge profesjoner brukte nemlig «å se» knyttet til evnen til å forstå en kompleks situasjon i yrket og til å ta gode beslutninger. Læreren Anne hevdet at «Noen går kanskje ikke videre med ting fordi de gjerne ikke ser det. Det tar litt tid å oppdage det, selv om du er trent i å oppdage saker, at "oj, denne ungen må jeg sjekke opp"». Andre informanter som brukte uttrykket på denne måten forbandt det med personlige egenskaper. «Å se» ble brukt om å være «sosialt interessert», «ha antenner», «være årvåken» eller å «være påkoblet». Jeg vil konkludere med at informantene i flere tilfeller brukte uttrykket «å se» for å uttrykke

hvorvidt de selv eller kollegaer hadde evnen til å legge merke til bekymringsfulle trekk ved en elevsak eller ikke. I sitatet under antydnet læreren Frida at kollegaene hennes var ulike på det området.

Da jeg var på medarbeidersamtale så nevnte jeg at vi [informanten og en kollega] har så forskjellig syn... Hun assistenten som er på begge arenaene, sier til meg at «du og jeg reagerer likt, og jeg skulle ønske at vi kunne reagert likt alle»... Jeg tok opp det i møtet. Neste dag samme greiene. Hun [kollegaen] tåler at jeg sier fra... Jeg er ikke sikker på om jeg hadde tålt det selv over det jevne sånn sett da, for da blir du dirigert på en måte. Men hun sa det på det møtet at «jeg ser det ikke alltid, jeg må ha litt hjelp til å se det». Og det får hun (Frida, lærer).

Det er flere ting jeg vil kommentere nærmere her. Jeg tolker Frida slik at hun på den ene siden beskrev en kollegial kultur hvor lærere som «ikke ser» får hjelp «til å se». På den andre siden brukte hun flere uttrykk som kan tolkes dithen at ulike syn på elevsaker kan representere utfordringer for et kollegium. Ladede uttrykk som «tåler» og «dirigert» kan underbygge dette, og assistenten som ble nevnt i sitatet ble tilskrevet et ønske om at alle kollegaer «kunne reagert likt». Andre steder i intervjuet gikk Frida langt i retning av å beskrive en slags typologi som synliggjør forskjellene mellom de lærerne som ser at elever har det vanskelig og de som ikke ser det.

I kollegiet har jeg inntrykk av at det er en som skal gå av med pensjon nå og hun bryr seg ikke og tenker at «uff, nå har jeg to måneder igjen og har ikke tenkt å ha noen møter». Så det er litt hvor du er i livet også, ikke sant. Jeg har 15 år igjen i yrket, kanskje, og er nødt til å holde koken. Og så har vi nyutdannede og så har vi sånne som ikke ser, og så har vi kanskje et par sånne som meg som driver i det små og nøster» (Frida, lærer).

Informanten kom med kommentarer som kan utfylle denne beskrivelsen flere steder i intervjuet, og tegnet et bilde av et lærerkollegium der kategoriene, omskrevet til mer teoretiske begreper, kan sies å være basert på persepsjon, sensitivitet og vilje til handling i vanskelige elevsaker.¹¹⁴

- **De som ser.** De få som ifølge informanten «driver i det små og nøster» i vanskelige elevsaker.
- **De som ikke ser.** Informanten plasserte de nyutdannede i denne kategorien sammen med kollegaer som pga. personlighet eller mangel på erfaringer ikke legger merke til faresignaler, de som «ikke er helt påkoblet».
- **De som ikke vil se.** Ifølge informanten bestod denne kategorien av «De som ser slutten, ikke orker å ta noen store løft». Informanten hevdet at mange kollegaer hadde en rolleforståelse som var så snever at de kunne plasseres i denne

¹¹⁴ Jeg diskuterer dette mer teoretisk i kap. 7.3 og problematiserer typologien.

kategorien. Hun underbygde det med at «Jeg tror de lever i sin enkle hverdag der de går på jobb, underviser, er vakt, drikker sin kaffe og leser sin VG til klokka blir sånn og sånn og så går de, sånn er hun som blir pensjonist. De ser veldig lite til sides».

Figur 3. Empirisk basert typologi over moralsk persepsjon

Jeg vil presisere at informantens påstander og kategorisering må stå for hennes eget utsagn. Det var ingen av de andre intervjuede lærerne som delte personalgruppene på deres arbeidsplasser inn på liknende måter. Til tross for dette, vil jeg hevde at det er gode grunner til diskutere typologien som har utgangspunkt i Fridas fortellinger i den

teoriinformerte analysen. For det første har jeg i dette delkapitlet vist at det var mange spor i materialet som kan tolkes ut fra teorier om moralsk persepsjon og sensitivitet. Vetlesen beskriver nettopp moralsk persepsjon som «the ability to "see" the human import, the human reality, of a situation» (1994:174, jf. kap. 3.5). Profesjonsutøverne jeg intervjuet knyttet skjønnsutøvelse i bekymringssaker til evnen til å kunne identifisere *om* noe og eventuelt *hva* som stod på spill i en konkret situasjon. For det andre var det flere trekk ved materialet som kan tyde på at ulike syn på, eller forskjellige praksiser knyttet til håndtering av bekymringssaker, kan skape spenninger mellom kollegaer (jf. kap. 6.2.2). Ut fra dette vil jeg hevde at Fridas typologi kan illustrere noen sentrale trekk ved empirien, og videre at den kan utgjøre et empirisk startpunkt for analysene i kap. 7.3.

«I alle fall projiserer jeg den erfaringen til å gjelde alle». Private erfaringer som handlingsgrunnlag

Det var et markant funn i intervjumaterialet at både lærere og prester trakk fram personlige erfaringer eller smertefulle opplevelser som en del av kunnskapsgrunnlaget de beskrev i tilknytning til sine beslutninger i bekymringssaker. I denne sammenhengen er det tilstrekkelig å antyde at dette funnet står i kontrast til klassisk profesjonsteori, som betoner betydningen av abstrakt kunnskap som grunnlag for profesjonelles vurderinger, og Freidson som tilskrev hverdagslig kunnskap en

beskjeden rolle for profesjonelles skjønnsutøvelse (2001:28ff). Analysene mine viste nemlig at halvparten av lærerne og prestene understreket at de brukte personlige erfaringer som ressurser i yrkesutøvelsen.

I materialet kom dette fram på ulike måter. For det første var flere informanter tydelige på at de diskuterte taushetsbelagte opplysninger med partner eller ektefelle. Prestene som gjorde dette la vekt på at de anonymiserte historiene de fortalte på hjemmebane.¹¹⁵ Det var imidlertid flere trekk ved materialet som kan vise hvordan privatsfæren blir gitt betydning for profesjonelle vurderinger. En annen tendens i empirien var at informantene fortalte at foreldrerollen og deres erfaringer med egne barn hjalp dem til å vurdere ulike situasjoner i yrket. Både kvinner og menn i begge profesjoner la vekt på at de brukte egne erfaringer som foreldre for å forstå ungdommer, men også som en ressurs i foreldresamarbeid. Læreren Bjørnar fortalte om et eksempel på det sistnevnte. Det gjaldt en sak der en elev var mistenkt for salg av hasj på skolen, og lærerne diskuterte hvordan de skulle håndtere dette

Det var veldig fram og tilbake om hva gjør vi. Og vi fant ut at vi har unger selv, de fleste av vi lærerne, og vi ville ha visst det selv. Kontaktlæreren tok kontakt med mor, og nevnte mistanken... og den moren ble rasende, og det er jo ofte problematikken ikke sant. I stedet for å tenke som vi ville gjort... Men den moren ble rasende og skulle kontakte rektor og skoleetaten fordi sønnen ble mistenkt (Bjørnar, lærer).

Jeg tolker Bjørnar slik at lærergruppen brukte sine erfaringer som foreldre for å sette seg inn i den konkrete saken og som et utgangspunkt for å vurdere om og eventuelt hvordan moren skulle informeres om mistanken om sønnens hasjsalg. Sentralt i lærernes refleksjoner var det at de selv som foreldre hadde ønsket å få del i slik informasjon om egne barn. Videre vektla Bjørnar at det kunne være problematisk dersom det gikk rykter om ungdommen på skolen som læreren unnlot å ta opp i kontakt med foreldrene.

Flere informanter i begge profesjoner trakk videre fram personlige og smertefulle erfaringer fra oppveksten med temaer som rus, overgrep og omsorgssvikt. Disse profesjonsutøverne la vekt på at slike erfaringer forstått retrospektivt, gjorde dem mer oppmerksomme på ulike faresignaler i sitt arbeid med ungdom. Læreren Frida fortalte om en elev i sin klasse på barneskolen som hadde en alkoholisert far. Eleven luktet

¹¹⁵ Jody Chapman Wright poengterte i en amerikanske studie av praktiseringen av taushetsplikten at prester ofte anser ektefellen «as a part of the team» (2000:56).

vondt, badet sjelden og hadde ikke venner. Frida la vekt på at «Når du har opplevd å være i klasse med noen sånn, så tror jeg du har med deg noe som gjør at du ser ting på en annen måte». Den samme refleksjonen gjorde informanten seg også i forhold til seksuelt misbruk.

Jeg har opplevd det selv. Ikke opplevd seksuelt misbruk, men jeg har opplevd å være på skoletur med en lærer som ikke var helt tørr bak ørene, og ikke forstod hvor han skulle putte, og det ble det styr av, selvfølgelig, og da var jeg 10 år gammel... Det skjer! Fordi jeg opplevde dette, kan det hende jeg er mer enn oppvakt på det å følge med på misbruk kanskje (Frida, lærer).

Mange informanter var som Frida tydelige på at sterke og personlige erfaringer kan utgjøre viktige kilder for deres profesjonelle vurderinger. Slik jeg tolker Frida, la hun vekt på at slike opplevelser har gitt henne innsikt i forekomsten av overgrep og omsorgssvikt, og at erfaringene har preget hennes profesjonelle blikk for tematikken. Informanten uttrykte selv et sterkt engasjement knyttet til arbeidet med vanskelige elevsaker, og hun var skarp i tonen mot kollegaer og ledelse som etter hennes mening ikke viste samme innstilling.

Noen profesjonsutøvere trakk fram smertefulle opplevelser fra sin egen barndom, og illustrerte hvordan oppveksterfaringene ble brukt som et utgangspunkt for deres profesjonelle vurderinger av liknende saker i yrket. Presten Idunn fortalte om en

person som utvilsomt, som ikke prioriterte ungene slik den burde gjort. Det gikk på helt basale behov, som mat, søvn, trygghet, stabilitet, rutiner, det var veldig tydelig. Jeg ringte barnevernet fordi jeg var usikker på om barnevernet ville være i stand til å være en ressurs og hjelpe til, og eller om barnevernet ville lage drama. Jeg er veldig opptatt av at barn har det best med foreldrene sine. Oftest. Jeg har selv vokst opp i en alkoholikerfamilie, sånn at jeg vet det. Selv om man har det veldig vanskelig i hjemmet sitt, så kan man ha det bedre hjemme enn hos fremmede mennesker. Det skal være ganske dramatisk før jeg synes det er rimelig å ødelegge familieband. Det er bedre å ta inn ressurser og la situasjonen fortsette som den gjør. I alle fall projiserer jeg den erfaringen til å gjelde alle, og det er ikke alltid sant. Men ofte synes jeg vi må begynne der (Idunn, prest).

Jeg tolker informanten slik at hun brukte sin egen oppveksterfaring med foreldrenes alkoholmisbruk som utgangspunkt for sin profesjonelle refleksjon over en tilsvarende sak. Sitatet viser at Idunn brukte sin egen erfaring som det viktigste argumentet i et resonnement om at barn har det best med sine egne foreldre. Slik jeg tolker slutten av sitatet, uttrykte Idunn imidlertid en viss usikkerhet og antydte at hun under visse dramatiske omstendigheter kunne ledes til å gjøre seg opp en annen mening. Til tross

for dette, var informanten også flere andre steder i intervjuet tydelig på at hun projiserer sin erfaring til å gjelde alle andre. Barn har det best med egne foreldre, og prestens oppgave i en slik situasjon er å være en samtalepartner og lagspiller, hevdet hun. Informantens fortellinger fra yrket viste at hun aldri hadde kommet til den grensen hvor hun hadde satt taushetsplikten til side for å sikre at andre profesjonelle kunne hjelpe i en bekymringssak. Jeg vil poengtere at Idunns historie ikke var unik i det empiriske materialet. Flere andre informanter var også tydelige på at de brukte sine private opplevelser av foreldrenes omsorgssvikt eller alkoholmisbruk som et viktig grunnlag for skjønnsutøvelsen i tilsvarende situasjoner i yrket.

Avslutningsvis vil jeg poengtere at jeg har et for lite antall informanter som grunnlag for å trekke klare slutninger om hvilken betydning personlige erfaringer har for yrkesutøvelsen, både for informantgruppen min og for lærere og prester generelt. Det viktigste for min argumentasjon og de videre analysene er imidlertid ikke en presis kvantifisering av dette funnet, men å analysere personlige erfaringer som en mekanisme i profesjonell skjønnsutøvelse. Slik jeg tolker Kunnskapsdepartementet (2009), kan stortingsmeldingen om lærerrollen bygge opp under mine tolkninger av erfaringens betydning. Departementet siterer Jensen (2008) og konkluderer med at «Læreres strategi for læring bygger i hovedsak på egne erfaringer samt erfaringsutveksling med kolleger» (Jensen, 2008 i Kunnskapsdepartementet, 2009:45). I kap. 7.3 diskuterer jeg hvorvidt personlige erfaringer kan fremme eller hindre moralsk persepsjon.

6.2.5 «Det er egentlig mer at barnevernet allerede er inne i bildet» - Informantenes handlingsvalg og meldinger til barnevernet

Men det er klart, vi er nå litt forsiktige med å gå til det skrittet. For det er kanskje vanskelig å være sikre nok, føle at vi er sikre nok, for det er nå galt hvis en går ut med mistanker som viser seg å ikke være begrunnet. Men jeg har faktisk ikke sendt bekymringsmelding på noen av mine elever, og det kan godt være at jeg ikke har greidd å ta signalene, for statistikken og mørketallene er store. Statistisk sett har jeg sikkert hatt elever som burde ha fått hjelp av barnevernet (David, lærer).

Analysene av vignettundersøkelsen viste at et flertall av informantene fra begge profesjoner framstod som villige til å melde til barnevernet i minst ett av de hypotetiske eksemplene, jf. kap. 5.2. Av lærerne og prestene som ble valgt ut til

intervju, gjaldt dette ca. 67 %.¹¹⁶ Til tross for dette, gav flere av intervjupersonene uttrykk for liknende tanker og erfaringer som i sitatet over. Mange informanter fortalte nemlig om konkrete hendelser fra sin yrkeserfaring som de lurte på om de burde ha meldt til barnevernet. Bare én av tolv intervjupersoner gav uttrykk for at de selv hadde tatt initiativ til direkte kontakt med barnevernet for å melde en sak.¹¹⁷ Det klare hovedfunnet i materialet var nemlig at informantene, og særlig lærerne, primært arbeidet innad i organisasjonen med bekymrings saker. Det vil være sentralt i den videre framstillingen å bidra med nyanser til dette funnet, både i lys av informantenes fortellinger om egen praksis og kunnskapsgrunnlag og i lys av strukturelle og organisatoriske forhold rundt skjønnsutøvelsen (jf. kap. 6.3). Videre vil jeg i den teoriinformerte analysen i kapittel 7 drøfte forholdet mellom den relativt høye villigheten til å melde til barnevernet i hypotetiske vignetter og det beskjedne antallet profesjonsutøvere som faktisk fortalte at de hadde gjennomført eller deltatt i utformingen av bekymringsmeldinger. Svaret på dette vil være av betydning både for belysningen av profesjonsutøvernes skjønnsutøvelse (problemstilling 1) og for spørsmål knyttet til hvordan profesjonsutøvernes skjønnsutøvelse på feltet jeg undersøker kan kvalifiseres (problemstilling 2), jf. kap. 1.2.

Analysene mine tydet altså på at informantene hadde lite erfaring med selv å avdekke nye saker og med å ta initiativ til at bekymringsmeldinger ble skrevet og sendt til barnevernet. Læreren Christine nevnte flere eksempler på at hun hadde tatt kontakt direkte med barnevernet og andre eksterne instanser *av eget initiativ og uavhengig av skolens ledelse*. To andre lærere fortalte at de hadde bidratt med skriftlig dokumentasjon i forbindelse med at rektor sendte bekymringsmelding. I tillegg til dette vektla andre lærere at de hadde gitt informasjon til helsesøster eller ledelsen på skolen, men at disse sakene enten hadde stoppet opp eller at informantene ikke hadde fått noe mer informasjon om hvordan disse sakene ble håndtert videre. Det dominerende inntrykket i materialet var likevel at informantene mine blant lærerne ikke hadde vært de første til å melde bekymring i en sak.

Jeg har hatt så store ungdommer at de har fortalt en del ting, ikke sant. At det bare er krangel. De kan jo ha matpakke med seg, men de er ustelte og ulykkelige. Du hører, den ene sa til meg at jeg krangler alltid med lærere jeg liker, jeg er sinna på mamma og alt var liksom vanskelig og kaos. De er så store at de har fortalt en del ting selv... Men jeg har ikke vært den første

¹¹⁶ 44 % av intervjupersonene ville melde til barnevernet i vignetten om seksuell omgang med mindreårig, 56 % ville melde til barnevernet i vignetten om vold i nære relasjoner og 67 % i enten vignett 1 eller 2.

¹¹⁷ Analysene tydet på at lærerne hadde mer erfaring med saker som ble meldt til instanser som PPT og BUP enn barnevernet. Enkelte lærere antydte at de i utgangspunktet ville håndtere en bekymrings sak via disse instansene.

som har meldt, når jeg tenker etter. Og man kan jo lure i etterkant på om det var noen ganger man skulle ha gjort det (Elin, lærer).

En viktig nyansering av erfaringene som kommer til uttrykk i dette sitatet, vil være å presisere at Elin var blant informantene som oppgav at hun diskuterte vanskelige elevsaker med ledelsen, og videre at hun hadde bidratt med informasjon både i barnevernssaker som allerede var opprettet og med dokumentasjon til bekymringsmeldinger som ledelsen skulle sende i nye saker. Til tross for alle disse erfaringene, presiserte Elin likevel at hun ikke hadde vært den første til å melde bekymring i en sak. Dermed gir sitatet uttrykk for en distinksjon som vil være viktig i den teoriinformerte analysen av det empiriske materialet. Mer presist dreier dette seg om hvem som *avdekker* bekymringsfulle forhold og hvem som *foretar* seg aktive handlinger i forhold til å gjennomføre meldinger eller å avverge alvorlig fare. Mange av informantene i materialet fortalte nemlig at det var noen andre som hadde tatt initiativ til at bekymringssakene de hadde arbeidet med var blitt satt i gang.

Det er to hovedfunn i materialet som kan bidra til å utfylle bildet over, og som viser at informantene har bidratt til informasjonsutveksling med barnevernet på andre måter enn ved å sende bekymringsmeldinger. For det første sa flere lærere at de har samarbeidet med og bidratt med informasjon i saker som allerede var opprettet hos barnevernet. Dette faller inn under den såkalte opplysningsplikten til barnevernet (jf. kap. 4.1.3, barnevernlovens § 6-4).¹¹⁸ For det andre oppgav flere informanter, særlig prester, at de enten med samtykke fra ungdommen eller anonymt, hadde tatt kontakt med barnevernet for å diskutere konkrete saker. Mads var en av prestene som fortalte at han hadde «spurt lederen i barnevernet, vet du om den situasjonen. Og når hun har svart bekreftende, så var det liksom greit for meg. Jeg har ikke meldt som hun ikke har visst om, nei». Tre av de seks intervjuede prester fortalte om ulike former for anonymiserte diskusjoner med barnevernet, men ifølge informantene resulterte ikke disse samtalene i registrering av nye bekymringsmeldinger. Selv om de intervjuede prestene ikke hadde egne erfaringer med meldinger til barnevernet, poengterte de fleste informantene at de hadde prøvd å hjelpe i vanskelige situasjoner på andre måter enn ved å melde. Vanlige eksempler på dette var at prestene hadde tilbudt seg å være med på møter med andre instanser, de hadde tilbudt hjelp til å ta kontakt med hjelpeapparatet, og uttrykt at de var villige til å være samtalepartner for konfidenten

¹¹⁸ Det er grunn til å gjenta at *opplysningsplikten* overfor barnevernet er noe annet enn *meldeplikten*. Den sistnevnte plikten pålegger profesjonsutøverne å *melde fra av eget initiativ*, jf. kap. 4.1.3.

over tid. De prestene som fortalte om kontakt med barnevernet, la vekt på at de hadde gjort det for å diskutere saker anonymt eller med samtykke, og ikke for å sende en bekymringsmelding i den hensikt å få en sak vurdert med tanke på nye tiltak i en vanskelig situasjon.

For å nyansere funnene i dette kapitlet ytterligere, og for å beskrive noen sentrale dimensjoner ved profesjonsutøvernes vurderinger, vil jeg i kap. 6.3 fokusere på de delene av materialet som peker på hvilken betydning ulike normative rammer har for informantenes skjønnsutøvelse. Informantenes refleksjoner rundt taushetsplikt og ansvar vil spille en hovedrolle her.

6.2.6 Konklusjon

Jeg viser til kap.6.4 for en grundigere oppsummering og diskusjon av de viktigste funnene i undersøkelsen min. I denne sammenhengen er det tilstrekkelig å understreke at jeg i kap. 6.2 har systematisert ulike deler av materialet som kan være egnet til å analysere skjønnsutøvelse som en epistemisk kategori (jf. kap. 3.3.2). Ut fra dette har jeg i kap. 6.1 og 6.2 analysert både informantenes begrunnelser for handlingsvalg i bekymringssaker, hvordan de beskriver sin håndtering av slike saker og hvilket kunnskapsgrunnlag beslutningene ser ut til å bli basert på. Jeg har for det første framhevet at personlige erfaringer spiller en vesentlig rolle for både lærernes og prestenes skjønnsutøvelse. For det andre har jeg vist at lærerne og prestene, rett nok i ulik grad, diskuterer saker og samarbeider med kollegaer om håndteringen av bekymringssaker. For det tredje tydet analysene på at terskelvurderinger, først og fremst knyttet til vurderingen av grad av alvor i en sak, spiller en viktig rolle for skjønnsutøvelsen.

6.3 Skjønnsutøvelse som strukturell kategori

I dette delkapitlet vil jeg systematisere empirien med utgangspunkt i *skjønn som strukturell kategori* (jf. kap. 3.3.1, Grimen og Molander, 2008). Teoretikere som vektlegger denne dimensjonen ved skjønnsutøvelse framhever at profesjoner bør forstås som politisk konstituerte yrker. Videre blir det understreket at profesjonsutøvere er gitt en delegert myndighet og at de har en frihet til å ta beslutninger innenfor de rammene som er etablert av ulike normative strukturer. I dette arbeidet vil jeg understreke at lovverket om taushetsplikt, meldeplikt og avvergeplikt (jf. kap. 4),

samt lærernes og prestenes samfunnsmandat (jf. kap. 3.2) gir føringer som vil være av interesse for å analysere informantenes skjønnsutøvelse. Jeg vil imidlertid presisere at kap. 6.3 er en del av min empirinære analyse. Dermed er det informantenes begrunnelser og refleksjoner som utgjør sentrum for framstillingen her. Teoriinformerte analyser og normative diskusjoner av resultatene fra dette kapitlet kommer jeg tilbake til i kap. 7.

6.3.1 Taushetsplikt og taushetspliktens grenser

Analysene av spørreundersøkelsen (jf. kap. 6.1) viste at jeg fant de sterkeste forskjellene mellom de to informantgruppene knyttet til taushetsplikten. Mens taushetsplikten framstod som den mest brukte begrunnelsen for at prestene ikke ville melde til barnevern eller politi, ble taushetsplikten nesten ikke vektlagt i lærernes besvarelser. 23 av de 28 prestene som ikke ville melde til barnevernet i vignettene tok i argumentasjonen utgangspunkt i taushetsplikt eller behov for samtykke. Til sammenlikning var det bare én lærer (N=31) som brukte taushetsplikten og tillitsforholdet til eleven som begrunnelse for å ikke sende bekymringsmelding. Ut fra dette vil jeg argumentere for at en grundigere belysning av profesjonsutøvernes syn på taushetsplikten framstår som et sentralt element i beskrivelsen av deres skjønnsutøvelsen i bekymringssaker. Jeg vil hevde at dette kaller på mer detaljerte analyser enn i kap. 6.2, først og fremst av undersøkelsens kvalitative intervjuer, men også av materialet fra vignettundersøkelsen. Det er viktig å presisere at jeg foretok et teoretisk utvalg til intervjuene (jf. kap. 2.4.2). Blant intervjupersonene var det både prester som i spørreundersøkelsen gav uttrykk for et restriktivt syn på taushetsplikten og prester som argumenterte for at de hadde avvergeplikt. Videre vil jeg understreke at forskningsoversikten viste at det finnes få studier som belyser denne tematikken med utgangspunkt i både hypotetiske vignetter og retrospektive intervjuer (jf. kap. 1.3). Jeg sammenlikner mine resultater med annen forskning i kap. 6.4. Til slutt vil jeg presisere at jeg deler framstillingen i dette delkapitlet i to. Første del tar utgangspunkt i lærernes og prestenes egne erfaringer og refleksjoner knyttet til taushetsplikten. I den andre delen systematiserer jeg empirien knyttet til informantenes forståelse av lovverket og profesjonsutøvernes handlingsvalg i bekymringssaker.

Taushetsplikten som en romlig avgrensning – om lærernes holdninger til taushetsplikten

Til tross for at lærerne og prestene i spørreundersøkelsen viste en tilnærmet lik villighet til å melde til politi eller barnevern, var det flere funn i materialet som tyder på at forskjellene mellom informantenes vurderinger knyttet til taushetsplikten var blant de tydeligste resultatene i det samlede empiriske materialet. På enkelte punkter ble likevel forståelsen av resultatene fra spørreundersøkelsen nyansert. Alle prestene la sterk vekt på taushetsplikten som begrunnelse for en restriktiv holdning til å involvere hjelpeapparatet uten konfidentens samtykke, og ikke bare et flertall som spørreundersøkelsen tydet på. De intervjuede lærerne gav uten unntak uttrykk for at de ville sette behovet for å hjelpe elever i vanskelige situasjoner foran taushetsplikten, og de la i motsetning til prestene liten vekt på taushetsplikten som et vern om elevenes privatliv.

Som jeg nevnte over, var det få spor i vignettundersøkelsen som positivt kunne brukes som et utgangspunkt for å analysere hvilken rolle taushetsplikten spiller for lærernes refleksjoner og handlingsvalg i bekymringssaker. Det kan imidlertid være grunnlag for å framheve mangelen på refleksjoner rundt taushetsplikten blant respondentene i skolen som et vesentlig resultat fra spørreundersøkelsen. På grunn av mitt valg av en sekvensiell forskningsdesign, kunne jeg imidlertid undersøke *om* og eventuelt *hvilken* betydning intervjupersonene fra skolen tiller taushetsplikten for sin egen håndtering av reelle bekymringssaker.

Analysene av intervjuene tydet på at lærerne først og fremst var opptatt av hvordan taushetsplikten ble *praktisert*. Ingen av informantene la vesentlig vekt på de innholdsmessige sidene ved taushetsplikten eller refleksjoner over *taushetspliktens formål* (jf. kap. 4.1). Lærernes behov for å diskutere elevsaker med kollegaer og den uttalte forventningen om at vanskelige saker skal sendes videre i systemet tjenestevei, framstod nemlig som mer tungtveiende hensyn for informantene enn taushetsplikten som et vern om tillitsforholdet mellom lærer og elev. Tendensen i materialet var for det første at lærerne omtalte taushetsplikten som en *begrensning av det fysiske rommet* hvor elevsaker kunne diskuteres. Ut fra en slik tankegang, ble taushetsplikten knyttet til skolen som en bygning, og taushetsplikten ble omtalt som noe som trer i kraft idet lærerne beveger seg ut fra skolens område. Anne la f.eks. vekt at taushetsplikten innebærer «det at du ikke diskuterer en sak med noen du treffer i butikken liksom, det er jo [latter] veldig viktig. Holde korta tett til brystet». Jeg tolker også Christine slik,

og hennes utsagn om at «Det som er innenfor skolesystemet kan vi drøfte her, men idet vi går ut av døra vil vi ikke drøfte det». Intervjumaterialet viste videre at lærerne gav uttrykk for ulike holdninger knyttet til hvem de kunne dele elevinformasjon med. Bjørnar la vekt på at han ikke var «opptatt av taushetsplikt i forhold til andre lærere, for det mener jeg man ikke har. Jeg synes av og til at en del instanser er for opptatt av taushetsplikten der og der og der». Bjørnar argumenterte for at det kunne være en fordel at alle lærerne hadde informasjon om elever med ulike problemer. Han begrunnet en slik praksis med at hele lærergruppen deltar i vaktordningen i friminuttene. Slik jeg tolket læreren David, derimot, gav han uttrykk for en mer restriktiv holdning da han presiserte at han «har taushetsplikt i forhold til de som ikke har med denne eleven å gjøre... man må ta taushetsplikten alvorlig med tanke på å ikke lekke informasjon ut over den kretsen som står eleven nær». David framhevet likevel at han «informerte de lærerne som har jenta om hva slags problemer hun har. For det mener jeg at alle lærerne må vite for å kunne behandle eleven på rett måte». Hovedinntrykket mitt av materialet er at de fleste lærerne la vekt på at de diskuterte elevsaker først og fremst på trinnet, i teamet eller i kontakt med helsesøster og ledelse (jf. kap. 6.2.2), og da altså i mindre grupper. Det var imidlertid flere eksempler i materialet som viste at informantene kunne oppleve utfordringer knyttet til informasjonsdeling. Slik jeg tolker empirien var det ulike holdninger knyttet til deling av taushetsbelagt informasjon mellom kollegaer på skolen, f.eks. knyttet til diskusjoner om elevsaker på lærerrommet eller i skolens felles møtetid.

For det andre viste materialet at mange lærere omtalte *taushetsplikten som et skjema* som ble signert og senere lagt bort. Anne fortalte at

Når du kommer til den enkelte skole, signerer du denne taushetsplikten. Jeg vet ikke om den ligger i kommunen. Når jeg byttet arbeidssted var det i samme kommune. Jeg kan ikke huske om jeg signerte en ny eller om den ligger i mappa på en måte, og om den samme gjelder fortsatt. Jeg burde kanskje hatt en repetisjon i hva som er taushetsbelagt og hva man kan snakke om (Anne, lærer).

De fleste lærerne gav som Anne uttrykk for en usikkerhet når det gjaldt taushetspliktens innhold. Frida kan stå som et annet eksempel på dette. Frida fortalte at hun har «skrevet under på denne taushetsplikten, men jeg har ikke noe kopi av det. Hva har jeg forpliktet meg til?». Det var imidlertid lite i empirien som tydet på at refleksjoner rundt taushetspliktens innhold spilte noen avgjørende rolle for lærernes vurderinger av ulike handlingsalternativer i vanskelige elevsaker. I stedet for å framheve elevens personvern og retten til å forvalte opplysninger om eget privatliv, la

alle lærerne vekt på at de har behov for å dele elevinformasjon med kollegaer og andre. Ingen av de intervjuede lærerne poengterte at samtykke fra eleven var en forutsetning for deres egen håndtering av en bekymrings sak. Mindretallet av informantene fortalte at de tematiserer taushetsplikten i møte med elever. Slik jeg tolker informantene, var de imidlertid mer opptatt av å kommunisere til elevene at taushetsplikten har sine grenser, det er en del ting de som profesjonelle ikke har lov til å holde for seg selv.

Et vesentlig funn var at *alle lærerne hevdet at taushetsplikten kan hindre samarbeid og god håndtering av vanskelige elevsaker*. Informantene trakk særlig fram andre instansers taushetsplikt som begrunnelse for dette, dvs. PPT, BUP og barnevernet. Flere informanter problematiserte at de lærerne som har med en elev å gjøre i det daglige ofte ikke får vite som hva som blir gjort i en sak. Bjørnar fortalte at «barnevernet har en tendens, når de tar over så er det fingrene av fatet. Da får du ikke noe mer informasjon, da er du borte. Så vi vet egentlig ikke hva som skjedde». Intervjupersonene brukte flere ladede ord og formuleringer for å beskrive dette, og de hevdet at taushetsplikten kan føre til «einveiskommunikasjon» (David) og at den kan være «hindrende i samarbeidet» (Anne). Bjørnar var tydelig på at en mangelfull kommunikasjon mellom instanser som arbeider med en elev kan ha problematiske sider, «Den ungen går der jo fortsatt [på skolen], og så kommer det informasjon i etterkant, og vi gjør kanskje feil valg fordi vi vet ikke alt». Slik jeg tolker Bjørnar, antydte han at for lite informasjonsutveksling i tverrfaglig samarbeid kan føre til at kunnskapsgrunnlaget i beslutningssituasjoner blir dårligere, og dermed kan avgjørelser i elevsaker bli tatt på et for tynt eller galt grunnlag.

Til oppsummering vil jeg påpeke at taushetsplikten for lærerne i materialet mitt i de fleste tilfeller så ut til å bli *overskygget* av et ønske om å hjelpe den enkelte eleven, og i mer akutte situasjoner, tydet empirien på at den ble *erstattet* av meldeplikten. Samlet sett tegner dette et bilde hvor taushetsplikten blir tillagt liten selvstendig betydning som utgangspunkt for refleksjon over riktig handlingsvalg blant informantene i skolen.

Taushetsplikten verner tillitsforhold til betroeren og sikrer kirkens troverdighet

Analysene mine tydet på at prestene var opptatt av andre problemstillinger knyttet til taushetsplikten enn lærerne. Den største forskjellen mellom gruppene kom muligens fram i prestenes sterke problematisering av hva det kunne bety for relasjonen til

betroeren dersom de satte taushetsplikten til side. Selv i situasjoner der prestene overveide om de hadde avvergeplikt, så la de vekt på at hensynet til å avverge måtte vurderes opp mot tillitsforholdet. Jeg vil presentere to sentrale funn som har dekning både i vignettundersøkelsen og intervjuene før jeg i resten av delkapitlet legger hovedvekten på sistnevnte materialet.

Jeg vil for det første framheve at både vignettundersøkelsen og intervjuene gav mange eksempler på at prestene brukte sterke og ladede formuleringer knyttet til taushetsplikten. Elleve prester i spørreundersøkelsen brukte taushetsplikten i sine resonnementer for å ikke melde til barnevernet uten at de oppgav annen informasjon som kan tolkes som støtteargumenter. Disse informantene karakteriserte taushetsplikten som «streng», «absolutt» eller «total» og de la vekt på at taushetsplikten innskrenket og bandt deres handlingsvalg. Slik jeg tolker disse informantene, opplevde de å ha begrenset handlingsrom i bekymringssaker dersom de ikke fikk samtykke fra konfidenten til å dele informasjon. Jeg vil utdype analysene av intervjumaterialet som er knyttet til dette temaet i kap. 6.3.2 og analysere det teoretisk i kap. 7.3.2.

For det andre var det et gjennomgående trekk i materialet at informantene gav taushetsplikten en sentral plass i sin tenkning rundt prestetjenesten. I intervjuet hevdet Hans at taushetsplikten er «rett og slett noe av det som gjør det mulig for meg å være prest, at jeg har både en sjelesørgerisk og forvaltningsmessig taushetsplikt som gjør det trygt å snakke med meg. Jeg tenker at det er i den grad jeg har troverdighet og myndighet». Slik jeg tolker dette sitatet, viser det en dobbelthet som det er verdt å understreke og kommentere nærmere. Hans framhevet på den ene siden at taushetsplikten gjør det *trygt* å snakke med presten. På den andre siden framstiller han taushetsplikten som en del av *grunnlaget som gjør prestegjerningen mulig* og som det som gir presten troverdighet og myndighet. Jeg fant den samme dobbeltheten i vignettundersøkelsen da jeg analyserte hvilke støtteargumenter prestene brukte for å underbygge taushetsplikten. Materialet tydet på at respondentene oftest brukte støtteargumenter som viste til taushetspliktens funksjon eller formål. Begrunnelser som inneholdt refleksjoner om tillit og betydningen av samtykke var utbredte, ofte med poengterte formuleringer. En av prestene skrev at han «er redd for at en anmeldelse ville ha ødelagt enhver fortrolighet og tillit». En annen prest bygde ut et tilsvarende resonnement noe mer og svarte at «Eg ville og oppfatta det at nokon henvender seg til meg som at dei veit om mi teieplikt og difor kjenner det trygt å

melde i frå. Denne tilliten kan eg ikkje bryte». Jeg vil understreke at vignettundersøkelsen gav grunnlag for å hevde at taushetsplikten som et vern om tillit kan ha to ulike objekter. På den ene siden framhevet respondentene taushetsplikten som et *vern om tillitsforholdet mellom presten og den enkelte betroer*. På den andre siden poengterte flere informanter at *overholdelse av taushetsplikten verner om tilliten til presten, prestetjenesten eller kirken som institusjon*. En av prestene skrev at «Taushetsplikten til en prest er et spm om kirkens troverdighet. Jeg forstår den som total. Dette informerer jeg om». Flere prester var inne på det samme og hevdet at «Å bryte denne "kontrakten" om taushet, vil på sikt ødelegge tilliten til presten – som en du kan betro alt til – også det som er i konflikt til samfunnets lover i f.eks. et skriftemål». Intervjuene inneholdt mye refleksjoner som kan være egnet til å nansere forståelsen av tilliten i materialet mitt. Videre i kap. 6.3.1 vil jeg derfor utdype den doble forståelsen av taushetsplikten og tillitens objekter. Jeg følger opp dette sporet i drøftingen i kap. 7.4.

Idunn var en av prestene som la sterk vekt på at taushetsplikten er viktig for å bevare tillitsforholdet mellom prest og betroer. Hun presiserte at hennes oppgave er å «selvstendigjøre mennesker og ikke gjøre de avhengige av en prest for å løse problemene». Flere prester framhevet at å bryte taushetsplikten innebar å svikte den som har betrodd noe til en profesjonsutøver.

Da svikter en jo ungdommen, hvis ungdommen da har valgt å åpne seg, eller konfidenten, så svikter en jo den tilliten. Og det sier en jo til alle konfirmantene at vi har taushetsplikt. Ofte sier jeg at det er bare hvis liv og helse står i fare det er unntak. Men mange vil jo tro at hvis en sier det til en prest så sier en det ikke videre (Grete, prest).

Både dette sitatet og materialet ellers tydet på at informantene knyttet et alvor til brudd på taushetsplikten bl.a. av følgende grunner

- Folk forventer at det de sier til en prest ikke skal bringes videre (jf. sitatet over). Det kan argumenteres for at taushetsplikten implisitt eller eksplisitt har form av et løfte. Prester skal ut fra denne forståelsen holde det de lover, nemlig taushet.
- Mennesker har et behov for å betro seg. Taushetsplikten setter presten i stand til å være en viktig støttespiller eller medvandrer i vanskelige livssituasjoner. Det er tilliten til at det som blir sagt ikke vil bringes videre, som åpner for at folk kan våge å betro seg om hva som helst (jf. Idunn under og kap. 6.2.1; 6.3.2).
- Enkelte prester knyttet taushetsplikten til sin rolleforståelse og til presters oppgave i samfunnet. Mads hevdet at «Vi har en annen rolle, og den er viktig å

holde på. Folk skal vite at det er en plass hvor du kan bli løst fra synd og få tilgivelse. Og få hjelp. Jeg tror skriftemålet er en plass som virker forløsende».

Flere informanter hevdet, som jeg viste over, at taushetsplikten henger tett sammen med kirkens troverdighet. Idunn var en av prestene som poengterte dette, og hun argumenterte flere ganger i intervjuet for at taushetsplikten burde være absolutt.

La oss si at, det handler om at hvis man balanserer litt på grensen. Og la oss si at det skjer ting der hjemme som ikke burde skjedd. Og at man ønsker å ta kontakt med kirken og ha en prest som en samtalepartner i det man står i. Det ville vært mye lettere for alle hvis det var helt tydelig at taushetsplikten var total... Hvis folk hadde visst at kirken faktisk holdt taushetsplikten sin, da ville kirken framstått som en troverdig kirke i samfunnet, og bygge en relasjon som gjør at folk har tillit til kirka som en støttespiller i livet. Det tror jeg absolutt. Kirken vil alltid ha en annen posisjon og funksjon i menneskers liv enn alle andre institusjoner har. Vi vil alltid bli tenkt på som noe annerledes, en slags øy i øysamfunnet. Og hvis det da blir bekreftet gjennom den totale taushetsplikten at kirken har en annen funksjon enn andre institusjoner har, så ville det også gjort kirken mer troverdig, mener jeg (Idunn, prest).

Det er flere forhold å kommentere i dette sitatet. For det første gikk Idunn langt i å antyde at en total taushetsplikt kan gjøre det lettere for folk å betro seg til en prest, f.eks. om vold i nære relasjoner. For det andre la hun stor vekt på folks syn på kirken som en annerledes institusjon, og hun tilla taushetsplikten en sentral rolle som et særpreg kirken kan ha i forhold til andre institusjoner. Ifølge Idunn kan en total taushetsplikt gi kirken troverdighet og sette den i stand til å spille en viktig rolle i menneskers liv. For det tredje tolker jeg sitatet slik at informanten uttrykker en spenning mellom, på den ene siden, et ønske om *hvordan taushetsplikten ideelt sett skulle vært*, og på den andre siden, *realitetene knyttet til hvordan lovbestemmelsene rundt den faktisk er*. Det virker rimelig å tolke Idunn slik at en taushetsplikt som har flere unntaksbestemmelser truer noe vesentlig. I forlengelsen av dette, er det nærliggende å antyde at det er relasjonen til andre mennesker, deres tillit til kirken og i siste instans også kirkens troverdighet informantene mener blir truet av taushetspliktens unntaksbestemmelser.¹¹⁹ Denne tolkningen underbygger jeg med at Idunn flere ganger i intervjuet sterkt uttrykte et ønske om en innskjerping av taushetsplikten. Som jeg nevnte over, viste også spørreundersøkelsen at mange prester brukte ord som absolutt, fullstendig eller total om taushetsplikten. Idunn var likevel blant de mest poengterte informantene da hun sa at «Jeg kunne ønske at jeg var befridd fra at jeg skulle vurdere

¹¹⁹ Andre informanter framhevet noe av det samme ved å understreke at «Folk må være helt 100 % trygge på at det de forteller til meg som prest, det tier jeg stille om altså. Ellers ødelegger vi ryktet vårt» (Mads).

en situasjon der jeg eventuelt kan redde et liv. Og hva er det å redde et liv? Jeg skulle ønske at kirken skulle hatt en total taushetsplikt i alt og alle situasjoner». Jeg vil presisere at både Idunn og andre prester i materialet var tydelige på at de har et mer restriktivt syn på taushetsplikten enn det finnes dekning for i lovverket. Mads poengterte bl.a. at «Jeg har merket hele tiden at vi prestene er opplært til å ha en veldig streng håndheving av taushetsplikten, kanskje strengere enn loven sier. Og det ligger på meg veldig». Slik jeg tolker dette sitatet, kan det antyde noe om hvilken betydning opplæring, rutiner og sosialisering i en organisasjon kan ha for hvordan taushetsplikten blir forstått og praktisert av den enkelte profesjonelle. Dette er temaer jeg vil belyse senere (jf. kap. 7.2 og 7.4).

Videre vil jeg framheve at flere prester gikk langt i å antyde at taushetsplikten, også innholdsmessig, kan spille en sentral rolle for deres skjønnsutøvelse i ulike situasjoner. Idunn fortalte at hun «opplever at taushetsplikten er en god veileder i hvordan man skal agere, for det er lettere å tenke seg om en runde til. Egentlig burde vi alle hatt et nært forhold til taushetsplikten vår. Sånn at vi agerer litt mindre i affekt og litt mindre akutt». Jeg tolker informanten slik at hun brukte taushetsplikten bl.a. som en begrunnelse for å ta seg god tid til vurderinger, og som en hjelp til å handle mer veloverveid. Ordet *agere* spilte en viktig rolle også i flere andre intervjuer, særlig koblet til betraktninger om taushetsplikt og ansvar. Idunn poengterte at prestens taushetsplikt er et viktig signal om at

Det finnes noen som ikke skal agere, men som kun skal være tilstede som din samtalepartner eller som ditt medmenneske... Vi har bygget opp institusjoner som skal redde oss fra oss selv. Men om det finnes den institusjonen som du vet er frigitt det ansvaret, men som alltid vil kunne være en du kan invitere inn i livet ditt, men som ikke vil agere mot din vilje, og som ikke tvinger deg til å gjøre det (Idunn, prest).

Det er særlig to ting jeg vil kommentere her, og som vil bli fulgt opp grundigere senere i framstillingen (kap. 6.3.2 og 7.3). Det ene er synet om at taushetsplikten fritar profesjonsutøverne fra et ansvar for å agere, eller mer presist, et ansvar for å foreta aktive handlinger for å avverge en akutt situasjon. Idunn var nemlig tydelig på at prestens rolle kun er å være tilstede som en samtalepartner eller et medmenneske. Det andre poenget var mer implisitt i sitatet, men det dreier seg, slik jeg tolker det, om forholdet mellom betroerens uttalte ønske i en situasjon og profesjonsutøverens handlingsvalg. Informanten gikk nemlig langt i å antyde en forståelse av taushetsplikten, og sin profesjonelle rolle, som impliserer en forpliktelse til å ikke agere mot betroerens vilje, til å ikke ta over styringen i situasjonen. Det virker rimelig

å tolke Idunn slik at taushetsplikten ikke bare fungerer handlingsveiledende, men at den også styrer og begrenser prestens handlingsvalg. Jeg tolker Idunns posisjon slik at taushetsplikten representerer et krav om at presten skal avstå fra aktive handlinger for å løse en vanskelig situasjon på en måte som er mot konfidentens vilje.

Taushetsplikten plasserer dermed, som presten Kamilla uttrykte det, ageringsansvaret på den andre. Jeg utdyper informantenes refleksjoner om ansvar i kap. 6.3.2.

«Det kan være blikket du sier det med». Om anonymiseringspraksiser og indirekte kommunikasjon

Hittil i kap. 6.3.1 har jeg systematisert materialet som viser informantenes refleksjoner og begrunnelser knyttet til taushetsplikten og taushetspliktens betydning. I den videre framstillingen utvider jeg dette perspektivet og fokuserer mer detaljert på informantenes beskrivelser av *praktiseringen* av taushetsplikten enn jeg har gjort over. Bakgrunnen for dette valget er at det kan være rimelig å anta at eksempler som illustrerer taushetspliktens praksisside, også kan kaste lys over taushetspliktens innhold og vurderinger og begrunnelser som ligger bak profesjonsutøvernes handlingsvalg.

I kapittel 4.1.2 viste jeg til at forvaltningslovens § 13 a nr. 2 åpner for at lærere eller prester kan diskutere konkrete saker anonymisert hvis «behovet for beskyttelse må anses varetatt ved at de gis i statistisk form eller ved at individualiserende kjennetegn utelates på annen måte». I empirien kom det fram ulike holdninger og praksiser i begge profesjonene knyttet til kravet om anonymisering som grunnlag for å diskutere vanskelige saker. Intervjuene tydet likevel på at det først og fremst var prestene som opplevde dette som problematisk. Blant annet framhevet flere prester at det var store utfordringer knyttet til praktiseringen av taushetsplikt i tverrfaglig samarbeid. Dette delkapitlet overlapper til en viss grad med 6.2.2 som handlet om profesjonsutøvernes håndtering av saker i et større kollegium. På denne bakgrunnen vil fokuset her først og fremst være på informantenes refleksjoner rundt deling av informasjon som i utgangspunktet skal være taushetsbelagt.

Drøyt halvparten av lærerne og prestene snakket om anonymisering i intervjuene. To av lærerne sa at de enkelte ganger har diskutert eller meldt saker anonymt internt på skolen. To andre lærere fortalte at de har diskutert saker anonymt med eksterne instanser. Som det har framgått ovenfor, framhevet imidlertid lærerne som en klar

hovedregel at taushetsplikten ikke representerer noen vesentlige hindringer for hvordan de kan jobbe med bekymringsaker på skolen. Annes utsagn framstod som bredt belagt i materialet, læreren fortalte at

...det går an å drøfte i et større kollegium. Hvis det ikke bare gjelder trinnet, hvis man vil snakke med litt flere, kan man drøfte det anonymt. Men som regel drøftes det med navn innen skolens fire vegger. Det er vel ikke noen regler for det, at man ikke kan diskutere det i klartekst, vil jeg tro (Anne, lærer).

Det er flere ting som er verdt å framheve her. Informanten viste, på den ene siden, til at saker kan drøftes anonymt dersom det er behov for å involvere flere kollegaer enn de nærmeste på trinnet. På den andre siden, kan det være rimelig å tolke Anne slik at anonymisering ikke blir praktisert strengt på hennes arbeidsplass. Dette kan underbygges med at informanten framstod som usikker på reglene knyttet til anonymisering, og videre med henvisning til hennes utsagn om at elevsaker som regel blir diskutert med navn. Flere informanter framhevet at anonymiseringspraksiser kan ha et nesten fiktivt preg, dvs. at alle som er tilstede på et møte egentlig vet hvem det snakkes om selv om navnet blir utelatt. Presten Kamilla fortalte om tverrfaglige møter der man anonymiserte «på en måte som alle skjønner, at det ikke dukker opp i referatet hvem det er, men alle vet hvem det er». Andre informanter representerte en motvekt mot dette, og de la vekt på å sikre en reell anonymitet i de tilfellene der det var aktuelt å søke råd. Enkelte prester framhevet at en løsning på dette kunne være å søke råd andre steder i landet. Materialet viste imidlertid at også disse informantene lot overveielsene bli styrt av praktiske og situasjonsbestemte hensyn.

Hvis det hadde vært nød og akutte situasjoner, så tror jeg at jeg hadde sagt til min kollega at «nå har du taushetsplikt, dette må jeg bare få ut», og tatt det som en sånn sjelesorgsituasjon... Ellers vil jeg gjerne at det skal være en person som er så langt borte at det er reelt mulig å fullstendig anonymisere. Men så er det igjen det å ha tid, ikke sant. Hvor lang tid har en til å dra til noen, kan en ta det på telefon? (Grete, prest).

Empirien tyder på at informantene hadde ulike grunner for og refleksjoner rundt anonymisering. Sitatet over kan muligens tolkes dithen at informanten var opptatt av å hindre lekkasje av sensitive personopplysninger. Det er imidlertid mindre trolig at denne forklaringen kan sies å være dekkende for de delene av materialet der anonymisering ble knyttet til en praksis der de som fikk del i sensitiv informasjon egentlig visste hvem det ble snakket om. I disse tilfellene framstod anonymiseringspraksisen nesten som et spill, som et slags minstemål av taushetspliktsoppfyllelse som ble trumfet av et mer tungtveiende behov for samarbeid. Videre vil jeg framheve at

intervjuene gav eksempler på en annen form for anonymisering som muligens kan omtales som en form for indirekte kommunikasjon. Flere prester fortalte at de brukte ulike teknikker som involverte å tipse andre profesjonelle på måter der selve årsaken til bekymring ikke ble sagt i klartekst. Mads framhevet at

Hvis man er kjent i en bygd, så kan jeg gå ned til politiet og si «følg med han karen her», og ikke si noe mer, og håpe at de tar den ballen. Så føler jeg at jeg ikke har brutt taushetsplikten, men jeg har samtidig ivaretatt det som er intensjonen bak at taushetsplikten har sine grenser (Mads, prest).

Slik jeg tolker informanten, valgte han noen ganger å bruke en indirekte, eller en svært knapp og antydende form for kommunikasjon i kontakt med hjelpeapparatet. Mads fortalte at bakgrunnen for dette var et ønske om å balansere taushetsplikten og avvergeplikten. Han gjorde det klart i intervjuet at han aldri har sendt bekymringsmelding til barnevern eller politi, men ved flere anledninger har hatt gitt slike hint om at det kan være grunn til bekymring. Et vesentlig trekk ved denne praksisen var å gi små hint som var tydelige nok, slik informanten forstod det, til at signalene kunne bli oppfattet av andre profesjonsutøvere.

Det kan bare være blikket du sier det med. Du sier det ikke i klartekst, men måten du sier det på gjør at de skjønner at du mener alvor. Presten kommer ikke ned her for å bare drikke kaffe her i dag. Han kommer for å si noe som ligger han på hjertet (Mads, prest).

Det var flere prester i materialet som fortalte at de var opplært til en slik form for anonymisering. Mads la vekt på at hans kombinasjon av små hint og et minstemål av informasjonsdeling, var et forsøk på å finne en farbar vei som «Både ivaretar lovverket som et vern for liv og helse og menneskets ære, og samtidig ivaretar den åpningen det skal være i kirken for at du skal kunne gå en plass og legge ting fra deg og det blir der. Det ville jo undergrave skriftemålet hvis en konfident ikke er trygg på at det kan man gjøre». Slik jeg tolket Mads, begrunnet han sin bruk av indirekte kommunikasjon med henvisning til flere av de hensynene som mange av prestene i materialet knyttet til taushetsplikten.¹²⁰ Det er imidlertid viktig å presisere at informanten var tydelig på at visse typer informasjon eller betroelser kan være av en så alvorlig karakter at det, i hvert fall prinsipielt, kan utfordre presten til avvergehandlinger.

¹²⁰ I kulepunktene i forrige delkapittel framhevet jeg at taushetsplikten verner tillitsforholdet mellom profesjonsutøvere og konfident, at taushetsplikten har form av et løfte og at taushetsplikten er en forutsetning for skriftemålet som ordning.

«Jeg har ingenting å dele». Om taushetsplikt og tverrfaglig samarbeid

Analysene mine tyder på at deltakelse i tverrfaglig samarbeid ser ut til å representere noen særlige utfordringer knyttet til taushetsplikt og deling av informasjon. Flere av prestene la vekt på at de har opplevd vanskeligheter knyttet til sin deltakelse og rolle i kommunale kriseteam. På den ene siden sa flere av prestene at de har stor nytte av et uformelt eller formalisert samarbeid med instanser som barnevern, helse- og omsorgstjenester og politi. Mads presiserte at «Det er bra med kriseteamarbeidet at jeg klarer mer å ivareta mitt arbeid som prest. En kan slappe av med at skole og andre gjør det de gjør, og jeg kan passe min oppgave». Kamilla la vekt på at jevnlig kontakt med profesjonelle i andre instanser i kommunen gjør både samarbeid og informasjonsdeling i enkeltsaker lettere. I tillegg argumenterte hun for at kirkens deltakelse i tverrfaglig samarbeid gir kirken en troverdighet, «det å vite hvem det er i barnevernet du ringer til, gjør at du selv får litt troverdighet. Hvis kirken er i det tverrfaglige teamet, så vet de at vi også har kontakt med samme ungdomsgjeng». På den andre siden var enkelte informanter veldig tydelige på at tverrfaglig samarbeid kan oppleves som problematisk,

I kriseteamet så er min rolle veldig begrenset, fordi jeg har en taushetsplikt. Og det kan være vanskelig og provoserende for de andre, ser jeg. For jeg har jo egentlig ingenting der å gjøre, for jeg har ingenting å dele... Jeg synes det er ytterst problematisk og ubehagelig å sitte i kriseteam når man skal gå gjennom hvordan man går videre, for det har jeg ingenting med å gjøre. Og da vil jeg røpe hvor er vi hen nå. Med mindre personen jeg har snakket med er veldig opptatt av at kriseteamet skal bli innblandet og at jeg skal samarbeide med dem, er jeg tydelig på at jeg jobber som en person som representerer kirka, og ikke kriseteamet eller kommunen. Men jeg er prest og presten har taushetsplikt. Ja, så der krasjer vi litt (Idunn, prest).

Det er grunn til å presisere at Idunn var blant prestene som gikk lengst i å hevde at taushetsplikten bør være absolutt. Men sitatet over får likevel fram noen problemstillinger knyttet til samarbeid og deling av informasjon som har gjenklang i andre deler av materialet. Flere prester fortalte at de var usikre på hvordan de skulle håndtere informasjon og praktisere sin rolle i et tverrfaglig samarbeid. Kontrasten til lærernes deltakelse i f.eks. ansvarsgrupper, som er basert på foreldrenes samtykke, framstår som stor. Som jeg har vist over (kap. 6.2.2), involverer lærerne mange parter, både kollegaer på skolen og andre profesjonelle i håndteringen av bekymrings saker, og mange av lærerne oppgav at de har deltatt på tverrfaglige møter. Presten Idunns utsagn om at hun «har ingenting å dele» viser imidlertid en helt annen tilnærming til handlingsvalgene jeg analyserer. Med utgangspunkt i en restriktiv forståelse av

taushetsplikten, gikk hun langt i å utelukke både samarbeid og informasjonsdeling med eksterne selv i en krisesituasjon.

Lovverkets formuleringer og informantenes handlingsvalg. Om taushetsplikt, kjennskapen til jussen og villigheten til å begå sivil ulydighet

Spørreundersøkelsen viste at omtrent hver fjerde lærer og hver sjettede prest brukte juridiske grunner som en del av argumentasjonen for melde til barnevernet, jf. kap. 6.1. Intervjuene hadde en bredere inngang til undersøkelsen av jussens betydning for informantenes skjønnsutøvelse, men til tross for dette var det lite som tydet på at taushetsplikten begrenset lærernes håndtering av bekymrings saker på vesentlige måter. Ingen av lærerne problematiserte f.eks. hva en tilsidesetting av taushetsplikten kunne innebære for forholdet til eleven dersom personopplysninger ble delt mot elevens vilje. Det framstod som et klart funn i materialet at lærerne og prestene i beskjeden grad brukte, eller gav uttrykk for å kjenne til, formuleringer og hensyn som blir vektlagt i forvaltningslovens § 13, barnevernlovens § 6-4 eller straffelovens § 139 knyttet til taushetsplikt, meldeplikt og avvergeplikt. Mer presist gav informantene uttrykk for en usikkerhet knyttet til i hvilke tilfeller de som profesjonelle var forpliktet til å overholde taushetsplikten, når taushetsplikten blir erstattet av en meldeplikt og hvilke sakstyper som kan utløse avvergeplikten. Resultatet var likt både for informantene som fortalte at de hadde mye og de som hadde lite erfaring med slike saker. Læreren Bjørnar var tydelig på at han ikke visste hva som utløser meldeplikten til barnevernet, «For jeg vet jo ikke helt. Der hvor barnet lider under hjemmeforholdene, først og fremst. Og da tenker jeg på det som når hjemmet er greit, men klarer ikke hjelpe ungen. Når ungen kan få det bedre ved at jeg kontakter barnevernet». Profesjonsutøvernes utsagn i delkapitlene «Små drypp og faresignaler» og «Sanne helt tydelige ting» (jf. kap. 6.2.3) kan stå som dekkende for informantenes brede og generelle beskrivelser av terskelen for å ta kontakt med barnevernet. Læreren Christine var f.eks. tydelig på at hun var usikker på hva bestemmelsene om taushetsplikt forpliktet henne til. I stedet for å begrunne bekymringsmeldinger med formuleringer fra lovverket, brukte både lærerne og prestene generelle utsagn, eller tommelfingerregler, om at de har en plikt til å handle i visse alvorlige tilfeller. Christine argumenterte for at «Hvis det er noe som har betydning for liv og helse, og hvis du vet noe som andre burde vite, andre instanser og du kan ikke gjøre noe med det, så er du pliktig til å få saken over til et annet skrivebord rett og slett». Slik jeg forstår sitatet, pekte informanten på en kobling

mellom meldeplikt og ansvar. Dette er et så sentralt tema for mine undersøkelser at jeg vil analysere dette sporet i materialet mer detaljert i kap. 6.3.2.

I motsetning til lærerne, gav et flertall av prestene uttrykk for en bevissthet om at de praktiserer taushetsplikten strengere enn de har juridisk dekning for. Prestene brukte adjektiver som absolutt, total, streng og vanntett om taushetsplikten. Ut fra dette, er det grunnlag for å hevde at disse prestene definerte sitt handlingsrom trangere enn det lovverket med dets unntaksbestemmelser og skjønnsmessige formuleringer (jf. kap 4), gir dekning for. På samme måte som lærerne gav prestene i beskjeden grad uttrykk for at de kjente til unntakene fra taushetsplikten og straffelovens bestemmelser om avvergeplikten. Idunn var tydelig på at hun «kjenner ikke lovverket godt nok når det er så mange generelle unntak», men likevel var hun klar på at hun ikke ville «forandret meg så spesielt mye selv om jeg kunne alle de 46 bestemmelsene». Et klart flertall av prestene gav nemlig uttrykk for at de ville opplevd det som svært vanskelig å sette taushetsplikten til side. Dette funnet kan forstås ut fra de sentrale verdiene mange av prestene knyttet til taushetsplikten. I sitatet over gikk Idunn langt i å understreke at hun ville prioritert å overholde taushetsplikten i de fleste tenkbare tilfeller, også uavhengig av om hun faktisk hadde hatt avvergeplikt i en konkret sak. Hensynet bak taushetsplikten framstod nemlig som så viktig for Idunn at hun tydeligst av mine informanter sa at hun var villig til å begå sivil ulydighet for å overholde taushetsplikten, selv om dette kunne føre til at hun som var småbarnsmor ble fengslet.

Hans var den eneste presten som tydelig inntok motsatt posisjon, og han tilla tilsynelatende jussens bestemmelser om taushetspliktens grenser en sterkere vekt enn sine kollegaer. Som den eneste av de intervjuede prestene, gav han uttrykk for å endre synspunkt på taushetsplikt og avvergeplikt i løpet av intervjuet. Hans fortalte at «med fare for å motsi meg selv. Når jussen er så klar, så er ikke det noe problem for meg. For å sette seg ut over loven, det gir et helt gærent signal som prest». Hans uttalte seg polemisk mot andre kollegaer som vektla «at du må holde tett der fordi vi skal bringe Gud ned til mennesker». I stedet argumenterte informanten for at han som prest ville tilpasse sin praksis og sine handlingsvalg til lovverket som regulerer taushetsplikt og avvergeplikt. Det er grunn til å poengtere at også Hans, endte opp med å begrunne sitt standpunkt med referanse til kirkens troverdighet. I et resonnement for avvergeplikt, hevdet Hans nemlig at hvis kirken vet om ting og ikke gjør noe med det, så går kirkens troverdighet «rett i bunn».

Formuleringen skjønn som strukturell kategori refererer til de normative rammene som omgir og avgrensner de profesjonelles skjønnsutøvelse (jf. kap 3.3.1). Jeg har imidlertid argumentert for at det er et empirisk spørsmål hvorvidt profesjonsutøverne kjenner til og handler i overensstemmelse med de begrensningene som lovverket legger på skjønnsutøvelsen. I kap. 6.2 og 6.3 har jeg utdypet forståelsen av flere sentrale funn fra vignettundersøkelsen. Enkelte av resultatene her framstod som de mest markante i undersøkelsen min. Profesjonsutøverne brukte generelle formuleringer i beskrivelsene av hva taushetsplikten innebærer og om når meldeplikten inntreffer. I begge profesjonene viste informantene lite eksakt kunnskap om de aktuelle lovenes formuleringer og om hvilke hensyn som blir vektlagt der. I sin kollegiale håndtering av elevsaker kan taushetsplikten i skolen, spissformulert, bli erstattet av en delekultur eller redusert til en gjennomiktig anonymiseringspraksis. For prestenes del, viste materialet at avvergeplikten først og fremst gir grobunn for mange vanskelige valg og vurderinger. Til tross for dette tydet mine analyser på at det kun i ytterst få tilfeller kunne være aktuelt for informantene å sette taushetsplikten til side. Jeg følger disse påstandene opp igjen i drøftingen og diskuterer de ut fra teori og eksisterende forskning på feltet (jf. kap. 6.4 og 7.4).

6.3.2 Skjønnets organisatoriske strukturer. Informantenes refleksjoner rundt instruks, ansvar og lojalitet

Det mest markante funnet i spørreundersøkelsen var knyttet til kategorien jeg kalte andres ansvar (jf. tabell 6 i kap. 6.1). Henvisninger til at det var andre kollegaers eller aktørers ansvar å melde til barnevern eller politi var den mest brukte begrunnelsen for at både lærerne og prestene i materialet mitt ikke ville melde. I tillegg til dette var det flere av lærerne som svarte at de ville melde til barnevernet som oppgave at det var andre ved skolen som hadde ansvaret for å gjennomføre meldingene.

Vignettundersøkelsen gav noen korte spor av respondentenes refleksjoner rundt dette og deres begrunnelser for å plassere ansvaret på andre. Jeg vil trekke inn dette materialet underveis her. Et av hovedformålene med intervjuene var å belyse mer i dybden og ut fra informantenes egne erfaringer hvordan de forstod sitt ansvar og organisasjonens arbeidsdeling i bekymrings saker (jf. kap. 2.4.1). I kap. 3 etablerte jeg ressurser til å analysere ansvar (jf. Harmon, 1995, jf. kap. 3.6) og skjønnsutøvelse i en organisatorisk kontekst (jf. Feldman, 2001, jf. kap. 3.4). Jeg vil bruke disse teoretiske bidragene som utgangspunkt til å analysere mine funn i kap. 7.2 og 7.3. I dette delkapitlet vil jeg imidlertid legge hovedvekten på å systematisere materialet som viser

skjønnsutøvelsens organisatoriske strukturer. Slik jeg tolker materialet, var lærerne tydeligere enn prestene på at de forstod meldinger som et organisatorisk ansvar, og derfor vil jeg bruke mest plass på å beskrive empirien fra skolen.

«Vi må konsentrere oss om undervisningen, rektor følger opp ellers». Om skriftlige instruksjoner og håndtering av saker tjenestevei

Kategorien meldinger som andres ansvar var godt belagt i spørreundersøkelsen for begge profesjonene (jf. kap. 6.1). Jeg vil argumentere for at denne forståelsen av ansvar kom tydeligst fram i informantenes begrunnelser for å ikke melde til politiet (jf. tabell 7, kap. 6.1). 18 lærere (N=27) og 9 prester (N=22) argumenterte for at meldinger til politiet var *barnevernets* ansvar. I tillegg pekte tolv lærere på at melding til politiet var ansvaret til *skolens ledelse* eller *helsesøster*, mens ti lærere og tre prester viste til at dette var *foreldrenes* ansvar. Med utgangspunkt i taushetsplikten, svarte elleve prester at det var ungdommens ansvar å ta stilling til melding til politiet.

I kap. 6.2.2 viste jeg at det er flere trekk ved skolen som organisasjon som kan ha betydning for informantenes vurderinger og handlingsvalg i bekymringssaker. Med utgangspunkt i de organisasjonssosiologiske bidragene jeg presenterte i kap. 3.4.2, kan dette forklares med at rutiner, skriftlige instruksjoner og uformelle retningslinjer kan være mekanismer som utfyller jussen og legger føringer for profesjonsutøvernes skjønnsutøvelse (jf. Feldman, 2001). Jeg vil poengtere at intervjumaterialet gav et sammensatt bilde av dette. På den ene siden framstod de intervjuede lærerne som usikre eller lite konkrete på spørsmål om det fantes skriftlige instruksjoner for håndtering av bekymringssaker på deres arbeidsplass. På den andre siden var alle lærerne tydelige på at bekymringssaker skulle bli håndtert via rektor på deres arbeidsplass (jf. kap. 6.2.2). Ut fra dette og på bakgrunn av resultatene fra spørreundersøkelsen, framstår lærernes refleksjoner rundt hva som henholdsvis er deres ansvar og hva som er rektors ansvar i håndteringen av vanskelige elevsaker som et sentralt element i analysene av informantenes skjønnsutøvelse.

Materialet gir grunnlag for å hevde at skriftlige instruksjoner ser ut til å spille en beskjedne rolle for lærernes skjønnsutøvelse. Flere av lærerne framstod nemlig som usikre på om skolen hadde noen skriftlige instruksjoner for håndteringen av mulige bekymringsmeldinger. Andre informanter fortalte at de trodde at det fantes noen retningslinjer på arbeidsplassen, men intervjuene tydet på at lærerne var lite kjent med

innholdet i disse. Anne var et eksempel på det siste, og hun fortalte at hun «mener det er en instruks på det. Det er liksom dokumenter for så mye». Informantene la større vekt på rutinene på skolene og beskrev «hvordan ting pleier å gjøres» på deres arbeidsplass. Anne sa at hun pleier å løfte vanskelige elevsaker opp til et ressursteam som består av bl.a. spesialpedagoger, avdelingsledere, rektor, PPT og representanter fra kommunen, og hun argumenterte for at «Da har du i hvert fall tenkt riktig, og det er de som skal avgjøre dette uansett. Det er jo den veien det skal gå». Bjørnar var en av lærerne som ikke kjente til om det fantes skriftlige retningslinjer for slike saker på arbeidsplassen sin, men han framhevet likevel en praksis som minnet om Annes i sitatet over. Bjørnar sa at han ikke har «sett en skriftlig instruks på dette, men sånn jeg oppfatter det så må det være sosiallærer og helsesøster som har som spesialoppgave å ha samtale med eleven». Jeg vil argumentere for at flere slike spor i materialet kan underbygge en påstand om at uformelle praksiser og organisatoriske rutiner ser ut å ha større betydning for informantenes vurderinger og handlingsvalg enn skriftlige instruksjoner. Dette kan videre støttes av at alle lærerne, til tross for varierende grad av erfaringer med og kunnskap om bekymringsmeldinger og prosedyrene rundt disse, poengterte at de vil håndtere slike saker tjenestevei. Alle informantene mine sa at formelle bekymringsmeldinger blir sendt via rektor på deres skole.¹²¹

Flere informanter trakk fram at de har positive erfaringer med arbeidsdelingen på skolene som ble antydnet over. Dette kan ha flere årsaker. For det første blir lærerne avlastet og skjermet fra å håndtere saker som flere av informantene beskrev som vanskelige og emosjonelt utfordrende. For det andre var lærerne, som nevnt i kap. 6.2.1, tydelige på at det er undervisning som er deres primæroppgave. En slik rolleforståelse, i tillegg til prioriteringer som blir gjort på den enkelte skole, gir noen føringer for informantenes tidsbruk og handlingsvalg. Anne viste til at «De årene jeg har vært her, er det rektor som har hatt den kontakten [med barnevernet] og da detter vi på en måte litt ut. Vi må konsentrere oss om undervisningen og at de har det bra på skolen, og rektor følger opp ellers». Anne antydnet at arbeidsdelingen mellom lærer, administrasjon og ledelse fungerer godt, særlig i akutte saker;

Vi melder det inn og det går via alle disse i ressursteamet og sånne ting. Og så er det liksom det å ligge i køen å vente, og tida går. Noen saker er akutte da. Jeg har hatt gråtende mødre og barn på skolen som ikke tør å gå hjem til pappaen, og da kommer barnevernet veldig fort. Der er faktisk denne skolen veldig flinke. Da er det rektor eller avdelingsleder som tar det, og

¹²¹ Ohnstad (2008) gjorde flere funn som bekrefter betydningen av tjenestevei som systemnorm i skolen (2008:49,244).

læreren går til klassen og har undervisning. Så får du en liten brief senere om dagen om at det og det har skjedd, og det har [blitt] gjort... og det blir ny vurdering etter fire uker. I hvert fall her på skolen er det sånn at kontaktlæreren går til klassen sin, og administrasjonen tar seg av den enkelte saken og ungen (Anne, lærer).

Det framstår som et klart funn i empirien at skolen som organisasjon, eller mer presist skolen som en arbeidsplass med flere ulike kompetanser og profesjoner, har andre muligheter til arbeidsdeling og spesialisering i arbeidet med bekymringsaker enn det prestene i materialet mitt har. Anne var, som sitatet viser, tydelig på at det er en klar rollefordeling i slike saker på hennes arbeidsplass. Administrasjonen håndterer akutte saker, mens lærerens oppgave er å ta seg av klassen. Lærernes arbeid med vanskelige elevsaker ser altså ut til å følge noen tydelige mønstre. Alle lærerne som ble intervjuet understreket at de ville kontakte nærmeste leder dersom de var alvorlig bekymret for hjemmesituasjonen til et barn. Det samme resultatet var tydelig i spørreundersøkelsen. Bjørnar beskrev framgangsmåten sin slik

For å holde meg til min egen praksis, som jeg tror er riktig [latter]... og det handler om at man snakker med kollegaer først, og er man ordentlig bekymret, tar man det opp med lederen over seg. Og så tar vi det alltid opp med rådgiver. Og da har jeg alltid opplevd at da blir rektor kontaktet hvis det er nødvendig, og helsesøster og politi. Men da skjer det i samarbeid med dem, jeg ringer aldri selv (Bjørnar, lærer).

I den videre framstillingen vil jeg omtale denne formen for behandling av elevsaker gradvis oppover i linja mot rektor som å *håndtere saker tjenestevei*. Flere av lærerne brukte betegnelsen tjenestevei selv.¹²² Sitatet over illustrerer noen tendenser som var tydelige i materialet ellers. Bjørnar og andre lærere fortalte at de ønsker å håndtere saker på lavest mulig nivå, og at de løfter saker oppover i systemet hvis de vurderer situasjonen som alvorlig (jf. kap. 6.2.3). Rektor blir gjerne kontaktet som et siste ledd hvis sakene ikke blir løst på andre måter, eller hvis det kan bli aktuelt å sende bekymringsmelding til barnevernet. Flere av lærerne jeg intervjuet sa at det var utenkelig for dem å gå utenom ledelsen for å få løst en vanskelig sak. Bjørnar var tydelig på at i vanskelige saker «trykker vi jo på ledelsen, vi trykker ikke på direkte, det er sjelden. Det kan jeg ikke huske at har skjedd». Anne var også klar på at det ikke framstod som aktuelt å diskutere saker anonymt med andre instanser først, «Jeg kunne helt sikkert ringt, men det er ikke sånn vi gjør det hos oss. Da drøfter vi det med

¹²² Tilsvarende vil tjenestevei for prestene gå fra kapellan via sokneprest og prost til biskop. I tillegg til håndtering i linjen mot rektor, viste spørreundersøkelsen at mange lærere brukte helsesøster eller sosiallærer som ressurspersoner i bekymringsaker.

kollegaer, avdelingsleder og rektor. Jeg tror det ville blitt sett på som veldig uryddig hvis jeg plutselig hadde ringt og spurt meg om råd før jeg hadde rådført meg med noen på skolen». Anne framhevet nemlig, som alle de intervjuede lærerne, at de de håndterer krevende elevsaker tjenestevei, og at alle de ulike leddene på skolen skal være informert. Uavhengig av lærernes *timing*, dvs. på hvilket nivå av bekymring de bestemmer seg for å involvere overordnede i en sak, og uavhengig av lærernes meninger om *hva som var korrekt håndtering* av en konkret sak, så framstod tjenestevei som en betydningsfull ramme for lærernes refleksjoner og handlingsvalg. Dette kan underbygges ved at også lærerne som var kritiske til ledelsens håndtering av bekymringsaker framhevet tjenestevei som normalordningen. Slik jeg tolker Ohnstads studie, kommer styrken i tjenestevei som systemnorm i skolen fram ved at «på tross av at lærerne mener at ledelsen prioriterer feil... velger de fleste å opptre lojalt til skolens ledelse utad» (2008:245). Materialet mitt gir grunn til å hevde at tjenestevei er en viktig ingrediens i hvordan lærerne tenker om sin egen rolle og oppgave, og spesielt hvordan disse skal avgrenses i forhold til kollegaer, ledelsen og skolen som organisasjon.

Et flertall av lærerne var imidlertid tydelige på at det ikke alltid fungerer å gå tjenestevei med bekymringer for elever. Lærerne brukte uttrykk som at de noen ganger må «pushe» eller «trykke på» ledelsen, og de fortalte at saker blir «liggende i kø» eller «stopper i systemet». Jeg tolker en dobbelthet i det noen av informantene fortalte. På den ene siden uttrykte Arne forståelse for den krevende jobben det er å være rektor,

Det er ekstremt mye å gjøre, for veldig mye legges på rektor, så de har ikke sjanse, de har en nesten umulig jobb. Og samtidig skal alt via der... det er et nokså sånn [hierarkisk] system i skolen, samtidig som du er veldig fri, så det er veldig sånn rart (Arne, lærer).

På den andre siden viser sitatet at Arne var opptatt av den hierarkiske strukturen i skolen og at denne kan skape paradokser i forhold til lærerrollen og dens autonomi. Det er viktig å presisere at Arne var en av flere informanter som fortalte at han flere ganger hadde fått korreks av rektor for å ha tatt direkte kontakt med eksterne instanser. I kap. 6.2 kom det fram at mange av informantene beskrev en rolle som trygghetsperson eller relasjonsarbeider. Dette aspektet knyttet de spesielt til arbeid med elever som har ekstra behov, eller til innsats for å bygge et godt klassemiljø. På denne bakgrunnen vil jeg hevde at det framstår som forståelig at elevsaker som stopper opp i systemet tjenestevei kan medføre både dilemmaer for informantene og spenninger innad på skolene. Jeg har kommentert spenninger i materialet knyttet til håndteringen

av bekymringssaker flere steder allerede. Disse spenningene kom til uttrykk på flere ulike måter, bl.a. som ladede vurderinger av kollegaer eller overordnede som representerte andre holdninger eller praksiser enn informantene selv, jf. kap. 6.2.4. Et av stedene hvor spenningene kom aller tydeligst fram, var som jeg vil vise videre i dette delkapitlet knyttet til informantenes refleksjoner rundt ansvar. Enkelte lærere gav nemlig uttrykk for at de ikke bare melder bekymring oppover i systemet og slår seg til ro med det etterpå. Disse lærerne fortalte nemlig at de pusher på ledelsen, de etterlyser svar og enkelte ganger markerer de også aktivt at de er uenige i ledelsens håndtering av elevsaker. Enkelte informanter trakk fram holdninger innad på skolene som forklaring på hvorfor noen saker ikke blir meldt til barnevernet. Christine la vekt på at det er et problem vi ikke har snakket om, og det er hvis foreldrene er såkalt ressurssterke, at foreldrene har et navn i media eller sånn. Da er enkelte reddere for å gripe inn, sant. Det er noe med at det er enkelte som er godt bemidlede, mye penger, da vil de klare å kjøre en sak mot kommunen hvis du setter dem i et dårlig lys. Hvis det er en barnevernssak, så kan foreldrene gå til motaksjon. Vi har faktisk opplevd her på skolen at det har vært advokater som har møtt opp til konferanse. Det har ikke jeg opplevd, men det var noen lærere som kom og var helt sjokkert. Da hadde altså et foreldrepar med seg en advokat som skulle høre hva læreren sa (Christine, lærer).

På ett nivå kan sitatet illustrere hvordan forestillinger om foreldrenes mulige reaksjoner kan påvirke lærerens eller ledelsens beslutninger. Christine antydte at lærere eller skolens ledelse kunne kvie seg mer for å gripe inn dersom de fryktet et søksmål eller at foreldrene kom til å engasjere en advokat. Men på et annet nivå gikk Christine langt i å hevde at også personalets holdninger til ulike foreldregrupper kan spille en rolle for skjønnsutøvelsen.

Vi har fått mange nye landsmenn, og det er det sikkert mange som mener noe om. Det kan gå på politikk, det kan gå på religion. Jeg mener å ha den oppfatningen at det er noen som ikke står så høyt i kurs som enkelte andre. Dette kjenner vi igjen, at hvis det er elever av ressurssterke foreldre, så er vi kanskje mer flinke til å følge opp saker... Da kan du tenke deg hvor lavt nede på rangstigen utenlandske elever [står], kanskje uten en slagkraftig far tilstede, da bryr de seg enda mindre. Derfor tror jeg dessverre vi har en del tikkende bomber vandrende rundt. Som vi lærere har sett og vet ganske mye om (Christine, lærer).

Over gikk informanten langt i å hevde at hvem foreldrene er, kan påvirke håndteringen av elevsaker på skolen. Dersom foreldrene var «ressurssterke», kunne dette føre til at skolen fulgte opp saken på en bedre måte enn hvis det gjaldt en elev med utenlandsk opprinnelse. Uttrykket «tikkende bomber» kan tyde på at informanten oppfattet klare faresignaler i disse sakene, og at hun så med et stort alvor på at lærere eller skole-

ledelse visste om disse sakene uten at hjelpeapparatet ble koblet inn i tilstrekkelig grad. Det er grunn til å understreke at Christine var den i materialet som gikk lengst i å påpeke og kritisere slike holdninger. Elementer i det hun sa var det imidlertid mulig å gjenfinne i andre intervjuer. I denne sammenhengen er det først og fremst dekning for å bruke sitatet som et belegg for at verdier eller holdninger kan påvirke de profesjonelles vurderinger og hindre meldinger til barnevernet. Verken forskningsdesignet mitt eller det empiriske materialet gir imidlertid grunnlag for å trekke slutninger om at bekymringssaker som gjelder innvandrerforeldre blir behandlet på en annen måte enn saker med såkalte ressurssterke foreldre.

Ansvar som å «gjøre sitt» og ansvar som å «følge med». Om bruk av ansvarsbegrepet i intervjuene

I forrige delkapittel beskrev jeg hvordan rutiner og prioriteringer i skolen som organisasjon kan utgjøre en viktig kontekst for informantenes skjønnsutøvelse. Dette delkapitlet vil gå nærmere inn på informantenes refleksjoner rundt dette, og særlig på informantenes identifisering av og refleksjoner rundt ansvar i forhold til håndtering av bekymringssaker. Jeg vil beskrive hvordan informantene i begge profesjoner brukte ordet ansvar i sine refleksjoner.

Ansvar var et ord som ble mye brukt i materialet, det var bredt belagt i begge profesjonene både i spørreundersøkelsen og intervjuene. Profesjonsutøverne knyttet ofte ordet til ladede og detaljerte beskrivelser fra yrket, og det ble gjerne brukt i beskrivelser av roller og oppgaver på arbeidsplassen. Videre var det en tendens i materialet at ansvar ble knyttet til å markere grenser. Flere informanter poengterte at å ta ansvar innebar «å ha gjort sitt», dvs. gjort det de opplevde at kunne forventes av dem i en situasjon. Ansvar som å «gjøre sitt» ligger innholdsmessig nær informantenes betraktninger rundt sin profesjonelle rolle og avgrensninger av denne. Empirien gav også eksempler på at ansvar ble brukt om å foreta seg aktive handlinger i en sak, til skyld og klanderverdighet (jf. kap. 3.6.3). Jeg vil beskrive disse ulike nyansene ved informantenes ansvarsforståelse i det følgende.

Læreren Christine var blant informantene som brukte ordet ansvar flest ganger. Hun knyttet ansvar bl.a. til det å foreta seg aktive handlinger i alvorlige situasjoner, og til fenomener som skyld eller svikt hvis elever ikke får den hjelpen de trenger.

Derfor når noe er fryktelig alvorlig, så setter jeg ting på trykk, så har jeg gjort mitt. Jeg har sagt fra til eleven at dette må jeg gjøre, nå har jeg gjort det. Selv om jeg sikkert skulle ønske at

noen gjorde mer for elevene, så vet jeg med meg selv at jeg har gjort mitt, og eleven vet også jeg faktisk har forsøkt. Hvis det er noen svikter, så får de ta ansvaret de som svikter. (Christine, lærer).

Det er flere ting det er verdt å kommentere i dette sitatet. Først la Christine vekt på hvilke aktive handlinger hun har foretatt seg i situasjonen hun fortalte om. Hun nevnte både skriftlig dokumentasjon og at eleven var orientert om hva hun hadde gjort i saken. Ut fra dette, slo Christine fast at hun i den aktuelle situasjonen hadde gjort sitt, hun hadde prøvd å løse en alvorlig situasjon. Slik jeg tolker sitatet, knyttet hun også å «ta ansvar» til svikt og skyld.¹²³ Det er nærliggende å anta at det å svikte i denne situasjonen kan forstås som å unnlate å håndtere saken videre fram mot en løsning. Ordet svikt kan muligens både knyttes til mangelen på oppfyllelse av en legitim rolleforventning, og til eleven som blir skadelidende under dette. Denne tolkningen kan underbygges med følgende utdrag fra intervjuet:

Jeg må vurdere hvordan jeg skal legge dette fram. Dette er en stor skole... jeg vet jo det at ledelsen ved skolen har nok å gjøre, så de ønsker ikke flere saker og flere møter og masse sånn. Men samtidig tenker jeg at noen av disse elevene har holdt munn om ting og tang i mange år, og så kommer fortvilelsen og vi ser at dette går helt galt. Da må vi faktisk gjøre noe, og da må jeg varsle kontaktlærer og rektor. Mange ganger skriver jeg da et brev. Det har jeg blitt flinkere til. I starten var det gjerne slik at jeg gikk direkte til rektor eller lærer og varslet at i dag hadde jeg opplevd det og det. Men da kunne du erfare at dette ble liggende, og ingen følte ansvar og eleven led fortsatt og ingenting skjedde. Og PPT, BUP, skolelege eller andre fikk ikke vite noe (Christine, lærer).

Christine var blant de informantene som tydeligst gav uttrykk for en kritisk holdning til hvordan ledelsen på skolen håndterte krevende elevsaker. Både i spørreundersøkelsen og intervjuet framholdt hun betydningen av at læreren gjør seg opp sin egen mening om bekymringssakene, uavhengig av ledelsens håndtering av den enkelte saken. I sitatet over brukte Christine formuleringen «ingen følte ansvar og eleven led fortsatt». Det er nærliggende å tolke informanten slik at et fravær av ansvarsfølelse i dette tilfellet innebar en mangel på aktive handlinger og en mangel på løsning av saken til elevens beste. Det kan være grunnlag for å antyde at informantens bruk av ordet ansvar til tider kan nærme seg det etiske og moralfilosofiske begrepet *fordring* (Løgstrup, 1991).¹²⁴

¹²³ Flere andre informanter brukte ansvar på samme måte. Læreren Bjørnar fortalte f.eks. at «Vanskelige ting er jo greit å ta opp, for da får du ikke all skylda alene. Da er det noen over som må ta støyten».

¹²⁴ Det er imidlertid viktig å presisere at mens Løgstrup skildrer hvordan den etiske fordring melder seg i ulike mellommenneskelige relasjoner, er informantens poeng slik jeg tolker det, først og fremst å understreke en

På bakgrunn av materialet og det jeg har vist til i de to siste sitatene, er det grunnlag for å hevde at ansvar var noe informantene definerte enten innenfor sin egen rolleforståelse eller plasserte tydelig hos noen andre. Refleksjoner om ansvar ble videre ofte knyttet til vurderinger av konsekvensene for de berørte i en sak, og til vurderinger av om ansvaret «ble tatt». I de fleste tilfellene i materialet dreide dette seg om hvorvidt en alvorlig situasjon ble adressert og løst på en tilfredsstillende måte. Ansvar ble dermed knyttet til konkrete arbeidsoppgaver og resultater. Fordi lærerne som en klar hovedregel plasserte ansvaret for å sende bekymringsmeldinger oppover i systemet, er det grunnlag for å hevde at ansvar i materialet i stor grad ble knyttet til myndighet. Som jeg skal vise under, var det noen klare forskjeller mellom de to profesjonene på dette punktet. Prestene vektla nemlig i betydelig større grad ungdommens autonomi i sine refleksjoner rundt ansvar.

For å yte bredden i materialet rettferdighet, er det nødvendig å nyansere beskrivelsene over ved å introdusere en dimensjon ved enkelte av lærernes ansvarsforståelse som delvis utfordrer forståelsen av ansvar som å «gjøre sitt». To av lærerne fortalte om eksempler der de hadde tatt selvstendige initiativer uavhengig av ledelsen i elevsaker, og ved noen anledninger hadde de også markert at de var uenige med hvordan ledelsen hadde håndtert konkrete situasjoner. Christine reflekterte over forholdet mellom lærers ansvar og rektors ansvar, og la vekt på at

Selv om man kan trøste seg med at rektor har et overordnet ansvar, mener jeg at det i hvert fall de siste årene har vært mer fokus på, jeg tror det ble presisert med en ny, jeg er ikke helt sikker på når det kom, men jeg mener det ble presisert at læreren har en egen meldeplikt. Så når jeg melder fra om noe, og jeg registrerer at dette ikke kommer ut av huset til andre instanser, så er jeg pliktig som lærer, og hvis jeg fortsatt mener saken er alvorlig og jeg tror at skoleledelsen kanskje ikke har forstått alt jeg har varslet om og skjønt alvorret, så er jeg pliktig til å [få saken ut av huset] (Christine, lærer).

Slik jeg tolker informanten her, framhevet hun at lærere har et selvstendig ansvar for å følge med en sak videre. Dette ansvaret faller ifølge henne ikke bort selv om ledelsen overtar den formelle håndteringen av bekymrings-saken. Læreren har, ifølge Christine, et ansvar for å holde seg orientert om hvordan det går med en sak hun har meldt fra om, og et ansvar for å utvise kritisk dømmekraft overfor ledelsen hvis de kommer til andre konklusjoner enn læreren i forhold til hva som bør gjøres med f.eks.

unnfallenhet, eller en blindhet for fordringen. Jeg vil bruke Vetlesens teori til å utdype og analysere disse trekkene ved materialet i kap. 7.3.

bekymringsmelding og kontakt med barnevernet. Det er grunn til å understreke at det var få informanter som tok denne posisjonen. Christine ble valgt ut til intervjuet fordi hun markerte dette synspunktet også i spørreundersøkelsen. Læreren Frida representerte en slags mellomposisjon mellom «ansvar som å gjøre sitt» og «ansvar som å følge med». Hun uttalte seg sterkt kritisk til rektors håndtering av slike saker på skolen, men presiserte samtidig at det krever mot og at man er «knallsikker i sin sak» hvis man skal gå mot rektors mening.

Et annet trekk ved ansvarsforståelsen i materialet var at noen informanter, og kollegaer til informantene, tenkte om ansvar som noe som kan bli avgrenset av tid og sted.

Lærerne og skoleledelsen som gav uttrykk for slike holdninger, vektla at deres ansvar for elevene var knyttet til det som skjer *på skolens område og innenfor skoletiden*. Ett av eksemplene på dette dreide seg om en elev som fortalte at en annen elev på skolen hadde solgt hasj til ham. Læreren Bjørnar la vekt på at «Da blir man jo bekymret for den eleven som prøvde å selge hasj, men det skjedde ikke på skolen, så det var egentlig ikke en sak sånn sett». Christine reagerte på holdningene til skolens ledelse. Hun fortalte om en sak der det var mange faresignaler knyttet til en elev «hamskifte, miljøskifte, alt og skoleresultatene synker og vi ser personene vedkommende er med». Informanten la vekt på at representanter for skolens ledelse formidlet at «dette får foreldrene ordne opp i selv. Vi har ikke ansvar for det som skjer på fritiden. Selv om vi får konsekvensene i skoletiden, så har vi ikke ansvar for det». Det er selvsagt mulig å problematisere påstandene i disse sitatene. Inntil videre er det tilstrekkelig å konstatere at både enkelte informanter og andre ansatte på informantenes skoler gav uttrykk for en ansvarsforståelse som lot seg avgrense av tid og sted, eller mer presist av hva som skjedde utenfor skoletid og utenfor skolens område (jf. Moyer og Sullivan, 2008:104).

Prestenes argumenter for å plassere ansvaret for å melde hos andre har en delvis annen karakter. Det er trolig at dette kan ha sammenheng med at kontekstene rundt læreres og presters arbeid med barn og ungdom er ulike (jf. kap. 1.2.1), og videre med at de to profesjonene har ulike mål, arbeidsoppgaver og samfunnsmandat (jf. kap. 3.2). Presten Mads trakk inn både geografi og hensynet til arbeidsmengde i sine refleksjoner om en sak der han fulgte opp en ungdom med selvmordstanker.

Jeg skulle avlaste en familie og gikk en tur på fjellet med en ungdom som var i sjokk. Det var en nydelig sommerdag og han pratet i ett sett. Jeg fikk høre hele historien om hvordan han opplevde det, og det var forferdelig sterkt å høre. Da har det vært et dilemma for meg etterpå, hva skal jeg gjøre med dette? Han bor ikke her, og er ikke en av de jeg har ansvar for. Det er

en annen kommune som har ansvar for ham. Samtidig ser jeg at han som student ikke fikk, eller ikke tok imot den oppfølgingen han fikk tilbud om. Men han burde hatt mye mer oppfølging... Da ble det et forferdelig dilemma for meg. Jeg kunne da ha ringt de jevnlig fordi jeg fikk den kontakten jeg fikk i begynnelsen, men jeg ville jo ha brukt all min arbeidstid på det. Da rådførte jeg meg med en annen prest, og kom fram til at jeg bare måtte legge det fra meg. Jeg måtte konsentrere meg om den familien.... Studenten hadde telefonnummeret mitt og kunne ringe hvis han hadde interesse for det. Men en 20-åring gjør jo ikke det... Hadde han gjort det, hadde jeg følt en forferdelig skyldfølelse. Det er ikke enkelt dette, du virvler deg så inn i ting (Mads, prest).

Dette sitatet kan illustrere erfaringer som flere prester fortalte om. Slik jeg tolker Mads, gav han her uttrykk for en spenning mellom et syn på ansvar, som på den ene siden, kan oppleves som en fordring som oppstår i en relasjon på grunn av en betroelse. På den andre siden kan ansvar ut fra sitatet beskrives som en størrelse som lar seg redusere eller avgrense ut fra geografiske hensyn. Mads la vekt på at fordi ungdommen bodde i en annen kommune, så var det ikke hans ansvar å følge vedkommende opp. Jeg tolker det slik at spenningen mellom disse to synene på ansvar kom fram i ladede uttrykk som «forferdelig dilemma» og «forferdelig skyldfølelse». Det er nærliggende å tolke informanten slik at han var klar over at den løsningen han valgte i saken ikke var ideell, og videre at han, i hvert fall til en viss grad, fryktet at ungdommen kom til å ta selvmord. Likevel opplevde Mads at han pga. arbeidsmengden, måtte nedprioritere en videre oppfølging. Jeg utvider analysene av ansvar under ved å trekke inn materialet om bl.a. rolleforståelse (jf. kap. 6.2.1).

«Da sitter du med et ansvar fordi du visste noe». Om prester, ansvar og relasjoner

De to foregående delkapitlene har vist at lærerne i stor grad forankrer sine beslutninger og refleksjoner rundt ansvar i en organisatorisk ramme. Både spørreundersøkelsen og intervjuene viste at prestene i betydelig større grad framhevet ansvar som *individuell*, i motsetning til kollegialt eller organisatorisk, og *relasjonelt*. Med relasjonelt sikter jeg her til at prestene i sine refleksjoner rundt ansvar først og fremst var opptatt av konfidenten og dens interesser. Dette poenget ble delvis beskrevet i kapittel 6.2.1, så i denne sammenhengen er det viktigste å belyse hva slags ansvarstenkning som kommer til uttrykk gjennom metaforene prestene brukte for å beskrive sin profesjonelle rolle.

Presten som tannlege (jf. kap. 6.2.1) er en metafor som klart definerer ansvaret både for prest og samtalepartner. Ifølge denne forståelsen er prestens ansvar å hjelpe

konfidenten med noen konkrete og akutte problemer. Det er et vesentlig poeng at det er prestens, eller tannlegens, tjenester det er behov for, og ikke andre profesjoners. Dermed markerer metaforen også klart grensene i forhold til andre profesjoner og hva som er deres ansvar og rolle i håndteringen av konfidentens problemer. Videre innebærer tannlegemetaforen en tidsmessig avgrensning av den profesjonelles ansvar. Det er konfidenten som har ansvaret for det daglige vedlikeholdet inntil det på nytt blir behov for tannlegens tjenester, og tannlegens ansvar for denne perioden begrenser seg til å gi gode råd for tannhelse. Presten Kamilla la vekt på denne tydelige ansvarsfordelingen, og sa at «Jeg vil jo aldri i livet at tannlegen skal ringe meg [latter]». Til tross for at tannlegemetaforen fanger noen vesentlige trekk ved det empiriske materialet, er det grunn til å presisere at det var flere nivåer ved informantenes refleksjoner rundt ansvar som ikke kom tydelig til uttrykk gjennom den.

Medvandrer- og støttespillermetaforen var mer utbredt i materialet, og de ble koblet til synspunkter som i større grad splittet informantene (jf. kap. 6.2.1). Presten Idunn var tydelig på at «selv om jeg opplever situasjonen som alvorlig, så er det ikke mitt ansvar å ordne situasjonen i andres liv». Idunn poengterte det samme flere ganger i løpet av intervjuet, og hun brukte uttrykket *agerende ansvar* for å presisere hva hun mente var henholdsvis konfidentens og prestens ansvar.

Jeg synes at vi fint kan snakke om hvordan man skal gå videre [med en sak] uten at man selv er den som kan gripe inn, eller som skal gripe inn. Det går fint an å samtale med mennesker og prøve å være en støttespiller i deres liv uten at man selv er den som har et agerende ansvar (Idunn, prest).

Slik jeg tolker Idunn, plasserte hun ansvaret for å foreta seg aktive handlinger i en bekymringssak på konfidenten. Hun knyttet dette til uttrykket *agerende ansvar*, og var sterkt kritisk til det hun omtalte som *umyndiggjøring* av «mennesker som [er] veldig kompetente til å løse utfordringer i sitt eget liv». Som tidligere nevnt, argumenterte Idunn for at prester burde ha en absolutt taushetsplikt. Hun var villig til å begå sivil ulydighet for overholde taushetsplikten og ønsket å slippe å vurdere om hun ved å foreta seg aktive handlinger, kunne være i stand til å redde andres liv. Alt dette viser det radikale i Idunns identifisering av og plassering av det «agerende ansvaret» på konfidenten. Det er grunnlag for å hevde at prestens rolle ifølge dette synet blir avgrenset til å være en samtalepartner som utviser et empatisk nærvær. Idunn markerte denne posisjonen sterkere enn de andre prestene i materialet. Likevel er det grunn til å påpeke at alle prestene betonte taushetsplikten sterkt, og de beskrev en rolleforståelse

hvor de så lenge som mulig ville unngå å gjøre noe som var mot konfidentens vilje for å løse en alvorlig situasjon. Det kan være grunnlag for å hevde at prestene derfor la vekt på å utøve et ansvar uten paternalisme, eller en form for ansvar hvor myndigheten inntil videre blir satt i parentes.

Andre prester i materialet var altså på linje med Idunn i plasseringen av et ageringsansvar på samtalepartneren, men de utvidet, slik jeg tolker det, hennes syn med flere nyanser som det er verdt å kommentere nærmere. Presten Kamilla var tydelig på at «Selv om hvert menneske har ansvar for seg selv, så er det ikke så veldig hyggelig å være den som tross alt hadde kontakt og kunnskap om situasjonen». Jeg tolker Kamilla slik at betroelser, eller kunnskap om en vanskelig situasjon gir presten et ansvar. Presten må være forberedt på å gripe inn hvis en situasjon framstår som virkelig alvorlig eller akutt (jf. kap. 6.2.3). Kamilla utvidet refleksjonene rundt ansvar med noen betraktninger rundt relasjonen mellom prester og barn, og mer presist med uttrykket voksenansvar.

Jeg er en voksen inne i denne gråsonen som kan styrke dem til å si fra til sine foreldre eller andre fagpersoner. Og da har jeg ofte gitt barnet ganske mye ansvar, men har prøvd å ta så mye ansvar, et forsvarlig voksenansvar, hvis barnet ikke tok nok ansvar selv. Altså, jeg har presset dem mye på «Nå må du si fra. Har du snakket med den? Har du gjort dette?». Og veldig mange gjør det jo (Kamilla, prest).

Det er flere poenger det er grunn til å kommentere nærmere her. Kamilla sa for det første at hun ofte har gitt barn eller ungdom ganske mye ansvar for å løse krevende situasjoner selv. Slik jeg tolker materialet, var hun på linje med de andre prestene jeg intervjuet i dette, og jeg vil hevde at dette synet på ansvar kommer til uttrykk i metaforen medvandrer, jf. over. Kamilla brukte uttrykket *veiledningsansvar* i forbindelse med den gravide 13-åringen i vignettundersøkelsen, og hun la vekt på at prestens oppgave først og fremst ville være å hjelpe ungdommen til å ta en god beslutning i forhold til graviditeten. Kamilla stoppet ikke sine refleksjoner rundt ansvar her, men hun utvidet for det andre ansvarsforståelsen ved å introdusere uttrykket *et forsvarlig voksenansvar*. Jeg tolker dette som et begrep for prestens aktive forsøk på løse en situasjon ved å påvirke barnet til å foreta seg noen konkrete handlinger. Kamilla var tydelig på at hun var villig til å bruke spørsmål, påminninger og overtalelse dersom barnet «ikke tok nok ansvar selv». Ut fra dette kan det være grunnlag for å tolke prestens rådgivning som det nest beste alternativet dersom barnet trengte «noen ekstra dytt» for å agere. Både Kamilla og andre informanter poengterte

at prestens ansvar bl.a. består i å vurdere faren¹²⁵ i en situasjon og i å hjelpe ungdommen til å ta kontakt med annen kvalifisert hjelp. Kamilla antydte at mange ungdommer, ifølge hennes erfaring, framstår som villige til å ta imot råd og ordne opp i sine egne liv. Intervjuet med Kamilla gav imidlertid også eksempler på refleksjoner rundt ansvar på et tredje nivå,¹²⁶ nemlig ansvaret for å avverge en virkelig akutt fare. Jeg tolker Kamilla slik at hun var på linje med prestene i materialet som argumenterte for at inngrep mot konfidentens vilje bare kunne være aktuelt hvis en alvorlig situasjon hadde vedvart over tid og hvis liv og helse stod på spill, jf. kap. 6.2.3. Det er grunn til å poengtere at presten Mads knyttet ansvar til skylden som oppstår dersom man unnlater å avverge en alvorlig hendelse man har fått vite om på forhånd.¹²⁷

Intervjuene gav også enkelte eksempler på at prester plasserte ansvaret for å avverge, f.eks. vold i nære relasjoner, på andre profesjonelle. Ut fra et ønske om å ikke bryte taushetsplikten, argumenterte Mads for at han plasserte ansvaret

hos noen som har et helt formelt klart ansvar som alle vet om og som ingen stiller spørsmål ved. Det er faktisk umoralsk av en helsesøster å ikke gå videre med noe slikt, og en lærer også. Men for meg ville det være et moralsk dilemma å gå videre med noe som var betrodd meg, la oss si til en familiefar som misbrakte dattera. Han kom til meg, og sa at jeg har et problem, men dette må du ikke si til noen. Det er et tenkt tilfelle. Eller hvis han kom og ville skrifte det, så får du et forferdelig dilemma. Jeg regner med at det er et tenkt tilfelle, men det kan jo skje... (Mads, prest).

Det er flere ting det er verdt å kommentere i dette sitatet. Argumentasjonen over tyder på at Mads ville oppleve det som problematisk å bli pålagt å sette taushetsplikten til side. En betroelse, f.eks. om seksuelt misbruk av barn, ville ifølge informanten medføre «et forferdelig dilemma». Både i hypotetiske eksempler, og ut fra egne erfaringer, la informanten vekt på en praksis som innebar å gi hint til andre profesjonelle slik at de kunne overta håndteringen av bekymringssaker (jf. kap. 6.3.1). Sitatet kan tolkes slik at Mads forankret slike handlingsvalg i en argumentasjon om at det er helsesøsters eller lærers formelle og allment anerkjente ansvar å håndtere slike

¹²⁵ Presten Grete fortalte at «Jeg så det som mitt ansvar å se om de også var i fare, og hun ene der, jeg trodde det var en reell fare for [selvmord]... Jeg tror ikke hun syntes det var en sånn veldig behagelig samtale, og jeg opplevde nesten at jeg tvang svarene ut av henne. Men jeg opplevde det som så relevant, eller så viktig da, og at min rolle i dette, men når jeg kjente situasjonen rundt henne og vennesisituasjonen og jeg visste litt om skolesituasjonen og foreldresituasjonen, så trodde jeg kanskje ikke det var noen andre som kunne stille henne de spørsmålene».

¹²⁶ Det framgår over at det første nivået kan beskrives som barnets ageringsansvar og det andre som prestens forsvarlige voksenansvar. Det tredje nivået kan da beskrives som prestens avvergingsansvar.

¹²⁷ Mads argumenterte for at «Hvis han tenner på en skole og det går menneskeliv tapt, da sitter du med et ansvar fordi du visste noe».

situasjoner. Dette poengterte informanten sterkt ved å hevde at det er umoralsk om disse profesjonene ikke går videre med en slik sak. En prest derimot, får et moralsk dilemma dersom hun får betroelse om et overgrep, poengterte Mads. Både han og andre prester antydte at de ville kontakte biskopen for å avklare hva som var riktig handlingsvalg i slike saker. Det kan være grunn til å påpeke at prester, sammenliknet med lærere, er nokså alene på sitt nivå i det organisatoriske hierarkiet. Mens lærere har mange kollegaer på like fot på sin arbeidsplass, arbeider prester i langt større grad alene. Dette kan også være en forklaring på at prester oppgir at de går tjenestevei for å søke råd, jf. under.

«Slik er det, kjære biskop, hva gjør jeg nå?» Om biskopens ansvar og prestens taushetsplikt

Flere spor i empirien viste at vurderinger knyttet til taushetsplikt og avvergeplikt kan framstå som så vanskelige for mange prester at de ønsker å involvere kollegaer eller ledelsen. Dette har jeg belyst allerede i kap. 6.2.2. I denne sammenhengen er det vesentlig å understreke at informantenes ansvarsforståelse kan være en del av forklaringen på hvorfor de ønsket å drøfte vanskelige saker tjenestevei. Presten Hans fortalte at «hvis jeg opplever at jeg har rapporteringsplikt, da går jeg til den som gav meg taushetsplikten og forteller om dilemmaet anonymisert. Slik er det, kjære biskop, hva gjør jeg nå?». Forestillingen om at det er biskopen som gir prestene taushetsplikten, og at det er biskopen som kan eller må frita prestene fra taushetsplikten før de kan avverge en alvorlig hendelse, framstår som sentral i informantens argumentasjon. Det virker rimelig å tolke Hans slik at legitimiteten til den løsningen presten velger i en dilemmasituasjon, bygger på biskopens vurderinger og myndighet. Slik jeg forstår det, gikk presten Mads enda lenger i å plassere ansvaret for vurderinger i slike tilfeller, også et strafferettslig ansvar, på biskopen.

I verste fall må jeg da ringe biskopen og be om å bli instruert om hva jeg skal gjøre. Jeg tror det blir siste utvei... Jeg kunne sagt til biskopen at jeg har en helt uløselig situasjon, nå må du si hva jeg skal gjøre. Og så får det bli biskopens ansvar. Da er det biskopen som må stå i retten å bli anklaget for å ha instruert meg til å bryte taushetsplikten. Da blir det hans ansvar. Så får retten vurdere hva de vil gjøre. En kan jo ikke sitte å se på at gale ting skal skje. Samtidig er det grådige viktig å holde på den strenge taushetsplikten (Mads, prest).

Slik jeg tolker sitatet, plasserte informanten her ansvaret for sitt handlingsvalg og beslutning utenfor seg selv. Mads var tydelig på at dersom han fulgte biskopens råd, så ville han ikke være ansvarlig for de påfølgende beslutningene og handlingene i saken.

Jeg vil hevde at det er en slik holdning som kom til uttrykk i informantens uttalelser om at det er biskopens ansvar dersom det skjer et brudd på taushetsplikten, og videre at det er biskopen som juridisk er den som kan stilles til ansvar i en slik sak.

Innholdsmessig kan det likevel hevdes at det er en variant av samme tankegodt som er i bruk når lærere plasserer meldeplikten hos rektor og påpeker at skolens ledelse må være ansvarlig for håndteringen av og beslutninger i bekymringssaker, og når enkelte prester ensidig plasserer ageringsansvaret hos ungdommen (jf. over).

«Det er litt sånn som skolen er bygd opp da. Det er liksom ikke noe hjelp å få».

Om betydningen av ledelse og organisering

Overskriften inneholder en formulering som markerer en kontrast til bildet av en kollegial kultur der lærerne og ledelsen samarbeider om håndtering av krevende elevsaker (jf. kap. 6.2.2). Et tydelig funn i undersøkelsen min var nemlig at alle lærerne opplevde at de har noen de kan diskutere problemer med. Til tross for dette, var det mange spor i materialet fra et flertall av lærerne som kan underbygge påstander om at det er forhold ved organiseringen av arbeidet med bekymringssaker på skolene som kan forsinke eller hindre meldinger til barnevernet. Informantene meldte som en hovedregel bekymring tjenestevei, men mange var kritiske til en påfølgende mangel på tilbakemelding fra ledelsens side. Anne la vekt på at hun hadde blandede erfaringer,

noen ganger så er det veldig ryddig det også, at man får informasjon ned igjen. Mens andre ganger plutselig får du det liksom idet du tilfeldigvis ser den i gangen, altså litt sånne ting. Ting skjer litt sånn fort. Og at kanskje en person som har vært inne i saken, en lærer i en annen klasse, det viser seg at den ikke har fått informasjonen ennå, at ikke alle ledd har blitt informert. Det kan fort skje, og det er litt synd. Det er viktig å ha informasjonen gående i begge retningene (Anne, lærer).

Det er flere forhold å kommentere i dette sitatet. Slik jeg tolker informanten, beskrev Anne en praksis som enkelte ganger kan framstå som ryddig og andre ganger som tilfeldig. Jeg tolker det slik at det varierer om Anne og andre informanter får den informasjonen de trenger fra ledelsen. Flere av lærerne problematiserte at de som har ansvaret for eleven til daglig ikke får vite hva som skjer etter at ledelsen er koblet inn i saken.¹²⁸ Videre var det detaljer i sitatet som kan tyde på at håndteringen av bekymringssaker kan være organisert på en uheldig måte på informantens skole. Anne

¹²⁸ Læreren David la vekt på at «jeg vil nå tro det kunne være naturlig for de [sosiallærer og helsesøster] å komme til meg og fortelle at de er urolige for eleven, og at de er enige i at dette bør meldes videre. Men den meldingen har jeg ikke fått».

hevdet nemlig at «ting skjer litt sånn fort» og viste til at tilbakemelding i elevsaker kunne bli gitt plutselig i forbindelse med et tilfeldig treff i gangen.

Andre informantutsagn framstod mer direkte som en kritikk av ledelsen. Bjørnar fortalte at lærerne på skolen har styrt seg «veldig selv, for vi har ikke hatt særlig ledelse, for de har ikke hatt kontroll... Rektor er enig med det du sier, hun er alltid enig med siste person da». Frida hevdet at «mange rektorer vegrer seg mot å ta tak i slike saker pga. papirarbeidet rett og slett. Det har en haug foran seg». Mange informanter var tydelige på at de opplever en treghet i systemet knyttet til slike saker, og de brukte uttrykk som at de må mase, pushe eller trykke på ledelsen for å det skal skje noe i sakene (jf. kap. 6.3.2 over). Sitatet i overskriften stammet fra Anne, og hun kom med uttalelsen «Det er litt sånn som skolen er bygd opp da. Det er liksom ikke noe hjelp å få» i forbindelse med det hun omtalte som en gråsoneelev. Eleven hadde ikke rett til spesialundervisning og fikk heller ikke noe ekstra oppfølging ut fra en medisinsk diagnose. Anne var likevel bekymret, hun meldte fra «jevnlige og ukentlige» til ledelsen, men de tok ikke grep før det skjedde noe akutt. Anne la vekt på at hun i slike saker må stå på for å bli hørt, «det er liksom sånn at det så mye annet at den kommer ganske langt bak. Du må liksom jobbe litt for din sak da, det synes jeg er litt synd, men det har jo med kapasitet og prioritering og sånne ting da». Resultatet var, ifølge informanten, at mange vanskelige saker blir liggende i en kø mens tiden går.

«Hvis du klarer å ha klassen uten å ha noen store og alvorlige saker, så er det flott». Om skoleledelsens holdninger til meldinger

I kap. 6.3.2 har jeg systematisert spor i materialet som tyder på at organisatoriske rutiner som tjenestevei kan bety mye for hvordan bekymringssaker blir håndtert på den enkelte skolen. Flere av lærerne hevdet imidlertid at rektors holdninger og prioriteringer kunne være en viktig faktor. Frida var kritisk til hvordan hennes rektor prioriterte arbeid med krevende elevsaker. Hun brukte karakteristikker som lettvin og fortalte at «Sjelden diskuterer vi pedagogiske vyer og sjelden sånne ting. Jeg tror det handler litt om at rektor har jobbet i 30 år og [hun] har aldri vært borte i en sånn sak, sa hun. Merkelig!». Frida antydte at mangelen på erfaring kunne ha både med rektors holdninger og manglende kunnskap å gjøre. Informanten argumenterte for at det

skjer noe med folk med en gang de blir rektorer, noe sånn måling og veiing styr... De er på rektormøter og hører på hva de andre snakker om. De forlater elevene, og med en gang rektoren forlater kontakten med ungene, så mister de den tanken de skal ha om deres ve og

vel, på en måte, det er mer at de har melk og at lærerne har det. Det er et ledd som forsvinner da tror jeg (Frida, lærer).

Det er grunn til å poengtere at Fridas påstander her, om en nærmest ideologisk forandring som inntreffer hvis en lærer går over fra undervisningsoppgaver til lederrollen, får stå som hennes egen tolkning. Sitatet kan imidlertid bidra til å belyse flere spenninger i materialet og den frustrasjonen mange lærere gav uttrykk for pga. vanskene med å nå fram til ledelsen i enkelte elevsaker. Videre gir Fridas utsagn perspektiver til å forstå hvor sterk rektors posisjon framstår for informantene, selv for de lærerne som var mest kritiske i intervjuene. Frida la nemlig vekt på at det skal veldig mye til å gå mot rektors standpunkt i en sak, «da skal man være knallsikker i sin sak».

Christine utfordret i intervjuet et ensidig fokus på hva som er lærernes oppgaver og hva lærerne kan gjøre bedre i forhold til meldinger til barnevernet. Hun presiserte at også rektorene og skolesjefene må bli stilt spørsmål «hvis det skal skje en forandring»:

Hva gjør de? Jeg tviler ikke at de også er bevisste, og de har nok å gjøre, det er ikke det. Men jeg tenker jo det at de også må være bevisste på å støtte opp om læreren i stedet for å kanskje dysse saker ned, eller i verste fall legge de i en skuff. Og kanskje i aller ytterste instans gi en stjerne i margin hvis du lar være å melde fra. Det er nesten slik at du kan tolke det, det er flere som har sagt det her på huset. De oppfatter det nesten som at du får en høyere, ikke status, men hvis du klarer å ha klassen uten å ha noen store og alvorlige saker, så er det flott i gåseøyne. Men sannheten er jo det, at vi vet med 30 elever i en klasse, der er det jo et eller annet. Statistisk sett skal det jo egentlig være ganske mye med 30 elever (Christine, lærer).

I materialet framstod dette sitatet som både markant og sentralt. Bare en av de andre lærerne nærmet seg like kritiske omtaler av rektor, men flere av poengene Christine viste til, gikk igjen i flere intervjuer. Det følger mye papirarbeid og tidsbruk med krevende elevsaker, både for læreren som informerer ledelsen om årsaken til bekymringen, men ikke minst for skoleledelsen som, på informantenes skoler, er de som formelt sender en eventuell bekymringsmelding til barnevernet. Christine argumenterte for at lærere trenger mer støtte i slike saker.¹²⁹ Hennes erfaring var imidlertid at ledelsen kunne dysse saker ned, og at de kommuniserte at de ønsket færre meldinger til barnevernet. Slik jeg tolker det, er det noen klare spenninger i sitatet. På den ene siden la Christine vekt på at statistisk sett, vil det være regelen heller enn

¹²⁹ Maryann Jortveit har et liknende funn i sin avhandling om inkludering i en flerkulturell skole. Intervjuene hennes viste at mange av lærerne etterlyste mer støtte i sitt arbeid med minoritetsspråklige elever og tydeligere prioriteringer fra rektors side (2014:175f).

unntaket, at det er noen barn med ekstra behov i en klasse. På den andre siden, hevdet hun at lærere som ikke melder fra får «en stjerne i margin» av rektor. Andre steder i intervjuet gikk Christine enda lenger i å utdype hvordan saker, ifølge henne, hadde blitt dysset ned på skolen. Hun trakk fram flere alvorlige saker som gikk «på liv og helse», men der ledelsens håndtering hadde skuffet henne.

Når politiet ringer tilbake til skoleledelsen for å høre noe om enkelte, og skoleledelsen tar ikke kontakten tilbake til politiet heller, for de ønsker ikke å bli involvert. Da tenker jeg at det ikke bare er ressursmangel som er grunnen, det tror jeg ikke (Christine, lærer).

Informanten hevdet at rektors handlinger kunne forklares på bakgrunn av holdninger og konfliktskyhet. Mer konkret argumenterte Christine for at rektor har «vist klare tegn til at han også tar parti og kanskje styrer unna enkelte, eller misliker enkelte». Videre var informanten tydelig på at rektor formidlet at han ikke ønsket så mange bekymringsmeldinger fra skolen sin, »Fordi da er det jo mindre trøbbel. Og det er mindre negativt fokus på denne skolen».

Informanten var tydelig på at rektor, ut fra grunnene nevnt i sitatet, la vekt på skolens rykte i vurderingen av hvordan elevsaker skulle bli håndtert. Christine argumenterte derfor for at hun fra sak til sak må vurdere om tjenestevei er den riktige framgangsmåten eller ikke. Materialet gir grunnlag for å hevde at Christine var den informanten som sterkest markerte en kritisk holdning til ledelsens vurderinger. Slik jeg tolket henne, handlet det dypest sett om lojalitet, eller mer presist at hun prioriterte sine forpliktelser overfor eleven foran andre hensyn. Jeg analyserer mine observasjoner om lojalitet under. Avslutningsvis vil jeg poengtere at ett av formålene med kap. 6.3.2 er å danne grunnlag for å analysere skjønnsutøvelse i bekymringssaker, ikke bare som et individuelt og kognitivt fenomen, men også ut fra den organisatoriske konteksten hvor profesjonsutøverne har sitt arbeid (jf. kap. 1.4 og 3.4). I den videre framstillingen vil jeg trekke inn forskning (kap. 6.4) og teori (kap. 7.1-7.4) for å diskutere hva som kan hindre og hva som kan fremme arbeidet med bekymringssaker.

«Man er liksom enig med kollegaen». Om betydningen av lojalitet i håndteringen av bekymringssaker

De spenningene mellom kollegaer og mellom profesjonsutøverne og ledelsen som har blitt omtalt flere ganger i kap. 6., utgjør en viktig del av bakgrunnen her. Jeg tolker det slik at disse spenningene kom til uttrykk da informantene fortalte om ubehag eller indignasjon i situasjoner der kollegaer eller ledelse ikke «så» de samme problemene som dem selv. Flere informanter brukte ordet lojalitet i sine refleksjoner om hva de mente som stod på spill i disse situasjonene. I det følgende vil jeg systematisere og analysere informantenes refleksjoner rundt lojalitet med henblikk på hva disse kan bety for håndteringen av bekymringssaker. Det er det grunn til å påpeke at *alle informantene som brukte ordene lojal eller lojalitet var lærere*. Informantene som ordla seg slik var blant dem som markerte de mest kritiske holdningene til ledelsen. I tillegg til dette er det grunnlag for å hevde at andre informanter refererte til fenomenet lojalitet. Det kan være holdepunkter for å anta at denne forskjellen mellom profesjonene kan ha en sammenheng med at prestene beskrev mindre kollegial samhandling, og la mindre vekt på organisatoriske prosesser som en del av sin håndtering av bekymringssaker, enn lærerne.

Lærerne brukte ordene lojal eller lojalitet i det vi kan kalle tre ulike dimensjoner, eller kanskje mer presist retninger.¹³⁰ For det første brukte mange lærere lojalitet rettet mot rektor, oppover i linja tjenestevei. Jeg vil omtale dette som *vertikal lojalitet*. Ord som lydighet eller betoning av at lærerne må vise at de er til å stole på, ble brukt i tilknytning til dette i flere intervjuer. Forstått på denne måten, handler lojalitet om at læreren skal oppfylle rolleforventninger i et hierarki. Frida brukte ordet lojal om å gjøre det rektor bestemmer, uavhengig av om hun er enig i beslutningen. Anne la vekt på at det er ledelsen som tar beslutningen i krevende elevsaker, «Jeg har veldig respekt for det. Til syvende og sist er det jo de som bestemmer. Da er en lojal i forhold til det». I disse eksemplene kan kanskje lojalitet beskrives som å forholde seg lydig til den som har den øverste myndigheten på arbeidsplassen og ikke utfordre strukturer eller beslutningsmyndighet. Et annet eksempel på vertikal lojalitet var at flere av informantenes rektorer forventet lojalitet fra lærerne i forhold til at det kun var skoleledelsen som hadde lov til å ta saker til media. I tillegg til dette ble lojalitet brukt

¹³⁰ I tillegg beskrev Christine en form for lojalitet som mange barn viser overfor sine foreldre. Denne innebærer ofte at barn ikke vil fortelle noe som kan stille foreldrene i et dårlig lys. Det kan argumenteres for at det er viktig at profesjonsutøvere er klar over barns lojalitet overfor sine foreldre, fordi den kan føre til at barnet benekter eller underkommuniserer alvorret i en situasjon. Fokuset i dette delkapitlet og i analysene i kap. 7 vil være på lojalitet som en potensiell individuell eller systemisk hindring for meldinger til barnevernet.

for å uttrykke at skoleledelsen forventer at lærerne er villige til å forsvare rektors håndtering av en sak overfor eksterne instanser. For det andre ble *lojalitet* i stor grad brukt *horisontalt* og rettet mot kollegaer. Materialet gir nemlig grunnlag for å hevde at relasjonen til kollegaer gav sterke føringer for skjønnsutøvelsen. Dette kom særlig fram i tilknytning til den tredje formen for lojalitet, nemlig *lojalitet som lærerens forpliktelse i forhold til eleven*. I den følgende framstillingen vil jeg særlig fokusere på hvordan informantene rangerte de ulike formene for lojalitet i forhold til hverandre, og på informantenes refleksjoner og valg når disse kolliderte.

Jeg tolker en av episodene læreren Arne fortalte om som et eksempel på konflikter i materialet knyttet til krav om vertikal lojalitet. Det ble arrangert en terrorøvelse på informantens skole, og lærerne skulle diskutere skriftlige case og

forklare hvordan vi hadde reagert når det står elever med pistoler og skyter på elevene. Og da var de klare, og det kommer helt ovenfra, på at du skal ikke ringe direkte til politiet. Det er rektor som skal ha kontakt med politiet. Og det er jo alle med vett og forstand, du orker ikke diskutere det engang, altså, du ringer politiet hvis noen står og skyter. Du tar det ikke via rektor, det er ikke sikkert du får tak i rektor, men så hierarkisk er det. Det er fordi de er så redd for at tusen forskjellige lærere skal uttale seg til media og rundt omkring (Arne, lærer).

Det er grunn til å presisere at Arnes fortelling knyttet seg til hans opplevelse av en terrorøvelse og til diskusjon av hypotetiske dilemmaer. Til tross for dette, vil jeg påpeke at jeg tolker historien hans som en sterk illustrasjon på hvilken vekt skoleledelsen la på tjenestevei som ordning på flere av informantenes arbeidsplasser. Jeg tolker temperamentet i Arnes utsagn som et uttrykk for at han opplevde det som urimelig at lærerne ikke får lov til å kontakte politiet direkte i en akutt krisesituasjon. Både i forhold til terrorøvelsen og andre situasjoner framhevet Arne at det kan være nødvendig å bryte med tjenestevei som prosedyre, til tross for at det kan føre til korreks fra rektor. Arne hadde egne erfaringer med det.

Læreren Bjørnar illustrerte, slik jeg ser det, utfordringer knyttet til horisontal lojalitet da han fortalte at det er vanskeligere å melde en elev man ikke er kontaktlærer for til barnevernet. Bjørnar sa at han selv har et slags «eiendomsforhold» til de krevende elevene, og han liker godt å følge dem opp. Bjørnar la vekt på at det framstod som svært vanskelig «å melde til barnevernet en [elev] kollegaen min på trinnet mener at ikke er nødvendig... den mila er mye lenger å gå enn å gi faen i rektor altså. Den lojaliteten til kollegaen er sterkere». Han presiserte at

jeg håper jo at jeg hadde gjort det riktige, men det tror jeg kanskje ikke. Det skal mye til, i hvert fall hvis det hadde vært en kollega jeg respekterer. Hadde det vært en tulling, så er det ikke noe vanskelig, [en] som jeg hadde vært i konflikt med på en måte. Men er det kollega, nei, da er det ikke sikkert jeg hadde meldt fra faktisk, selv om jeg skal gjøre det... Man er liksom enig med kollegaen (Bjørnar, lærer).

Både dette sitatet og andre belegg i intervjuene tydet på at en sterk grad av lojalitet overfor kollegaer kan føre til at saker ikke blir rapportert til ledelsen eller meldt til barnevernet. Forklaringen på dette blir, slik jeg tolker det, antydning i Bjørnars utsagn om at «Man er liksom enig med kollegaen». Empirien inneholdt imidlertid både flere utgaver av denne posisjonen og alternative standpunkt. Frida fortalte at hun holdt hensynene som talte for rapportering til ledelsen opp mot hvor mye problemer en rapportering kunne skape for henne selv. Hun fortalte om en aktuell sak der hun opplevde å ha

lite å gå på i forhold til å gå bak ryggen på kollega... Hun føler kanskje jeg har litt mye mot henne. Derfor ligger lojaliteten min nå egentlig i at jeg skal prøve å komme meg gjennom året uten å komme i konflikt med henne, og han gutten skal fortsatt gå der i fjerde klasse... Lojaliteten min ligger ikke med han, men jeg kan følge med ham neste år (Frida, lærer).

Her er det flere forhold å kommentere. Slik jeg tolker informanten, satte hun her hensynet til kollegaen foran eleven. Frida var tydelig på at hun ikke ville utfordre kollegaen sin i forhold til en konkret elevsak det inneværende skoleåret. Hun brukte ordet lojalitet knyttet til det å klare seg gjennom skoleåret uten konflikt. Samtidig presiserte Frida at lojaliteten hennes ikke var rettet mot eleven. Anne var delvis på linje med Bjørnar og Frida da hun antydning at å kontakte ledelsen om eleven til en annen kontaktlærer «hadde vært litt sånn å trø inn i hennes [blomsterbed], litt sånn at hun ikke gjør jobben sin da». Jeg vil likevel framheve at Anne andre steder i intervjuet inntok en annen posisjon. Informanten fortalte om en sak som hun hadde tatt opp varsomt med en kollega, med godt resultat. Anne sa at kollegaen «hadde prøvd selv mange ganger, så dette var bare et ekstra puff». Anne uttrykte, på den ene siden, forståelse for at «det er veldig lett å ikke engasjere seg fordi du tenker at det ikke er min elev, det får kontaktlæreren ta fatt i», men samtidig tok hun avstand fra en slik praksis og poengterte at «selv om jeg bare er [i klassen] så lite, så vil jeg at eleven skal få hjelp». Christine var et eksempel på en lærer som gikk langt i å plassere lojaliteten sin primært hos elevene. Gjennom flere eksempler fortalte informanten at hun kjempet for sine elever selv om dette skapte sterke reaksjoner i kollegiet, «så får det være

ubehagelig, det får være så ubehagelig det bare vil, men da kan jeg se eleven i øynene».

Med utgangspunkt i analysene av lojalitetens ulike retninger over, er det grunnlag for å hevde at informantene i sine refleksjoner om lojalitet også uttrykte hvem de opplever at deres forpliktelser primært retter seg mot i dilemmasituasjonene jeg analyserer. Lærernes erfaringer med problemene knyttet til å markere uenighet med kollegaer eller ledelse gir et godt utgangspunkt for den videre drøftingen av den organisatoriske kontekstens betydning for profesjonsutøvernes skjønnsutøvelse. Funnene jeg har beskrevet knyttet til lojalitet og ansvar i kap. 6.2.3, framstår som et viktig element i mine analyser av skjønn som strukturell kategori.

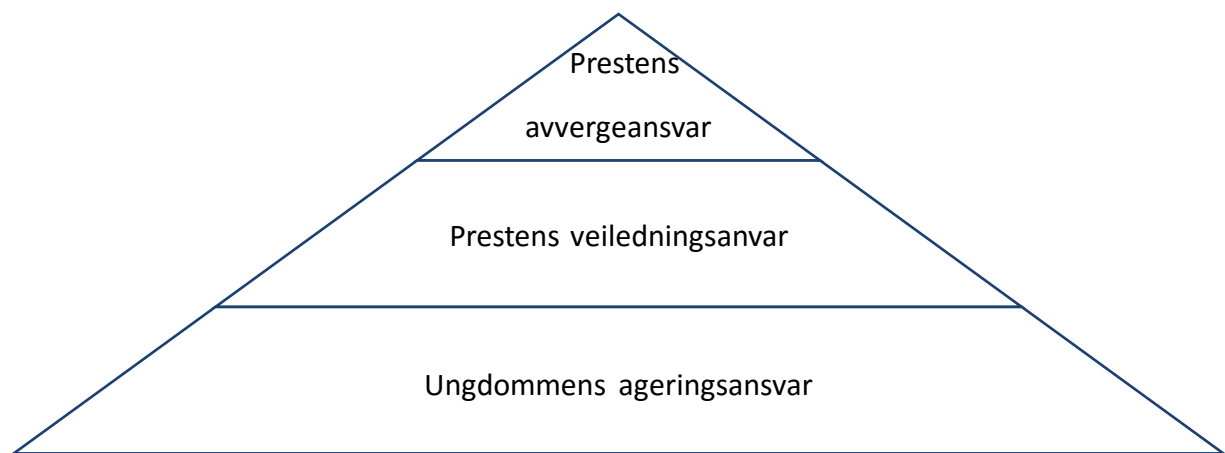
Avslutningsvis er det grunn til å spørre om de ulike kontekstene rundt lærerrollen og presterollen kan ha gitt forskjellige utslag i empirien vedrørende lojalitet. Slik jeg tolker materialet, håndterte prestene i større grad bekymringssaker alene og de fortalte om mindre samarbeid med kollegaer enn lærerne. Ut fra dette er det grunn til tro at prestene i svært få tilfeller kan tenkes å få så omfattende kjennskap til kollegaers konfirmanter eller konfidenter at det kan gi samme type lojalitetskonflikter som jeg beskrev i forholdet mellom kontaktlærere og timelærere over.

6.3.3 Oppsummering. Presentasjon av to ansvarstypologier

I dette kapitlet har jeg beskrevet flere sider ved den strukturelle og organisatoriske rammen som ser ut til å ha stor betydning for de profesjonelles skjønnsutøvelse. Informantene foretar sine vurderinger og handlingsvalg som en del av et større kollektiv, og ikke bare som individuelle profesjonelle. Jeg viser til kap. 6.4 for en mer poengtert konklusjon og diskusjon av de viktigste funnene i undersøkelsen min. I denne sammenhengen er det tilstrekkelig å framheve at jeg i kap. 6.3 har systematisert de delene av materialet som kan være egnet til å analysere skjønn som strukturell kategori. Jeg tok utgangspunkt i to av de mest markante funnene i vignettundersøkelsen og undersøkte for det første hvilken rolle taushetsplikten blir tillagt i lærernes og prestenes vurderinger av bekymringssaker. For det andre har jeg analysert hvilken rolle ulike forståelser av ansvar kan spille for profesjonsutøvernes handlingsvalg. Som et oppspill mot den teoriinformerte analysen vil jeg føre mine observasjoner på det sistnevnte punktet litt videre. Jeg vil presentere utkast til to empiribaserte typologier som kan oppsummere sentrale funn i kap. 6.2 og 6.3. Slik jeg tolker

prestene i undersøkelsen, kan deres vurderinger leses inn i et *sekvensielt mønster*. Prestene i undersøkelsen vektla først og fremst ungdommens ageringsansvar. Med utgangspunkt i metaforene presten som medvandrer eller samtalepartner, var flere informanter tydelige på at det er ungdommen selv, dvs. konfidenten, som har ansvaret for å foreta aktive handlinger for å løse en vanskelig situasjon, jf. kap. 6.3.2. Dersom ungdommene ikke tar nok ansvar i situasjonen selv, argumenterte de fleste prestene for at de vil innta en mer aktiv rolle og for at de ville prøve å påvirke ungdommen til å kontakte hjelpeapparatet selv. Videre er det grunn til å framheve at flere informanter, under visse hypotetiske omstendigheter, kunne være villige til å bruke avvergeplikten.

Figur 4. En empiribasert typologi av prestenes ansvarsforståelse, jf. kap. 6.2 og 6.3.

Skjematisk kan disse observasjonene danne grunnlag for en empiribasert typologi som framstiller tre ulike former for ansvar (jf. figur 4 over). Figuren beskriver en ansvarstypologi som bygger på mine analyser av prestenes skjønnsutøvelse. De enkelte delene av typologien er bredere belagt i mine analyser tidligere i kap. 6.3. Her er det tilstrekkelig å kommentere kort de ulike nivåene i typologien. Jeg nyanserer modellen og diskuterer den ut fra teori og forskning i kap. 7.1.2.

- Idunn var blant prestene som gav inspirasjon til nivået *Ungdommens ageringsansvar*. Hun la vekt på at «Jeg synes at vi fint kan snakke om hvordan man skal gå videre [med en sak] uten at man selv er den som kan gripe inn, eller som skal gripe inn. Det går fint an å samtale med mennesker og prøve å være en støttespiller i deres liv uten at man selv er den som har et agerende ansvar» (Idunn, prest).
- Jeg kalte det neste nivået, eller sekvensen, i typologien *Prestens veiledningsansvar*. Kamilla var en av informantene som la sterk vekt på at hun vil påvirke konfidenten til å foreta seg aktive handlinger i egen situasjon, dersom de «ikke tok nok ansvar selv». På dette nivået består prestens ansvar i å vurdere faren i en situasjon, veilede ungdommen og, hvis nødvendig, assistere konfidenten i kontakt med hjelpeapparatet.

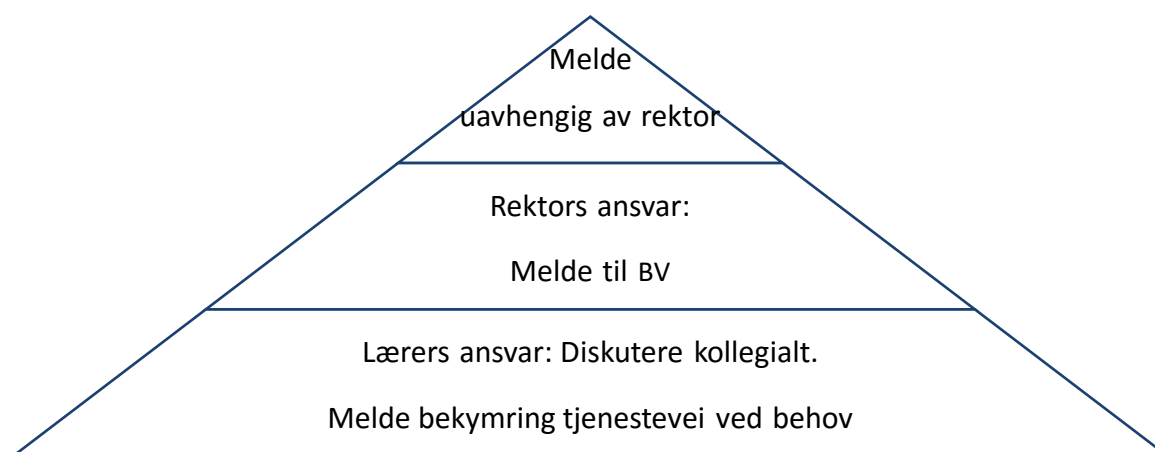
- Analysene mine tyder på at nivået på toppen av figuren først og fremst er et hypotetisk ledd i informantenes vurderinger. Ingen av de intervjuede prestene fortalte om egne erfaringer hvor de hadde tatt *ansvar for å avverge* alvorlige hendelser, jf. kap. 6.2.5. Jeg nyanserer og problematiserer denne påstanden i kap. 7.1.2.

Slik jeg tolker materialet, har jeg grunnlag for å skissere en tilsvarende typologi som kan oppsummere sentrale funn knyttet til lærernes skjønnsutøvelse og handlingsvalg i bekymringssaker. Lærerne la for det første vekt på at de håndterer elevsaker på det laveste mulige nivået i organisasjonen. Informantene framhevet at de diskuterer vanskelige elevsaker med kollegaer på trinnet, og hvis saken er alvorlig nok løfter de den videre i systemet tjenestevei, jf. kap. 6.2.2. og 6.3.2. For det andre poengterte lærerne at det var rektors ansvar å ta beslutninger om handlingsvalg og tiltak i bekymringssaker, og videre at det var rektors ansvar å utforme en skriftlig bekymringsmelding til barnevernet ved behov. Det tredje og øverste nivået i figuren referer til at det er den enkelte lærer som har et juridisk ansvar for å melde bekymring til barnevernet, jf. kap. 4.1.3.¹³¹ Dette ansvaret gjelder uavhengig av ledelsens innstilling og konklusjon i en konkret sak. Læreren Christine kan illustrere dette. Hun var tydelig på at dersom rektor ikke forstod alvoret i en sak, så hadde hun et ansvar for å få saken ut av huset, jf. kap. 6.3.2. Christine fortalte at hun flere ganger hadde gått imot ledelsens instruksjoner og kontaktet hjelpeapparatet på eget initiativ for å få løst vanskelige saker. På samme måte som typologien over prestenes ansvarsforståelse, kan figuren av lærernes ansvarsforståelse i bekymringssaker leses sekvensielt og fra bunnen.

Inndelingene i typologien under (se figur 5) burde være tilstrekkelig belagt i analysene i kap. 6.2 og 6.3. Jeg henviser til kap. 7.1.2 for ytterligere nyansering og diskusjoner av modellen. Avslutningsvis vil jeg hevde at likheten mellom typologiene over henholdsvis lærernes og prestenes ansvarsforståelse, framstår som større enn ulikhetene. Innholdet i begge typologiene er bredt belagt i det empiriske materialet. Videre kan begge typologiene leses sekvensielt som profesjonsutøvernes stegvise håndtering av bekymringssaker.

¹³¹ I kap. 3.6.3 brukte jeg begrepet personlig ansvar for å betegne dette, og for å kunne analysere spenninger mellom profesjonsutøvernes *personlige ansvar* og et *hierarkisk* eller *organisatorisk ansvar* de blir pålagt i sin yrkesrolle.

Figur 5. En empiribasert typologi over lærernes ansvarsforståelse, jf. kap. 6.2 og 6.3.

Til slutt vil jeg hevde at også en kvantitativ tolkning av typologiene, har dekning i materialet mitt. Begge typologiene er gradvis smalere opp mot toppen, og dette kan leses slik at færre informanter framstår som villige til å benytte handlingsvalgene mot toppen av pyramiden. Jeg diskuterer typologiene grundigere ut fra teorigrunnet mitt og annen forskning i kap. 7.1.2.

6.4 Hovedfunn fra empirien sett i lys av forskningskonteksten

Forskningsoversikten i dette arbeidet er todelt (jf. kap. 1.3). Jeg brukte oversikten i innledningskapitlet dels til å beskrive forskningsfeltet og dels til å identifisere kunnskapsbehov. Videre brukte jeg innsikten fra tidligere studier i min argumentasjon for valg av forskningsdesign (jf. kap. 2). Som en oppsummering av den empirinære analysen, vil jeg i dette delkapitlet kort formulere mine hovedfunn fra spørreundersøkelsen og intervjuene. Dernest plasserer jeg disse funnene inn i forskningskonteksten som ble skissert i kap. 1.3. Dette kapitlet utgjør andre del av forskningsoversikten i dette arbeidet, og det skal fungere som en overgang mellom empiripresentasjonen i kap. 5-6 og den teoriinformerte analysen og drøftingen i kap. 7. Studiene jeg omtaler her, har jeg i all hovedsak beskrevet fylldigere i kap. 1.3 med vekt på forskningsdesign, formål og hovedfunn. I dette kapitlet er formålet å kontekstualisere mine hovedfunn og undersøke hva slags resultater og konklusjoner andre forskere på feltet har kommet fram til på de punktene jeg formulerer i begynnelsen av kapitlet. I stedet for å beskrive forskningsfeltet i sin bredde, vil jeg altså bruke mine hovedresultater som orienteringspunkt og utvalgsprinsipp for framstillingen her. Jeg bruker diskusjonene fra dette delkapitlet som et sentralt grunnlag for den avsluttende drøftingen i kap. 7.4.

På bakgrunn av analysene i kap. 5 og 6, vil jeg hevde at dette er mine hovedfunn som har mest relevans for forskningsspørsmålene i dette arbeidet:

1. Lærerne og prestene viste lik vilje til å melde i hypotetiske vignetter
2. Empirien viste et sprik mellom svar på hypotetiske case og informantenes egne erfaringer
3. Informantenes handlingsvalg ble begrunnet ut fra terskelvurderinger av alvorlighet og i liten grad ut fra juss
4. Informantenes holdninger, rolleforståelse og private erfaringer spilte en viktig rolle for skjønnsutøvelsen
5. Taushetsplikten trumfet andre hensyn og var prestenes viktigste argument for å ikke melde til barnevernet
6. Forståelsen av organisatoriske rutiner og profesjonelt ansvar så ut til å spille en nøkkelrolle for skjønnsutøvelsen
7. Informantene samarbeider internt i organisasjonen om bekymringsaker, i mindre grad med hjelpeapparatet

Jeg beskriver og nyanserer disse funnene fortløpende i punktene under, for ytterligere detaljer og belegg henviser jeg til kapittel 5 og 6.

1. Lærerne og prestene viste lik vilje til å melde i hypotetiske vignetter
De kvantitative resultatene fra spørreundersøkelsen kan betraktes som kontraintuitive. På bakgrunn av både forskjeller i yrkesroller og handlingsrom,¹³² og i tillegg ulike holdninger knyttet til taushetsplikt i de to profesjonene, hadde jeg forventet å finne tydelige forskjeller mellom lærernes og prestenes svar. Mot mine antakelser viste prestene og lærerne derimot en tilnærmet lik vilje til å melde til barnevernet i begge vignettene mine. Resultatene var også tilnærmet like for meldinger til politiet. Knappe to av fem respondenter ville melde til barnevernet i caset som omhandlet en gravid 13-åring og drøye tre av fem informanter i vignetten om vold i nære relasjoner (jf. kap. 5.2). Det sterkeste funnet i undersøkelsen var knyttet til forskjeller i handlingsvalg mellom de to casene. Det var markant flere informanter i begge profesjoner som ville melde til barnevernet i caset om familievold, og forskjellene i handlingsvalg mellom

¹³² I kap. 4 analyserte jeg lovverket som definerer og avgrenser de profesjonelles handlingsrom i bekymringsaker. Jeg konkluderte med at lærere i utgangspunktet har større rom for skjønnsutøvelse enn prester i dilemmasituasjonene jeg undersøker, jf. kap. 4.3.

de to vignettene var signifikant på 0,001 nivå for informantene (N=84) sett under ett (vedlegg 10). Dette betyr at det bare er 0,1 % sannsynlighet for at forskjellene i skåre mellom casene skyldes tilfeldigheter.

I den internasjonale forskningen på meldinger til barnevernet (jf. kap.1.3.3), er det få resultater som lar seg sammenlikne direkte med funnene over. Dette har flere årsaker, hvor forskjeller mellom yrkesroller, samfunnsmandat og lovverk i ulike land er blant de viktigste. Videre er det metodiske og vitenskapsteoretiske utfordringer knyttet til å sammenlikne profesjonelles villighet til å melde til barnevernet i undersøkelser som har ulik design og formål. I tillegg vil jeg nevne utfordringer knyttet til å sammenlikne prosentvise svar på vignetter som ikke har identisk innhold på tvers av ulike surveyer. Undersøkelser som har forsøkt å anslå profesjonelles vilje til å melde til barnevernet, har nemlig brukt case om f.eks. incest, omsorgssvikt og fysisk eller psykisk mishandling, og resultatene spriker. Mens Walsh m.fl. (2005) fant at 88.8 % av lærerne ville melde saker om seksuelt misbruk av barn til barnevernet, var Tites (1993) resultat at bare 31,9 % av lærerne ville melde om incest. Ut fra observasjoner som dette, konkluderer jeg med at det er mer relevant å gjøre andre refleksjoner med utgangspunkt i disse studiene enn å sammenlikne forskjellige prosentvise funn. Dette utdyper jeg i punktene under.

2. Empirien viste et sprik mellom svar på hypotetiske case og informantenes egne erfaringer

Det andre hovedfunnet er at det ser ut til å være tydelige forskjeller mellom profesjonsutøvernes vilje til å melde i hypotetiske vignetter, sammenliknet med deres egne erfaringer med bekymrings saker fra yrket. Analysene mine i kap 6.1 viste nemlig at det var skeivheter i begge profesjonene mellom den relativt høye viljen til å melde til barnevernet i tenkte eksempler og det beskjedne antallet meldinger informantene fortalte at de selv hadde vært involvert i. Respondentene mine hadde mange års yrkeserfaring, men få egne erfaringer med meldinger til barnevernet. I og med at forskningen på feltet i hovedsak er kvantitativ (jf. kap. 1.3), så har jeg ikke funnet mange studier å sammenlikne mine resultater med her. Kenny (2001) konkluderte som meg med at lærernes svar på vignetter ikke var konsistente med deres tidligere erfaringer med meldinger. I mitt eget prosjekt vil jeg argumentere for at det er grunnlag for å tolke informantenes vilje til å melde i vignetter som uttrykk for profesjonsutøvernes *holdninger* til melding gitt de konkrete omstendighetene som

caset presenterer. I tråd med dette, vil jeg presisere at jeg ikke tolker surveysvarene som en stabil indikator på hvordan informantene faktisk ville ha handlet i en reell situasjon (jf. kap. 2.2). Det vil være et sentralt punkt i den teoriinformerte analysen å diskutere mulige forklaringer på hvorfor informantene i beskjedent grad ser ut å gjennomføre bekymringsmeldinger når de arbeider med reelle bekymringssaker i yrket.

Jeg forstår det slik at dette funnet har paralleller til den internasjonale diskusjonen om omfanget av meldinger til barnevernet i ulike profesjoner. Tites studie (1993) er en av de få på feltet som kombinerer kvantitative og kvalitative data. Hun konkluderte med at lærere melder få av de sakene de møter til barnevernet. Som nevnt oppgav bare 31,9 % av de lærerne som hadde hatt mistanke om at en elev var utsatt for incest at de hadde meldt dette til barnevernet (Tite, 1993). Bunting, Lazenblatt og Wallace hevdet i en review over feltet at den internasjonale forskningslitteraturen bekrefter at «nonreporting of child abuse concerns is a key issue and there is evidence of fairly high levels of non-reporting across a range of different countries and professional disciplines» (Bunting et al., 2010:198). Av studiene jeg presenterte i forskningskonteksten, konkluderte bl.a. O' Toole m.fl. (1999) og Goebbles m.fl. (2008) med at det er godt belagt at det foregår en underreporting i skolen, særlig i mindre alvorlige saker som omfatter fysisk eller følelsesmessig misbruk (O'Toole et al., 1999:1083). Videre konkluderte Grosseohme med at det foregår «under-reporting of child abuse when it is known to a clergyperson» (1998:746). Flere kvantitative studier (jf. kap. 1.3.3) har prøvd å identifisere ulike faktorer som kan forklare forskjellen mellom profesjonelles *evne til å gjenkjenne* f.eks. omsorgssvikt eller seksuelt misbruk av barn og deres *vilje til å melde* sakene til barnevernet. Det er grunn til å understreke at disse studiene tegner et komplekst bilde med flere ulike forklaringer, men det er likevel grunnlag for å framheve noen sentrale tendenser. Flere forskere hevder at viljen til å melde til barnevernet synker dersom profesjonsutøverne enten frykter negative reaksjoner fra foreldrene (O'Neill et al., 2010:394) eller at en melding vil påvirke barnets situasjon negativt (Walsh et al., 2005:20). Videre tyder studier både i skolen (Tite, 1993; Walsh, 2012) og kirken (Teare, 2006) på at profesjonsutøvere opplever at de trenger mer kunnskap og tydelige bevis før de opplever at de har godt nok grunnlag for å melde til barnevernet. O'Neill m.fl. trakk både fram at kirkelige ansatte fryktet å anklage foreldre på feil grunnlag (2010:394) og at manglende tillit til og kjennskap til barnevernet kunne hindre meldinger (2010:394;396f). I tillegg til dette poengterte Teare at «fear that the church's

reputation and the clergy's prestige would be impaired» kunne være en forklaring på manglende meldinger til barnevernet (2006:6). Jeg fant alle disse forklaringene representert også i mitt materiale, men jeg har ikke godt nok grunnlag for å trekke fram én forklaring og redusere kompleksiteten. Min egen empiri gir imidlertid grunnlag for å hevde at sammenhengen mellom hypotetiske vurderinger og egne erfaringer ser ut til å være svak (jf. Kenny, 2001).

3. Informantenes handlingsvalg ble begrunnet ut fra terskelvurderinger av alvorlighet og i liten grad ut fra juss

Ut fra et juridisk eller et profesjonsteoretisk (Grimen, 2006) perspektiv blir informantenes handlingsrom definert og avgrenset ut fra lovverket om taushetsplikt, meldeplikt og avvergeplikt. Analysene av spørreundersøkelsen viste imidlertid at informantene i liten grad refererte til juss i sine begrunnelser for å melde til barnevernet. Dette gjaldt omtrent hver fjerde lærer og hver sjettede prest, jf. kap. 6.1. Mitt funn av jussens beskjedne betydning for profesjonsutøvernes begrunnelser ble bekreftet og nyansert i intervjuene. Her kom det fram at informantene hadde uklare forestillinger om meldeplikten og om i hvilke tilfeller taushetsplikten blir erstattet av en plikt til å avverge en alvorlig situasjon eller melde til barnevernet. Politiet er den eneste instansen som eksplisitt blir nevnt i straffelovens § 139 i forbindelse med avvergeplikten. Til tross for dette, var det et markant funn i empirien at informantene nesten utelukkende omtalte politiet i resonnementer om straff, og ikke i refleksjoner om politiets rolle i forbindelse med avverging eller forebyggende arbeid.¹³³ I en norsk kontekst finner mine funn støtte i NOVA-undersøkelsen (Stang et al., 2013) og Helsetilsynets rapport (2009) som ble referert i kap. 1.3.4. Disse studiene viste at mange profesjonsutøvere, bl.a. lærere, kjenner seg usikre på lovverket og på praktiseringen av reglene om taushetsplikt og meldeplikt. I motsetning til NOVA-undersøkelsens fokus på regelforståelse og regelpraksis, har mine analyser fokusert mer åpent på *hva* som er grunnlaget for informantenes vurderinger, deres begrunnelser for å melde og på *ulike forhold* som kan påvirke og avgjøre et handlingsvalg. Empirien min gir lite grunnlag for å tilskrive jussen en sentral rolle for informantenes beslutninger om melding til barnevernet. Ett mulig unntak er påvisningen av hvordan prestene brukte taushetsplikten som begrunnelse for å *ikke* melde til barnevernet, mer i

¹³³ Dette er hovedgrunnen til at politiets rolle har blitt nedtonet i mine analyser. Informantene så ut til å tilskrive politiet en marginal rolle i sitt arbeid med bekymringssaker, og i tråd med dette konsentrerte jeg analysen rundt meldinger til barnevernet.

punkt 5 under. Som jeg viste i kap. 6.3.1, var det imidlertid ikke lovparagrafene prestene trakk fram for å innholdsbestemme taushetsplikten, men argumenter om at taushetsplikten sikrer kirkens troverdighet og verner tillitsforholdet mellom konfident og profesjonsutøver.

Informantene i begge profesjonene lot derimot *vurderinger av alvoret* i en sak få en avgjørende betydning for deres beslutninger, jf. kap. 6.1. Et hovedfunn i dette arbeidet var at informantene brukte to ulike former for terskler som sentrale elementer i sine vurderinger av bekymringsaker. Den første terskelen var knyttet til *kvantiteten* og *kvaliteten* på beslutningsgrunnlaget, dvs. til profesjonsutøvernes vurderinger av når de hadde mye nok eller sikker nok informasjon til å gå et skritt videre med en sak. Den andre terskelen dreidde seg om når en sak ble ansett som *alvorlig nok* til at barnevernet burde få en bekymringsmelding. Funnet i spørreundersøkelsen og intervjuene pekte i samme retning, og viste at informantene anså det som lettere å gripe inn i en sak dersom de hadde sett «sanne helt tydelige ting» (jf. kap. 6.2.3). Materialet tydet videre på at informantenes terskel for å melde til barnevernet var høy, og dette kom til uttrykk i terskelangivelser som «når det er akutt» og «når liv og helse står på spill». Betydningen av slike konsekvens- eller alvorlighetsvurderinger som grunnlag for beslutninger om melding finner bred støtte i både lærer- og presteforskning. Forskere har brukt begreper som *threshold of judgment* og *threshold of action* (Dalglish, 2003 i Walsh et al., 2005) for å skille analytisk mellom terskelen for beslutninger og terskelen for handlinger. Jody Wright fant at 18 av 22 prester, i hypotetiske vignetter, var villige til å sette taushetsplikten til side for å unngå skade på konfidenten eller en tredjeperson (2000:48). Hun konkluderte imidlertid med at viljen til å melde sank i tilfeller der det ikke var synlige skader, som f.eks. i saker som dreidde seg om emosjonelt eller psykisk misbruk (2000:49). I lærerforskningen har bl.a. Tite (1993) kommet med tilsvarende konklusjoner. Hun poengterte at lærerne i hennes undersøkelse var svært opptatt av å ha gode nok argumenter og sikre nok bevis for å underbygge meldinger. Tites undersøkelse viste f.eks. at saker der lærerne fikk direkte betroelser fra elever om seksuelt misbruk ble meldt, mens saker som involverte fysiske skader og andre grunner til mistanke, forble urapporterte. Selv for mistanker om incest, som gav det høyeste tallet for meldinger til barnevernet i hennes undersøkelse (31,9 %), foretrakk majoriteten av lærerne (57,4 %) å følge med på barnet videre for å se etter ytterligere tegn på misbruk (Tite, 1993:598). I en norsk studie av læreres og barnehageansattes meldinger til barnevernet om seksuelle overgrep (jf. kap. 1.3.3) konkluderte forskerne

med at «Det synes å være kjent at de har en plikt til å melde fra, men det konkrete innholdet, og tolkningen av bestemmelsen i forhold til terskelvurdering, alvorlighetskrav, grunn til å tro og det selvstendige og personlige ansvar som påhviler den enkelte, synes fraværende eller i beste fall svært varierende» (Stølsvik and Hellum, 2011). Selv om denne undersøkelsen bare omfattet Telemark, og bestod av færre intervjuer enn min undersøkelse, er det grunn til å poengtere at funnene jeg refererer under dette punktet er sammenliknbare. Stølsvik og Hellum konkluderte, som meg, med at profesjonsutøverne har en høy terskel for å melde og videre at det skal «en betydelig mengde signaler til for at barnets atferd og følelsesmessige uttrykk vurderes som urovekkende» (2011:4).

4. Informantenes holdninger, rolleforståelse og private erfaringer spilte en viktig rolle for skjønnsutøvelsen

Materialet gir grunnlag for å framheve to funn som har sammenheng med det jeg har omtalt som skjønn som epistemisk kategori (jf. kap. 3.3.2 og 6.2). For det første var flere informanter tydelige på at deres private erfaringer, og i flere tilfeller også vonde opplevelser eller oppveksterfaringer, utgjorde en basis for deres vurderinger av tilsvarende saker i en profesjonell rolle. Enkelte informanter var eksplisitte på at de brukte sine erfaringer som en slags målestokk som de «projiserte til å gjelde alle». I forskningslitteraturen på feltet er det hovedsakelig sammenhengen mellom yrkeserfaringer og skjønnsutøvelse som har blitt tematisert. Enkelte studier har imidlertid undersøkt om egne erfaringer med misbruk kan gi utslag i høyere villighet til å melde, men resultatene av disse studiene peker i ulike retninger. I forskningen jeg har referert, hadde Walsh m.fl. funn som tydet på at egne erfaringer med misbruk, påvirket informantenes beslutninger om å melde (2005:39), O'Toole m.fl. fant ingen signifikant sammenheng mellom disse variablene (1999:1091). O'Toole m.fl. framhevet imidlertid andre former for erfaring som gav utslag på informantenes skjønnsutøvelse. I tråd med deres hypotese,¹³⁴ fant de at «the greater number of children they had raised the less likely teachers recognized and reported abuse» (1999:1095). Videre konkluderte forskerne med at lærere med lengre yrkeserfaring og lærere som hadde ansvar for større elevgrupper daglig meldte mindre til barnevernet enn lærere med mindre arbeidserfaring og elevgrupper. Dette forklarte O'Toole m.fl. ut fra «years of teaching experience and greater number of students seen per day

¹³⁴ «We had hypothesized that the respondents' family situation would affect their responses to potential child abuse by increasing their tolerance for acts that may be construed as abuse» (O'Toole m.fl., 1999:1095)

would result in a loss of sensitivity to the problem of child abuse and would result in greater tolerance» (1999:1095). Jeg vil konkludere med at undersøkelsene jeg har referert over gir et visst empirisk belegg for å hevde at informantenes erfaringsgrunnlag (bredt forstått) og sensitivitet, ser ut til ha en vesentlig betydning for skjønnsutøvelsen. Det er relevant for mine diskusjoner at både Walsh m.fl. (2005:58f) og O'Toole m.fl (1999:1095) konkluderer med at tap av sensitivitet kan føre til høyere terskel for å melde. I kap. 7.3 vil jeg diskutere dette funnet videre ut fra Vetlesens teori om moralsk persepsjon (jf. kap. 3.5).

For det andre konkluderte jeg analysene av intervjuene med at det ser ut til å være en sammenheng mellom profesjonsutøvernes rolleforståelse og deres vurderinger av konkrete bekymringssaker (kap. 6.2.1 og 6.2.2). Jeg knyttet dette særlig til informantenes bruk av metaforer og rollebeskrivelser. Materialet tydet på at prester som beskrev seg selv som medvandrere og samtalepartnere, oftest hadde et restriktivt syn på å foreta seg aktive handlinger i bekymringssaker, og metaforene de brukte så ut til å henge tett sammen med informantenes handlingsvalg i reelle situasjoner. Tilsvarende hang lærernes betoning av at undervisning var deres kjerneoppgave sammen med tydelig grensemarkering for involvering i bekymringssaker og med få egne erfaringer med meldinger. Det finnes enkelte internasjonale studier som har belyst forholdet mellom profesjonelles holdninger og deres meldinger til barnevernet. Kerryann Walsh m.fl. hevder f.eks. at «factors such as attitudes may be significant predictors of recognition and reporting» (2010:312). De framholdt verdien av å forske på læreres holdninger til meldinger fordi holdninger kan påvirke både beslutningsprosessen og kvaliteten på meldinger som blir gjennomført (2010:312).

Jeg vil hevde at NIFU-undersøkelsen om psykisk helse i skolen (Holen and Waagene, 2014) har funn som kan kaste lys over disse resultatene fra internasjonal forskning. Selv om undersøkelsen dreide seg om norske læreres syn på arbeid med psykisk helse, altså et beslektet tema i forhold til det jeg undersøker, er det relevant å kommentere at forskerne konkluderte med at lærernes rolleforståelse og holdninger trumfet alle andre variabler når det gjaldt forklaringskraft. Flere steder i rapporten fremmet forskerne sterke påstander knyttet til holdningsdimensjonen, «Det er interessant å merke seg at når man inkluderer lærernes holdninger i modellen, forsvinner nesten all forklaringskraft til påstander som handler om hvordan skolene bidrar, som foreldresamarbeid, tverrfaglig samarbeid, opplæring etc. Det kan synes som om *lærernes individuelle holdninger* har størst betydning» (2014:70f, min utheving).

Videre er det relevant for mine diskusjoner at «Nesten halvparten av lærerne er litt eller helt enige i at det å arbeide systematisk for å hjelpe elever med psykiske vansker vil kunne ta fokus bort fra skolefag» (2014:91). Dette støtter, slik jeg ser det, mine påstander om at lærerne regner undervisning som sin kjerneoppgave og at de foretar valg og prioriteringer i yrket ut fra dette, jf. kap. 6.2.1 og 6.2.2. Jeg diskuterer mine funn knyttet til profesjonsutøvernes holdninger i den teoriinformerte analysen (jf. kap. 7.3).

Jeg vil spesielt framheve en studie av Wesley B. Crenshaw m.fl. (1995) som hadde funn og refleksjoner som kan belyse mine egne observasjoner om betydningen av informantenes metaforer, holdninger og rolleforståelse. Med utgangspunkt i en survey som omfattet lærere, rektorer, skolepsykologer m.fl., diskuterte de hvorfor en del respondenter på den ene siden var i stand til å *identifisere* saker som involverte omsorgssvikt eller misbruk, men på den andre siden oppgav at de *ikke ville melde* fra om dette til barnevernet.¹³⁵ Forskerne omtalte disse informantene som *Nonreporters* og hevdet at disse kan tenkes å representere, ikke bare en gruppe respondenter, men «a way of thinking about abuse that leads to a failure to report... These individuals, no matter how numerous, represent a set of beliefs that support a decision not to report abuse» (Crenshaw et al., 1995:1103f). I tråd med dette undersøkte forskerne om det var mulig å identifisere holdninger som kunne forklare dette forholdet, og mer presist holdninger hvor det var signifikante forskjeller mellom «Reporters» og «Nonreporters». Konklusjonen deres var tydelig. Holdningen til at skolene burde være et førstelinjeforsvar mot omsorgssvikt og misbruk av barn «by actively investigating and reporting child abuse» (1095:1097) predikerte en vilje til å melde til barnevernet (1995:1107). Denne konklusjonen finner også støtte hos Goebbels m.fl som fant at «Attitudes that may promote reporting include beliefs that reporting is part of the teacher's professional responsibility and that it will prevent future harm» (2008:942). Med unntak av O'Neill m.fl. (2010), er det få studier av prester som kan belyse dette funnet. Deres forskning pekte imidlertid på at holdninger til hva som er kirkens tradisjonelle kjerneoppgaver kan føre til at arbeidet med å avdekke og rapportere misbruk av barn ikke blir ansett som en del av prestens rolle (2010:397). Forskerne avdekket en konsensus blant prestene i undersøkelsen «that a precursor to fundamental change is agreement that it is the church's responsibility to engage in efforts to curb abuse *outside* of the church facility» (2010:392, kursiv i original). Slik jeg forstår dette

¹³⁵ Undersøkelsen tok også høyde for at meldinger til barnevernet kunne bli gjort via skolens administrasjon, jf. (jf. Crenshaw m.fl. 1995:1098), mer om meldinger tjenestevei i pkt. 6 under.

sitatet, har det flere berøringspunkter til min egen empiri, særlig til analysene av ansvar og til flere av informantenes geografiske eller stedlige avgrensning av ansvar. Dermed har dette sammenheng med de hovedfunnene som kan kategoriseres under skjønn som strukturell kategori, jf. punktene 5 og 6 under. Jeg diskuterer mine funn knyttet til ansvar grundigere i den avsluttende drøftingen (jf. kap. 7.4).

5. Taushetsplikten trumfet andre hensyn og var prestenes viktigste argument for å ikke melde til barnevernet

Analysene i kap. 6.3 tydet på at taushetsplikten ikke representerte noen vesentlige hindringer for hvordan lærerne håndterer bekymringssaker. For prestene derimot, framstod taushetsplikten som det viktigste argumentet for å ikke melde til barnevernet, jf. tabell 6 i kap. 6.1. Jeg tolker materialet slik at prestenes sterke betoning av taushetsplikten førte til at deres terskel for meldinger til barnevernet ble høyere enn tilfellet var for de fleste lærerne. Prestenes terskelvurderinger indikerte at det sjelden ville være aktuelt for informantene å gå videre med informasjon til hjelpeapparatet uten samtykke fra konfidenten.

Mine undersøkelser både bekrefter og utfordrer resultatene til Audette (1997) og Lind (2006), jf. kap. 1.3.4. Jeg har grunnlag for å tilslutte meg deres konklusjoner om at sjelesorgrelasjonen ser ut til å være prestenes primære rammeverk for å reflektere over taushetsplikten, men resultatene mine peker derimot i en annen retning på flere områder. Lind konkluderte med at de fleste informantene ville gå videre med «confidential information where there is a risk to the client or others» (Lind, 2006:120).¹³⁶ Jeg tolker det slik at Audette var på linje med dette da hun presiserte at prestene i hennes studie ikke praktiserte noen absolutt taushetsplikt, men derimot en taushetsplikt som kunne vurderes i lys av de konkrete omstendighetene i en sak og i gitte tilfeller settes til side, «recognizing certain moral and ethical situations where promised confidentiality is overridden for purposes of a greater good» (Audette, 1997:52;93). Hun var tydelig på at «The presence of harm or threat of harm to self or others is a compelling factor for giving disclosed information to a health professional» (1997:77, jf. Morgan, 2010). Basert på spørreundersøkelsen alene, kunne jeg ha

¹³⁶ Det innvendes at betydningen til «risk» framstår som upresis i denne sammenhengen, både med tanke på betydningsinnhold og med henblikk på hvilken intensitet eller terskelvurdering uttrykket impliserer. For mitt formål her, er det imidlertid viktigere å vurdere innholdet i funnet i forhold til mine egne enn å påpeke evt. svakheter i Linds argumentasjon.

trukket samme konklusjoner som Lind og Audette. Som nevnt i pkt. 2 ser det imidlertid ut til å være et avvik mellom informantenes svar på hypotetiske vignetter og deres egne erfaringer. I kap. 6.2 viste jeg til flere sterke sitater som underbygde at det må mye til før enkelte informanter når den grensen som gjør at de kan være villige til å sette taushetsplikten til side og melde til barnevernet. Prestene i min studie framstod som villige til å diskutere saken fortrolig med kollegaer eller veileder for å kvalitetssikre beslutninger, men de var ikke villige til å gå til hjelpeapparatet uten samtykke fra konfidenten. Prestene var imidlertid tydelige på at de kunne tilby, og pleide å tilby, ulike former for hjelp og støtte som var forenelig med å overholde taushetsplikten. Eksempler på dette var at prestene tilbød seg å være med på møter eller å ta telefonsamtaler på vegne av konfidenten. Dette stemmer godt med funn i Paul Leer-Salvesens studie av norske prester (2005:172). Videre framstår det som relevant for forståelsen av mine funn at Leer-Salvesen fant to grunnposisjoner blant sine informanter, både synet på «prestens taushetsplikt som absolutt uansett» (2005:164) og et synspunkt der taushetsplikten noen ganger må vike for andre vektige hensyn (jf. Audettes funn over). Informantene hans koblet den absolutte taushetsplikten til ordinasjonsløftet, til synet på skriftemålet som et sakrament og et grunnsyn Leer-Salvesen beskrev «som langt på vei katolsk» (2005:164).¹³⁷ Ingen av prestene jeg intervjuet hadde eksempler på at de hadde foretatt slike avveiiinger mellom ulike hensyn og satt taushetsplikten til side for å melde. Mine informanter la derimot vekt på at det er konfidentens ansvar å agere, ifølge flere informanter gjaldt dette også i situasjoner som dreide seg om å unngå skade på seg selv eller andre.¹³⁸ Slik jeg forstår dette funnet, går det på tvers av Audettes og Linds konklusjoner. Det står også i et visst motsetningsforhold til Grossoehme (1998) og Teare (2006:64) som fant at henholdsvis 41 % og 39,6 % av prestene i deres amerikanske undersøkelser hadde rapportert mistanker om misbruk. Det har imidlertid begrenset interesse for mitt formål å sammenlikne prosentsatser og forsøke å trekke slutninger i forhold til egen empiri. I analysene er jeg nemlig først og fremst opptatt av å belyse hvilken rolle taushetsplikten spiller i informantenes begrunnelser og refleksjoner, og ut fra dette for deres beslutningsprosesser og profesjonelle skjønnsutøvelse.

¹³⁷ I motsetning til mine informanter, har prestene i Svenska kyrkan en *absolutt* taushetsplikt (jf. kap. 1.3.3). Ut fra dette framstår det ikke som overraskende at Rudolfssons informanter framhevet at taushetsplikten binder dem, og videre at prestene opplevde at betroelser kunne føre til opplevelser av å bli «tatt til fange» (2013:10) av konfidenten.

¹³⁸ Dette er bredere belagt i analysene i kap. 6.3 og i forbindelse med begrepet ageringsansvar.

Wright har imidlertid noen observasjoner som muligens kan ha forklaringskraft i forhold til min egen empiri. Hun konkluderte nærmest slagordmessig med at «Confidentiality has itself, in many ways, become a "confidential" subject» (2000:65). Denne påstanden underbygde Wright ved å vise til at mange av prestene hun intervjuet fortalte at de aldri hadde hatt muligheten til å reflektere systematisk over sin forståelse av taushetsplikten. Hun hevdet videre at et viktig trekk ved taushetsplikten, slik den blir praktisert i kirken, er at den blir tatt for gitt, eller mer presist, at den automatisk blir lagt til grunn for handlingsvalg uten nærmere refleksjoner. Wright problematiserte dette og hevdet at «The result, in my opinion, is that confidentiality has been taken for granted by laity and clergy alike thus ignoring the need to explore this aspect of ministry more fully» (2000:65). Helt i tråd med mine egne surveyresultater konkluderte Wright med at «Evidence of harm is generally sufficient reason to break confidence, but legal, moral and theological principles are not always as compelling» (2000:49). Teologiske eller juridiske begrunnelser så altså ut til å spille en beskjeden rolle som underbygging av presters meldinger. Wright påpekte imidlertid en interessant inkonsistens da hun poengterte at «It is intriguing to note, however, that such underpinnings are cited as quite sufficient reasons for *maintaining* confidentiality» (2000:49, min utheving). Wrights undersøkelse viste nemlig at 17 av 22 informanter argumenterte for at deres profesjonelle integritet hindret dem i å melde. I tillegg til dette oppgav 10 av 22 informanter at moralske grunner og 9 av 22 informanter at teologiske argumenter hindret dem i å melde.¹³⁹ Jeg tolker disse funnene i samme retning som mine egne resultater som viste at taushetsplikten var den viktigste grunnen til å ikke melde til barnevernet.

Avslutningsvis vil jeg påpeke at Ohnstad (2008) gjorde noen funn knyttet til lærernes praktisering av taushetsplikten som styrker mine observasjoner og tolkninger. Ohnstad påpekte for det første at hun fant to ulike strategier blant sine informanter, «Den første er å *fortelle alt* om elevene til kollegaene, mens den andre løsningen er at læreren *siler informasjonen* eller gir informasjon kun til *noen få* kollegaer eller faglærere som er i direkte kontakt med eleven (2008:246; kursiv i original). Jeg kommenterte spenningen mellom disse ulike strategiene i kap. 6.3.1. Ohnstad framhevet, som meg, for det andre at ulike holdninger til taushetsplikten kunne skape motsetninger mellom kollegaer. Hun poengterte at flere av informantene reagerte på «kollegaer som "slarver" om

¹³⁹ Wright brukte strukturerte intervjuer, og det var mulig å oppgi flere svaralternativer på samme spørsmål, jf. kap. 1.3.4.

elever på bussen og trikken eller ... er løsmunnet i private sammenhenger» (2008:246), og viste til at enkelte informanter mente at kollegaer som ikke klarte å overholde taushetsplikten var uegnede som lærere (2008:246). For det tredje problematiserte Ohnstad og flere av hennes informanter deling av konfidensiell informasjon på lærernes personalrom. Ohnstad la vekt på at lærerne fortalte anekdoter om elever, at de forsterket hverandres historier og bidro til «mytedannelse» om elever (2008:247). Jeg har ikke funn som kan underbygge en slik mytedannelse om elever, men materialet mitt viste at det var ulike og sterke holdninger knyttet til deling av taushetsbelagt informasjon mellom kollegaer på skolen, f.eks. knyttet til diskusjoner om elevsaker på lærerrommet eller i skolens felles møtetid.

6. Forståelsen av organisatoriske rutiner og profesjonelt ansvar så ut til å spille en nøkkelrolle for skjønnsutøvelsen

Et hovedfunn i undersøkelsen min var at de fleste lærerne og prestene gjennom sine begrunnelser og handlingsvalg i praksis plasserte ansvaret for å melde, eller foreta andre aktive handlinger for å løse en vanskelig situasjon, på andre. Prestenes praktisering av taushetsplikten førte til at ungdommer ble gitt ageringsansvaret i ulike dilemmasituasjoner (jf. pkt. 5 og kap. 6.3). I dette punktet vil jeg derimot fokusere på mine funn knyttet til informantenes håndtering av bekymrings sakene innad i skolen som organisasjon og belyse disse ut fra tilsvarende forskning. Analysene av intervjuene viste nemlig at alle lærerne i utgangspunktet ville håndtere en bekymrings sak tjenestevei, dette inkluderte også lærere som var sterkt kritiske til ledelsens valg og beslutninger i slike saker. Analysene i kapittel 6.2 og 6.3 tydet på at informantenes handlingsvalg kunne knyttes til deres forståelse av profesjonelt ansvar og rutiner på arbeidsplassen.

Det finnes flere studier som støtter mitt funn om at lærere i beskjeden grad melder til barnevernet uten først å gå gjennom skolens ledelse. Tite (1993:598f) konkluderte for eksempel med at fire ganger flere lærere ville melde en sak via rektor enn direkte til barnevernet.¹⁴⁰ Hun poengterte imidlertid forskjellen mellom å *nevne* en sak uformelt for rektor og formelt *sende en rapport* til ledelsen om en bekymrings sak. Tites undersøkelse tydet nemlig på at «Approximately half of the teachers indicated

¹⁴⁰ De nøyaktige tallene (28,9 % vs 7 %) var basert på et gjennomsnitt av vilje til å melde i ti vignetter. Dette funnet var ifølge Tite i tråd med reglene ved de fleste skolestyrene i Ontario, Canada. Reglene gjorde det obligatorisk å melde via rektor (jf. Tite, 1993:595f).

mentioning their suspicions to their principals, but only a few recalled going beyond this informal intervention» (1993:600). Også annen internasjonal forskning støtter at tjenestevei framstår som lærernes hovedmåte å håndtere bekymringssaker på (Campbell og Wigglesworth, 1993; Hinson og Fossey, 2000; O'Toole m.fl., 1999). Walsh m.fl. (2005) fant f.eks. at 94 % av lærerne som hadde hatt mistanke om barnemisbruk eller omsorgssvikt rapporterte mistankene til rektor, og forskerne poengterte at dette var i tråd med skolens retningslinjer (2005:5). Et vesentlig funn i undersøkelsen til Walsh m.fl. (2005) var at lærerne trodde at rektor meldte ca 2/3 av disse sakene videre til hjelpeapparatet. Forskerne poengterte imidlertid at rektors holdninger til bekymringssaker har stor betydning for om saker faktisk blir meldt, og særlig når lærerne er usikre på sin egen rolle i håndteringen av slike saker framstår rektors holdninger som avgjørende (2005:21). Walsh m.fl. konkluderte likevel med at lærerne ofte verken fikk vite hva som ble gjort fra skolens side eller hva som ble resultatet i sakene de rapporterte til rektor. Ut fra dette hevdet de at «This has implications for their confidence in the school administration, the child protection system, their development of a professional practice-based knowledge about case management, and ultimately, their ability to make judgements and take action by reporting» (2005:57). Funnene i spørreundersøkelsen til Hinson og Fossey (2000) er på flere områder sammenliknbare med Walsh m.fl. (2005). Det framstår som relevant for mitt prosjekt at surveyen inneholdt flere spørsmål knyttet til prosedyrene rundt håndteringen av bekymringsmeldinger på skolene. Hinson og Fossey fant at mange lærere var usikre på hvem til de skulle melde til, og noen informanter oppgav flere svaralternativer. Majoriteten (43 av 56) oppgav imidlertid at de ville melde fra til rektor, men også barnevernet (15 av 56), skolens helsesøster (12 av 56) og «school social worker» (9 av 56) var utbredte handlingsvalg (2000:261). I strid med lovverket i staten trodde 50 % av lærerne at de hadde oppfylt sine juridiske forpliktelser ved å melde fra til rektor. De fleste lærerne (73 %) trodde at «once they reported a suspected case of child abuse, the principal or responsible school personell forwarded the information to the proper authorities» (2000:261). Hinson og Fossey poengterte også at mange lærere (23 %) ikke visste hva som ble gjort med en sak etter at de hadde meldt fra til noen andre ved skolen. Alle disse funnene stemmer med tendenser jeg framhevet i analysene av min egen empiri i kap. 6.2 og 6.3.

Flere av mine informanter var kritiske til rektors håndtering av bekymringssaker, og enkelte gikk langt i å hevde at skolens ledelse ønsket å holde tallet for meldinger lavt, jf. kap. 6.3.2. Både Hinson og Fossey (2000), Crenshaw m.fl. (1995:1104) og O'Toole

(1999) hadde funn som pekte i samme retning, og de argumenterte for at noen rektorer enten ikke så ut til å være i stand til eller ikke framstod som villige til å ta ansvaret for å arbeide med bekymringsmeldinger (Hinson og Fossey, 2000:262). Hinson og Fossey hevdet derfor at å melde bekymringssaker direkte til rektor «has many ramifications. The most obvious is that principals screen the reports and for various reasons fail to report suspected abuse... A principal may not report because he or she desires to limit the number of reported cases from his or her school or wishes to avoid confrontations with parents or community members» (2000:261). O'Toole m.fl. var på linje med dette, og de pekte i tillegg på flere andre mulige problematiske sider ved å melde saker tjenestevei. Forskerne argumenterte for at slike prosedyrer kan føre til en lavere meldingsfrekvens fordi bare de mest opplagte og alvorlige sakene blir meldt videre til barnevernet. Andre grunner kunne være at rektor valgte å sende videre saker som framstiller skolen i et positivt lys, «while cases that reflect negatively on the school would be withheld» (O'Toole m.fl. 1999:1096). Slik jeg tolker dette sitatet og forskningsresultatene over, ligger de tett opp mot utsagn fra mine mest kritiske informanter. I og med at disse synspunktene først og fremst kom til uttrykk i intervjuene, og i mindre grad som svar i de åpne kategoriene i spørreundersøkelsen, har jeg ikke mulighet til å anslå hvor utbredte disse negative erfaringene var i materialet som helhet. Slik jeg tolker Stang m.fl. (2013), støtter konklusjonene i NOVA-studien mine analyser av hvilken betydning tjenestevei blir tillagt for profesjonsutøvernes handlingsvalg. Studien viste for det første at mange arbeidsplasser har en praksis hvor det er leder som skal melde til barnevernet, og for det andre at ansatte sjelden melder til barnevernet dersom leder er uenig i vurderingen (2013:173).

Videre vil jeg koble mine observasjoner rundt tjenestevei til noen refleksjoner rundt ansvar. Både spørreundersøkelsen og intervjuene gav nemlig materiale som kan brukes til å analysere informantenes refleksjoner knyttet til profesjonelt ansvar, eller mer presist til å analysere *hvor* lærerne plasserte det moralske ansvaret for å handle i spørreundersøkelsens case eller i tilsvarende dilemmaer i arbeidshverdagen. I kap. 6.2 presenterte jeg nemlig flere intervjustater som tydet på at de fleste lærerne ikke bare melder en sak tjenestevei, men med klare ord plasserer ansvaret for å ta beslutninger og melde sakene til barnevernet hos rektor. Denne tolkningen kan også underbygges med observasjoner knyttet til informantenes rollebeskrivelser (jf. kap 6.2.1 og 6.2.2). Det kan være relevant å belyse dette funnet knyttet til tjenestevei og ansvar ut fra Oser og Althofs typologi over læreres beslutninger i moralske konfliktsituasjoner (1993), jf. kap. 1.3.2. Forskerne analyserte et intervjumateriale som bestod av læreres

refleksjoner rundt etiske dilemmaer i yrket, og de skisserte fem ulike måter informantene håndterte slike dilemmaer på. Det er særlig de to første som kan ha en overføringsverdi til mine analyser, dette fordi Oser og Althof koblet analysene av informantenes handlingsvalg med refleksjoner rundt ansvar.¹⁴¹ Den første kategorien kalte de *Avoiding*, og den kjennetegnes av at profesjonsutøveren unnlater å ta ansvar for å løse en sak. Oser og Althof hevdet at «In a number of situations a teacher with a predominant orientation will not feel obliged to act whereas a teacher with a deeper understanding of professional responsibility would comprehend the problem structure of the situation and would intervene» (1993:4). Den andre posisjonen kalte forskerne *Putting Security First or Delegating*. Karakteristisk for denne er at lærerne forsøkte å skyve ansvaret for å ta beslutninger over på andre, de nevnte bl.a. rektor, skolens administrasjon, foreldre eller kollegaer som eksempler (1993:4). Oser og Althof poengterte imidlertid at denne involveringen av andre først og fremst var karakterisert av at læreren overførte eller delegerte sitt profesjonelle ansvar. De argumenterte for at en slik overføring av ansvar i kompliserte situasjoner «might be expected with teachers who primarily define themselves as instructors» (1993:4). Jeg forstår dette som en observasjon som har forbindelser til mine egne analyser og funn presentert i pkt. 4 over. Med referanse til at undervisning var deres kjerneoppgave som lærere, overlot mange informanter ansvaret for å håndtere bekymringssaker til ledelsen.

Avslutningsvis vil jeg påpeke at andre skandinaviske skoleforskere (Ohnstad, 2008) har gjort sammenliknbare funn som meg når det gjelder lojalitet. Gunnel Colneruds reviewartikkel over forskning på læreres profesjonsetikk framhevet at «Loyalty to the school as an institution and local organization weighs heavily in the teachers' accounts of their internal moral conflicts» (2006:377). I sin avhandling om læreres yrkesetiske konflikter beskrev Colnerud det hun kalte *den kollegiale lojalitetens imperativ* (1995:168). Hun tolket lærernes vegring mot å forsvare eller beskytte elever mot kollegaers skadelige eller urettferdige behandling «som ett uttryck för en helig – tabubelagd – norm, en norm som kräver at de skall blunda för och tåla om kollegors etiska övertramp» (1995:168). Frøydis Oma Ohnstad (2008) konkluderte på samme måte med at lærerne i hennes studie satte lojaliteten til kollegaene foran hensynet til elevene i dilemmasituasjoner, at informantene valgte «avventende og utsettende

¹⁴¹ Det kan være grunn til å presisere at også de tre neste posisjonene i typologien tematiserer ulike forståelser av profesjonelt ansvar. Min innvending er imidlertid at Oser og Althof lar et mer normativt forsvar for en diskursetisk modell inspirert av Kohlberg prege denne delen av typologien. Dermed endrer teksten deres karakter, og de mer nøkterne beskrivelsene av empirien som ligger til grunn for typologien trer i bakgrunnen.

løsningsstrategier» (2008:287) og brukte begrunnelser som «dette er ikke mitt bord» (2008:288). I analysene har jeg flere steder kommentert spenninger i materialet knyttet til det jeg tolker som en uenighet om hvordan bekymringssaker blir håndtert på informantenes arbeidsplasser. Til tross for denne uenigheten, virket det som redselen for å trække i kollegaenes «blomsterbed» (jf. kap. 6.3.2) framstod som sterkere enn hensynet til å gripe inn i en sak og beskytte eleven.

7. Informantene samarbeider internt i organisasjonen om bekymringssaker, i mindre grad med hjelpeapparatet

Analysene mine viste at både lærerne og prestene samarbeidet internt i organisasjonen om bekymringssaker i betydelig større grad enn med hjelpeapparatet. De empiribaserte ansvarstypologiene, jf. kap. 6.3.3, illustrerte dette trekket ved materialet. Lærerne fortalte at de diskuterer krevende elevsaker med kollegaer på trinnet, og hvis situasjonen framstod som alvorlig nok, løfter de saken tjenestevei opp mot rektor. Lærerne hadde få eksempler på at de hadde vært i kontakt med hjelpeapparatet uavhengig av skolens ledelse. Prestene gav også eksempler på at de søker råd og veiledning i vanskelige saker, og videre på at de samarbeider med kollegaer bl.a. om ungdomsarbeid, ledertrening og konfirmantleirer (jf. kap. 6.2.2). Mitt klare inntrykk av empirien er imidlertid at prestene pga. taushetsplikten i all hovedsak håndterer bekymringssaker alene. Materialet tydet videre på at mange av lærerne hadde dårlige erfaringer med hvordan barnevernet hadde opptrådd i tidligere saker. Det klareste funnet mitt var knyttet til hvordan barnevernet praktiserte taushetsplikten og ikke ga lærerne som har den daglige omsorgen for elevene nok informasjon tilbake (jf. kap. 6.3.2).

Det er noen funn i forskningen på feltet som kan utgjøre en relevant kontekst for å drøfte mine resultater. I presteforskningen vil jeg vise til Paul Leer-Salvesens studie som poengterte at «[det virker] som om taushetsplikten gjør det vanskelig for prestene å forestille seg samarbeid med andre fagfolk» (2005:174). Leer-Salvesen viste til at flere prester i hans studie ville ta kontakt med den som er krenket dersom de fikk betrouelser om overgrep i sjelesorg i stedet for å melde til barnevern eller politi (jf. 2005:174). Rudolfsson m.fl. (2012) konkluderte på samme måte med at noen prester i deres studie ville snakke med offeret eller gjerningspersonen for å danne seg et klarere bildet av situasjonen (2012:384). Slik jeg tolker det, gir prestenes restriktive holdning til å gå videre til hjelpeapparatet i disse studiene gjenklang i mitt materiale, og mer

spesifikt i informantenes frykt for at folk skal la være å oppsøke sjelesørgere dersom de frykter at opplysninger kan bli gitt videre til andre fagfolk.

Enkelte studier fra kirken (Grossoehme, 1998, O'Neill m.fl., 2010) og skolen (Moyer og Sullivan, 2008; Baklien, 2009, Stølsvik og Hellum, 2011) peker på at manglende tillit til barnevernet kan påvirke samarbeidet og redusere villigheten til å melde bekymring. Zellman og Antler konkluderte med at «the potential reporter's attitude toward the effectiveness of the local CPS agency was an important predictor of the use of discretion and of failure to report» (1990). Det er relevant for mine analyser at forskerne framhevet at meldepliktige profesjonsutøvere ofte begynner å forhåndssortere saker ut fra sine tidligere erfaringer med barnevernet, noe som kan heve terskelen for melding. I en norsk kontekst har Stølsvik og Hellum (jf. kap. 1.3.3) undersøkt hvordan lærere vurderer meldinger til barnevernet i saker som gjelder seksuelle overgrep. Forskerne trakk fram tilliten til barnevernet som et avgjørende moment for beslutninger om å melde, og underbygde dette med at ansatte som hadde «meldt saker før, vil i større grad kvie seg for å melde igjen ut fra de tidligere erfaringer de har med hva som har skjedd med saken generelt og den konkrete barnet spesielt» (2011:4). Ut over kritikken mot barnevernets taushet, eller mer presist deres manglende tilbakemeldinger til lærerne i bekymringssaker (jf. over), har jeg har ikke nok holdepunkter i materialet til å påstå at tilliten til barnevernet var lav hos mine informanter. Videre vil jeg presisere at jeg først etter den teoriinformerte analysen har et solid nok grunnlag til å drøfte hva som kan hindre og hva som kan fremme meldinger til barnevernet. Jeg tar opp igjen tråden fra kap. 6.4 og diskusjonene av mine sju empiriske hovedfunn i den avsluttende normative drøftingen.

7. Moralsk skjønnsutøvelse og skjønnskvalifisering. En teoriinformert analyse og drøfting

Grunnlaget for den teoriinformerte analysen i kap. 7 vil være innsiktene fra den empirinære analysen i kap. 5 og 6. Jeg avsluttet analysene i kap. 6. med en oppsummering av sju hovedfunn og videre diskuterte jeg mine funn ut fra sammenliknbare funn i forskningskonteksten. I kap. 7 bruker jeg de teoretiske ressursene fra kap. 3 og 4 til å analysere mine hovedresultater og som et utgangspunkt for å drøfte betydningen av hva mine funn kan bety for forståelsen av forskningsspørsmålene (jf. kap. 1.4). Dette vil innebære at mine egne fortolkninger og konklusjoner vil få en tydeligere plass her enn tidligere i framstillingen. Det har vært et mål å unngå for mange dubletter i teksten. Jeg vil argumentere for at enkelte oppsummeringer og utdypninger av teoretiske hovedpoenger og empiriske funn er nødvendige for argumentasjonen her. Mange steder vil jeg begrense meg til korte tilbakevisninger til andre kapitler, andre steder, særlig på de punktene i analysen som kan framstå som overraskende eller kontroversielle, legger jeg ekstra vekt på referanser til det empiriske belegget tolkningen bygger på.

Et av tyngdepunktene i de følgende underkapitlene er temaer knyttet til forståelsen av hva som er de profesjonelles ansvar i dilemmasituasjonene. Et av hovedresultatene i empirianalysen var nemlig at ansvar framstod som en sentral faktor i informantenes begrunnelser og handlingsvalg. Jeg trekker på ressurser fra juss, offentlig administrasjon og profesjonsteori (kap. 7.1) for å analysere dette nærmere. Videre analyserer jeg sentrale resultater fra empirien ut fra organisasjonssosiologi og beslutningsforskning (kap. 7.2), før jeg avslutter den teoriinformerte analysen med perspektiver fra etikk og moralfilosofi (kap. 7.3). Ved å anvende en slik bredde i teoritilfang, ønsker jeg å konstruere ressurser som er egnet til de interdisiplinære analysene prosjektet etter min mening krever. Undersøkelsen min krever nemlig redskaper til analyser på tre ulike nivåer, og mine drøftinger av skjønnsutøvelse og skjønnskvalifisering krever at disse ikke blandes men sees i forhold til hverandre. Inspirert av Harmons (1995) teori om ansvar som paradoks (jf. kap. 3.6), kan de tre nivåene beskrives slik:

- Profesjonenes samfunnsmandat og politisk ansvar (kap. 7.1). Skjønnsutøvelse i spenningen mellom politisk styring og profesjonell autonomi.
- Profesjonelt ansvar og den organisatoriske kontekstens betydning for skjønnsutøvelsen (kap. 7.1 og 7.2). I analysene er jeg spesielt opptatt av å analysere skjønnsutøvelse i spenningen mellom lydighet mot overordnet og individuell ansvarlighet.
- I det siste delkapitlet (kap. 7.3) fokuserer jeg på moralsk skjønnsutøvelse som et personlig ansvar og analysere mulige årsaker til moralsk svikt. På dette nivået analyserer jeg individuell ansvarlighet i spenningen mellom profesjonens verdier, den organisatoriske kontekstens føringer og den politiske styringen.

7.1 Samfunnsmandat, profesjonell autonomi og bekymringsmeldinger

I kapittel 6.4 oppsummerte jeg mine empiriske hovedresultater ved å poengtere at informantene i stor grad begrunnet sine handlingsvalg ut fra terskelvurderinger og i liten grad ut fra juss (jf. pkt. 3). Det framstod som et klart funn at lærerne og prestene i beskjeden grad gav uttrykk for å kjenne til hva slags formuleringer og hensyn som blir vektlagt i forvaltningslovens § 13, barnevernlovens § 6-4 og straffelovens §§ 139 og 144 knyttet til henholdsvis taushetsplikt, meldeplikt eller avvergeplikt. Informantene gav uttrykk for en usikkerhet knyttet til i hvilke tilfeller de som profesjonelle var forpliktet til å overholde taushetsplikten, når taushetsplikten blir erstattet av en meldeplikt og hvilke sakstyper som kan utløse meldeplikten. Videre påpekte jeg at undersøkelsene gir grunnlag for å anta det var et språk mellom informantenes holdninger til bekymringsmeldinger og deres faktiske erfaringer og handlingsvalg (hovedfunn nr. 4). Konkret innebar dette at et klart flertall av informantene framstod som villige til å melde i hypotetiske tilfeller, men at svært få faktisk hadde tatt initiativ til bekymringsmeldinger basert på egne erfaringer i yrket. I dette delkapitlet analyserer jeg disse funnene ut fra profesjonsteorien som ble presentert i kap. 3.1-3.3 og Michael M. Harmons teori om ansvar som paradoks (jf. kap. 3.6). Hva slags perspektiver og problemkomplekser åpner begreper som samfunnsmandat, accountability og skjønn som strukturell kategori på mine analyser av empirien? Dette spørsmålet har særlig relevans for forskningsspørsmål nr. 2 «Hvilke føringer legger lovverket knyttet til taushetsplikt, meldeplikt og avvergeplikt på profesjonsutøvernes skjønnsutøvelse?» og

delvis også nr. 4 «Hvilke kilder informerer profesjonsutøvernes skjønn når de må foreta et handlingsvalg i en bekymringssak?».

7.1.1 Politisk ansvar: Lovverkets føringer og informantenes valg

I kapittel 3 la jeg til grunn en forståelse av profesjonsteori der en vesentlig side ved profesjoner er at de, i hvert fall delvis, kan beskrives som politisk konstituerte yrker. Utgangspunktet for denne påstanden er at profesjoner kan beskrives som yrker som har blitt delegert en myndighet til å ivareta visse oppgaver på fellesskapets vegner. Med dette oppdraget eller samfunnsmandatet følger det imidlertid også et krav om å kunne begrunne valg og prioriteringer i det profesjonelle arbeidet. Begrepet *accountability* blir ofte knyttet til dette begrunnelseskravet, og Evetts argumenterer for at *accountability* bør forstås ut fra myndighetenes ønske om regulering og styring av profesjonene (2003:408). Det er relevant for mine analyser at hun beskriver reguleringen av det profesjonelle arbeidet som en «Essentially rule-governed activity in which the work of a professional group comes to be defined in terms of its extent and coverage» (Evetts, 2012:3). I tråd med dette kan styringen av profesjonene beskrives som en «externally imposed articulated perception of what lies within the parameters of a profession's collective remit and responsibilities» (Evans, 2008:23). Slik jeg tolker disse profesjonsteoretikerne, poengterer de at samfunnsmandatet på den ene siden kan forstås som en *bestilling* som definerer vesentlige sider ved det profesjonelles arbeidets innhold og som en presisering av hva som ligger innenfor profesjonens ansvar. På den andre siden poengterer profesjonsteoretikere som Freidson (2001) at samfunnsmandatet må forstås som utgangspunkt for profesjonelt arbeid som har *autonomi* som et av sine fremste kjennetegn. Freidson er blant dem som vil hevde at det profesjonelle arbeidets natur innebærer at det ikke kan eller må detaljstyres (2001:221-222) Jeg vil i det følgende knytte disse posisjonene fra profesjonsteorien til flere spenningspunkter og observasjoner i min egen empiri.

Et første poeng i denne sammenhengen, kan være at informantenes skjønnutøvelse kan analyseres ut fra Dworkins refleksjoner om skjønn som strukturell kategori (jf. kap. 3.3.1). Det var nemlig et sentralt poeng i Dworkins argumentasjon at profesjonelles skjønnutøvelse er bundet av ulike former for normative føringer og hensyn. Videre vil skjønnutøvelsen ut fra dette perspektivet bare kunne beskrives som legitim i den grad den forholder seg til disse rammene. Dworkin bruker begrepet *svakt skjønn* der det foreligger føringer den profesjonelle skal ta hensyn til, men der disse

ikke pålegger ikke den profesjonelle «any duty as to a particular decision» (1977/2011:69). I forhold til mine undersøkelser, er det grunn til å understreke at avvergeplikten som ble omtalt i kap. 4 pålegger både lærerne og prestene en plikt til å sette taushetsplikten til side for å avverge visse alvorlige hendelser. Det er imidlertid relevant å framheve at mens meldeplikten pålegger lærere å melde alvorlige tilfeller av f.eks. omsorgssvikt, seksuelt misbruk eller vold i nære relasjoner *til barnevernet*, så er lovverkets formuleringer knyttet til avvergeplikten mer åpne. Konkret vil jeg hevde at profesjonsutøverne blir gitt et større handlingsrom til å kunne vurdere *hvordan avvergingen best kan skje* i den aktuelle situasjonen. Straffelovens § 139 pålegger nemlig ikke profesjonsutøverne en plikt som omfatter ett bestemt handlingsvalg. I *Straffeloven med kommentarer* presiserer Torolv Groseth at «Man er således henvist til å benytte enhver mulighet som måtte foreligge og som er egnet til å hindre forbrytelsen eller dens virkninger, jfr. formuleringen "eller på annen måte"» (Groseth, 1995:198). Konkret nevner Groseth at anmeldelse, å advare den forbrytelsen retter seg mot, å informere gjerningspersonen om at vedkommendes planer er kjent og bruk av fysisk makt som ulike måter å avverge en forbrytelse på. Det er imidlertid grunn til å presisere at verken barnevernlovens § 6-4 eller straffelovens § 139 gir profesjonsutøverne noen valgfrihet i forhold til hvorvidt det skal meldes eller avverges når lovens krav (visse alvorlige forbrytelser) og terskler (grad av alvorlighet) kan betraktes som oppfylt, mer om dette under.

Dworkins teori om skjønnsutøvelsens normative kontekst kan også brukes til å analysere andre sider ved empirien min. Han var nemlig tydelig på at selv i situasjoner der de profesjonelle har en frihet til å foreta valg mellom ulike handlingsalternativer, så finnes det ulike standarder eller hensyn som gir normative føringer for skjønnsutøvelsen. Det virker som en rimelig tolkning av Dworkin å hevde at legitim skjønnsutøvelse er en skjønnsutøvelse hvor gjeldende standarder, hensyn og retningslinjer får informere og avgjøre handlingsvalget. I tråd med dette, er det relevant å påpeke at mine analyser av lovverk og rundskriv på feltet (jf. kap. 4) viste at lovgiver identifiserer en rekke slike hensyn som *skal* tillegges vekt i profesjonelles vurderinger av bekymringssaker. Mer konkret gir barnevernlovens § 6-4 og straffelovens § 139 klare føringer både i forhold til *hvilke situasjoner eller sakstyper* som kan utløse en meldeplikt eller en avvergeplikt. Bestemmelsen om avvergeplikt i straffeloven inneholder som nevnt referanser til 48 alvorlige forbrytelser som lærere, prester og alle norske borgere er pålagt å avverge. Ut fra profesjonsteorien over, vil jeg tolke § 139 som uttrykk for lovgivers markering av når vernet om fortroligheten skal

trumpes. Taushetsplikten skal følgelig ikke skal tillegges den tyngste vekten i bekymringsaker der situasjonsbetingelsene (jf. kap. 4.2.4) som er omtalt i § 139 er oppfylt. Det framgår klart at avvergeplikten går foran både den forvaltningsmessige og yrkesmessige taushetsplikten (Groseth, 1995:200), og Groseth er tydelig på at «en prest er straffeskyldig på linje med andre personer ved å unnlate å oppfylle anmeldelsesplikten (§ 139)» (1995:213). Videre tolker jeg lovverket slik at det inneholder presiseringer av hvilke terskelvurderinger som utløser disse pliktene. Det framgår nemlig at lærernes meldeplikt til barnevernet inntreffer «når det er grunn til å tro» (jf. barnevernlovens § 6-4) og avvergeplikten som gjelder for både lærerne og prestene «når det er sikkert eller mest sannsynlig» (jf. straffelovens § 139). Disse formuleringene har relevans for mine analyser av informantenes vurderinger. Ut fra Dworkins beskrivelse av svakt skjønn, kan det argumenteres for at lovteksten med dette angir noen bestemte hensyn profesjonsutøverne må ta stilling til for å vurdere om avvergeplikten inntreffer eller ikke. *Etter* at en lærer har fått en bekymring av en viss styrke for et barn, gir det derimot ikke mening å si at læreren utøver svakt skjønn. Når bekymringen er sterk, blir nemlig friheten til å utøve skjønn i den videre håndteringen av saken *erstattet av en plikt* til å melde til barnevernet.

Empirien gir grunnlag for å hevde at det var et misforhold mellom lovverkets føringer og profesjonsutøvernes handlingsvalg. Jeg har for det første framhevet at informantene i beskjeden grad hadde kjennskap til bestemmelsene og føringene i lovverket (jf. kap. 6.4). For det andre tydet analysene på at informantenes terskler for å sende bekymringsmelding, eller å avverge en forbrytelse, var høyere enn det lovverket legger opp til. Denne påstanden underbygger jeg med at de mest brukte terskelvurderingene i materialet, dvs. «akutt» og «når liv og helse står på spill», signaliserte det kun var i svært alvorlige situasjoner at informantene kunne være villige til å melde.¹⁴² Dette kan tolkes slik at informantene i beskjeden grad framstod som villige til å melde for å forebygge eller avverge en *mulig eller sannsynlig skade*. Profesjonsutøverne framstod som villige til å melde først i tilfeller der følgene av f.eks. omsorgssvikt eller misbruk allerede *hadde fått tydelige uttrykk*. Denne tolkningen bygger jeg på flere informantutsagn som poengterte betydningen av å oppdage fysiske indikasjoner på mishandling og at tegnene hadde vart over tid (jf. kap. 6.2.3). Videre var flere informanter tydelige på at det framstod som lettere å melde fysisk mishandling av barn

¹⁴² Det er grunn til å presisere at disse terskelvurderingene i de fleste tilfeller ble relatert til tenkte eksempler, dette fordi informantene i beskjeden grad hadde egne erfaringer med reelle bekymringsmeldinger eller avvergesaker.

enn andre former for misbruk eller omsorgssvikt. Disse funnene fant også støtte i flere internasjonale studier (jf. 6.4 pkt. 3). Jeg vil også framheve at informantene gav uttrykk for at de trengte mer «bevis», eller en større grad av sikkerhet knyttet til grunnlaget for meldingene, enn det lovverkets formuleringer, «grunn til å tro» og «sikkert eller mest sannsynlig», angir som terskler. Denne tolkningen av lovverkets terskel finner støtte i en analyse av meldeplikten hvor Wang Andersen påpeker at barnevernloven ikke setter noe høyt krav til visshet (jf. kap. 4.1.3). Wang Andersen presiserte at profesjonsutøvere ofte bare har kjennskap til en liten del av sakskomplekset og hevdet derfor at det må være et «forholdsvis vidt rom for faglige feilvurderinger» (2008:43). Det er altså godt grunnlag for å konkludere med at informantenes forsiktige eller restriktive praksis i forhold til meldinger, sett fra Dworkins perspektiv, i stor grad ser ut til å være i utakt med lovverkets føringer. Profesjonsutøverne nøler mer med å melde enn lovverket legger opp til.

I en norsk kontekst legges det som jeg har vist sterke føringer på profesjonsutøvere i forhold til å melde til barnevernet og avverge alvorlige forbrytelser. I forarbeidene til barnevernloven fremmet barnemishandlingsutvalget påstander som harmonerer godt med sentrale funn i materialet mitt og internasjonal forskning (jf. kap. 6.4). Utvalget poengterte at formålet med meldeplikten er å avdekke hjelpebehov og sette inn det nødvendige tiltak for å gi barnet forsvarlig oppvekstforhold. Videre hevdet utvalget at «[L]angt flere barn og foreldre trenger hjelp enn der hvor mishandling er skjedd. Nødvendig bistand må komme inn før det kommer så langt at barnet blir skadet» (Sosialdepartementet, 1982:129). Forskningsoversikten presenterte internasjonale studier innen både skole og kirke som tydet på at det meldes for lite til barnevernet i begge profesjonene (jf. kap. 6.4 pkt. 2). Et eksempel på dette var Grossoehme som konkluderte med at det foregår «under-reporting of child abuse when it is known to a clergyperson» (1998:746). Plassert i en slik kontekst, og med utgangspunkt i profesjonsteorien som er utgangspunkt for analysene i dette delkapitlet, gir mine funn grunn til å tro at det rapporteres for lite til barnevernet eller politiet både i skolen og i Den norske kirke. Denne påstanden underbygger jeg med at henholdsvis 60 % og 40 % av informantene *ikke* ville melde til barnevernet i de to vignettene som begge klart kan defineres innenfor meldeplikten eller avvergeplikten (jf. kap. 5.1). Påstanden styrkes videre av at et fåtall av informantene hadde egne erfaringer med å melde (jf. kap. 6.3.1 og 6.4 pkt. 2), til tross for lang yrkeserfaring og til tross for at de fleste informantene kunne gjengi konkrete eksempler der de hadde vurdert å melde.

Med utgangspunkt i lovverk og rundskriv som beskriver og regulerer forholdet mellom taushetsplikt, meldeplikt og avvergeplikt, kan feltet jeg undersøker karakteriseres som sterkt normativt regulert. Det kan derfor hevdes at den friheten profesjonsutøverne har til å foreta egne vurderinger først og fremst vil være knyttet til terskelvurderinger og videre til hvordan nøkkelbegreper som overgrep, voldtekt, omsorgssvikt, mishandling osv. skal forstås. Ut fra et slikt standpunkt, kan det argumenteres for at lærerne og prestene i denne undersøkelsen har et *rom for skjønnsutøvelse inntil den terskelen som lovverket angir*. Etter dette punktet inntreffer avvergeplikten, og det eneste alternativet profesjonsutøverne kan påberope seg da er sivil ulydighet. I tråd med dette, kan det hevdes at etikkens plass i utgangspunktet, med mindre man er villig til å begå sivil ulydighet, bare er der det foreligger reelle handlingsvalg mellom ulike alternativer, altså der det foreligger enten taushetsrett eller opplysningsrett. Videre i kap. 7 vil jeg ut fra Harmons teori om ansvar som paradoks (jf. kap. 3.6) problematisere en påstand om underrapportering som ensidig tar utgangspunkt i juss og profesjonsteori. Harmon formulerer nemlig et paradoks som fanger noen perspektiver er relevante for mine analyser,

If... public servants are free to choose but at the same time are obliged to act only as others authoritatively choose for them, then they are not, for all practical purposes, free. If, on the other hand, public servants do choose freely, their actions may violate authoritative obligations, in which case their exercise of free choice is irresponsible (Harmon, 1995:101f).

Slik jeg tolker sitatet, formulerer Harmon spisst et motsetningsforhold mellom profesjonsutøvernes autonomi på den ene siden og samfunnsmandatet forstått som en bestilling på den andre siden. Jeg forstår det slik at Harmon her beskriver et antinomalt paradoks, dvs. «paradoxes [that] embody the notion that opposition and contradiction are inevitable features of human existence... Antinomial paradoxes, therefore, can only be struggled with rather than solved, and attempts to avoid them will inevitably backfire» (1995:76f., jf. kap. 3.6). Slik jeg tolker Harmon, innreflekterer han at profesjonsetiske dilemmaer og handlingsvalg krever mer enn kjennskap til juss og relevante rundskriv. Det politiske ansvaret må kompletteres av og stå i et spenningsforhold til et profesjonelt ansvar og et personlig ansvar. Ut fra et profesjonsteoretisk perspektiv på samfunnsmandatet som en bestilling, blir derimot den foreløpig og ufullstendige konklusjonen i mine analyser at myndighetene ikke ser ut til å få det som bestilles, men noe annet. Informantene vektla nemlig i beskjeden grad juridiske hensyn i sine vurderinger, og de tok i beskjeden grad initiativ til at saker

ble meldt til hjelpeapparatet (jf. kap. 6.4). I de videre analysene vil jeg imidlertid nyansere forståelsen av dette og belyse flere dimensjoner ved profesjonsutøvernes skjønnsutøvelse.

7.1.2 Profesjonelt ansvar: Informantenes forståelse av profesjonell rolle og ansvar

Hvis samfunnsmandatet på det feltet jeg undersøker kan karakteriseres som en bestilling som ikke blir innfridd, jf. min foreløpige konklusjon over, blir det sentralt å analysere *hvorfor og med hvilken begrunnelse*. Empirien min tyder på at informantenes forståelse av profesjonelt ansvar spiller en nøkkelrolle her (jf. kap. 6.4. pkt. 6). Før jeg går nærmere inn på dette, vil jeg kort gjengi noen hovedpunkter fra teorigapitlets beskrivelser av profesjonsspesifikke kilder som regulerer læreres og presters arbeid. Disse profesjonsinterne kildene danner et viktig grunnlag for å analysere profesjonenes samfunnsmandat med henblikk på tematikken i dette arbeidet. Oppsummerende vil jeg understreke at stortingsmeldingene og veilederne som beskriver lærernes profesjonelle rolle og deres arbeid med utsatte barn og unge var langt mer konkrete enn kildene som beskrev prestens rolle og ansvar, jf. kap. 3.2.1. Presteforeningens profesjonsetiske dokument og andre kilder som beskriver prestenes arbeidsoppgaver inneholder vide og generelle formuleringer som gir lite konkret veiledning med tanke på dilemmasituasjonene jeg undersøker (jf. kap. 3.2.2 og kap. 4). Hvorvidt, og eventuelt på hvilke måter, disse forskjellene mellom lærernes og prestenes samfunnsmandat og rollebeskrivelse påvirker informantenes skjønnsutøvelse, er imidlertid et empirisk spørsmål.

Den statlige styringen kom sterkt til uttrykk i Kunnskapsdepartementets poengtering av at «Gode lærere kjenner sitt ansvar i situasjoner som reguleres av annet lovverk enn opplæringsloven. De kan vurdere elevenes totale læringssituasjon og melde fra dersom det er grunn til bekymring» (Kunnskapsdepartementet, 2009:14). Departementet framhevet læreres ansvar for å «avdekke og gi støtte til barn som har vært utsatt for omsorgssvikt eller andre former for overgrep... og [for] samarbeid med andre instanser som barnevern, barne- og ungdomspsykiatrisk tjeneste og politi» (2009:14). Til tross for at stortingsmeldingen gikk langt i å definere «et felles grunnlag for utøvelse av rollen» (2009:12) slo departementet fast at «regelverket gir et stort handlingsrom for lokale myndigheter og for læreren» (2009:12). I en artikkel om lærerrollen argumenterte Peder Haug på et generelt grunnlag for at det kan være

utfordringer knyttet til «å tolke og forstå de retningslinjene som foreligger, og å kunne transformere tekstene til en konsistent praksis» (Haug, 2011:24). Han underbygde dette med at tekstene kan være vage og motstridende, og at de kan «inneholde mange ulike betydninger og alternativer for handling» (2011:24). I forhold til det spesifikke temaet jeg undersøker, er det derimot lite dekning for å hevde at jussen og retningslinjene framstår som vage. Som jeg har vist over, definerte jussen klare grenser for lærernes handlingsrom og markerte med terskelvurderinger når lærerne er forpliktet til å melde til barnevernet.

Flere av mine hovedfunn har relevans i forhold til analysene i dette delkapitlet. I kapittel 6.4 tematiserte jeg forskjellen mellom profesjonsutøvernes *evne til å gjenkjenne* misbruk og deres *vilje til å melde* til barnevernet (kap. 6.4, pkt. 2). Det er mulig å tolke svarene på mine vignetter som et uttrykk for informantenes evne til å gjenkjenne misbruk eller som et uttrykk for informantenes holdninger til å melde. Begge disse tolkningene antyder at surveysvarene ikke nødvendigvis kan tolkes som en indikator på hvordan informantene virkelig ville handlet i en identisk situasjon i yrket.¹⁴³ Denne påstanden kan støttes av at begge vignettene omtalte situasjoner som utløser avvergeplikten ifølge en rimelig tolkning av lovverket (jf. kap. 5.1). Et klart flertall av informantene i begge profesjoner oppgav at de ville melde til barnevernet i caset som omhandlet vold i nære relasjoner. Hvordan kan det da forklares at bare et fåtall av informantene hadde egne erfaringer med meldinger og at enkelte informanter valgte andre handlingsalternativer enn melding når de fortalte om liknende akutte erfaringer fra yrket? Hvilke handlingsalternativer valgte profesjonsutøverne, og hvilke begrunnelser eller verdier knyttet de til disse handlingsvalgene? I forrige delkapittel framhevet jeg videre at informantene i beskjedne grad hadde kjennskap til formuleringer og hensyn som blir vektlagt i lovverket knyttet til taushetsplikt og meldeplikt. Det var imidlertid flere funn i materialet i begge informantgruppene som kan tyde på at bedre kjennskap til lovverket ikke nødvendigvis ville ført til at informantene ville foretatt andre handlingsvalg. Et flertall av prestene gav nemlig uttrykk for en bevissthet om at de praktiserer taushetsplikten strengere enn de har juridisk dekning for. Dette tolker jeg som et uttrykk for at noen profesjonelle verdier framstod som mer avgjørende for informantenes vurderinger enn jussen,¹⁴⁴ og de fastholdt i de fleste tilfeller disse verdiene og begrunnelsene da jeg konfronterte dem

¹⁴³ Dette diskuterer jeg nærmere i metodekapitlet (kap. 2) og i et vitenskapsteoretisk og metodologisk postludium (kap. 7.3.5).

¹⁴⁴ Jeg utdyper og presiserer påstanden i delkapitlet «Tillit som støtteargument» under.

med motsetningen mellom lovverket og deres handlingsvalg. Disse prestene brukte adjektiver som absolutt, total, streng og vanntett om taushetsplikten, og i intervjuene kom det fram at de hadde restriktive holdninger til og en streng praktisering av taushetsplikten. Ut fra dette er det grunnlag for å hevde at disse informantene definerte sitt handlingsrom trangere enn det lovverket med dets unntaksbestemmelser og skjønnsmessige formuleringer (jf. kap 4), legger opp til. I det følgende er det vesentlige å analysere hvorfor og med hvilken begrunnelse.

To ansvarstypologier – diskusjon og forankring

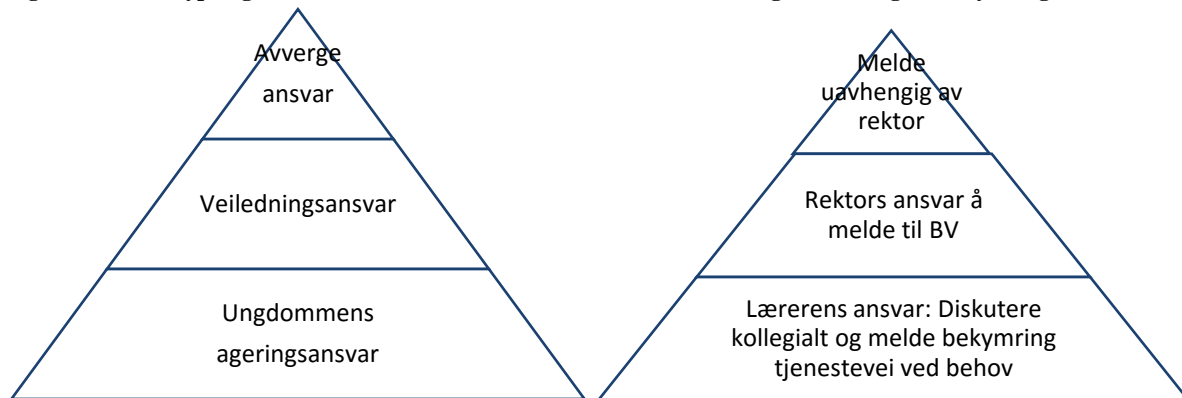
I kap. 6.3.3 skisserte jeg to empiribaserte typologier som oppsummerte vesentlige funn knyttet til profesjonsutøvernes refleksjoner rundt ansvar i materialet. Flere observasjoner tydet nemlig på at det kan være relevant å trekke inn informantenes rollebeskrivelser og forståelse av ansvar for å forklare deres svake vilje til å kontakte hjelpeapparatet i konkrete saker. Slik jeg tolker materialet, kan profesjonsutøvernes vurderinger leses inn i et mønster hvor de først og fremst la vekt på enten ungdommens (prestene) eller ledelsens (lærerne) ageringsansvar i bekymrings sakene. Informantenes vilje til å foreta seg aktive handlinger i forhold til hjelpeapparatet i bekymrings saker viste seg i de fleste tilfeller først etter at andre ikke hadde løst saken på en tilfredsstillende måte. Begge typologiene var gradvis smalere mot toppen, og dette kan leses slik at færre informanter framstod som villige til å benytte handlingsvalg på toppen av pyramiden.

Slik jeg ser det, kan typologiene ytterligere underbygges:

Empirisk ut fra sentrale observasjoner i forskningsoversikten. Ansvarstypologien understøttes av internasjonal forskning på meldinger til barnevernet, både studier som viser at lærerne i første omgang håndterer bekymrings saker kollegialt og at meldinger blir sendt tjenestevei via rektor (jf. kap. 6.4 pkt. 6 og studiene til bl.a. Tite, 1993; Walsh, m.fl. 2005, Hinson og Fossey, 2000). Både egen empiri og internasjonal forskning tyder på at få lærere framstår som villige til å kjempe for sin egen mening uavhengig av rektors holdning i en konkret sak. Videre peker studier av presters taushetsplikt på at samtykke er deres viktigste begrunnelse for å gå videre med en bekymrings sak (Audette, 1997). Flere undersøkelser tyder likevel på at prester, i hvert fall hypotetisk, kan være villige til å gå videre med informasjon uten samtykke for å avverge en alvorlig fare eller skade (Lind, 2006:120). Paul Leer-Salvesen viste i sin intervjuundersøkelse at en grunnposisjon blant prester i Den norske kirke er

«taushetsplikten som absolutt uansett» (2005:164). Hovedinntrykket både av egen empiri og de få tilgjengelige studiene av presters *reelle erfaringer* med bekymringsmeldinger, er at toppen av trekanten framstår som en hypotetisk kategori for de fleste prestene. Dette kan også underbygges med mine funn knyttet til høye terskler for å melde, jf. den utbredte begrunnelsen om at prestene kunne være villige til å melde hvis liv eller helse står på spill (jf. kap. 6.2.3 og 6.4 pkt. 3). Dessuten har jeg tidligere referert internasjonal forskning som tyder på en underrapportering til barnevernet i kirkelige sammenhenger (Grossoehme, 1998). *Samlet vil jeg konkludere med at disse studiene og min egen empiri gir grunnlag for å beskrive informantenes forståelse av ansvar og egen praksis i bekymringssaker som en tredelt typologi.*

Figur 6. Ansvarstypologier. Modell over informantenes ansvarsforståelse og håndtering av bekymringssaker.

Teoretisk kan disse typologiene underbygges og forklares ved hjelp av ansvarsbegrepene jeg presenterte i kapittel 3.6. Ansvarstypologiene og mine hovedfunn kan støttes av sentrale argumenter i Harmons teori om ansvar som paradoks. Først vil jeg understreke noen sentrale trekk slik jeg forstår disse typologiene. Modellene synliggjør for det første refleksjoner rundt ansvar som har en sekvensiell¹⁴⁵ karakter, hvor informantene gav uttrykk for at de ønsker å holde en sak på lavest mulig nivå. Det andre poenget som blir synliggjort i typologiene er informantenes delegering av ansvar, eller mer presist deres grensemarkeringer knyttet til hva de oppfatter som deres ansvar som profesjonsutøvere og hva de oppfatter som andre aktørers ansvar i en bekymringssak. Med utgangspunkt i Harmons teori om ansvar, kan det hevdes at både lærerne og prestene overlater til andre, henholdsvis ledelsen og konfidenten, både *vurderinger* av hva som er riktige beslutninger i

¹⁴⁵ Jeg vil utdype og problematisere dette noe i kap. 7.3 i lys av diskusjoner av persepsjonens og intuisjonens betydning for skjønnsutøvelse. Her er det tilstrekkelig å presisere at «sekvensene» ikke nødvendigvis må forstås som temporalt lange strekk. Det vesentlige i modellen er at ansvarstypologiene framstiller en prosess som kan tenkes inndelt i ulike trinn.

bekymringssaker og den *faktiske gjennomføringen* av aktive handlinger for å løse situasjonen. Med Harmons begreper kan lærernes handlingsvalg derfor karakteriseres som *respondeat superior* («let the superior answer») og prestens som *buckpassing*, (Harmon, 1995), jf. kap. 3.6.2. Jeg tolker det slik at begge disse begrepene involverer plassering eller forflytning av ansvar, men i ulike retninger. Respondeat superior peker oppover i hierarkiet, mens buckpassing i mitt materiale ikke har den samme entydige retningen. Jeg vil imidlertid argumentere for at taushetsplikten medfører at det primært er konfidenten som blir gjenstand for buckpassing, og sekundært biskopen i de tilfellene der prestene argumenterer for at de trenger å bli løst fra taushetsplikten før de kan oppfylle avvergeplikten. Som analysen i kap. 6.3 viste, var det enkelte prester som plasserte ansvaret for handlingsvalgene sine på biskopen, «Da er det biskopen som må stå i retten å bli anklaget for å ha instruert meg til å bryte taushetsplikten». For den videre analysen er det relevant å poengtere at Harmon tolker både buckpassing og respondeat superior som systemiske fenomener. Slik han ser det, handler begge mekanismene dypest sett om forsøk på å unngå å ta ansvar, eller mer presist om forsøk på å unngå å bli klanderverdig (blameworthy) pga. et handlingsvalg i en aktuell sak. Respondeat superior og buckpassing bør etter Harmons mening forstås som logiske utslag av et syn på ansvar hvor skillet mellom uskyldig og klanderverdig er det sentrale, og videre hvor ansvarlige handlinger blir definert ut fra korrespondanse til gjeldende lovverk og retningslinjer. *Sammenfattende er det grunnlag for å hevde at det er et godt sammenfall mellom Harmons analyser av ansvar og typologien over. Ved å nedbetone sin rolle som «answerer» (accountable) overlot informantene i stor grad ansvaret for å håndtere bekymringssakene til andre.* Ut fra dette, blir det sentralt å analysere hvorfor og med hvilken begrunnelse. Hvordan forstår og beskriver lærerne og prestene sitt profesjonelle ansvar, og hva er forholdet mellom disse beskrivelsene og føringene som samfunnsmandatet representerer? Jeg diskuterer dette i de to neste delkapitlene.

Rolleforståelse og prioriteringer i lærerrollen

La meg kort repetere at Stortingsmeldingen *Læreren. Rollen og utdanningen* deler lærerrollen inn i tre ulike områder (jf. kap. 3.2.1); Læreren i møte med elevene (1), læreren som del av et profesjonelt fellesskap (2) og læreren i møte med foreldre og andre samarbeidspartnere (3) (Kunnskapsdepartementet, 2009:12). Videre påpeker Peder Haug at lærernes hovedoppgaver på den ene siden omfatter undervisning, læring og opplæring. På den andre siden framhever han at skole-hjem samarbeid og kontakt

med instanser utenfor den enkelte skolen også inngår som viktige oppgaver for lærere (Haug, 2011:21). I intervjuene jeg gjennomførte la lærerne stor vekt på betydningen av å se den enkelte eleven og de fortalte om sin rolle som relasjonsarbeidere (jf. kap. 6.2.1). Flere av informantene knyttet i stor grad sin motivasjon nettopp til disse sidene ved lærerrollen. Til tross for dette, var det et klart funn i empirien at lærerne med forskjellige begrunnelser avgrenset og nedprioriterte sin tidsbruk knyttet til håndtering av bekymringssaker. Informantenes hovedbegrunnelse for dette var at undervisning er lærernes kjerneoppgave. I tillegg til dette argumenterte lærerne for at bekymringssaker skulle håndteres tjenestevei på deres arbeidsplass. Videre la en del informanter vekt på tidspresset i skolen og at det kunne gå ut over klassemiljøet ellers dersom læreren måtte bruke mye tid på en krevende elevsak. Teoretisk kan det være relevant å tolke funnet «undervisning som lærernes kjerneoppgave» som et uttrykk for informantenes innramming av lærerrollen. Et sentralt trekk ved innramming som fenomen er nettopp grensedragningen (Goffman, 1986), eller mer presist markeringen av hva som hører til henholdsvis innenfor og utenfor rammen. Oser og Althofs studie av læreres håndtering av moralske dilemmaer støtter denne tolkningen av mine funn. Ut fra sine empiriske analyser, hevdet de nemlig at delegering av ansvaret for å løse et moralsk problem var framtredd hos lærere som karakteriserte seg som «instructors» (Oser and Althof, 1993). En rimelig forståelse av mine funn ut fra dette, kan være at lærernes innramming på den ene siden er preget av verdier, av informantenes forståelse av hva lærerrollen *egentlig* handler om, men at innrammingen på den andre siden også blir preget av organisasjonens prosedyrer og prioriteringer. Materialet gir nemlig grunnlag for å hevde at sosialiseringen på informantenes arbeidsplasser framstår som sterk i forhold til temaet jeg undersøker. Dette underbygger jeg med at alle lærerne, til og med de som var sterkt kritiske til ledelsens håndtering av bekymringssaker, som en klar hovedregel håndterte slike saker tjenestevei. Jeg konkretiserer analysen av tjenestevei som innramming noe mer i kap. 7.2.1.

Oppsummerende vil jeg understreke lærerne dels oppgav profesjonelle grunner (innramming av lærerrollen) og dels pekte på organisatoriske forklaringer (tjenestevei) for sine valg i bekymringssaker. Disse faktorene framstod som de viktigste grunnene til at lærernes vurderinger i de fleste tilfeller kan plasseres på de nederste nivåene av ansvarstypologien over. I denne omgang vil jeg nøye meg med å innvende at dette framstår som en innsnevring av den brede og tredelte beskrivelsen av lærerens arbeidsoppgaver slik de blir beskrevet i stortingsmeldingen om lærerrollen, jf. kap. 3.2.1. Jeg har et sterkt empirisk grunnlag for å hevde at lærerne, nettopp fordi de

arbeider i et skolesystem som krever håndtering av saker tjenestevei, med få unntak framstår som villige til å innfri denne forventningen. Med Harmons begreper kan det derfor hevdes at lærernes refleksjoner knyttet til ansvar dermed først og fremst vitner om ansvar i betydningen *accountability*, eller mer presist i mitt materiale, ansvar som lydighet mot overordnet. I den videre analysen nyanserer og problematiserer jeg dette, bl.a. ut fra etiske perspektiver og begrepet personlig ansvar (jf. kap. 7.3 og 7.4).

Tillit som støtteargument

Stephen Toulmin m.fl. (1984) brukte begrepet *warrant*, eller på norsk *garantist* (Grimen og Mølander, 2008) om slutningsregler som underbygger og garanterer holdbarheten i overgangen fra en beskrivelse til en konklusjon. Analysene mine har vist at taushetsplikten framtrer som prestenes klart viktigste begrunnelse for å ikke sende bekymringsmeldinger, dette gjaldt både i hypotetiske eksempler og i enda sterkere grad i deres fortellinger om egne erfaringer (jf. 6.4 pkt. 5). Informantene brukte i stor grad samme type argumentasjon i forhold til ulike situasjonstyper og i saker med forskjellige grader av alvor. Ut fra Toulmins begrep, kan det argumenteres for at taushetsplikten ble brukt som en garantist i forhold til konklusjoner om å ikke sende bekymringsmelding. Jeg har empirisk grunnlag for å hevde at taushetsplikten ble oppfattet som en svært sterkt garantist. Dette underbygger jeg for det første med adjektivene absolutt, vanntett, total osv. som informantene knyttet til taushetsplikten og for det andre med støtteargumentene (*backing*) de brukte for å begrunne taushetspliktens betydning.

I spørreundersøkelsen formulerte respondentene sine svar på fritt grunnlag (jf. kap. 2.3). Likevel var det en stor andel av prestene som knyttet sine støtteargumenter til taushetsplikten. Jeg tolker disse støtteargumentene som informantenes begrunnelser for hvorfor de mente at taushetsplikten var viktig og hvorfor det å overholde taushetsplikten veide tyngst i dilemmasituasjonene. Prestene jeg intervjuet brukte samme type argumentasjon som respondentene i spørreundersøkelsen. I kap. 6.3.1 viste jeg at tillit, enten konfidentens tillit til presten som samtalepartner eller tilliten til kirken som institusjon, ble mye brukt som støtteargument både i spørreundersøkelsen og i intervjuene. Flere informanter gikk langt i å understreke at en uthuling av taushetsplikten ville gjøre det umulig for dem å oppfylle sin rolle som prest. Dette begrunnet de gjerne med at taushetsplikten har en avgjørende betydning for tillitsforholdet mellom prest og konfident. Slik jeg forstår det, er dette en

argumentasjon som er avgjørende for å forstå informantenes refleksjoner rundt ansvar og deres profesjonelle rolle. Prestenes overbevisning om taushetsplikten betydning forklarer både hvorfor prestene nesten uten unntak kan plasseres på de to nederste nivåene i ansvarstypologien, og hvorfor de så ut til å ha en høy terskel for å foreta seg handlinger som stred mot konfidentens uttrykte vilje.

Det er grunn til å påpeke at forarbeidene til lovverket framhever nettopp hensynet til tilliten som et viktig argument for en streng praktisering av taushetsplikten (jf. kap. 4.1.3). I utformingen av lovverket har likevel dette hensynet blitt veid i forhold til og underordnet betydningen av å avverge visse alvorlige forbrytelser og skader (jf. straffelovens § 139). Prestenes refleksjoner vitnet imidlertid i liten grad om slike avveininger der de aktivt vurderte taushetsplikten opp mot f.eks. hensynet til å unngå skade. Jeg tolker materialet slik at taushetsplikten framstår som så viktig for informantene at de, bevisst eller ubevisst, opererer med en så høy terskel for å melde at de sjelden kommer til det punktet hvor de må foreta slike avveininger i reelle situasjoner i yrket.

I straffelovens § 144 presiseres det at brudd på taushetsplikten kan straffes med bøter eller fengsel inntil seks måneder. Det er relevant å påpeke at straffen for å unnlate å avverge er strengere, nemlig bøter eller fengsel inntil ett år, jf. § 139. Straffens begrunnelse ser bl.a. ut til å være at brudd på taushetsplikten truer fortrolighetsrommet mellom profesjonsutøver og konfident. Med andre ord, dersom prestene bryter taushetsplikten og ikke inngir tillit til at betroelser forblir hemmeligholdt, kan mennesker la være å søke hjelp, samtale eller skriftemål hos presten. Som jeg viste i kap. 4.1.3 har samme argumentasjon blitt brukt både om legers og andre profesjoners taushetsplikt. Barnemishandlingsutvalget hevdet f.eks. at «Mange vil heller greie seg uten helse- og sosialetatens hjelp, hvis man risikerer at opplysninger om hvordan man har mislykkes i livet, kommer til almenheten» (Sosialdepartementet, 1982:107). Det er imidlertid klart, juridisk sett, at det ikke er rettsstridig å dele informasjon når tungtveiende private eller offentlige interesser gjør det rettmessig å gi opplysningene videre (jf. straffelovens §§ 139, 172 og 387). Spørsmålet om det likevel vil svekke tilliten til presten eller kirken å gjøre dette, er imidlertid et empirisk spørsmål. Jeg kommer tilbake til dette i den avsluttende drøftingen i kap. 7.4.2. I denne omgangen er det tilstrekkelig å framheve at tilliten som støtteargument kan brukes i argumentasjonsrekker med to motsatte konklusjoner. Det kan argumenteres for at

- En streng praktisering av taushetsplikten underbygger tilliten til presten som samtalepartner. Dette kan i neste omgang brukes som prestenes viktigste argument for å ikke overholde avvergeplikten.
- Overholdelse av avvergeplikten styrker tilliten til kirken som institusjon. Dette kan underbygges med at prester som benytter avvergeplikten viser at også kirkelige ansatte er villige til å bekjempe vold og overgrep, f.eks. mot barn og unge. En slik argumentasjon kan brukes som et ledd i en refleksjon der presten kritisk vurderer gyldigheten til taushetsplikten i en konkret situasjon.

I hvilken grad disse argumentasjonsrekkene har teoretisk og empirisk støtte, og hvordan jeg vil argumentere ut fra problemstillingen i dette arbeidet vil bli gjenstand for drøfting i kap. 7.4.2.

7.1.3 Konklusjon

Begrepene *politisk ansvar* og *profesjonelt ansvar* har stått sentralt i kap. 7.1. Analysene i dette delkapitlet har særlig relevans for forskningsspørsmål nr. 2 «Hvilke føringer legger lovverket knyttet til taushetsplikt, meldeplikt og avvergeplikt på informantenes skjønnsutøvelse?» og «Hvordan begrunner informantene sine handlingsvalg...» (sp. 3). Kapitlet har videre gitt den første teoretiske analysen av forskningsspørsmål nr. 4 «Hvilke kilder informerer profesjonsutøvernes skjønn når de må foreta et handlingsvalg i et etisk problem?». Det siste spørsmålet vil jeg vende tilbake til både i kap. 7.2 og 7.3.

Jeg har vist at lovverket i utgangspunktet legger sterke føringer på informantenes skjønnsutøvelse i bekymringssaker. Både lærerne og prestene som min studie omfatter har en meldeplikt eller avvergeplikt som kan inntreffe i ulike situasjoner i yrket. Mens spørreundersøkelsen indikerte at viljen til å melde til barnevernet var relativt høy blant informantene i hypotetiske eksempler (jf. kap. 6.4 pkt. 1), var det få informanter både i skolen og kirken som hadde egne erfaringer med å ta initiativ til å bekymringsmeldinger. Videre har jeg godt grunnlag for å konkludere med at informantenes kjennskap til meldepliktsreglene framstod som svak, og at informantenes terskel for å melde var høyere enn det lovverket legger opp til. Med utgangspunkt i et perspektiv på samfunnsmandatet som en bestilling til profesjonsutøvere, kan jeg konkludere med at denne bestillingen i liten grad ser ut til å bli innfridd på det feltet jeg undersøker. Jeg vil imidlertid presisere at dette bare er en foreløpig delkonklusjon. Jeg slutter meg

nemlig til hovedtrekkene i Harmons kritikk av et ansvarsbegrep som betoner profesjonsutøvernes politiske og hierarkiske ansvar på bekostning av deres personlige ansvar (jf. kap. 3.6). Harmon argumenterer for en utvidelse av ansvarsbegrepet og hevder at «Responsibility involves action that is *fitting* or appropriate within particular social contexts rather than action that is correct from the standpoint of an abstract criterion of the good or the right» (Harmon, 1995:160). Videre var Harmon tydelig på at ansvarlige handlinger må forstås som interaksjon, som «an irreducibly social activity that is profoundly misunderstood when it is seen as synonymous with the making of ethical decisions by isolated individuals» (1995:160). Et slikt perspektiv medfører behov for å utvide det juridiske og profesjonsteoretiske perspektivet i dette delkapitlet. Jeg vil framheve at en slik utvidelse er relevant også med bakgrunn i mine hovedresultater som viste at informantenes forståelse av ansvar og av sin profesjonelle rolle så ut til å spille en nøkkelrolle for skjønnsutøvelsen (jf. kap. 6.4. pkt. 6). Jeg framstilte dette funnet i to ansvarstypologier som karakteriseres av at profesjonsutøverne først forsøkte å håndtere saken på lavest mulig nivå, og deretter delegerte de oftest ansvaret dersom situasjonen ble mer akutt eller hvis andre tiltak ikke nyttet. Det vil være et vesentlig poeng gjennom analysen i kap. 7 å diskutere hva som kan være årsaken til det jeg tolker som et sprik mellom informantenes holdninger i hypotetiske case og deres egne erfaringer med bekymringssaker i jobben (jf. 6.4 pkt. 2). Når jussen ser til å til å bety lite for informantenes handlingsvalg, vil jeg hevde at det er gode grunner for å lete etter forklaringer på dette i den organisatoriske konteksten (jf. kap. 3.4).

7.2 Taushetsplikt, meldeplikt og avvergeplikt som rutine

De mest markante funnene i spørreundersøkelsen og intervjuene var betydningen tjenestevei og taushetsplikt hadde for henholdsvis lærernes og prestenes skjønnsutøvelse i bekymringssaker, jf. mine hovedfunn i kap. 6.4. I kap. 7 analyserer jeg disse funnene fra ulike teoretiske innfallsvinkler. Mens jeg i kap. 7.1 undersøkte empirien ut fra begreper som politisk og profesjonelt ansvar, trekker jeg her i første rekke på ressurser fra organisasjonssosiologi. I forlengelsen av analysene av ansvar, vil det nemlig være relevant å undersøke hvordan informantenes handlingsvalg kan være påvirket av trekk ved den organisatoriske konteksten (jf. kap. 3.4). Jeg vil bruke teorier om organisatoriske rutiner til å analysere informantenes håndtering av bekymringssaker, og jeg vil argumentere for at dette har relevans i forhold til begge profesjonene undersøkelsen min omfatter. Første del av kapitlet omhandler rutiner og

handlingsmønstre (kap. 7.2.1) og fokuserer mest på lærerne. Grunnen til dette er at lærerne i større grad enn prestene beskrev beslutninger som en prosess som foregikk over tid, omfattet flere steg og involverte flere samarbeidspartnere (jf. kap 6.2 og 6.3). Ut fra dette, kan det argumenteres for at empirien tegnet et tydeligere mønster av organisatoriske rutiner knyttet til lærernes håndtering av bekymringssaker enn prestenes. I kap. 7.2.2 vil jeg imidlertid belyse vesentlige funn ved prestenes handlingsmåter ut fra begrepet reifisering (jf. Berger og Luckmann, 1966/2000; kap. 3.4).

7.2.1 Handlingsmønstre og rutiner i bekymringssaker

Både teorikapitlet, forskningsoversikten og egen empiri gir grunn til å hevde at sosialiseringen i profesjonene og på de ulike arbeidsplassene kan ha minst like sterk betydning for informantenes skjønnsutøvelse i bekymringssaker som lovverket. Dette kan jeg blant annet underbygge med analysen som undersøkte informantenes handlingsvalg i forhold til lovverkets terskelangivelser (jf. kap. 7.1) og med belegg fra intervjuene som viste hvordan lærerne håndterte bekymringssaker tjenestevei. Alle lærerne fortalte nemlig at de sendte bekymringsmeldinger oppover linja til rektor, dette til tross for at det meldeplikten retter seg mot «den enkelte lærer, og ikke skolen som sådan», jf. dom fra Eidsivating lagmannsrett av 1. februar 1999 (LE 1998-496; jf. kap. 4.1.3). Lagmannsretten presiserte videre at «Det står heller ingenting i grunnskoleloven § 42 b om at meldingen skal gå via rektor ved skolen». Flere internasjonale studier om læreres meldinger til barnevernet støtter mine funn og påstander om at tjenestevei ser ut til å ha stor betydning for lærernes håndtering av bekymringssaker (jf. kap. 6.4 pkt. 6). Med dette som utgangspunkt, vil jeg i det følgende analysere materialet ut fra teorier om betydningen av organisatoriske rutiner. Lærernes fortellinger om den organisatoriske konteksten rundt handlingsvalgene vil dermed være sentral i mine analyser, i tillegg til analyser av informantenes begrunnelser for å handle eller la være å handle i dilemmasituasjonene.

La meg først repetere noen sentrale poenger som vil utgjøre det teoretiske grunnlaget i dette delkapitlet. Hawkins var en av flere forskere i teorikapitlet (jf. kap. 3.4) som var opptatt av innrammingen (*framing*) av de profesjonelles beslutningsgrunnlag og erfaring (Hawkins, 2001a:25). Han plasserte seg dermed tydelig i tradisjonen som tematiserer kontekstens betydning for skjønnsutøvelsen og ikke avgrenset forskningen til et individualistisk perspektiv på skjønn. Jeg vil argumentere for at denne

forskningen har noen vesentlige poenger, og at det kan framstå som misvisende, eller som en «kognitiv isolering av hendelser» (Manning, 2001:259) å analysere profesjonell skjønnsutøvelse kun som individuelle handlingsvalg. Ut fra dette, vil jeg hevde at begrepene organisatorisk kontekst og organisatoriske rutiner kan gi ressurser til å analysere kollektive dimensjoner ved informantenes skjønnsutøvelse. Feldman skriver med dette som utgangspunkt, og hun poengterer at i en organisatorisk kontekst blir profesjonsutøverne utfordret av spørsmålet «how do I play my role in this situation [?]» (Feldman, 2001:182). Ut fra denne posisjonen, vil jeg understreke at profesjonsutøveres handlingsvalg ikke bare dreier seg om å ta en beslutning, men om å spille en tildelt og fremforhandlet profesjonell rolle i et organisatorisk system og hierarki. Jeg vil også framheve at Becker pekte spesielt på at rutinebegrepet kan være fruktbart i slike studier, og han argumenterte for at begrepet forener det individuelle og det kollektive nivået i utforskningen av profesjonelt skjønn (jf. Becker, 2008:6).

Peter Manning definerte begrepet *organisatorisk kontekst* på en måte som gjør det fruktbart for mine undersøkelser, jf. kap. 3.4. Manning poengterte at den organisatoriske konteksten består av «the taken-for-granted background factors embedded in language, metaphor, and ideology that organizational members take into account» (Manning, 2001:253). Manning hevdet videre at den organisatoriske konteksten påvirker de ansattes beslutninger, og han tillot den tause kunnskapen i organisasjonene en viktig rolle. Påstanden om at holdninger, verdier, ideologier og sosiale normer kan bidra til å forme og legge begrensninger på de ansattes beslutninger (Manning, 2001:262) er relevant for mine analyser. Denne påstanden ligger, slik jeg leser den, tett opp til Goffmanns rammebegrep, og både Feldmann (2001) og Manning bruker *framing* i sine analyser. Konkret hevder Manning at de sentrale rammene i en organisasjon både definerer hva som er relevant og viktig, og fungerer som et utgangspunkt for å sortere og filtrere informasjon (2001:260). En viktig dimensjon ved organisatoriske rammer er altså at de markerer grenser og reduserer kompleksiteten i beslutningsarbeidet. Ut fra dette perspektivet, er det naturlig at Manning kobler rammebegrepet tett til sin forståelse av organisatoriske *rutiner*, «In practical terms, frames organize and reduce unique human experience and vicissitudes to routine, and from mere routine to organizational routines» (2001:260). Slik jeg forstår det, har denne teorien flere berøringspunkter til mine diskusjoner i kap. 7.1. Feldman var nemlig tydelig på at organisatoriske rutiner inneholder presiseringer både av *roller*, *ansvar* og i hvilken *rekkefølge* oppgaver skal utføres. Fokuset i kap. 7.2. er først og fremst på det kollektive eller organisatoriske aspektet ved profesjonsutøveres

beslutningsprosesser. I tråd med dette, kan rutiner karakteriseres som sekvensielle svar på et gitt utgangspunkt (Hodgson, 2008:21ff) eller som «ready-made solutions to frequently occurring problems» (Knudsen, 2008:134) i organisasjonen. Ansvarstypologiene som ble beskrevet i kap. 6.3.3 og 7.1.2 var et forsøk på å framstille noen sekvensielle handlingsmønstre som var hyppig forekommende i empirien for begge profesjonene. Når informantene får en betroelse eller får innblikk i problemene til en elev, tydet materialet på at dette oftest leder til noen bestemte typer overveielser og handlinger.

En analyse av empirien ut fra handlingsmønstre eller rutiner må ta utgangspunkt i hvordan informantene beskrev sine prosedyrer for håndtering av bekymringssaker, eller mer hverdagslig, hvor de pleide å jobbe med slike saker. I kapittel 6.2.2 kom det fram at alle lærerne oppgav at de hadde kollegaer de diskuterte elevsaker med. Informantene la vekt på at de i første omgang diskuterte bekymringssaker med kollegaer på trinnet eller helsesøster. Dersom saken framstod som alvorlig nok, eller hvis den ikke fikk en tilfredsstillende løsning, så fortalte informantene at de løftet saken videre opp tjenestevei. Det er viktig å understreke at alle informantene beskrev de samme handlingsmåtene. Dette gjaldt også de lærerne som framstod som sterkt kritiske til ledelsens håndtering av slike saker og som hadde erfaring med å kontakte hjelpeapparatet uavhengig av rektors vurderinger (jf. kap. 6.3.2).

Slik jeg tolker empirien, betyr taushetsplikten svært mye for hvordan prestene håndterer potensielle bekymringssaker. På samme måte som lærerne, viste også analysene av materialet fra prestene at noen bestemte handlingsmønstre var utbredte svar på dilemmaene bekymringssaker representerer. Prestenes rolleforståelse som medvandrer (jf. kap. 6.2.1) og ansvarstypologiens kategorier «ageringsansvar» og «veiledningsansvar» (jf. kap. 6.3.3) framstiller vesentlig sider ved informantenes refleksjoner og handlingsvalg i slike saker. I praksis var det få av prestene i materialet som framstod som villige til å gå videre med fortrolig informasjon til hjelpeapparatet dersom konfidenten ikke ønsket dette. Informantene åpnet imidlertid for å gi ulike former for hjelp og støtte til konfidenten som var forenelig med å overholde taushetsplikten. Dette kunne f.eks. være å bli med konfidenten på et møte med hjelpeapparatet dersom konfidenten ønsket det (jf. kap. 6.4 pkt. 5). Videre er det grunn til å presisere at alle prestene oppgav at de enkelte ganger diskuterte vanskelige saker med andre, enten i organisert veiledning eller uformell rådslagning.

Det kan være både teoretiske belegg og dekning i mitt empiriske materiale for å hevde at organisatoriske rutiner og kollektive beslutningsprosesser kan bidra til å kvalitetssikre avgjørelser i vanskelige saker. Skoleforskerne Andy Hargreaves og Michael Fullan argumenterer f.eks. for betydningen av profesjonelle læringsfellesskap hvor beslutninger bl.a. er «guided by experienced collective judgment, and where they are pushed forward by grownup, challenging conversations about effective and ineffective practice» (2012:128). Jeg vil selvsagt ikke underkommunisere betydningen av dette, selv om det er et viktig anliggende i dette delkapitlet å nyansere og problematisere handlingsmønstrenes betydning for skjønnsutøvelsen. Mine informanter både i skolen og kirken sa at de diskuterer saker med kollegaer for å få innspill i vanskelige saker, og de la vekt på at dette var til hjelp for dem. Gode rutiner kan gi kognitive gevinster, redusere beslutningstakernes usikkerhet og bidra til effektiv behandling av saker. Det er også grunn til poengtere at organisatoriske rutiner kan bidra til å ivareta sentrale verdier og funksjoner i organisasjonen. Til tross for dette, er det gode grunner til å problematisere hvilken betydning rutiner og handlingsmønstre kan ha for temaet jeg undersøker. Hvis rutiner karakteriseres som «ready-made solutions to frequently occurring problems» (Knudsen, 2008:134), åpner det for et kritisk blikk på rutinisert beslutningsatferd i komplekse saker som har store konsekvenser for de berørte. Mye profesjonsteori, f.eks. slik Freidson utformet den, åpner for å forstå rutiner som en motsetning til god profesjonsutøvelse. Freidson la nemlig vekt på at god profesjonsutøvelse krever refleksjon og oppmerksomhet rundt detaljene i enkeltsakene (Freidson, 2001: 23). Han benektet imidlertid ikke at profesjonelle «more often than not develop and use routine methods» (2001:111), men presiserte likevel at profesjonelle skal være «prepared to recognize and deal appropriately with individual circumstances for which routine is inappropriate» (2001:111). Slik jeg tolker Freidson, er kritisk refleksjon, god persepsjonsevne og en sensitivitet i arbeid med enkeltsaker nødvendig for å minimere farene ved automatiserte beslutninger. Jeg vil karakterisere mine funn knyttet til rutiner og handlingsmønstre som sterke. Dette begrunner jeg med at informantene i all hovedsak la vekt på at de foretok de vanlige og godtatte handlingsvalgene i bekymringssaker i sin organisasjon. Materialet viste videre at lojaliteten mot organisasjonens praksis og verdier var sterk (jf. kap. 6.3.2) og at de dominerende rutinene i svært beskjeden grad ble utfordret.

Mine funn knyttet til handlingsmønstre i bekymringssaker var så sterke for begge profesjonene at jeg vil tolke disse i lys begrepet institusjonalisering slik Schulz (2008)

bruker det (jf. kap. 3.4). Schulz brukte *institusjonalisering* om mekanismer der «the selection of consecutive action is guided by *widely accepted and usually taken for granted conceptions of what the next step “ought” to be*» (Schulz, 2008:242, kursiv i original). Det er relevant å gjenta her at Schulz skiller mellom ulike grader av institusjonalisering. Han argumenterte for at institusjonalisering går over til tvang hvis de organisatoriske rutinene inkluderer sanksjoner eller andre mekanismer som skal sikre etterlevelse og lydighet. Som jeg nevnte over, var det få informanter i begge profesjoner som utfordret de dominerende handlingsmønstrene i bekymringssaker og som tydelig markerte en vilje til å utføre handlinger på det øverste nivået i ansvarstypologien (jf. kap. 6.3.3 og 7.1.2). For lærernes del innebærer typologiens øverste nivå å håndtere bekymringssakene ut fra sin egen profesjonelle forståelse uavhengig av hva ledelsen måtte mene om den enkelte saken, og for prestenes del å sette taushetsplikten til side og overholde avvergeplikten. En mer presis analyse av tjenestevei og taushetsplikt som organisatoriske rutiner må imidlertid undersøke nærmere hvilke organisatoriske mekanismer, f.eks. forsterkning, belønning (jf. Feldman, 2001, kap. 3.4.2) eller sanksjoner (Schulz, 2008) informantene beskrev i forhold til sitt arbeid med bekymringssaker.

Flere steder i empiripresentasjonen poengterte jeg at informanter fra begge profesjonene brukte et ladet språk og fortalte om negative erfaringer med kollegaers eller ledelsens arbeid med bekymringssaker. Disse spenningene gav seg bl.a. uttrykk i negative vurderinger av andres holdninger, valg eller prioriteringer (jf. kap. 6.2.4 og 6.3). Til tross for dette, fortalte informantene om en praksis der de selv med få unntak foretok de samme handlingsvalgene som de andre på arbeidsplassen. I lys av teorien presentert over, tolker jeg dette som et uttrykk for at den organisatoriske konteksten har en sterk innflytelse på informantenes skjønnsutøvelse i bekymringssaker. Empirien fra prestene gav få holdepunkter til å analysere hvorfor informantenes handlingsvalg i bekymringssaker framstod som nær *ensartede*. Slik jeg tolker materialet, står de ensartede handlingsvalgene i et visst motsetningsforhold både til informantenes varierte erfaringer og til prestenes fortellinger om misnøye, kollegiale spenninger og tvil på egne vurderinger. Mitt beste holdepunkt er at taushetsplikten framstår som en tilstrekkelig begrunnelse (jf. også Wright, 2000:49) for å ikke foreta seg aktive handlinger som ikke er godkjent av konfidenten. Jeg vil konkludere med at *prestenes*

holdninger til taushetsplikten¹⁴⁶ ser ut til å være det som sørger for at rutinen «holder seg på sporet» (jf. Schulz, 2008:242).

I motsetning til dette, fortalte lærerne om flere konkrete episoder der *ledelsen* implisitt eller eksplisitt hadde presisert hva som var riktig måte å håndtere akutte elevsaker på på deres arbeidsplass (jf. kap. 6.3.2). Flere informanter fortalte at de hadde blitt irettesatt av rektor for å ha kontaktet hjelpeapparatet uten å gå tjenestevei først. Selv i en terrorøvelse der de ansatte diskuterte riktig håndtering av en situasjon der det ble avfyrt skudd mot elever i skolegården, ble det presisert at lærerne ikke skulle kontakte politiet direkte (jf. kap. 6.3.2). Arne fortalte at ledelsen var helt tydelige på at det var «rektor som skal ha kontakt med politiet. Og det er jo alle med vett og forstand, du orker ikke diskutere det engang, altså, du ringer politiet hvis noen står og skyter. Du tar det ikke via rektor, det er ikke sikkert du får tak i rektor, men så hierarkisk er det». Flertallet av lærerne hadde kritiske innvendinger til hvordan ledelsen håndterte bekymringsaker på deres skoler. Til tross for dette, var Frida tydelig på at «det skal guts til å være ulydig mot rektor, da skal man være knallsikker i sin sak». Jeg vil hevde det er relevant å tolke disse informantsitatene i lys av mine funn knyttet til lojalitet. I kap. 6.3.2. viste analysen at lærerne brukte begrepet lojalitet om å håndtere saker tjenestevei. Forstått på denne måten, handler lojalitet om at læreren skal oppfylle rolleforventninger i et hierarki. Informantene vektla at lojalitet innebar å være lydlig mot den som har myndigheten og ikke utfordre strukturer eller beslutningsmyndighet. Mine analyser gir derfor holdepunkter for å hevde at mekanismene som opprettholder handlingsmønstrene i bekymringsaker i skolen eller kirken ser ut til å være ulike. *Taushetsplikten* ser ut til å spille en avgjørende rolle for prestene. For lærernes del vil jeg peke på mekanismer som *forsterkning* og *sanksjoner* på den ene siden og *rolledifferensiering* på den andre. Rolledifferensieringen viser seg i de mange begrunnelsene som tok utgangspunkt i at lærernes kjerneoppgave er knyttet til undervisning, mens det er rektors ansvar å håndtere krevende elevsaker og sende skriftlige bekymringsmeldinger til barnevernet (jf. kap. 6.4 pkt. 6). Slike rolle- og ansvarsfordelinger ser ut til å påvirke informantenes handlingsvalg i sterk grad. Disse mekanismene sammenfaller, slik jeg ser det, i vesentlig grad med hvordan Feldman beskrev at rutiner læres gjennom sosialisering på arbeidsplassen (jf. kap. 3.4). Feldman gikk så langt som å hevde at disse mekanismene «often constitute the way that the formal rules are implemented» (2001:179). Hun poengterte videre at slike

¹⁴⁶ Jeg presiserte hvordan prestenes begrunnelse kunne forstås i kap. 7.1.2 under overskriften «Tillit som støtteargument».

organisatoriske mekanismer består i at profesjonelle tar til seg verdier fordi de blir *belønnet* for det, eller at de gjør det som *svar på forventninger* i organisasjonen (2001:179). Jeg har ikke grunnlag for å ta stilling til Feldmans påstander ut fra mine analyser. Materialet mitt gir imidlertid grunnlag for å hevde at mekanismer som dette skaper et driv mot konformitet, og videre at de bidrar til å maskere en reell uenighet mellom kollegaer og mellom lærere og ledelsen om hvordan skolen *bør* prioritere arbeidet med krevende elevsaker.

Jeg kan konkludere med at rutiner som kan knyttes til taushetsplikt og tjenestevei ser ut til å ha stor betydning for informantenes skjønnsutøvelse. Som innramming bidrar taushetsplikt og tjenestevei til å definere og avgrense situasjoner, og de gir føringer for hvordan informantene skal forstå ulike situasjoner som oppstår, og for hvilke roller, oppgaver og ansvar de har som profesjonelle. Rutinene definerer altså handlingsområdet, og bidrar til å avklare og regulere profesjonsutøvernes handlingsrom i organisasjonen. Jeg vil imidlertid hevde at tjenestevei på denne måten blir etablert som en instruks som kommer i tillegg til, og kan komme i konflikt med, den myndigheten lærerne har fått til å utøve strukturelt skjønn i forhold til meldinger til barnevernet (jf. kap. 4 og 7.1). Jussen er som nevnt tydelig på at det er den enkelte lærer som er ansvarlig for at det blir meldt til barnevernet, men med tjenestevei som rutine blir det innskjerpet og presisert at lærerne skal håndtere slike saker i linjen mot ledelsen. Med utgangspunkt i Harmons begreper, kan dette tolkes som uttrykk for at det hierarkiske ansvaret blir satt foran, og delvis fortrenger, lærernes profesjonelle og personlige ansvar for å håndtere bekymringssaker. Dette utdyper jeg nærmere i kap. 7.3.

7.2.2 Reifisering

I kap. 3.4.2 beskrev jeg Berger og Luckmanns (1966/2000) kunnskapssosiologiske begrep reifisering. For mine analyser er det imidlertid bare hvordan begrepet kan forstås ut fra mitt materiale og problemstilling jeg har anledning til å gå inn på. Berger og Luckmann knyttet som nevnt begrepet reifisering til institusjonalisering og vanedannelse. Mer presist brukte de begrepet om en objektivisering av den institusjonelle orden (1966/2000:100). Det er spesielt relevant for mine analyser at Berger og Luckmann presiserte at «[R]eifisering innebærer at mennesket er i stand til å glemme sitt eget forfatterskap av den menneskelige verden, og videre at dialektikken mellom mennesket, produsenten, og dets produkt er gått tapt for bevisstheten»

(1966/2000:100). Slik jeg tolker det, er det altså et sentralt trekk ved reifisering som fenomen at mennesket ikke er klar over eller ikke anerkjenner sitt *forfatterskap* til verden. Brukt på denne måten ligger *forfatterskap* nær det moralfilosofiske begrepet *agency*, f.eks. slik Michael Harmon brukte det om «man the maker» (jf. kap. 3.6), dvs. om en profesjonell aktør som er klar over at han eller hun er det ubestridelige opphavet til sine egne handlinger.¹⁴⁷ Med Berger og Luckmanns ord blir en reifisert verden opplevd «som en fremmed sannhet» (1966/2000:100), en størrelse som er utenfor ens kontroll og som ikke kan påvirkes eller omskapes.

Det er viktig å presisere at Berger og Luckmann brukte reifisering i forhold til ulike mekanismer og analytiske nivåer. For mitt formål, er det imidlertid deres beskrivelser av reifisering av roller, autoritet eller prinsipper (jf. Harmon, 1989) som er mest relevante. Berger og Luckmann hevdet nemlig at det paradigmatisk uttrykket for reifisering av roller er utsagn som «"Jeg har ikke noe valg, jeg må handle slik på grunn av min stilling" - som ektemann, far, general, erkebiskop...» (1966/2000:102). Dermed blir det klart at fenomenet reifisering av roller har en klar sammenheng med aktørens forståelse av ansvar, eller mer presist med deres evne og vilje til å utøve kritisk dømmekraft. Reifisering av roller innebærer nemlig en objektivisering som gjør at rollen oppfattes som en «uunngåelig skjebne som individet kan fraskrive seg ansvaret for» (1966/2000:101).

Både spørreundersøkelsen og intervjuene gav mange informantutsagn som kan tolkes ut fra dette perspektivet. I det følgende vil jeg legge hovedvekt på prestenes omtaler av taushetsplikten. Jeg vil likevel hevde at reifisering også er et godt egnet utgangspunkt for å analysere lærernes håndtering av bekymringssaker tjenestevei, dette utdyper jeg nærmere under. Slik jeg tolker empirien, ordla mange av prestene seg slik at de plasserte seg nær Berger og Luckmanns paradigmatisk uttrykk for reifisering av roller. Både med utgangspunkt i hypotetiske eksempler og egne erfaringer antydet mange av prestene at det var et sprik mellom hva de *ønsket* å gjøre for å hjelpe en konfident og hva de uttrykte at de legitimt *kunne* gjøre i sin profesjonelle rolle. Et stort antall av prestene brukte ord som absolutt, full, total, streng, vanntett og liknende om taushetsplikten. Slik poengterte informantene at taushetsplikten bandt dem og innskrenket deres handlingsalternativer selv i akutte situasjoner (jf. kap. 6.3.1). En av prestene sa f.eks. at «Jeg vil så langt som mulig få jenta med på å fortelle dette videre.

¹⁴⁷ Harmon's skille mellom «man the maker» og «man the answerer» dannet grunnlag for hans analyser av ulike ansvarsbegreper og -forståelser, jf. kap. 3.6.

Blånekter hun, vil jeg i denne situasjonen tenke at jeg er bundet av taushetsplikten». Materialet viste nemlig at prestene opplevde å ha begrenset handlingsrom i dilemmasituasjoner dersom de ikke fikk samtykke til informasjonsdeling fra betroeren. Prestene kunne oppleve denne bindingen så sterkt at enkelte informanter brukte formuleringer som at de «tryglet» konfidenten om samtykke til å gå videre med en bekymringssak. Dette funnet gir, slik jeg tolker det, gjenklang i Rudolfssons studie som konkluderte med at svenske prester opplevde at taushetsplikten bandt deres handlingsvalg og gjorde dem til gisler i krevende sjelesorgrelasjoner (2015b). Slik jeg forstår det, kom flere av mine informanter nær Berger og Luckmanns formulering «jeg har ikke noe valg». Jeg tolker bl.a. presten Idunn slik. I spørreundersøkelsen begrunnet hun sitt handlingsvalg med at «Som prest har jeg total taushetsplikt. Selv om jeg vil, kan jeg ikke bryte denne».

Berger og Luckmann poengterte som nevnt at et vesentlig trekk ved reifisering som fenomen er at aktørenes forfatterskap er satt i parentes. Videre innebærer reifisering at menneskeskapte ting eller ordninger blir oppfattet som en gitt realitet som mennesket er underlagt og ikke kan påvirke. Det kan innvendes at dette kan være kontroversielt å anvende som et teoretisk utgangspunkt for analysene av mitt materiale. Grunnen til at jeg likevel velger å gjøre det, er at begrepet etter min mening har en forklaringskraft i møte med empirien. Reifisering som begrep er egnet til å samle og systematisere flere av mine funn og refleksjoner rundt ansvar, særlig knyttet til informantenes handlingsvalg og *forfatterskap*. Jeg vil også hevde at begrepet gir ressurser til å analysere hva slags funksjon eller betydning profesjonelle roller, autoritet eller prinsipper ser ut til å ha for informantenes handlingsvalg. Framstår taushetsplikt eller tjenestevei med Berger og Luckmanns formuleringer som «som om de var naturgitte, en følge av kosmiske lover, eller utslag av guddommelig vilje» (1966/2000:100) eller som ordninger de kan forholde seg friere til og kritisk vurdere gyldigheten til? Brukt til slike analyser, vil jeg hevde at begrepet reifisering har et viktig kritisk potensial som kan åpne nye perspektiver på fenomener som i stor grad preges av handlingsmønstre. Jeg vil nemlig argumentere for at det er et vesentlig trekk ved empirien at *forståelsen* av taushetsplikt og tjenestevei og *betydningen* av disse i stor grad er noe som blir tatt for gitt. Wright var inne på det samme da hun hevdet at taushetsplikten på mange måter er et taushetsbelagt tema (2000:65). Hun konkluderte med at taushetsplikten ofte ser ut til å bli lagt til grunn for prestenes handlingsvalg uten nærmere refleksjoner (2000:65). I mitt materiale har jeg dekning for å hevde at prestene i beskjeden grad stilte kritiske spørsmål til taushetspliktens gyldighet, eller til

hvordan taushetsplikten burde forstås og praktiseres i en konkret dilemmasituasjon i yrket.

Informantene i begge profesjoner gav i stor grad uttrykk for at deres handlingsvalg i bekymringsaker var bundet, enten av taushetsplikten (prestene) eller tjenestevei (lærerne). Profesjonsutøverne kunne ofte være tydelige på hva de oppfattet at sto på spill i en konkret situasjon. Til tross for dette, plasserte informantene ofte ageringsansvaret på andre med henvisning til hva de mente var deres profesjonelle rolle. Dette er noe av grunnen til at jeg mener det er relevant å tolke mine funn ut fra reifiseringsbegrepet. Videre vil jeg argumentere for at det, juridisk sett, ikke er dekning for å bruke begreper som absolutt og total om taushetsplikten. Både de hypotetiske eksemplene og flere av de reelle dilemmaene informantene fortalte om var av en så alvorlig karakter at de utløser meldeplikten eller avvergeplikten. Påstander om en absolutt taushetsplikt kan derfor, ut fra dette perspektivet, tolkes som uttrykk for at informantene fraskriver seg ansvaret for å foreta kritiske og selvstendige vurderinger og handlinger i en konkret sak.

Flere informantsitater kan underbygge mine påstander om *forfatterskap* og profesjonsutøvernes manglende vilje til å ta ageringsansvaret i bekymringssakene, jf. ansvarstypologiene i kap. 6.3.3 og 7.1.2. Dette kommer blant annet fram i intervjuet med presten Idunn som gav uttrykk for at hun *ønsket* at hun hadde en total taushetsplikt,

Jeg kunne ønske at jeg var befridd fra at jeg skulle vurdere en situasjon der jeg eventuelt kan redde et liv. Og hva er det å redde et liv? Jeg skulle ønske at kirken skulle hatt en total taushetsplikt i alt og alle situasjoner... jeg synes at vi fint kan snakke om hvordan man skal gå videre uten at man selv er den som kan gripe inn, eller som skal gripe inn. Det går fint an å samtale med mennesker og prøve å være en støttespiller i deres liv uten at man selv er den som har et agerende ansvar.

Slik jeg tolker sitatet, var informanten klar over at hun juridisk sett ikke har en total taushetsplikt. Flere steder i intervjuet argumenterte hun likevel sterkt for at hun *ønsket* seg nettopp det. Idunn gikk så langt som at hun problematiserte å sette taushetsplikten til side selv i et forsøk på å redde liv, og hun sa at hun var villig til å gå i fengsel i stedet for å bryte taushetsplikten. Denne posisjonen karakteriseres, slik jeg tolker det, bl.a. av en klar innsnevring av profesjonsutøverens handlingsrom og ansvar.

Informanten framstod ikke som villig til å foreta aktive handlinger for å løse en bekymringssak selv i helt akutte situasjoner. Slik jeg forstår det, er kjernen i dette

standpunktet at profesjonsutøveren frasier seg det agerende ansvaret, eller forfatterskapet, med henvisning til taushetsplikten betydning. Selv om Idunn var blant de informantene med et mest restriktivt syn på taushetsplikten, delte imidlertid de fleste prestene i materialet hennes begrunnelser (jf. kap. 6.3.1). I likhet med Audette (1997, jf. kap. 1.3.4), viser mine analyser at prestene *resonnerte sekulært*¹⁴⁸ og argumenterte for en streng eller absolutt taushetsplikt med utgangspunkt i tillitsforholdet mellom prest og konfident. Prestene framholdt at taushetsplikten var avgjørende for tilliten til kirken og prestedtjenesten (jf. kap. 7.1.2). Med utgangspunkt i dette, vil jeg hevde at informantene med slike begrunnelser plasserte sine individuelle og partikulære overveielser inn i en annen og større sammenheng. Det kan hevdes at informantenes handlingsvalg på denne måten ble satt i forbindelse med profesjonens grunnleggende verdier og framstilt som et bidrag til profesjonens opprettholdelse og fortsatte anerkjennelse. Dermed kan det innvendes at begrunnelsesfokuset ble flyttet fra å foreta handlingsvalg som ivaretar konfidentens ve og vel til institusjonens liv. *Materialet mitt tyder derfor på at taushetsplikten ble gitt en egenverdi og en status som en ordning som ikke kan og ikke skal utfordres.* Dermed oppviser analysene mine sentrale karakteristikk ved reifiseringsbegrepet. Prestene synes i beskjeden grad å være villige til å sette taushetsplikten til side selv når jussen klart gir anledning til det, eller når den moralske situasjonen som utspiller seg i konfidentforholdet krever det. Fra Robert K. Mertons perspektiv, kan muligens den reifiserte rolleforståelsen knyttet til taushetsplikt og tjenestevei (se under) også beskrives som en selvoppfyllende profeti.¹⁴⁹ Slik jeg forstår artikkelen *The Self-Fulfilling Prophecy*, er det et vesentlig poeng for Merton (2010) at en gal forståelse eller definisjon av en situasjon kan føre til handlinger som påvirker og endrer de påfølgende hendelsene og dermed ender opp med å bekrefte den opprinnelig gale forståelsen, «The self-fulfilling prophecy is, in the beginning, a false definition of the situation evoking a new behavior, which makes the originally false conception come true» (2010:175). Overført til mitt prosjekt, kan det argumenteres for at når profesjonsutøvere ikke tror at et handlingsmønster kan, eller bør, endres, vil det heller ikke bli endret. Dermed blir handlingsmønsteret bekreftet som en sannhet, selv om det ikke nødvendigvis var det i utgangspunktet.¹⁵⁰ Med Berger og Pullbergs formuleringer blir aktørenes konkrete handlinger i slike situasjoner da

¹⁴⁸ Både spørreundersøkelsen og intervjuene gav få eksempler på at informantene brukte teologiske argumenter (f.eks. henvisninger til betydningen av skriftemål, absolusjon eller binde- og løsemakten jf. Matt. 16,19) for å underbygge taushetsplikten betydning.

¹⁴⁹ Med referanse til den amerikanske sosiologen W. I. Thomas argumenterte Merton for at «If men define situations as real, they are real in their consequences» (Merton, 2010:173).

¹⁵⁰ Takk til Pål Repstad som gjorde meg oppmerksom på dette poenget.

utelukkende repetisjoner og kopier av rollens prototypiske handlingsvalg (jf. Berger og Pullberg, 1966b:67).

Som antydnet over, vil jeg også hevde at reifisering kan ha forklaringskraft i forhold til mine funn knyttet til lærernes håndtering av bekymringssaker tjenestevei. Av plasshensyn har jeg konsentrert mine analyser hovedsakelig om prestene i dette delkapitlet. Det er imidlertid flere likheter mellom reifisering slik det kommer til uttrykk i informantenes erfaringer med og refleksjoner rundt taushetsplikt og tjenestevei. Jeg vil argumentere for at reifisering også for lærernes del innebar at de overlot beslutningsansvaret til andre. Både lærernes fortellinger om å bli irettesatt av ledelsen og de mer uformelle mekanismene de fortalte om (jf. kap. 6.3.2) tydet på at informantene ikke opplevde å ha noe annet valg enn å gå tjenestevei. Jeg vil likevel påpeke at lærerne i motsetning til prestene så ut til å ha mer pragmatiske enn prinsipielle begrunnelser for dette. Flere informanter la vekt på at de slapp ubehaget ved å håndtere vanskelige elevsaker fordi ledelsen overtok disse. Videre uttrykte lærerne fordelene ved en slik rollefordeling, fordi bekymringssaker kunne ta mye tid og fordi slikt arbeid kunne gå på bekostning av å ha god nok tid til klassen. Slik jeg tolker empirien, bidrar praktiseringen av tjenestevei på skolene til å tydeliggjøre lærernes rolle som undervisere. En slik tydeliggjøring kan imidlertid også karakteriseres som en innsnevring eller avgrensning i forhold til den bredere lærerrollen som er en del av profesjonens samfunnsmandat (jf. kap. 3.2.1 og 7.1).

7.2.3 Konklusjon

Avslutningsvis vil jeg konkludere analysen og presisere enda tydeligere hva teorien om rutiner og begrepet reifisering kan bety for forståelsen av mitt materiale og forskningsspørsmålene. For det første gir organisasjonsteorien jeg har brukt her ressurser til å analysere både styrker og svakheter ved skjønnsutøvelsens organisatoriske side. På et generelt plan er det grunn til å understreke at organisatoriske rutiner kan ha stor betydning både for effektiviteten til og kvaliteten på profesjonelt arbeid, og det er grunn til å tro at denne påstanden vil holde også for bekymringssaker. Jeg kommer nærmere tilbake til dette i drøftingen i kap. 7.4. På den andre siden kjennetegnes rutiner av at de er avgrensninger og forenklinger. Derfor kan rutiner, i hvert fall strengt eller automatisk praktisert, konstrueres som en motsetning til sensitivitet forstått som evnen til å identifisere og adressere situasjoner der andres ve og vel står på spill, (jf. Vetlesen, 1994; kap. 3.5).

For det andre gir reifisering teoretiske ressurser til å analysere tjenestevei og taushetsplikt som sosiale konstruksjoner og ikke som absolutte eller naturgitte størrelser (jf. Berger and Luckmann, 1966/2000). I kap. 7.1 konkluderte jeg med at informantenes terskel for å gripe inn i bekymringssaker så ut til å være høyere enn det lovverket legger opp til, og videre med at informantene så ut til å ha begrenset erfaring med å ta initiativ til meldinger. I kap. 7.2 har jeg analysert disse funnene ut fra teorier om organisatoriske rutiner og begrepet reifisering. Det er grunn til å gjenta og presisere at taushetsplikten har et sterkt vern i lovverket og at den ivaretar viktige verdier. Videre er tjenestevei som innramming forståelig ut fra organisatoriske prinsipper, og det kan det argumenteres for at slike kollektive beslutningsprosesser både kan føre til mer transparente beslutningsprosesser og et bedre beslutningsgrunnlag. Jeg vil imidlertid slutte meg til Berger og Luckmann og argumentere for at analyser av reifisering har et viktig kritisk potensial fordi det kan forhindre «en ikke-dialektisk oppfatning av forholdet mellom det mennesker gjør og det de tenker» (1966/2000:102). Berger og Luckmann pekte altså på refleksivitet som nøkkelen til *dereifisering*. Slik jeg forstår dem, var de her på linje med Harmons beskrivelser av moralsk agency, og refleksjoner rundt dette vil være et hovedpunkt i kapittel 7.3. Overført på mitt prosjekt, vil jeg hevde at dereifisering av informantenes rolle i håndtering av bekymringssaker vil innebære at de kritisk reflekterer over egen rolle og eget ansvar i de ulike dilemmasituasjonene de møter i yrket. Mer presist vil dereifisering involvere at profesjonsutøverne utøver sitt forfatterskap og foretar aktive handlinger for ungdommens ve og vel i bekymringssakene og ikke delegerer eller overlater dette til andre. Videre vil handlingsalternativene i større grad måtte bli tilpasset de unike omstendighetene i den enkelte saken og i mindre grad bære preg av å være sekvensielle svar på vanlige utfordringer i yrket, jf. teorien om rutiner. En dereifisert forståelse av taushetsplikt, eller tjenestevei, vil resultere i en taushetsplikt som framstår som avgrenset og forhandlbar. Ut fra dette, vil jeg hevde at taushetsplikten ikke bør bli forstått som et absolutt og ufravikelig prinsipp, men heller som en betinget plikt (jf. kap. 4.2.4) som verner om vesentlige profesjonelle verdier og kvaliteter, men som i en gitt og konkret situasjon kan måtte underordnes andre verdier. Jeg vil vende tilbake til dette og nyansere diskusjonen i slutten av kap. 7.3 med utgangspunkt i et moralfilosofisk teorigrunnlag. Jeg har nemlig en hovedinnvending mot Harmon og en ensidig sosiologisk analyse av tematikken i dette arbeidet, og det er at et slikt fokus overbetoner det kognitive og det kollektive. I kap. 7.3 vil jeg derfor

analysere mine hovedresultater ut fra teorier som også tar høyde for egenskaper som persepsjon og empati og deres betydning for skjønnsutøvelsen.

7.3 Persepsjon, vurdering og personlig ansvar i bekymringsaker

Et av hovedfunnene mine er at profesjonsutøvernes holdninger og private erfaringer spiller en stor rolle for deres vurderinger i bekymringsaker (jf. kap. 6.4 pkt. 4). I dette delkapitlet analyserer jeg disse funnene ut fra Vetlesens teori om moralsk skjønnsutøvelse (jf. kap. 3.5). Dermed vender jeg meg til spørsmål knyttet til persepsjonens betydning for moralske vurderinger og til mer eksplisitt moralfilosofiske refleksjoner rundt personlig ansvar enn hittil i kap. 7. Disse perspektivene utfyller de juridiske og de profesjons- og organisasjonssosiologiske refleksjonene over på sentrale områder. Vetlesens sentrale tese er nemlig at moralsk dømmekraft involverer både kognitive aspekter og følelser, gjennom *hele* beslutningsprosessen, eller mer presist, gjennom *alle* stadiene som inngår i moralske vurderinger, fra persepsjon til moralsk handling (jf. kap. 3.5). Dermed skiller Vetlesens konseptualisering av moralsk skjønnsutøvelse seg fra teorien jeg har brukt hittil i den teoriinformerte analysen. Vetlesen legger på den ene siden sterk vekt på de samfunnsmessige og institusjonelle rammene rundt skjønnsutøvelsen, men på den andre siden kompletterer han dette med en tydelig understrekning av at aktører har et *personlig ansvar* for å foreta moralske vurderinger og handlinger.

Jeg vil legge et av Vetlesens hovedpoenger til grunn for analysene her. Vetlesen hevdet nemlig at moralsk persepsjon må forstås som en prosess som logisk og temporalt må forstås som *forut* for en moralsk vurdering (jf. kap. 3.5). Dette uttrykte han ved å poengtere at «perception "gives" judgment its object; we pass moral judgment on things that are already given, or disclosed, through acts of perception» (1994:4). Det er altså viktig å poengtere at moralsk persepsjon ifølge Vetlesen er noe som skjer *før* en moralsk vurdering. Persepsjonen danner dermed basisen for utøvelsen av moralsk skjønn og konstituerer objektet for dømmekraften. Videre er det en sentral påstand i Vetlesens arbeid at dersom den moralske persepsjonen svikter, så vil vi være «incapable of recognizing that the situation at hand is a morally relevant one» (1994:6). Hvordan kan Vetlesens teori og begreper belyse sentrale funn i mitt arbeid? Ved å legge Vetlesens syn på moralens epistemologi til grunn, så følger det at jeg må tematisere hva informantene bringer med seg inn i de moralske vurderingene. Jeg vil derfor hevde at hans teori utfordrer meg til å analysere komponenter i det vi kan kalle

informantenes «etiske forforståelse» (Henriksen and Vetlesen, 2006:262). I tråd med Vetlesens argumentasjon, vil jeg hevde at den etiske forforståelsen både omfatter kognitive komponenter, følelser og erfaringer. Videre vil jeg argumentere for at en analyse av profesjonell skjønnsutøvelse som ikke tar den moralske persepsjonens betydning på alvor mister noe vesentlig og reduserer kompleksiteten i fenomenet. Dette vil jeg utdype i det følgende. Analysene i kap. 7.3 har særlig relevans for forskningsspørsmål nr. 4 «Hvilke kilder informerer profesjonsutøvernes skjønnsutøvelse når de må foreta handlingsvalg i en bekymrings sak?» og nr. 6 «Hva kan hindre og hva kan fremme meldinger til barnevernet?».¹⁵¹

7.3.1 Persepsjon og moralske vurderinger

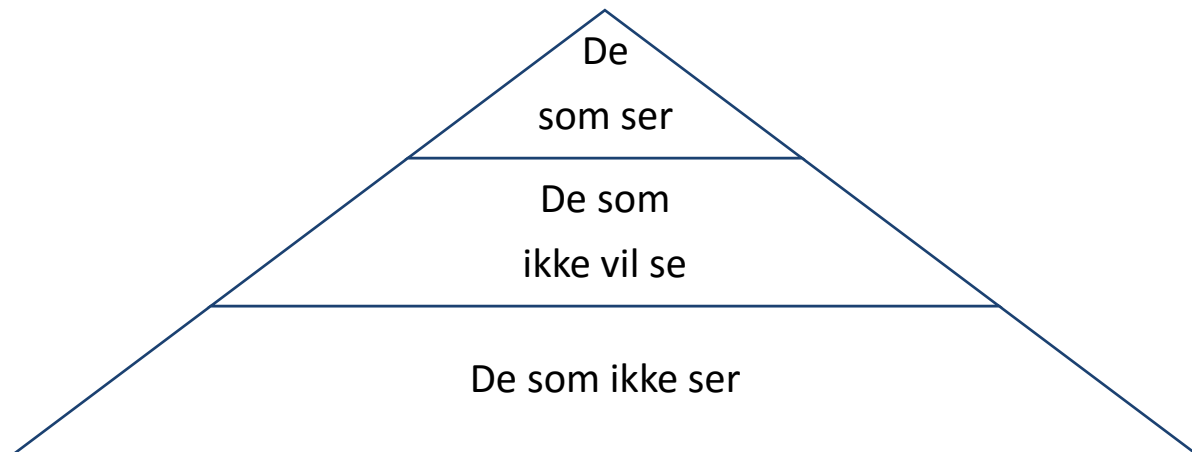
I kap. 6.2 viste jeg at mange informanter, og særlig lærerne, snakket om betydningen av å «se» den enkelte eleven. Både lærerne og prestene la sterk vekt på å beskrive sin rolle som støttespillere, trygghetspersoner og medvandrere, og flere liknende begreper gikk igjen i materialet. Noen av profesjonsutøverne brukte imidlertid formuleringer som kan knyttes enda tettere til Vetlesens begreper. Informanter i begge profesjoner brukte uttrykket «å se» knyttet til evnen til å forstå en kompleks situasjon i yrket og til å ta gode beslutninger. I kap. 6.2.4. skisserte jeg en typologi med utgangspunkt i et av intervjuene der informanten kategoriserte kollegaene ut fra deres evne til moralsk persepsjon på en måte som minner om Vetlesens teori og begreper over.

Persepsjonstypologien (se figur 7 under) var basert på ett intervju med læreren Frida, men som jeg vil vise under kan den underbygges også med annen empiri og teori. Det er flere ting jeg vil kommentere her. Betegnelsen på de ulike kategoriene framstår som ladet med enten positive eller negative verdier, og informanten som brukte disse betegnelse plasserte seg selv i den øverste kategorien, *de som ser*. Selv om modellen kan karakteriseres som grovkornet og polarisert, vil jeg hevde at typologien framstiller noen vesentlige trekk ved empirien som helhet. Jeg har flere ganger framhevet at

¹⁵¹ Det kan være grunn til å presisere at jeg ut fra problemstilling og forskningsdesign må legge hovedvekten i dette arbeidet på moralske *vurderinger* (jf. kap. 2). Men i tråd med Vetlesens teori, vil jeg argumentere for at moralske vurderinger på den ene siden bør analyseres og forstås ut fra den moralske persepsjonen som konstituerer objektet for dømmekraften og på den andre siden ut fra de moralske handlingene som skjønnsutøvelsen til slutt enten resulterer eller ikke resulterer i. Dette delkapitlet vil være mitt bidrag til å analysere disse sammenhengene med utgangspunkt i egen empiri.

mange informanter i begge profesjonene til tider brukte et ladet språk i sine omtaler av kollegaers eller ledelsens vurderinger av bekymringsaker.

Figur 7 Empirisk basert typologi over moralsk persepsjon.

Typologien synliggjør disse spenningene i materialet og en uenighet om hvordan vanskelige elevsaker bør bli prioritert og håndtert på den enkelte arbeidsplassen. Jeg vil videre argumentere for at modellen har verdi i den grad den er i stand til å belyse vesentlige trekk ved empirien. Jeg har f.eks. behov for å kunne forklare teoretisk hvorfor mange av profesjonsutøverne ikke hadde tatt initiativ til bekymringsmeldinger til tross for at de oppgav at de var villige å melde til barnevernet i hypotetiske eksempler som lå tett opp mot deres egne erfaringer.

Kategorien *de som ikke ser* tok utgangspunkt i læreren Fridas påstander om at enkelte kollegaer hadde en svak eller manglende evne til moralsk persepsjon. Frida brukte begreper som at de «ikke var helt påkoblet» eller «manglet antenner». Hun hevdet at disse kollegaene på grunn av sin personlighet eller mangel på erfaring ikke la merke til f.eks. faresignaler i en bekymrings sak. Den neste kategorien, *de som ikke vil se*, bestod ifølge informanten av de som ikke «ørket å ta flere tunge løft» og snart var pensjonister. Flere funn i materialet mitt gir imidlertid grunn til å hevde at også profesjonsutøvernes rolleforståelse kan spille en vesentlig rolle i denne kategorien. Fridas påstander kan underbygge dette. Hun hevdet at noen lærere «lever i sin enkle hverdag der de går på jobb, underviser, er vakt, drikker sin kaffe og leser sin VG til klokka blir sånn og sånn og så går de... De ser veldig lite til sides». Det er grunn til å kommentere at informanten rettet sterke påstander mot sine kollegaer i dette sitatet og at det er utenfor mitt formål å vurdere innholdet i disse. Det som er relevant for min argumentasjon, er først og fremst det jeg tolker som en kobling mellom rolleforståelse

og moralsk persepsjon. Denne koblingen vil jeg under diskutere teoretisk i lys Vetlesens analyser av årsaker til svikt i moralsk persepsjon. Den øverste kategorien, *de som ser*, bestod i følge informanten av de som «driver i det små og nøster» i vanskelige elevsaker.¹⁵² Jeg har valgt å la typologien være spiss på toppen fordi mine analyser tydet på at det var få informanter i begge profesjoner som framstod som var villige til å ta et personlig ansvar i bekymringssakene uavhengig av ledelsens innstilling eller konfidentens samtykke. Jeg utdyper koblingen mellom persepsjon og personlig ansvar i kap. 7.3.3.

Det kan være grunnlag for å vurdere en kategori i tillegg til de som ble omtalt over, nemlig *de som ser spøkelser*. Den danske spillefilmen *Jagten* (Vinterberg, 2012) kan illustrere dette. Filmen viser hvordan en mannlig barnehageansatt urettmessig ble mistenkt for blotting og seksuelt misbruk på grunn av en feilaktig kommentar fra et barn. Barnehagen inviterte raskt til et foreldremøte og informerte om mistanken. Etter møtet mente stadig flere ansatte og foreldre at de så tegn som tydet på at flere av barnehagens barn var misbrukt. Jeg fikk forslag om kategorien *de som ser spøkelser* under en drøfting av et tidlig utkast til persepsjonstypologien.¹⁵³ Jeg vil argumentere for at kategorien kan være viktig som en kritisk påminnelse om farene ved å ta feil i bekymringssaker, og videre at «de som ser spøkelser» kan tjene som en påminner om kravet til at bekymringsmeldinger må kunne begrunnes faglig (jf. kap. 4.1.3). Jeg droppet imidlertid *de som ser spøkelser* som kategori fordi jeg ikke fant noe empirisk grunnlag for den mitt materiale. *Tvert imot, så tydet mine analyser på at terskelen for å melde bekymring var for høy i begge profesjoner.*

I forskningsoversikten i kap. 6.4 presenterte jeg flere studier som kan belyse og underbygge kategoriene over. Enkelte av studiene kan brukes til å nyansere og problematisere skillet mellom kategoriene *de som ser* og *de som ikke ser*. Jeg vil særlig framheve forskningen som tyder på at profesjonsutøvernes holdninger og private erfaringer kan påvirke deres sensitivitet og moralske persepsjon. Jeg tolker for eksempel Walsh m.fl. (2005) slik da de konkluderte med at det er mindre sannsynlig at lærere oppdager misbruk hvis de tror at misbruk forekommer hyppigere i deres

¹⁵² Materialet mitt gir grunn til å tro at både personlige erfaringer og den profesjonelle sosialiseringen påvirker persepsjonen. Jeg diskuterer mekanismene knyttet til moralsk persepsjon og moralsk svikt grundigere i det følgende.

¹⁵³ Jeg skylder Birger Løvlie og mine kollegaer på Institutt for religion, livssyn og kyrkjefag ved Høgskulen i Volda en takk for dette innspillet.

nærrområde enn andre steder.¹⁵⁴ Studien til O' Toole m.fl. (1999) studie peker i samme retning. De fant nemlig at lærere med flere års yrkeserfaring og lærere som underviste et større antall elever per dag hadde en høyere terskel for å melde enn mindre erfarne lærere og lærere som forholdt seg til færre elever. Dette forklarte forskerne med at både lang erfaring og store elevgrupper kunne redusere lærernes sensitivitet og føre til en økt toleranse for ulike problemkomplekser som kunne vært grunnlag for en bekymringsmelding (1999:1087). Jeg vil påpeke at det framstår som kontraintuitivt at toneangivende forskere på feltet ikke har funnet signifikante sammenhenger mellom grad av yrkeserfaring og evnen til å foreta moralske vurderinger i bekymringssaker. Kvantitative studier av læreres meldinger til barnevernet gir nemlig blandede resultater eller ingen signifikante sammenhenger mellom erfaring og evnen til å avdekke misbruk og gjennomføre meldinger (O' Toole m.fl., 1999). Det kan tenkes ulike grunner til dette. For det første kan det tenkes at kunnskapen som trengs for å avdekke misbruk og vurdere bekymringssaker er så feltspesifikk at den ikke nødvendigvis blir større av mer erfaring. For det andre kan det argumenteres for at den kontraintuitive mangelen på sammenheng mellom økt erfaring og økt evne til å gjennomføre bekymringsmeldinger kan tyde på at utviklingen av profesjonsutøveres moralske vurderingsevne på visse punkter skiller seg fra utviklingen av andre former for profesjonell ekspertise.¹⁵⁵ I tråd med dette, kan det hevdes at profesjonsutøvere som «mangler antenner», eller mer presist som viser lite moralsk sensitivitet, neppe vil utvikle disse egenskapene utelukkende på bakgrunn av lenger yrkeserfaring. Jeg har ikke grunnlag for å gå lenger inn på slike spekulasjoner. Mine analyser gir derimot dekning for å trekke inn yrkesmessig sosialisering som en mulig forklaring. Informantene fortalte at de over tid hadde utviklet kjennskap til bekymringssaker. Men analysene mine tydet på at profesjonsutøverne parallelt med at de opparbeidet seg erfaring fra konkrete saker blir utsatt for en yrkesmessig sosialisering der profesjonens kjerneoppgaver blir vektlagt, ofte på bekostning av andre arbeidsoppgaver (jf. kap. 6.4 pkt. 4 og 6). Jeg har ikke grunnlag for å trekke noen klare slutninger i forhold til mangelen på sammenheng mellom yrkeserfaring og bekymringsmeldinger i mitt eget materiale. Men ut fra kunnskapsstatusen på feltet, er det i hvert fall grunnlag for å problematisere informantens Fridas påstand om at mengden av yrkeserfaring er en del

¹⁵⁴ Forklaringen deres ble gjengitt i kap. 6.4. Walsh m.fl. hevdet at dette funnet «may be explained in terms of a loss of sensitivity (which equates to a higher threshold for detecting) when confronted with the magnitude of the problem in some school communities» (2005:58-59).

¹⁵⁵ Det er ulike teorier om utviklingen av profesjonell ekspertise innen ekspertforskningen (jf. kap. 1.3.1). Dreyfus og Dreyfus (1986) er kjent for sin teori om utviklingen fra nybegynner og fram mot en intuitiv ekspertise. Jeg har ikke empirisk dekning for eller anledning til å diskutere materialet mitt ut fra denne teorien.

av det som skaper et skille mellom *de som ser* og *de som ikke ser*. I den videre framstillingen er det særlig ett forhold som krever grundigere teoretisk analyse og drøfting. Hvilke andre mekanismer kan forklare svikt i moralsk persepsjon og dermed også skillene mellom typologiens kategorier? Teoretisk trenger jeg nemlig ressurser som på den ene siden kan belyse informantenes fortellinger om egen skjønnsutøvelse og på den andre siden utgjøre basis for min drøfting av hva som kan hindre og hva som kan fremme informantenes skjønnsutøvelse i bekymringsaker, jf. kap. 7.4.

7.3.2 Persepsjon og moralsk svikt

I *Perception, Empathy and Judgment* (1994) analyserer Vetlesen hvordan svikt i moralsk persepsjon og moralske vurderinger kan forklares. Begrepet *moralsk blindhet* er relevant her. Umiddelbart virker som det som kategorien *de som ikke ser* ligger nær dette begrepet innholdsmessig. Vetlesen bruker moralsk blindhet som betegnelse på tilfeller der den moralske persepsjonen svikter (jf. kap. 3.5). Konkret innebærer en slik svikt «a failure to perceive the other as a human cosubject whose weal and woe is at stake in a given situation» (1994:259). Vetlesen argumenterer som jeg har vist for at svikt i moralsk persepsjon kan ha ulike årsaker, enten emosjonelle, kognitive eller en kombinasjon av disse (1994:278). Han hevder videre at en svekket eller manglende evne til å vise empati framstår som den viktigste *emosjonelle årsaken* til moralsk blindhet (1994:259, jf. kap. 3.5). Jeg har verken empirisk dekning for eller til hensikt å foreta moralpsykologiske analyser av informantenes handlingsvalg. For mitt formål er det tilstrekkelig å antyde at en tolkning med utgangspunkt i mangel på empati ville stridd mot vesentlige trekk ved mitt empiriske materiale. Konkret vil jeg vise til den omsorgen informantene i begge profesjonene viste at de hadde for elevene og konfirmantene de arbeidet med (jf. kap. 6.2.1). Som jeg skal vise under, er det imidlertid andre typer spor i empirien som kan være egnet til analysere hva slags rolle *private erfaringer* kan spille for informantenes persepsjon og moralske vurderinger. Det er på dette punktet jeg har empiriske belegg som best kan tolkes ut fra Vetlesens påstand om emosjonelle årsaker til svikt i moralsk persepsjon. Jeg vil presisere allerede nå at jeg vil holde mine teoretiske analyser av tendensene i empirien på et overordnet nivå. Med dette mener jeg at jeg er mer opptatt av å teoretisk kunne belyse sentrale funn enn av å diskutere spesifikke trekk ved individuelle informanters fortellinger. Hensikten med den videre framstillingen vil være å reflektere over hva jeg teoretisk og ut fra empirisk forskning kan argumentere for at kan påvirke profesjonsutøveres moralske skjønnsutøvelse i positiv eller negativ retning. Jeg er altså

ikke opptatt av å tilskrive den enkelte informanten en konkret årsak til svikt i moralsk persepsjon.

Persepsjon og erfaring

Det er særlig to typer erfaringer jeg vil trekke fram i analysene her. For det første gir materialet grunn til tro at skjellsettende enkelthendelser kan påvirke de profesjonelles moralske persepsjon. Jeg utdyper dette nærmere under. For det andre gir mine analyser grunn til å hevde at private erfaringer på den ene siden kan utgjøre *ressurser* som øker profesjonsutøvernes sensitivitet i forhold til bekymringssaker. På den andre siden tyder empirien på at private erfaringer i noen tilfeller kan *begrense* den moralske persepsjonen. Jeg underbygger disse påstandene empirisk og teoretisk i det følgende.

Både spørreundersøkelsen og intervjuene viste at lærerne brukte tjenestevei som en hovedstrategi for å håndtere vanskelige elevsaker. For mange lærere framstod det som utenkelig å håndtere bekymringssaker på en annen måte enn i linjen mot ledelsen (jf. kap. 6.3 og 6.4 pkt. 6). Det var imidlertid enkelte trekk ved materialet som tydet på at informantene under visse omstendigheter kunne utvikle en kritisk bevissthet til rutinene knyttet til håndteringen av bekymringssaker på arbeidsplassen. Disse lærerne trakk fram både fram *skjellsettende enkelthendelser* som forklaring på sin kritiske holdning og *summen flere ulike situasjoner* som informantene i sum opplevde som uholdbare over tid. Et av de tydeligste eksemplene på det førstnevnte var Arnes fortelling om en terrorøvelse der det ble presisert at enkeltlærere ikke skulle kontakte politiet direkte fordi dette var rektors oppgave (jf. kap. 6.3.2 og 7.2.1). Arnes reaksjon på rektors krav var at «alle med vett og forstand» måtte forstå at dette var urimelig. Slik jeg tolker Arne, hadde terrorøvelsen og flere andre episoder der han hadde fått korreks fra rektor for sin håndtering av elevsaker, ført til at han ble kritisk til den hierarkiske organiseringen av skolen. Dette ledet i neste omgang, slik jeg tolker det, til en ny innramming (*re-framing*) av dilemmasituasjonene i arbeidshverdagen. Arne nedtonet ledelsens instruksjoner i de tilfellene han var uenig i dem, og la i stedet mer vekt på sin egen moral og vurderingsevne.

De fleste informantutsagnene jeg tolker som uttrykk for re-framing var ikke knyttet til skjellsettende enkelthendelser, men til at lærerne opplevde at ledelsen ikke håndterte bekymringssaker tilfredsstillende før de ble akutte (jf. kap 6.2.3 og 6.3.2). Materialet

gav flere eksempler på at skoleledelsen enten lot være å handle i bekymringssaker eller at de avviste å treffe tiltak med begrunnelser som informantene framholdt som svake eller feilaktige (jf. kap. 6.3.2). Felles for disse erfaringene, slik jeg tolker det, var informantenes opplevelser av uholdbare forhold. Et flertall av lærerne fortalte at de hadde hatt opplevelser av at elevers ve og vel stod på spill i saker der ledelsen eller andre parter ikke gjorde det. Christine fortalte om flere tilfeller der hun hadde gått «direkte til rektor eller lærer og varslet at i dag hadde jeg opplevd det og det. Men da kunne du erfare at dette ble liggende, og ingen følte ansvar og eleven led fortsatt og ingenting skjedde. Og PPT, BUP, skolelege eller andre fikk ikke vite noe». Slik jeg tolker lærerne, kunne flere slike opplevelser over tid føre til en skjerpet kritisk bevissthet der de i større grad gjorde seg opp en mening om hva som var korrekt handlingsvalg i bekymringssakene uavhengig av rektor og andre aktør. Dette kan jeg videre underbygge med at flere av informantene uttrykte misnøye med hvordan vanskelige elevsaker ble håndtert på deres arbeidsplass. Disse lærerne fortalte at de maste, purret eller pushet på andre ved skolen for å få dem til å håndtere bekymringssaker tilfredsstillende (jf. kap. 6.3.2). Ën av lærerne var imidlertid tydelig på at hun i flere bekymringssaker hadde tatt selvstendige handlingsvalg og gått utenom skolens ledelse for å få løst krevende saker. Ut fra opplevelser av det informantens karakteriserte som vegring og unnfalighet fra rektor, var hun opptatt av at det var *i den enkelte situasjonen* hun måtte avgjøre om det var best å ta saken tjenestevei,

Man må liksom holde tunga rett i munnen, og vite når jeg skal kjøre solo og når bør jeg gå gjennom rektor. I de tilfellene du tenker som så at her kommer ikke rektor, eller det er en konflikt han ikke ønsker å være med i, og har vist klare tegn til at han også tar parti og kanskje styrer unna enkelte, eller misliker enkelte... da har jeg kjørt utenom. Ellers har jeg gått tjenestevei... Det er situasjonen som bestemmer det (Christine, lærer).

Christines kritiske holdning til ledelsen var tydelig både i spørreundersøkelsen og intervjuet. Hun underbygde kritikken med flere eksempler på at saker hadde stoppet opp i systemet og at rektor styrte unna konflikter. Hun hevdet også at rektor behandlet saker uheldig fordi han hadde antipati med noen foreldre, og videre at rektor i flere saker hadde satt hensynet til skolens rykte foran andre hensyn (jf. kap. 6.3.2). Jeg tolker informantens slik at hun endret sin innramming av tjenestevei med utgangspunkt i det hun opplevde som urimelige handlinger fra ledelsens side. Resultatet ble en ny og mer fleksibel ramme som hadde en bedre balanse mellom hennes egne erfaringer og engasjement for elevsaker på den ene siden og kravene om korrekte prosedyrer innad på skolen på den andre siden. Jeg har grunnlag for å hevde at erfaringer som dette, både skjellsettende enkelthendelser og summen av flere episoder over tid, kan føre til

nye innramminger av profesjonsutøvernes arbeid med bekymringssaker. I forlengelsen av dette vil jeg argumentere for at nye rammer kan påvirke profesjonsutøvernes persepsjon og føre til en ny bevissthet rundt spørsmål som «hvordan spiller jeg min rolle i denne situasjonen» (jf. Feldman, 2001:182).

Et sentralt funn i dette arbeidet er at informantenes *private erfaringer* ser ut til å spille en viktig rolle i skjønnsutøvelsen (jf. kap 6.4 pkt. 4). Jeg gjorde det samme funnet i begge profesjonene. Mange informanter trakk inn sine egne erfaringer som foreldre og poengterte at disse erfaringene gav dem ressurser til å vurdere ulike situasjoner i yrket. Noen informanter trakk også inn smertefulle erfaringer fra egen oppvekst og de vektla, slik jeg tolker det, hvordan disse opplevelsene hadde betydning for deres skjønnsutøvelse i dag (jf. kap. 6.2.4). Mine analyser tyder imidlertid på at slike private erfaringer både kan fremme og hindre profesjonsutøvernes moralske persepsjon. Det virker på den ene siden som at enkelte *erfaringer kan åpne nye erfaringsdimensjoner og gjøre informantene mer sensitive i liknende situasjoner senere*. Jeg tolket læreren Frida slik da hun fortalte at «Når du har opplevd å være i klasse med noen sånn, så tror jeg du har med deg noe som gjør at du ser ting på en annen måte...» og videre «Det skjer! Fordi jeg opplevde dette, kan det hende jeg er mer enn oppvakt på det å følge med på misbruk kanskje», jf. kap. 6.2.4. På den andre siden har jeg også empiriske belegg som kan tyde på at private erfaringer kan hindre moralsk persepsjon. To av prestene var tydelige på at deres oppveksterfaringer med omsorgssvikt og foreldrenes rusmisbruk preget deres profesjonelle vurderinger i arbeid med sårbare ungdommer. Slik jeg tolker disse informantene, så hentet de viktige verdier og målestokker i sine erfaringer. Men begge informantene gikk lenger enn dette, og de var klare på at de la disse verdiene og målestokkene til grunn for sine vurderinger og valg *som profesjonelle*. Presten Idunn uttrykte dette tydeligst da hun sa at hun projiserer sine erfaringer til å gjelde alle, og hevdet at «barn har det best med foreldrene sine. Oftest. Jeg har selv vokst opp i en alkoholikerfamilie, sånn at jeg vet det». Det er fullt mulig å problematisere eller nyansere en påstand som dette. I forhold til mitt materiale og mine analyser er det først og fremst relevant å understreke at jeg tolker de to prestenes utsagn som bastante og som lite åpne for at det kan være til dels store forskjeller mellom deres egne oppveksterfaringer og konfidentens livssituasjon og erfaringer. Med utgangspunkt i empiriske belegg som dette, vil jeg hevde at private erfaringer i noen tilfeller kan framstå som så sterke eller ladede at de *blokkerer eller hindrer moralsk persepsjon*. Resultatet kan bli at profesjonsutøvernes sensitivitet blir redusert i arbeidet med bekymringssaker som, i hvert fall delvis, kan minne om deres egne

erfaringer. Teoretisk vil jeg hevde at en slik slutning harmonerer godt med Vetlesens teori om emosjonelle årsaker til svikt i moralsk persepsjon og moralske vurderinger.

Mine funn knyttet til betydningen av private erfaringer kan videre tolkes teoretisk ut fra Jan-Olav Henriksens analyser av erfaringens betydning for menneskers tenkning og forståelse. Henriksen skiller analytisk mellom begrepene opplevelse og erfaring. Han argumenterer for å bruke begrepet erfaring om «mer permanente utvidelser eller endringer i vår bevissthet, vår forståelse eller livsorientering» (Henriksen, 2013:384). Det er nemlig en sentral påstand i Henriksens artikkel at erfaringer kan prege oss og forme vår forståelse og måte å være i verden på. Erfaringer kan skape et fenomenologisk skille mellom før og etter. I tråd med dette poengterer Henriksen at erfaringer potensielt kan destabilisere eller endre «det utgangspunkt som man tidligere forstod noe på bakgrunn av» (2013:384). Jeg vil hevde at disse poengene kan være egnet til å belyse flere av informantsitatene i dette delkapitlet. Henriksen er nemlig tydelig på at erfaringer kan bidra til «endring, til reorientering og til nye valg i forhold til hva som var tilfelle før vi hadde dem» (2013:384). Denne teoretiske påstanden ligger, slik jeg tolker det, innholdsmessig tett opp mot flere av funnene jeg refererte over. Sterke private erfaringer ser ut til å fungere som brillor som flere av informantene bruker også profesjonelt. Jeg vil for det første minne om Frida som fortalte at «Det skjer! Fordi jeg opplevde dette, kan det hende jeg er mer enn oppvakt på det å følge med på misbruk kanskje». For det andre vil jeg hevde at Henriksens analyse av erfaring kan være egnet til å tolke de to prestenes fortellinger der det framgikk at vonde oppveksterfaringer spilte en avgjørende rolle for deres vurderinger av bekymringssaker som profesjonelle. Jeg vil konkludere analysen her med at jeg har sterke empiriske belegg for å hevde at private erfaringer kan utgjøre et viktig utgangspunkt som *informerer* profesjonsutøvernes moralske persepsjon og vurderinger. I noen tilfeller framstår de private erfaringene imidlertid som så sterke at betegnelsen *blokkerer* virker mer dekkende enn *informerer*. Jeg vil nemlig framheve at private erfaringer både kan skape avgjørende betingelser for forståelse, men også motsatt, at erfaringer kan hindre forståelse. I forlengelsen av dette vil jeg hevde at bruk av private erfaringer som grunnlag for profesjonelle vurderinger krever en stor grad av refleksivitet. Jeg diskuterer mulige implikasjoner av denne påstanden i den avsluttende drøftingen i kap. 7.4.

Kognitive årsaker til svikt i moralsk persepsjon

Et av mine hovedfunn er som nevnt at profesjonsutøvernes holdninger og rolleforståelse ser ut til å påvirke skjønnsutøvelsen i sterk grad (jf. kap. 6.4 pkt. 4). Mine påstander om holdningenes betydning for profesjonsutøvernes vurderinger og handlingsvalg finner støtte i NIFU-undersøkelsen om psykisk helse i skolen (jf. kap. 6.4 pkt. 4). NIFU-rapporten konkluderte med at lærernes holdninger var en avgjørende variabel som «nøytraliserer helt eller delvis betydningen av skolens tilrettelegging, opplæring og tverrfaglig samarbeid» (Holen og Waagene, 2014:8). I dette delkapitlet vil jeg fortsette den teoriinformerte analysen med utgangspunkt i Vetlesens teori om kognitive årsaker til svikt i moralsk persepsjon.

Vetlesen understreker at den samfunnsmessige og organisatoriske konteksten har stor betydning for den enkelte aktørens skjønnsutøvelse. Konkret argumenterer han for at individer lærer moralsk persepsjon både gjennom *betydningsfulle andre* og gjennom *krav og forventninger i samfunnet*. Han bruker formuleringer som at «Perception does not start from scratch; it is guided, channelled, given a specific horizon, direction and targeted by society» (1994:194). Vetlesen går så langt som å hevde at samfunnet i stor grad kan predeterminere, i betydningen forme, bestemme og blokkere, individers moralske persepsjon. Han utdyper dette ved å påstå at «This predetermining entails that individuals' *experience* of objects at hand may be blocked; instead of opening up toward the other, the other is disclosed in a pregiven, fixed manner» (1994:195, kursiv i original). Det er spesielt relevant for mine analyser at Vetlesen hevder at sosiale og organisatoriske mekanismer kan føre til en selektiv og avgrenset («not all-encompassing») blokkering av en aktørs moralske persepsjon (1994:195). I det følgende vil jeg spesielt kommentere tre av mekanismene Vetlesen framhever som, operasjonalisert for mine analyser, kan ha forklaringskraft i forhold min egen empiri. Som jeg viste i kap. 3.5, argumenterte Vetlesen for at ideologier, stereotypier og byråkratiske arbeidsformer kan påvirke skjønnsutøvelsen og medføre svikt i moralsk persepsjon. Jeg kommenterer disse tre mekanismene fortløpende og relaterer diskusjonen til materialet mitt.

Vetlesen hevdet for det første at *ideologier* kan føre til svikt i moralsk persepsjon.

Dette utdypet han bl.a. ved å argumentere for at

It may limit our moral perception and judgment and so shrink “our” moral universe if we in all arising situations wish to subsume their features to a unitary, overriding principle. This may

lead to selectivity, dogmatism, and blindness; it may thus undermine moral performance instead of guiding it (1994:336).

Slik jeg tolker Vetlesen, peker han her på farene ved å kategorisere og vurdere moralske situasjoner ut fra ett overordnet prinsipp. Han innvender at aktører som lener seg på bruken av altoverskyggende prinsipper for det første forenkler og krymper det moralske universet. I forlengelsen av dette hevder han for det andre at ideologier kan blokkere den moralske persepsjonen og føre til moralsk blindhet.¹⁵⁶ Jeg vil understreke at dette både er viktige poenger og sterke karakteristikk. Til tross for at Vetlesen bygger sin argumentasjon på en ekstrem case (1994:210), vil jeg hevde at hans påstander om ideologiske årsaker til svikt i moralsk persepsjon kan være egnet til å analysere hvorfor så få av profesjonsutøverne hadde tatt selvstendige initiativ til bekymringsmeldinger (jf. kap. 6.4 pkt. 2).¹⁵⁷

Som jeg viste i kap. 6.4, har jeg belegg både i egen empiri og internasjonal forskning for å hevde at foregår en underrapportering til barnevernet både i skolen og kirken. Med utgangspunkt i Vetlesens teori, vil jeg hevde at tjenestevei og taushetsplikt kan fungere som sterke eller altoverskyggende prinsipper som kan svekke eller blokkere profesjonsutøvernes moralske persepsjon. Denne påstanden kan også underbygges med mine tolkninger ut fra begrepet reifisering, jf. kap. 7.2.2. Begrunnelsen for dette er nemlig at profesjonsutøverne, helt fra en potensiell bekymringssak oppstår, ser ut til å tolke og vurdere saken og sin egen rolle i håndteringen av den *med taushetsplikt eller tjenestevei som mal for rett handling*. Analysene mine tyder på slike sterke utgangspunkt, som foreligger *forut* for vurderingen av en konkret sak, påvirker informantenes skjønnsutøvelse og binder deres handlingsvalg. Jeg vil hevde at med mindre prinsipper blir brukt refleksivt (Harmon, 1995) og dereifisert (Berger og Luckmann, 1966/2000) kan de føre til en forenkling og innsnevring av valgsituasjonen, f.eks. at handlingsalternativer blir utelatt, eller at de ikke blir vurdert seriøst i den aktuelle situasjonen med taushetsplikt eller tjenestevei som begrunnelse. Jeg finner støtte for disse påstandene både i min egen spørreundersøkelse og i studien til Wright (2000, jf. kap. 6.4 pkt. 5). Taushetsplikten framstår som en avgjørende, og

¹⁵⁶ Jeg reiste en beslektet tolkning av dette i kap. 7.2. Kort gjengitt kan det hevdes at handlingsvalg som ukritisk lar seg diktere av ideologisk tankegods kan beskrives som reifiserte.

¹⁵⁷ Vetlesen argumenterte flere steder for sitt valg av prosessen mot Eichmann som utgangspunkt for sine analyser, og hevdet at «it takes a case of impaired or *failed* performance of a capacity to prompt us to examine the nature of that capacity when performed in an intact and sound manner. Breakdowns illuminate» (1994:163).

ofte tilstrekkelig, begrunnelse for presters beslutninger om å *ikke melde* til barnevernet. Wright fant derimot ikke at teologiske eller juridiske begrunnelser hadde noen avgjørende betydning for å *begrunne aktive handlinger* eller meldinger til hjelpeapparatet (2000:49). Jeg tar opp igjen disse poengene i den avsluttende drøftingen i kap. 7.4.

Med utgangspunkt i Vetlesens sekvensielle skjema for moralske vurderinger, vil jeg argumentere for at en kognitiv svikt i moralsk persepsjon vil kunne påvirke de profesjonelles skjønnsutøvelse allerede *før* en moralsk vurdering. Jeg vil bruke Vetlesens poenger knyttet til stereotypier for å utdype dette poenget nærmere. Vetlesen hevdet nemlig for det andre at *stereotypier* kan forvrengte moralsk persepsjon. Videre argumenterte han for at stereotypier vanskelig lar seg korrigere av erfaring. Han utdypet dette ved å hevde at

The distortion of the perception of the object is *prior* to the actual experience, so that the latter has no possibility of influencing or «correcting» the former. Experience is and remains the only road to a falsification of stereotype; however, this road is blocked, since the stereotype preforms the perception of the object to be experienced... stereotype constitutes an apriority the stamp of which shapes any object of perception (1994:237; min utheving).

Når Vetlesen bruker så sterke ord som «ingen mulighet» og «blokkert» i sitatet over, så kan det innvendes at han nesten argumenterer seg inn i en deterministisk posisjon. Hvor blir det av den moralske agentens frihet og ansvar for å handle på en annen måte enn hans eller hennes moralske forforståelse predisponerer til? Det er grunn til å presisere at Vetlesens påstander om stereotypiers påvirkning på moralsk persepsjon, må forstås ut fra hans diskusjon av Eichmanns personlige ansvar for sine handlinger. Vetlesen kjemper flere steder i argumentasjonen for å balansere sterke påstander om *kontekstens betydning* for moralske vurderinger med den *individuelle aktørens* personlige ansvar. Jeg vil imidlertid hevde at poengene Vetlesen framførte i sitatet over kan overføres til mine diskusjoner. Det er relevant å vise til at Vetlesen i sin diskusjon av stereotypiers betydning kort konstaterte at *Jøde* er en konstruksjon (1994:232). Videre er det vesentlig å framheve at han argumenterer for at effekten av en stereotypi er at en gitt konstruksjon ikke blir utfordret. Stereotypier blokkerer for erfaringer, hevder Vetlesen, og resultatet er at verden forblir abstrakt og uopplevd (1994:232, jf. kap. 3.5.2). I en moralsk situasjon blir resultatet av stereotypier at de som er objektet for den moralske persepsjonen ikke får «appear as individuals; regardless of who they are and what they have done, they cannot escape what is being made of them» (1994:232). Operasjonalisert for mine analyser, vil jeg hevde at

stivnede mønstre, forståelser og konstruksjoner i gitte tilfeller kan blokkere profesjonsutøveres moralske persepsjon, og dermed hindre dem i å vurdere det individuelle og unike i en bestemt bekymringssak. I de situasjonene jeg kan sannsynliggjøre slike mekanismer, vil jeg hevde at det er relevant å bruke Vetlesens teoretiske påstander knyttet til stereotypier i fortolkningen. Vetlesen alluderer til Robert K. Merton (jf. kap. 7.2.2) og argumenterer for at utbredte holdninger og stereotypier kan utvikle seg til å bli selvoppfyllende profetier om det som er objektet for persepsjonen (1994:237). For å illustrere hvordan Vetlesens teori om stereotypier og moralsk persepsjon kan brukes analytisk på mitt materiale, vil jeg ta utgangspunkt i mitt funn knyttet til betydningen av profesjonsutøvernes holdninger og rolleforståelse (jf. kap. 6.4 pkt. 4). Med utgangspunkt i Vetlesen (1994), vil jeg for det første konstatere at profesjonsutøvernes rolleforståelse inngår som en av del av den moralske persepsjonens kognitive komponenter. For det andre vil jeg argumentere for at en rolleforståelse som involverer at profesjonsutøverne, nær konsekvent, delegerer ansvaret for å løse bekymringssaker til andre (jf. kap. 6.4. pkt. 6) kan tenkes å ha avgjørende betydning allerede *forut for* vurderingen av en konkret situasjon. Dermed kan det argumenteres for at en slik rolleforståelse bidrar til å forme eller konstituere objektet som skal vurderes. I tråd med dette *kan* en rolleforståelse som plasserer ansvaret for å foreta aktive handlinger på andre aktører hindre persepsjonen og svekke profesjonsutøvernes moralske sensitivitet i valgsituasjonen.

Vetlesen hevdet for det tredje at *byråkratiske arbeidsformer* kan påvirke skjønnsutøvelsen og føre til svikt i moralske vurderinger. Dette poenget må sees i sammenheng med hans poengtering av kontekstens betydning for moralske vurderinger. Vetlesen er tydelig på at det er krevende, ja nesten umulig, å foreta moralske valg som går mot de rådende verdiene og prioriteringene i en institusjon. Det sentrale poenget for mine analyser er først og fremst at Vetlesen likevel understreker det problematiske ved at et moralsk subjekt unnlater å ta selvstendig ansvar for sine egne handlinger, og i stedet anser seg selv som en utbyttbar del av et større maskineri.

The person who assumes full responsibility for the act has evaporated. The individual agent does not see himself as a moral subject but as an exchangeable part of a larger unit. His self-understanding perceives him not as wicked but as loyal, not as someone doing something wrong but as someone doing his job (1994:90).

For min framstilling her er det tilstrekkelig å framheve at Vetlesen gjør en kobling mellom persepsjon og ansvar. Flere steder i argumentasjonen insisterer han på at

«individual responsibility must take the form of *not allowing oneself to become incapable of judging*» (1994:108, kursiv i original). Jeg vil hevde at Vetlesens poeng er sentralt, men at byråkrati- og rutineteorien jeg presenterte i kap. 3.4 og 3.6, slik jeg ser det, treffer materialet mitt bedre enn Vetlesens analyser av byråkratiet i en skrekkinnjagende historisk form. Det er så store forskjeller mellom profesjonene jeg analyserer og Vetlesens eksempler at jeg i kap.7.3.3 også vil trekke inn Harmons ansvarsbegrep (jf. kap. 3.6 og 7.1) for å diskutere profesjonsutøvernes personlige ansvar for å foreta moralske vurderinger og handlingsvalg.

I dette delkapitlet har jeg analysert ulike mulige årsaker til svikt i moralsk persepsjon. Jeg har brukt Vetlesens skjema for moralske vurderinger (jf. kap. 3.5) som analytisk verktøy, og har pekt på mulige emosjonelle og kognitive årsaker til svikt i moralsk persepsjon. Det kan være grunn til å utvide dette perspektivet og reflektere over det neste nivået i Vetlesens skjema, nemlig *moralske vurderinger*. I tråd med Vetlesens teori, vil jeg hevde at det kan forekomme blokkeringer av emosjonelle og/eller kognitive årsaker også på dette stadiet.¹⁵⁸ Grovt sagt vil det innebære at en moralsk vurdering ikke nødvendigvis vil føre til en (sakssvarende) moralsk handling. Dette er selvsagt ikke noen overraskende påstand. I tråd med dette skiller også forskningen på feltet analytisk mellom profesjonsutøvernes evne til å gjenkjenne misbruk og deres vilje til å rapportere til barnevernet. Tilgjengelige studier viser at dette ikke nødvendigvis henger sammen (jf. Crenshaw og Lichtenberg, 1995; Walsh m.fl., 2005; O' Neill m.fl., 2010). I kap. 6.4 ble det framholdt at både rolleforståelse (Crenshaw og Lichtenberg, 1995) og frykt for hvilke konsekvenser en melding kunne få (O' Neill m.fl., 2010; Walsh m.fl., 2005) var blant faktorene som kunne føre til at bekymringssaker ikke ble meldt til barnevernet. Mine analyser tyder på at taushetsplikten og tjenestevei var sentrale, og med Vetlesens terminologi *kognitive* årsaker til brudd i skjemaet for moralens performative sekvens. I tillegg til dette, vil jeg hevde at profesjonsutøvernes praktisering av lojalitet kan føre til brudd i moralske vurderinger. Jeg presenterte empiriske belegg for denne påstanden i delkapitlet «Man er liksom enig med kollegaen» (kap. 6.3.2).¹⁵⁹ Det er relevant å gjenta at jeg at kategoriserte mine funn ut fra lojalitetens ulike «retninger», dvs. at jeg beskrev lojalitet enten *vertikalt* (mot ledelsen), *horisontalt* mot kollegaer eller *nedover* mot

¹⁵⁸ Poenget mitt er ikke å spekulere i *hvor* og *hvordan* slike blokkeringer spiller inn. Men jeg vil hevde at Vetlesens teori gir ressurser til å analysere kompleksiteten i moralsk skjønnsutøvelse som fenomen.

¹⁵⁹ Poenget mitt her er ikke å spekulere i hvor lojalitet kan plasseres i Vetlesens skjema, men å analysere hva slags betydning lojalitet kan tenkes å ha for moralsk skjønnsutøvelse.

eleven. Flere informantsitater gav grunnlag for å hevde at både horisontal lojalitet og vertikal lojalitet kan føre til at bekymringssaker stopper opp. Den horisontale eller kollegiale lojaliteten gav seg blant annet utslag i at mange av lærerne fortalte at de opplevde det som vanskelig, eller utenkelig, å melde bekymring for en elev de ikke var kontaktlærer for selv. Frida fortalte om ubehaget ved å vurdere om man burde «gå bak ryggen på en kollega» og hun fortalte om en aktuell sak der en annen lærer

føler kanskje jeg har litt mye mot henne. Derfor ligger lojaliteten min nå egentlig i at jeg skal prøve å komme meg gjennom året uten å komme i konflikt med henne, og han gutten skal fortsatt gå der i fjerde klasse... Lojaliteten min ligger ikke med han, men jeg kan følge med ham neste år (Frida, lærer).

Det er mye som kunne blitt kommentert i dette sitatet. For analysene mine her er det relevant å poengtere at Frida, informanten som plasserte seg selv i kategorien *de som ser*, brukte lojalitet og hensynet til å unngå konflikt med en kollega som begrunnelse for sitt handlingsvalg. Slik jeg tolker det, blir hensynet til å unngå trøbbel i dette tilfellet satt foran forpliktelsen til å ivareta eleven i en vanskelig situasjon. Overført til modellen i begynnelsen av delkapitlet, framstår lojalitet da som en forklaring på hvorfor en informant som framstod som engasjert i bekymringssaker i et konkret eksempel ble en av *de som ikke vil se*. Både sitatet over og flere andre belegg i intervjuene (jf. kap. 6.3.2.) tydet på at en sterk grad av lojalitet overfor kollegaer kan føre til at saker ikke blir rapportert til ledelsen eller meldt til barnevernet. I en skandinavisk kontekst har Ohnstad (2008) og Colnerud (1995; 2014) gjort sammenliknbare funn knyttet til lojalitet, jf. kap. 6.4 pkt. 6. Ohnstad konkluderte med at det var «*lojalitet til kollegaene som gis prioritet*» (2008:235f; kursiv i original) foran hensynet til elevene i lærernes fortellinger om «dårlig fungerende kollegaer». Videre påpekte hun at lærerne framstod som «svært lojale til skoleledelsen og [de] følger retningslinjer og pålegget om informasjon via tjenestevei» (2008:287) selv i tilfeller der lærerne opplevde at ledelsen var svak og saker ikke ble fulgt opp.

Hovedpoenget i kap. 7.3.2 har vært å beskrive ulike mekanismer, både emosjonelle og kognitive, som kan forklare svikt å moralske vurderinger. Jeg vil hevde at Vetlesens teori gir en bred inngang til å analysere moralske vurderinger og et dynamisk utgangspunkt for å nyansere skillene mellom kategoriene «de som ser», «de som ikke ser» og «de som ikke vil se». Det er grunn til å presisere at jeg ikke oppfatter disse kategoriene, og skillene mellom dem, som statiske, jf. eksemplet med Frida over. Tvert imot kan det være grunn til å tro at det kan være situasjonsbestemte forhold som

kan blokkere persepsjonen, noe også Vetlesen er tydelig på i sin teori.¹⁶⁰ I kap. 7.4 vil jeg grundigere drøfte implikasjoner av mine analyser av moralsk persepsjon i forhold til spørsmål knyttet til skjønnskvalifisering i profesjonsutøveres arbeid med bekymringssaker.

7.3.3 «Reframing responsibility». Fra persepsjon til moralsk handling og personlig ansvar

Et hovedfunn i undersøkelsen min er at forståelsen av organisatoriske rutiner og profesjonelt ansvar ser ut til å spille en nøkkelrolle for informantenes skjønnsutøvelse i bekymringssaker, jf. kap. 6.4 pkt. 6. Analysene har vist at mine informanter blant lærerne i de fleste tilfeller håndterer en bekymringssak tjenestevei (jf. kap. 6.3.2, 7.2). Et flertall av prestene framstod som villige til å melde til barnevernet i en hypotetisk sak, men i reelle dilemmaer fra yrket la de sterk vekt på at de var bundet av taushetsplikten. *Ingen* av informantene blant prestene hadde erfaringer med å sette taushetsplikten til side på grunn av meldeplikt eller avvergeplikt.

Tidligere i kap. 7 har jeg analysert mine hovedfunn ut fra juridiske og organisatoriske perspektiver. I dette delkapitlet vil jeg komplettere disse analysene med moralfilosofiske og eksplisitt normative refleksjoner rundt ansvar. De teoretiske ressursene henter jeg fra Harmons teori om ansvar som paradoks (jf. kap. 3.6) i tillegg til Vetlesens teori om persepsjon som jeg har brukt over. Det er spesielt relevant for mine analyser at Vetlesen gjør en kobling mellom persepsjon og ansvar (jf. kap. 7.3.2), og videre at han sterkt argumenterer for at «individual responsibility must take the form of *not allowing oneself to become incapable of judging*» (1994:108, kursiv i original). Det kan nemlig argumenteres for at profesjonsutøvere som delegerer ansvaret for å foreta aktive handlinger for å håndtere en bekymringssak, enten det er til ledelsen eller til konfidenten, gjør nettopp det Vetlesen advarer mot. Profesjonsutøverne fraskriver seg i slike tilfeller muligheten til, eller mer presist ansvaret for, å foreta moralske vurderinger i konkrete bekymringssaker i yrket. Slike handlingsvalg

¹⁶⁰ Vetlesen brukte formuleringen at slike blokkeringer kan være selektive og «not-all-encompassing» (1994:195). Det kan også være grunn til å hevde at Vetlesens årsaksforklaringer enten kognitive, emosjonelle eller en kombinasjon av disse framstår som lite presise analytiske kategorier, i hvert fall i møte med konkret empiri og andre analysekontekster enn den Vetlesen gjorde sine refleksjoner med utgangspunkt i, jf. kap. 3.5.2. Mot dette vil jeg svare at Vetlesen er nøye med å understreke at det foregår et samspill mellom følelser og kognitive komponenter på alle stadiene i en beslutningsprosess, og videre at både persepsjon og moralsk dømmekraft involverer et samspill mellom følelser og kognitive kapasiteter. Nærmere presiseringer av dette overført til mitt eget forskningsfelt ligger imidlertid utenfor rammene av mine undersøkelser.

kan tolkes på ulike måter, enten som uttrykk for en *vertikal lojalitet* (jf. kap. 7.3.2), som en følge av at informantenes handlingsvalg følger fastlagte organisatoriske rutiner (jf. kap. 7.2) eller som uttrykk for en reifisering av prinsipper eller autoritet (jf. kap. 7.2.2). Jeg vil imidlertid argumentere for at disse perspektivene bør kompletteres med en analyse av materialet ut fra begrepet *personlig ansvar*. I det følgende vil jeg derfor presisere og operasjonalisere noen trekk ved ansvarsbegrepene som er sentrale i denne undersøkelsen. Formålet med dette delkapitlet kan relateres til persepsjonstypologien i kap. 7.3.1. Spørsmålet som ligger under framstillingen blir da «Hva karakteriserer de som ser og gjør noe med det?». Ved å stille spørsmålet slik, blir det klart at jeg her beveger meg over fra en teoriinformert analyse mot en eksplisitt normativ drøfting med vekt på implikasjoner (jf. kap. 7.4).¹⁶¹

1. Profesjonsutøvere har et personlig ansvar for å foreta moralske handlinger

Fra ulike faglige utgangspunkt argumenterer både Harmon (1995) og Vetlesen (1994) for at profesjonsutøvere har et individuelt og *personlig* ansvar for å foreta moralske vurderinger og gjennomføre moralske handlinger.¹⁶² Som jeg har vist over, balanserer begge teoretikerne forestillingen om et personlig moralsk ansvar med tydelige understrekninger av kontekstens betydning for moralske vurderinger. Selv om både institusjonelle strukturer og samfunnet vi lever i gir sterke føringer i forhold til å prioritere visse verdier eller å godta en akseptert måte å «se» en sak på (jf. Vetlesen, 1994:192ff), vil jeg slutte meg til deres argumentasjon og hevde at forestillingen om et individuelt moralsk ansvar er uoppgivelig.¹⁶³ Jeg legger derfor til grunn at profesjonsutøvere har et personlig ansvar for å foreta moralske valg og vurderinger, og videre også et ansvar for å kunne forutse ulike mulige konsekvenser av egne handlinger (jf. Vetlesen, 1994:108). Til det personlige ansvaret hører det videre med at profesjons-

¹⁶¹ Det kan innvendes at argumentasjonen i dette delkapitlet har et tydeligere normativt preg enn analysene hittil i kap. 7. Jeg vil imidlertid argumentere for at en slik overgang styrker sammenhengen i dette arbeidet. Som jeg vil vise, er det noen mangler ved ansvarsforståelsen på feltet jeg undersøker. Jeg viser dette både teoretisk og med utgangspunkt i egen empiri. Jeg har noe programmatisk kalt delkapitlet «Reframing responsibility». Jeg hevder nemlig at det er behov for å utvide og nyansere ansvarsbegrepene som brukes i forhold til bekymringssaker. Kap. 7.3.3 inneholder derfor mitt bud på hvordan profesjonsutøvernes ansvar *bør* forstås i bekymringssaker. I framstillingen står «Reframing responsibility» som en bro til drøftingskapitlet som har en hovedvekt på implikasjoner.

¹⁶² I det følgende argumenterer jeg teoretisk for profesjonsutøvernes personlige ansvar med henvisning til ulike ansvarsbegreper. Jeg kunne ha endt på samme konklusjon i dette delkapitlet ved å argumentere en annen vei, nemlig med henvisning til at det er den *enkelte* læreren som er pålagt en meldeplikt og ikke rektor eller skolen som kollektiv. De teoretiske ansvarsbegrepene gir etter min mening flere analytiske ressurser til diskusjonene.

¹⁶³ Vetlesen argumenterer f.eks. med at «the task for individuals qua moral agents becomes that of *resisting* what their society prescribes in the fields of moral perception, judgment, and action. It becomes their task – and their irrevocably *individual* one at that to reject the societally upheld moral codes rather than successfully internalize and go along with them» (1994:192).

utøvere alltid må vurdere legitimiteten til det institusjonelle rammeverket de jobber innenfor (jf. 1994:108).

Harmons og Vetlesens analyser har relevans for mitt arbeid av flere grunner. Harmons refleksjoner rundt forholdet mellom et politisk, profesjonelt og personlig ansvar har overføringsverdi til det som er konteksten for mine undersøkelser, fordi skjønnsutøvelse knyttet til taushetsplikt, meldeplikt og avvergeplikt er strengt juridisk regulert. Det mest relevante for resonnementet i denne sammenhengen, er imidlertid at Harmon utfordrer en profesjonsetisk posisjon som bygges opp først og fremst rundt profesjonenes samfunnsmandat og profesjonsutøvernes accountability, og videre at han foreslo konseptuelle omformuleringer av sentrale ansvarsbegreper (jf. pkt 2 under). Det er grunn til å presisere at Harmons beskrivelser av personlig ansvar henger tett sammen hans forståelse av *man the maker* (jf. kap. 3.6).¹⁶⁴ Ut fra denne beskrivelsen av det moralske subjektet, hevder Harmon at «if individuals are incontestably the sole agents of their actions, then responsibility cannot be lodged, even partially, elsewhere» (Harmon, 1995:134). Overført til mitt prosjekt, vil jeg hevde at *man the maker* peker på profesjonsutøveren som en autonom aktør med et selvstendig ansvar for å foreta moralske vurderinger og handlingsvalg i dilemmasituasjoner i yrket. Det kan være grunn til å presisere at ansvarsforståelsen jeg legger til grunn her, peker i samme retning som den juridiske innrammingen av feltet jeg undersøker. Som jeg har vist over, retter meldeplikten som nemlig mot *den enkelte* lærer. Meldeplikten er et personlig ansvar som ikke kan defineres bort eller plasseres på andre (jf. kap. 4.1.3 og 7.1).

Analysene mine tyder imidlertid på at det bare var én av informantene som kan illustrere den ansvarsforståelsen Harmon sikter til med *man the maker*. Christine var den eneste av lærerne som fortalte at hun hadde tatt initiativ til bekymringsmeldinger uavhengig av rektors holdning i konkrete saker (jf. kap. 6.3.2) Operasjonalisert for mine analyser, vil jeg hevde at *man the maker* kan representere det øverste nivået i ansvarstypologien som ble presentert i kap. 7.1.2. Informantene brukte først og fremst begrepet ansvar knyttet til lydighet mot overordnet, til tanker om skyld og til refleksjoner rundt hvorvidt de hadde oppfylt det som kunne forventes av dem ut fra

¹⁶⁴ Harmon bruker som nevnt betegnelsen *man the maker* for å framheve at aktører både har en evne og mulighet til å igangsette moralske handlinger. *Man the maker* betegner dermed både menneskets autonomi og at en aktør «is in charge of his own actions and mistress of her own fate» (1995:19). Motsetningen til dette kommer fram i forståelsen av en aktør som ansvarlig, i betydningen *accountable*, som del av et profesjonelt hierarki.

deres profesjonelle rolle (jf. kap. 6.3.2). I kap. 7.1 konkluderte jeg analysene med at *buckpassing* og *respondeat superior* framstod som det dominerende handlingsvalget i bekymringssaker i begge profesjonene. På bakgrunn av teorien i dette delkapitlet, vil jeg hevde at begge disse handlingsvalgene står i en motsetning til personlig ansvar slik Harmon definerer det. Jeg har god dekning for å hevde at med tjenestevei og taushetsplikt som begrunnelse gjør informantene seg «incapable of judging» (Vetlesen, 1994:108). Som jeg viste i forskningsoversikten, finner mine funn knyttet til tjenestevei og taushetsplikt støtte i annen forskning (Tite, 1993; Walsh m.fl., 2005; Wright, 2000, Ohnstad, 2008). Analysene i disse hovedsakelig kvantitative studiene inneholder imidlertid ikke etiske eller moralfilosofiske refleksjoner rundt ansvar som har relevans for mine diskusjoner. Studiene peker derimot på at praktisering av tjenestevei kan gi en lavere meldingsfrekvens og videre at det kan hindre lærernes «development of a professional practice-based knowledge about case management, and ultimately, their ability to make judgements and take action by reporting» (Walsh m.fl., 2005:57, min utheving). Jeg tolker Harmons påstand om at en sterk styring av profesjonsutøvernes skjønnsutøvelse kan ødelegge grunnlaget for utøvelsen av et personlig moralsk ansvar (1995:185ff) som en teoretisk forklaring av slike funn. Det er imidlertid utenfor rammene til dette arbeidet å diskutere dette grundigere.

2. Et personlig ansvar er refleksivt, framoverskuende og dialogisk

Den korte diskusjonen i punktet over var lite presis på det nærmere innholdet i begrepet *personlig ansvar* (Harmon, 1995). Her vil jeg først teoretisk og deretter empirisk kort belyse spørsmålet om hvordan personlig ansvar kan karakteriseres, og hvordan det kan forstås i forhold til skjønnsutøvelse i bekymringssaker. Jeg bruker både Vetlesen og Harmon som ressurser. Utgangspunktet mitt her er nemlig en påstand som tar opp i seg innsikter fra begge teoretikerne. *Dersom profesjonsutøvere skal kunne ta personlig ansvar i en bekymringssak, så forutsetter det at den moralske persepsjonen ikke er blokkert* (jf. kap. 7.3.2). Under dette ligger det en påstand om at profesjonsutøvernes forståelse av ansvar kan fungere som en kognitiv blokkering av den moralske persepsjonen. Fokuset for analysene i dette delkapitlet er imidlertid ansvarsforståelse og ikke mekanismer som kan hindre moralsk persepsjon. For mine analyser av det sistnevnte, se kap. 7.3.2.

Slik jeg tolker Harmon, plasserer han begrepet personlig ansvar nær det moralfilosofiske begrepet *agency* (jf. kap. 3.6). En aktør som tar personlig ansvar, slik

definert, utviser en kritisk dømmekraft og en bevissthet om at han eller hun er den ubestridte *forfatteren* (Harmon, 1995) til egne moralske handlinger. Dermed skiller Harmon personlig ansvar fra to andre forståelser av ansvar, nemlig ansvar som *forpliktelse* og *accountability*. Slik jeg tolker Vetlesens teori, er den innholdsmessig kompatibel med Harmon's beskrivelser av moralske aktører og ansvar. Operasjonalisert og forenklet, kan det hevdes at Vetlesens teori utfordrer profesjonsutøvere til å bruke sin moralske persepsjon til å foreta moralske vurderinger som tar utgangspunkt i den andres ve og vel. Vetlesen er tydelig på at moralsk persepsjon involverer både kognitive komponenter og profesjonsutøvernes følelser (jf. kap. 3.5 og 7.3.2). Utfordringen til profesjonsutøverne gjelder på samme måte i alle saker, også i enkelttilfeller der den profesjonelles individuelle moralske vurdering går på tvers av rådende verdier og prioriteringer i den organisatoriske konteksten eller i samfunnet (jf. Vetlesen, 1994:192f).

Det er grunn til å understreke flere fellestrekk ved teoretikerne jeg bygger på. Både Harmon og Vetlesen bruker Eichmannprosessen i sine analyser av ansvar, og de vier plass til beskrivelser av karaktertrekk, dyder og emosjonelle egenskaper (Vetlesen, 1994) som de hevder at karakteriserer personlig ansvar. Personlig ansvar kjennetegnes av refleksivitet og videre av at moralske vurderinger foretas i *dialog* med den konkrete moralske situasjonen (Harmon, 1995:133f,160f). Ut fra dette følger det at personlig ansvar representerer en motsetning til reifisering (Harmon, 1995:114) og til å følge prinsipper blindt (jf. Vetlesen i kap. 7.3.2). Harmon er nemlig tydelig på at «When authority is reified, that is, when official obligations are interpreted as automatically compelling obedience, personal responsibility is disclaimed or simply lost to conscious awareness» (1995:114). Harmon hevder at nøkkelen til motsatt prosess – dereifisering – går gjennom det han kaller «self-reflexivity» (1995:115). Slik jeg tolker Harmon, knytter han en slik form for refleksivitet til en kritisk refleksjon over om hvorvidt prinsipper og profesjonelle forpliktelser er et holdbart grunnlag for et aktuelt handlingsvalg. Til en slik refleksjon hører også en kritisk granskning av ens egne motiver for å foreta handlingsvalget i den konkrete situasjonen (1995:85f).¹⁶⁵ Det er viktig å nyansere Harmon's posisjon, og understreke at han karakteriserer prinsipper som *verdifulle men feilbarlige* symboler. Videre poengterer at prinsipper har en

¹⁶⁵ Harmon utdyper dette ved å hevde at «Being able to probe the relation between the intellectual content of one's principles and the less visible role they serve in sustaining one's emotional life constitutes the essence of the idea of self-reflexivity» (1995:85) og videre «To be personally responsible is to face, however unpleasant the prospect, the facts of our personal authorship so as to avoid self-deception and self-justification» (1995:85).

betydning «both for framing the emergent and unique contexts of action and for self-reflexively questioning one's personal, emotional stake in those contexts» (1995:86). Det er relevant å påpeke at Harmon i dette sitatet bruker begrepet *innramming* fra Goffmanns konstruktivistiske sosiologi (Goffmann, 1986). Slik jeg tolker dette, nedskriver Harmon med flere ulike formuleringer prinsippenes status som absolutte fordringer eller krav til profesjonsutøveres handlinger. Dette inntrykket forsterker han videre gjennom understrekningen av at ethvert handlingsvalg inngår i en kontekst som må betraktes som unik (Harmon, 1995:86).

Det er spesielt relevant for mitt arbeid at Harmon konkluderte sine analyser med å skissere en forståelse av *ansvar som dialog* som henter inspirasjon fra Martin Bubers (1923/2007) filosofi. Harmon framholder at «genuine responsibility exists only when there is genuine responding» (Buber i Harmon, 1995:133). Videre foreslår han en *reframing* av accountability der ansvar «is construed chiefly as a process of *dialogue* rather than as passive compliance in the face of anticipated reward or punishment» (Harmon, 1995:196, min utheving). Det mest sentrale for mine analyser er at et ansvarsbegrep som tar utgangspunkt i metaforen dialog framstår som *framoverskuende* (Mesel, 2014). Ansvar som dialog framstår som en fruktbar konseptuell utvidelse av ansvarsbegreper som oftest har en retrospektiv orientering (f.eks. accountability), dvs. et perspektiv som er rettet inn mot handlinger som er *avsluttede*. Bakoverskuende ansvarsbegreper fokuserer på vurderinger av kvaliteten, rimeligheten eller legaliteten til profesjonsutøvernes handlinger eller begrunnelsen for handlingene. Ansvar som dialog tilfører derimot andre elementer til analysen av ansvar, og jeg vil argumentere for at disse framstår som fruktbare for en analyse av skjønnsutøvelse i bekymringssaker. Ansvar som dialog understreker for det første *den sosiale og historiske kontekstens betydning* for skjønnsutøvelsen (Harmon, 1995:133), og det fokuserer på de ulike relasjonene som har betydning for handlingsvalget (1995:160f), jf. analysene i kap. 6.2, 6.3 og 7.2. Harmon hevder derfor at «Responsibility involves action that is *fitting* or appropriate within particular social contexts rather than action that is correct from the standpoint of an abstract criterion of the good or the right» (1995:160, kursiv i original).¹⁶⁶ Ut fra denne posisjonen må et handlingsvalg vurderes

¹⁶⁶ Jeg forstår det slik at Margaret Urban Walker er inne på noe av det samme når hun argumenterer for at moralske subjekter er «answerable in and for specific encounters and relationships» (Walker, 2003:78). Hun tar avstand fra en moralsk epistemologi som framstiller moralsk ansvar som lydighet mot prinsipper, og videre at moralske handlinger skal utføres i henhold til teoretiske abstraksjoner eller tid- eller kontekstløse verdier. I stedet argumenterer Walker for at moralsk tenkning bør forstås som «ways of answering *to other people* in terms of some responsibilities that are commonly recognized or recognizable in some community» (2003:80, kursiv i original).

ut fra den konkret foreliggende situasjonen, og i tråd med dette må f.eks. lovverket som regulerer taushetsplikt og meldeplikt bli anvendt og forstått som symboler, hevder Harmon (jf. over), eller som en betinget plikt (jf. kap. 4.2.4). Motsatsen til dette vil være en forståelse av prinsipper som noe som binder profesjonsutøveren og dermed får en avgjørende betydning for handlingsvalget allerede før profesjonsutøveren har dannet seg et inntrykk av elevens/konfirmantens ve eller vel.¹⁶⁷ Ansvar som dialog peker for det andre mot *det pågående, det uavsluttede og tentative* ved profesjonelles vurderinger i bekymringssaker. Dermed korresponderer denne forståelsen av ansvar med at meldeplikten og avvergeplikten har et framoverskuende perspektiv, dvs. at meldeplikten varer helt til en sak har fått en tilfredsstillende løsning og at bakgrunnen for bekymringen har bortfalt, jf. analysene av lovverket i kap. 4 og 7.1. På denne bakgrunnen har jeg grunnlag for å konkludere både moralfilosofisk og juridisk med at *profesjonsutøvernes ansvar i bekymringssaker ikke bør forstås punktuelt og bakoverskuende, men derimot som prosessuelt og framoverskuende*. Ansvar som dialog innebærer at profesjonsutøvere må «se too it that» (van de Poel, 2011:43) det går bra med den som bekymringen retter seg mot så lenge som det er nødvendig.¹⁶⁸

Hvilke perspektiver kan en slik presisering av ansvarsbegrepet gi på analysene av min empiri? *For det første* er det grunn til å understreke at informantene i begge profesjoner forsøkte å få andre parter til å ta ansvar for å håndtere bekymringssakene. Prestene la vekt på at de bearbeidet ungdommen, primært for å få dem til å kontakte hjelpeapparatet eller foreldrene, sekundært for å få ungdommens tillatelse til å ta kontakt på deres vegner. Lærerne fortalte at de maste, pushet og purret på ledelsen for å få igangsatt tiltak eller foretatt meldinger i vanskelige saker. Materialet tydet imidlertid på at informantene i begge profesjoner først og fremst var villige til å ta ansvar inntil et visst punkt. Lærerne overlot de vanskeligste sakene til skolens ledelse. Det var bare én av lærerne som markerte at hun hadde et, med mine teoretiske begreper, personlig og framoverskuende ansvar. Ingen av prestene jeg intervjuet gav uttrykk for dette. Prestene var nemlig tydelige på at det var ungdommen selv som hadde ageringsansvaret (jf. kap. 6.3 og 7.1.2) i bekymringssakene. Informantene

¹⁶⁷ Kap. 7.1 og 7.2 gav flere eksempler på slike perspektiver der enten lovverk eller organisatoriske rutiner ble gitt en avgjørende betydning for de profesjonelles handlingsvalg.

¹⁶⁸ «"Seeing to it that x" requires, minimally, that A satisfy himself that there is some process (mechanism or activity) at work whereby x will be brought about; that A check from time to time to make sure that that process is still at work, and is performing as expected; and that A take steps as necessary to alter or replace processes that no longer seem likely to bring about X» (Goodin, 1985 i van de Poel, 2011).

beskrev sitt ansvar med metaforer som medvandrer og tannlege (kap. 6.2.1). Slik jeg tolker det, handlet ansvar for informantene i begge profesjoner i stor grad om grensedragning, og om hvilke oppgaver og handlinger som skulle defineres innenfor eller utenfor deres profesjonelle rolle. Flere informanter poengterte nemlig at å ta ansvar innebar «å ha gjort sitt», dvs. gjort det de opplevde at kunne forventes av dem i en gitt situasjon (jf. kap. 6.3.2). Slik jeg tolker informantene, antydte de at denne grensedragningen ble regulert av organisatoriske mekanismer (tjenestevei, rutiner, organisatoriske prioriteringer) og prinsipper (taushetsplikten). Empirien gir grunnlag for å hevde at henvisningen til autoriteter og prinsipper ofte fungerte som en nedskrivning av profesjonsutøvernes individuelle moralske forfatterskap (jf. Harmons ansvarsbegrep og *man the maker*).¹⁶⁹ I kap. 7.2 ble *buckpassing* og *respondeat superior* brukt som begreper om disse mekanismene. Jeg vil presisere at jeg med denne påstanden ikke sår tvil om at de forventningene profesjonsutøvere møter i kraft av sin yrkesrolle og sin plassering i et organisatorisk hierarki kan være legitime. Slike forventninger er, slik jeg ser det, en del av et politisk ansvar eller et profesjonelt ansvar (jf. kap. 3.6). Men med utgangspunkt i mine analyser og Harmons og Vetlesens refleksjoner knyttet til personlig ansvar, vil jeg likevel hevde at det *personlige ansvaret* har en særskilt betydning blant disse tre ansvarsbegrepene. Med en forståelse av ansvar som dialog, plasserer jeg profesjonsutøvernes moralske forfatterskap i sentrum for mine eksplisitt normative forventninger til profesjonsutøvernes skjønnsutøvelse. Jeg vil hevde at personlig ansvar i bekymringssaker kjennetegnes ved «genuine responding» (Harmon, 1995). Videre er både profesjonell autonomi, handlingsrom og profesjonsutøvere som forstår sitt ansvar som framoverskuende vesentlige forutsetninger for genuine og dialogiske møter mellom ungdommer og profesjonsutøvere.

For det andre vil jeg hevde at enkelte spor i empirien kan være egnet til å konkretisere hvordan moralsk forfatterskap kan forstås overført til tematikken i mitt arbeid. Jeg legger til grunn at moralsk forfatterskap involverer «genuine responding» og en selvstendig utøvelse av kritisk dømmekraft i enkeltsaker. Med utgangspunkt i spørreundersøkelsens hypotetiske eksempler, viste flere informanter i begge profesjoner en slik kritisk bevissthet. I intervjuene som tok utgangspunkt i profesjonsutøvernes erfaringer, var det derimot bare læreren Christine som var tydelig

¹⁶⁹ Jeg vil hevde at taushetsplikt og tjenestevei er gode utgangspunkt for å analysere personlig ansvar fordi empirien min viser at disse mekanismene involverer forhandlinger om, eller delegering av, profesjonsutøvernes handlingsforpliktelser.

på at hun hadde tatt selvstendig ansvar for å gå videre med en bekymrings sak uavhengig av ledelsens innstilling. Hun poengterte nemlig at

Selv om man kan trøste seg med at rektor har et overordnet ansvar,.. har [læreren] en egen meldeplikt. Så når jeg melder fra om noe, og jeg registrerer at dette ikke kommer ut av huset til andre instanser, så er jeg pliktig som lærer, og hvis jeg fortsatt mener saken er alvorlig og jeg tror at skoleledelsen kanskje ikke har forstått alt jeg har varslet om og skjønt Alvoret, så er jeg pliktig til å [få saken ut av huset] (Christine, lærer).

Slik jeg tolker informanten, framhevet hun lærerens selvstendige ansvar for å følge med en sak videre. Hun poengterte at dette ansvaret ikke faller bort i tilfeller der ledelsen har overtatt den formelle håndteringen av saken. Lærere har nemlig ifølge Christine et ansvar for å holde seg orientert om hvordan det går med en sak de har meldt fra om til rektor. Informanten var videre tydelig på at lærere har et ansvar for å utvise kritisk dømmekraft overfor rektor hvis ledelsen kommer til andre konklusjoner enn læreren i forhold til tiltak og videre håndtering av en bekymrings sak. En lærer må følge med helt til saken er avklart, og dersom den ikke får en tilfredsstillende løsning, så har læreren ansvar for å «få saken ut av huset», påpekte Christine. Både analysene mine og forskningsoversikten i kap. 6.4 tyder derimot på at mange lærere melder sine bekymringer til rektor uten å følge sakene videre opp i etterkant (Tite, 1993; Hinson og Fossey, 2000; Walsh m.fl., 2005). For prestenes del, har jeg dekning for å hevde at informantene i liten grad stilte kritiske spørsmål til taushetsplikten gyldighet eller til hvordan taushetsplikten skulle forstås i lys av konkrete dilemmasituasjoner i yrket. Taushetsplikten innhold og betydning ser ut til å bli tatt for gitt, noe også internasjonal forskning antyder (Wright, 2000). Slik jeg ser det, representerer en «tatt for gitt holdning» en motsats til moralsk forfatterskap og en forståelse av ansvar som dialog.

For det tredje tydet informantenes fortellinger på at de hadde et stort engasjement for ungdommene de arbeidet med. Både informantenes rollebeskrivelser og metaforer de brukte om jobben sin (f.eks. trygghetsperson og medvandrer) signaliserte dette. Jeg vil likevel, med ressurser fra Buber (1923/2007) og Harmon (1995), argumentere for at informantene i stor grad begrunnet sine handlingsvalg med henvisning til grunner som ikke ble forankret i *det umiddelbare forholdet* (Buber, 1923/2007), dvs. i den konkrete relasjonen til den enkelte ungdommen og hennes foresatte. Jeg skal utdype nærmere hva jeg mener med dette. Spissformulert kan det innvendes at prester som bruker taushetsplikten som en gjentatt og ubrytelig begrunnelse i bekymrings saker reduserer konfidentforholdet til et *Jeg – Det forhold*. Innvendingen kan underbygges med at

mange informanter begrunnet taushetspliktens betydning med at den vernet *tilliten til kirken* som institusjon eller *presten* som samtalepartner (jf. kap. 6.3.1). Det vesentlige for denne påstanden er altså at begrunnelsesfokuset blir flyttet fra konfidenten og den umiddelbare situasjonen ungdommen befinner seg i til ivaretagelsen av et annet mål. Det kan argumenteres for at dette impliserer en tingliggjøring av *den andre*, og at konfidenten blir redusert til et middel for å ivareta et høyere mål. En forståelse av ansvar som dialog retter derimot oppmerksomheten mot relasjonen og det enkelte og unike møtet. Jeg vil hevde at både taushetsplikt og tjenestevei kan hindre at møter mellom profesjonsutøvere og ungdommer blir preget av umiddelbarhet og dialog. Jeg støtter meg på Harmon som argumenterer for at ansvar som dialog involverer å finne en løsning som er *passende i den enkelte situasjonen* (1995:191). Ut fra en slik posisjon framstår både standardløsninger på profesjonelle dilemmaer, og holdningen om at prinsipper eller profesjonelle verdier kan brukes som en fasit som på forhånd definerer hva som er riktig handlingsvalg uavhengig av hvordan den enkelte situasjonen er konfigurert, som problematisk.

For det fjerde vil jeg avslutte denne teoriinformerte analysen med å innrømme at en oppfølging av bekymringssaker som er i tråd med idealene jeg har skissert i tilknytning til begrepene personlig ansvar og ansvar som dialog vil kreve mye av profesjonsutøverne. Jeg vil låne en formulering fra Vetlesens analyser og hevde at ut fra et moralsk ståsted kan vi likevel ikke kreve noe mindre (Vetlesen, 1994:108).¹⁷⁰ Det står nemlig for mye på spill. Med utgangspunkt i kunnskapsoversikten jeg presenterte innledningsvis i dette arbeidet (jf. kap. 1.1.2), framstår det som klart at det kan få store konsekvenser for barn og unges utvikling dersom hjelpetiltak uteblir eller blir satt inn for sent.¹⁷¹ Analysene mine gir grunnlag for å hevde at profesjonsutøvernes ansvarsforståelse kan være en av de vesentligste årsakene til at den moralske persepsjonen blir blokkert i bekymringssaker. Jeg har belegg for dette både i egen empiri og internasjonal forskning (Hinson og Fossey, 2000; Walsh m.fl, 2005). Analysene mine har vist at informantene i begge profesjoner med ulike begrunnelser setter seg i en posisjon der de med Vetlesens formulering blir «incapable of judging» (Vetlesen, 1994:108; jf. kap. 7.3.3). På denne bakgrunnen vil jeg slutte

¹⁷⁰ Det er viktig å presisere at Vetlesen fortsetter argumentet med å innrømme at «...but in doing so we should know that we probably ask for too much» (1994:108). Jeg tolker imidlertid dette som et uttrykk for Vetlesens forsøk på å balansere mellom individets ansvar for egne moralske valg på den ene siden og samfunnets og den organisatoriske kontekstens innflytelse på byråkraters skjønnsutøvelse på den andre siden. For mitt formål er dette poenget tilstrekkelig belyst over.

¹⁷¹ Se bl.a. WHO's handlingsplan *Investing in Children: the European child maltreatment prevention action plan 2015-2020* (WHO, 2014:6) for ytterligere belegg og referanser.

analysen med å foreslå en utvidelse av ansvarsbegrepet som er i tråd med skissen over til ansvar som dialog. Jeg har grunnlag for å hevde at profesjonsutøvere som har en slik forståelse av sammenhengen mellom sitt politiske, profesjonelle og personlige ansvar vil være bedre rustet til å møte, og muligens mer villige til å gå inn i, de mange vanskelige overveielser som bekymringssaker kan representere. Ansvar som dialog understreker som jeg har hevdet både at profesjonsutøvernes ansvar i bekymringssaker er *personlig*, og videre at det må forstås som *relasjonelt, situert og framoverskuende*. Jeg vil hevde at en slik forståelse av ansvar er en faktor som kan bidra til å fremme profesjonsutøvernes moralsk persepsjon. Min viktigste begrunnelse for dette er at alternative og bakoverskuende ansvarsbegreper kan implisere en snevrere forståelse av det moralske feltet, og dermed også av profesjonsutøvernes ansvar i bekymringssaker. En innsnevring av det moralske feltet kan for det første manifestere seg *temporalt*, dvs. som en retrospektiv og skyldfokusert orientering i stedet for en framoverskuende forståelse av ansvar. For det andre vil jeg hevde at en slik innsnevring viser seg *ekstensivt* i materialet mitt som en prioritering av profesjonsutøvernes kjerneoppgaver (f.eks. undervisning, forkynnelse og sjelesorg) på bekostning av en bredere rolleforståelse, jf. kap. 6.4, pkt. 4. Jeg utdyper og drøfter dette ytterligere i kap. 7.4. Med disse påstandene knyttet til ansvarsforståelse har jeg fullført spranget over i det normative og beredt grunnen for den avsluttende drøftingen med vekt på implikasjoner.

7.3.4 Konklusjon

Jeg vil argumentere for at Vetlesens «sequence of moral performance» (1994) gir gode ressurser til å analysere moralsk skjønnsutøvelse som fenomen. Det framstår som spesielt fruktbart for mine analyser at han understreker persepsjonens betydning for moralsk dømmekraft, og videre at han framhever at både moralsk persepsjon og dømmekraft er avhengig av et samspill mellom følelser og kognitivt innhold. Skjemaet til Vetlesen gir dermed ressurser til å analysere hva slags mekanismer som kan fremme eller hindre moralsk persepsjon. Overført til mine analyser kan det argumenteres for at en svikt i moralsk persepsjon innebærer at en profesjonsutøver ikke ser når en situasjon er alvorlig og krever aktive handlinger fra hans eller hennes side, dvs. at en situasjon virkelig er en bekymringssak som *må* håndteres, alene eller i samarbeid med andre, helt til den finner en løsning (jf. framoverskuende ansvar). Forenklet sagt innebærer moralsk persepsjon bl.a. å reagere på relevante trekk og faresignaler ved en situasjon (kognitivt innhold) og en uro for elevens situasjon (følelser). Motsatt

innebærer en svikt i moralsk persepsjon et brudd i handlingssekvensen som Vetlesens skjema legger opp til, enten fordi profesjonsutøveren *ikke ser* eller *ikke vil se* (jf. typologien i kap. 7.3.1), eller unnlater å gjøre et aktivt handlingsvalg på bakgrunn av en moralsk vurdering. Dette kan selvsagt ha ulike årsaker, noe også analysene i kap. 7.3 har belyst. Det er grunn til å presisere at Vetlesens teori og min egen empiri viser at prosessen mellom moralsk persepsjon og dømmekraft er en dialektisk prosess, og at persepsjonen ofte må kvalifiseres gjennom flere runder fra første inntrykk og bearbeiding av en situasjon til reflekterte vurderinger og handlingsvalg.

Jeg konkluderte analysene i kap. 7.3.3 med en normativ skisse til ansvarsforståelse som vil ha klare implikasjoner for profesjonsutøveres håndtering av bekymringssaker. Med utgangspunkt i en forståelse av personlig ansvar, framoverskuende ansvar og ansvar som dialog har jeg argumentert for at profesjonsutøvernes ansvar i bekymringssaker ikke kan defineres bort, delegeres vekk eller unnsliques før det som var årsaken til bekymringen har bortfalt. Jeg vil slutte meg til Harmon og hevde at disse ansvarsbegrepene har ressurser som kan være viktige supplementer til en ansvarsdiskurs som ofte er preget av ansvar som skyld eller forpliktelse (1995:209).

7.3.5 Vitenskapsteoretisk og metodologisk postludium

Validitet og slutningskvalitet

I dette arbeidet har jeg brukt en forskningsdesign med kombinerte metoder (*mixed methods*, jf. kap. 2.2.1) for å besvare forskningsspørsmålene. Før jeg går videre til en normativ drøfting og et avsluttende konklusjonskapittel, tar jeg opp igjen tråden fra kap. 2 og reflekterer over spørsmål knyttet til validitet og reliabilitet med utgangspunkt i studien min. Det vil være sentralt å vurdere mine metodiske valg, resultater og studiens begrensninger ut fra kriterier for forskningskvalitet.

I kap. 2.6 argumenterte jeg med referanse til Teddlie og Tashakkori (2009:301f) for at refleksjoner rundt slutningskvalitet er et sentralt moment ved vurderinger av studiers troverdighet og interne validitet. Jeg vil presisere at begrepet slutning både refererer til studiens konklusjoner og til tolkningene jeg har foretatt med utgangspunkt i datamaterialet (jf. 2009:287). Det har vært sentralt gjennom hele argumentasjonen å være eksplisitt på hva jeg bygger mine slutninger på. Teddlie og Tashakkori hevdet for det første at vurderinger av slutningskvalitet må ta stilling til hvorvidt metode og

analysestrategi er egnet til å besvare forskningsspørsmålene (2009:301). For min argumentasjon her er det tilstrekkelig å vise til at jeg disponerte metodekapitlet for å kunne gi et fyldig svar på det spørsmålet. Teddlie og Tashakkori framholdt for det andre *design fidelity* (2009:302) som et kriterium for slutningskvalitet, og mer konkret dreier dette seg om hvorvidt komponentene i forskningsdesignet mitt ble implementert på en adekvat måte. Jeg har lagt vekt på å redegjøre detaljert for de sentrale valgene jeg foretok på ulike steg i forskningsprosessen slik at leseren kan gjøre seg opp en mening om forskningsdesignet mitt, om gjennomføringen og om begrunnelsene for de enkelte valgene. Bryman (2008:392f) og Teddlie og Tashakkori (2009:295) bruker begrepet *transparens* om graden av klarhet i forskerens forklaringer av alle ledd i arbeidet, fra hvordan utvalget av informanter ble foretatt, til analysemetoder og hvordan konklusjonen ble trukket. Videre vil jeg vektlegge at oppfølging og tilbakemeldinger fra veiledere, deltakere i doktorgradsprogram og andre fagfeller har vært vesentlige for å tilstrebe kvalitet i implementering, dataanalyser og slutninger. Teddlie og Tashakkori var for det tredje opptatt av *within-design consistency*, dvs. om de ulike elementene i forskningsdesignet passer sammen på en integrert og koherent måte (2009:301f). De er tydelige på at kvaliteten i forskningsprosjektet som helhet vil avhenge av «the degree to which integration, blending og linking of QUAL and QUAN inferences is achieved» (2009:292). I forhold til dette, er det relevant å vise til at jeg i metodekapitlet argumenterte for hvorfor jeg valgte å gjennomføre de to datainnsamlingene i prosjektet sekvensielt og hvordan jeg søkte å integrere de ulike elementene av forskningsdesignet (jf. kap. 2.2.1). Jeg gjennomførte først en vignettundersøkelse (kap. 5) for å danne et første overblikk av analyseobjektet. Materialet ble kodet og analysert, og resultatene ble deretter gjort til grunnlag for både utforming av intervjuguide og utvalg av intervjupersoner. I denne sammenhengen er det relevant å framheve at den sekvensielle gjennomføringen av datainnsamlingen også hadde betydning for hvordan jeg tolket datamaterialet. Fordi jeg kunne koble surveysvar med informantnavn, kunne jeg bruke intervjuene til å oppklare uklarheter ved tolkningen av spørreundersøkelsen og til å følge opp og fordype analysene av spesielt interessante spor i materialet. Jeg vil argumentere for at denne koblingen mellom spørreundersøkelsen og intervjuene gjorde det mulig å lage mer robuste tolkninger som integrerte observasjoner fra begge empiritypene. Teddlie og Tashakkori knyttet det fjerde og siste kriteriet for slutningskvalitet til *analytic adequacy*, dvs. om de valgte analysestrategiene framstod som egnet til å besvare forskningsspørsmålene (2009:301). Analysestrategien min (jf. kap. 2.3.3 og 2.4.3) har vært inspirert av *Hermeneutic Content Analysis* (Bergman, 2010), en tilnærming som

kjennetegnes ved at forskeren søker å kombinere kvalitative og kvantitative analysemetoder på en systematisk måte (2010:393). Jeg har lagt størst vekt på kvalitative analyser av vignettundersøkelsen og intervjuene, men har kombinert dette med ulike former for enkle kvantitative analyser (frekvens- og kontingenstabeller, kvantifisering, presence-absence koding, jf. kap. 2.3.3) og signifikanstesting. Jeg vil hevde at de kvantitative analysene som var basert på et tilfeldig utvalg med 97 respondenter gav viktige nyanser både til tolkningen av datamaterialet og som helhet og besvarelsen av forskningsspørsmålene.¹⁷² Oversikten over begrunnelsestyper (jf. kap. 6.1) og funnet som viste at det var et sprik mellom profesjonsutøvernes villighet til å sende bekymringsmelding i hypotetiske situasjoner sammenliknet med deres virkelige erfaringer var, slik jeg ser det, to av de viktigste innsiktene som jeg ikke kunne kommet fram til uten kvantitative analyseteknikker og kombinerte metoder. Jeg vil likevel framheve den usikkerheten som alltid vil hefte ved empiriske analyser. Det kan med rette innvendes at vurderingen av studier som hovedsakelig er kvalitative vil avhenge av kvaliteten på gjennomføringen av studien, tekstens transparens og argumentets overbevisningskraft.

Inkonsistente eller komplementære funn?

I den videre framstillingen vil jeg fokusere på et kvalitetskriterium som Teddlie og Tashakkori (2009) knyttet til tolkningenes styrke (*interpretive rigor*), og relatere dette til diskusjonen av en sentral utfordring i mitt arbeid med tolkningen av datamaterialet. Jeg vil utdype en problemstilling jeg har antydnet flere steder i argumentasjonen tidligere. Hvordan kan jeg forklare at to av tre intervjupersoner (N=12) oppgav at de ville melde til barnevernet i minst ett av spørreundersøkelsens hypotetiske dilemmaer mens bare én av tolv intervjupersoner oppgav at de hadde gjennomført bekymringsmeldinger på eget initiativ (jf. kap. 6.2.5 og 6.4 pkt. 2)? Bør dette spriket mellom profesjonsutøvernes villighet til å melde i hypotetiske eksempler og virkelige situasjoner i yrket tolkes som et uttrykk for at mine hovedfunn er *inkonsistente*, eller kan det argumenteres for at de ulike resultatene er *komplementære* og «might indicate

¹⁷² Jeg støtter meg på Bergman som hevder at funn som etableres ved å bruke kvantitative teknikker på et kvalitativt materiale «cannot usually be observed with qualitative methods, so this set of results is likely to add additional insights into the content and meaning structure embedded in the non-numerical data» (2010:389). I kap. 2.3.3 og 2.4.3 beskrev jeg hvordan jeg har vekslet mellom kvantitative overblikk og kvalitativ nærlesning av empirien gjennom de ulike skrittene i analyseprosessen.

that the two sets are revealing two different aspects of the same phenomenon» (Teddlie og Tashakkori, 2009:306)? Slik jeg tolker det, utfordrer tilsynelatende inkonsistente funn i mixed methods studier forskeren til å søke etter troverdige teorier som kan forklare en eventuell sammenheng mellom funnene.

Med utgangspunkt både i egne analyser og i sentrale funn fra forskningen på feltet, er det gode argumenter for å skille teoretisk mellom profesjonsutøveres *evne til å avdekke* f.eks. seksuelt misbruk av barn og deres *vilje til å faktisk sende* bekymringsmelding (jf. O' Toole m.fl., 1999; Walsh m.fl., 2008). For å uttrykke det på en annen måte, så viser forskningen på feltet at avdekking ikke nødvendig blir fulgt opp av bekymringsmelding til barnevernet. I tråd med dette har jeg valgt å tolke mine informanters høye villighet (jf. funn i kap. 5.2) til å melde i hypotetiske saker som et uttrykk for deres intensjoner (jf. Walsh m.fl., 2012:1938) eller *holdninger til å sende bekymringsmelding* gitt de konkrete omstendighetene som er omtalt i vignetten.¹⁷³ Dermed vil jeg argumentere for at svarene først og fremst indikerer hvorvidt profesjonsutøverne mener det er riktig å sende bekymringsmelding eller ikke i den konkrete saken. Med en slik presisering markerer jeg avstand til en posisjon som vektlegger at surveysvarene mine kan brukes til å *predikere handlingsvalg i reelle situasjoner i yrket*. Det viktigste spørsmålet i denne sammenhengen er om jeg kan presentere en teori som kan forklare den store forskjellen mellom profesjonsutøvernes holdninger til å melde bekymring i hypotetiske saker og deres handlingsvalg i reelle bekymringssaker i yrket. Jeg vil hevde at dette kan ha flere ulike årsaker.

- I hypotetiske vignetter kan profesjonsutøveren foreta handlingsvalg uten å måtte ta hensyn til ulike begrensninger som kan gjøre seg gjeldende i en reell beslutningssituasjon (f.eks. tidspress, usikkert informasjonsgrunnlag, motstridende verdier eller interesser).
- Det har ingen omkostninger for profesjonsutøveren å melde i en hypotetisk sak. I en reell bekymringssak, derimot, kan profesjonsutøvere oppleve uheldige konsekvenser etter å ha sendt en bekymringsmelding. Forskning på feltet tyder bl.a. på at profesjonsutøvere frykter at bekymringsmeldinger kan ødelegge eller forsure forholdet til foreldrene (O' Neill m.fl., 2010:394), at meldinger kan gjøre situasjonen vanskeligere for barnet (Walsh m.fl. 2005:20) eller skade kirkens rykte

¹⁷³ Rae m.fl. er tydelige på at hypotetiske vignetter *måler holdninger og ikke atferd*, «in other words, we asked respondents to indicate the extent to which they believed it was ethical to break confidentiality under different circumstances; this is very different from asking them whether they would actually break confidentiality in their own schools and with their own students» (2009:458). Som det vil framgå av argumentasjonen min over, er jeg enig med Rae m.fl. på dette punktet.

og prestens posisjon (Teare, 2006:6). Videre er det grunn til å understreke at en bekymringsmelding vil føre til ekstraarbeid for læreren (dokumentasjon og/eller utforming av melding). Disse forholdene kan bidra til å forklare hvorfor informantene mine framstod som mindre villige til å melde bekymring i reelle situasjoner enn i hypotetiske dilemmaer.

- *Teoretisk* vil jeg forklare forskjellen mellom profesjonsutøvernes holdninger i hypotetiske situasjoner og deres reelle handlingsvalg med utgangspunkt i Vetlesens teori om moralsk persepsjon (1994, jf. kap. 3.5 og 7.3). Analysene mine gir for det første grunnlag for å hevde at *kognitive elementer kan blokkere profesjonsutøvernes moralske persepsjon* og føre til at det ikke blir foretatt noen aktive handlinger for å løse en akutt situasjon (jf. kap. 7.3). Jeg har sterke funn knyttet til betydningen av taushetsplikt, tjenestevei og profesjonsutøvernes ansvarsforståelse. Det kan argumenteres for at profesjonsutøvere henviste til disse tre mekanismene som et ledd i å fraskrive seg ansvaret for å foreta valg i en beslutningssituasjon. Det er viktig å påpeke at lærerne og prestene viste en omtrent identisk og høy villighet til å melde i hypotetiske saker (jf. kap. 5.2.1). I reelle bekymringssaker (jf. kap. 6.2.5) endret bildet seg betydelig. Med taushetsplikt og tjenestevei som begrunnelse endret mange profesjonsutøvere, som hypotetisk mente det var riktig å melde til barnevernet, sine begrunnelser og handlingsvalg. Videre har jeg funn som tyder på at private og profesjonelle erfaringer kan blokkere den moralske persepsjonen og føre til at det ikke blir satt i gang nødvendige tiltak i bekymringssaker, jf. kap.7.3.

Samlet vil jeg hevde at punktene jeg har skissert over gir grunnlag for å hevde at de to funnene, *høy villighet* til å melde i hypotetiske saker og *liten faktisk erfaring* med bekymringsmeldinger, bør forstås som komplementære. Dermed vil jeg argumentere for at mine analyser av disse funnene samlet kan gi et mer nyansert bilde av analyseobjektet enn jeg kunne oppnådd uten kombinerte metoder, og dermed også et godt utgangspunkt for å drøfte hva som kan hindre og hva som kan fremme profesjonsutøvernes arbeid med bekymringssaker.¹⁷⁴

¹⁷⁴ Deacon m.fl. argumenterer på samme måte for at funn som i første omgang blir oppfattet som inkonsistente kan sette forskeren på sporet av «the possibility that issues are more multifaceted than they may have initially supposed, and offering the opportunity to develop more convincing and robust explanations of the social processes being investigated» (1998:61).

Det er et omstridt spørsmål hvordan reliabilitet kan forstås i rammen av kvalitativ forskning. Det har f.eks. blitt foreslått at *ekstern reliabilitet* kan beskrives som «the degree to which a study can be replicated» (LeCompte og Goetz, 1982 i Bryman, 2008:376), men Bryman er imidlertid tydelig på at replikasjon er et kriterium som kvalitativ forskning vanskelig kan oppfylle. Dette henger sammen med «it is impossible to "freeze" a social setting and the circumstances of an initial study» (2008:376). Videre omfatter kvalitative studier oftest svært mange faktorer og disse kan ikke kontrolleres på samme måte som i f.eks. et laboratorieeksperiment. Andre kvalitative forskere kan studere samme tema som meg med samme metoder, men forskjeller i omgivelsene eller andre faktorer i forskningskonteksten kan påvirke studiet på en måte som har betydning også for resultatene av forskningen. Bryman antyder derimot at *intern reliabilitet* kan være et mål som har større relevans. Han beskriver intern reliabilitet som i hvilken grad ulike medlemmer av et forskerteam «agree about what they see and hear» (2008:376). I dette PhD-arbeidet har jeg ikke hatt økonomiske ressurser til å involvere andre forskere på en omfattende måte i en felles koding og analyse av datamaterialet. Jeg har brukt flere kodere på deler av vignettundersøkelsen. Tilbakemeldinger på mine analyser fra veiledere, deltakere i doktorgradsprogram og andre fagfeller har vært en viktigere måte å kvalitetssikre mine observasjoner, analyser og begrunnelser. Fordi prosjektet mitt har en tverrfaglig karakter, så har jeg vært avhengig av gode og kritiske lesere innen de fagfeltene som ikke er mine egne, spesielt skole og juss. I tillegg har jeg holdt flere foredrag og seminarer om taushetsplikt, meldeplikt og avvergeplikt i praksisfeltet. Dette har både gitt meg mulighet til å diskutere mange ulike dilemmaer i praksisfeltet med utgangspunkt i hypotetiske case og muligheten til å teste ut mine tolkninger og tentative analyser.

Generalisering, forbehold og konklusjonenes rekkevidde

Som det vil framgå av mine metodiske og vitenskapsteoretiske refleksjoner (kap. 2 og 7.3.5), vil jeg være tilbakeholdende i mine påstander om muligheten for generalisering med utgangspunkt i dette arbeidet. Jeg vil, som Danermark m.fl. understreke kunnskapens og teoriens foreløpige karakter (Danermark m.fl., 2002:94), og dermed at enhver konklusjon og teori alltid må være åpen for revisjon, kritikk og forkasting. Jeg har hatt flere informanter og respondenter enn det som er vanlig i kvalitativt orientert forskning, men jeg vil være tydelig på at det isolert sett ikke påvirker mine muligheter til generalisering. Tvert imot vil jeg minne leseren om de mulige

begrensningene ved forskningsdesignet jeg har valgt. Jeg vil framheve problematikken knyttet til forskningseffekten i intervjuforskning (jf. kap. 2.3.1, 2.5.1 og 2.5.4), forskningsetiske utfordringer knyttet til å forske i eget praksisfelt (jf. kap. 2.5.4 og under) og utfordringer knyttet til at skjønnsutøvelse ikke er et analyseobjekt jeg som forsker kan ha direkte tilgang til (jf. kap. 2.1). Jeg har adressert disse problemene og begrunnet mine valg underveis i metodekapitlet og har ikke anledning til å gjenta argumentasjonen her. Jeg vil imidlertid være tydelig på at jeg, med Brymans begreper, har gjort hyppig bruk av *moderatum generalization* (2008b:392), dvs. forsøk på å sammenlikne egne hovedresultater med viktige studier på forskningsfeltet. Både i kap. 6.4 og i konklusjonskapitlet spiller slike sammenlikninger en viktig rolle. Til sist må imidlertid analysene og konklusjonene mine vurderes ut fra argumentets konsistens og hvordan resultatene mine står seg i forhold annen forskning på feltet. Med støtte i f.eks. Riis (2009:239), vil jeg hevde at forskere kan søke å validere konklusjoner fra en kvalitativ studie ved å konfrontere dem med funn fra andre studier på feltet. Teddlie og Tashakkori (2009:294) argumenterer for at en slik empirisk konfrontasjon er et sentralt element i å undersøke hvorvidt resultatene i en studie er troverdige. På bakgrunn av de undersøkelsene og sammenlikningene jeg har foretatt, vil jeg framheve at funn i internasjonale studier samstemmer godt med mine hovedresultater (jf. kap. 6.4).

Sluttreleksjoner rundt forskning i eget praksisfelt

Jeg tematiserte forskningsetiske utfordringer knyttet til å forske i eget praksisfelt i kap. 2.5.4, og har vært opptatt av disse problemstillingene helt siden jeg formulerte prosjektbeskrivelsen til denne studien. Jeg har påpekt manglende analytisk distanse, overidentifisering med intervjupersonene (NEM, 2009) og at forskeren kan glemme å «problematisere det tilvante» (Repstad, 2002:211) som potensielle utfordringer knyttet til å forske på egen profesjon. Videre har jeg vist til at NEM argumenterer for at en refleksiv holdning er nøkkelen til å håndtere denne tematikken på en vellykket måte i et forskningsprosjekt (NEM, 2009:kap. 5). Ved slutføringen av dette arbeidet, vil jeg framheve at komparasjonen mellom lærere og prester har vært det viktigste grepet i mitt forsøk på å oppnå tilstrekkelig analytisk distanse. Arbeidet med å studere problemstillinger som jeg kjente til fra min egen yrkeserfaring (jf. kap. 1.1.1) ut fra en annen profesjon, har bidratt til å avfortroliggjøre mitt møte med eget praksisfelt. Jan-Olav Henriksen argumenterer for at «comparative studies have the advantage of making clear alternatives to the given and present normativity, and they thereby serve to defamiliarize more easily or readily the patterns that underlie and shape the material

– or the researcher's preconditions for the understanding of the material» (2011:27). Jeg har erfart dette i mitt eget arbeid, og jeg vil særlig kommentere to punkter. Jeg vil for det første understreke at det var svært nyttig for analyseprosessen å studere to profesjoner som både hadde ulike yrkesroller og tydelige forskjeller i lovverket knyttet til taushetsplikt, meldeplikt og avvergeplikt. Det siste punktet var viktigst for min del, og en stor hjelp til å ikke ta observasjoner, begrunnelser og funn i materialet fra min egen profesjon for gitt. Konkret vil påpeke at det var fruktbart å tolke mine funn knyttet til prestenes håndtering av bekymringssaker ut fra lærernes kultur for samarbeid og informasjonsdeling (jf. kap. 6.2.2), og motsatt, å tolke lærernes praktisering av taushetsplikten ut fra prestenes restriktive holdninger til deling av sensitiv informasjon (jf. kap. 6.3.1). Jeg vil hevde at komparasjonen var særlig nyttig for å identifisere og analysere det jeg tolker som utslag av implisitt¹⁷⁵ normativitet (Henriksen, 2011:25) knyttet til taushetsplikt og tjenestevei. Jeg har nemlig påpekt at det er et viktig trekk ved taushetsplikten, slik den blir praktisert i kirken, at den blir tatt for gitt, eller mer presist, at taushetsplikten automatisk blir lagt til grunn for handlingsvalg uten nærmere refleksjoner (jf. kap. 6.4 pkt. 5). For det andre førte arbeidet med komparasjonen til analytiske ideer og perspektiver som jeg ikke ville kommet fram til på andre måter. Jeg fikk ideen om at sentrale funn i materialet mitt kunne tolkes ut fra begrepet reifisering etter å ha gjennomført analysene av prestenes begrunnelser knyttet til taushetsplikt og lærernes refleksjoner knyttet til tjenestevei. Begge disse mekanismene involverte nemlig påstander om at profesjonsutøverne «ikke [har] noe valg, jeg må handle slik på grunn av min stilling» (Berger og Luckmann, 1966/2000:102). Det kan argumenteres for at et resultat står sterkere når den samme observasjonen blir gjort med utgangspunkt i to forskjellige kontekster eller case. For mitt prosjekt ledet analysene og refleksjonene knyttet til reifisering videre til refleksjoner rundt forholdet mellom et politisk, profesjonelt og personlig ansvar (jf. kap. 3.6 og 7.3.3), og altså til områder som er i kjernen av dette arbeidet og det bidraget jeg ønsker å gi (jf. kap. 7.4.3).

¹⁷⁵ Henriksen presiserer at implisitt normativitet dreier seg om forhold «which functions tacitly, it is not verbalized or thematized, and serves as a "taken-for-granted" assumptions about the matters in question» (2011:25).

7.4. Drøfting: Hva kan fremme meldinger til barnevernet?

I dette arbeidet undersøker jeg profesjonell skjønnsutøvelse innenfor områder hvor mye står på spill. I kunnskapsoversikten i kap. 1.1.2 presenterte jeg kunnskap om omfanget av familievold, omsorgssvikt og overgrep mot barn og unge, og videre refererte jeg forskning som har undersøkt konsekvensene av å vokse opp under slike forhold. Meldeplikten til barnevernet og avvergeplikten i straffeloven kan forstås som to av sikkerhetsnettene som skal bidra til at slike skadelige forhold blir avdekket før skadevirkningene blir store eller uopprettelige. Det er grunn til å presisere at *avvergeplikten*, som er de bestemmelsene prestenes skjønnsutøvelse først og fremst må analyseres i forhold til, *er enda videre* og dekker en lang rekke alvorlige, straffbare forhold (jf. kap. 4). Avvergeplikten omfatter altså flere forhold og straffbare handlinger enn jeg av pragmatiske hensyn har hatt anledning til å analysere i dette arbeidet. Det er likevel viktig å presisere dette, både for å forstå bredden i straffelovens § 139, men også for å kunne vurdere den eventuelle overføringsverdien av mine analyser til beslektede temaer (altså andre temaer enn familievold, omsorgssvikt og overgrep) hvor skjønnsutøvelsen på samme måte er regulert av straffelovens bestemmelser om avvergeplikt.

Profesjonsutøvernes *anledning til* og *plikt til* å gripe inn i bekymrings saker er tydelig utmeislet i lovverket. Likevel tyder analysene mine på at profesjonsutøverne vil vente lenge med å koble inn barnevernet eller politiet (jf. kap. 6.2.3 og 6.4 pkt. 2.). Terskelen for å melde bekymring framstår som høy og de fleste informantene var tydelige på at de ikke hadde tatt selvstendige initiativ til å gjennomføre meldinger (jf. kap. 6.4). Først når en sak blir oppfattet som akutt, eller når liv og helse står på spill, oppgav de fleste informantene at de ville vurdere å ta initiativ til bekymringsmeldinger for å avverge en alvorlig situasjon. Analysene viste dessuten at informantene var betydelig mer villige til å melde i hypotetiske eksempler enn med utgangspunkt i reelle situasjoner i yrket (jf. kap. 6.4 pkt. 2). Mine funn, sammenholdt med internasjonal forskning (jf. kap. 6.4 pkt. 2), gir grunn til å tro at det rapporteres for lite til barnevernet i skolen og Den norske kirke. Denne påstanden underbygger jeg med at henholdsvis 60 % og 40 % av informantene mine *ikke* ville melde til barnevernet i de to vignettene som begge klart kan defineres innenfor meldeplikten eller avvergeplikten (jf. kap. 5.1). Påstanden kan videre støttes av at et fåtall av informantene hadde egne erfaringer med å melde, til tross for lang yrkeserfaring og til tross for at de fleste informantene kunne gjengi konkrete eksempler der de hadde vurdert å melde.

På denne bakgrunnen vil jeg avslutte kapittel 7 med å være eksplisitt på mine normative vurderinger og drøfte mulige implikasjoner av denne studien. Jeg har valgt å fokusere drøftingen ved å formulere seks påstander, jf. overskriftene i de påfølgende delkapitlene. Grunnlaget for slutningene mine har jeg først og fremst lagt i forskningsoversiktene (kap. 1.3 og 6.4), den empirinære analysen (kap. 5 og 6) og den teoriinformerte analysen (kap. 7.1-7.3). I analysene har jeg identifisert ulike faktorer som kan *hindre meldinger* til barnevernet. Jeg har analysert disse faktorene bl.a. ut fra organisasjonsteori (kap. 7.2) og Vetlesens teori om moralsk persepsjon (kap. 7.3). Jeg vil referere kort tilbake til enkelte av disse hindringene underveis i kapitlet, og dette vil tjene som en negativ bakgrunn for flere av påstandene i drøftingen. Ut fra et ønske om å redusere antall dubletter i framstillingen, og et formål om å gi et konstruktivt bidrag til feltet jeg analyserer, så vil jeg la ett overordnet spørsmål danne bakteppe for drøftingen, nemlig *Hva kan fremme meldinger til barnevernet?*¹⁷⁶ Dette kapitlet utgjør kjernen i mitt svar på problemstillingens andre delspørsmål «Hvordan kan profesjonelt skjønn kvalifiseres slik at profesjonsutøvere kan bli bedre utrustet til å håndtere bekymringssaker?». Dette spørsmålet operasjonaliserte jeg i forsknings-spørsmål nr. 5-7. Drøftingene blir konsentrert rundt spørsmål nr. 6 «Hva kan hindre og hva kan fremme meldinger til barnevernet?» og nr. 7 «Kan endringer i de strukturelle vilkårene rundt de profesjonelles arbeid påvirke deres beredskap til å håndtere bekymringssaker?». Som nevnt i kap. 1.4, bruker jeg strukturbegrepet for å vise at jeg i analysene tar høyde for betydningen bl.a. den organisatoriske konteksten kan ha for profesjonell skjønnutøvelse (Hawkins, 2001a:25)). Jeg analyserer altså ikke profesjonell skjønnutøvelse utelukkende som et isolert fenomen som utføres av individuelle moralske agenter. I drøftingen diskuterer jeg derfor implikasjoner av studien også i forhold til den kollektive og organisatoriske konteksten profesjonsutøvernes skjønnutøvelse inngår i. Jeg vil gjøre oppmerksom på at de følgende underkapitlene til en viss grad kan være overlappende, men vil argumentere for at inndelingen har noen pedagogiske fordeler som kan forsvare dette. Argumentasjonen er fyldigere bl.a. i kap. 7.4.5 og 7.4.6, fordi jeg i disse delkapitlene

¹⁷⁶ Mine analyser og funn fra internasjonal forskning danner grunnlag for min påstand om underrapportering til barnevernet (jf. kap. 6.4), og de utgjør derfor den empiriske bakgrunnen for mitt valg av vinkling på drøftingen. Ved å formulere meg slik, hevder jeg implisitt at det meldes for lite til barnevernet i de to profesjonene jeg undersøker. Jeg må presisere at jeg ikke kan svare fullstendig på spørsmålet om hva som kan fremme meldinger til barnevernet her, og at jeg følgelig må konsentrere drøftingen rundt det jeg har egne funn og empiri på.

drøfter temaer som i mindre grad ble dekket i den teoriinformerte analysen i kap. 7.1-7.3.

Avslutningsvis i denne innledningen vil jeg gjenta at straffelovens bestemmelser om avverging i første rekke nevner politiet som meldingsinstans (jf. kap. 4.2.3). Til tross for dette, var det bare et fåtall av informantene i vignettundersøkelsen som oppgav at de ville melde til politiet (jf. kap. 5.2.1). Jeg vil presisere at også intervjuene som fokuserte på informantenes egne erfaringer med bekymringssaker gav mindre materiale knyttet til profesjonsutøvernes kontakt med politiet enn det politiets rolle i straffelovens § 139 kunne tilsi. I drøftingen vil jeg videreføre prioriteringen jeg har gjennomført i analysene i kap. 5-7 og fokusere på det jeg har bredest empirisk grunnlag for, nemlig drøfting av profesjonsutøvernes skjønnsutøvelse knyttet til meldinger til barnevernet.

7.4.1 Skolens og kirkens ledelse må heve både sin egen og de ansattes kunnskap om og bevissthet rundt håndtering av bekymringssaker

I analysene har jeg vist at rektorene har stor betydning for hvordan bekymringssaker faktisk blir håndtert på de enkelte skolene. Jeg har for det første belagt at det er et avvik mellom terskelen lovverket angir for meldinger til barnevernet og lærernes egne terskler for å melde (jf. kap. 6.4 pkt. 2 og 3). Videre har jeg vist at lærerne i all hovedsak diskuterer sine bekymringer internt på skolene og at de løfter de vanskeligste sakene opp til rektor (jf. kap. 6.2.2 og 6.3.2). For det andre har jeg framhevet at bekymringssaker av ulike årsaker kan stoppe opp internt på skolene (jf. kap. 6.3.2). Disse funnene finner støtte i den internasjonale forskningen på læreres meldinger til barnevernet, spesielt i resultatene som viser at lærere melder bekymring tjenestevei og at sakene av ulike grunner kan bli stoppet av rektorene (jf. kap. 6.4 pkt. 6). I en norsk kontekst vil jeg vise til at NOVA-rapporten om taushetsplikt og opplysningsplikt (jf. kap. 1.3.4) pekte på at «*lederens kunnskap om og opptatthet av regelverket* har stor betydning for hvor sikker den enkelte ansatt kjenner seg på regelverket» (Stang et al., 2013:9, kursiv i original). I sin undersøkelse av regelkunnskap i ulike profesjoner, konkluderte Stang m.fl. med at de «*Ansatte innen skole var mest usikre på de ulike lovene og retningslinjene*» (2013:165). Samlet gir dette et godt grunnlag for å hevde at *skoleledere må ta ansvar for å heve både sin egen og de ansatte kunnskap om og bevissthet rundt håndtering av bekymringssaker.*

Jeg har grunnlag for å inkludere også den kirkelige ledelsen i den kursiverte påstanden over, og jeg skal presisere mine påstander i det følgende. Selv om analysene viste at prestene i langt større grad enn lærerne tar beslutninger i bekymringssaker alene, så har jeg problematisert forestillingen om at prestene arbeider som «ensomme ulver» med bekymringssaker (jf. kap. 6.2.2). Informantene gav uttrykk for at de enkelte ganger diskuterer vanskelige saker med kollegaer, veileder, prost eller biskop. Flere prester uttrykte videre at biskopen måtte *løse dem fra taushetsplikten* dersom det skulle bli aktuelt for dem å ta kontakt med hjelpeapparatet. Dette stemmer imidlertid ikke med min analyse av lovverket (jf. kap. 4.2). Prestens avvergeplikt gjelder uavhengig av biskopens standpunkt i en konkret bekymringssak. Det er grunn til å understreke at innholdet i bestemmelsene om avvergeplikten framstod som lite kjent for prestene i undersøkelsen min, og videre at flere av prestene praktiserte taushetsplikten strengere enn det de selv oppfattet at de hadde juridisk dekning for (jf. kap. 6.3.1 og 7.1). Videre vil jeg poengtere at mens norske barnehagelærere og grunnskolelærere kan finne veiledning i både innføringsbøker (f.eks. Claussen, 2010; Eriksen og Germeten, 2012), stortingsmeldinger (Kunnskapsdepartementet, 2009), offisielle rundskriv og ressurser fra feltet skolejuss (jf. kap. 4.1), så har prestene til sammenlikning svært få skriftlige ressurser som kan veilede deres skjønnsutøvelse (jf. kap. 4). Tjenesteordning for menighetsprester fastslår at prester har taushetsplikt «etter gjeldende regler» (§ 22), men det mangler slik jeg ser det andre kilder og hjelpenormer som kan hjelpe prestene i tolkningen og operasjonaliseringen av et omfattende regelverk. Jeg har ikke funnet sentralkirkelige dokumenter som er viet til analyser av grunnlaget for taushetsplikten eller refleksjoner over når kirkelige ansatte skal eller må sette taushetsplikten til side. Bispemøtet i Den norske kirke har ikke laget noen offisielle uttalelser om taushetsplikt og avvergeplikt, og har heller ikke hatt dette som egen sak fra opprettelsen i 1917 og fram til 2015.¹⁷⁷ Jeg vil hevde at denne sentralkirkelige *tausheten om taushetsplikten* står i en skarp kontrast til den avgjørende betydningen mange av prestene tillegger taushetsplikten (jf. kap. 6.3.1). Flere av informantene mine var nemlig tydelige på at taushetsplikten er en viktig del av *selve grunnlaget for prestedtjenesten*. Ut fra mangelen på veiledning og rundskriv på feltet, vil jeg hevde at formuleringene i tjenesteordningen kan gi grobunn for uklarhet og misforståelser, og resultatet er at vanskelige tolkninger og avgjørelser i for stor grad blir overlatt til den enkelte presten. NOVA-undersøkelsen om taushetsplikt framhever

¹⁷⁷ Jf. protokollregisteret til bispemøtet (Bispemøtet, 2014). Jeg har heller ikke funnet noe departementalt rundskriv som kan fungere som «hjelpenormer» (Eckhoff og Sundby, 1991) for prestenes skjønnsutøvelse i forhold til taushetsplikt og avvergeplikt.

veiledere og rundskriv som «den sentrale kommunikasjonskanal mellom lovgiver og praksisfeltet (Stang m.fl., 2013:87), og forskerne er tydelige på at «Regeltolkning og -forståelse ser ut til i alt for stor grad å bli overlatt til den enkelte ansattes eget faglige skjønn» (samme sted).

Med utgangspunkt i min undersøkelse vil jeg for det første argumentere for at kirkeavdelingen i Kulturdepartementet bør utforme rundskriv som tematiserer hvordan prester bør forstå sentrale problemstillinger knyttet til taushetsplikt, meldeplikt og avvergeplikt. Med tanke på skillet mellom stat og kirke som forberedes fra 2017, og at kirken fra 1. januar 2017 skal overta arbeidsgiveransvaret for prestene, bør også Kirkerådet og Kirkemøtet arbeide juridisk og teologisk med spørsmålene knyttet til taushetsplikt, meldeplikt og avvergeplikt. For det andre vil jeg påpeke behovet for at biskopene har et fokus på disse temaene som en del av sin tilsynsmyndighet og oppfølgingen av prester og menigheter. For det tredje tyder mine undersøkelser på at det er behov for *bedre rutiner knyttet til håndteringen* av bekymringssaker og *bedre opplæring* i arbeidet med slike saker både i skolen og kirken. Læreren Frida argumenterte f.eks. med at rektorene «må på banen» og kommunisere «hva som faktisk er forventet av kollegiet, og så får de kurse oss i det». Konkret tok hun til orde for at rektorer burde gå gjennom meldepliktsreglene flere ganger i året, på samme måte som f.eks. brannvern. Jeg vil argumentere for at både kirkens¹⁷⁸ og skolens¹⁷⁹ ledelse har et ansvar for å adressere dette kunnskapsbehovet og at de deler dette ansvaret med utdanningsinstitusjonene.¹⁸⁰

Det kan innvendes at påstanden i overskriften i dette delkapitlet framstår som både bred og ufokusert, og at den derfor kan være vanskelig å diskutere kritisk. I en kritisk drøfting vil det være viktig å innvende at *meldeplikten og avvergeplikten er den enkelte profesjonsutøvers personlige ansvar* (jf. kap. 4 og 7.3.3). Det at informantene drøfter bekymringssaker med kollegaer eller ledelsen innebærer ikke at de har anledning til å si fra seg det framoverskuende ansvaret for å følge med helt til saken har fått en løsning (jf. kap. 7.3.3). Verken juridisk (jf. kap. 4) eller moralsk (jf. kap. 7.3.2) framstår det som rimelig at lærere plasserer ansvaret for håndteringen av

¹⁷⁸ Fra 2014 har Bispemøtet fått et særskilt ansvar for å tilrettelegge prestenes etter- og videreutdanning. Det har blitt utviklet en kompetanseutviklingsplan for prester med nasjonale satsninger, regional kursvirksomhet (bispedømmene) og tiltak i prostiene (jf. Bispemøtet, 2015). Jeg vil hevde at tiltak på flere av disse nivåene kan være aktuelt ut fra mitt prosjekt.

¹⁷⁹ Her sikter jeg til både rektor og skoleeier.

¹⁸⁰ Jeg utdyper mine påstander om kunnskapsbehov i kap. 7.4.2. og 7.4.5

bekymringssaker på rektor. Det er grunn til å understreke at læreren ofte er den som har mest kjennskap til eleven og som derfor har best grunnlag for å vurdere både bakgrunnen for og styrken av bekymringen. Jeg vil likevel poengtere at involvering av kollegaer eller overordnede i slike prosesser *kan* være et element som kan bidra til å kvalitetssikre beslutninger (jf. kap. 7.2). I forhold til dette, vil jeg hevde at dersom håndtering av bekymringssaker tjenestevei skal gi gode resultater, så krever det for det første at ledelsen prioriterer arbeidet med slike saker i en travel arbeidshverdag, og for det andre at arbeidet med bekymringssaker anerkjennes som en av skolens sentrale oppgaver. Den siste påstanden utdyper jeg i kap. 7.4.4. Empirien min tydet nemlig på at informantene hadde varierende erfaringer med å involvere ledelsen i krevende elevsaker. På den ene siden framstod skolens ledelse som en viktig støtte i vanskelige situasjoner, og rektors inngrep i saker kunne føre til at lærerne fikk mer tid til å prioritere arbeidet i klassene. På den andre siden var flertallet av lærerne tydelige på at de ofte måtte pushe og purre på ledelsen, og videre at de ofte ikke fikk tilbakemelding om hvordan det gikk i saker de hadde løftet til ledelsen (jf. kap. 6.2 og 6.3).

For å fremme arbeidet med meldinger til barnevernet, så vil jeg hevde at det er nødvendig å balansere en sterk understrekning av at meldinger er et personlig ansvar med en poengtering av at ledelsen i skolen og kirken har et ansvar for hvordan arbeidet i slike saker blir håndtert organisatorisk og prioritert i faktisk arbeid. Denne påstanden støtter jeg bl.a. på NOVA-undersøkelsen som framhevet at lederne har stor betydning for de ansattes forståelse av regelverket (jf. Stang m.fl., 2013:9). Videre vil jeg vise til Walsh m.fl. (2005) som konkluderte med at rektors holdninger til bekymringssaker har stor betydning for om saker faktisk blir meldt. Det er relevant for mine undersøkelser at Walsh m.fl. poengterte at rektors holdninger framstår som avgjørende når lærerne er usikre på sin egen rolle i håndteringen av bekymringssaker (2005:21). I tråd med dette vil argumentere for at profesjonsutøvernes holdninger og handlingsvalg i bekymringssaker, i hvert fall delvis, bør forstås ut fra ledelsens holdninger og tilrettelegging. Skolens innarbeidede rutiner, ledelsens åpenhet for å diskutere vanskelige elevsaker og deres evne til å legge til rette for lærersamarbeid framstår som viktige strukturelle vilkår som kan ha betydning for lærernes mulighet til å gjøre gode vurderinger i bekymringssaker. Denne påstanden kan videre støttes av NIFU-undersøkelsen om lærernes arbeid med psykisk helse i skolen (jf. kap. 6.4. pkt. 4). Holen og Waagene konkluderte med at skolens støttesystemer og rutiner er de faktorene som påvirker lærernes kompetanse mest i arbeidet med psykisk helse (2014:84).

Videre vil jeg argumentere for at lederne har et primært ansvar for organisasjonens innramming (jf. Feldman, 2001). Lederne gir føringer for og lager rammer for hva som er målet for virksomheten, for hvordan det skal jobbes og for hva som skal prioriteres på deres arbeidsplass. Med referanse til Vetlesen (1994) og Feldman (2001) vil jeg hevde at den yrkesmessige sosialiseringen som foregår i organisasjonene i stor grad gir føringer, på godt og på vondt, for profesjonsutøvernes skjønnsutøvelse. Det framstår som vanskelig å sende bekymringsmelding uten å ha støtte hos ledelsen (jf. Stang m.fl., 2013:173). I tråd med dette vil jeg gjenta og forsterke påstanden om at ledelsen i skolen og kirken har et ansvar for å heve de ansattes kunnskap om og bevissthet rundt regelverket knyttet til taushetsplikt, meldeplikt og avvergeplikt. Dette ansvaret bør også involvere forsøk på å korrigere holdninger og praksis som ikke kan sies å komme inn under en rimelig tolkning av lovverket.¹⁸¹

7.4.2 Taushetsplikten bør bli forstått og praktisert som en betinget plikt

Jeg fremmet påstanden i overskriften allerede i kap. 7.2. Informantene knyttet nemlig så stor betydning til taushetsplikt (prestene) og tjenestevei (lærerne) at det framstod som lite sannsynlig at de ville avvike fra handlingsmønstrene som disse rutinene impliserte i konkrete dilemmasituasjoner i yrket (jf. kap. 7.2.1). Jeg diskuterte funnet teoretisk ut fra Berger og Luckmanns begrep reifisering og argumenterte for at det paradigmatisk uttrykket for reifisering, «jeg har ikke noe valg» (1966/2000:102), hadde stor forklaringskraft i forhold til empirien. I kap. 7.3.3 problematiserte jeg forestillingen om den absolutte taushetsplikten ut fra moralfilosofiske ressurser, og hevdet at en slik holdning til taushetsplikten kan innebære en tingliggjøring av *den andre*. Både informantene og mye av den teoretiske litteraturen om taushetsplikt legger sterk vekt på at taushetsplikten verner tillitsforholdet mellom profesjonsutøver og klient. I dette delkapitlet vil jeg bringe inn flere nyanser til denne diskusjonen og drøfte om det finnes empiriske belegg for å tillegge taushetsplikten så stor betydning som mange av informantene gjør.

Før jeg diskuterer dette spørsmålet, er det behov for å balansere framstillingen av taushetsplikten ved å kort oppsummere mine funn og noen sentrale teoretiske påstander knyttet til taushetsplikten. Taushetsplikten blir tillagt en stor betydning både i

¹⁸¹ Jeg utdyper hva jeg sikter til med dette i kap. 7.4.2 og 7.4.3.

ulike profesjonsetiske regler og i lovverket som regulerer virksomheten til profesjonsutøvere og andre ansatte i stat og kommune (jf. kap. 4). Kjørstad understreker at taushetsplikten verner integriteten til konfidenter og at den er en sentral del av personvernet (jf. Kjørstad, 2014). Reiss-Andersen poengterer som de fleste teoretikerne at taushetsplikten er viktig for tillitsforholdet mellom profesjonsutøver og klient, og hun antyder videre at taushetsplikten har betydning for at sakene skal bli opplyst på en god måte. Reiss-Andersen viser nemlig til at formålet med advokaters yrkesmessige taushetsplikt «er å legge forholdene til rette for et tillitsforhold mellom advokat og klient. Den skal muliggjøre en fortrolig gjennomgang og drøftelse av klientens samlede problemkompleks. Klienten skal ikke være redd for å gi advokaten et utfyllende bilde av saken» (2010:15). Jeg vil også vise til Jenkins (jf. kap. 1.3) som med utgangspunkt i empiriske studier hevder at taushetsplikten kan hjelpe ungdommer «in facilitating the development of their emotional autonomy» (2010:272). Videre vil jeg poengtere at taushetsplikten som et vern om tillitsforholdet mellom prest og konfident ble sterkt understreket også i mitt materiale. Informantene argumenterte for at taushetsplikten var avgjørende for konfidentens tillit til presten som samtalepartner eller tilliten til kirken som institusjon (jf. kap. 6.3.1). Flere informanter gikk langt i å hevde at en uthuling av taushetsplikten ville gjøre det umulig for dem å oppfylle sin rolle som prest. I forskningsoversiktene i kap. 1.3 og 6.4 påpekte jeg imidlertid at det finnes lite empirisk forskning på taushetsplikten.

Med utgangspunkt i profesjonsteori, litteratur om taushetsplikten og egen empiri kan utbredte argumenter knyttet til taushetsplikten sammenstilles til en argumentasjonsrekke med følgende punkter.

1. Profesjonene utfører oppgaver av stor allmenn interesse på fellesskapets vegner (jf. kap. 3.1).
2. Taushetsplikten sikrer tillitsforholdet mellom profesjonsutøver og klient (jf. kap. 4 og 6.3.1).
3. Unntak fra taushetsplikten kan føre til at færre bruker de profesjonelles tjenester (jf. kap. 4 og 6.2.1).¹⁸²

¹⁸² Barnemishandlingsutvalget formulerte argumentet slik «Mange vil heller greie seg uten helse- og sosialetatens hjelp, hvis man risikerer at opplysninger om hvordan man har mislykkes i livet, kommer til almenheten» (Sosialdepartementet, 1982:107). Videre legges det samme argumentet til grunn av Sosial- og helsedirektoratet; «Befolkningen må kunne stole på helsepersonells diskresjon, slik at de ikke unnlater å oppsøke helsetjenesten ved behov, eller at de tilbakeholder relevant informasjon, av frykt for at opplysninger om dem skal gis videre» (2006:5). Til sist vil jeg også vise til at advokatlovutvalget argumenterer med at «Uten et fortrolighetsforhold er det grunn til å frykte at folk ville blitt tilbakeholdne med å oppsøke juridisk bistand. Ikke

4. Konklusjon: Taushetsplikten er viktig for å sikre at befolkningen bruker de profesjonelles tjenester som er av allmenn interesse.¹⁸³

Jeg vil presisere at denne framstillingen er en syntese av mine empiriske funn og mye brukte argumenter knyttet til taushetsplikten. De enkelte elementene er bredt belagt, men sammenhengen fra punkt 1 til 4 har jeg konstruert selv. Verken hos informantene mine, eller i teorien jeg har brukt i dette arbeidet, finnes denne argumentasjonsrekken i sin helhet i denne formen. Hovedpoenget mitt er imidlertid å påpeke at de sentrale punktene i argumentasjonsrekken, dvs. punkt nr. 2 og 3, både i materialet mitt og i den teoretiske litteraturen ofte blir brukt som endegyldige bevis, og dermed på en måte som gjør videre argumentasjon både unødvendig og umulig. Jeg vil innvende at slike kategoriske formuleringer (jf. pkt. 2) kan fungere tilslørende og at de «gjør det lett å overse at de hensyn som ligger til grunn for maksimene, må veies mot hensyn som trekker i andre retninger» (Eckhoff og Sundby, 1991:129). Jeg vil nemlig argumentere for at det er et *empirisk* spørsmål hvorvidt det vil svekke tilliten til kirken eller presten dersom profesjonsutøveren setter taushetsplikten til side for å avverge f.eks. et alvorlig overgrep, jf. min omtale av tittelen på dette arbeidet i kap. 1.1. Internasjonalt har jeg bare funnet noen få noen studier som til en viss grad kan brukes til å kvalifisere påstandene som kommer til uttrykk i punkt 2 og 3. Det finnes nemlig få empiriske studier som undersøker hva taushetsplikten betyr for *klienters villighet* til å betro seg til profesjonsutøvere (jf. kap. 1.3.4; Crenshaw og Lichtenberg, 1993:185). Crenshaw og Lichtenberg dokumenterte imidlertid at *helsepersonell* i stor grad *fryktet* at foreldre som mishandlet egne barn enten ville holde seg unna terapi, eller ville holde tilbake informasjon i samtaler, dersom de ble advart om at helsepersonellet hadde meldeplikt.

Det finnes imidlertid lite forskning som måler folks ønske om taushetsplikt i saker der ulike verdier, for eksempel misbruk av barn, står mot hverandre. De få studiene som finnes tyder på at taushetspliktens posisjon svekkes betraktelig i slike tilfeller. Studien til Ormrod og Ambrose (1999) undersøkte folks *forventninger* til taushetsplikt i ti ulike profesjoner (jf. kap. 1.3.4), og resultatet var likt på tvers av alle profesjonene. Informantene gav nemlig uttrykk at informasjonen de delte «should be treated in

bare individet, men også øvrige samfunnsaktører som domstolene, forvaltningen og private motparter er tjent med at borgerne kan søke rettsråd i fortrolighet» (Justis- og beredskapsdepartementet, 2015:190).

¹⁸³ Slik jeg tolker det, tillegger forskerne bak NOVA-undersøkelsen taushetsplikten *enda større betydning* enn jeg antydte i punkt 4. Elisabeth Gording Stang hevder at «Retten til taushet om personfølsomme opplysninger er en forutsetning for borgernes tillit til offentlige myndigheter som forvalter velferdsgoder og -tjenester, og slik sett *en forutsetning for hele velferdsstatens fungering*» (Stang m.fl., 2013:43, min utheving).

greater confidence» (1999:418). Forskerne gjennomførte imidlertid en annen studie hvor de undersøkte folks holdninger til om psykologer burde melde fra om seksuelt misbruk av barn. Under 10 % mente at en psykolog ikke burde melde fra om seksuelt misbruk. Forskerne tolket resultatene fra studiene slik at folk i utgangspunktet ønsker at profesjonelle praktiserer taushetsplikten strengt, «yet when given real-life situations with which to grapple many seem *quite comfortable with the possibility of breaking confidences*» (1999:419, min utheving). Ormrod og Ambrose konkluderte med at «to many people confidentiality as a concept seems a good idea until one is forced to reconcile it with, for example, the safety of children» (Ormrod and Ambrose, 1999:419). Jeg vil argumentere for at Kane og Jacobs studie av forventninger til religiøse ledere peker i samme retning. 70,6 % av de spurte (N= 264) mente at taushetsplikten burde vike i tilfeller der de religiøse lederne kunne avverge skade ved å dele informasjonen. Bare 16,6 % var uenige i dette og markerte at religiøse ledere aldri burde bryte taushetsplikten i slike tilfeller (2012:72). Jeg vil konkludere med at de få tilgjengelige studiene på den ene siden ser ut til å styrke den utbredte antagelsen om at taushetsplikten utgjør en viktig del av folks forventninger til profesjonsutøvere. På den andre siden ser det ut til at et klart flertall av de spurte i disse undersøkelsene mener at taushetsplikten bør kunne vike i slike tilfeller som jeg undersøker i dette arbeidet. Dette gir et visst empirisk grunnlag for å hevde at det neppe vil svekke tilliten til kirken dersom prester setter taushetsplikten til side for å hjelpe barn ut av mishandling eller kvinner ut av familievold, jf. caset i spørreundersøkelsen min. Rudolfssons svenske studie (jf. kap. 1.3.3) tyder derimot på at ofre for seksuelt misbruk kan oppleve det som et svik dersom prester under henvisning til taushetsplikten ikke er villige til å hjelpe dem, «de som hade anförtrott sig till en präst/pastor under den tid som övergreppen pågick, beskrev tystnadsplikten som ett svek: de blev lämnade i en situation där övergreppen fortsatte» (2015:IV). Jeg vil hevde at Rudolfssons studie gir gode grunner til å revurdere om tillitsforholdet mellom profesjonsutøver og konfident utelukkende bør brukes som et argument for å overholde taushetsplikten, og ikke heller som et argument for å benytte avvergeplikten. Denne påstanden støtter jeg videre på at jeg ikke har funnet holdepunkter i forskningen på feltet som tilsier at profesjonsutøvere som overholder meldeplikten og avvergeplikten reduserer klienters villighet til å søke behandling (jf. pkt. 3 over og kap. 1.3.4). Beauchamp og Childress diskuterer denne tematikken eksplisitt. I *Principles of Biomedical Ethics* (1994) hevder de at i saker som involverer

legally accepted and mandated exceptions to confidentiality – such as requirements to report contagious diseases, *child abuse*, and gunshot wounds – no substantial evidence exists that

these requirements have either reduced prospective patients' willingness to seek treatment and to cooperate with physicians or significantly impaired the physician-patient relationship (1994:320, min utheving).

Slik jeg tolker sitatet, er Beauchamp og Childress tydelige på at det ikke finnes gode belegg for at helsepersonells meldeplikt, f.eks. om mishandling av barn, reduserer folks villighet til å søke behandling. Jeg vil derfor konkludere denne korte gjennomgangen av forskningen på feltet med at jeg ikke finner grunnlag for å godta verken punkt 2 eller 3 i argumentasjonsrekken over uten nærmere modifikasjoner. På den ene siden vil jeg argumentere for at taushetsplikten ivaretar sentrale verdier i forholdet mellom profesjonsutøver og klient. På den andre siden finnes det vektige grunner til å nyansere forståelsen og praktiseringen av taushetsplikten, noe som bl.a. kan implisere at profesjonsutøvere i ulike situasjoner skal eller bør sette den til side for å avverge alvorlige farer eller skader. Dermed har jeg underbygd påstanden som var utgangspunktet for dette delkapitlet, nemlig at taushetsplikten bør bli forstått og praktisert som *en betinget plikt* (jf. kap. 4.2.4), som en godt begrunnet hovedregel i dilemmasituasjonene profesjonsutøverne møter. Jeg vil imidlertid hevde at det i visse tilfeller kan få alvorlige følger for konfidentens helse og sikkerhet dersom prestene praktiserer taushetsplikten som en absolutt eller kategorisk plikt. Det er sannsynlig at prester, med ujevne mellomrom, kommer i kontakt med barn, unge eller voksne som trenger hjelp til å avverge fare eller skade (jf. kap. 1.1.2; Bledsoe m.fl., 2013, Rudolfsson og Tidefors, 2013). Min understrekning av at taushetsplikten er en betinget plikt, tar hensyn til at lovverket presiserer visse situasjonsbetingelser (Eckhoff og Sundby, 1991:82) *som må være oppfylt for at plikten skal være tilstede*. Analysene i kap. 4 viste hvilke situasjoner der taushetsplikten *faller bort* og blir erstattet av en aktiv plikt til å forhindre skade.

Til sist vil jeg hevde at analysene mine gir et visst grunnlag for å stille spørsmåltegn ved praktiseringen av taushetsplikten på informantenes skoler. Dette bygger jeg også på at Stang m.fl. konkluderte med at «De ansatte i skolen gav i større grad uttrykk for usikkerhet på lovene og retningslinjene for praktisering av taushetsplikt og meldeplikt enn de andre profesjonene (2013:158). Mine analyser av vignettundersøkelsen viste at taushetsplikten spilte en svært beskjeden rolle for lærernes begrunnelser i bekymringsaker (jf. kap. 6.1). For det andre beskrev jeg med utgangspunkt i intervjuene en kollegial håndtering av elevsaker og en liberal holdning til at taushetsplikten først og fremst satte grenser for deling av informasjon utenfor skolens

vegger (jf. kap. 6.3.1). Slik jeg tolker lovverket, er denne praksisen i konflikt med unntaksbestemmelsene i forvaltningsloven og «hensynet til minst mulig spredning av personfølsomme opplysninger uten samtykke fra den som har krav på taushet» (Stang m.fl., 2013:63). Forvaltningsloven gir ingen blankofullmakt til deling av informasjon innen organet, men legger til grunn et «need-to-know-prinsipp» (2013:71).

Informasjonsdeling må altså kunne begrunnes også innad på skolen. Ohnstad (2008, jf. kap. 6.4 pkt. 2) støtter min påvisning av at mange lærere praktiserer taushetsplikten mer liberalt innad på skolen enn det lovverket legger opp til, og hun påpekte at lærernes personalrom i noen tilfeller kunne være et sted for anekdoter og mytedannelse om elever (2008:247). Jeg vil hevde at det er grunn til å problematisere slike liberale praksiser knyttet til deling av sensitive personopplysninger ut fra den betydningen taushetsplikten ser ut til å ha for tillitsforholdet mellom profesjonsutøver og klient, jf. argumentasjonen over. Når forskere peker på at dilemmaer knyttet til taushetsplikten ser ut til å være det primære etiske dilemmaet for rådgivere i skolehelsetjenesten (jf. Bodenhorn, 2006; jf. kap. 6.4), gir dette grunn til å anta også lærere kan oppleve tilsvarende dilemmaer i arbeid med elever. Ut fra dette, vil jeg argumentere for at *det trengs mer kunnskap både om hvilken betydning taushetsplikten har for elever i skolen og om hvordan reglene om taushetsplikt og meldeplikt blir praktisert i norske skoler.*

7.4.3 Lærere og prester må ta et personlig og framoverskuende ansvar for bekymringssaker

Til tross for at jeg i kapittel 7.4.1 argumenterte for at ledelsen i skolen og kirken har et ansvar for hvordan bekymringssaker blir håndtert i deres organisasjoner, så vil jeg hevde at det i siste instans er den enkelte læreren eller presten som må ta et personlig og framoverskuende ansvar for å foreta handlingsvalg som ivaretar de ungdommene profesjonsutøveren er bekymret for. Dette underbygger jeg med at det ofte er kontaktlærer som kjenner eleven og bakgrunnen for bekymringen best, og videre har jeg argumentert teoretisk for påstanden i forbindelse med begrepet personlig ansvar, jf. kap. 7.3.3. Analysene mine (kap. 6.3.2), teorier jeg bruker (Vetlesen, 1994) og tidligere forskning (Feldman, 2001; O' Toole, 1999; Walsh m.fl, 2005) tyder imidlertid på at det er vanskeligere å foreta moralske vurderinger som går på tvers av rådende verdier og prioriteringer i organisasjonen.

Jeg baserer påstandene i dette delkapitlet på mine analyser av faktorer som kan hindre meldinger til barnevernet, eller med utgangspunkt i Vetlesens begreper, som kan blokkere moralsk persepsjon. Jeg har klare funn knyttet til hvilken betydning informantene tillegger taushetsplikt og tjenestevei i skjønnsutøvelsen. Selv om taushetsplikt og tjenestevei involverer ulike organisatoriske mekanismer og rutiner (jf. kap. 7.2), har jeg argumentert for at de spiller en nær identisk rolle for informantenes handlingsvalg. Jeg har nemlig vist at informantenes skjønnsutøvelse i bekymringssaker framstår som formelpreget og at håndteringen av saker enten tjenestevei (lærere) eller med henvisning til taushetsplikten (prestene) framstår som reifisert (jf. kap. 7.2.2 og 7.2.3). Essensen i argumentet mitt er altså at både lærerne og prestene handler *som om de ikke hadde noe valg*, profesjonsutøverne oppgir altså at deres handlingsvalg er bundet. Teoretisk har jeg argumentert for at denne posisjonen kan involvere at informantene setter sitt moralske forfatterskap i parentes (jf. kap. 7.3.3). Videre vil jeg innvende at dersom profesjonsutøverne innordner enhver ny dilemmasituasjon under et allerede forhåndsdefinert svaralternativ, så kan dette implisere at profesjonsutøverne ikke ser og vurderer det unike i den enkelte situasjonen. Dermed risikerer de å redusere kompleksiteten i møtene med klienten, kategorisere det som moralsk sett står på spill under ett overordnet og mer tungtveiende prinsipp og dermed tingliggjøre den andre (jf. kap. 7.3.3).¹⁸⁴ Jeg påstår altså at reifisering kan hindre meldinger til barnevernet. Formålet med dette delkapitlet er å diskutere hvilke faktorer som kan motvirke en reifisering og dermed fremme meldinger til barnevernet.

Med utgangspunkt i Berger og Luckmanns begrep, er en reifisert verden en fremmed verden som ikke kan påvirkes eller omskapes (jf. kap. 7.2.2). Slik jeg tolker det, vil det høre med til reifiserte roller eller prinsipper at profesjonsutøverne opplever å stå under en handlingstvang, og dermed åpner også slike forståelser for en fraskrivning av ansvar for de aktuelle handlingene. Den som *må* handle på en bestemt måte, eller må holde seg tilbake fra å foreta aktive handlinger, kan ut fra en slik logikk ikke klandres. Teoretisk har jeg med utgangspunkt i Harmon (1995) hevdet at refleksivitet er en nøkkel til de-reifisering (jf. kap. 7.2.3). I forhold til mine analyser av skjønnsutøvelse og taushetsplikt, er det viktig å påpeke at taushetsplikten, som andre handlingsmønstre og rutiner, ofte hviler på taus kunnskap (Feldman, 2001) og videre at dens betydning ser ut til å bli «tatt for gitt» (Wright, 2000). Empirien min tyder på at prestene har en

¹⁸⁴ I materialet blir tilliten til presten eller kirken (jf. kap. 6.3.1), og overholdelse av skolens linjepsipp (jf. kap. 6.3.2), brukt som slike absolutter.

restriktiv praksis i forhold til deling av informasjon og involvering av kollegaer eller andre i vanskelige handlingsvalg (jf. kap. 6.2.2). Noen av informantene oppgav at de har diskutert saker som tematiserer taushetsplikten i veiledning eller i forbindelse med planlegging av felles konfirmantarbeid. Likevel tyder mine analyser på at det er behov for vesentlig mer kunnskap og refleksjoner. Jeg slutter meg til Wrights analyser, og vil hevde at informantene mer eller mindre reflektert plasserer taushetsplikten i kjernen av prestedtjenesten. Ut fra dette vil det nærliggende å anta at en de-reifisering krever en vesentlig grad av bevisstgjøring.

Jeg har antydnet noen elementer som kan inngå i en slik bevisstgjøring i argumentasjonsrekken over fire punkt i kap. 7.4.2. Jeg vil nemlig argumentere for at en problematisering av disse punktene, eller mer presist, en mer nyansert forståelse av disse punktene og relevante unntak, kan danne et grunnlag for en de-reifisert holdning til taushetsplikten. Det vil være sentralt å reflektere over at taushetsplikten på den ene siden ivaretar viktige verdier, både for konfidenten, og sannsynligvis også for relasjonen mellom profesjonsutøver og konfident. På det andre siden *kan det komme*, og med utgangspunkt i tilgjengelig statistikk og kunnskap (jf. kap. 1.1.2) er det grunnlag for å hevde at *det kommer det til å oppstå* flere situasjoner der profesjonsutøverne opplever at taushetsplikten, både ut fra straffelovens regler om avvergeplikt og et profesjonsmorsalsk ståsted skal og må vike. Denne påstanden involverer altså betydningen av *å innprente bevisstheten om at prestene må foreta et valg*. Taushetsplikten er sterk og viktig, men ikke absolutt, fullstendig eller vanntett slik flere av informantene ordla seg (jf. kap. 6.3.1). *Selv om prestenes skjønnsutøvelse er sterkt innrammet både av jussen som regulerer taushetsplikten og av folks forventninger om konfidensialitet, så skal og må presten utøve et personlig ansvar i vurderingen av de ulike sakene*. Dette ansvaret faller ikke bort før bakgrunnen for bekymringen gjør det, jf. mitt begrep om et framoverskuende ansvar. Det kan være grunn til å tilføye at begrepet framoverskuende ansvar kan gi en god mening nettopp i en kirkelig kontekst, fordi både sjelesorgrelasjoner og presters kjennskap til ungdommer som er involvert i menighetens arbeid ofte strekker seg over en del tid.

Med utgangspunkt i empirien fra skolen, vil jeg argumentere for betydningen av å de-reifisere tjenestevei som rutine eller prinsipp. I praksis utfordrer dette samme type bevisstgjøring som jeg beskrev over. Det krever slik jeg ser det, at lærerne ikke legger fra seg ansvaret for å følge med på en bekymringssak idet de løfter den videre til ledelsens nivå. Videre vil jeg hevde at dereifisering av tjenestevei vil involvere en

bevisstgjøring av at læreryrket innebærer en navigasjon mellom ulike lojaliteter (jf. kap. 6.3.2, Campbell, 2003; Colnerud, 2006; Ohnstad 2008). Campbell er tydelig på farene ved at lærere forklarer sine handlingsvalg ved å henvise til det hun kaller falske nødvendigheter. Det er relevant for mine analyser at Campbell hevder at, «This doctrine that one "has no choice" has been seen to "deprofessionalize" principals and teachers (Holmes, 1991). While they gain the dubious freedom to abdicate personal responsibility for their actions, they lose the freedom associated with professional discretion» (2003:92f). Både profesjonsmorsalsk og med utgangspunkt i kunnskapen om skadevirkningene av for sene inngrep i saker som dreier seg om vold, mishandling og omsorgssvikt (jf. kap. 1.1.2), så vil jeg argumentere for at *lojaliteten overfor elevene bør veie tyngre enn lojaliteten mot enten kollegaer eller ledelsen*. Empirien min tyder imidlertid på at dette i varierende grad er tilfellet (jf. kap 6.3.2). Videre vil jeg vise til studiene til Ohnstad (2008) og Colnerud (1995, 2014) som også viser at lojaliteten til kollegaene ofte er det som gis prioritet i en situasjon hvor ulike hensyn står mot hverandre. Den kursiverte påstanden over utfordrer lærerne til å stå på i uavklarte saker og til å tåle ubehaget ved å konfrontere kollegaer eller ledelsen enten med treg håndtering av bekymringssaker eller med moralske valg man er uenige i.

Jeg vil argumentere for at både taushetsplikt og tjenestevei bør bli forstått som prinsipper som er *avgrensede* og *betingete* (jf. kap. 4.2.4 og 7.4.2). Denne påstanden utfordrer profesjonsutøverne til å veie de verdiene som både taushetsplikt og tjenestevei ivaretar mot de aktuelle hensynene i den gjeldende situasjonen, og den utfordrer et personlig ansvar og en vilje til å vise handlekraft hvis situasjonen krever det. Chris Clark gir etter min mening et konstruktivt bidrag til dette. Han framstiller taushetsplikten, ikke som *en* fundamental verdi, men som et konsept som skal forene og balansere tre ulike typer rettigheter (2006:130ff).

- Klientens autonomi og retten til hemmelighet
- Klientens trygghet og «well-being». Jeg tolker dette som det profesjonsetiske prinsippet om å unngå skade.
- «The welfare and interests of all individuals other than the client for whom the client's predicament or actions may constitute a significant threat» (2006:130). Clark velger å omtale dette punktet bredt som «the public good» (2006:130).

Ifølge Clark involverer taushetsplikten altså ulike typer rettigheter som ofte kan stå i konflikt med hverandre. Dette er utgangspunktet for hans påstand om profesjonell taushetsplikt som «a three-cornered contest between rights of privacy, safety and the

public good» (2006:130). Jeg vil hevde at denne måten å forstå taushetsplikten på har analytiske gevinster som kan bidra til bevisstgjøring og dereifisering. En liknende strategi kan brukes til å analysere hvilken funksjon det organisatoriske prinsippet tjenestevei har, hvilke verdier tjenestevei ivaretar og hvilke verdier og lojaliteter som kan stå i konflikt med hverandre i en konkret bekymringssak. For å avslutte denne delen av argumentasjonen, vil jeg understreke behovet for å forstå de-reifisering som en *prosess*, som både personlig og organisatorisk bør foregå over tid. Innsikten i at både taushetsplikt og tjenestevei er betingete og avgrensede plikter, gir et frikort til å tenke gjennom en valgsituasjon på nytt og til å vurdere holdbarheten av ens tidligere profesjonelle handlingsvalg. Dermed er det nærliggende å argumentere for at de-reifisering også involverer en dannelsesprosess. Med utgangspunkt i materialet mitt, vil jeg legge til at dette også fordrer en refleksiv bearbeiding av ens private erfaringer. Analysene mine tydet nemlig på at profesjonsutøvernes private erfaringer i noen tilfeller kunne virke lukkende og blokkere den moralske persepsjonen (jf. kap. 6.2.4 og 7.3). Jeg vil argumentere for at det både er et personlig ansvar og et ansvar for arbeidsgiver å legge til rette for en slik refleksjon og personlig utvikling.

Til sist gir analysene mine grunnlag for å framheve potensialet som kan ligge i å bevisstgjøre profesjonsutøvere på forskjellen mellom informantenes handlingsvalg i hypotetiske valgsituasjoner og deres reelle handlingsvalg i yrket (jf. kap. 6.4 pkt. 2). Analysene mine tydet nemlig på en høy villighet til å melde i hypotetiske eksempler, mens informantene framførte mange forhold som hindret meldinger i reelle valgsituasjoner. Denne forskjellen kan være et utgangspunkt for å problematisere hva som kan *hindre* moralske valg som profesjonsutøverne framstår som villige til å forsvare på et hypotetisk, eller kanskje det kan tolkes som, et kognitivt eller ideologisk plan. Det er grunn til å tro at dette kan gi profesjonsutøvere adgang til å reflektere over kunnskap som vanligvis er taus, og på, den sannsynlige,¹⁸⁵ forskjellen mellom hva de hevder at det er riktig å gjøre i en valgsituasjon og handlingsvalgene de pleier å foreta i yrket.

¹⁸⁵ Jeg har ikke grunnlag for å trekke slutninger om forekomsten av tilsvarende forskjeller mellom hypotetisk villighet og reelle erfaringer blant lærere og prester utenfor mitt utvalg. For nærmere refleksjoner om generalisering og studiens begrensninger, se vitenskapsteoretisk og metodologisk postludium i kap. 7.3.5.

7.4.4 Skolen og kirken trenger profesjonsutøvere som ser det som en sentral og prioritert oppgave å avdekke og hindre overgrep og mishandling

Argumentasjonen i kap. 7.4.1-7.4.3 leder slik jeg forstår det fram mot en understrekning av betydningen av profesjonsutøvernes holdninger. Analysene mine tydet på den ene siden på at informantene i begge profesjoner var opptatt av å møte og se den enkelte ungdommen, og flere av informantene knyttet vesentlige deler av sin motivasjon til denne dimensjonen ved arbeidet. På den andre siden viste analysene at informantene regnet andre deler av jobben som sine kjerneoppgaver som profesjonelle. Empirien gir grunnlag for å hevde at det kan være en sammenheng mellom rolleforståelse og holdninger på den ene siden og prioriteringer i yrket og grensemarkeringer på den andre siden (jf. kap. 6.4 pkt. 4). I den teoriinformerte analysen hevdet jeg derfor at holdninger, f.eks. en restriktiv ansvarsforståelse, kunne blokkere den moralske persepsjonen og dermed hindre meldinger til barnevernet (jf. kap. 7.3). Jeg har ikke anledning til å gjenta eller utdype dette argumentet ytterligere her. I dette delkapitlet argumenterer jeg for at skolen og kirken trenger profesjonsutøvere som anser det som en sentral og prioritert oppgave å avdekke og hindre overgrep og mishandling. Mer konkret vil jeg hevde at en slik spesifikk holdning til hva som inngår som en del av profesjonens prioriterte oppgaver kan fremme meldinger til barnevernet, og jeg vil kort diskutere forskningsbelegg som kan understøtte dette.

Forskere i den kvantitative tradisjonen har som nevnt (jf. kap. 1.3) undersøkt om det finnes faktorer som kan predikere profesjonsutøveres *evne til å avdekke* mishandling og omsorgssvikt og deres *vilje til å melde* til barnevernet. Walsh m.fl. konkluderte f.eks. med at lærere som *ikke trodde* de hadde meldeplikt og lærere som var *usikre* på om de hadde meldeplikt hadde en signifikant høyere terskel for å melde til barnevernet (2005:48). Videre finnes det noen studier innen både skolen og kirken som tyder på at profesjonsutøvernes rolleforståelse og deres holdninger til hva som tilhører profesjonens kjerneoppgaver kan henge sammen med evnen og viljen til å melde til barnevernet. Slik jeg tolker O'Neill m.fl. (2010) indikerte studien deres at det må en holdningsendring til for at prester skal engasjere seg sterkere i arbeidet mot misbruk. Mer spesifikt pekte forskerne på at det trengs en enighet om «it is the church's responsibility to engage in efforts to curb abuse *outside of the church facility*» (2010:392, kursiv i original). Slik jeg tolker O'Neill m.fl., støtter imidlertid deres studie mine analyser som viser at de profesjonelles ansvarsforståelse også markerer en

grensedragning i forhold til hva som *ikke inngår* i deres kjernevirksomhet. I materialet mitt ble nemlig ansvar for det første knyttet til å oppfylle rolleforventninger (jf. kap. 6.3.2) og for det andre til profesjonens kjerneoppgaver, dvs. undervisning (lærerne) eller gudstjenester og sjelesorg (prestene).

Jeg vil også presisere at det i lærerforskningen finnes flere studier som kan brukes til å bygge opp et argument om holdningenes betydning for å fremme meldinger til barnevernet. Goebbels m.fl. konkluderte med at «Attitudes that may promote reporting include beliefs that reporting is part of the teacher's professional responsibility and that it will prevent future harm» (2008:942, jf. kap. 6.4, pkt. 4). Et sterkt belegg for denne påstanden finnes i forskningen til Crenshaw m.fl. (1995) som undersøkte hvorfor mange informanter ikke ville melde til barnevernet *selv om de hadde avdekket omsorgssvikt eller misbruk i en konkret sak* (jf. kap. 6.4 pkt. 4.). Forskerne identifiserte en holdning som de hevdet at kunne predikere en vilje til å gjennomføre meldinger til barnevernet. Dette var en holdning til at *skolene burde være et første-linjeforsvar mot omsorgssvikt og misbruk av barn* «by actively investigating and reporting child abuse» (1995:1097). Jeg vil hevde at NIFU-undersøkelsen om psykisk helse i skolen (Holen og Waagene, 2014, jf. kap. 6.4) har funn som kan kaste lys over disse resultatene fra internasjonal forskning. Selv om undersøkelsen dreidde seg om norske læreres syn på arbeid med psykisk helse, altså et beslektet tema i forhold til det jeg undersøker, er det relevant å kommentere at forskerne konkluderte med at lærernes rolleforståelse og holdninger trumfet alle andre variabler når det gjaldt forklaringskraft. For grunnskolelærere hadde «holdninger, det vil si å vurdere skolen som *en viktig arena og bidragsyter for å hjelpe unge med psykiske vansker... størst betydning*» (2014:70, min utheving) for lærernes vilje til å tilrettelegge undervisningen. Faktorer som mangel på tid og ressurser påvirket også viljen til å tilrettelegge negativt. Flere steder i rapporten fremmet forskerne sterke påstander knyttet til holdningsdimensjonen;

Det er interessant å merke seg at når man inkluderer lærernes holdninger i modellen, forsvinner nesten all forklaringskraft til påstander som handler om hvordan skolene bidrar, som foreldresamarbeid, tverrfaglig samarbeid, opplæring etc. Det kan synes som om *lærernes individuelle holdninger* har størst betydning (2014:70f, min utheving).

Jeg vil argumentere for at disse resultatene knyttet til lærernes individuelle holdninger er interessante funn, og at de harmonerer godt med mine sentrale resultater (jf. kap. 6.4, særlig pkt. 4). NIFU-rapporten er tydelig på at det har problematiske sider at det

blir «opp til den enkelte lærer og "ildsjel" hvordan elever med psykiske vansker blir møtt» (Holen og Waagene, 2014:91). Slik jeg tolker materialet mitt, er det imidlertid nødvendig å understreke en vesentlig forskjell mellom min empiri og NIFU-rapporten. For informantene mine ser det nemlig ut til at holdningen til hva som er lærernes sentrale og prioriterte arbeidsoppgaver kan være *ett av flere elementer* i ansvarsforståelsen. Jeg har nemlig vist at et sentralt trekk ved lærernes ansvarsforståelse er at bekymringssaker skal håndteres tjenestevei. Ut fra dette, blir ansvaret for å ta beslutninger i bekymringssaker plassert hos ledelsen og informantene går langt i å fraskrive seg det moralske forfatterskapet (jf. kap. 7.3 og 7.4.3). Til sammenlikning svarte bare 17 % av grunnskolelærerne (N= 811) i NIFU-undersøkelsen at det lå utenfor deres «ansvarsområde å tilrettelegge for en elev med psykiske vansker» (2014:70).

Samlet gir analysene av egen empiri og tilgjengelig forskning grunnlag for å hevde at *både skolen og kirken trenger profesjonsutøvere som ser det som en sentral og prioritert oppgave å avdekke og hindre overgrep*. Det er grunn til å tro at en slik holdning kan bidra til å fremme meldinger til barnevernet. I begge profesjonene fant jeg imidlertid at arbeid med bekymringssaker ble underordnet profesjonsutøvernes egentlige eller viktigste arbeidsoppgaver eller ble trumfet av andre verdier. I et profesjonsetisk prosjekt som dette, er det på sin plass å problematisere en tenkning rundt lærerrollens og presterollens innhold som ikke har plass til arbeidet med å ivareta sårbare og nødsutsatte som en del av de prioriterte oppgavene. Det står mye på spill (jf. kap. 1.1.2), og det er mange barn, unge og andre utsatte grupper som kan få sine liv ødelagt dersom de profesjonsutøverne som møter dem jevnlig enten sender dem videre i det organisatoriske hierarkiet eller ikke er villige til å ta problemene deres på alvor.

7.4.5 Ansatte i skolen og kirken trenger feltspesifikk kunnskap om bekymringssaker, innsikt i jussen som regulerer taushetsplikt, meldeplikt og avvergeplikt og en reflektert holdning til forholdet mellom et politisk, profesjonelt og personlig ansvar

Den teoretiske bakgrunnen for mine diskusjoner i kap. 7.4.5. og 7.4.6 er Vetlesens analyser av moralsk persepsjon (jf. kap. 3.5 og 7.3). Selv om Vetlesen utlegger moralsk persepsjon som evnen til å «se» hva som moralsk sett står på spill i en

situasjon (1994:174), er han tydelig på at moralsk persepsjon er avhengig både av emosjonelle og kognitive kapasiteter. Både profesjonsteori (f.eks. Abbott, 1988; Freidson, 2001) og moralfilosofiske refleksjoner rundt skjønn vektlegger informasjonsgrunnlaget og kunnskapskomponenten (Vetlesen and Nortvedt, 1996) som et sentralt grunnlag for profesjonell skjønnsutøvelse. I kap. 7.4.1 argumenterte jeg for at ledelsen i skolen og kirken må ta ansvar for kompetanseheving i bekymringsaker. I dette delkapitlet diskuterer jeg mine funn knyttet til *profesjonsutøvernes* kompetanse og behovet for skjønnskvalifisering. Disse diskusjonene har også relevans for forskningsspørsmål nr. 5, «Hvordan opplever informantene å være forberedt til å løse profesjonsetiske dilemmaer knyttet til taushetsplikt og meldeplikt?».

Analysene mine tydet for det første på at informantene innen både skolen og kirken har behov for mer *kunnskap om jussen* som regulerer taushetsplikt, meldeplikt og avvergeplikt, og om hvordan disse reglene kan forstås ut fra dilemmaer profesjonsutøverne møter i arbeidshverdagen (jf. kap. 6.3.1, 6.4 og 7.1). Jeg legger til grunn her at solide terskelvurderinger må være faglig funderte og bygge på oppdatert kunnskap på feltet (jf. Andersen, 2008:42). Ut fra dette, vil jeg hevde at tommelfingerregler og terskelvurderinger av typen «Når liv og helse står på spill» (jf. kap. 6.2.3) gir et kunnskapsgrunnlag for beslutninger i bekymringsaker som kan karakteriseres som både usikkert og utilfredsstillende. Analysene mine gir grunnlag for å spørre om utsatte barn og unge virkelig får det vernet som lovgiver har etablert med utgangspunkt i meldeplikten og avvergeplikten. Videre vil jeg problematisere om profesjonsutøvere som tar beslutninger på et slikt grunnlag kan sies å oppfylle rimelige krav til gode begrunnelser og veloverveide valg, jf. ansvar forstått som *accountability* (jf. kap. 3.6), og eller kravet om likebehandling (Grimen og Molander, 2008).¹⁸⁶ For det andre viste analysene mine at flere informanter etterlyste mer *kunnskap om hvilke faresignaler* som kunne tyde på at barn led under omsorgssvikt eller misbruk (jf. kap. 6.2). Dette funnet støttes av studier både i skolen (Tite, 1993; Stølsvik og Hellum, 2011:4) og kirken (Teare, 2006) som peker på at profesjonsutøvere opplever at de trenger mer kunnskap og tydelige bevis før de opplever at de har godt nok grunnlag for å melde til barnevernet.

¹⁸⁶ Forfatterne understreker at «Likebehandling krever komparativ konsistens fordi tilfeller som i normativ forstand ikke kan skilles fra hverandre, skal behandles likt. Ulik behandling krever normativt relevante forskjeller» (Grimen og Molander, 2008:191).

I analysene antydte jeg at det kunne være en sammenheng mellom profesjonsutøvernes kunnskap og deres handlingsberedskap i bekymringsaker. Slik jeg tolker empirien, argumenterte enkelte informanter substansielt for hva visse typer kunnskap kunne bety for skjønnsutøvelsen. Flere av informantene hevdet at kjennskap til juss eller annen fagkunnskap kunne gjøre lettere for dem å foreta handlingsvalg i komplekse og akutte situasjoner. Det er grunn til å presisere at særlig prestene, som langt oftere enn lærerne oppgav at de håndterer dilemmaer knyttet til bekymringsaker alene (jf. kap. 6.2.2), poengterte betydningen av å diskutere slike problemstillinger med kollegaer som en del av et etterutdanningstilbud. Presten Mads argumenterte for at «En ting er å lese seg til hva jussen sier, men det er den refleksjon om hva vår taushetsplikt er, det må diskuteres, det må opp i en samtale der man får bryne meningene sine. Lage noen tenkte tilfeller og sånn, hva ville du gjøre da og da?». Empirien gir grunnlag for å hevde at en slik kunnskap kan bidra til å øke kvaliteten i beslutninger og fremme meldinger til barnevernet. Mot slutten av dette delkapitlet vil jeg imidlertid problematisere og nyansere denne påstanden noe.

Samlet tyder mine analyser på at informantene både i skolen og kirken har behov for mer kunnskap om hva som er profesjonsutøvernes ansvar i en bekymrings sak, jf. kap. 7.4.3. Jeg vil argumentere for at dette har en *praktisk side* som for det første dreier seg informasjonsdeling og samarbeid og for det andre om hvordan profesjonsutøvere kan håndtere bekymringsaker på en måte som er i tråd både med organisasjonens retningslinjer og jussen som regulerer taushetsplikt og meldeplikt. Videre vil jeg argumentere for at kunnskapsbehovet også har en *teoretisk side* som involverer faglig kunnskap om hvilke kriterier som bør legges til grunn for skjønnsutøvelsen i bekymringsaker. Konkret vil jeg argumentere for at begrepet *literacy*, slik det blir brukt i forskning om psykisk helse, kan gi noen indikasjoner på hva slags type kunnskap det kan være behov for også på feltet jeg undersøker. Ifølge Amy Mendenhall og Susan Frauenholtz refererer mental health literacy til «the ability to recognize disorders and obtain mental health information; knowledge of risk factors, causes, self-treatments, and professional help, and attitudes that promote recognition and appropriate help seeking» (2013:365, min utheving). Overført til mine analyser, vil jeg derfor hevde at ansatte i skolen og kirken for det første har behov for kunnskap både om omsorgssvikt og ulike former for overgrep mot barn og unge, og om ulike faresignaler som kan indikere at det er grunnlag for bekymring. For det andre trenger de å oppøve en evne til å avdekke og gjenkjenne omsorgssvikt og overgrep. For det tredje impliserer min bruk av literacy-begrepet en påstand om at profesjonsutøvene

trenger holdninger som kan fremme et aktivt og framoverskuende arbeid med bekymringsaker. Jeg har lagt grunnlaget for disse påstandene i kap. 6 og 7. Videre kan en profesjonsmoralsk bevissthet om forholdet mellom et politisk, profesjonelt og personlig ansvar være et viktig bidrag til å kvalifisere skjønnsutøvelsen i bekymringsaker (jf. kap. 3.6 og 7.3.3), og jeg vil argumentere for at dette bør anses som en del av profesjonsutøvernes teoretiske kunnskapsbehov. Jeg har dekning for denne påstanden også i materialet. Læreren Bjørnar poengterte f.eks. at «Det hadde jo lettet litt hvis alle hadde visst at man faktisk som lærer har ansvaret til slutt, så hadde du sluppet å krangle så lenge med rektor». Slik jeg tolker informanten, så antyder han at kjennskap til reglene om meldeplikt kunne gjort lærernes rolle og ansvar i håndteringen av bekymringsaker tydeligere.

Avslutningsvis i dette delkapitlet er det imidlertid grunn til å gjøre to presiseringer. Slik jeg tolker empirien, så gir den for det første *dels motstridende resultater når det kommer til sammenhengen mellom kunnskap og handlingsvalg i bekymringsaker*. På den ene siden var flere informanter tydelige på at kunnskap kunne hjelpe dem i deres arbeid med bekymringsaker og føre til at de endret praksis. På den andre siden så har jeg vist at enkelte av prestene heller ville ty til sivil ulydighet og godta fengselsstraff enn å sette taushetsplikten til side, selv i et forsøk på å redde liv (jf. kap. 6.3.1 og 7.2.2). Jeg tolker dette og liknende belegg i materialet som et uttrykk for at profesjonsutøvernes verdier og holdninger i enkelte tilfeller trumfer juss og annen fagkunnskap. Denne tolkningen kan støttes på de sterke funnene knyttet til holdningsvariabelen i NIFU-undersøkelsen om psykisk helse (jf. kap. 7.4.4).¹⁸⁷ For det andre sådde flere informanter *tvil om effekten av kortvarige kurs* som ikke ble ledsaget av endringer i hvordan profesjonsutøverne arbeidet med slike saker organisatorisk. Læreren Frida var en av dem som gav uttrykk for en skepsis til betydningen av enkeltstående kurs, «vi sitter der med litt medisinsk kunnskap og litt hans betraktninger og opplevelser, og så er du i grunnen helt overlatt til deg selv når kurset er slutt». Slik jeg tolker informanten, antydet hun at etterutdanningskurs burde blir fulgt opp på arbeidsplassen og føre til endringer i praksis. Med utgangspunkt i organisasjonsteorien i kap. 3.4 og 7.2 kunne en slik oppfølging f.eks. involvert ulike former for diskusjoner og erfaringsdeling, tydeligere presisering av de ulike ansattes roller og ansvar i bekymringsaker, eller innarbeiding av nye rutiner. Til tross for denne nyanseringen, har jeg grunnlag for å konkludere drøftingen med at *ansatte i*

¹⁸⁷ En sentral konklusjon her var som nevnt at «Lærernes individuelle holdninger nøytraliserer helt eller delvis betydningen av skolens tilrettelegging, opplæring og tverrfaglig samarbeid» (Holen og Waagene, 2014:72).

skolen og kirken trenger mer feltspesifikk kunnskap om bekymringsaker, innsikt i jussen som regulerer taushetsplikt, meldeplikt og avvergeplikt og en reflektert holdning til forholdet mellom et politisk, profesjonelt og personlig ansvar.

7.4.6 Gode erfaringer med tverrfaglig samarbeid kan bidra til å fremme meldinger til barnevernet

Det framstår som rimelig å hevde at profesjonsutøvernes tidligere erfaringer med barnevernet kan påvirke deres villighet til å sende bekymringsmeldinger. Både informantenes fortellinger (jf. kap. 6.2 og 6.3) og annen empirisk forskning (jf. kap. 6.4 pkt. 7) kan underbygge dette. Jeg tolker flere informanter i begge profesjoner slik at negative erfaringer kan skape en skepsis som kan skade eller hindre samarbeid i framtidige saker. Læreren Christine fortalte at hennes erfaring med barnevernet var at de handler «litt sånn i hytt og pine... De har en eller annen sånn smørbrødsliste. Nå skal vi gjøre sånn og sånn, og så følger de det slavisk uten å tenke». Informanten var tydelig på at dårlige erfaringer med barnevernet var grunnen til at hun heller valgte å samarbeide med politiet om vanskelige elevsaker. Jeg har også belegg for det motsatte i materialet, nemlig at gode erfaringer kan senke terskelen for å ta kontakt med hjelpeapparatet.

Både norsk og internasjonal forskning kan underbygge en påstand om at negative erfaringer med hjelpeapparatet kan hindre meldinger til barnevernet. Flere studier antyder at manglende tillit kan være en del av forklaringen på denne sammenhengen (Teare, 2006; Baklien, 2009; Stølsvik og Hellum, 2011). Stølsvik og Hellum konkluderte med at det er *mindre sannsynlig* at lærere eller barnehageansatte melder fra om seksuelle overgrep til barnevernet dersom de har gjort det tidligere (2011:4). Slik jeg tolker denne studien, understreker resultatene betydningen av at profesjonsutøvere har god kjennskap til og tillit til samarbeidsinstansene. Stølsvik og Hellum var nemlig tydelige på at «Det hjelper lite å ha meldeplikt og kunnskap om overgrep, om ikke de meldepliktige melder fra på grunn av mistillit til det organ som har mandat til å foreta de nødvendige grep» (2011:66). Internasjonalt finnes det flere studier som tyder på at manglende tillit til eller kjennskap til barnevernet kan hindre presters (Teare, 2006; O'Neill m.fl., 2010) eller læreres (Zellmann og Antler, 1990; jf. kap. 6.4 pkt. 7) meldinger til barnevernet.

For mitt formål i denne drøftingen, er det imidlertid relevant å diskutere sporene i empirien som kan vise mer substansielt *hva en slik mistillit eventuelt kan bunne i*. Alle lærerne jeg intervjuet hevdet at de andre instansenes taushetsplikt kunne hindre samarbeid og en god håndtering av vanskelige elevsaker (jf. kap. 6.3.1).

Taushetsplikten kunne ifølge dem føre til «enveiskommunikasjon». Informantene problematiserte nemlig at PPT, BUP og barnevernet, slik de opplevde det, hadde en restriktiv praksis i forhold til å gi informasjon tilbake til skolen eller til læreren som har det daglige ansvaret for eleven. Læreren Bjørnar hevdet at «barnevernet har en tendens, når de tar over så er det fingrene av fatet. Da får du ikke noe mer informasjon, da er du borte» (jf. kap. 6.3.1). Bjørnar gav uttrykk for at en slik mangel på informasjon om hva som skjer videre i en elevsak kunne føre til at han som kontaktlærer ikke klarer å ivareta eleven på beste måte. I en norsk kontekst har Lund (2011:200) og Stang m.fl (2013:148) vist at lærere kan oppleve at de får lite eller ingen tilbakemelding etter at de har sendt bekymringsmelding. I en studie av samordning av tjenester til utsatte barn og unge konkluderte Winsvold med at «Utestengelse fra nødvendig informasjon er svært negativt for samarbeidet. Det oppleves ikke nok bare å få en tilbakemelding om at det har blitt satt i gang et tiltak, det ønskes som regel mer omfattende og kontinuerlig informasjon. Her er det store forbedringsmuligheter» (2011:104). Ut over informantutsagnene som peker på enveiskommunikasjon og lite tilbakemelding fra barnevernet, har jeg ingen klare funn knyttet til mangelen på tillit.

Internasjonal forskning har identifisert flere andre faktorer som kan hindre meldinger til barnevernet, jf. kap. 6.4. I denne sammenhengen er det relevant å framheve Zellman og Antlers funn som tydet på at profesjonsutøvere som hadde et negativt inntrykk av barnevernets evne og vilje til å ta tak i bekymringssaker viste en lavere vilje til å melde (Zellmann og Antler, 1990). Jeg har ikke dekning i egen empiri for å bekrefte eller avkrefte dette. Slik jeg tolker det, kan imidlertid Bakliens kvalitative studie (2009) og hennes refleksjoner over egne funn gi forklaringskraft til mine resultater. Bakliens hovedfunn var at informantenes oppfatninger av, eller bilder av, de andre samarbeidspartnerne utgjorde den største hindringen for samarbeid. Hun konkluderte med at både lærerne og barnevernsarbeiderne som ble intervjuet i undersøkelsen «hadde mange negative fortellinger som forklaring på hvorfor det var så langt mellom bekymringsmeldingene. Selv om erfaringene lå langt tilbake i tid, virket det som de ble vedlikeholdt. Slik bekreftet og opprettholdt de en mistillit som hadde konsekvenser

i dag» (2009:243). Sett fra lærernes perspektiv oppsummerte Baklien tre, dels inkonsistente, oppfatninger. Lærerne hadde bilder av at

- *Barnevernet fungerer som et lukket system.* Den vanligste bakgrunnen for lærernes mistillit til barnevernet var at de «krever informasjon uten å gi noe tilbake» (2009:239), jf. mine funn over.
- *Barnevernet gjør for lite*, og det hjelper lite å henvende til dit.
- *Barnevernet gjør for mye*, og griper for drastisk inn i familiers liv (jf. 2009:239).

Til sammenlikning finner jeg først og fremst belegg for de to første punktene i mitt materiale. Baklien pekte på flere mekanismer som har blitt lite belyst i forskningen jeg har referert i dette arbeidet. Hun poengterte nemlig at negative enkeltepisoder og erfaringer med barnevernet ble «generalisert og spredt. Erfaringene ble til *bekreftelser* på at barnevernet ikke behandler lærere og førskolelærere som likeverdige partnere» (2009:240, min utheving). Ut fra dette, argumenterte Baklien for at negative erfaringer ser ut til å ha langtidsvirkninger for samhandling, og videre for at disse erfaringene gjør terskelen for å ta kontakt høyere. Slik jeg tolker Bakliens resultater, harmonerer de godt med mine egne funn knyttet til hvilken betydning private erfaringer kan ha for skjønnsutøvelsen, jf. kap. 6.2.4 og 7.3. Med utgangspunkt i Vetlesen (1994), har jeg argumentert teoretisk for at private erfaringer kan bli brukt som en ressurs for skjønnsutøvelsen, men at de også i noen tilfeller kan blokkere den moralske persepsjonen.¹⁸⁸ Jeg har hevdet at det som karakteriserer de sistnevnte tilfellene bl.a. er fastlåste oppfatninger og en ukritisk tendens til å gjøre sine egne erfaringer gjeldende for alle andre (jf. kap. 6.2.4 og 7.3.2). Videre har jeg vist hvordan informantenes *forståelse* av deres profesjonelle rolle og ansvar kan blokkere moralsk persepsjon (jf. kap. 7.3.3). Berøringspunktene til Bakliens studie, ligger slik jeg ser det, i påpekingen av at profesjonsutøvernes *oppfatninger* av samarbeidspartnerne blir tilskrevet en avgjørende rolle for profesjonsutøvernes handlingsvalg i bekymringsaker. Negative oppfatninger kan ifølge denne analysen hindre meldinger til barnevernet, mens positive erfaringer og tillit til den andre instansen, kan fremme meldinger til barnevernet.

¹⁸⁸ Vetlesens påstander om hvordan stereotyper kan blokkere moralsk persepsjon kan muligens også ha forklaringskraft her (jf. kap. 3.5, 7.3).

Påstanden i overskriften er en positiv reformulering av dette funnet knyttet til negative erfaringer. Jeg har en viss dekning for reformuleringen i informantutsagn fra både lærere og prester som understrekte at gode samarbeidsrelasjoner senker terskelen for å involvere hjelpeapparatet. *Det framstår som rimelig å hevde at gode erfaringer med tverrfaglig samarbeid kan bidra til å fremme meldinger til barnevernet.* Noen av prestene la vekt på at de hadde gode opplevelser av deltakelse i tverrfaglig samarbeid, enten i kriseteam eller i annet samarbeid om barn og unge. Disse prestene hevdet at slikt samarbeid førte til at de fikk en lavere terskel for å involvere andre profesjonsgrupper i uformelle drøftinger av vanskelige saker. Presten Kamilla poengterte at det var lettere å ta kontakt med barnevernet når man har kjennskap til hvem som jobber der, og i tillegg vet hvordan de jobber med bekymringssaker. Dette harmonerer godt med Bakliens funn som pekte på at et kjent ansikt i barnevernet gjør det lettere for profesjonsutøvernes å ta kontakt (jf. 2009:242; Winsvold, 2011:106, O'Neill m.fl., 2010:397).¹⁸⁹ NOVA-undersøkelsen om taushetsplikten (jf. kap. 1.3.4) peker også i samme retning. Med referanse til Winsvold (2011), poengterte forskerne at «Jo mindre kontakt man hadde med hverandre desto mindre var sannsynligheten for at informasjonen som ble delt var fullstendig nok til at de ulike instansene kunne utføre jobben sin på en tilfredsstillende måte» (Stang m.fl., 2013:34). Det er spesielt relevant for min argumentasjon her at dette resultatet også ble formulert med positivt fortegn; «Økt samarbeid førte til større tillit og forståelse av hverandres oppgaver, og til økt informasjonsutveksling» (Stang m.fl. 2013:34, min utheving). Til tross for at empirien min er spinkel på dette punktet, vil jeg slutte meg til konklusjonen til Stang m.fl. (2013) her. Konklusjonen harmonerer godt med teorien jeg har lagt til grunn i dette arbeidet (jf. kap. 3.4, 3.5, 7.2 og 7.3), og med resonnetet jeg har bygd opp ellers i dette delkapitlet. Gode erfaringer med barnevernet ser ut til å senke terskelen for å ta kontakt i nye saker.

7.4.7 Konklusjon

Analysene mine har vist at studier av skjønnsutøvelse i bekymringssaker krever en bred inngang, både teoretisk og empirisk. Profesjonsutøveres skjønnsutøvelse i bekymringssaker er et komplekst fenomen å studere. Jeg har framhevet flere mulige delforklaringer på hva som kan fremme meldinger til barnevernet i de forskjellige

¹⁸⁹ Winsvold framhever at «Studier viser at i de tilfellene der de ansatte karakteriserer samarbeidet som *godt*, har de involverte brukt lang tid på å bli kjent med hverandre (NOU 2000:12). Det at man har et ansikt å forholde seg til, oppleves som viktig av de ansatte» (Winsvold, 2011:106, kursiv i original).

delkapitlene i drøftingen. Analysene mine har identifisert et komplisert samspill av emosjonelle og kognitive faktorer (jf. Vetlesen, 1994) som ser ut til å ha betydning for profesjonsutøvernes vurderinger. Her vil jeg framheve betydningen av private og profesjonelle erfaringer (jf. kap. 6.2.4 og 7.4.6), profesjonelle holdninger (jf. kap. 6.4, 7.4.4. og 7.4.5), organisatoriske rutiner og verdier (jf. kap. 7.1 og 7.2) og betydningen av fagkunnskap og juridisk kunnskap (jf. kap. 7.4.6).

I forskningsspørsmål nr. 7 spurte jeg om endringer i de strukturelle vilkårene rundt de profesjonelles arbeid kan påvirke deres beredskap til å håndtere bekymringssaker (jf. kap. 1.4). I avslutningen av dette arbeidet, må jeg imidlertid konkludere med at jeg har sterkeste funn knyttet til profesjonsutøverne og deres *individuelle erfaringer, holdninger og kunnskap*. Jeg har poengtert at ledelsen har stor betydning for hvordan bekymringssaker blir håndtert organisatorisk (jf. kap. 7.4.1), og videre har jeg argumentert for at ledelsen i skolen og kirken har et ansvar for en kompetanseheving knyttet til bekymringssaker (jf. kap. 7.4.1 og 7.4.5). Til tross for dette tyder både mine funn og sammenliknbar forskning (Baklien, 2009; Holen og Waagene, 2014) på at *tiltak for å kvalifisere profesjonsutøvernes skjønnsutøvelse i bekymringssaker i større grad bør konsentreres om agentnivået enn strukturnivået*. Jeg har nemlig identifisert flere faktorer på individnivå som kan hindre meldinger til barnevernet.

Profesjonsutøvernes forståelse av sitt profesjonelle ansvar og deres holdninger til hva som inngår som deres sentrale og prioriterte arbeidsoppgaver ser ut til å være blant de faktorene som har mest betydning for informantenes handlingsvalg. I tråd med hvordan jeg har lagt opp dette arbeidet, vil jeg imidlertid problematisere en tilnærming til heving av profesjonsutøvernes literacy i bekymringssaker som ikke retter seg både mot den enkelte profesjonsutøveren og mot den videre organisatoriske og samfunnsmessige konteksten de arbeider innenfor. I kap. 8.1 foreslår jeg tiltak som ivaretar disse ulike nivåene.

8. Konklusjon med henblikk på forskningsspørsmålene

Analyseenheten i dette arbeidet har vært *skjønnsutøvelse* og *skjønnskvalifisering* (jf. kap. 2.1), eller mer konkret informantenes vurderinger og begrunnelser knyttet til taushetsplikt, meldeplikt og avvergeplikt i ulike situasjoner i yrket. Jeg vil avslutte undersøkelsen med et kortfattet og konkluderende kapittel. Argumentasjonen min hviler på grundigere analyser (kap. 5.2-6.3, 7.1-7.3), oppsummeringer av funn (kap. 6.4) og drøftinger (kap. 7.4) tidligere i framstillingen. Formålet med kapitlet er å samle sentrale temaer fra argumentasjonen og gi et mer samlet svar på forskningsspørsmålene (jf. kap. 1.4). Jeg svarer fortløpende på de sju forskningsspørsmålene, og avslutter med noen forslag til tiltak (kap. 8.1) som har basis i mine analyser.

1. Hvordan reflekterer informantene rundt taushetsplikt, meldeplikt og avvergeplikt med utgangspunkt i egne erfaringer og case fra arbeidshverdagen?

De fire første forskningsspørsmålene operasjonaliserer den første delen av problemstillingen,

- Hvordan utøver en gruppe ungdomsskolelærere og prester sitt profesjonelle skjønn når de må vurdere situasjoner som aktualiserer spørsmål knyttet til taushetsplikt og meldeplikt/avvergeplikt?

Analysene mine tydet for det første på at informantene hadde et stort engasjement for temaene jeg undersøker i dette arbeidet, og videre at de gjenkjente de sentrale problemstillingene og dilemmaene fra egen yrkeserfaring. Jeg har vist at både lærerne og prestene knyttet vesentlige deler av sin motivasjon og rolleforståelse til arbeidet med den enkelte eleven, ungdommen eller konfidenten (jf. kap. 6.2.1). Analysene viste for det andre at det var et sprik mellom profesjonsutøvernes vilje til å melde i hypotetiske vignetter sammenliknet med deres egne erfaringer med bekymringsaker fra yrket (jf. kap. 6.4 pkt. 2). Resultatene fra vignettundersøkelsen viste at et flertall av informantene fra begge profesjoner framstod som villige til å melde til barnevernet i minst ett av de hypotetiske eksemplene (jf. kap. 5.2.1). Det er viktig å presisere at begge vignettene var av en slik karakter at de utløser profesjonsutøvernes meldeplikt

eller avvergeplikt (jf. kap. 5.1). Intervjuene viste derimot at bare én av tolv informanter hadde tatt initiativ til direkte kontakt med barnevernet for å melde en sak. Videre var det flere informanter som hadde konkrete hendelser fra sin yrkeserfaring som de lurte på om de burde ha meldt til barnevernet (jf. kap. 6.2.5), men som de ikke hadde gått videre med. Jeg tolker resultatene mine som uttrykk for en underrapportering til barnevernet. I besvarelsen av de neste forskningsspørsmålene vil jeg bl.a. framheve hvordan profesjonsutøverne begrunnet sine handlingsvalg og diskutere hvorfor villigheten til å melde ser ut til å være lavere i reelle bekymringssaker.

2. Hvilke føringer legger lovverket knyttet til taushetsplikt, meldeplikt og avvergeplikt på profesjonsutøvernes skjønnsutøvelse?

Jeg har vist at lovverket gir klare føringer for profesjonsutøvernes skjønnsutøvelse i bekymringssaker og definerer informantenes handlingsrom. Jeg presenterte regelverket som lovfester og regulerer taushetsplikt, meldeplikt og avvergeplikt i kap. 4. Det var et vesentlig poeng i analysene at alle disse pliktene må forstås som *betingete plikter* (jf. kap. 4.2.4), dvs. plikter som ikke er absolutte, men derimot relative og avhengige av hvorvidt de situasjonsbetingelsene som loven presiserer virkelig foreligger i den konkrete valgsituasjonen (jf. Eckhoff og Sundby, 1991:81). Forvaltningslovens § 13 og straffelovens § 144 angir taushetspliktens omfang, men det er viktig å poengtere at lovverket inneholder mange unntaksbestemmelser (jf. kap. 4.1.3 og 4.2.3) som er vesentlige for mine analyser. Barnevernlovens § 6-4 og straffelovens § 139 gir henholdsvis lærerne og både lærerne og prestene en *plikt til å avverge* visse typer alvorlige forbrytelser, f.eks. ved å melde til politi eller barnevern. Dersom situasjonsbetingelsene (visse type farer eller forbrytelser) og terskelvurderingene (en gitt grad av alvor, grad av sikkerhet) som blir presisert i lovverket blir oppfylt i en konkret situasjon, da faller både den forvaltningsmessige og yrkesmessige taushetsplikten bort og blir erstattet av en plikt til å melde til barnevernet eller avverge på andre måter. Det er grunn til å presisere at profesjonsutøvernes handlingsrom i bekymringssaker, uansett hvordan den konkrete valgsituasjonen er konfigurert, er begrenset, fordi situasjonen enten vil være dekket av taushetsplikt eller erstattet av en melde- eller avvergeplikt. Jeg vil likevel poengtere at straffelovens bestemmelser om avvergeplikt ikke gjør profesjonsutøvernes moralske refleksjoner overflødige. Tvert imot, stiller de ulike situasjonene som lovhjemlene omhandler, store

krav både til profesjonsutøvernes moralske sensitivitet, kunnskapsnivå og vurderingsevne.

3. Hvordan begrunner informantene sine handlingsvalg, og hvordan balanserer de ulike eller konkurrerende hensyn?

Analysene av materialet viste at informantene brukte fire hovedformer for begrunnelser for sine handlingsvalg i bekymringssaker (jf. kap. 6.1 og 6.4). For det første framstod begrunnelser som *eksplisitt henviste til profesjonsutøvernes taushetsplikt, meldeplikt eller avvergeplikt* som en kategori. For det andre begrunnet mange av informantene sine handlingsvalg med utgangspunkt i sin *rolleforståelse* eller i beskrivelser av oppgaver de hadde knyttet til håndteringen av bekymringssaker i organisasjonen. For det tredje var det et vesentlig trekk ved empirien at informantene i begge profesjoner begrunnet sine handlingsvalg med at meldinger til barnevernet er *andres ansvar*. For det fjerde knyttet en stor del av profesjonsutøverne sine begrunnelser til vurderinger av hvor *alvorlig* de oppfattet situasjonen i vignettene. Jeg vil presisere at disse kategoriene ikke bør forstås som gjensidig utelukkende. Enkelte informanter begrunnet sine valg med elementer fra flere av kategoriene, og videre viste analysene mine at kategoriene kan forstås som delvis overlappende. Til tross for dette, tyder undersøkelsene mine på at de fire kategoriene har en *ulik funksjon og tyngde for profesjonsutøvernes skjønnsutøvelse*. Konkret vil jeg framheve at begrunnelser knyttet til vurderinger av alvoret i en situasjon var betydelig mer utbredt i materialet, både i hypotetiske vignetter og reelle saker, enn begrunnelser med henvisning til lovverket (jf. pkt. 2 over). Analysene mine tydet imidlertid på at informantenes ansvarsforståelse kan være den faktoren som veier aller tyngst og ofte avgjør en vurdering (jf. kap. 6.3.3, 6.4 pkt. 6). Jeg vil hevde at dette kan forklare, sammen med andre forhold jeg kommenterer under (pkt. 5 og 6), hvorfor villigheten til å sende bekymringsmeldinger ser ut til å være lavere i reelle saker enn i hypotetiske.

4. Hvilke kilder informerer profesjonsutøvernes skjønnsutøvelse når de må foreta et handlingsvalg i en bekymringssak?

Analysene mine har vist at både profesjonsutøvernes private erfaringer og deres erfaringer fra tidligere håndtering av bekymringssaker i yrket (jf. kap. 6.2.4, 6.4 pkt. 4, 7.4.6) spiller en vesentlig rolle for skjønnsutøvelsen. Slik jeg tolker materialet, fungerer private og profesjonelle erfaringer sterkere som handlingsveiledende stilt overfor potensielle bekymringssaker enn lovens bestemmelser om taushetsplikt,

meldeplikt og avvergeplikt. Det var nemlig for det første et klart funn i analysene at informantene i begge profesjoner hadde lite eksakt kunnskap om jussen som gir føringer for deres håndtering av bekymringssaker. For det andre har jeg vist at profesjonsutøverne ofte med ulike begrunnelser (taushetsplikten er absolutt) og mekanismer (tjenestevei), i praksis setter lovverkets krav til side. Den siste påstanden krever mer utdypning. I den teoriinformerte analysen framhevet jeg nemlig at profesjonsutøvernes handlingsvalg i bekymringssaker kan karakteriseres som mønsterpregede og rutiniserte (jf. kap. 7.2). Informantene i begge profesjoner beskrev i stor grad de samme skrittene eller sekvensene i sin håndtering av bekymringssaker. Uavhengig av profesjonsutøvernes holdninger til bekymringssaker i vignettundersøkelsen, så viste analysene mine at profesjonsutøverne i stor grad overlot ageringsansvaret i bekymringssaker til andre, enten med tjenestevei (lærerene) eller taushetsplikt (prestene) som begrunnelse (jf. kap. 6.4 pkt. 6). Jeg tolket dette funnet ut fra Berger og Luckmanns begrep reifisering (jf. kap. 7.2.2) og dets paradigmatisk form, nemlig påstander om at «jeg har ikke noe valg...» (1966/2000:102). Ut fra disse observasjonene, vil jeg hevde at den enkeltfaktoren som ser ut til å ha størst betydning for profesjonsutøvernes skjønnsutøvelse og handlingsvalg er deres forståelse av profesjonelt og personlig ansvar (jf. kap. 7.3.3 og 7.4.3). Jeg utdyper dette i punkt seks og sju under.

5. Hvordan opplever profesjonsutøverne sitt eget utgangspunkt for å håndtere profesjonsetiske dilemmaer knyttet til taushetsplikt, meldeplikt og avvergeplikt?

Forskningsspørsmål nr. 5-7 operasjonaliserer andre del av problemstillingen i dette prosjektet,

- Hvordan kan profesjonelt skjønn kvalifiseres slik at profesjonsutøvere kan bli bedre utrustet til å håndtere bekymringssaker?

Bakgrunnen for forskningsspørsmål nr. fem var flere internasjonale studier som tyder på at mange lærere og prester opplever å være dårlig utrustet til å avdekke misbruk og gjennomføre bekymringsmeldinger (jf. kap. 1.2 og 1.3). Jeg vil hevde at undersøkelser som eksplisitt utfordrer profesjonsutøvere til å vurdere sin egen utrustning og kompetanse med henblikk på en spesifikk problemstilling, kan være sårbare for forskningseffekt og for skeivheter knyttet til at intervjupersonene rasjonaliserer og oppgir sosialt aksepterte svar. På denne bakgrunnen valgte jeg å belyse

forskningsspørsmålene indirekte og ut fra informantenes egne fortellinger og vurderinger. Slik jeg forstår materialet, var det flere funn som belyser forskningsspørsmål nr. fem. For det første viste vignettundersøkelsen at en stor del av informantene framstod som usikre på hvilke handlingsvalg de ville foreta i hypotetiske dilemmaer og hvordan de ville begrunne valgene. Dette underbygger jeg både med at mer enn hver fjerde informant enten kommenterte at de var usikre på sine egne vurderinger eller at besvarelsene deres viste tegn til at profesjonsutøverne hadde strøket over svarene og endret handlingsvalg og begrunnelser på spørreskjemaet. Analysene av intervjuene tydet også på at profesjonsutøverne opplevde vurderinger knyttet til taushetsplikt, meldeplikt og avvergeplikt som krevende, både faglig og emosjonelt, og at mange informanter ønsket seg mer kunnskap og kompetanse på området (jf. kap. 7.4.5). For det andre må jeg som forsker påpeke spriket mellom profesjonsutøvernes begrunnelser og regelkunnskap på den ene siden og de hensynene som lovverket legger til grunn at skal regulere skjønnsutøvelsen på feltet jeg studerer på den andre siden (jf. kap. 6.3.1). For det tredje har jeg flere funn som tyder på en underrapportering i bekymringssaker. Analysene mine viste at henholdsvis 60 % og 40 % av informantene ikke ville melde til barnevernet i de to vignettene i spørreundersøkelsen som begge utløste profesjonsutøvernes meldeplikt eller avvergeplikt (jf. kap. 5.2.1). Videre har jeg framhevet at profesjonsutøverne ser ut til å være mindre villige til å gjennomføre bekymringsmeldinger eller andre avvergehandlinger i reelle bekymringssaker enn i hypotetiske (jf. kap. 6.2.5 og 6.4. pkt. 2). Samlet gir dette meg grunnlag for å konkludere med at det er behov for å forbedre profesjonsutøvernes utgangspunkt for å ta beslutninger i bekymringssaker. Jeg vil hevde at dette kan føre til profesjonsutøvere som i større grad opplever å være sikre på sine egne vurderinger i bekymringssaker, som tar beslutninger som i større grad er informert av lovverket som regulerer taushetsplikt, meldeplikt og avvergeplikt og som i mindre grad lar hindringer i valgsituasjonen blokkere det handlingsvalget de ville foretrukket i en hypotetisk situasjon. Med utgangspunkt i mine analyser, foreslår jeg i kap. 8.1 tiltak og konkrete elementer som kan bidra til profesjonsutøvernes skjønnskvalifisering.

6. Hva kan hindre og hva kan fremme meldinger til barnevernet?

Undersøkelsen min tyder på at profesjonsutøvernes ansvarsforståelse og deres holdninger til hva som er de sentrale og prioriterte oppgavene i arbeidet er to viktige faktorer som kan hindre meldinger til barnevernet (jf. kap. 6.4 pkt. 4 og 6). Videre har jeg poengtert at private og profesjonelle erfaringer kan blokkere profesjonsutøvernes

moralske persepsjon (jf. kap. 7.3) dersom de ikke blir gjort til gjenstand for en kritisk refleksjon som tar høyde for hvordan de konkrete omstendighetene i en valgsituasjon er konfigurert. Jeg har også framhevet at prinsipper som taushetsplikt og organisatoriske mekanismer som tjenestevei kan hindre profesjonsutøvernes arbeid med bekymringssaker. Analysene mine viste at mange informanter tilla taushetsplikt (prestene) og tjenestevei (lærerne) så sterk betydning at de devaluerte sin rolle som moralske aktører (jf. kap. 3.6.2), argumenterte for at det var andre aktører som hadde ageringsansvaret i situasjonen (jf. kap. 7.1.2) og framhevet at de ikke hadde noe valg (jf. kap. 6.3.1). Til oppsummering vil jeg hevde at disse mekanismene kan forstyrre eller ødelegge profesjonsutøvernes evne til å identifisere og adressere situasjoner der andres ve og vel står på spill (jf. Vetlesen, 1994; kap. 3.5).

Spørsmålet om hva som kan fremme meldinger til barnevernet var hovedspørsmålet i drøftingen i kap. 7.4. Jeg nøyer meg derfor med en punktvis oppsummering her.

- Skolens og kirkens ledelse må heve både sin egen og de ansattes kunnskap om og bevissthet rundt håndtering av bekymringssaker (jf. kap. 7.4.1).
- Taushetsplikten bør bli forstått og praktisert som en betinget plikt (jf. kap. 7.4.2).
- Lærere og prester må ta et personlig og framoverskuende ansvar for bekymringssaker (jf. kap. 7.4.3).
- Skolen og kirken trenger profesjonsutøvere som ser det som en sentral og prioritert oppgave å avdekke og hindre overgrep og mishandling (jf. kap. 7.4.4).
- Ansatte i skolen og kirken trenger feltspesifikk kunnskap om bekymringssaker, innsikt i jussen som regulerer taushetsplikt, meldeplikt og avvergeplikt og en reflektert holdning til forholdet mellom et politisk, profesjonelt og personlig ansvar (jf. kap. 7.4.5).
- Gode erfaringer med tverrfaglig samarbeid kan bidra til å fremme meldinger til barnevernet (jf. kap. 7.4.6).

7. Kan endringer i de strukturelle vilkårene rundt de profesjonelles arbeid påvirke deres beredskap til å håndtere bekymringssaker?

Svaret mitt på det siste forskningsspørsmålet er sammensatt. Først og fremst vil jeg understreke at de tydeligste funnene mine ikke peker mot strukturelle forhold, men derimot mot profesjonsutøvernes individuelle erfaringer, holdninger, rolleforståelse og

ansvarsforståelse (jf. kap. 6.4 pkt. 4 og 6, 7.4.3, 7.4.4). Jeg har likevel vektlagt betydningen av strukturelle forhold flere steder i analysene og poengtert at ledelsen har stor betydning for hvordan bekymringssaker blir håndtert organisatorisk (jf. kap. 7.4.1). Videre har jeg argumentert for at ledelsen i skolen og kirken har et ansvar for en kompetanseheving knyttet til bekymringssaker (jf. kap. 7.4.1 og 7.4.5). Til tross for dette, tyder både mine funn og sammenliknbar forskning (Baklien, 2009; Holen og Waagene, 2014) på at tiltak for å kvalifisere profesjonsutøvernes skjønnsutøvelse i bekymringssaker i større grad bør konsentreres om agent-nivået enn strukturnivået. Jeg har nemlig identifisert flere faktorer på individnivå som kan hindre meldinger til barnevernet. Profesjonsutøvernes forståelse av sitt profesjonelle ansvar og deres holdninger til hva som inngår som deres sentrale og prioriterte arbeidsoppgaver ser ut til å være blant de faktorene som har størst betydning for informantenes handlingsvalg. I dette arbeidet har jeg lagt vekt på å ikke redusere profesjonsutøvernes skjønnsutøvelse til et individuelt og kognitivt fenomen. Både i teori og analyser har jeg vektlagt betydningen av den organisatoriske konteksten rundt lærernes og prestenes vurderinger (jf. kap. 1.4, 3.4, 3.6.2). Ut fra dette vil jeg problematisere en tilnærming til heving av profesjonsutøvernes literacy (jf. kap. 7.4.5) i bekymringssaker som ikke retter seg både mot den enkelte profesjonsutøveren og mot den videre organisatoriske og samfunnsmessige konteksten som lærerne og prestene arbeider innenfor. Det er gode grunner til å hevde at rektors holdninger kan være en faktor som kan hindre meldinger til barnevernet (jf. kap. 6.3.2; Stang m.fl., 2013; Hinson og Fossey, 2000; Crenshaw m.fl., 1995; O'Toole, 1999, Walsh m.fl., 2005) og påvirke holdningene i lærerkollegiet til å sende bekymringsmeldinger. Motsatt har jeg grunnlag for å hevde at profesjonsutøvere som opplever støtte hos sine ledere i arbeidet med bekymringssaker, kan bli mer villige til å prioritere denne delen av yrkesrollen (jf. kap. 6.3.2, Feldman, 2001; Jortveit, 2014:175f). Til sist vil jeg påpeke at den hektiske arbeidshverdagen mange av mine informanter fortalte om, bør forstås med utgangspunkt i de strukturene som er etablert rundt profesjonsutøvelsen i landet vårt, og dermed også med utgangspunkt i politiske beslutninger og bevilgninger. Det kan anføres at rammene de profesjonelle arbeider innenfor kan føre til et høyt arbeidstempo, at tidspress kan tvinge fram raske beslutninger og videre et behov for å markere grenser for egen involvering i ulike saker og oppgaver (jf. kap. 6.4 pkt. 6). Jeg vil imidlertid konkludere med at spørsmål knyttet hvorvidt rammene og prioriteringene i skolen og kirken er godt begrunnede, eller hvorvidt de bør endres, og videre om hva som bør forstås som de sentrale arbeidsoppgavene i skole og kirke bør være sentrale spørsmål i debatten om skolens og kirkens samfunnsmandat (jf. kap.

3.2). Med utgangspunkt i dette, vil jeg konkludere med at både agent- og strukturnivået har stor betydning dersom vi skal få profesjonsutøvere som er bedre utrustet til å håndtere bekymringssaker i arbeidet.

8.1 Tiltak

I dette arbeidet undersøker jeg profesjonell skjønnsutøvelse innenfor områder hvor mye står på spill. I kunnskapsoversikten i kap. 1.1.2 presenterte jeg kunnskap om omfanget av familievold, omsorgssvikt og overgrep mot barn og unge, og videre refererte jeg forskning som har undersøkt konsekvensene av å vokse opp under slike forhold. Meldeplikten til barnevernet og avvergeplikten i straffeloven kan forstås som to av sikkerhetsnettene som skal bidra til at slike skadelige forhold blir avdekket før skadevirkningene blir store eller uopprettelige. Undersøkelsen min gir grunnlag for å foreslå følgende tiltak.¹⁹⁰

- Kirkeavdelingen i Kulturdepartementet bør lage rundskriv som kan veilede prester i vurderinger knyttet til taushetsplikt, meldeplikt og avvergeplikt (jf. kap. 7.4.1).
- Med tanke på skillet mellom stat og kirke som forberedes fra 2017, og at kirken fra 1. januar 2017 skal overta arbeidsgiveransvaret for prestene, bør også Kirkerådet og Kirkemøtet arbeide juridisk og teologisk med spørsmålene knyttet til taushetsplikt, meldeplikt og avvergeplikt.
- Bispemøtet bør arbeide med hvordan taushetsplikt, meldeplikt og avvergeplikt kan forstås teologisk. Dette begrunner jeg for det første med mangelen på litteratur og veiledning på dette temaet i Den norske kirke (jf. kap. 7.4.1), og for det andre med spriket jeg har avdekket mellom prestenes handlingsvalg og jussen som regulerer profesjonsutøvernes arbeid med bekymringssaker (jf. kap. 6.4. pkt. 2). Biskopene bør gi føringer for hvordan taushetsplikt, meldeplikt og avvergeplikt skal bli praktisert i kirken. Videre bør arbeid med disse temaene være en del av den overordnede planen for prestenes kompetanseutvikling (jf. kap 7.4.1).
- Ledelsen i skolen (rektor og skoleeier) og kirken (biskoper og proster) bør heve sin egen kunnskap om bekymringssaker og jussen som regulerer profesjonsutøvernes skjønnsutøvelse (jf. kap. 7.4.1). Lederens kunnskap om

¹⁹⁰ Tiltakene er basert på mine analyser og drøfting (kap. 5-7). Her må jeg nøye meg med korte belegg og henvisninger. Se særlig kap. 7.4 for mer detaljerte beskrivelser og begrunnelser av de enkelte punktene.

regelverket har nemlig «stor betydning for hvor sikker den enkelte ansatt kjenner seg på regelverket» (Stang m.fl. 2013:9).

- Rektor og skoleeier må sikre at lærerne har den kunnskapen de trenger for at barn og ungdom skal få det vernet som bl.a. barnevernloven og straffeloven gir dem mot alvorlig omsorgssvikt, vold og seksuelle overgrep.
- Det er behov for mer kunnskap om hvilken betydning taushetsplikten har for elever i skolen og om hvordan reglene for taushetsplikt og meldeplikt blir praktisert i norske skoler (jf. kap. 7.4.2).
- Biskopene bør ha et fokus på bekymringssaker og dilemmaer knyttet taushetsplikt, meldeplikt og avvergeplikt som en del av sin tilsynsmyndighet og oppfølging av prester og menigheter (jf. kap. 7.4.1).
- Utdanningsinstitusjonene bør utruste lærer- og prestestudenter og bidra til etter- og videreutdanning slik at profesjonsutøverne kan bli bedre forberedt til å håndtere bekymringssaker i yrket. For de første trenger profesjonsutøverne økt kunnskap om omsorgssvikt og ulike former for overgrep mot barn og unge, og videre om ulike faresignaler som kan indikere at det er grunnlag for bekymring. For det andre trenger lærerne og prestene å oppøve en evne til å avdekke og gjenkjenne omsorgssvikt og overgrep. For det tredje trenger profesjonsutøverne holdninger som kan fremme et aktivt og framoverskuende arbeid med bekymringssaker (jf. kap. 7.4.3). Jeg har lagt grunnlaget for disse påstandene i kap. 6 og 7. For det fjerde kan en profesjonsmoralisk bevissthet om forholdet mellom et politisk, profesjonelt og personlig ansvar være et viktig bidrag til å kvalifisere skjønnsutøvelsen i bekymringssaker (jf. kap. 3.6 og 7.3.3). Skolen og kirken trenger ansatte som tar et personlig ansvar (jf. kap. 7.3.5) i arbeidet med bekymringssaker.
- Den enkelte lærer og prest bør for det første tilegne seg kunnskapen de trenger på feltet, og for det andre sikte mot å prioritere arbeidet med bekymringssaker. Undersøkelsen min har vist at den enkeltes holdninger til dette arbeidet har en avgjørende betydning (jf. kap. 7.4.4). Skolen og kirken trenger ansatte som ser det som en sentral og prioritert oppve å arbeide med bekymringssaker, og som fastholder, og ikke fraskriver seg, sitt ansvar for å foreta moralske valg i vanskelige situasjoner.
- Jeg har pekt på at *reifisering* (jf. kap. 7.2.2) ser ut til å være et kjerneproblem i profesjonsutøvernes arbeid med bekymringssaker, dvs. at lærerne og prestene *handler som om de ikke har noe reelt valg* i beslutningssituasjonene (jf. kap.

7.4.3). Jeg har argumentert for at dereifisering krever en høy grad av refleksivitet og at profesjonsutøverne tar tilbake bevisstheten om at de kan og må velge mellom ulike handlingsalternativer i den konkrete situasjonen. Taushetsplikt og tjenestevei bør forstås som betingete plikter (jf. kap. 7.4.2). Både arbeidsveiledning og etter- og videreutdanning kan være gode arenaer for å arbeide med disse spørsmålene. Jeg har beskrevet dereifisering som en *prosess* som må foregå over tid (jf. kap. 7.4.3). Det er en prosess som utfordrer den enkelte profesjonsutøver og som krever at det settes av tid i organisasjonen.

- Analysene mine tyder på at personlige erfaringer i noen tilfeller kan styre og avgjøre profesjonsutøvernes beslutningsgrunnlag på en uheldig måte (jf. kap. 7.2.2). For å motvirke dette, trenger profesjonsutøverne å bearbeide sine erfaringer på en refleksiv måte, f.eks. gjennom samtaler med en veileder eller en erfaren kollega.
- Det er behov for grundige diskusjoner både innad i skolen og kirken og blant beslutningstakere om hvordan skolens og kirkens sentrale oppgaver bør forstås i relasjon til temaet jeg skriver om i dette arbeidet. Det er lite trolig at profesjonsutøvernes praksis vil bli endret uten både holdningsendringer (jf. kap. 6.4 pkt. 4 og 7.4.4) og strukturelle endringer (jf. kap. 8 pkt. 7).
- Det bør bli gjennomført tilsyn med taushetsplikt, meldeplikt og avvergeplikt som tema innenfor både skolen og kirken for å avdekke eventuelle forhold som kan hindre samarbeid til barn og unges beste og true barnas og familienes rettssikkerhet og personvern (jf. Helsetilsynet, 2009)

Harald Hårfagres gate 29
N-5007 Bergen
Norway
Tel: +47-55 58 21 17
Fax: +47-55 58 96 50
nsd@nsd.uib.no
www.nsd.uib.no
Org.nr. 985 321 884

Kjartan Leer-Salvesen
Institutt for religion, livssyn og kyrkjefag
Høgskulen i Volda
Postboks 500
6101 VOLDA

Vår dato: 01.07.2010

Vår ref: 24466 / 2 / LT

Deres dato:

Deres ref:

TILRÅDING AV BEHANDLING AV PERSONOPPLYSNINGER

Vi viser til melding om behandling av personopplysninger, mottatt 26.05.2010. Meldingen gjelder prosjektet:

24466	<i>Profesjonsetikk for lærere og prester. Mellom taushetspliket og meldeplikt</i>
Behandlingsansvarlig	<i>Universitetet i Agder, ved institusjonens overste leder</i>
Daglig ansvarlig	<i>Kjartan Leer-Salvesen</i>

Personvernombudet har vurdert prosjektet, og finner at behandlingen av personopplysninger vil være regulert av § 7-27 i personopplysningsforskriften. Personvernombudet tilrår at prosjektet gjennomføres.

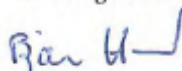
Personvernombudets tilråding forutsetter at prosjektet gjennomføres i tråd med opplysningene gitt i meldeskjemaet, korrespondanse med ombudet, vedlagte prosjektvurdering - kommentarer samt personopplysningsloven/-helseregisterloven med forskrifter. Behandlingen av personopplysninger kan settes i gang.

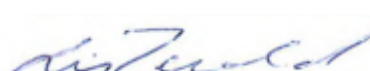
Det gjøres oppmerksom på at det skal gis ny melding dersom behandlingen endres i forhold til de opplysninger som ligger til grunn for personvernombudets vurdering. Endringsmeldinger gis via et eget skjema, http://www.nsd.uib.no/personvern/forsk_stud/skjema.html. Det skal også gis melding etter tre år dersom prosjektet fortsatt pågår. Meldinger skal skje skriftlig til ombudet.

Personvernombudet har lagt ut opplysninger om prosjektet i en offentlig database, <http://www.nsd.uib.no/personvern/prosjektoversikt.jsp>.

Personvernombudet vil ved prosjektets avslutning, 31.12.2014, rette en henvendelse angående status for behandlingen av personopplysninger.

Vennlig hilsen

Bjørn Henrichsen

Lis Tenold

Kontaktperson: Lis Tenold tlf: 55 58 33 77
Vedlegg: Prosjektvurdering

Personvernombudet for forskning

Prosjektvurdering - Kommentar

24466

Det gis skriftlig informasjon og innhentes skriftlig samtykke. Personvernombudet finner skrevet tilfredsstillende.

Personvernombudet legger til grunn at taushetsplikten ikke er til hinder for førstegangskontakt.

Det vil bli registrert sensitive personopplysninger om rasemessig eller etnisk bakgrunn, jf. personopplysningsloven § 2 nr. 8, a).

Innsamlede opplysninger anonymiseres ved prosjektslutt, senest 31.12.2014. Med anonymisering innebærer at navnelister slettes/makuleres, og ev. kategorisere eller slette indirekte personidentifiserbare opplysninger. Lydbåndopptak makuleres.

Kjartan Leer-Salvesen

Fra: marianne.myhren@nsd.uib.no
Sendt: 20. februar 2015 15:44
Til: Kjartan Leer-Salvesen
Emne: Prosjektnr: 24466 Profesjonsetikk for lærere og prester. Mellom taushetsplikt og meldeplikt

Viktighet: Høy

BEKREFTELSE PÅ ENDRING

Vi viser til statusmelding mottatt 06.01.2015.

Personvernombudet har nå registrert ny dato for prosjektslutt 31.12.2015.

Det legges til grunn at prosjektopplegget for øvrig er uendret.

Ved ny prosjektslutt vil vi rette en ny statushenvendelse.

Hvis det blir aktuelt med ytterligere forlengelse, gjør vi oppmerksom på at utvalget vanligvis må informeres ved forlengelse på mer enn ett år utover det de tidligere har blitt informert om.

Ta gjerne kontakt dersom du har spørsmål.

Vennlig hilsen,
Marianne Høgetveit Myhren - Tlf: 55 58 25 29
Epost: marianne.myhren@nsd.uib.no

Personvernombudet for forskning,
Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste AS Tlf. direkte: (+47) 55 58 81 80

AFFIRMATION

Referring to status report received 06.01.2015.

The Data Protection Official has registered that the project period has been extended until 31.12.2015.

We presuppose that the project otherwise remains unchanged.

You will receive a new status inquiry at the end of the project.

Please note that in case of further extensions, the data subjects should usually receive new information if the extension exceeds a year beyond what they previously have received information about.

Do not hesitate to contact us if you have any questions.

Best regards,
Marianne Høgetveit Myhren - Phone number: 55 58 25 29
Email: marianne.myhren@nsd.uib.no

Innledning

1. Hvor lenge har du jobbet her?
 - Hvor lang erfaring har du som lærer/prest til sammen?
 - Utdanningssted? Etter- eller videreutdanning?
2. Hva mener du er dine viktigste oppgaver som lærer/prest?
3. Hva liker du best ved yrket? Noe du ikke trives med?
4. Hvis du ser for deg en skala fra 1-10 der 1 poeng er at lærerens/prestens oppgave er å formidle faginnhold og 10 poeng at læreren/presten er en relasjonsarbeider. Hvor vil du plassere deg? Hva er viktigst for deg?

Profesjonsutøvelse, betroelser og meldinger

5. Opplever du som lærer/prest å få innblikk i ungdommers liv og problemer?
 - Kan du fortelle om et eksempel på dette?
 - Hva skjedde videre med saken? Hva var grunnen til at saken ble løst på denne måten?
 - Hvordan opplevde du denne saken?
6. Har du selv meldt saker til barnevern eller politi, eller vurdert å gjøre det?
 - Kan du fortelle om en slik situasjon du har opplevd? ((Evt. gi grunn til at ikke meldt?))
 - Hva du gjorde da? Hvilke alternativer overveide du? Hvilke hensyn lå under dette?
 - Hvordan kom du fram til hva som var riktig løsning?
 - Hvordan begrunner du dette valget?
 - Hva tenker du om saken i dag?
 - (Hva tror du andre ved skolen/kirken lokalt tenker om slike saker? Og når det er riktig å gripe inn/melde?)
7. Har du vært borte i en sak hvor du vurderte å melde til barnevern eller politi, men bestemte deg for å ikke gjøre det?
 - Hva ble avgjørende for deg i denne saken?
8. Er du oppe i en sak nå hvor du vurderer melding til barnevernet?
9. Hva mener du er godt nok grunnlag, sikker nok kunnskap, til å melde til barnevernet?
 - Hva slags ting er det som sier deg at det bør gripes inn i en vanskelig sak?
 - Er det noe som kan tale mot å gripe inn?

Kan du tenke deg grunner som kan gjøre lærere/prester mindre villige å melde?
Kan du forestille deg hva som kan gjøre det lettere for lærere/prester å gripe inn i vanskelige saker?

10. Har du selv opplevd saker der du hadde mistanke om misbruk, omsorgssvikt eller familievold? Eller vedvarende rusproblemer, gjentatt hærverk eller kriminalitet?

Kan du fortelle om en slik situasjon du har opplevd? / Grunn til ikke meldt?
Hva du gjorde da...? Hvilke alternativer overveide du, og hvilke hensyn lå under dette?

Hvem opplever du som lærer/prest at har ansvar ovenfor i en slik situasjon?

Hvordan begrunner du dette?

11. Har du opplevd å være usikker på hva du skulle gjøre med informasjon/betroelser/meldinger?

Hva er hovedgrunnen til dette, tenker du?

Mangel på kunnskap (lovverk)?

Reelt vanskelige valg/dilemmaer?

Ikke tilstrekkelig informasjon om saken

Annet?

12. Hvordan opplever du at ledelsen/overordnet håndterer saker som vurderes meldt til barnevernet?

Helsesøster eller andre ved skolen/kirken?

Finnes det retningslinjer på skolen/kirken for hvordan dere skal håndtere slike saker? (Tjenestevei?)

13. Slik du ser det, hvem sitt ansvar er det at saker blir meldt til barnevernet?

Hvem er det som avgjør om en sak ikke blir meldt? Hva kan være grunner til å ikke melde til barnevernet?

Hva gjør du hvis du er uenig med ledelsens vurdering/håndtering?

Taushetsplikten og dens grenser

14. Hva betyr taushetsplikten i ditt arbeid som lærer/prest?

Har du opplevd saker der du vurderte å sette til side taushetsplikten?

Hva gjorde du? Hvorfor mener du at melding/å holde på taushetsplikten i denne situasjonen viktig?

Opplever du at taushetsplikten begrenser hvordan du kan arbeide med slike saker?

(Til lærerne: Hva tenker du i slike saker om kravet til samtykke for å kunne dele fortrolig informasjon?)

Opplever du å håndtere vanskelige saker alene eller i kontakt med kollegaer og ledelse?

15. Hva tenker du om meldinger til politiet i slike saker (familievold, atferdsvansker, misbruk av barn)?

16. Det er mulig å tenke seg grunner både for en strengere praktisering av taushetsplikten og for en oppmykning av reglene. Hva mener du om dette ut fra egen erfaring?

17. Legg inn individuelle spørsmål/presiseringer/utfordringer fra surveysvar her

18. Kjenner du til hva lovverket sier om taushetsplikt og grensene for den?

Meldeplikt/avvergelsesplikt

Hva tenker du som lærer/prest om det er en straffetrussel - 1 år - for å unnlate å melde/avverge?

Hva er ditt syn på sivil ulydighet (i slike saker)?

Opplæring og mestring

19. Har du fått noen opplæring – i studier eller jobb – om taushetsplikt og om ulike sakstyper som kan sette den til side?

20. Hvordan opplever du som lærer/prest å være utrustet til å jobbe med saker som kan kreve meldinger til barnevernet?

21. Hva er du trygg på i slike saker, og hva trenger du mer kunnskap om?

22. Ut fra egen erfaring: Hvordan tenker du at lærere/prester kan bli enda bedre utdannet og forberedt til å møte slike saker?

Avslutning

23. Noe du lurer på om forskningsprosjektet?

24. Er det noen ting du har lyst til å tilføye?

Vår dato: 29.10.10

Vår ref.: Und1KLS

Dykkar dato:

Dykkar ref.:

Sakshandsamar:

Forespørsel om deltakelse i forskningsprosjekt

Jeg er doktorgradsstudent ved Høgskulen i Volda, og gjennomfører et prosjekt hvor jeg undersøker ulike aspekter ved læreres og presters yrkesutøvelse. Jeg er særlig opptatt av hvordan profesjonsutøverne gjennom utdanning og arbeidspraksis blir forberedt til å håndtere ulike dilemmaer i arbeidshverdagen.

Sammen med 140 lærere og 140 prester får du denne forespørselen om å delta i forskningsprosjektet. Utvalget er trukket tilfeldig ut fra skolens liste over ansatte og fellesrådets liste over prester i kommunen. Deltakelse i forskningsprosjektet er frivillig, og det innebærer at jeg ber om svar på en kortfattet, skriftlig spørreundersøkelse. Undersøkelsen presenterer to korte historier som munner ut i to ja/nei spørsmål. I tillegg til å svare ja eller nei, vil man bli bedt om å gi en begrunnelse for svaret.

Det er helt frivillig å delta i prosjektet, og du kan på hvilket som helst tidspunkt trekke deg uten å måtte begrunne dette nærmere. Som forsker er jeg underlagt taushetsplikt, og alle data vil bli anonymisert og behandlet strengt konfidensielt. Det er bare undertegnede som vil få tilgang til de personidentifiserbare opplysningene. Resultatene av studien vil bli publisert i doktorgradsavhandlingen, uten at den enkelte kan gjenkjennes. Forskningsprosjektet er godkjent av Personvernombudet for forskning, Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste. Veileder for prosjektet er professor Jan-Olav Henriksen på doktorgradsprogrammet Religion, etikk og samfunn ved Universitetet i Agder.

Spørreundersøkelsen vil bli fulgt opp med intervjuer av ca. 12 lærere og 12 prester. Undertegnede tar kontakt per telefon med noen utvalgte, gir mer informasjon og spør om de er villige til å bli intervjuet. Det er frivillig å delta også i denne delen av undersøkelsen. De som blir valgt ut til intervjuer, velger selv tid og sted for samtalen. Det er mulig å trekke seg også fra intervjuene på hvilket som helst tidspunkt.

Forskningsprosjektet forventes å være avsluttet til sommeren i 2015. Etter at prosjektet er avsluttet vil navnelister og andre opplysninger som kan identifisere informantene bli slettet. En anonymisert utgave av spørreundersøkelsen og intervjuer vil bli oppbevart med tanke på mulig oppfølging i andre forskningsprosjekter i regi av Program for profesjonsretta forskning ved Høgskulen i Volda. Også denne framgangsmåten er godkjent av Personvernombudet for forskning.

Dersom du ønsker å delta i forskningsprosjektet, returnerer du spørreskjemaet i den frankerte svarkonvolutten **innen 14 dager**. Har du spørsmål i forbindelse med denne henvendelsen kan du gjerne ta kontakt med meg på følgende adresse:

Høgskulen i Volda, V/Kjartan Leer-Salvesen, Pb. 500, 6101 Volda,
 kjartan.leer-salvesen@hivolda.no Tlf. 70 07 54 30 (Arb) / 41 65 98 05 (Mob)

Med vennlig hilsen

Kjartan Leer-Salvesen

○ Taushetsplikt meldeplikt og juss	0	0
○ Anonymt	18	28
○ Bekymringsmelding til barnevernet	26	29
○ Betroelse	2	2
○ Fare for gjentakelse	8	8
○ Hensynet til varsler	3	3
○ Hjemmeforholdene	1	1
○ Juss	21	25
○ Meldeplikt	10	13
○ Nødt til å snakke med noen om det	11	12
○ Samtykke nødvendig	23	31
○ Seksuell lavalder	13	13
○ Taushetsplikt	26	49
○ Med backing	15	23
○ Settes til side av andre normativiteter	15	21
○ Uten backing	4	4
○ Veies mot konkurrerende normativiteter	6	8
○ Taushetsplikt brudd	5	7
○ Under seksuell lavalder	6	6
○ Tillit og fortrolighet	16	21
○ Usikre informanter	22	24
○ Burde melde ville ventet	2	3
○ Ombestemt seg	3	4
○ Vanskelig kategorisering	0	0
○ Forskningseffekt og ærlighet	1	2
○ Tilbakemeldinger på casene	3	3

Nodes

Name	Sources	References
Barnets beste og relasjon til eleven	5	5
Anbefale snakke med foreldrene	26	27
Avklare hva ungdommen tenker	14	17
Be ungdommen gå videre med saken	9	10
Be ungdommen ta kontakt m helsevesen barnevern eller andre	10	11
Flere samtaler med ungdommen	14	18
Få ungdommen til å finne en løsning	4	4
La ungdommen selv avgjøre melding	10	11
Viktigst å ivareta elevens interesser	5	5
Begrunnelser og refleksjoner	0	0
Begrunnelser for å ikke melde barnevern	51	66
Begrunnelser for å ikke melde politi	72	114
Begrunnelser for å melde barnevern	68	99
Begrunnelser for å melde politi	30	36
Casedetaljer av skjønsmessig betydning	7	8
Abort	8	9
Ikke overgrep men uklok handling	3	3
Kjærester eller frivillig	14	16
Kommer an på hvem 18-åringen er	3	3
Overgrep	9	9
Rykter og vitner	12	12
Var det frivillig	1	2
Den profesjonelles oppgaver og erfaringer	16	17
Egne erfaringer som profesjonell	12	15
Stor hjelp hos politi og barnevern	1	1
Forsikre meg om at noe skjer	11	11
Rolleforståelse og forventninger	34	48
Være med på hjelpesamtaler	18	20

Nodes

Name	Sources	References
Barnets beste og relasjon til eleven	5	5
Begrunnelser og refleksjoner	0	0
Casedetaljer av skjønnsmessig betydning	7	8
Den profesjonelles oppgaver og erfaringer	16	17
Noder intervjuer	0	0
Taushetsplikt meldeplikt og juss	0	0
Tillit og fortrolighet	16	21
Usikre informanter	22	24
Vanskelig kategorisering	0	0

Nodes				
	Name		Sources	References
[-]	Nodes			
[-]	Noder intervjuer		0	0
	Agency		3	3
	Anonymitet		4	5
	Ansvar og retningslinjer		11	58
	Barnevern		3	6
	Betroelser		4	6
	Dilemma		2	3
	Faresignaler		3	9
	Fremme		6	9
	Hindre meldinger		7	36
[+]	Håndtering av bekymrings saker		0	0
	Håndtering i det små		1	4
	Intuisjon og rasjonalisering		2	2
	Juss		12	67
	Kollegialitet og håndtering		11	53
	Kvalifisering		5	7
	Lojalitet		7	11
	Læring		7	23
	Læring Erfaring		10	23
	Moral residue		1	1
	Politi		4	6
	PPT vs BV		3	3
	Rollebeskrivelse		12	40
	Terskelvurderinger og tvil		12	34
	Tverrfaglighet		6	18
	Uheldige konsekvenser av melding		1	4

Nodes			
Name		Sources	References
[-] Håndtering av bekymringssaker		0	0
[+] Andre steg før barnevernet		4	4
Drøfte med kollegaer kirke		1	2
Foreldre involvering		42	57
Helsesøster		28	41
Kartlegge videre team skole		13	16
Kontakte helsevesen kirke		3	4
Kontakte kirkelig ledelse		6	9
Prate med de som har kompetanse el ekspertisen		6	6
Prest vil kontakte skole		8	9
[+] Rektor rådgiver og ledelse		20	43
[+] Råd eller veiledning		11	13
Sosiallærer		8	9
Tatt opp i utviklingssamtale		1	1

Case 1

Du er kontaktlærer og en jente på nesten 14 år i din klasse ber om en fortrolig samtale. Hun forteller at hun ble kjæreste med en mann på 18 år på en fest, og at hun har blitt gravid. Hun ber om at du ikke forteller det til noen fordi hun frykter konsekvensene.

Hva vil du gjøre?

Vil du melde fra til barnevernet?

Ja

nei

Begrunnelse:

Vil du melde fra til politiet?

Ja

nei

Begrunnelse:

Her kan du gi andre kommentarer hvis du vil (skriv gjerne på eget ark):

Case 2

Du er kontaktlærer og en 15-årig gutt i din klasse ber om å få prate alene med deg. Han forteller at han er bekymret for en navngitt kamerat på samme skole. Kameraten har blitt stille og innesluttet den siste tiden, han dropper ofte treninger og møter ikke til avtaler. Gutten i din klasse forteller også at kameraten har det vanskelig hjemme. Kameraten har flere ganger sett at faren har slått og sparket moren. Gutten ber om at du ikke forteller det til noen fordi han frykter konsekvensene.

Hva vil du gjøre?

Vil du melde fra til barnevernet?

Ja

nei

Begrunnelse:

Vil du melde fra til politiet:

Ja

nei

Begrunnelse:

Her kan du gi andre kommentarer hvis du vil (skriv gjerne på eget ark):

Case 1

En jente på nesten 14 år som du kjenner fra ungdomsarbeidet i menigheten ber om en fortrolig samtale. Hun forteller at hun ble kjæreste med en mann på 18 år på en fest, og at hun har blitt gravid. Hun ber om at du ikke forteller det til noen fordi hun frykter konsekvensene.

Hva vil du gjøre?

Vil du melde fra til barnevernet?

Ja

nei

Begrunnelse:

Vil du melde fra til politiet:

Ja

nei

Begrunnelse:

Her kan du gi andre kommentarer hvis du vil (skriv gjerne på eget ark):

Case 2

En 15-årig gutt i din konfirmasjonsgruppe ber om å få prate alene med deg. Han forteller at han er bekymret for en navngitt kamerat på samme skole. Kameraten har blitt stille og innesluttet den siste tiden, han dropper ofte treninger og møter ikke til avtaler. Han forteller også at kameraten har det vanskelig hjemme. Kameraten har flere ganger sett at faren har slått og sparket moren. Han ber om at du ikke forteller det til noen fordi han frykter konsekvensene.

Hva vil du gjøre?

Vil du melde fra til barnevernet?

Ja

nei

Begrunnelse:

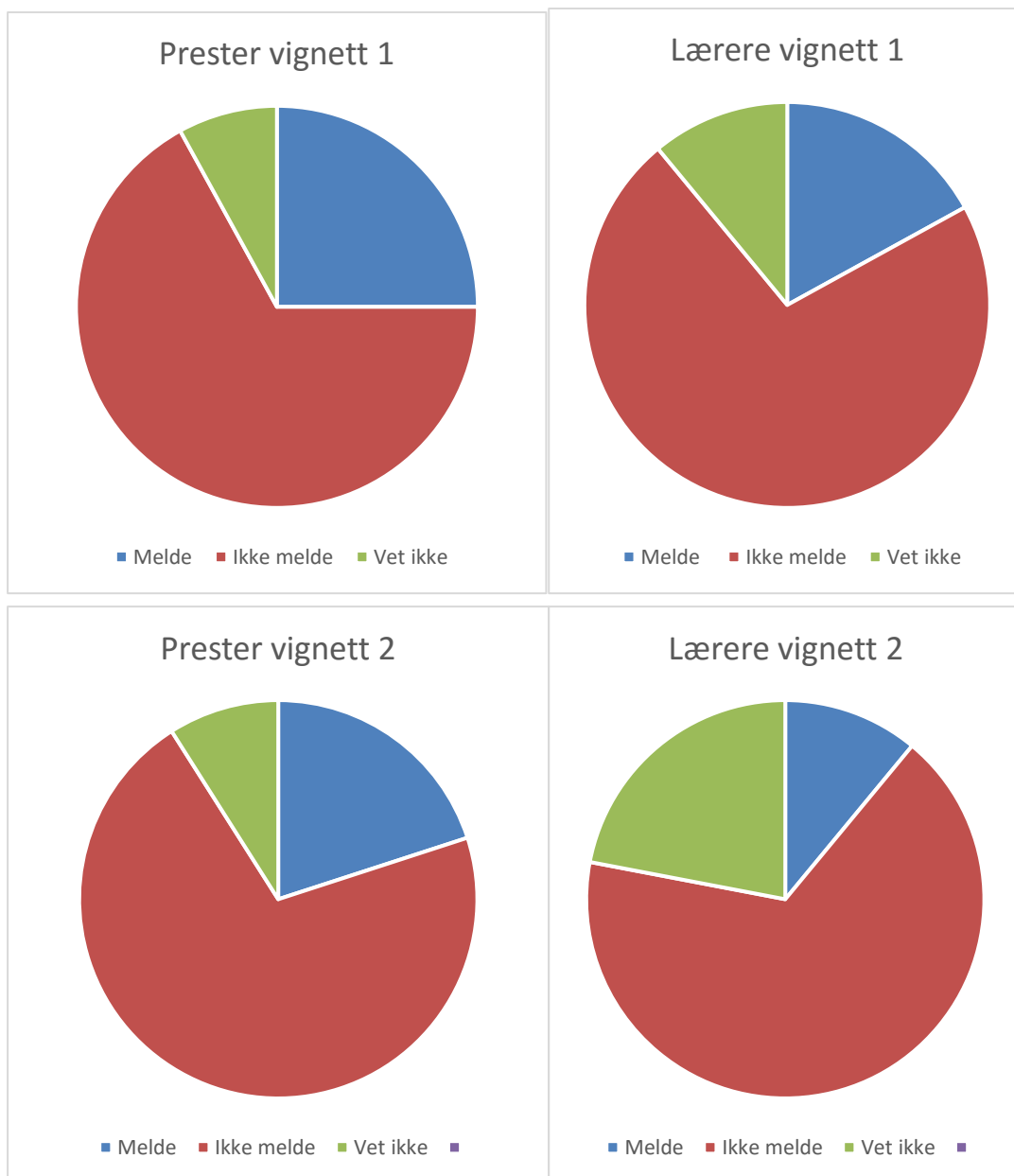
Vil du melde fra til politiet

Ja

nei

Begrunnelse:

Her kan du gi andre kommentarer hvis du vil (skriv gjerne på eget ark):

Svar i prosent

Prester

Vignett 1

Melde 25%, ikke melde 67%,
vet ikke 8 %

Vignett 2

Melde 20%, ikke melde 71%, vet ikke 9%
vet ikke 9 %

Lærere

Vignett 1

Melde 17%, ikke melde 72%,
vet ikke 11 %

Vignett 2

Melde 11%, ikke melde 67%,
vet ikke 22%

Case Processing Summary

	Cases					
	Valid		Missing		Total	
	N	Percent	N	Percent	N	Percent
MeldeBV1 * MeldeBV2	84	89,4%	10	10,6%	94	100,0%

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)	Exact Sig. (2-sided)	Exact Sig. (1-sided)
Pearson Chi-Square	11,867 ^a	1	,001		
Continuity Correction ^b	10,323	1	,001		
Likelihood Ratio	12,714	1	,000		
Fisher's Exact Test				,001	,000
Linear-by-Linear Association	11,726	1	,001		
N of Valid Cases	84				

a. 0 cells (,0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 12,43.

b. Computed only for a 2x2 table

Figurliste

Tabell 1. Fire komponent modellen.....	12
Tabell 2. Svar på spørreundersøkelse fordelt på profesjoner. Svar oppgitt i andel informanter i utvalget og i svarprosent.....	50
Tabell 3. Svar på spørreundersøkelsen fordelt på variablene kjønn og yrke. Oppgitt i andel av utvalget og svarprosent.....	52
Tabell 4. Profesjonsutøvernes holdning til å melde sak om seksuell omgang med mindreårig til barnevernet. N= 46 lærere og 51 prester.....	140
Tabell 5. Holdning blant lærere og prester til å melde sak om vold i nære relasjoner til barnevernet. N= 46 lærere og 51 prester.....	142
Tabell 6. Kategorisering av profesjonsutøvernes begrunnelser for og mot meldinger til barnevernet i vignettundersøkelsen. Begrunnelsene for og mot meldinger er stablet i hver kategori.....	147
Tabell 7. Profesjonsutøvernes plassering av ansvar for å avgjøre melding til politiet. N= 27 lærere, 22 prester.....	151
Figur 1 Analyseprosessen visualisert som en trakt.....	63
Figur 2 Modell av Vetlesens «Sequence of moral performance»	96
Figur 3. Empirisk basert typologi over moralsk persepsjon.....	178
Figur 4. En empiribasert typologi av prestenes ansvarsforståelse.....	222
Figur 5. En empiribasert typologi over lærernes ansvarsforståelse.....	224
Figur 6. Ansvarstypologier. Modell over informantenes ansvarsforståelse og håndtering av bekymringssaker.....	252
Figur 7 Empirisk basert typologi over moralsk persepsjon.....	274

Referanser

- ABBOTT, A. 1988. *The System of Professions. An Essay on the Division of Expert Labour*, Chicago: The University of Chicago Press.
- ANDERSEN, N. W. 2008. Melde- og opplysningsplikten til barneverntjenesten. *Tidsskrift for familierett, arverett og barnevernrettslige spørsmål*, 1, 29-51.
- ANTONSEN, M. A. & LEVOLD, N. 2011. Effektive representasjoner? Forventninger til og bekymringer for forskning på befruktede egg. *Etikk i praksis. Nordic Journal of Applied Ethics*, 5, 97-125.
- ARENDDT, H. 1963/2006. *Eichmann in Jerusalem. A report on the banality of evil*, New York: Penguin Books Ltd.
- AUDETTE, E. 1997. *Confidentiality, congregationalism, and covenant: Assumptions about confidentiality in congregational churches*. Doctor of Ministry, Princeton.
- BACKE-HANSEN, E. 2009. Å sende en bekymringsmelding - eller la det være? En kartlegning av samarbeidet mellom barnehage og barnevern. *NOVA notat*. Oslo: NOVA - Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring.
- BAILEY, S. P. 2002. How Secrets Are Kept: Viewing the Current Clergy-Penitent Privilege Through a Comparison with the Attorney-Client Privilege. *Brigham Young University Law Review*, 2002, 489-525.
- BAKLIEN, B. 2009. Skole, barnehage, barneverntjeneste - bilder av "de andre" hindrer samarbeid. *Norges barnevern*, 86, 236-245.
- BARNE- LIKESTILLINGS- OG INKLUDERINGSDEPARTEMENTET 2012. *NOU 2012:5 Bedre beskyttelse av barns utvikling. Ekspertutvalgets utredning om det biologiske prinsipp i barnevernet*. Norges offentlige utredninger. Oslo: Departementenes servicesenter.
- BARNE- LIKESTILLINGS- OG INKLUDERINGSDEPARTEMENTET 2013. *Barndommen kommer ikke i reprise. Strategi for å bekjempe vold og seksuelle overgrep mot barn og ungdom (2014-2017)*. Oslo: Departementenes servicesenter.
- BARNE- UNGDOMS- OG FAMILIEDIREKTORATET 2014. *Rapportering fra sentrene mot incest og seksuelle overgrep 2013*. Oslo: Barne- ungdoms- og familiedirektoratet.
- BAUMAN, Z. 1995. *Life in fragments - Essays in Postmodern Morality*, Oxford: Blackwell.
- BAZELEY, P. 2010. Computer-Assisted Integration of Mixed Methods Data Sources and Analyses. In: TASHAKKORI, A. & TEDDLIE, C. (eds.) *SAGE Handbook of Mixed Methods in Social & Behavioral Research*. Thousand Oaks: SAGE Publications.
- BEATTY, P. & HERRMANN, D. 2002. To Answer or Not to Answer: Decision Processes Related to Survey Item Nonresponse. In: GROVES, R. M. & DILLMAN, D. A. (eds.) *Survey Nonresponse*. New York: John Wiley & Sons, Inc.
- BEAUCHAMP, T. L. & CHILDRESS, J. F. 1994. *Principles of Biomedical Ethics*, Fourth edition. Oxford: Oxford University Press.
- BECKER, M. C. 2008. The past, present and future of organizational routines: introduction to the *Handbook of Organizational Routines*. In: BECKER, M. C. (ed.) *Handbook of Organizational Routines*. Cheltenham: Edward Elgar Publishing Limited.
- BERGEM, T. 1993. *Tjener - aldri herre. Om lærerutdanning og yrkesetiske holdninger. Sluttrapport fra LYH-prosjektet*, Bergen: NLA-forlaget.
- BERGER, P. L. & LUCKMANN, T. 1966/2000. *Den samfunnsskapte virkeligheten*, Bergen: Fagbokforlaget.
- BERGER, P. L. & PULLBERG, S. 1966b. Reification and the Sociological Critique of Consciousness. *New Left Review*, 1, 56-71.

- BERGMAN, M. M. 2010. Hermeneutic Content Analysis. Textual and Audiovisual Analyses Within a Mixed Methods Framework. In: TASHAKKORI, A. & TEDDLIE, C. (eds.) *SAGE Handbook of Mixed Methods in Social & Behavioral Research*. Second Edition ed. Thousand Oaks: SAGE Publications.
- BHASKAR, R. 1979. *The possibility of naturalism: a philosophical critique of the contemporary human sciences*, Brighton: Harvester Press.
- BISPEMØTET 2014. *Protokollregister 1917-2014* [Online]. www.kirken.no. Available: <http://www.gammel.kirken.no/?event=doLink&famID=46253> [Accessed 24.11.14].
- BISPEMØTET 2015. *Etter- og videreutdanning* [Online]. www.kirken.no: Den norske kirke. Available: <https://kirken.no/nm-NO/om-kirken/slik-styres-kirken/bispemotet/etter--og-videreutdanning/>. [Accessed 20.08.15].
- BLEDSONE, T. S., SETTERLUND, K., ADAMS, C. J., FOK-TRELA, A. & CONNOLLY, M. 2013. Addressing Pastoral Knowledge and Attitudes about Clergy/Mental Health Practitioner Collaboration. *Social Work & Christianity*, 40, 23-45.
- BODENHORN, N. 2006. Exploratory Study of Common and Challenging Ethical Dilemmas Experiences by Professional School Counselors. *Professional School Counselling*, 10, 195-202.
- BORNØ, T. B. L. 2006. *Opplevelse av meldeplikt og barnevern hos pedagoger i skolen : tverrfaglig samarbeid : "the missing link" mellom skole og barneverntjeneste?* Mastergrad i spesialpedagogikk, Universitetet i Oslo.
- BRANAMAN, A. 1997. Goffman's Social Theory. In: LEMERT, C. & BRANAMAN, A. (eds.) *The Goffman Reader*. Malden: Blackwell Publishers Ltd.
- BROCH, S. 1904. *Norsk kirkeret*, Kristiania: H. Aschehoug og co
- BRYMAN, A. 2008. *Social research methods*, Oxford: Oxford University Press.
- BUBER, M. 1923/2007. *Jeg og du*, Halden: J. W. Cappelens forlag
- BUNTING, L., LAZENBATT, A. & WALLACE, I. 2010. Information Sharing and Reporting Systems in the UK and Ireland: Professional Barriers to Reporting Child Maltreatment Concerns. *Child Abuse Review*, 19, 187-202.
- CAMPBELL, E. 2003. *The Ethical Teacher*, Maidenhead: Open University Press.
- CAMPBELL, H. & WIGGLESWORTH, A. 1993. Child protection in schools: a survey of the training needs of Fife school teachers. *Public Health*, 107, 413-419.
- CLARK, C. 2006. Against Confidentiality? Privacy, Safety and the Public Good in Professional Communications. *Journal of Social Work*, 6, 117-136.
- CLARK, V. L. P. & CRESWELL, J. W. (eds.) 2008. *The Mixed Methods Reader*, Thousand Oaks: SAGE Publications.
- CLAUSSEN, C. J. 2010. *Det er noe med den ungen. Fra bekymring til handling*, Oslo: SEBU forlag.
- COLBY, A., KOHLBERG, L., SPEICHER, B., HEWER, A., CANDEE, D., GIBBS, J. & POWER, C. 1987. *The Measurement of Moral Judgment. Theoretical Foundations and Research Validation*. Cambridge: Cambridge University Press.
- COLNERUD, G. 1995. *Etik och praktik i läraryrket. En empirisk studie av lärares yrkesetiska konflikter i grundskolan*. Linköpings Universitet. Stockholm: HLS Förlag
- COLNERUD, G. 2006. Teacher ethics as a research problem: syntheses achieved and new issues. *Teachers and Teaching: theory and practice*, 12, 365-385.
- COLNERUD, G. 2014. Lärares yrkesetiska dilemman och den ökande juridifieringen i Sverige. *Etikk i praksis. Nordic Journal of Applied Ethics*, 8, 22-30.
- CRAVEN, S. A. 2012. *A resource for pastors and counselors: Ministering to the spiritual and emotional needs of those in ministry*. Doctor of ministry, Liberty Baptist Theological Seminary.

- CRENSHAW, W. B., CRENSHAW, L. M. & LICHTENBERG, J. W. 1995. When educators confront child abuse: an analysis of the decision to report. *Child Abuse & Neglect*, 19, 1095-1113.
- CRENSHAW, W. B. & LICHTENBERG, J. W. 1993. Child Abuse and the Limits of Confidentiality: Forewarning Practices. *Behavioral Sciences and the Law*, 11, 181-192.
- CRESWELL, J. W. 2007. *Qualitative inquiry & research design: choosing among five approaches*, Thousand Oaks: Sage.
- CRESWELL, J. W. 2011. *Educational research: planning, conducting, and evaluating quantitative and qualitative research*, Boston: Pearson education.
- DALGLEISH, L. 2003. Risk, needs and consequences. In: CALDER, M. C. & HACKETT, S. (eds.) *Assessment in child care: Using and developing frameworks for practice*. Dorset: Russell House Publishing.
- DANERMARK, B., EKSTRÖM, M., JAKOBSEN, L. & KARLSSON, J. C. 2002. *Explaining society: critical realism in the social sciences*, London: Routledge.
- DE NASJONALE FORSKNINGSETISKE KOMITEENE 2009. *Veiledning for forskningsetisk og vitenskapelig vurdering av kvalitative forskningsprosjekt innen medisin og helsefag* [Online]. www.etikkom.no. Available: <https://www.etikkom.no/forskningsetiske-retningslinjer/Medisin-og-helse/Kvalitativ-forskning/5-Forskerrollen/> [Accessed 26.01.15].
- DE WALL, H. 2011. Der Schutz des Seelsorgegeheimnisses und das Seelsorgegeheimnisgesetz der EKD. *Zeitschrift für evangelisches Kirchenrecht*, 56, 4-26.
- DEACON, D., BRYMAN, A. & FENTON, N. 1998. Collision or collusion? A discussion and case study of the unplanned triangulation of quantitative and qualitative research methods. *International Journal of Social Research Methodology*, 1, 47-63.
- DELANTY, G. & STRYDOM, D. 2003. *Philosophies of Social Science*, Maidenhead: Open University Press.
- DEN NASJONALE FORSKNINGSETISKE KOMITÉ FOR MEDISIN OG HELSEFAG. 2009. *Veiledning for forskningsetisk og vitenskapelig vurdering av kvalitative forskningsprosjekt innen medisin og helsefag* [Online]. www.etikkom.no: De nasjonale forskningsetiske komiteene. Available: <https://www.etikkom.no/forskningsetiske-retningslinjer/Medisin-og-helse/Kvalitativ-forskning/> [Accessed 12.3.15].
- DEN NORSKE KIRKE. 2014. *Gudstjenestebok for Den norske kirke. Del II. Skriftemål - alminnelige bestemmelser (11.6)*. [Online]. www.kirken.no. Available: http://kirken.no/globalassets/kirken.no/om-kirken/slik-styres-kirken/lover-og-regler/skriftemaal_alminnelige_bestemmelser.pdf [Accessed 15.04.15].
- DET HUMANISTISKE FAKULTET. 2010. *Kong Christian Vs Norske Lov, 1687* [Online]. <http://www.hf.uio.no/iakh/forskning/prosjekter/tingbok/kilder/chr5web/>.
- DILLMAN, D. A., ELTINGE, J. L., GROVES, R., LITTLE, R. J. A. 2002. Survey nonresponse in Design, Data Collection, and Analysis. In: GROVES, R., DILLMAN, D. A., ELTINGE, J. L., LITTLE, R. J. A. (ed.) *Survey Nonresponse*. New York: John Wiley & sons, Inc.
- DREYFUS, H. & DREYFUS, S. 1986. *Mind over machine. The power of human intuition and expertise in the era of the computer*, New York: The Free Press.
- DWORKIN, R. 1977/2011. *Taking Rights Seriously*, London: Bloomsbury Publishing Plc.
- ECKHOFF, T. & SMITH, E. 2010. *Forvaltningsrett*, Oslo: Universitetsforlaget.
- ECKHOFF, T. & SUNDBY, N. K. 1991. *Rettsystemer. Systemteoretisk innføring i rettsfilosofien*, Oslo: TANO.

- EMD 2011. *Child sexual abuse and child pornography in the court's case law*. Europarådet/Den europeiske menneskerettighetsdomstolen.
- ENGELSTAD, F. 2003. Kunnskap, makt og normer i samfunnsvitenskapene. In: RUYTER, K. (ed.) *Forskningsetikk: beskyttelse av enkeltpersoner og samfunn*. Oslo: Gyldendal akademisk.
- ERIKSEN, E. & GERMETEN, S. 2012. *Barnevern i barnehage og skole - møte mellom barn, foreldre og profesjoner*, Oslo: Cappelen Damm Akademisk.
- ERIKSEN, E. O. & MOLANDER, A. 2008. Profesjon, rett og politikk. In: MOLANDER, A. & TERUM, L. I. (eds.) *Profesjonsstudier*. Oslo: Universitetsforlaget.
- ERITSLAND, A. G. 2004. Kunnskapsstatus med vekt på allmenn- og forskolelærerutdanning. *Kunnskapsstatus for forskningsprogrammet KUPP. Kunnskapsutvikling i profesjonsutdanning og profesjonsutøving*. Oslo: Norges forskningsråd.
- EVANS, A. 2010. *Professional discretion in welfare services: beyond street-level bureaucracy*, Burlington: Ashgate.
- EVANS, L. 2008. Professionalism, professionalism and the development of education professionals. *British Journal of Educational Studies*, 56, 20-38.
- EVETTS, J. 2002. New directions in state and international professional occupations: discretionary decision-making and aquired regulation. *Work, Employment & Society*, 16, 341-353.
- EVETTS, J. 2003. The Sociological Analysis of Professionalism: Occupational Change in the Modern World. *International Sociology*, 18, 395-415.
- EVETTS, J. 2012. Similarities in Contexts and Theorizing: Professionalism and Inequality. *Professions & Professionalism*, 2, 1-15.
- FAGERLI, G. 2013. Rolle og konfidensialitet. *Tidsskrift for sjelesorg*, 74-75.
- FELDMAN, M. 2001. Social Limits to Discretion: An Organizational Perspective. In: HAWKINS, K. (ed.) *The Uses of Discretion*. Oxford: Clarendon Press.
- FINANSDEPARTEMENTET 2009. *NOU 2009:4. Tiltak mot skatteunndragelser*. Norges offentlige utredninger. Oslo: Departementenes servicesenter.
- FISCHER, J. M. & RAVIZZA, M. 2000. *Responsibility and Control. A Theory of Moral Responsibility*, New York: Cambridge University Press.
- FISKNES, O. H. 1996. Informasjonsstrøm, offentlighet og taushet. *Halvårsskrift for praktisk teologi*, 2/96, 38.
- FISKNES, O. H. 2006. Presters taushetsplikt. *InterCollegas*, 1, 30-33.
- FLYNN, K. A. 2000. *Clergy sexual abuse of women: A specialized form of trauma*. The Claremont Graduate University.
- FORNYINGS- ADMINISTRASJONS- OG KIRKEDEPARTEMENTET 2012. *Prop. 1 S (2012–2013)*. Oslo: Departementenes servicesenter.
- FOSSHEIM, H. & INGIERD, H. (eds.) 2013. *Forskeres taushetsplikt og meldeplikt*, Oslo: De nasjonale forskningsetiske komiteene
- FOWLER, F. J. 2009. *Survey research methods*, Los Angeles: Sage.
- FOX, C. L. & BUTLER, I. 2007. "If you don't want to tell anyone else you can tell her": young people's views on school counselling. *British Journal of Guidance & Counselling*, 35, 97-114.
- FREIDSON, E. 2001. *Professionalism. The third logic*, Cambridge: Polity Press.
- FURSETH, I. 2006. *From Quest for Truth to Being Oneself. Religious Change in Life Stories*, Frankfurt am Main: Peter Lang.
- GALLIGAN, D. J. 1986. *Discretionary powers. A legal study of official discretion*, Oxford: Clarendon.
- GANGDAL, J. 2010. *Jeg tenker nok du skjønner det sjøl. Historien om Christoffer*, Oslo: Kagge Forlag

- GILLIGAN, C. 1982. *In a different voice. Psychological Theory and Women's Development*, Massachusetts: Harvard University Press.
- GOEBBELS, A. F. G., NICHOLSON, J. M., WALSH, K. & DE VRIES, H. 2008. Teachers' Reporting of Suspected Child Abuse and Neglect: Behaviour and Determinants. *Health Education Research*, 23, 941-951.
- GOFFMAN, E. 1986. *Frame analysis. An Essay on the Organization of Experience*, Boston: Northeastern University Press.
- GOODIN, R. E. 1995. *Utilitarianism as a Public Philosophy*, Cambridge: Cambridge University Press.
- GRANLUND, L., MAUSETHAGEN, S. & MUNTHE, E. 2011. Lærerprofesjonalitet i spenningsfeltet mellom policy og profesjon. *HiO-rapport*. Oslo: Senter for profesjonsstudier.
- GREVBO, T. J. S. 1997. Yrkesetikk for prester. Noen pastoralteologiske og pastoralpsykologiske synspunkter. In: MORLAND, E. (ed.) *Yrkesetikk for prestar*. Oslo: Den norske kirkes presteforening.
- GRIMEN, H. 2006. Profesjon og profesjonsmoral. *Arbeidsnotat* [Online], 4/2006. [Accessed 09.02.13].
- GRIMEN, H. & MOLANDER, A. 2008. Profesjon og skjønn. In: MOLANDER, A. T., TERUM, L. I. (eds.) *Profesjonsstudier*. Oslo: Universitetsforlaget.
- GRONGSTAD, L. 2009. *Juss i skolehverdagen*, Oslo: Universitetsforlaget.
- GROSETH, T. 1995. § 139. In: BRATHOLM, A. & MATNINGEDAL, M. (eds.) *Straffeloven med kommentarer. Anden Del. Forbrydelser*. Oslo: Universitetsforlaget.
- GROSSOEHME, D. H. 1998. Child Abuse Reporting: Clergy perceptions. *Child Abuse & Neglect*, 22, 743-747.
- GULLAKSEN, P.-O. 2000. *Stat og kirke i Norge. Kirkerett mellom teologi og politikk*, Oslo: Verbum.
- GULLAKSEN, P.-O. 2008. Rettsteologi - teologiske perspektiver på samfunnets og kirkens rett. *Norsk Teologisk Tidsskrift*, 109, 227-242.
- HALLAHAN, K. 1999. Seven Models of Framing: Implications for Public Relations. *Journal of public relations research*, 11, 205-242.
- HANSEN, C. 2002. Mer enn kjønn? In: HUSE, M. & HANSEN, C. (eds.) *Møteplass for presteforskning. Presten i norsk kirke- og samfunnsliv*. Trondheim: Tapir akademisk forlag.
- HANSSON, K. 1957. *Norsk kirkerett*, Oslo: H. Aschehoug og co. forlag
- HARGREAVES, A. & FULLAN, M. 2012. *Professional capital. Transforming Teaching in Every School*, London: Routledge.
- HARMON, M. M. 1980. Responsible action and the problem of reification. *Policy studies journal*, 9, 559-567.
- HARMON, M. M. 1989. The responsible actor as "tortured soul". The case of Horatio Hornblower. *Administration & Society*, 21, 283-312.
- HARMON, M. M. 1995. *Responsibility as Paradox. A Critique of Rational Discourse on Government*, Thousand Oaks: Sage Publications.
- HAUG, P. 2011. Å være lærer. In: POSTHOLM, M. B., HAUG, P., MUNTHE, E. & KRUMSVIK, R. J. (eds.) *Lærerarbeid for elevenes læring. 5-10*. Kristiansand: Høyskoleforlaget AS - Norwegian Academic Press.
- HAWKINS, K. 2001a. The Use of Legal Discretion: Perspectives from Law and Social Science. In: HAWKINS, K. (ed.) *The Uses of Discretion*. Oxford: Clarendon Press.
- HAWKINS, K. (ed.) 2001b. *The Uses of Discretion*, Oxford: Clarendon Press.

- HELSETILSYNET 2009. Utsatte barn og unge – behov for bedre samarbeid. Oppsummering av landsomfattende tilsyn i 2008 med kommunale helse-, sosial- og barneverntjenester til utsatte barn. *Rapport fra Helsesynet*. Oslo: Statens helsetilsyn.
- HENRIKSEN, J.-O. 2011. Normative dimensions in empirical research on religion, values and society. In: HENRIKSEN, J.-O. (ed.) *Difficult Normativity. Normative Dimensions in Research on Religion and Theology*. Frankfurt am Main: Peter Lang.
- HENRIKSEN, J.-O. 2013. Åpenbaring, erfaring og teologi. *Teologisk tidsskrift*, 4, 379-395.
- HENRIKSEN, J.-O. & VETLESEN, A. J. 2006. *Nærhet og distanse. Grunnlag, verdier og etiske teorier i arbeid med mennesker*, Oslo: Gyldendal Akademisk.
- HINSON, J. & FOSSEY, R. 2000. Child Abuse: What Teachers in the '90s Know, Think, and Do. *Journal of Education for Students Placed at Risk*, 5, 251-266.
- HODGSON, G. M. 2008. The concept of a routine. In: BECKER, M. C. (ed.) *Handbook of organizational routines*. Cheltenham: Edward Elgar Publishing Limited.
- HOLEN, S. & WAAGENE, E. 2014. Psykisk helse i skolen. Utdanningsdirektoratets spørreundersøkelse blant lærere, skoleledere og skoleeiere. *NIFU Rapport*. Oslo: Norsk institutt for studier av innovasjon, forskning og utdanning.
- HOLMES, M. 1991. Alasdair MacIntyre and school administration: after the collapse of the common school. Paper presented to the Canadian Society for the Study of Education, Kingston, Ontario, June.
- HUNTER, C. E. 2006. *A deal with the devil? The clergy-penitent privilege in the U.S. military*. Doctor of Philosophy, Salve Regina University.
- HUSE, M. & HANSEN, C. 2002. Møteplass for presteforskning. Presten i norsk kirke- og samfunnsliv. *KIFO Rapport*. Trondheim: Stiftelsen Kirkeforskning.
- HUSON, D. P. 2002. *Psychological, sexual, and spiritual effects of clergy sexual abuse of women*. Biola University.
- HUSU, J. & TIRRI, K. 2003. A case study approach to study one teacher's moral reflection. *Teaching and Teacher Education*, 19, 345-357.
- ISAACS, M. L. & STONE, C. 1999. School Counselors and Confidentiality: Factors Affecting Professional Choices. *Professional School Counselling*, 2, 258-266.
- JENKINS, P. 2010. Having confidence in therapeutic work with young people: constraints and challenges to confidentiality. *British Journal of Guidance & Counselling*, 38, 263-274.
- JENSEN, K. 2008. ProLearn: Profesjonslæring i endring. *Rapport til Forskningsrådets KUL-program 2008*. Oslo: Pedagogisk forskningsinstitutt, Universitetet i Oslo. Senter for profesjonsstudier, Høgskolen i Oslo.
- JOHNSEN, H. C. G., HALVORSEN, A. & REPSTAD, P. (eds.) 2009. *Å forske blant sine egne. Universitet og region - nærhet og uavhengighet*, Kristiansand: Høyskoleforlaget.
- JORDFALD, B., NYEN, T. & SEIP, Å. A. 2009. Tidstyvene. En beskrivelse av lærernes arbeidstidssituasjon. *Fafo-rapport*. Oslo: Fafo.
- JORTVEIT, M. 2014. *Inkludering i en flerkulturell skole. En kvalitativ studie av forståelsen av inkludering uttrykt i styringsdokumenter og blant lærere*. Philosophiae doctor Universitetet i Agder.
- JUSTIS- OG BEREDSKAPSDEPARTEMENTET 2015. *NOU 2015:3. Advokaten i samfunnet. Lov om advokater og andre som yter rettslig bistand*. Norges offentlige utredninger. Oslo: Departementenes sikkerhets- og serviceorganisasjon.
- JUSTIS- OG POLITIDEPARTEMENTET 1985. *Ot.prop. nr. 2 (1985-1986). Om lov om endringer i bestemmelser i særlovgivningen om taushetsplikt (tilpassing til forvaltningsloven)*. Oslo.
- JUSTIS- OG POLITIDEPARTEMENTET 2010a. *Avvergingsplikt for alvorlige straffbare handlinger*. www.regjeringen.no.

- JUSTIS- OG POLITIDEPARTEMENTET 2010b. *Prop. 97 L (2009–2010). Endringer i straffeloven 1902 mv. (skjerping av straffen for drap, annen grov vold og seksuallovbrudd)*. Oslo: Departementenes servicesenter.
- KAHNEMAN, D. & KLEIN, G. 2009. Conditions for Intuitive Expertise. A Failure to Disagree. *American Psychologist*, 64, 515-526.
- KANE, M. M. & JACOBS, R. J. 2012. Perceptions of the Humaneness of Religious Leaders Among University Students. *Journal of Spirituality in Mental Health*, 59-81.
- KELLY, L., HAGEMANN-WHITE, K., MEYSEN, T. & RÖMKENS, R. 2011. *Realising Rights. Case studies on state responses to violence against women and children in Europe*. London: London Metropolitan University.
- KENNY, M. C. 2001. Child abuse reporting: teachers' perceived deterrents. *Child Abuse & Neglect*, 25, 81-92.
- KIERKEGAARD, S. 1844/1957. *The concept of dread*, Princeton: Princeton University Press.
- KIRKEBØEN, G. 2013. Kan vi stole på fagfolks skjønn? In: MOLANDER, A. & SMEBY, J.-C. (eds.) *Profesjonsstudier II*. Oslo: Universitetsforlaget.
- KIRKERÅDET 2002. *Samme kirke - ny ordning. Innstilling fra Kirkerådets kirke/stat-utvalg 2002*. Oslo.
- KJØNSTAD, A. 1985. Sykehusprestene og taushetsplikten. *Kirke og Kultur*, 90, 329-344.
- KJØNSTAD, A. 2014. *Taushetsplikt om barn. Kommunikasjon og samarbeid mellom helse- og omsorgstjenesten, skoleetaten, sosialtjenesten i NAV og barneverntjenesten*, Oslo: Kommuneforlaget.
- KNUDSEN, T. 2008. Organizational routines in evolutionary theory. In: BECKER, M. C. (ed.) *Handbook of Organizational Routines*. Cheltenham: Edward Elgar Publishing Limited.
- KOEHN, D. 1994. *The Ground of Professional Ethics*, London: Routledge.
- KULTUR- OG KIRKEDEPARTEMENTET. 2004. *Tjenesteordning for menighetsprester* [Online]. http://www.kyrkja.no/bjorgvin/doc/Tjenesteordning_for_menighetsprester_2004.pdf: Den norske kirke. [Accessed 04.04.13].
- KULTUR- OG KIRKEDEPARTEMENTET 2006. *NOU: 2006:2. Staten og Den norske kirke*. Norges offentlige utredninger. Oslo: Departementenes servicesenter.
- KULTUR- OG KIRKEDEPARTEMENTET 2008. *St.meld. nr. 17 (2007-2008). Staten og Den norske kirke*. Lastet ned fra www.regjeringen.no 04.04.13.
- KULTURDEPARTEMENTET 2005. *Rundskriv, 15.03.2005. Avtale om beredskap for prester* [Online]. <http://www.regjeringen.no/nb/dep/kud/dok/rundskriv/2005/rundskriv-v-7b2005.html?id=109533>. [Accessed 04.04. 13].
- KULTURDEPARTEMENTET 2014. *Staten og Den norske kirke - et tydelig skille. Høringsnotat*. Oslo: Departementenes sikkerhets- og serviceorganisasjon.
- KUNNSKAPSDEPARTEMENTET 2008. *St.meld. 31 (2007-2008). Kvalitet i skolen*. Oslo: Departementenes servicesenter.
- KUNNSKAPSDEPARTEMENTET 2009. *St. meld. nr. 11 (2008-2009). Læreren. Rollen og utdanningen*. Oslo: Departementenes servicesenter.
- KUNNSKAPSDEPARTEMENTET 2013. *Lov om grunnskolen og den vidaregåande opplæringa (opplæringslova)*. [Online]. <http://www.lovdato.no/all/nl-19980717-061.html>: Lovdata. [Accessed 11.04.13].
- KVALE, S. & BRINKMANN, S. 2009. *Det kvalitative forskningsintervju*, Oslo: Gyldendal akademisk.
- LAYDER, D. 1998. *Sociological practice: linking theory and social research*, London: Sage.

- LECOMPTE, M. D. & GOETZ, J. P. 1982. Problems of Reliability and Validity in Ethnographic Research. *Review of Educational Research*, 31-60.
- LEER-SALVESEN, P. 2005. *Moderne prester*, Oslo: Verbum.
- LEMERT, C. & BRANAMAN, A. 1997. *The Goffman Reader*, Malden: Blackwell Publishers Inc.
- LIND, C. 2006. Keeping and Sharing: Confidentiality in Ministry. *The Journal of Pastoral Care & Counseling*, 60, 117-131.
- LIPSKY, M. 2010. *Street-level bureaucracy: dilemmas of the individual in public services*, New York: Russell Sage Foundation.
- LOUS, G. 1960. *Sakførerers taushetsplikt. En utvikling og vurdering*, Oslo: Den norske sakførerforening.
- LOVDATA. 2012. *Grunnlovsbestemmelse 21. mai 2012 (kirkeforliket)* [Online]. www.lovdata.no. [Accessed 04.04.13].
- LOYENS, K. & MAESSCHALK, J. 2010. Toward a Theoretical Framework for Ethical Decision Making of Street-Level Bureaucracy: Existing Models Reconsidered. *Administration & Society*, XX, 1-35.
- LUND, Ø. 2011. Læreren og andre samarbeidsetater. PPT og barnevernet. In: POSTHOLM, M. B., HAUG, P., MUNTHE, E. & KRUMSVIK, R. J. (eds.) *Lærerarbeid for elevenes læring. 5-10*. Kristiansand: Høyskoleforlaget AS - Norwegian Academic Press.
- LØGSTRUP, K. E. 1991. *Den etiske fordring*, København: Gyldendal.
- MANNING, P. K. 2001. "Big Bang" Decisions: Notes on a Naturalistic Approach. In: HAWKINS, K. (ed.) *The Uses of Discretion*. Oxford: Clarendon Press.
- MATHESON, W. 1987. Taushetsplikt om elevopplysninger i skolen. In: MATHESON, W. (ed.) *Norsk Skolerett*. Oslo: Universitetsforlaget.
- MATHEWS, B. & KENNY, M. C. 2008. Mandatory Reporting Legislation in the United States, Canada, and Australia: A Cross-Jurisdictional Review of Key Features, Differences, and Issues. *Child Maltreatment*, 13, 50-63.
- MENDENHALL, A. N. & FRAUENHOLTZ, S. 2013. Mental Health Literacy: Social Work's Role in Improving Public Mental Health. *Social Work*, 58, 365-368.
- MERTON, R. K. 2010. The Self-Fulfilling Prophecy. *Antioch Review*, 68, 173-190.
- MESEL, T. 2014. *Når noe går galt. Fortellinger om skyld, skam og ansvar i helsetjenesten*, Oslo: Cappelen Damm akademisk.
- MIZERANI, L. G. 2006. *Coaching on privileged communication*. Doctor of ministry, Regent university.
- MOLANDER, A. & SMEBY, J.-C. (eds.) 2013. *Profesjonsstudier II*, Oslo: Universitetsforlaget.
- MOLANDER, A. & TERUM, L. I. (eds.) 2008a. *Profesjonsstudier*, Oslo: Universitetsforlaget.
- MOLANDER, A. & TERUM, L. I. 2008b. Profesjonsstudier - en introduksjon. In: MOLANDER, A. & TERUM, L. I. (eds.) *Profesjonsstudier*. Oslo: Universitetsforlaget.
- MORGAN, V. R. 2010. *Burdens of disclosure: A pastoral theology of confidentiality*. Doctor of Philosophy, University of Denver.
- MORTH, U. 2000. Competing frames in the European Commission - the case of the defence industry and equipment issue. *Journal of European Policy*, 7, 173-189.
- MOTZFELDT, U. A. 1844. *Den norske Kirkeret: tilligemed den øvrige Geistligheden især vedkommende Lovgivning*, Christiania: Johan Dahl.
- MOYER, M. & SULLIVAN, J. 2008a. Student Risk-Taking Behaviors: When Do School Counsellors Break Confidentiality? *Professional School Counseling*, 11, 236-245.

- MOYER, M. S. & SULLIVAN, J. R. 2008b. Factors Influencing the Decision to Break Confidentiality with Adolescent Students: A Survey of School Counselors. *Journal of School Counseling*, 6, 1-26.
- MOYER, M. S. & SULLIVAN, J. R. 2012. When is it Ethical to inform Administrators about Student Risk-Taking Behaviors? Perceptions of School Counselors. *Professional School Counselling*, 15, 98-109.
- MURRAY-SWANK, A. B., McCONNELL, K. M. & PARGAMENT, K. I. 2007. Understanding spiritual confession: A review and theoretical synthesis. *Mental Health, Religion & Culture*, 10, 275-291.
- NASON-CLARK, N. 1999. Shattered Silence or Holy Hush? Emerging Definitions of Violence Against Women in Sacred and Secular Contexts. *Family Ministry*, 13, 39-56.
- NESH. 2006. *Forskningsetiske retningslinjer for samfunnsvitenskap, humaniora, juss og teologi* [Online]. <http://www.etikkom.no/no/Forskningsetikk/Etiske-retningslinjer/Samfunnsvitenskap-jus-og-humaniora/>. [Accessed 10.06.11].
- NIEBUHR, R. 1963. *The responsible self: An essay in Christian moral philosophy*, New York: Harper & Row.
- NIEMÄLA, K. 2005. Doctrinal views and conflicts among clergy and other church employees in Finland. *Tidsskrift for kirke, religion og samfunn*, 47-71.
- NORSTRÖM, C. & SVERNE, T. 1982. *Offentlighet och sekretess i kyrkan*, Stockholm: Skeab förlag AB.
- NTB 2013. *Høyesterett forkaster morens anke i Christoffer-saken. Lagmannsrettens dom er dermed rettskraftig*. [Online]. [dagbladet.no](http://www.dagbladet.no). Available: <http://www.dagbladet.no/2013/07/05/nyheter/christoffer-saken/innenriks/barnemishandling/28058292/> [Accessed 07.01.15].
- NYLEHN, B. & STØKKEN, A. M. (eds.) 2002. *De profesjonelle*, Oslo: Universitetsforlaget.
- O'NEILL, E. O., GABEL, J., HUCKINS, S. & HARDER, J. 2010. Prevention of Child Abuse and Neglect through Church and Social Service Collaboration. *Social Work & Christianity*, 37, 381-406.
- O'TOOLE, R., WEBSTER, S. W., O'TOOLE, A. W. & LUCAL, B. 1999. Teachers' recognition and reporting of child abuse: A factorial survey. *Child Abuse & Neglect*, 23, 1083-1101.
- OHNSTAD, F. O. 2008. *Profesjonsetiske dilemmaer og handlingsvalg blant lærere i lærerutdanningens praksisskoler*. Universitetet i Oslo.
- ONWUEGBUZIE, A. J. & COMBS, J. P. 2010. Emergent data analysis techniques in mixed methods research. A synthesis. In: TASHAKKORI, A. & TEDDLIE, C. (eds.) *SAGE Handbook of Mixed Methods in Social & Behavioral Research*. Second Edition. Thousand Oaks: SAGE Publications.
- ORMROD, J. & AMBROSE, L. 1999. Public perceptions about confidentiality in mental health services. *Journal of Mental Health*, 8, 413-421.
- OSER, F. & ALTHOF, W. 1993. Trust in advance: On the professional morality of teachers. *Journal of Moral Education*, 22, 253-275.
- PRESTEFØRENINGEN. 2001. *Yrkesetiske retningslinjer* [Online]. www.prest.no. Available: <http://www.prest.no/files/2012/05/Yrkesetiske-retningslinjer.pdf> [Accessed 18.11.10].
- RAE, W. A., SULLIVAN, J. R., RAZO, N. P. & DE ALBA, R. G. 2009. Breaking Confidentiality to Report Adolescent Risk-Taking Behavior by School Psychologists. *Ethics & Behavior*, 19, 449-460.
- RANES, S. & ØDEGAARD, A.-S. 2013. *Skolen som arena for avdekking av omsorgssvikt. Hvilke faktorer kan virke hemmende for oppmerksomhets- og opplysningsplikten, og i hvilken grad etterfølges disse pliktene i skolen?* Mastergradsoppgave i Spesialpedagogikk, Universitetet i Tromsø.

- RANKIN, W. W. 1990. *Confidentiality and Clergy: Churches, Ethics and the Law* Harrisburg: Morehouse Publishing.
- RASMUSSEN, S. M. 2009. Præsten som generalist og specialist. In: RASMUSSEN, S. M. (ed.) *Perspektiv på folkekirken*. Sabro: Landsforeningen af Menighetsråd.
- REISS-ANDERSEN, B. 2010. Taushetspliktens innhold, formål og betydning. In: SMITH, M. & PRECHT-JENSEN, Ø. (eds.) *Advokaters taushetsplikt under press?* Oslo: Universitetsforlaget.
- REPSTAD, P. 2002. De nære ting: om det å utdanne, bygge og forske på profesjoner. In: NYLEHN, B. & STØKKEN, A. M. (eds.) *De profesjonelle*. Oslo: Universitetsforlaget.
- REST, J. 1999. Theory and Research. In: REST, J., NARVAEZ, D., BEBEAU, M. J. & THOMA, S. J. (eds.) *Postconventional Moral Thinking. A Neo-Kohlbergian Approach*. Mahwah: Lawrence Erlbaum Associates.
- REST, J., DARCIA, N., BEBEAU, M. J. & THOMA, S. J. (eds.) 1999. *Postconventional Moral Thinking. A Neo-Kohlbergian Approach*, Mahwah: Lawrence Erlbaum Associates.
- RIIS, O. P. 2009. Methodology on the sociology of religion. In: CLARKE (ed.) *The Oxford Handbook of the Sociology of Religion*. Oxford: Oxford University Press.
- RUDOLFSSON, L. 2015. *Walk With Me. Pastoral care for victims of sexual abuse viewed through existential psychology*. Göteborgs universitet.
- RUDOLFSSON, L. & TIDEFORS, I. 2013. I stay and I follow: Clerical Reflections on Pastoral Care for Victims of Sexual Abuse. *Journal of Pastoral Care & Counseling*, 67, 1-14.
- RUDOLFSSON, L. & TIDEFORS, I. 2014. I have cried to Him a thousand times, but it makes no difference: Sexual abuse, faith, and images of God. *Mental Health, Religion & Culture, Advanced online publication*, 1-13.
- RUDOLFSSON, L. & TIDEFORS, I. 2015b. The struggles of victims of sexual abuse who seek pastoral care. *Pastoral Psychology*, 64, 453-467.
- RUDOLFSSON, L., TIDEFORS, I. & STRÖMWALL, L. 2012. Sexual Abuse and the Christian Congregation: The Role of Gender in Pastoral Care for Victims. *Pastoral Psychology*, 375-388.
- RØ, J. E. 2012. Taushetsplikt og avvergeplikt - noen praktisk-teologiske anførsler. *Luthersk kirketidende*, 147, 79-82.
- SAKSÆTHER, E. C. H., JENSSEN, G. K. & HVISTENDAHL, N. E. 2014. *Politiet: Tiåring døde trolig av uttørring og avmagring* [Online]. nrk.no. Available: http://www.nrk.no/ostlandssendingen/politiet_-tiaring-dode-trolig-av-uttørring-og-avmagring-1.12084851 [Accessed 07.01.15].
- SARTRE, J.-P. 1956. *Being and nothingness: An essay on phenomenological ontology*, New York: Philosophical Library.
- SCHILDREMAN, H. 2005. *Religion as a Profession*, Leiden: Brill.
- SCHJATVET, C. 2015. *Taushetsplikt og det gyldige samtykket* [Online]. www.etikkom.no: De nasjonale forskningsetiske komiteene. Available: <https://www.etikkom.no/contentassets/08828c159085469e8b4574332f226d4f/taushetsplikt-i-forskning--schjatvet.pdf> [Accessed 08.04.15].
- SCHULZ, M. 2008. Staying on track: a voyage to the internal mechanisms of routine reproduction. In: BECKER, M. C. (ed.) *Handbook of Organizational Routines*. Cheltenham: Edward Elgar Publishing Limited.
- SKJEVESLAND, O. 1997. Prestens yrkesetikk i pastoralteologisk perspektiv. In: MORLAND, E. (ed.) *Yrkesetikk for prester*. Oslo: Den norske kirkes presteforening.

- SMITH, M. & PRECHT-JENSEN, Ø. 2010. Forord. In: SMITH, M. & PRECHT-JENSEN, Ø. (eds.) *Advokaters taushetsplikt under press?* Oslo: Universitetsforlaget.
- SMITH, S. R. & MEYER, R. G. 1984. Child Abuse Reporting Laws and Psychotherapy. *American Journal of Law and Psychiatry*, 7, 351-366.
- SONENSHEIN, S. 2007. The role of construction, intuition, and justification in responding to ethical issues at work: The sensemaking-intuition model. *Academy of Management Review*, 32, 1022-1040.
- SOSIAL- OG HELSEDIREKTORATET 2006. *Rundskriv IS17/2006. Helsepersonells plikt og rett til å gi barneverntjenesten, politiet og sosialtjenesten opplysninger ved mistanke om: mishandling av barn i hjemmet, andre former for alvorlig omsorgssvikt av barn, misbruk av rusmidler under graviditet*. Oslo: Sosial- og helsedirektoratet.
- SOSIALDEPARTEMENTET 1982. *NOU 1982:26 Barnemishandling og omsorgssvikt*. Norges offentlige utredninger. Oslo: Universitetsforlaget.
- STANG, E. G., AAMODT, H. A., SVERDRUP, S., KRISTOFERSEN, L. B. & WINSVOLD, A. B. 2013. Taushetsplikt, opplysningsrett og opplysningsplikt. Regelkunnskap og praksis. *Nova Rapport*. Oslo: Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring.
- STATISTISK SENTRALBYRÅ. 2014a. *Barnevern, 2013* [Online]. www.ssb.no. Available: <http://ssb.no/sosiale-forhold-og-kriminalitet/statistikker/barneverng>. [Accessed 08.01.15].
- STATISTISK SENTRALBYRÅ. 2014b. *Barnevern. Tabell: 10674: Meldingar til barnevernet, etter konklusjon, innhald i meldinga, kven som melde saka og alder* [Online]. www.ssb.no. Available: <https://www.ssb.no/statistikkbanken/selectvarval/Define.asp?subjectcode=&ProductId=&MainTable=BarnevAvsl02&nvl=&PLanguage=0&nyTmpVar=true&CMSSubjectArea=sosiale-forhold-og-kriminalitet&KortNavnWeb=barneverng&StatVariant=&checked=true>. [Accessed 08.01.15].
- STATISTISK SENTRALBYRÅ. 2014c. *Den norske kirke, 2013* [Online]. www.ssb.no. Available: http://ssb.no/kirke_kostr. [Accessed 08.01.15].
- STATISTISK SENTRALBYRÅ. 2015. *Barnevern, 2014* [Online]. Available: <https://statbank.ssb.no/sosiale-forhold-og-kriminalitet/statistikker/barneverng/aar/2015-07-09>. [Accessed 28.9.15].
- STOKKEBRYN, P. 2013. Feieren slo alarm om familien. *Glåmdal*, 20.05.13.
- STRAY, J. H. 2011. Fra samfunnsmandat til samfunnsoppdrag: en språklig dreining i utdanningsretorikken? *Norsk pedagogisk tidsskrift*, 1, 18-29.
- STØLSVIK, I. L. & HELLUM, M. 2011. Ær'e min sak a? En pilotstudie av hvordan skole- og barnehageansatte resonnerer i forhold til meldeplikten til barneverntjenesten om seksuelle overgrep. Skien: Senter mot seksuelle overgrep i Telemark.
- SUGRUE, C. & SOLBREKKE, T. D. (eds.) 2011. *Professional Responsibility. New horizons of praxis.*, New York: Routledge.
- TASHAKKORI, A. & CRESWELL, J. W. 2007a. Developing Publishable Mixed Methods Manuscripts. *Journal of Mixed Methods Research*, 1, 107-111.
- TASHAKKORI, A. & CRESWELL, J. W. 2007b. The New Era of Mixed Methods. *Journal of Mixed Methods Research*, 1, 3-7.
- TEARE, B. D. 2006. *An investigation of the child abuse reporting practices and attitudes of clergy in the state of Indiana*. Doctor of Philosophy, Capella University.
- TEDDLIE, C. & TASHAKKORI, A. 2009. *Foundations of Mixed Methods Research. Integrating Quantitative and Qualitative Approaches in the Social and Behavioral Sciences*, Thousand Oaks: SAGE Publications.

- TERUM, L. I. 2003. *Portvakt i velferdsstaten: om skjønn og beslutninger i sosialt arbeid*, Oslo: Kommuneforlaget.
- THORESEN, S. & HJEMDAL, O. K. 2014. Vold og voldtekt i Norge. En nasjonal forekomststudie av vold i et livsløpsperspektiv. *Rapport 1/2014*. Oslo: Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress
- TIRRI, K. 1999. Teachers' Perceptions of Moral Dilemmas at School. *Journal of Moral Education*, 28, 31-47.
- TITE, R. 1993. How teachers define and respond to child abuse: The distinction between theoretical and reportable cases. *Child Abuse & Neglect*, 17, 591-603.
- TORP, E. & PERSSON, L. 2012. Taushetsplikt og avvergeplikt i møte med barn og ungdom. *Luthersk kirketidende*, 147, 83-85.
- TORSET, N. S. 2014. *I et hus i Alvdal* [Online]. <http://www.aftenposten.no/nyheter/iriks/I-et-hus-i-Alvdal-7634556.html>: Aftenposten.no. [Accessed 07.01.15].
- TOULMIN, S. 2003. *The uses of argument*, Cambridge: Cambridge University Press.
- TOULMIN, S., RIEKE, R. & JANIK, A. 1984. *An introduction to reasoning*, New York: Macmillian Publishing Co.
- UTDANNINGSDIREKTORATET 2012. *Udir-10-2012. Skolepersonalets opplysningsplikt til barneverntjenesten*, Oslo: Utdanningsdirektoratet.
- VAN DE POEL, I. 2011. The Relation Between Forward-Looking and Backward-Looking Responsibility. In: VINCENT, N. A., VAN DE POEL, I. & VAN DEN HOVEN, J. (eds.) *Moral responsibility. Beyond Free Will and Determinism*. Dordrecht: Springer.
- VETLESEN, A. J. 1994. *Perception, empathy, and judgment. An Inquiry into the Preconditions of Moral Performance*, University Park: Pennsylvania State University Press.
- VETLESEN, A. J. & NORTVEDT, P. 1996. *Følelser og moral*, Oslo: Gyldendal Akademisk.
- VOLLMAN, B. K. 2011. *Identity and Behavior: Exploring an Understanding of "Being" and "Doing" for Catholic Priests Accused of the Sexual Abuse of Minors in the United States*. Doctor of Philosophy, The City University of New York.
- WALKER, M. U. 2003. *Moral Contexts*, Lanham: Rowman & Littlefield Publishers, Inc.
- WALSH, K., BRIDGSTOCK, R., FARRELL, A., RASSAFIANI, M. & SCHWEITZER, R. 2008. Case, teacher and school characteristics influencing teachers' detection and reporting of child physical abuse and neglect: Results from an Australian survey. *Child Abuse & Neglect*, 32, 983-993.
- WALSH, K., FARRELL, A., SCHWEITZER, R. & BRIDGSTOCK, R. 2005. *Critical factors in teachers' detecting and reporting child abuse and neglect: Implications for practice*, Brisbane: Queensland University of Technology.
- WALSH, K., MATHEWS, B., RASSAFIANI, M., FARRELL, A. & BUTLER, D. 2012. Understanding teachers' reporting of child sexual abuse: Measurement method matters. *Children and Youth Services Review*, 34, 1937-1946.
- WALSH, K., RASSAFIANI, M., MATHEWS, B., FARRELL, A. & BUTLER, D. 2010. Teachers' Attitudes toward Reporting Child Sexual Abuse: Problems with Existing Research Leading to New Scale Development. *Journal of Child Sexual Abuse*, 19, 310-336.
- WEATHERLY, R. & LIPSKY, M. 1977. Street-Level Bureaucrats and Institutional Innovation: Implementing Special Education Reform. *Harvard Education Review*, 47, 171-197.
- WEBSTER, S. W., O'TOOLE, R., O'TOOLE, A. W. & LUCAL, B. 2005. Overreporting and underreporting of child abuse: Teachers' use of professional discretion. *Child Abuse & Neglect*, 29, 1281-1296.

- WEIDER, B. 1969. *Kallet og tjenesten. Pastoralteologiske prinsippsspørsmål*, Oslo: Lutherstiftelsen.
- WEPNER, S. B., WILHITE, S. C. & D'ONOFRIO, A. 2011. Using vignettes to search for education deans. *Perspectives*, 15, 59-68.
- WIKLUND, O. (ed.) 2003. *Judicial Discretion in European Perspective*, Stockholm: Norstedts Juridik AB, Kluwer Law International.
- WINSVOLD, A. 2011. Evaluering av prosjektet "Sammen for barn og unge - bedre samordning av tjenester til utsatte barn og unge". *NOVA Rapport*. Oslo: NOVA - Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring.
- WORLD HEALTH ORGANIZATION 2014. *Investing in children: the European child maltreatment prevention action plan 2015-2020* [Online]. <http://www.euro.who.int/en/about-us/governance/regional-committee-for-europe/64th-session/documentation/working-documents/eurrc6413-investing-in-children-the-european-child-maltreatment-prevention-action-plan-20152020>: World Health Organization Regional Office for Europe. [Accessed 07.01.15].
- WRIGHT, J. C. 2000. *Priestly silence: A study of the ministerial experience of confidentiality*. Doctor of Ministry, Princeton.
- ZELEZNIKOW, J. 2006. Using Toulmin Argumentation to Support Dispute Settlement in Discretionary Domains. In: HITCHCOCK, D. & VERHEIJ, B. (eds.) *Arguing on the Toulmin Model: New Essays in Argument Analysis and Evaluation*. Dordrecht: Springer Netherlands.
- ZELLMAN, G. L. 1992. The impact of case characteristics on child abuse reporting decision. *Child Abuse & Neglect*, 16, 57-74.
- ZELLMAN, G. L. & ANTLER, S. 1990. Mandated reporters and CPS: A study in frustration. *Public Welfare*, 48, 1-11.

FILM

- Jagten*, 2012. Directed by VINTERBERG, T.